DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

C.G

JUNG

DÖNÜŞÜM SEMBOLLERİ

çev. Firuzan Gürbüz Gerhold

ALFA

Dönüşüm Sembolleri: Bir Şizofreni Başlangıcının Analizi
© 2019, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Symbole der Wandlung: Analyse des Vorspiels zu Einer Schizophrenie
© 1973, Walter Verlag AG, Olten
© 2007, Foundation of the Works of C. G. Jung, Zürich

Kitabın Türkçe yayın hakları ONK Ajans aracılığıyla Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak
Genel Müdür Vedat Bayrak
Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu
Çeviren Firuzan Gürbüz Gerhold
Kitap Editörü Elif Yeşilkaya
Kapak Tasarımı Füsun Turcan Elmasoğlu
Sayfa Tasarımı Zuhal Turan

ISBN 978-605-038-075-0
1. Basım: Ekim 2019

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul
Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29
Sertifika no: 45099

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00
www.alfakitap.com - info@alfakitap.com
Sertifika no: 43949

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

C.G

JUNG

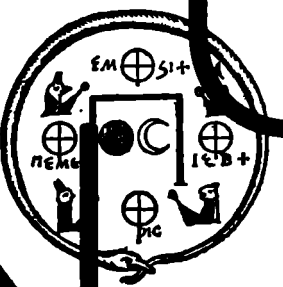

DÖNÜŞÜM SEMBOLLERİ

çev. Firuzan Gürbüz Gerhold

ALFA

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

Yayıncının Önsözü, 7
Dördüncü Baskının Önsözü, 10
Üçüncü Baskının Önsözü, 15
İkinci Baskının Önsözü, 16

BİRİNCİ BÖLÜM

I. Giriş ... 21
II. Düşüncenin İki Türü Üzerine ... 25
III. Tarihöncesi ... 57
IV. Yaratıcının İlahisi ... 64
V. Pervanenin Şarkısı ... 111

İKİNCİ BÖLÜM

I. Giriş ... 167
II. Libido Kavramı Üzerine ... 182
III. Libidonun Dönüşümü ... 194
IV. Kahramanın Oluşumu ... 228
V. Ana Sembolleri ve Yeniden Doğuş ... 274
VI. Anneden Kurtulma Savaşı ... 365
VII. Çifte Anne ... 406
VIII. Kurban ... 521
IX. Son Söz ... 579

Ekler, 583
Resim Dizini, 599
Bibliyografya, 605
Dizin, 627

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YAYINCININ ÖNSÖZÜ

Toplu eserler çerçevesinde 13 ciltten 5. cildi sunmaktan mutluyuz. Tanınmış başlığından da anlaşılacağı gibi, bu cilt C. G. Jung'un çığır açan, başlıca makalelerinden birinin bütünsel ve nihai yorumunu içeriyor.

Okur, neredeyse kırk yıldan öteye uzanan oluşum hikâyesinin esasını, yazarın daha önceki baskılarına ait üç önsözden anlayacaktır. Çoğunluğu teknik verileri kapsayan kısa bir özet, ayrıca eserin "biyografisini" de tamamlamaktadır.

İncelemenin (I. Kısmın 5. Bölümünü içeren "Pervanenin Şarkısı" da dahil olmak üzere) ilk bölümü 1911 yılında Eugen Bleuler ve Sigmund Freud tarafından yayımlanan *Psikanalitik ve Psikopatolojik Araştırmalar Yıllığı III*'te, "Libidonun Dönüşüm ve Simgeleri. Düşüncenin Gelişim Tarihiyle İlgili Makaleler" başlığı altında, illüstrasyonsuz makale şeklinde basıldı.

1912'de bunu, zenginleştirilmiş dokuz reprodüksiyonla birlikte, *Yıllık*'taki ikinci bölümün tamamı izledi. Leipzig und Wien, Franz Deuticke Yayınevi, aynı yıl 413 metin ve 9 (yeni) dizin sayfasından oluşan, kitap formatında bir "özel basım" yayımladı.

Bu "özel basım" 1925 yılında "teknik nedenlerle değiştirilmeden," ancak "Kasım 1924" tarihli önsöz eklenerek ikinci kez, 1938 yılındaysa üçüncü kez basıldı.

Jung'un Zürih'teki ana yayıncısı Rascher, esasen 1950 yılında oluşan ve "değiştirilmiş dördüncü basım" olarak sunulan, 769 sayfalık –ayrıca 50 sayfalık bir dizin ve 300 illüstrasyon içeren– *Dönüşüm Sembolleri. Bir Şizofreni Başlangıcının Ana-*

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

lizi başlıklı yeni basımı yayımladı. Yazar, resimlerin seçim ve düzenlenme işini deneyimli çalışma arkadaşı Bayan Dr. Jolande Jacobi'ye devretti ve bu cilt onun ölüm yıldönümünde yayımlandı. Orijinaldeki resimlerin azaltılmasında titiz bir seçim yaparak, İngilizce basımı örnek aldık ve Walter-Verlag'ın ricası üzerine bu kapsamlı kitabın piyasa fiyatını makul bir sınırda tutmaya karar verdik.

Önceki ciltlerde olduğu gibi, yine bu kitapta da tüm alıntıları tekrar gözden geçirdik, ifadeleri tamamladık ve çevrilmemiş metinleri Almancaya çevirdik. Okur bu çevirileri metinde ve (yayıncının eklerini köşeli parantezle işaretlediği) dipnotlarda ya da son sayfalardaki eklerde bulabilir. Daha önce yayımlanmış bir çeviriyi aktarmak yerine orijinal metni kullandık ve ekler bölümünde çevirileri alıntı yerlerine göre numaralandırdık. Yine eklerde Théodore Flournoy'un 1906'da yayımladığı, Bayan Miller'a ait Fransızca metindeki fantezi ve yorumlarının çevirilerinden oluşan dağınık alıntılar yerine birbirine bağlı, bütünsel bir çeviri oluşturduk.

1911/12'de yayımlanan ilk metni, eserin 1952'de yayımlanan son haliyle parça parça karşılaştırmak oldukça çekici bir girişimdi. Sonucu ayrıntılarıyla ortaya koymak, önsözün çerçeveden taşmasına neden olabilirdi. Bu nedenle açıklamaları az sayıda ipuçlarıyla sınırladık.

Yeni basımın bütünü genel olarak daha kapsamlı. Kitaba sayısız yeni bölümler eklendi, öte yandan bazı sayfaların tamamı çıkarıldı. Pratik olarak her paragrafta değişiklikler, eklemeler ya da silinmiş kısımları belirlemek mümkün.

Biçimsel olarak daha büyük sadelikler ve yoğunluklar göze çarpıyor. Eserde zamansal olan, zihinsel mesafeyi dile getirmeyi başardı. Bu arada ana fikir tamamen olgunlaştı: Kimi yerlerde ne yazık ki bir düşünce sürecini görselleştirmekten, bazı açıklamalardan, örneklemelerden ve karşılaştırmalardan sıklıkla kaçınıldı. Buna karşın yeni metin yer yer daha az soyut ve "zor" hale getirildi.

Geçmiş dönemin psikanalizi ve psikiyatrisiyle ilgili mesleki dilden geniş çapta uzak duruldu. Konu kapsamlı bir çerçevede ele alındı. Yazar kişiselleşti, ilerleyen zamanla ifade biçimi

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

daha ölçülü, değerlendirmelerde daha çekingen, daha az saldırgan oldu. Buna karşın (Arketip, Animus-Anima, Gölge, Kimlik vb gibi)* kendine özgü, aynı zamanda korunmuş terimlerini büyük bir kararlılıkla kullanarak böylece gerek terimleri gerekse konuyu açıkladı.

Okur içerik açısından Jung'un, libido (sadece cinsellik yerine ruhsal enerji anlamına yönelik) kavramının anlaşılmasıyla ilgili, yine bu kitapta da uyguladığı ve iddia ettiği malzemenin somuttan sembolik anlayışa olan gelişimine tanık olacak. Böylece bu kitapta örneğin "ensest isteği" yerine "libidonun regresyonu,"** (kişisel) "Anne"den daha çok "bilinçdışı" olan konu edildi. Tutucu psikanalitik libido teorisine yönelik eleştirilerin daha açık ve vurgulu olması gibi, çözülmeler ve özgürlükler de aynı ölçüde arttı. Yazar, bu kitapta güçlendirmelerin seçiminde oldukça katıyken, düzenlemelerinde oldukça kararlı bir tutum sergiledi. Bağlantılarla ilgili "tahminler" olumlu ifadelerle yer değiştirdi ve kanıtlandı.

Ayrıca başlığın ve alt başlığın değişimi, hedef ve bakış açısındaki değişimin de açık bir ifadesini oluşturdu.

Son olarak tüm katkılarından dolayı yayınevine ve çalışanlarımıza, kişi ve konu dizinindeki özenli çalışmaları için Bayan Elisabeth Imboden-Stahel'a ve Bayan Lotte Boesch-Hanhart'a içten teşekkür ediyoruz.

Yaz 1973
Editör

---

* Jung'a göre, her erkek içinde dişil, her kadın da eril özellikler taşır ve bu sadece biyolojik değil, psikolojik bir gerçektir. Kadının bilinçdışındaki *animus* (eril yön) ve erkeğin bilinçdışındaki *anima* (dişil yön) cinsellik ya da davranış unsuru olmaktan çok, arketipsel enerjilerdir –çn.

** Psikolojide kabul edilmeyen bazı davranışlara karşı geliştirilen koruyucu dürtüler –çn.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

DÖRDÜNCÜ BASKININ ÖNSÖZÜ

Otuz yedi yıl önce yazdığım bu kitabın üzerinde yeniden çalışılması gerektiği gerçeğinin uzun zamandır bilincindeydim, ama mesleki yükümlülüklerim ve bilimsel uğraşlarım can sıkıcı olduğu kadar zor da olan bu göreve rahatça odaklanabileceğim yeterli boş zaman sunmadı. Sonunda yaşlılık ve hastalık beni mesleki yükümlülüklerimden azletti ve gençlik kusurlarımı gözden geçirebileceğim gerekli zamanı doğurdu. Bu kitaptan

RESİM 1. Şeytan kovma. Anonim bakır gravür (17. yy).

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

hiçbir zaman hoşnut kalmamış ve tatmin de olmamıştım: Deyim yerindeyse kitap, hazırlık yapmadan, üstelik tıbbi çalışmalarımın sıkışıklığı ve telaşı arasında, zaman ve kaynaklar gözetilmeksizin yazılmıştı. Malzemelerimi bulduğum yerde telaşla toparlamak zorunda kalmıştım. Düşüncelerimi olgunlaştıracak fırsatım olmadı. Her şey durdurulamayan bir heyelan gibi üzerime çöktü. Ardında gizlenen zorunluluğun farkına ancak daha sonra vardım: Bu, Freud psikolojisinin ve kabul göremeyen dünya görüşünün bunaltıcı darlığındaki tüm o ruhsal içeriklerin bir patlamasıydı. Bireyin ruhunu araştırmak adına Freud'un sıradışı değerini aza indirgemek bana uzak. Ama Freud'un ruhsal görünümünü resmeden kavramsal çerçeve, bana dayanılmaz biçimde dar göründü. Bununla kastettiğim, örneğin sadece deneyim malzemesine uygun olduğunda fazlasıyla dar olabilecek nevroz teorisi – ya da üzerinde iyi niyetle çeşitli görüşler geliştirilebilecek rüya teorisi değil; kastettiğim daha çok, genel bakış açısının indirgeyici nedenselliği ve deyim yerindeyse her şey için ruhsal olduğu kadar böylesine karakteristik olan amaçlılığın tamamen göz ardı edilmesi. Freud'un *Bir Yanılsamanın Geleceği* adlı kitabı daha sonrasının tarihini koyuyor, ama sona eren 19. yüzyılın sınırları içinde karakteristik rasyonalizmi ve bilimsel materyalizmi harekete geçiren bakış açısının daha erken yıllara dayanan bir tasvirini veriyor.

Bu koşullar altında doğan kitap, beklendiği gibi sadece yetersiz biçimde bir araya getirebildiğim, daha büyük ve daha küçük parçalardan oluştu. Bu, ruhsal fenomenlerin tümünü medikal psikolojinin görüş alanına yaklaştırmak adına, öncelikle başka bir çerçeve oluşturmanın kısmen başarıya ulaşmış bir deneyiydi. Ana amaçlarımdan biri, medikal psikolojiyi en azından o zamanlar hüküm süren bakış açısının öznel ve kişiliksel karakterinden kurtararak, bilinçdışı olanın nesnel ve kolektif bir ruh olarak algılanmasını sağlamaktı. 19. yüzyılın bireyciliğiyle paralel giden Freudcu kişiselcilik [*personalismus*]* ve

* Edebi akım olarak kişiselcilik özdekçiliğin karşısına tinsel gerçekliği, söz edilen iki bakış açısının da parçalara böldüğü birliği yeniden yaratacak sürekli çabayı koyar. Kişiselcilik, Descartes'in "Düşünüyorum, öyleyse varım" geleneği içinde yer alır –çn.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Adlerci görüş, (Adler'de hiç payını alamayan) içgüdü dinamiği hariç, nesnel ve kişilikdışı unsurlara alan tanımadığı için beni tatmin etmiyordu. Bu gerçekle ilgili görüş birliğinde Freud denemelerime nesnel bir meşruiyet tanımadı, aksine onları kişisel nedenler olarak varsaydı.

Böylece bu kitap, iki yolun ayrıştığı noktaya yerleştirilen bir kilometre taşı oldu. Eksikliği ve yarım kalmışlığına inat, geçirdiğim son on yılda yaşamımın programı haline dönüştü. Kitabı bitirdiğim anda, bir mitle yaşamanın veya yaşamamanın ne demek olduğunu anladım. Mit, bir din adamının hakkında şöyle söylediği şeydir: *Quod ubique, quod semper, quod ab omnibüs creditium est* [herkesin her yerde, her zaman inandığı şey],* yani mit olmadan ya da onun dışında yaşadığına inanan kişi bir istisna oluşturur. Evet, hatta o, ne geçmişle ve (daima içinde yaşayan) sezgi dünyasıyla ne de günümüz insanının toplumuyla gerçek bağlantı içinde olan, bir köksüzdür. O herkesin oturduğu evde oturmaz, onların yediğini yemez, içtiğini içmez; kendi aklının tasarladığı, yeni keşfettiği bir gerçek olarak gördüğü, öznel sanrısallığa bürünerek, kendi hayatını yaşar. Aklının bu oyuncağı bağırsaklarını harekete geçirmez. Gerçi ara sıra midesini bozar, çünkü aklın ürününü sindirimi güç bir şey olarak görür. Ruh bugün var olmadı! Yaşı milyonlarca yıl eder. Ama bireysel bilinç sadece her dem taze toprakaltı köklerden yetişen mevsimlik çiçeklerin ve meyvelerin tezgâhıdır ve bu, köksaplarının varlığı gerçeği de hesaba katıldığında, daha fazla uyum içinde olur. Çünkü kök örgüsü her şeyin anasıdır.

Mitin, onun dışında kaldığım takdirde kendi spekülasyonlarımın sisinde yaşayacağım için özlem duymam gereken bir anlamı olduğunu sezdim. Kendimi zorlanmış hissederek tüm ciddiyetimle şu soruyu sordum: "Yaşadığın mit nedir?" Buna yanıt bulamadım, aksine, aslında ne bir mitle birlikte ne de böyle bir mitin içinde yaşadığımı, daha çok, gittikçe artan bir şüpheyle gözlediğim, görüş olanaklarından oluşan bir bulutun içinde yaşadığımı kendime itiraf etmek zorunda kaldım. Bir mitin içinde

* Lérinsli St. Vincent'in heretiklere karşı verdiği mücadelede şiar edindiği, "Her yerde, her zaman, herkesin inandığı şey gerçek Katolikliktir"den alınmıştır –çn.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

yaşadığımı bilmiyordum, bilseydim bile, hayatımı rızam dışında düzenleyen bu miti yine de tanımayacaktım. Böylece doğal olarak "kendi" mitimi tanımaya karar verdim ve bunu *par excellence* [mükemmelen] bir görev olarak gördüm, çünkü –kendime böyle dedim– bu konuda bilgisizken hastalarıma karşı başkalarının kavrayışı için böylesine zorunlu olan kişisel nedenlerimi, kişisel denklemlerimi nasıl fatura edebilirdim? Beni hangi bilinçdışı ve bilinç ötesi mitin oluşturduğunu, yani ne tür bir kökten geldiğimi bilmek zorundaydım. Bu karar beni bilinçdışı süreçlerin oluşturduğu nesnel içeriklerin yıllar süren incelemesine ve bilinçdışının dışavurumunun pratik araştırmasına kısmen olanak tanıyan, kısmen de destekleyen yöntemlerin ayrıntılı çalışmasına yöneltti. Bu noktada kitabımın parçalarını birbirine bağlamak üzere daha önce bilmem gereken bağlantıları gittikçe keşfetmeye başladım. Geçen otuz yedi yıldan sonra, şimdi bu görevin çözümlerinde başarılı olup olmadığımı bilmiyorum. Birçok şeyi düzeltmek ve birçok boşluğu doldurmak zorundaydım. 1912'ye ait tarzı korumak imkânsızdı, yani ancak on yıllardan sonra keşfettiğim birçok şeyi kitaba koymak zorundaydım. Bir dizi radikal müdahaleye karşın yine de daha önceki baskıların devamlılığını korumak adına, elimden geldiğince orijinal yapıda kalmaya çalıştım. Hatırı sayılır değişikliklere karşın bunun başka bir kitaba dönüştüğü iddia edilemez. Bu söz konusu olamaz, çünkü kitabın tümü aslında sadece bir şizofren prodromal* evreyle ilgili, bir ölçüde ayrıntılı yorum içeren, "pratik" bir analizin tasviridir. Bu vakanın bulguları, labirentle sembolize edilmiş paralellikler, yani anlamın saptanmasında arketip oluşturan bağlantıları zorunlu kılan güçlendirmeler yoluyla Ariadne İpini** oluşturur. Bu tür paralellikler tamamlandığında büyük bir alan talep ederler, bu nedenle safsatalı tasvirler çok daha zor görevler arasında yer alırlar. Ama bu, konunun tabiatında vardır: Derine inildikçe esas genişler. Tam da bu yüzden daralmaz ve örneğin psişik bir travmadaki gibi bir

* Hastalıkların başlangıç dönemini için kullanılan terim –çn.

** Minotauros'la savaşmak için Girit'e giden Theseus, Minos ile Pasiphae'nin kızı Ariadne'yi görür görmez sevdalanır. Ariadne, dönüşte labirentte yolunu bulabilmesi için Theseus'a bir yumak iplik verir –çn.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

uçta son bulmaz. Bu tür bir teori, hiçbir insanın sahip olmadığı, ancak gerçek bilinçdışını yorucu bir çabayla araştırarak elde edeceği, travmatik etki eden ruhun bilgisini gerektirir. Buna ayrıca karşılaştırmalı anatomi gibi olmazsa olmaz, kapsamlı bir karşılaştırma malzemesi de dahildir. Nesnel bilinç içeriğine yönelik bilgiyle ruh ve onun gerçek yeraltı yaşamına dair hiçbir şey bilinemez. Her bilimde olduğu gibi, araştırma çalışmalarının dayanaklarına yönelik oldukça geniş kapsamlı bilgiler psikolojiye dahildir. Biraz nevroz patolojisi ve teorisi bunun için tamamen yetersizdir, çünkü bu tıbbi bilgi sadece bir hastalığın ilmine vâkıftır, ama hasta olan ruh hakkında bir şey bilmez. Bu çarpıklığa, güç benim elimde olduğu sürece –geçmişte olduğu gibi bugün de– bu kitapla çare bulmak istedim.

Yardım desteği olmasaydı, değiştirilmiş baskının yayımı benim için neredeyse imkânsızlaşırdı. Parasal yardımlarıyla resim malzemelerinin toplanmasını sağlayan Bollingen Vakfı (New York) özellikle teşekkürlerimi hak ediyor. İllüstrasyonların seçimi ve derlenmesi için görevlendirdiğim Bayan Dr. J. Jacobi işini büyük önem ve özen göstererek yerine getirdi. Bay Prof. K. Kerényi ve Bayan Dr. R. Schärf'e, elyazmalarımı titizlikle gözden geçirdikleri için teşekkür ederim; *Ciba* dergisinin arşivinden içtenlikle tahsis ettiği fotoğraflar için yardımcı direktör Bay Dr. K. Reucker'e, dostça bilgileri ve ipuçları için Bay Prof. E. Abegg'e; Yunanca ve Latince çevirileri için Bayan Dr. M.-L. V. Franz'a, yeni dizin hazırlığındaki özenli çalışması için Bayan L. Hurwitz'e ve metinlerin basıma hazırlanma çalışmasında büyük emek veren sekreterim Bayan M.-J. Schmid'e teşekkür ederim. Son olarak yayıncım Bay Rascher'a da, hoşgörülü yardımları nedeniyle minnettarlığımı belirtmek istiyorum.

Bu kitap 1911'de, otuz altı yaşımdayken kaleme alındı. Bu zaman dilimi kritik, çünkü çoğunlukla bir metanoyanın, dünya görüşü değişikliğinin başladığı, ikinci yaşam dönemine işaret ediyor. Freud'la olan işbirliğinin ve dostça ilişkinin bittiğini o zamanlar biliyordum. O zor zamanlarda sevgili eşimin bana sağladığı pratik ve manevi desteği burada minnetle anmam gerek.

Eylül 1950
C. G. Jung

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

ÜÇÜNCÜ BASKININ ÖNSÖZÜ

Yeni basım aslında pek değişmeden yayımlanıyor. Bu, düzeltmelerin metnin içeriğine neredeyse hiç dokunulmadan yapıldığı anlamını taşıyor.

Bu kitap insan ruhuna dair sorunların, amatörlerin o çok ünlü "Dünya ve insan sarraflığı"yla olduğu kadar, doktorların tedavi odalarının kıt donanımlarıyla da halledilemeyeceği konusunda çağdaşlarımı aydınlatmak gibi, tatsız bir görevi yerine getiriyor. Psikoloji, ruhbilimin katkılarını, özellikle insan ruhunun tarihini içerenleri yadsıyamaz. Bugün bize deneysel malzemenin engin bolluğunda düzenli bağlantılar oluşturmaya ve bilinçdışının kolektif içeriğinin işlevsel anlamını tanımaya olanak sağlayan, deyim yerindeyse öncelikle bu tarihtir. Ruh değişmez olarak belirlenmiş bir şey değildir; aksine, gelişen tarihin bir ürünüdür. Değişmiş salgı bezi ürünleri ya da nevrotik çatışmaların tek uyarıcısı olan zorlaştırılmış kişisel ilişkiler böyle değildir, aksine düşünce tarihi açısından aynı derecede çok kısıtlı görüşler ve içeriklerdir. Doğabilimsel ve tıbbi önseziler ruhun özünü kavramaya yeterli değildir. Patolojik sürecin psikiyatrik anlayışı, ruhun genel kapsamında sınıflandırmayı asla mümkün kılmaz. Rasyonelleştirme de tek başına yine yetersiz bir araçtır. Buna karşın tarih, mantıklı beklentilere karşı tüm ruhsal değişim süreçlerindeki mantıksız denilen faktörlerin en büyük, evet, nihai rolü oynadıklarını bize tekrar tekrar öğretir.

Bu görüş, sanki çağımızın olaylarıyla desteklenerek gittikçe çığır açacakmış gibi görünüyor.

Kasım 1937
C. G. Jung

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

İKİNCİ BASKININ ÖNSÖZÜ

Kitabın mevcut ikinci basımındaki metinler teknik nedenlerden dolayı aynı kaldı. On iki yıl önce ilk kez basılan kitabın değiştirilmemiş baskısı, bu nedenle belli değişiklikleri ve iyileştirmeleri zahmete değer bulmadığım anlamını taşımıyor. Bu tür iyileştirmeler ayrıntılarla sınırlı kalır, ama bütününe etki etmezdi. Kitapta ifade edilen görüşleri ve saptamaları kendi temel özellikleri içinde bugün hâlâ koruyorum. Okurun kimi yerlerdeki bazı hatalara, daha doğrusu eksikliklere ve tereddütlere sabırla katlanacağını umuyorum.

Bu kitap birçok yanlış anlaşılmalara yol açtı. Hatta kitapta tıbbi tedavi yöntemlerimi tanımladığım bile söylendi. Böyle bir yöntem pratikte imkânsız olurdu; çünkü kitap daha çok Frank Miller (takma ad) adlı, pek bilinmeyen, genç bir Amerikalı kadının hayal gücü malzemesinin ayrıntılarını içeriyor. Bu malzeme, baba gibi sevdiğim saygın dostum Théodore Flournoy (†) tarafından, o zamanlar *Archives de Psychologie*'de [*Psikoloji Arşivi*] yayımlandı. Genç kadının ruh haliyle ilgili saptamalarımın doğruluğunu onun ağzından duymak beni mutlu etti. Son derece değerli bir başka onayıysa 1918 yılında, Bayan Miller'in Avrupa'dan döndükten sonra ortaya çıkan şizofreni rahatsızlığını tedavi eden Amerikalı meslektaşımdan aldım. Yazdığına göre tanımlamalarım öylesine ayrıntılıydı ki hastasıyla olan kişisel tanışıklığı bile, kendisine kadının ruh haliyle

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

ilgili "bir nebze olsun" bir şey öğretememişti. Bu onaydan, tüm önemli özelliklerdeki yarı bilinç ve bilinçdışı imge süreçleriyle ilgili yeniden yapılandırmalarımda açıkçası doğru saptadığım sonucunu çıkarmam gerek. Sıklıkla meydana gelen yanlış anlaşılmalara, ilgili okurun dikkatini çekmeden edemeyeceğim. Miller'e ait imgelerin orijinalliği nedeniyle kullanılması zorunlu mitolojik ve etimolojik karşılaştırma malzemeleri bazı okurda bu kitabın asıl amacının mitolojik ya da etimolojik varsayımlar ortaya atmak olduğu kanısını uyandırabilir. Ama amacım bu değil, çünkü aksi takdirde bir miti ya da bütün olarak bir mit konusunu, örneğin Kızılderili dönemini, analiz etmeye girişirdim. Ayrıca yeni *Edda** dönemini incelemek için Wagner'in *Siegfried*'ini seçmeyeceğim gibi, herhalde Longfellow'un *The Song of Hiawatha*'sını da seçmezdim. Kitaptaki sözü geçen örnekleri seçmemin nedeni, metinde yakından açıkladığım anlamlarıyla, dolaylı ve dolaysız olarak Miller imgelerine ait olmalarıydı. Bu çalışmada bazı mitolojik unsurlar psikolojik anlamlarını somut olarak gösterecek bir ışık altında ileri sürülmüşse, bundan anlaşılması gereken, bu görüşe genel bir mit teorisi oluşturma iddiası gütmeksizin, hoşa giden bir yan ürün olarak değinmiş olduğumdur. Bu kitabın gerçek amacı, istemdışı bireysel bir imge ürününde toplanan tüm faktörler üzerinde düşünce tarihi açısından olabildiğince ayrıntılı bir düzenleme yapmakla sınırlıdır. Yaratıcı imge, anlaşılır kişisel kaynakların yanı sıra mitolojilerde her dönemde ve tüm halklarda ortaya çıkan, unutulmaya yüz tutmuş ilkel ruhla birlikte onun kendine özgü görüntülerine de sahiptir. Bu görüntülerin bütünlüğü, potansiyel olarak her bireyde kalıtım yoluyla edinilmiş *kolektif bilinçdışı*nı da biçimlendirir. Bu, insan beyninin farklılaşmasındaki ruhsal ilişkidir. Mitolojik görüntülerin kendiliğinden ve kendi aralarında uyumlu bir şekilde, sadece dünyanın dört bir köşesinde değil, yine tüm zamanlarda sürekli yeniden ortaya çıkmasındaki temel neden budur. Her zaman ve her yerdedirler. Bu nedenle zamansal ya da etnik ola-

* *Saga* da denilen İzlanda destanlarının çoğu 13. yüzyılda, biri düzyazı, diğeri koşuk olmak üzere iki *Edda*'da toplanmıştır –çn.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

rak uzak olan mitolojik unsurları bireysel bir imge sistemiyle dolaylı olarak ilişkilendirebilmemiz son derece doğaldır. Çünkü yaratıcı temel, her yerde insan ruhudur ve göreceli olarak küçük değişimlerle aynı işleyen, aynı insan beynidir.

Küsnacht-Zürih, Kasım 1924
C. G. Jung

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

BİRİNCİ BÖLÜM

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Donc comme c'est la théorie qui donne leur valeur et leur signification aux faits, elle est souvent très utile, même si elle est partiellement fausse; car elle jette la lumière sur des phénomènes auxquels personne ne faisait attention, force à examiner sous plusieurs faces des faits que personne n'étudiait auparavant, et donne l'impulsion à des recherches plus étendues et plus heureuses... c'est donc un devoir moral de l'homme de science de s'exposer à commettre des erreurs et à subir des critiques, por que la science avance toujours... Un écrivian... a vivement attaqué l'auteur en disant que c'est là un idéal scientifique bien restreint et bien mesquin... Mais ceux qui sont doués d'un esprit assez sérieux et froid pour ne pas croire que tout ce qu'ils écrivent est l'expression de la vérité absolue et éternelle, approuveront cette théorie qui place les raisons de la science bien au dessus de la misérable vanité et du mesquin *amour propre* du savant.

Guglielmo Ferrero
Les Lois psychologiques du symbolisme
Préface, p. VIII

[Olgulara değerini ve anlamını kazandıran teori olduğu için, kısmen yanlış olsa da, genellikle çok kullanışlıdır; çünkü hiç kimsenin dikkat etmediği fenomenlerin üzerine ışık tutar, daha önce hiç kimsenin ilgilenmediği olayları çeşitli bakış açıları altında araştırmaya zorlar ve daha temel, daha başarılı araştırmalar için destek olur... Bilimin daima ilerlemesi adına, hata yapma ve eleştiriye uğrama riski bu nedenle bilim insanının ahlaki görevidir... Bir yazar, bunun son derece kısıtlı ve eksik bir bilimsel ideal olduğu gerekçesiyle eser sahibine (Ferrero) şiddetle saldırmıştı... Ama yazdıkları her şeyin, ebedi gerçeğin nihai bir ifadesi olduğunu düşünmeyen aklı yeterince başında ve soğukkanlı olanlar, bilimin kanıtlarını, bilginlerin zavallıca gösterişlerinin ve sefil özsaygılarının ötesine koyan bu görüşü onaylayacaktır.

Guglielmo Ferrero
Sembolizmin Psikolojik Kanunları
Önsöz, s. VIII]

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

I. GİRİŞ

§ 1 Freud'un *Rüyaların Yorumu*'nu,[1] yöntemlerinin yeniliklerine ve savunulamaz gözü pekliğine, yine rüya yorumlarının şaşırtıcı çıplaklığına öfkelenmeksizin ve ahlaki olarak içerlemeksizin okuyan ve böylece bu farklı konuyu rahatça ve önyargısız kabul edebilen okur, Freud'un bireysel çatışmanın, yani ensest imgesinin büyük antik drama konusu olan Oedipus efsanesinin önemli bir temeli olduğu gerçeğini hatırlattığı noktada derin bir etkiye kapılmaktan kendini kurtaramamış olmalıdır. Bu basit ipucunun yarattığı etki, bizi örneğin modern bir şehrin caddesindeki gürültü ve kalabalığın ortasında antik bir kalıntıya –duvara gömülmüş bir sütunun Korint tarzı başlığına ya da bir yazıt parçasına– rastladığımızda kapıldığımız etkiyle karşılaştırmaya yöneltir. Biraz öncesine dek kendimizi şimdinin gürültülü, gündelik koşturmacasına kaptırmışken bakışlarımızı başka bir düzene yönelten, son derece uzak ve yabancı bir şeyle karşılaştık: Şimdiki zamanın karmaşık çeşitliliğinden daha yüksek bir tarihsel bağlantıya bakmak. O an meşguliyetle oradan oraya koşturduğumuz yerde, yine iki bin yıl önce de insanları biçimsel açıdan biraz farklı olan benzer tutkuların harekete geçirdiği, benzer bir yaşamın ve koşuşturmacanın hüküm sürdüğünü ve bu yaşamın da kendi varlığının eşsizliğine inanmış olduğunu ansızın hatırlarız. Antik dönemin anıtlarıyla ilk tanışmanın ardında bıraktığı hafif etkiyi Freud'un Oedipus efsanesine işaret

[1] *Die Traumdeutung* [*Rüyaların Yorumu*], s. 185.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ettiği etkiyle karşılaştırmam gerek. – Bireysel duyguların sonu gelmez çeşitliliğinin kafa karıştırıcı etkileriyle meşgul olduğumuz anda, birdenbire Yunan tiyatrosunun sönmez ışığı olan Oedipus trajedisinin o sade büyüklüğü kendini gösterir. Bu görünümün genişlemesinde ifşaya yönelik bir şey vardır. Antik dönem bizim için psikolojik olarak çoktan geçmişin gölgesinde yitip gitmişti; insan bir okul sırasında Penelope'un geçkin yaşını ve Jokaste'nin bereketli yıllarını patavatsızca hesaplayıp, çıkan sonucu efsanenin ve dramanın trajik-erotik fırtınalarıyla tuhaf bir şekilde karşılaştırdığında, kuşkulu gülümsemesini güçlükle bastırabiliyordu. "Anne"nin, oğul için belki de yaşamı boyunca bastırdığı ve ona Oedipus'un kaderinin büyüklüğünün bir nebze bile abartılı görünmeyeceği biçimde trajik bir şaşkınlık yaşatan, bilinçsiz olduğu kadar tüketici bir tutku olabileceğini o zamanlar bilmiyorduk (ayrıca bugün de kim biliyor?). Canlı bir izlenim edinmemiz için Ninon de Lenclos* ve oğlu[2] gibi patolojik olarak seyrek algılanan vakalardan genellikle uzağızdır. Ama Freud'un çizdiği yoldan ilerlediğimizde, gerçek ensesti zorlayan, ancak büyük ölçüde ruhsal rahatsızlıklar yaratacak kadar güçlü olan bu tür olanakların varlığına dair canlı bilgilere ulaşırız. Bu tür olanakları kendi içimizde itiraf etmek ve aklı fazlaca kolay karartıp farkındalığı imkânsız hale getirmek, ahlak duygusunun doğurduğu öfke olmaksızın mümkün değildir. Ancak nesnel anlayışla duyguların değerlendirilmesini birbirinden ayırmayı başardığımızda, zamanımızı antik dönemden ayıran bu uçurumu aşabilir ve Oedipus'un yine de yaşadığını şaşkınlıkla görürüz. Böyle bir etkinin önemi küçümsenemez: Çünkü böyle bir görüş bize zamanın ve mekânın ötesinde duran insanın öğesel çatışmasıyla ilgili bir kimlik öğretir. Yunanların dehşetle kavradıkları şey hâlâ gerçektir, ama bizim için ancak daha sonraki günlerimize dair kibirli bir hayali, yani örneğin yaşlılardan daha ahlaklı olduğumuz hayalini terk ettiğimizde

---

* Moliere, Scarron gibi yazarlarla dost olan kozmetikçi. Voltaire'in hamisi olduğu söylenir. Skandallarla dolu bir yaşam sürdükten sonra manastıra kapandı –çn.

[2] Coşkulu bir şekilde taptığı Ninon'un öz annesi olduğunu öğrendiğinde kendini öldürdüğü söylenir.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

gerçek olur. Tek yapabildiğimiz, çözülmez bir ilişkinin bizi antik dönemle birbirine bağladığını unutmayı başarmış olmamızdır. Bununla birlikte antik ruhun anlayışına yönelik, daha önce hiç var olmayan bir yol açılır. Bu, bir yandan içsel yakınlığın, öte yandan entelektüel anlayışın yoludur. Kendi ruhumuzun batık temellerinden oluşan dolambaçlarda antik kültürün canlı anlamlarını yakalarız ve yine bu sayede akımlarına nesnel bir anlayış sağlayan, kendi çevremizin dışındaki o sağlam noktayı kazanırız. Bu, en azından Oedipus sorununun ölümsüzlüğünü yeniden keşfettiğimizde oluşan umuttur.

§ 2 Bu sorgulama şimdiden meyvelerini vermeye başladı; bu coşkuyu insanın ruhsal tarihine yönelik az ya da çok, başarılı olmuş atılımlara borçluyuz. Bunlar Riklin,[3] Abraham,[4] Rank,[5] Mäder[6] ve Jones'un[7] çalışmalarıdır, *Phantasie und Mythus*[8] üzerine yaptığı güzel araştırmasıyla Silberer de onlara eşlik eder. Hıristiyanlığın dinsel psikolojisiyle ilgili burada unutulmaması gereken katkılarını da Pfister'e[9] borçluyuz. Bu çalışmanın ana motifi, modern bilinçdışı ruhun aktivitesinden elde edilmiş bilgilerin belli tarihsel konular üzerinde kullanılması yoluyla, tarihsel sorunların açığa çıkarılmasıdır. Daha önce edinilmiş görüşlerin kapsamı ve türüyle ilgili bilgi edinebilmesi açısından, sözü edilen çalışmalar hakkında okuru uyarmam gerek. Birçok yerdeki ayrıntılarla ilgili yorumlar belirsizdir, ancak ilke olarak genel sonucu etkilemez. Bu, sadece tarihsel kalıntıların psikolojik yapısıyla daha modern bireysel ürünlerin ara-

---

3 *Wunscherfüllung und Symbolik im Märchen* [*Masallardaki Sembolizm ve Dileklerin Yerine Gelmesi*].

4 *Traum und Mythos* [*Rüya ve Mit*].

5 *Der Mythus von der Geburt des Helden* [*Kahramanlık Mitinin Doğuşu*].

6 "Die Symbolik in den Legenden, Märchen, Gebräuchen und Träumen" ["Efsane, Masal, Gelenek ve Rüyalardaki Semboller"].

7 *On the Nightmare* [*Kâbus Üzerine*].

8 *Phantasie und Mythus* [*Fantezi ve Mit*] (Özellikle "İşlevsel kategori" açısından ele alındığında).

9 *Die Frömmigkeit des Grafen Ludwig von Zinzendorf* [*Kont Ludwig von Zinzendorf'un Dindarlığı*].

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

sındaki kapsamlı benzerliği anlatmış olsaydı da yeterli olurdu. Benzerlik özellikle Riklin, Rank, Mäder ve Abraham'ın da gösterdikleri gibi, sembolizmde, bununla birlikte bilinçdışı sürecin mekanizmalarında da hüküm sürer.

§ 3 Psikolojik araştırmacı bugüne dek esas olarak bireysel olan psikolojik sorunların analizine ilgi duymuştur. Ama bireysel sorunların analizinin, daha önce Freud'un Leonardo da Vinci[10] hakkındaki kitabında yapmaya çalıştığı gibi, tarihsel malzemelere başvurarak genişletilmesi, şimdiki durumda bana az ya da çok, reddedilemez bir gereklilik gibi görünüyor. Çünkü psikolojik kavrayışın, tarihsel yapıların anlayışını geliştirmesi gibi, bunun tersi olarak tarihsel malzemeler de aynı şekilde bireysel psikolojinin bağlantıları üzerine yeni bir ışık tutabilir. Bu tür ve benzer düşünceler psikolojinin temeline yeni görüşler kazandırabilmek umuduyla dikkatimi tarihe daha fazla vermeme neden oldu.

[10] *Leonardo da Vinci'nin Bir Çocukluk Anısı*. Yine Otto Rank, "Ein Traum der sich selbst deutet" ["Kendini Yorumlayan Bir Rüya"].

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

II. DÜŞÜNCENİN İKİ TÜRÜ ÜZERİNE

§ 4 Rüya görüntülerini sembolik olarak anlamanın, harfi harfine almayıp onlarda gizli bir anlam olduğunu varsaymanın, analitik psikolojinin temel ilkelerinden olduğu bilinir. Rüya sembolüğünün eski düşüncesi sadece eleştiri değil, aynı zamanda neredeyse karşıtlığı da ateşleyendir. Göründüğü kadarıyla rüyanın anlamlı, bununla birlikte yorumlanabilir bir kavram olduğu, artık ortak insan anlayışı için duyulmamış bir şey değil; bu nedenle binlerce yıldan bu yana yaygın olan, bu yüzden de sıradan sayılabilecek gerçekler dile getirildi. Mısırlı ve Kaldeli rüya yorumcularından söz edildiğini henüz okul sıralarında duyduğumuzu hatırlarız. Firavun'un rüyalarını yorumlayan (Tekvin 40 vd) Yusuf'u; Nebukadnezar'ın rüyasını yorumlayan Daniel'i (Daniel 4), yine Artemidor'un* rüya kitabını biliriz. Tüm zamanların ve halkların yazınsal anıtlarında tanrılar tarafından gönderilmiş, felaketleri haber veren ve şifalandıran, kehanette bulunan, anlamlı rüyalar anlatılmıştır. Bir görüş böylesine eskiyse ve herkesin inandığı bir şeyse, o zaman bir şekilde, yani *psikolojik* olarak da gerçek olmalıdır.

§ 5 Bizim dışımızda rüyaları var eden bir tanrı olduğu ya da rüyanın geleceği önceden haber verdiği düşüncesi modern görüş için zor kabul edilebilir bir durum. Ama bunu psikolojik olarak çevirdiğimizde, antik anlayış çok daha açıklık kazanır, yani şöyle: Rüya, ruhun bize yabancı olan bir bölümünden oluşur

* Efesli rüya yorumcusu ve kâhin –çn.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

ve gelecek günlerin ve bugünlere dair olaylarının hazırlığıyla ilgilenir.

§ 6 Eski inancın ifade ettiği gibi, tanrılar ya da şeytan, uyuyan kişiyle sembolik bir dilde konuşur ve rüya yorumcusu bunu çevirmek zorundadır. Modern ifadede bu, rüyanın görünüşte tutarsız ve saçma olan bir dizi görüntü; ancak çevrildiğinde açık bir anlam içeren bir düşünce malzemesi olduğu anlamına gelir.

§ 7 Okurlarımda rüya analizlerine yönelik fazlaca bilgi eksikliği olduğunu varsaymış olsaydım, bu cümleyi herhalde çeşitli örneklerle doldurmam gerekirdi. Ancak günümüzde bu tür konular artık öyle fazla biliniyor ki can sıkıcı olmamak ve kamuoyuna saygı göstermek adına, rüya tanımlamalarında tutumlu olmak gerekiyor. Başka uygunsuz bir durum da insanın rüyanın bireysel temelini tanımlayan yaşamöyküsünün yarısını eklemeden hiçbir rüyasını anlatamamasıdır. Kuşkusuz, cinsel sembolizmin bakış açısı altında incelendiğinde, görünüşte daha basit anlamlar içeren bazı tipik rüyalar ve rüya motifleri vardır. Bu görüş tarzı, böyle ifade edilmiş içeriğin zorunlu olarak aynı şekilde cinsel kökeni olduğu sonucuna bağlamaksızın kullanılabilir. Bilindiği gibi dilde, cinsellikle ilgisi olmayan içeriklerde kullanılan sayısız erotik deyim vardır; yine tersi olarak cinsellik semboliği hiçbir şekilde onu kullananın ilgi alanının erotizm olduğu anlamına gelmez. Cinsellik, en önemli içgüdü olarak, bilindiği gibi dilin, üzerinde en uzun süreli etki ettiği sayısız duygunun temeli ve nedenidir. Ama herhangi bir çatışma durumunda patlak veren duygular belli bir dereceye kadar cinsellikle özdeşleştirilemezler: Örneğin kendini koruma içgüdüsü de aynı şekilde birçok duygunun bir kaynağıdır.

§ 8 Kuşkusuz birçok rüya ya cinsel bir boyuta sahiptir ya da erotik çatışmaları anlatır. Bu, tecavüz motifinde özellikle daha belirgindir. Bu nedenle hırsız, gaspçı, katil ve seks canisi gibi motifler kadınların erotik rüyalarında sıklıkla görülür. Bu konunun sayısız biçimleri vardır. Cinayet silahı mızrak, kılıç, hançer, tabanca, tüfek, top, yangın musluğu, sulama kovasıdır ve şiddet eylemi, ev soygunu, takip, hırsızlıktır; ya da biri dolabın içine,

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

yatağın altına saklanmıştır. Ya da tehlikeyi vahşi hayvanlar yaratır; örneğin rüya gören kişiyi sırtından yere atıp ayaklarıyla bedenini çiğneyen bir atla, aslanlarla, kaplanlarla, korkunç hortumlu fillerle ve son olarak aralıksız dönüşüme uğrayan yılanlarla. Kiminde yılan ağıza doğru sürünür, kiminde Kleopatra'nın efsanevi yılanı gibi göğsü ısırır, kiminde de cennetteki gibi ya da yılan resimlerinin anlamlı isimleriyle "Kötülük," "Günah" ve "Şehvet"e yönelttiği, Franz Stuck'un çeşitlemelerindeki yılanın rolüne bürünmekten hoşlanır. (RESİM 24) Resimlerin düzeni yine benzersiz bir şekilde şehvet ve korkunun karışımını ifade eder, ancak Mörike'nin coşkulu şiirinden çok daha acımasızdır:

Bir Kızın İlk Aşk Şarkısı

Ağın içinde ne var? Bir bak!
Ama korkuyorum;
Tatlı bir yılanbalığı mı yakaladığım?
Yoksa bir yılan mı?

Aşk kördür
Balıkçı kız;
Söyleyin çocuğa,
Kız ne yakalıyor?

Şimdiden ellerimde çırpınıyor!
Ah ne yazık! Ey arzu!
Bana sokulup kıvrılarak
Usulca göğsümden içeri giriyor.

Isırıyor, ah harika,
Küstahça derimin içinde,
Hızla kalbime iniyor!
Ah aşk, ürperiyorum!

Ne yapmalı, nereden başlamalı?
Bu ürperten şeye,
İçimde şaklayıp
Çörekleniyor.

Zehirlenmiş olmalıyım!
İçimde sürünüyor oradan oraya

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Keyifle eşinerek
Beni yavaşça öldürecek.[1]

§ 9 Tüm bu şeyler basit ve anlaşılır olmak için açıklama gerektirmez görünür. Genç bir kadına ait şu rüya biraz daha karmaşıktır: *Kadın Konstantin'in zafer takını görür. Takın önünde bir top durmaktadır, onun sağında bir kuş, solunda ise bir erkek vardır. Topun ağzından şimşek gibi fırlayan top mermisi ona isabet edip çantasındaki cüzdana girer. Orada kımıldamadan durur. Genç kadın cüzdanı sanki içinde değerli bir şey varmış gibi tutar. O anda görüntü kaybolur ve sadece topun borusunu görür. Üzerinde Konstantin'in şiarı yazılıdır: In hoc signo vinces.* [*Bu işaret seni zafere götürecek.*] – Bu rüyanın cinsellik semboliği safdillerin gönülsüz şaşkınlığını haklı çıkarmak adına yeterince açıktır. Bu tür bir idrakin rüya gören kişi için gerçekten yeni olması ve bu bakımdan bilinç yönelimindeki bir boşluk için telafi oluşturması durumunda, rüya pratik olarak yorumlanmıştır. Ama bu yorum rüya görenin kendisine sıradan geliyorsa, o zaman amacı belirsiz olan bir tekrardan başka bir şey değildir. Çünkü bu tür ve benzer rüyalar ve rüya motifleri – bu tür bir incelemede– içinde bıktıracak derecede tanıdık şeyler göstermekten başka bir şey yapmaksızın, adeta kendilerini dizi halinde tekrar edebilirler. Bu nedenle bu bakış açısı kolayca yorumun "monotonluğuna" yöneltir ki Freud bile bundan yakınmıştır. Bu tür bir durumda cinsellik sembolünün, rüya dili olarak benzer herhangi başka bir *façon de parler* [konuşma tarzı] kullandığı şüphesini haklı çıkarır. "Canis panem somniat, piscator pisces." [Köpek ekmek hayal eder, balıkçı balıkları.] Rüya dili de jargonlaşarak bozulur. Ancak asla doğru anlaşılmadığı için bir motifin ya da rüyanın tümünün sürekli tekrarlandığı durum bir istisna oluşturur, çünkü bilincin yönelimi için önemli olan, kendisi tarafından ifade edilen telafinin anlaşılmasıdır. Yukarıda örneklenen durumda konu kuşkusuz bilindik bilgi eksikliği, buna bağlı olarak bastırmadır. Bu nedenle pratik olarak semboliğin daha ileri inceliklerine girmeden bunun cinsel anlamıyla yetinilebilir. Daha derin anlamda sonuç şunu gösterir:

[1] *Werke* II, s. 15.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

"Bu işaret seni zafere götürecek." Ama bu basamağa ancak rüya görenin kendisine erotik bir çatışmanın varlığını itiraf etmesiyle erişilebilir.

§ 10 Rüyanın sembolik doğasına yönelik seyrek olan bu ipuçları yeterli olabilir. Bu olguya hayranlık duymak için gerekli ciddiyeti sağlamak adına, burada rüya semboliğine tamamlanmış olgu olarak güvenmemiz gerekir. Çünkü bilinçli zihinsel faaliyetin içinde bilinçli psişik faaliyetten farklı olarak açıkça bambaşka yasalara ve amaçlara kulak veren bir ruhsal yapının uzanması şaşırtıcıdır.

§ 11 Rüyaların sembolik olması nereden kaynaklanır? Yani, görünüşe göre izini bilinçli düşüncemizde yine de bulamadığımız bu sembolik tanımlama yeteneğini harekete geçiren nedir? Biraz yakından bakalım: Bir çıkış düşüncesini ya da bir üst düşünceyi ele alalım, adı her ne olursa olsun; ama her seferinde bunu düşünmeden, yön duygusuyla güdülerek tekil düşüncelerden oluşan bir dizi bağlantıyı izleriz. Burada sembolik hiçbir şey bulamayız ve yine de tüm bilinçli düşüncelerimiz bu örneğe göre gelişir.[2] Düşüncelerimizi yakından incelediğimizde ve zor bir problemin çözümü gibi yoğun bir düşünce silsilesini izlediğimizde, ansızın *kelimelerle düşündüğümüzü,* son derece yoğun düşündüğümüzde kendi kendimize konuşmaya başladığımızı, hatta daha açık olmak için zaman zaman problemi yazdığımızı ya da çizdiğimizi fark ederiz. Yabancı dil konuşulan bir yerde uzun süre geçiren biri, bir zaman sonra o ülkenin diliyle düşünmeye başladığını fark edecektir. O halde çok yoğun bir

[2] Krş. Liepmann, *Über Ideenflucht* [*Fikir Uçuşması Üzerine*]. Ayrıca Jung ve Riklin, *Untersuchungen über Assoziationen Gesunder* [*Sağlıklı Olanların Çağrışımları Üzerine Araştırmalar*]. *Denken als Unterordnung unter eine herrschende Vorstellung* [*Hüküm Süren Bir Tasavvurun Alt Sıralaması Olarak Düşünce*]. Krş. Ebbinghaus, *Psychologie*. Külpe (*Grundriss der Psychologie* [*Psikolojinin Temel Düzeni*], s. 464) aynı şeyi anlatır: Düşüncede söz konusu olan, "tekil türetmelerin kısmen daha büyük, kısmen de daha küçük alana hükmeden ve bu alana uzak duran her şeyle birlikte frenlenen ya da bastırılan, öngörülmüş bir anlayışın tesadüfi türetme motifleriyle ayırt edilmesidir."

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

düşünce silsilesi onu ifade etmek, öğretmek ya da birini bunun hakkında ikna etmek istediğimizde, az ya da çok dilsel biçimde meydana gelir. Tamamen *dışa yönelik* olduğu açıktır. Çünkü yönelimli ya da mantıklı bir düşünce bu bakımdan bir gerçeklik düşüncesidir,[3] yani başka bir deyişle nesnel-reel şeylerin silsilesini, kafamızdaki görüntülerin tıpkı onun dışındaki[4] olaylar gibi aynı katı nedensel sırayı izleyeceği biçimde taklit ettiğimiz yerde, gerçekliğe uyan[5] bir düşüncedir. Bu düşünceyi de yine dikkatin yöneltildiği düşünce olarak adlandırırız. Ayrıca yorucu bir özelliği vardır ve bu nedenle sadece ara sıra faaliyete geçirilir. Böylesine değerli olan tüm yaşamsal kazanımımız, çevreye sağladığımız uyumdur, bunun bir bölümü yönlendirilmiş düşüncedir; biyolojik olarak ifade edilirse, her yaşamsal kazanım gibi ardında buna uygun bir yorgunluk bırakan ruhsal bir asimilasyon sürecinden başka bir şey değildir.

§ 12 Düşünmemizi sağlayan unsur, *dildir* ve *dilsel kavramdır*. Bu, eskiden beri dışta kalmış ve köprü oluşturmuş bir şeydi, çünkü mesajı içeren tek ilkedir. Yönlendirilmiş düşündüğümüz sürece başkaları için düşünür, başkalarına konuşuruz.[6] Dil as-

---

[3] Christian Wolff, *Psychologia empirica*'sında [*Deneysel Psikoloji*], § 23 [s. 16] basit ve açık konuşur: *"Cogitatio igitur est actus animae, quo sibi sui rerumque aliarum extra se conscia est."* ["Bu nedenle düşünce, aklın bir eylemidir, kendisinin ve onun dışında kalan şeylerin bilincine bu sayede varır."]

[4] "Düşünceler duygularımızın gölgeleridir, her zaman onlardan daha karanlık, daha boş, basittirler" der Nietzsche. Lotze (*Logik*, s. 552) bu konuda kendini şöyle ifade eder: "... düşünce, kendi devinimlerinin mantıklı yasalarına teslim olduğunda, doğru katettiği yolun sonunda nesnelerin davranışıyla tekrar uyuşur."

[5] Uyum anı özellikle William James tarafından (*Psychologie*, s. 353 vd) mantıklı düşünmek tanımlamasında vurgulanmıştır: "Yeni olguların bu becerisini, mantıklı düşünmenin *differentia specifica*'sı [ayırt edici özellik] sayarak adil olmak isteriz. Böylece alışıldık bağlayıcı düşünceden yeterince ayrılmış olur..."

[6] Krş. Baldwin'in açıklamaları. Hatta felsefenin tuhaf adamı Johann Georg Hamann (1730-1788) aklı ve dili bir tutar (*bkz. Schriften* [*Yazılar*] VII, s. 1 vd). Akıl, "dil metafiziği" olarak Nietzsche'de daha açıktır. Fritz Mauthner daha da ileri gider (*Sprache und Psychologie*

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

lında duygu ve taklit seslerinden oluşmuş bir sistemdir; korku, dehşet, öfke, sevgi vs ifade eden; elementlerin, suyun çağıltısı ve şıkırtısının, gök gürültüsünün, esen rüzgârın, hayvanlar âleminin vs tonlarını taklit eden sesler; son olarak algının ve onun etkileyici tepkisinin seslerinden bir kombinasyon oluşturanlar.[7] Yine az ya da çok modern olan dilde de onomatopoetik* kalıntılar hâlâ geniş çapta korunmuştur, örneğin suyun hareketiyle ilgili sesler: *rauschen, rieseln, ruschen, rinnen, rennen, to rush, ruscello, ruisseau, river, Rhein – Wasser, wissen, wissern, pissen, piscis, Fisch.*"

§ 13 Dil aslında böyledir ve reel süreçlerinin ya da yankılarının insan zihninde sergilendiği işaret ya da "sembol"lerden oluşan bir sistemden başkası değildir.[8] Anatole France şöyle dediğinde ona kesinlikle hak vermek gerekir:

> "Et qu'est-ce que penser? Et comment pense-t-on? Nous pensons avec des mots; cela seul est sensuel et ramène á la nature. Songez-y, un métaphysicien n'a, pour constituer le système du monde, que le cri perfectionné des singes et des chiens. Ce qu'il appelle spéculation profonde et méthode transcendante, c'est de mettre bout à bout, dans un ordre arbitraire, les onomatopées qui criaient la faim, la peur et l'amour dans les forêts primitives et auxquelles se sont at-

---

[*Dil ve Psikoloji*]); Ona göre dil olmadan hiçbir düşünce olmaz ve sadece konuşmak düşünmektir. Bu düşüncesi bilimde hüküm süren "kelime fetişimzi" açısından dikkate değerdir.

7 Krş. Kleinpaul, *Das Leben der Sprache* [*Dilin Yaşamı*].

* *Onomatopoetik*: Bir şeyi çıkardığı sese göre isimlendirme –çn.

** Jung burada suyun ve su hareketlerinin çıkardıkları sese karşılık olan Almanca, İngilizce, İtalyanca ve Fransızca kelimeleri kullanmıştır. Anlamları sırasıyla şöyledir: Çağıldamak, çiselemek, hışırdamak, damlamak, koşmak, hızla akmak, dere, akarsu, nehir, Ren nehri – su, bilmek, bilenler, işemek, balık, balık –çn.

8 Ancak küçük oğlum tamamen öznellere ait olan "sembol" benzerlerinin aslında öznellikle birlikte nasıl göründüğüne dair bana açık bir örnek verdi: Çünkü severek kabul edip yediği her şeyi enerjik bir sesle "Stó löl" (İsviçre Almancasında "stehen lassen!") [Kalsın] diye bağırarak ifade eder.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

tachées peu à peu des significations qu'on croit abstraites quand elles sont seulement relâchées. – N'ayez pas peur que cette suite de petits cris éteints et affaiblis qui composent un livre de philosophie nous en apprenne trop sur l'univers pour que nous ne puissions plus y vivre."[9]

["Peki, düşünmek nedir? İnsan nasıl düşünür? Kelimelerle düşünürüz; bu başlı başına duyusaldır ve doğaya yöneltir. Bir metafizikçinin dünya sisteminin kuruluşunda sadece kusursuzlaştırılmış maymun ve köpek haykırışına sahip olduğu unutulmasın. Derin anlamlı keşfinin ve üstün yönteminin tanımladığı şey, bakir ormanlarda açlığı, korkuyu ve sevgiyi haykıran sesleri parça parça ve keyfi bir düzene göre düzenlemekten ve bunları sadece bağlantının gevşek olduğu yerlerde soyut olarak görülen anlamlarla yavaş yavaş birleştirmekten ibarettir – felsefi bir eser oluşturan bu bastırılmış, hafifletilmiş, küçük çığlıkların bize evren hakkında, artık içinde yaşayamayacağımız kadar fazla bilgi sağlayabileceğinden korkmamak gerekir."]

§ 14 Yönlendirilmiş düşüncelerimiz böyledir; en yalnız, en olağanüstü düşünür olsak bile, taze su bulmuş ayıları vuran, fırtınanın ya da kurtların kampa yaklaştığını haber veren bir dostun seslenişinin ilk adımından başka bir şey değilizdir. Karmaşık düşünce yetimizin beşeri sınırlılığını kaygıyla dile getiren Abelard'ın isabetli paradoksu şöyledir: "Sermo generatur ab intellectu et generat intellectum." [Dili düşünce yaratmıştır ve düşünceyi de dil.] O halde felsefenin daha soyut bir sistemi, araç ve amaç olarak doğanın orijinal seslerinin son derece kusursuz bir kombinasyonundan öte bir şey sergilemez.[10] Scho-

[9] *Le Jardin d'Epicure* [*Epikür'ün Bahçesi*], s. 80.

[10] Kelimelerin ilkel anlamlarının düşünce üzerindeki baştan çıkarıcı etkisinin ne kadar büyük olduğunu kestirmek neredeyse olanaksızdır. – Hermann Paul, "... Bilinçte olan her şey, etkili bir an olarak bilinçaltında kalır" der. (*Prinzipien der Sprachgeschichte* [*Dil Tarihinin İlkeleri*], s. 25) Eski kelimelerin tüm anlamları etkilerini sürdürür ve bunu ilk başta "zihindeki bilinçdışının bu karanlık odalarından" fark ettirmeden yapar. (*A.g.e.*) Hamann'ın yukarıdaki ifadesi fazlasıyla çift anlamlıdır: Metafizik, "deneysel kavrayışımızın tüm

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

penhauer'ın, Nietzsche'nin umutsuzluğuna ve yalnızlıklarının acılıklarına saygı ve anlayış gösterme dürtüsü bu nedenledir. Belki zeki bir insanın, kendini düşüncelerinin bolluğuna verip küçümsediği kitlenin ucuz alkışlarından vazgeçmesini bekleyebiliriz; ama sürü içgüdüsünün daha güçlü olan dürtüsüne yenik düşer; onun arayışı, buluşu, çağrısı kaçınılmaz olarak sürü için de geçerlidir ve kulak verilmesi gerekir. Yukarıda yönlendirilmiş düşüncenin aslında kelimelerle düşünmek olduğunu ve Anatole France'ın zeki tanıklığının bunun için etkili bir kanıt olduğunu söylediğimde bu, yönlendirilmiş düşüncenin gerçekten de daima sadece "kelime" olduğuna dair kolayca yanlış anlaşılmaya neden olabilir. Ancak bu fazla ileri gider. Dili daha çok geniş çapta, örneğin sadece kelimelere dökülmüş yetkin düşüncelerin dışavurumu olan konuşmadan farklı şekilde ele almak gerekir. Yoksa sağır ve dilsiz birinin düşünce yetisi son derece kısıtlı olurdu, ki durum böyle değildir. Onun da konuşma bilgisi olmaksızın kendi "dili" vardır. Bu düşünsel dil ya da başka bir deyişle yönlendirilmiş düşünce, tarihsel olarak yine de ilkel kelimelerin bir yan ürünüdür. Örneğin Wundt'un[11] açıkladığı gibi:

> "Ses ve anlam değişikliklerinin oluşturduğu ortak etkinin önemli başka bir sonucu, sayısız kelimenin duyumsal olan eski somut anlamlarını giderek tamamen yitirmesi, genel kavramlar için bağlantıların ve karşılaştırmaların, yine onların ürünlerine yönelik algısal işlevlerin ifadeleri için işaretlere dönüşmesidir. Somut düşünce bu şekilde gelişir, çünkü dilin gelişimini bir araya getiren psişik ve psikopsişik etkileşimler bir ürün olsa bile, temel oluşturan anlam değişikliği olmadan bu olanaksızdır."

§ 15 Jodl[12] dil ve düşüncenin özdeşliğini reddeder, çünkü örneğin psişik bir vaka aynı şekilde çeşitli dillerde ve farklı şekil-

---

kelime işaretlerini [%, + gibi kelimeleri tamamlayan noktalama işaretleri –çn] ve retorik figürlerini daha ideal koşulların hiyerogliflerine ve tiplerine çevirerek ... kötüye kullanır..." (*A.g.e.*, s. 8) Kant'ın Hamann'dan bazı şeyler öğrendiğine dair söylentiler vardır.

11 *Grundriss der Psychologie* [*Psikolojinin Temel Düzeni*], s. 365.

12 *Lehrbuch der Psychologie* [*Psikoloji Ders Kitabı*] II, s. 300.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

lerde ifade edilebilir. Bundan çıkardığı sonuç, "dil ötesi" bir düşüncenin varlığıdır. İster Erdmann'ın "hipolojik,"* ister Jodl'ın "dil ötesi" tanımlamalarıyla olsun, kuşkusuz böyle bir tür vardır, ancak bu mantıklı düşünce değildir. Benim görüşüm, Baldwin'in, Geisse'in çevirisiyle burada göstermek istediğim kayda değer açıklamalarıyla örtüşüyor:[13]

"Yargının ilk basamağı olan düşünce sisteminden yargıya geçiş tam olarak, sosyal onay bulan, ayrıca onsuz da olabilen bir bilgiden gelir. Yargıda kullanılan kavramlar sosyal ilişkilerin onaylanmasıyla, kendi varsayımlarında ve çıkarımlarında biçimlenmiş olanlardır. Sosyal yorumlama yöntemlerinde öğretilen kişisel yargı, sosyal dünyasının etkileşimleriyle güçlendirilir ve içeriğini yine bu dünyaya aynı şekilde yansıtır. Başka bir deyişle, bireysel yargı iddiasına yönelten her hareketin temeli olan, yeni deneyimlerin uygulanabilir hale geldiği çevre, her zaman sosyalleşmeye hazırdır; "uygunluk" duygusu ya da dile gelen içeriğin eşanlamlı özellikleri olarak gerçek sonuçlarda yeniden tanıdığımız şey, özellikle bu harekettir."

"... göreceğimiz gibi, düşüncenin gelişimi aslında içeriklerin, sanki o zamana dek verilmiş olanlardan gerçekten daha yüksek anlamları varmış gibi, kullanıldığı bir deneme yanılma yöntemiyle oluşur. Tekil olan eski düşüncelerini, yerleşik bilgisini, tutarlı yargısını yeni yaratıcı yapısının inşasında geliştirmeye zorlanır. Düşüncelerini bizim ifademizle "şematik" ya da mantığın diliyle problemli, yani koşullara göre ayırıcı olarak adlandırır ve öyle açıklar; kendine ait olan kişisel görüşünü hâlâ gerçekmiş gibi dünyaya ilan eder. Her yöntemin keşfi bu tür bir sürece hizmet eder. Ama böylelikle dilsel açıdan hâlâ konuşma diline hizmetini sürdürür ve uzlaşılmış sosyal konuşma dilinde daha önce onaylanmış fikirleri kullanır."

"Bu deneyimlerle hem düşünce hem de dil aynı zamanda desteklenir."

"Bu nedenle dil, eşanlamını ya da binominal [ikili] işaretlerini asla kaybetmeksizin, düşünce gibi gelişir. Anlamı hem kişisel hem de sosyaldir."

---

* *Hipoloji*: Konuşma gücünün ileri derecede azalışı –çn.

[13] *Das Denken und die Dinge oder Genetische Logik* [*Düşünce ve Nesneler ya da Genetik Mantık*] II, s. 175 vd.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

"Dil, aktarılmış bilginin dizini, ulusal fetihlerin kroniği, bireysel zekâ sayesinde elde edilmiş kazanımların hazinesidir. Bu şekilde oluşturulmuş sosyal "örneklerin" sistemi ırkların yargı süreçlerini ortaya koyar; kendi açısından yeni nesillerin fidanlığı olur."

"Kuşkusuz, benlik eğitiminin büyük bölümü, ona eşlik eden kişisel tepkiler, olgular ve düşüncelerle ilgili belirsizliklerin geri dönüşümü karşısında, sağlıklı yargının sağlam temellerini dilin kullanımıyla gerçekleştirir. Çocuk konuştuğunda, genel ve ortak bir anlamı tanımlamak için dünyayı işaret parmağıyla gösterir. Muhatabı olan kişi talebinin kabulünü onaylar ya da önerisini reddeder. Bu durum öyle ya da böyle, eğitim sürecini doğurur. Çocuğun bir sonraki atağı bilginin bir basamağından etkin ilişkilerde daha geçerli olan, daha yeni ayrıntıların basamağına atlamak şeklinde gerçekleşir. Burada dikkate değer olan şey, doğru yapılmış değişikliğin mekanizması, bunun kazanımıyla güvence altına alınmış sosyal uyarlamadan çok, verilmiş eğitimin yargılarda aralıksız kullanılmasıdır. Her bireysel durumda etkin olan yargı, yine ortak yargıdır."

"...Burada göstermek istediğimiz bu yargının, oluşumları doğrudan *ad hoc* [geçici, belli bir amaç için] olan –sosyal yeterlilikle ilgili eğitimin aynı şekilde desteklendiği sosyal deneyimi doğrudan hedef alan– bir işlevin, yani dil işlevinin gelişimiyle edinilmiş olmasıdır. Bu nedenle ... dilde ruhsal anlamların gelişimi ve korunmasına yönelik kavranabilir, gerçek ve tarihsel araçlara sahibiz. Dil, doğru tanıklık eder ve yargının sosyal ve kişisel görüş birliği için kanıt ileri sürer. Eşanlamlı, yargıyla uygun ilan edilen şey onun içinde sosyal olarak genelleştirilip onaylanarak "sosyal" anlamını elde eder."

§ 16 Baldwin'in bu açıklamaları hem öznel (intrapsişik)* hem de nesnel (sosyal) olarak büyük önemi olan düşüncenin[14] dil-

* Ruhun ya da zihnin içinde gelişen ya da var olan –çn.

[14] Adolf Eberschweiler'ın, teşvikim üzerine *"çağrışımın dilsel bileşenleri üzerine araştırmalar"*la ilgili deney yaptığına ayrıca değinmem gerek. Bu deneyde intrapsişik çağrışımları fonetik etkenlerle esneten kayda değer gerçekler açığa çıkmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

den kaynaklanan göreceliliğini fazlasıyla vurgular; bu önem en azından düşüncenin özgürlüğü konusunda tamamen şüpheci olan Fritz Mauthner'ın,[15] düşüncenin dilden başka bir şey olmadığı görüşünde yine de haklı olup olmadığını gerçekten sorgulayacak kadar büyüktür. Baldwin kendini dikkatli ve çekingen, ama aslında el altından açıkça primat dili (tabii "Konuşma" anlamında değil) yönünde ifade eder.

§ 17 Yönlendirilmiş ya da belki *dilsel* de diyebileceğimiz düşünce, kültürün bilinen bir enstrümanıdır ve yüzyıllar boyu yönlendirilmiş düşünceye bağışlanmış büyük eğitim çalışmasının, düşüncenin öznel-bireyselden nesnel-sosyale yönelik kendine özgü gelişimiyle birlikte insan zihnini, dünya tarihinde mutlak bir başlangıç olan modern ampirizme ve teknolojiye borçlu olduğumuz bir uyum faaliyetine zorladığını söylersek yanlış yapmış olmayız. Bu, daha önceki yüzyıllarda bilinmiyordu. Matematiğin, mekaniğin ve malzemenin kuşkuya yer bırakmayan ilerlemiş bilgisinin, bu bilinen teknik adımların (örneğin basit makinelerle ilgili ilkelerin) yüzeysel ve tuhaf olmayı aşıp, modern anlamda gerçek bir teknolojiye yönelik gelişmesi adına antik dünyadaki insan elinin benzersiz sanatıyla neden bir araya gelmediği sorusu, meraklı kafaları sıklıkla meşgul etmiştir. Buna verilebilecek tek bir yanıt vardır: Sayıları az olan aydın zihinler dışında eskilerin, doğal akışı yaratıcı ve yapay olarak tekrar üretebilen ve böylece doğal gücün kontrolünde olan her şeye uygulanabilen cansız maddenin bu tür değişimlerine ilgi gösterme yeteneğinden uzak olmalarıdır. Onlarda eksik olan, yönlendirilmiş düşüncenin egzersiziydi.[16] Kültür gelişiminin sırrı, *fiziksel enerjinin devingenliği ve değiştirilebilir olmasıdır*. Çağımızın yönlendirilmiş düşüncesi eski zamanlarda, az ya da çok eksik olan modern bir kazanımdır.

---

[15] *A.g.e.*, s. 164 vd.

[16] Bu bakımdan teknik bir düşünceyi gerekli kılabilecek bir sıkıntı yoktu. Çalışma sorunu işgücünden tasarrufu gerektirmeyecek biçimde, ucuz köle işçiliğiyle çözülmüştü. Antik dönem insanının ilgisini başka yöne verdiğini de dikkate almak gerekir: Antik insan tanrısal evrene saygı duyardı. Bu, teknoloji çağımızda tamamen hasret duyulan bir özelliktir.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

§ 18 Ancak bununla birlikte başka bir soruya geliyoruz: Yönlendirilmiş düşünmediğimizde ne olur? O zaman düşüncemiz bir üst düşünceden ve bundan doğan yönlenme duygusundan yoksun kalır.[17] Düşüncelerimizi artık belli bir raya oturtmaya zorlamaz, kendi ağırlıklarına göre süzülmeye, alçalmaya ve yükselmeye bırakırız. Külpe'ye göre düşünmek yokluğunun kaçınılmaz olarak "düşüncelerin otomatik oyununa" yönelttiği bir tür "içsel irade eylemi"dir.[18] William James yönlendirilmemiş ya da sadece "bağlayıcı" olan düşünceyi olağan sayar. Bu konuda söyledikleri şöyledir:

> "Düşüncelerimizin büyük bölümü, her birinin bir başkasını meydana getirdiği bir dizi tablodan, güçlü kişiliklerin de olasılıkla görebildiği bir tür pasif hayalden oluşur. Düşüncenin bu türü yine de hem pratik hem de teorik yapıdaki mantıklı sonuçlara yöneltir... Aslında bu tür sorumsuz düşüncelerdeki organlar soyutluklar değil, birbirine tesadüfen bağlanmış deneysel somutluklardır."[19]

§ 19 James'in bu saptamalarını şöyle tamamlayabiliriz: Böyle düşünmek zahmetsizdir, gerçeklikten koparıp geçmişin ve geleceğin hayallerine yöneltir. Düşünce burada dilsel biçimine son verir, görüntü görüntüyü, duygu duyguyu bastırır,[20] her

---

[17] Bu düşünce en azından bilinçte böyle görünür. Freud bunu (*Die Traumdeutung* [*Rüyaların Yorumu*], s. 325) şöyle açıklar: "Kendimizi... derin düşüncelere bırakıp istenmeyen tasavvurları ortaya çıkarttığımızda hedefsiz bir düşünce akışına kapılmamız kanıtlanabilir biçimde hatalıdır. Burada kendini belli eden, daima sadece bize tanıdık gelen hedeflerden vazgeçebilmemiz ve bunun sona ermesiyle birlikte hemen yabancı olan –kesin olmayan bir şekilde bilinçsiz diyebileceğimiz– ve istenmeyen düşüncelerin seyrini kesinleştiren hedeflerin üstünlük kazanmasıdır. Hedefi olmayan bir düşünce, ruhsal yaşamımız üzerinde oluşturduğumuz etkiyle hiçbir şekilde üretilemez..."

[18] *A.g.e.*, s. 464.

[19] *A.g.e.*, s. 352.

[20] Bu iddianın ardında önce normal alanın deneyimleri yer alır: Belirsiz düşünce "derin düşünme"den, özellikle dilsel hazırlık açısından çok uzaklaşır. Psikolojik deneylerimde, görünüşte kasıtsız ve önceden bilgilendirmeksizin kendi hayallerine bıraktığım denek-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

şeyi gerçek olduğu gibi değil, belki de olmasını istediğimiz gibi oluşturan ve düzenleyen bir eğilim kendini gittikçe daha belirgin şekilde gösterme cesaretini bulur. Gerçeğe yüz çeviren bu düşüncenin özü, hatıradan gelen binlerce görüntüleriyle birlikte sadece geçmişten gelebilir. Dil bu düşünceyi "hayal etmek" olarak tanımlar.

§ 20 Kendini dikkatle gözlemleyen biri, dilin bu genel kullanımını uygun bulacaktır. Bunu her gün deneyimleyebiliriz; hayallerimizin uykuya daldığımızda rüyalarla birbirine bağlanması gibi, gündüzün ve gecenin hayalleri de birbirinden pek farklı değildir. O halde düşüncenin iki biçimine sahibiz: Yönlendirilmiş düşünce ve rüya görmek ya da hayal etmek. Biri dilin öğeleriyle mesaj vermek için çalışır, yorucu ve zahmetlidir; buna karşın diğeri keşfedilmiş içeriklerle, bilinçdışı motiflerle yönetilerek kolayca, deyim yerindeyse doğaçlama çalışır. İlki yeni kazanımlar yaratır, uyum oluşturur, gerçekliği taklit eder ve ona etki etmeye uğraşır. Buna karşın ikincisi gerçekliğe sırt

---

lerin (sadece eğitimli ve zeki kişilerden söz ediyorum), düşünsel temellerini ya istemeden söyleyecekleri ya da bunu hiç yapamayacakları, deneysel anlamda kaydedilebilir duygu ifadeleri sergilediklerine sıklıkla tanık oldum. Patolojik yapının deneyimleri daha eğiticidir, üstelik baskın bir devretme eğilimiyle karakterize edilen histerinin ve tüm nevrozların kaynaklandığı alandaki deneyimlerinden çok, akıl hastalıklarının birçoğunu, en azından Bleuler'in tanımladığı tüm şizofreni gruplarını çok daha fazla içedönük [introversion] psikoz ya da nevroz alanındaki deneyimler olarak kavrarlar. (*Çocuksu Ruhun Çelişkileri Üzerine* adlı çalışmamda kısaca açıkladığım) *introversion* teriminin de belirttiği gibi, bu nevroz kapalı bir iç dünyaya yöneltir. Ve burada yine, "dile getirilemeyen" görüntü ve duygularda devinen, tamamen "hayali," "dil ötesi" düşünceyle karşılaşırız. Böyle bir hastanın yetersiz ve karışık olan dilsel ifadesi kendi anlamı içinde incelendiğinde, buna dair küçük izlenimler edinilebilir. Birçok kez gördüğüm gibi, hastalar da hayallerini dile getirmek konusunda oldukça zorlanıyor. Bu tür bir hayal sistemini bana bölük pörçük "çeviren" ileri zekâlı bir hasta sıklıkla şöyle derdi: "Konunun neyle ilgili olduğunu çok iyi biliyorum, her şeyi görüyor ve hissediyorum, ama bunu anlatacak kelimeleri bulmam henüz imkânsız."

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

çevirir, öznel eğilimleri serbest bırakır ve uyum açısından verimsizdir.[21]

§ 21 Yönlendirilmiş düşüncenin şimdi olduğu gibi her zaman bu şekilde gelişmediğini tarihin bize gösterdiğine daha önce değinmiştim. Günümüzde yönlendirilmiş düşüncenin en belirgin ifadesi bilim ve ondan beslenen teknolojidir. İkisi de varlıklarını sadece yönlendirilmiş düşüncenin enerjik bir şekilde eğitilmesine borçludur. Ama eski dönemde şair Petrarca gibi, şimdiki kültürün öncülerinden çok azı doğaya anlayışla karşı çıkmaya[22] başladığından, bilimimize eşdeğer olan ve öğesini geçmişin fantezilerinden alan, ama akla yönlendirilmiş düşüncenin diyalektik öğretisini kazandıran, skolastiktir.[23] Düşünüre sinyalini

---

[21] James'inkiyle benzer olan, *a.g.e.*, s. 353 vd. "Deneysel" (sadece bağlayıcı olan) düşünce sadece tekrar üretimken, sonuç çıkarmak yaratıcı bir anlama sahiptir. Ancak bu yargı tam olarak tatmin etmez. Hayal etmenin öncelikle ve dolaysız olarak "verimsiz," yani uygunsuz olduğu ve bu açıdan pratik kullanımının işe yaramadığı elbette gerçektir. Buna karşın uzun vadede özellikle yüzeysel hayaller, tıpkı rüyalar gibi, yaratıcı gücü ve içeriği açığa çıkarırlar. Bu tür içerikler genellikle yine pasif, bağlayıcı, hayali düşünceler yoluyla kendilerini başka hiçbir türlü tanıtmazlar.

[22] Krş. Jacob Burckhardt *Die Cultur der Renaissance in Italien* [*İtalya'da Rönesans Kültürü*], s. 236'da Petrarca'nın Mont Ventoux'a çıkışını dokunaklı bir şekilde anlatır: "Ancak görünüme dair bir tanımlama beklemek boşunadır, ama bunun nedeni şairin duygusuz olması değildir; aksine, etkisini üzerinde fazlaca hissettirmesindendir. Tüm geçmişi ve onunla birlikte tüm aptallıkları aklına gelir; gençken Bologna'dan ayrılışının üzerinden o gün tam on yıl geçmiş olduğunu hatırlar ve İtalya'ya doğru özlem dolu bir bakış atar; o zamanlar kendisine eşlik eden bir kitapçığı, Aziz Augustinus'un *İtiraflar*'ını açar; yalnızca bakar, gözü onuncu bölüme takılır: 'İnsanlar oraya gidip yüksek dağlara, kabaran engin denizlere, onun heybetli çağıltısına, okyanusa ve yıldızların seyrine hayran oluyorlar ve yine de kendilerini bırakıyorlar.' Bu satırları okurken erkek kardeşi, burada kitabı neden kapatıp sustuğunu anlayamaz."

[23] Wundt [Wilhelm Maximilian Wundt, 1832-1920, Alman fizyolog, filozof, tıp doktoru ve modern psikolojinin kurucularından –çn] "Über naiven und kritischen Realismus" ["Saf ve Eleştirel Realizm Üzerine"], s. 345'te skolastik yöntemin kısa bir tanımını yapar: Yöntem,

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

verdiği tek başarı, realitede görünür bir yeniden yapılandırma değil, tartışmadaki retorik zaferdi. Düşüncenin öğesi sıklıkla şaşılası şekilde fantastikti; böylece örneğin bir iğnenin ucunda kaç melek yer alır, İsa dünyaya bir bezelye olarak gelseydi kurtarıcılık misyonunu yine de üstlenebilir miydi vs gibi sorular tartışılır olmuştur. Bilinmeyeni bilebilmek gibi metafizik sorunlara ait böyle bir sorunun olasılığı, bizim için saçmalığın son noktası anlamına gelen bu tür şeyleri ne tür bir zekânın yaratmış olabileceğini gösteriyor. Ama Nietzsche ortaçağın yarattığı aklın "görkemli gerilimi"nden söz ederken, bu görüntünün ardında bir şeyler sezmiştir.

§ 22 Akinolu Thomas, Duns Scotus, Abelard, Occamlı Wilhelm ve diğerleri gibi, üstün zekâlı yeteneklere alt yapı olan skolastik tarihsel olarak ele alındığında, modern bilimselliğin anasıdır ve onun günümüz bilimine de hâlâ nerede ve nasıl canlı, gizli etkiler sağladığını daha ileri bir gelecek açıkça görecektir. Skolastik, doğası gereği diyalektik jimnastiktir ve dilsel sembol olan kelimeye, sona eren antikçağın kendi nedensellik ilkesine ancak mistik değerlendirmelerle sağlayabildiği gerçek değeri en sonunda vererek, ona adeta kesin bir anlam kazandırmıştır. Skolastiğin en büyük eylemi olarak görünen şey, sağlamlaşmış entelektüel arıtımın modern bilimselliğe ve teknolojiye oluşturduğu *conditio sine qua non* [olmazsa olmaz] temeldir.

§ 23 Tarihte biraz daha geriye gittiğimizde, bugün bilim olarak adlandırdığımız şey belirsiz bir sisin içinde dağılıp gider. Kültürü yaratan zekânın sürekli meşgul olduğu şey, öznel olan her şeyi deneyimden koparmak ve ona doğayı ve onun güçlerini en iyi ve en uygun anlatacak ifadeler bulmaktır. Antikçağdan daha enerjik ya da zeki olduğumuzu düşünmek, gülünç ve tamamen

---

"sabit verilmiş ve çeşitli problemler üzerinde aynı şekilde uygulanmış bir kavrama mekanizmasının sonucunda bilimsel araştırmanın asıl görevini tanımaktan; ikinci olarak, belli genel kavramlara ve yine bu kavramları tanımlayan kelime işaretlerine aşırı önem verip böylece gerçek olguların araştırıldığı yerde kavramları soyutlayan bir kelime analizinin, olağanüstü durumlarda ise gereksiz bir kavram titizliğinin ve laf kalabalığının ortaya çıkmasından oluşur."

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

haksız bir kibir olurdu – bilgimiz arttı, ama zekâmız artmadı. Bu yüzden yeni fikirlere karşı tıpkı eski çağların karanlık dönemlerindeki insanlar gibi adeta dar kafalı ve yetersiziz. Bilgide zenginleştik, ama bilgelikte zenginleşemedik. İlgimizin ağırlık merkezi tamamen maddi gerçekliklere kaydı, oysa eskiçağ daha çok fantastik sembollere yakın olan düşünceyi tercih etmiştir. Felsefe ve doğabilimlerinin başlangıcı belirgin bir şekilde "aydınlanma çalışması"na girişmiş olsa da antik zekâda her şey hâlâ mitolojiyle doluydu.

§ 24 Ne yazık ki okullarda Yunan mitolojisinin zenginliği ve muazzam canlılığıyla ilgili çok zayıf bir kavram elde ediyoruz. Eskiçağ, modern insanın bilim ve teknikte kullandığı bu yaratıcı gücün tümünü kendi mitolojisine bağışlamıştır. Yunan kültür alanındaki şaşırtıcı değişim, kaleydoskopik dönüşümler ve bağdaştırıcı yeni gruplaşmalar, sonu gelmez gençleştirmeler bu yaratıcı dürtüyle açıklanabilir. Burada artık nesnelerin dış süreçleriyle pek ilgilenmeyen, içsel bir kaynaktan akan, kâh esneyen kâh belirsiz şekiller yaratan, değişken fantezilerden oluşmuş bir dünyanın içinde hareket ederiz. Erken antik zekânın bu eylemi sanatsal açıdan *par excellence* [mükemmelen] çalışmıştır. İlgilerinin hedefi sanki gerçek dünyanın olabildiğince nesnel ve doğru anlamda nasıl kavranacağı değil, onu öznel fantezilere ve beklentilere estetik biçimde uydurmaktı. Eskiçağ insanları-

RESİM 2. Alaska Eskimolarına ait bir şamanın güneş tanrısı idolü.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

nın içinde Giordano Bruno'nun sonsuzluk düşüncesinin ve Kepler'in keşiflerinin modern insanlığa getirdiği soğukluk ve düş kırıklığından nasibini alan çok az kişi olmuştur. Naif tarihöncesi, Güneş'te gökyüzünün ve dünyanın Babasını, ayda bereketli Anayı görürdü. Her şeyin bir kötü ruhu vardı, yani canlıydı ve insana ya da onun erkek kardeşi olan hayvana denkti. Her şeyi antropomorf ya da zoomorf, insan ya da hayvan olarak biçimlendiriyordu. Hatta hareketlerini anlatmak için güneş diskine bile kanat ya da küçük bacaklar takılmıştı. (RESİM 2) Gerçeklikten çok uzak, ama öznel fantezilerle denkleşen evrenin görüntüsü böyle oluşmuştu. Çocuğun da aynı şekilde düşündüğünü ayrıntılı şekilde kanıtlamaya gerek yoktur. Bebeklerini ve oyuncaklarını canlandırır; hayal gücü geniş çocukların bir mucizeler dünyasında yaşadığı kolayca görülebilir.

§ 25 Bildiğimiz gibi, rüya da buna benzer bir düşünceyi gösterir. Nesnelerin gerçek ilişkisine aldırış etmeksizin en heterojen şeyleri içine katar ve gerçekliğin yerine imkânsızlıkların dünyası geçer. Freud, uyanık düşüncenin karakteristiğini *progresyon*, yani düşünce uyarımının içsel ya da dış algı sisteminden endopsişik [içruhsal] çağrışım yoluyla motorik uca, yani sinir donanımına olan ilerlemesi olarak görür. Ona göre rüya bunun tam tersidir: Yani düşünce uyarımının bilinç öncesinden ya da bilinçdışından algı sistemine olan ve böylelikle rüyaya, halüsinatif netliğe kadar yükselebilen duyumsal anlaşılırlığının bilinen şeklini kazandıran *regresyon*dur. O halde rüya düşüncesi anıların hammaddesine doğru ters yönde hareket eder: "Rüya düşüncesinin yapısı regresyon sırasında kendi hammaddesi içinde çözülür."[24] Ama eski algıların tekrar canlandırılması regresyonun sadece bir yüzüdür; diğer yüz, çocuksu anıların malzemesiyle ilgili regresyondur; gerçi eski algılar üzerindeki regresyon olarak da kavranabilir, ama kendine yeten önemi nedeniyle farklı bir tanımlamayı hak eder. Bu regresyon herhalde "tarihsel" olarak tanımlanabilir. Bu bakımdan Freud'a göre rüya, şimdiki zamana aktarılma yoluyla değiştirilmiş anımsama olarak tanımlanabilir. Eski sahne kendini yenilemeyi başaramaz;

[24] *Rüyaların Yorumu*, s. 336

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

rüya olarak tekrar etmekle yetinmek zorundadır.[25] Freud'un kanısına göre bu, rüyanın çoğunlukla çocukluğa dek uzanan bir anı malzemesini "işleyen," yani şimdiki zamana yaklaştıran, daha doğrusu, onun diline çeviren önemli bir özelliktir. Ama çocuğun ruhsal dünyasının arkaik karakterini inkâr edememesi durumunda, sonuncu özellik rüyada çok farklı bir ölçüde ortaya çıkar. Freud bu noktaya açıkça dikkat çeker:

> "İsteklerini kısa yoldan, geriye yönelik yerine getiren rüya, böylelikle bize ruhsal aygıtın amaca uygun olmadığı için terk edilmiş ilkel çalışma biçiminin yalnızca bir örneğini saklamıştır. Yaklaşık olarak, gelişen insanlığın terk ettiği ok ve yay benzeri ilkel silahları çocuk odasında tekrar bulmamız gibi, ruhsal yaşamın henüz genç ve yetersiz olduğu dönemde önceleri uyanıkken hüküm süren, geceleri sanki sürgün edilir."[26]

---

[25] *A.g.e.*, s. 338.

[26] *A.g.e.*, s. 349. *Rüyaların Yorumu*'nda alınan metin parçası, o zamandan bu yana psikozların araştırılmasıyla doğrulanmıştır. "Ruhsal aygıtın normalde uyanıkken bastırılmış bu çalışma biçimi, psikozlarda kendini yeniden geçerli kılmaya zorlar ve daha sonra dış dünyaya olan ihtiyaçlarımızı karşılamadaki yetersizliğini gösterir." Bu cümlenin önemi Freud'dan bağımsız olan görüşleriyle burada anılmayı hak eden Pierre Janet tarafından vurgulanmıştır. Çünkü bunu çok başka bir yönden, biyolojik açıdan, doğrulayarak katkıda bulunur. Janet sağlam organize edilmiş "alt" bölümle sürekli dönüşüm içinde kavranan "üst" bölümün işlevlerini birbirinden ayırır: "C'est justement sur cette partie supérieure des fonctions, sur leur adaptation aux circonstances présentes que portent les névroses..." (s. 386) "... les névroses sont des troubles ou des arrêts dans l'évolution des fonctions." (s. 388) "Les névroses sont des maladies portant sur les diverses fonctions de l'organisme, caractérisées par une altération des parties supérieures de ces fonctions, arrêtées dans leur évolution, dans leur adaptation au moment présent, à l'état présent du monde extérieur et de l'individu et par l'absence de détérioration des parties anciennes de ces mêmes fonctions..." (s. 392) "A la place de ces opérations supérieures se développent de l'agitation physique et mentale, et surtout de l'émotivité. Celle-ci n'est... que la tendance à remplacer les opérations supérieures par l'exagération de certaines opérations inférieures et surtout par de grossières agitations viscérales." (s. 393) ["Nevrozlar özellikle işlevlerin bu üst bölümüne, güncel koşullara olan uyumlarıyla etki

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

§ 26 Bu görüşler bize eski çağların mitolojik düşüncesiyle çocukların,[27] ilkellerin ve rüyanın benzer düşüncesi arasında bir paralellik oluşturmayı öğütler. Bu düşünce bize yabancı değildir, aksine insan bedeninin yapısı ve işlevinin, aynılarının filojenide de karşılık bulduğu, bir dizi embriyonel dönüşümle nasıl oluştuğunu bize gösteren karşılaştırmalı anatomiden ve evrim tarihinden çok iyi biliyoruz. Psikolojide de ontojeninin filojeniye karşılık olduğu varsayımı bu nedenle savunulabilir. O halde böylece çocukça düşünme[28] durumu, tıpkı rüyadaki gibi, eski gelişim basamaklarının bir tür tekrarı olabilir.

§ 27 Nietzsche bu açıdan çok daha kayda değer bir bakış açısı ele alır:

---

ederler..." (s. 386) "Nevrozlar işlevlerin seyrindeki bozukluklar ve tıkanıklıklardır." (s. 388). "Nevrozlar organizmanın çeşitli işlevleriyle ilgili hastalıklardır; bu işlevlerin üst bölümlerindeki bir bozulmayla nitelendirilirler, bu işlevlerin gelişimini, şimdiki zamana, dış dünyanın ve bireyin o anki durumuna uyum sağlamasını engellerler. Bu bozulmanın olmadığı durumlarda, aynı işlevlerin eski bölümleri zarar görmez." (s. 392) "Yukarıdaki etkilerin yerine fiziksel ve ruhsal huzursuzluklar, özellikle asabiyet oluşmaya başlar. Bu ... sadece yukarıdaki faaliyetleri daha alttaki bazı etkilerin arttırılmasıyla ve özellikle kötü içorgansal huzursuzluklarla yer değiştirmeye yönelik eğilimdir." (s. 393)] (*Les Névroses* [*Nevrozlar*]) "Parties anciennes" [eski bölümler] aynı şekilde işlevlerin "parties inférieures"leridir [alt bölümler] ve bunlar başarısız uyarlamaların yerine geçer. Claparède de (1873-1940) (*Quelques Mots sur la définition de l'hystérie* [*Histerinin Tanımı Üzerine Birkaç Özlü Söz*]) nevrotik bulguların doğası üzerine benzer bir görüş ifade eder: Histeriye neden olan mekanizmayı bir "tendance a la réversion" [eski haline dönme eğilimi], tepki çeşidinin bir tür atavizmi olarak kavrar.

[27] Bu bilgiyi Dr. Abraham'a borçluyum: Üç buçuk yaşındaki kız çocuğunun bir erkek kardeşi olur ve bilindik çocuk kıskançlığına kapılır; bir seferinde annesine şöyle der: "Sen iki annesin. Benim annemsin, göğsün de kardeşimin annesi." Annesi kardeşini emzirirken onu büyük bir dikkatle izlemiştir. Göğsü "Anne" [Mama] olarak tanımlamak çocuğun arkaik düşüncesine göre karakteristiktir. Latince *Mamma* [anne] göğüs anlamındadır.

[28] Özellikle krş. Freud, *Analyse der Phobie eines 5 jährigen Knaben* [*5 Yaşındaki Bir Erkek Çocuğunun Fobi Analizi*] ile benim *Über Konflikte der kindlichen Seele* [*Çocuksu Ruhun Çelişkileri Üzerine*] adlı çalışmam.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

"... uykumuzda ve rüyalarımızda eski insanların üstlendikleri görevleri bir kez daha yaşarız." "Demek istediğim: İnsan, şimdi olduğu gibi, düş görürken de insanlığın bir zamanlar uyanıkken binlerce yıl önce ulaştığı aynı sonuçlara varır: Açıklanması gereken herhangi bir şey için akla gelen ilk neden ona yeter ve gerçek sayılır... Rüyada eski insanların görüp geçirdikleri şeyler bizi geliştirir, çünkü yüksek zekânın kendini geliştirdiği temel budur: Rüya bizi insan kültürünün eski durumuna geri götürür ve onu daha iyi anlamamızı sağlar. Rüya düşüncesi artık bize çok kolay gelir, çünkü insanlığın muazzam gelişim süreçlerinde özellikle ilk akla gelen rastgele fikirlerden çıkan fantastik ve basmakalıp açıklamaların bu biçimine iyi alıştırıldık. Rüya görmek, bu bakımdan, daha yüksek kültürlerin düşünceyle ortaya koyduğu katı talepleri gündüzleri yerine getiren beyin için bir dinlenmedir."

"Mantığımız ve kavrama işlevimiz hâlâ istemdışı çıkarımların ilkel biçimine bel bağlamaya devam ediyorsa ve yaşamımızın neredeyse yarısını bu durumda geçiriyorsak, daha keskin bir mantıklı düşüncenin, esas alınmış bir neden sonuç ilişkisinin ne kadar geç gelişmiş olduğunu, bu süreçlerden anlayabiliriz."[29]

§ 28 Freud'un arkaik rüya düşüncesiyle ilgili rüya analizine benzer bir bakış açısına ulaştığını yukarıda daha önce görmüştük. Bu saptamadan, mitlerin rüya benzeri yapılar olduğu anlayışına atılan adım pek büyük değildir: Freud vardığı bu sonucu şöyle ifade eder: "Halkların psikolojisini içeren bu oluşumların (mitlerin vb) araştırılmaları hiçbir şekilde son bulmadı, ama örneğin tüm ulusun, genç insanlığın dünyevi hayalleriyle denkleşen istek fantezilerinin deforme olmuş kalıntılarına hitap ettiği, mitlerden kesinlikle anlaşılabilir."[30] Rank da[31] miti halkların "kitlesel hayali" olarak görür.[32]

---

[29] *Menschliches, Allzumenschliches* [*İnsanca, Pek İnsanca*], s. 27 vd.

[30] *Der Dichter und das Phantasieren* [*Şair ve Hayal Kurma*], s. 205.

[31] *Der Künstler: Ansätze zu einer Sexualpsychologie* [*Sanatçı: Cinsel Psikolojiye Yaklaşımlar*], s. 36.

[32] Krş. Rank, *Der Mythus von der Geburt des Helden* [*Kahramanın Doğuşu Miti*].

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

§ 29 Riklin masalların hayal mekanizmasını vurguladı.[33] Abraham aynısını mitler için yapmıştır.[34] *Sanàtçı* 36. satırında şöyle der: "Mit, halkların bir parça bastırılmış çocuksu ruhudur." Yine 71. satırda devam eder: "Mit bu şekilde halkların olgunlaşmamış ruhundan ve bireye ait mit hayalinden geriye kalan bir parçadır." Mitleri yaratan zaman, bizde şu an etki eden rüya gibi düşünüldüğünde, sonucunu adeta kendiliğinden verir. Çocuklardaki mit oluşumunun başlangıçları, kulağa kısmen tarihsel gelen fantezileri gerçek saymak, aslında çocuklarda kolayca keşfedilir. Ancak mitin, halkların "çocuksu" ruhundan kaynaklandığı iddiasının ardına büyük bir soru işareti koymak gerekir. Tam tersi, bu, eski insanların yarattığı en yetişkin şeydir. İnsanlığın solungaçla donatılmış öncülleri hiçbir şekilde embriyo değil, tamamen yetişkin hayvanlardı; böylece mitlerde düşünen ve yaşayan insan da dört yaşında bir çocuk değil, yetişkin bir gerçeklikti. Çünkü mit çocukça bir fantezi değil, ilkel yaşamın önemli bir dayanağıdır.

§ 30 Çocukların mitolojik eğilimlerinin eğitimle aşılandığı düşüncesine karşı çıkılacaktır. Bunun yararı yoktur. İnsanlar mitlerden ne zaman tamamen kurtulabildi ki? Her insanın dünyanın ölü, soğuk ve sonsuz olduğunu görecek gözleri, algılayacak duyuları vardı ve hiçbir zaman bir tanrı görmemiş ya da duyularının zorlamasıyla tanrının varlığını talep etmesi gerekmemişti. Tam tersi, örneğin mantıksızlığını daha önce Tertullian'ın da belirttiği dinsel inanç konusunu oluşturmak için, sadece dürtülerin irrasyonel gücüyle açıklanabilecek, çok güçlü bir içsel zorunluluk gerekiyordu. Eski mitlerin içeriği bir çocuktan herhalde ancak böyle esirgenebilir. Ama mitolojiye duyduğu ihtiyaç, hele ki bu tür şeyleri yaratma yeteneği elinden alınamaz. Dünyadaki tüm gelenekleri bir kalemde silip atmak mümkün olsa, gelecek nesille birlikte tüm mitolojiye ve din tarihine baştan başlanacağı söylenebilir. Tarihte mitolojiyi belli bir entelektüel kibirle kenara koymayı çok az kişi başarmıştır; kitleler

---

[33] *Wunscherfüllung und Symbolik im Märchen* [*Masallarda Sembolizm ve Dileklerin Yerine Gelmesi*].

[34] *Traum und Mythus* [*Hayal ve Mit*].

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

kendini asla kurtaramaz. Hiçbir aydınlanma işe yaramaz, dışavurum biçimini sadece geçici olarak bozar, ama onu yaratan dürtüye bir şey yapamaz.

§ 31 Eski düşünce biçimimizi tekrar ele alalım!

§ 32 Çocuktaki filogenetik psikolojinin ontojenik tekrarından söz etmiştik. Arkaik düşüncenin, çocuğun ve ilkel insanın bir özelliği olduğunu gördük. Ama aynı düşüncenin modern insanımızda geniş bir alan talep ettiğini ve yönlendirilmiş düşünce sona erer ermez ortaya çıktığını da biliyoruz. Gerçek dünyaya yönelik olan ve kendini yönlendirilmiş düşünceyle ifade eden, psikolojik açıdan bütünsel uyumun sona erip yerini fanteziye bırakması için ilginin azalması, hafif bir yorgunluk yeterlidir. Konudan uzaklaşır ve kendi düşünce zincirlerimize dalarız; dikkat dağıldıkça şimdiki zamanın bilincini yitiririz ve fantezi üstün gelir.

§ 33 Bu noktada önemli bir soru oluşur: Fanteziler nasıl yaratılır? Bu konuda şairlerden çok şey biliyor, ama bilimden fazla bir şey bilmiyoruz. Bu konuya ancak psikoterapistlerin deneyimleriyle biraz ışık tutuldu. Bu deneyimler bize, tipik döngülerin olduğunu gösterdi. Kekeme biri kendini büyük hatip olarak hayal eder, ki Demostenes müthiş enerjisiyle bunu gerçekten başarmıştır; yoksul kendini milyoner, çocuk ise yetişkin olarak hayal eder. Bastırılmış olan, bastıranla zaferler kazandığı savaşlara girişir; işe yaramaz, ihtiraslı planlarıyla kendine eziyet eder ya da kendini oyalar. İnsan kendini fantezilerle telafi eder.

§ 34 Fanteziler konularını nereden yaratırlar? Örnek olarak tipik bir ergenlik fantezisini seçelim: Geleceğine güvenle bakamayan genç bir insan fantezilerinde güvensizliği geçmişe dayatır ve şöyle der: Şimdi kendi anne babamın çocuğu değil de, benden gizlemiş oldukları saygın ve zengin bir kontun çocuğu olsaydım, o zaman günün birinde altından yapılmış bir atlı araba gelir ve kont efendi çocuğunu alıp muhteşem sarayına götürürdü – – – ve bu, tıpkı annelerin çocuklarına anlattığı Grimm masallarındaki gibi devam eder. Normal bir çocukta bu masallar hemen dağılıp unutulan, gelip geçici bir düşüncedir. Ama

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

RESİM 3. Romus ve Romulus kurtla birlikte. Roma rölyefi, Avenches (İsviçre).

fantezi eskiden, ki antik kültür dünyasında bu böyleydi, genel kabul gören, meşru bir gerçekti. Kahramanların –Romus ve Romulus (RESİM 3), Musa, Semiramis ve aklıma daha birçokları geliyor– gerçek anne babaları kaybolmuştur.[35] Diğerleri doğrudan tanrı oğullarıdır ve soylu kişiler soyağaçlarını kahramanlara ve tanrılara dayandırırlar. Bu, örneğin de gösterdiği gibi, modern insanın fantezisi aslında çok önceden son derece yaygın eski halk inanışının bir tekrarından başka bir şey değildir. O halde tutkulu fantezi diğerlerinin arasında klasik olan ve bir zamanlar gerçek sayılan bir biçim seçer. Aynısı belli erotik fanteziler için de geçerlidir. Başta cinsel şiddet içeren bazı rüyalardan söz etmiştik: Eve giren ve tehlikeli bir suç işleyen hırsız. Bu da mitolojik bir temadır ve mutlaka sıklıkla da gerçek olmuştur.[36] Tarihöncesi dönemlerde kadın kaçırmanın olağan bir şey olduğu gerçeğinin tamamen dışında, bu, uygar kültürlerde de mitolojinin bir öğesi olmuştur. Hatırıma gelenler arasında Persephone, Deienira, Europa, Sabin kadınları vb sayılabilir. Bugün hâlâ çeşitli çevrelerde eski kaçırılmaları anımsatan düğün âdetlerinin varlığını unutmamak gerekir.

---

[35] Rank, *a.g.e.* Yine Jung ve Kerényi, *Einführung in das Wesen der Mythologie* [*Mitolojinin Doğasına Giriş*], s. 44 vd, "2. Das Waisenkind" ["2. Tanrısal çocuk"].

[36] Mitolojide gelin kaçırma üzerine *bkz.* Jung ve Kerényi, *a.g.e.*, s. 156 [ya da 160] vd, "3. Göttliche Mädchengestalten, 4. Hekate" ["3. Tanrısal kız biçimleri, 4. Hekate"].

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

§ 35 Bu türde sayısız örnek verilebilir. Hepsi de bizim için geri plan fantezisi olan şeyin bir zamanlar açıkça görünür olduğunu kanıtlar. Rüyalarımızda ve fantezilerimizde ortaya çıkan şey eskiden, bilinçli gelenek ya da genel kanıydı. Ama bir zamanlar bu kadar güçlü olan, uygarlaşmış bir halkın ruhsal çevresini oluşturabilen şey, birkaç nesil içinde insan ruhundan tamamen silinmiş olamaz. Yunan kültürünün altın çağından bu yana yaklaşık seksen neslin geçtiğini unutmamak gerekir. Peki, seksen nesil nedir? Homo Neandertalsis ya da Homo Heidelbergensis'ten* ayıran süreyle karşılaştırdığımızda bu süre, fark edilmeyecek bir zaman dilimine sıkıştırılır. Büyük tarihçi Guglielmo Ferrero'nun buna uyan bir sözünü anımsatmak isterim:

> "Il est très commun de croire que plus l'homme s'éloigne dans le lointain du temps, plus il est censé être différent de nous par ses idées et ses sentiments; que la psychologie de l'humanité change de siècle en siècle comme la mode ou la littérature. Aussi, à peine trouve-t-on dans l'histoire un peu ancienne une institution, un usage, une loi, une croyance un peu différentes de celles que nous voyons chaque jour, que l'on va chercher toutes sortes d'explications compliquées lesquelles, le plus souvent, se réduisent à des phrases dont la signification n'est pas très-précise. Or l'homme ne change pas si vite; sa psychologie reste au fond la même; et si sa culture varie beaucoup d'une époque à l'autre, ce n'est pas encore cela qui changera le fonctionnement de son esprit. Les lois fundamentales de l'esprit demeurent les mêmes, au moins pour les périodes historiques si courtes dont nous avons connaissance; et presque tous les phénomènes, même les plus étranges, doivent pouvoir s'expliquer par ces lois communes de l'esprit que nous pouvons constater en nous mêmes."[37]

> [Uzak geçmişteki insanın düşünceleri ve duyguları bakımından bizden farklı olması gerektiğini varsaymak oldukça yaygındır; insan psikolojisi yüzyıldan yüzyıla moda ya da

* 500.000-200.000 yıl önce Homo Erectus'un Avrupa kıtasında yaşamış olan biçimi Homo Heidelbergensis olarak tanımlanır. Yetenekleri gelişmiştir ve Neandertallerin atası kabul edilir –çn.

[37] *Les Lois psychologiques du symbolisme*, s. VII.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

edebiyat gibi değişebilir. Üstelik, tarihte her gün karşılaştıklarımızdan azıcık farklı olan biraz eski bir kurum, bir kullanım, bir yasa veya bir inanca rastlar rastlamaz her türlü karmaşık açıklamayı ararız, bu açıklamalar çoğunlukla anlamları çok da açık olmayan cümlelere indirgenir. Ama insan o kadar çabuk değişmez; psikolojisi temelde aynı kalır ve kültürü bir çağdan diğerine güçlü bir değişim gösterse de bu, zihninin işleyişini değiştirmez. Zihnin temel yasaları, en azından haberdar olduğumuz kısacık tarihsel dönemler için aynı kalır ve hemen hemen tüm fenomenler, bize en yabancı gelenler bile, kendi içimizde saptayabildiğimiz bu ortak yasalarla açıklanabilmektedir.]

§ 36 Bu görüş mutlaka psikolojiye bağlanmalıdır. Atina'nın klasik dönemindeki Dionysos fallik imgeleri ve khthonik* tanrıların gizemi uygarlığımızdan yok olmuştur; güvercin, kuzu ve kiliselerimizi süsleyen horoz gibi belli birkaçı dışında, yine tanrıların hayvan biçimli tasvirleri de azalmıştır, ama tüm bunlar çocukluğumuzda arkaik düşünme ve hissetmenin söz aldığı bir çağdan geçmemizi ve tüm yaşamımız boyunca yeni kazanılmış olan yönlendirilmiş, uyum sağlamış düşüncenin yanı sıra eski ruh hallerine uygun bir fantezi düşüncesine sahip olmamızı engelleyemez. Bedenimizin birçok organında hâlâ eski işlevlerin ve konumların korunması gibi, görünüşte arkaik dürtü yönünde gelişmiş zihnimiz de aynı şekilde katedilmiş gelişimin işaretlerini hâlâ korur ve eski olanı en azından rüyalarda ve fantezilerde tekrar eder.

§ 37 Zihnin kendini simgesel ifade etme eğiliminin nereden kaynaklandığı sorusu bizi, iki türlü düşünme olan yönlendirilmiş ve uydurulmuş düşünceyi, içsel nedenlerle harekete geçen öznel düşünceden ayırmaya yöneltir. İkinci düşünme biçimi –sürekli uyum sağlama yoluyla düzeltilmemesi koşuluyla– zorunlu olarak öznel anlamda fazlasıyla deforme olmuş bir dünya görüşü yaratır. Bu ruh hali önceleri çocuksu ve otoerotik ya da Eugen Bleuler'e göre "otistik" olarak tanımlandı ve böylece uyum açısından değerlendirildiğinde öznel dünya görüşünün yönlendiril-

* Yunan mitolojisinde toprak tanrıları –çn.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

miş düşünce karşısında daha aşağı kaldığı yönündeki anlayışına açık bir ifade kazandırdı. Şizofreni, otizminin ideal durumunu oluşturur, çocuksu otoerotizm de nevrozlarla karakterize edilir. Böyle bir görüşle yönlendirilmemiş, fantezi düşüncesi gibi, kendi içinde tamamen normal olan bir süreç patolojinin alanından uzaklaştırır ki bunu, doktorların kinizminden çok, bu düşünce biçimine ilk kez değer veren kişilerin yine doktorlar olduğu gerçeğine yüklemek gerekir. Yönlendirilmemiş düşünce aslında öznel olarak, bilinçliden çok bilinçsiz gerekçelerle motive edilir. Bunun, bilinçli ve yönlendirilmiş düşünceden daha farklı bir dünya görüşü yarattığına şüphe yok. Ama ilkinin nesnel dünya görüşünün deformasyonundan başka bir şey olmadığını kabul etmek için gerçek bir neden oluşturmaz, çünkü fantezi süreçlerini yöneten bilinçdışı içsel motifin, öncelikle nesnel bir durum oluşturup oluşturmadığı şüphelidir. Bilinçdışı motifin kuşkusuz yine de *nesnel bir durum* olan içgüdüye ne kadar fazla dayandığına Freud da yeterince işaret etmiştir. Yine onun arkaik doğasını da en azından kısmen kabul etmiştir.

§ 38 Rüyaların ve fantezilerin bilinçdışı temelleri görünüşte sadece çocuksu anılardır. Gerçekte söz konusu olan, sonrasındansa çocuk yaşta daha net ortaya çıkan, içgüdüye dayalı, ilkel, daha doğrusu arkaik düşünce biçimleridir. Ama kendi başlarına hiçbir şekilde çocuksu ya da patolojik değillerdir. O halde tanımlamaları yapılırken patolojiden alıntı ifadeler kullanılmamalıdır. Bilinçdışı fantezi süreçlerine dayanan mit anlam, içerik ve biçim açısından hiçbir şekilde çocuksu değildir ya da rasyonel ve nesnel görüşümüzle çok az kıyaslanabilecek bir dünya görüşü yaratsa da, otoerotik buna bağlı olarak otistik bir durumun ifadesi olamaz. Zihnimizin içgüdüsel-arkaik temeli beynin ya da başka herhangi bir organın işlevsel eğilimine ya da kalıtsal yapısına çok az bağlı olduğu gibi, ne bireysel deneyime ne de öznel-kişisel keyfiyete bağlı olan, nesnel, keşfedilmiş bir durum oluşturur. Nasıl ki bedenin kendi oluşum hikâyesi varsa ve içinde bunun çeşitli basamaklarına dair belirgin izler taşıyorsa, ruh da böyledir.[38]

[38] Bunun için "Der Geist der Psychologie" ["Psikolojinin Ruhu"] adlı makaleme bakılabilir.

§ 39 Yönlendirilmiş düşünce kesinlikle bilinçli bir fenomenken,[39] aynısı fantezi düşüncesi için iddia edilemez. İçeriklerinin büyük bir bölümü hâlâ bilincin alanındadır, ama en azından bir o kadar fazlası yarı gölgede ya da genellikle bilinçdışında gelişir ve bu nedenle sadece dolaylı olarak anlaşılır.[40] Yönlendirilmiş düşünce, fantezi düşüncesi aracılığıyla çoktandır bilinç eşiğinin altında duran insan zihninin en eski "tabakalarıyla" bağlanır. Bilinci doğrudan meşgul eden fantezi ürünleri ilk önce, Freud, Flournoy, Pick ve diğerlerinin özellikle ilgilendikleri hayaller ya da gündüz fantezileridir, daha sonra rüyalardır, ama bilince öncelikle gizemli bir dış yüz sunarlar ve ancak dolaylı sonuç çıkarılan bilinçdışı içeriklerle anlam kazanırlar. Sonuç olarak belirtmek gerekirse, farklı bir kişilik yapısına eğilim gösteren ayrılmış komplekste tamamen bilinçdışı fantezi sistemleri vardır.[41]

§ 40 Yukarıdaki açıklamalarımız özellikle bilinçdışında oluşan ürünlerin mitolojik öğelerle ne kadar yakın olduklarını gösteriyor. Bu nedenle daha sonraki yaşamda meydana gelen içedönüklüğün (bireysel geçmişten) geriye yönelik çocuksu anıları yakaladığı ve onlara önce az miktarda, ama daha şiddetli içedönüklüklerde ve geriye dönüşlerde bariz arkaik özellikler eklediği sonucu çıkarılmalıdır.

§ 41 Bu problem bir başka tartışmayı hak ediyor. Somut bir örnek olarak Anatole France'ın anlattığı dindar Abbé Oegger'in

---

[39] Wundt'un belirttiği gibi, içeriklerin fazlasıyla kompleks bir şekilde önceden hazır olarak bilinçte ortaya çıktıkları gerçeği dışında.

[40] Schelling (*Philosophie der Mythologie* [*Mitolojinin Felsefesi*] II) bilinç öncesini "yaratıcı kaynak" olarak görür; yine Fichte'ye göre de (*Psychologie* [*Psikoloji*] I, s. 508 vd) "bilinç öncesi" bölge başlıca rüya içeriklerinin çıkış yeridir.

[41] Bununla ilgili karşılaştırma için: Flournoy, *Des Indes à la planète Mars*; Jung, "Zur Psychologie und Pathologie sogenannter occulter Phänomene, Über die Psychologie der Dementia praecox und Allgemeines zur Komplextheorie" ["Okült Fenomenlerin Psikolojisi ve Patolojisi Üzerine, Erken Bunama Psikolojisi, Paranoya ve Diğer Ruh Hastalıklarının Bileşimi ve Genel Kompleks Teorisi Üzerine"] ve Schreber'de de bununla ilgili uygun kanıtlar vardır: *Denkwürdigkeiten eines Nervenkranken* [*Bir Ruh Hastasının Anıları*].

hikâyesini ele alalım.[42] Bu rahip kuruntulu biridir ve fazla hayal kurar, özellikle Yahuda'nın, kilise öğretisinin iddia ettiği gibi cehennemde sonsuza dek yanma cezasıyla lanetlenip lanetlenmediğini ya da Tanrı'nın onu yine de affedip affetmediğini düşünür. Oegger her şeyi bilen Tanrı'nın, İsa'nın kurtuluş eserini sonuçlandırması için Yahuda'yı alet olarak seçtiği yolundaki anlaşılır düşünceye tutunmuştur.[43] Çünkü o olmasa, insanlık kurtuluşu elde edemeyecektir. Böylesine gerekli bir aracın bağışlayıcı Tanrı tarafından sonsuza dek lanetlenmesi imkânsızdır. Oegger bu şüphesine bir son vermek için bir gece kilisenin yolunu tutar ve Yahuda'nın yine de kurtarıldığına dair bir işaret almak için yakarır. O sırada omzunda ilahi bir dokunuş hisseder. Ertesi gün başpiskoposa, merhameti sonsuz olan Tanrı'nın İncil'ini vaaz etmek üzere dünyayı dolaşacağını açıklar.

§ 42 Burada karşımıza belirgin bir fantezi sistemi çıkıyor: Söz konusu olan Yahuda'nın efsanevi figürünün lanetlenip lanetlenmediğine dair, yanıtı hiçbir zaman verilmemiş, titiz bir sorudur. Yahuda efsanesi kahramana yapılan sinsi bir ihanet olarak kendi içinde tipik bir motiftir. Siegfried ve Hagen, Balder ve Loki aklıma gelenler arasında; Siegfried ve Balder yakın çevredeki vefasız bir hain tarafından öldürülürler. Bu efsane dokunaklı ve trajiktir, çünkü kahramanları onurlarıyla savaşarak değil, bir ihanet sonucu ölmüşlerdir; bu aynı zamanda Caesar ve Brutus örneğindeki gibi tarihte fazla yaşanmış bir olaydır. Bu tür bir eylemin efsanesi eskidir, ama hâlâ tekrarlanan hikâyenin konusudur. Bu, kıskançlığın insanı uyutmadığı gerçeğini ifade eder. Bu kural genel olarak da efsane geleneği üzerinde uygulanmak istenir: Geçmişte yaşanan olaylarla ilgili rivayetler rastgele türemez; aksine, sadece insanlığın kendini sürekli yeniden tazeleyen, genel düşüncesine uygun olanlar yaygınlaşır. Örneğin kültürlerdeki kahramanların ve dinleri kuranların yaşamları ve

---

[42] *Le Jardin d'Epicure* [*Epikür'ün Bahçesi*], s. 98 vd.

[43] Yahuda figürü, tanrının kuzusunu kurban ederken kendini de kurban (intihar) ederek son derece yüksek bir psikolojik anlam elde eder. Krş. Bu kitapta II. bölüm.

eylemleri, bireysel figürün arkalarında kaybolduğu tipik efsane motiflerinin en yoğunlaşmış halidir.[44]

§ 43 Peki, dindar Abbé'miz eski Yahuda efsanesiyle neden kendine eziyet etmiştir? İncil'in merhametiyle ilgili vaaz vermek üzere dünyayı dolaşan Abbé, bir zaman sonra Katolik kilisesinden ayrılır ve Swedenborgcu* olur. Artık Yahuda fantezisini anlıyoruz: O, Tanrı'ya ihanet eden Yahuda'dır; bu nedenle Yahuda olabilmek için önce tanrısal merhameti garanti altına alması gerektir.

§ 44 Bu olay fantezilerin mekanizmasına genel bir ışık tutar. Bilinçli fantezi efsanevi ya da başka bir konuyla ilgili olabilir, bu kelimesi kelimesine alınacak bir şey değildir, aksine kendi anlamı içinde kavranmalıdır. Ama kelime anlamına tutunulursa, o zaman konu anlaşılmaz kalır ve ruhsal işlevine yönelik amacına

---

[44] Krş. Drews'nun yorumları, *Die Christusmythe* [*İsa Miti*]. Kalthoff (*Die Entstehung des Christentums* [*Hıristiyanlığın Oluşumu*]) gibi mantıklı teologlar koşulları Drews gibi değerlendirirler. Kalthoff (*a.g.e.*, s. 8) şöyle der: "Hıristiyanlığın başlangıcı olarak gösterilen kaynaklar, tarih araştırmasının bugünkü konumunda tarihsel bir İsa'nın biyografisini yazmak için hiçbir tarihçinin başvurmayı aklından geçirmeyeceği türdedir." Ayrıca (*a.g.e.*, s. 10): "Hıristiyanlığın bu anlatımlarının ardında doğal, tarihsel bir insanın yaşamını aramak, bugün rasyonel teolojinin etkileri olmaksızın hiçbir insanın aklına gelmez." Ve (*a.g.e.*, s. 9) "İsa'nın içindeki tanrısallık her zaman ve her yerde insanın içselliğiyle bir düşünülür: İsa motifinin Kilise'ye ait biçim alışının başlangıcında Kilise'nin azizlerinden Daniel'in vahyine dek yeni Ahit öğretilerinin ve mektuplarının içinden geçen, geriye yönelik düz bir çizgi uzanır. Ama İsa bu çizginin her tek noktasında yine insanüstü özellikler kazanır, o, hiçbir yerde ve asla eleştirel teolojinin ondan yaratmak istemiş olduğu şey değildir: Sıradan, doğal, tarihsel bir kişiliktir." Kaynak için *bkz.* Albert Schweitzer, *Geschichte der Leben-Jesu-Forschung* [*İsa'nın Yaşamıyla İlgili Araştırma Tarihi*].

* Emanuel Swedenborg (1688-1772); İsveçli bilim insanı, filozof, Hıristiyan mistiği ve din bilimcisi. Elli altı yaşında gördüğü hayaller sonucu spiritüel bir uyanış yaşadığını ve Tanrı tarafından Hıristiyanlığı ıslah edecek göksel bir doktrin oluşturmak için görevlendirildiğini iddia etmiştir –çn.

uygunluğundan şüphe edilmelidir. Ancak Abbé olayında kuşkusunun ve umutlarının sadece görünüş olarak Yahuda'nın tarihsel kişiliği çevresinde döndüğünü, ama gerçekte bunun, Yahuda sorununun çözümüyle birlikte özgürlüğe giden yolu açmak isteyen kendi kişiliği olduğunu görürüz.

§ 45 O halde bilinçli fanteziler efsanevi bir öğenin kullanımı sırasında kişiliğin henüz bilinmeyen ya da artık bir daha tanınmayacak olan bazı eğilimlerini anlatır. Kabul görmeyen ve yok sayılan bir eğilimin neredeyse hiçbir şey içermemesinin bilinçli karakterimize çok uygun olduğunu anlamak ne kadar da kolaylaşır. Bu nedenle söz konusu olan, çoğunlukla ahlak dışı ve olanaksız sayılıp su yüzüne çıktığında bu yüzden en şiddetli dirençle karşılaşan şeylerdir. Oegger kendini apaçık şekilde Yahuda rolüne hazırladığını duysa buna ne derdi? Yahuda'nın lanetlenmesini Tanrı'nın merhametiyle bağdaştıramadığı için, bu çelişki üzerinde kafa yormuştur: Bu, bilinçli nedensellik dizisidir. Bilinçdışı dizi bunun yanı sıra gider: Kendisi Yahuda olmak istediği ya da buna zorunlu olduğu için Tanrı'nın merhametini önceden garantiye alır. Böylece Yahuda, Oegger için kendi bilinçdışı eğilimlerinin bir simgesi haline gelir; çünkü kendi meselesi üzerinde kafa yorabilmek için bu tabloya ihtiyacı vardır: Gerçekle doğrudan yüzleşmek herhalde onun için acı verici olurdu. Aslında etnopsikolojinin karmaşık işlemine araç olan tipik mitler var olmalıydı. Jacob Burckhard her Almanın içinde bir parça Faust taşıması gibi, klasik döneme ait her Yunanın içinde de bir parça Oedipus taşıdığını söylerken herhalde bu gerçeğin farkındaydı.[45]

[45] Albert Brenner'a mektuplar (*Basler Jahrbuch* [*Basel Yıllığı*] 1901, s. 91 vd): "*Faust*'un özel açıklamasına dair elimde kullanabileceğim hiçbir şey yok. Zaten siz de yorumculuğun her türüyle en iyi şekilde donatılmışsınız. Bakın: Bir anlığına tüm bu ıvır zıvırı, çıkış yeri olan edebiyat cemiyetlerine [Avrupa'da 18-19. yüzyıllarda yaygınlaşan, devlet, kilise ve kurumsal toplum düzeninden bağımsız olarak işleyen, toplumun eğitimine yönelik yapılanmış sosyal cemiyetler. İlk edebiyat cemiyetleri Almanya'da 1720'de oluştu. 18. yüzyıl sonunda Eski İmparatorlukta 25.000 üyesiyle birlikte 500 edebiyat cemiyeti vardı. Bu cemiyetler daha sonra kültür evlerine dönüştüler

§ 46 Varlıklarını bu kez sadece bilinçdışı aktivitelere borçlu olan fantezileri incelemeye giriştiğimizde, Abbé Oegger'in anlatımında karşımıza çıkan sorunlarla tekrar karşılaşırız. Bayan Frank Miller, bir bölümü kısmen şairane biçimde ele alınmış fantezilerini Flournoy'un *Archives de Psychologie* [*Psikoloji Arşivi*] (1906) adlı eserinin 5. cildinde *Quelques Faits d'imagination créatrice subconsciente* [*Yaratıcı Bilinçaltının Fantezileri Hakkında Bazı Gerçekler*] başlığı altında kamuoyuna açmıştır.[46]

---

ve siyasi partilerin oluşmasında kısmen rol oynadılar –çn] tekrar geri götürün... *Faust*'ta aradığınız şeyi sezgi yoluyla bulmanız gerekecektir... Çünkü *Faust* gerçek ve doğru bir mittir; daha doğrusu, herkesin *kendi* varlığını ve kaderini kendi tarzında tekrar sezeceği büyük, orijinal bir tablodur. Bir karşılaştırma yapmama izin verin: Kendileriyle Oedipus efsanesi arasına bir yorumcu dikilmiş olsaydı, eski Yunanlar buna ne derdi? – Oedipus efsanesiyle ilgili her Yunanın içinde onu *doğrudan* etkileyen ve *kendi tarzında* titreten bir Oedipus ateşi yanar. Bu, Alman ulusunda ve Faust'ta da böyledir."

[46] Yazarın [Jung burada Bayan Miller'dan söz ediyor –çn] belli bir özveriyle bilim yararına kamuoyuna açtığı mahremiyeti gözler önüne sermeye cesaret edip edemeyeceğimden uzun süre şüphe ettiğimi saklamamalıyım. Ama kendi kendime şöyle dedim: Yazar eleştirel itirazlar kadar büyük bir anlayışa da katlanmak zorundadır. Kamuoyuna açılan insan daima bazı riskleri göze almak zorundadır. Bayan Miller'le hiçbir şekilde kişisel ilişkimin olmaması özgürce konuşmama izin veriyor.

III. TARİHÖNCESİ

§ 47 Çeşitli deneyimlerden, bir kişinin kendi fantezilerini ya da rüyalarını anlatırken konunun genellikle sadece onun acil sorunu olmadığını, aynı zamanda o anki en utandırıcı, mahrem sorunu olduğunu biliyoruz.[1] Bayan Miller'le ilgili karmaşık bir sistemle karşı karşıya olduğumuz için, onun tanımlamasını izle-

[1] Bernoulli'nin *Franz Overbeck und Friedrich Nietzsche. Eine Freundschaft* I (s. 72) [*Franz Overbeck ve Friedrich Nietzsche. Bir Dostluk*] adlı eserinde buna dair bir örnek bulunur. Bernoulli, Nietzsche'nin Basel sosyetesindeki davranışını tanımlar: "Bir keresinde, masada yanında oturan şöyle anlatır: 'Geçenlerde rüyamda, masada duran elimin derisi ansızın cam gibi saydamlaştı; içindeki kemiklerin, kasların hareket ettiğini görebiliyordum. Sonra elimde ansızın şişman bir kurbağa belirdi, aynı anda hayvanı yutmak için içimde karşı konulmaz bir dürtü hissettim. Korkunç tiksintimi yenerek onu yuttum.' Genç kadın güldü. Nietzsche yarı sorgulayan, yarı üzgün bakışlarını korkunç bir ciddiyetle yanındaki kadına çevirip, 'Buna gülüyor musunuz?' diye sordu. Genç kadın o zaman tam kavrayamasa da bunun mecaz anlamda bir öngörü olduğunu ve Nietzsche'nin bununla iç dünyasının karanlık derinliğine küçük bir aralık açtığını fark etmişti." Bernoulli notlarına devam ediyor (s. 166): "... Giysilerindeki kusursuz düzgünlükte kendine yönelik zararsız bir hoşnutluktan çok, belki de gizli, can sıkıcı bir tiksintiden kaynaklanan kirlenme korkusunun dışavurumu da sezilebilir." – Bilindiği gibi Nietzsche, Basel'a geldiğinde çok gençti. O zamanlar yaşıtlarının evliliği düşündüğü bir yaştaydı. Bir kadının yanında oturmuş ve ona şeffaflaşan uzvuyla birlikte tüm bedeninde algılamak zorunda kaldığı, korkunç ve iğrenç bir şey yaşadığını anlatmıştı. Nietzsche'nin zamansız ölümüne hangi hastalığın neden olduğu biliniyor. Masadaki kadına anlattığı şey tam da buydu. Kadının gülmesi gerçekten abesti.

yerek ele almamın daha iyi olacağı ayrıntılarla da ilgilenmemiz gerek. "Phénomènes de suggestion passagère ou d'autosuggestion instantanée"nin ["Geçici Telkinler ve Anlık Kendi Kendine Telkinlerle İlgili Fenomenler"] ilk bölümünde, kendisinin asabi bir yaradılışın bulguları olarak tanımladığı, telkine olan sıradışı yatkınlığıyla ilgili bir dizi örnek yer alıyor. Görünüşte empati ve özdeşleşme konusunda olağanüstü yetenekli. Örneğin kendini *Cyrano*'da yaralanan Christian de Neuvillette'le öylesine özdeşleştirir ki kendi göğsünde, hem de Christian'ın ölümcül yarayı aldığı yerde, keskin bir acı hisseder.

§ 48 Tiyatro estetik olmayan biçimde, genel anlamda karmaşık işlemlerin bir kurumu olarak tanımlanabilir. Güldürünün ya da büyük sevinç içinde çözülen dramatik karışıklığın zevki, insanın kendi karmaşıklığını oyunla, trajedinin, birini tehdit eden şeyin başkasının başına gelmesiyle ilgili ürpertici biçimde iyilikçi olan duygunun verdiği zevkle özdeşleştirilir. Yazarımızın ölmekte olan Christian'la ilgili duygudaşlığı, kendi içindeki bir karmaşanın benzer çözüm için beklemesi ve alçak sesle "hodie tibi, cras mihi" ["bugün sana, yarın bana"] diye fısıldaması anlamına gelir; ve böylece tam olarak ifade etmek gerekirse, Bayan Miller'e göğsündeki acıyı hissettiren etkili anın hangisi olduğunu biliriz, "lorsque Sarah Bernhardt se précipite sur lui pour étancher le sang de sa blessure" ["Sarah Bernhardt, kanayan yarasını durdurmak için onun üzerine atıldığında"]; yani etkili an, Christian ve Roxane arasındaki aşkın ansızın bittiği andır. Rostand'ın oyununun tümüne baktığımızda, etkisinden kolayca kurtulamayacağımız ve daha sonraki her şey için önemli olması açısından burada vurgulamak istediğimiz belli yerler gözümüze çarpar. Çirkin burnu yüzünden sayısız kez düello eden Cyrano de Bergerac Roxane'a, o ise kendisine güzel şiirler yazan Christian'a âşıktır. Aslında Christian'ın hiçbir şeyden haberi yoktur, çünkü o şiirler Cyrano'nun kaleminden çıkmıştır. Cyrano ateşli aşkını ve soylu ruhunu hiç kimsenin anlamadığı kişidir, o, kendini başkaları için feda eden kahramandır ve ancak ölmek üzere olduğu akşam, satırlarını kendisinin yazdığı Christian'ın son mektubunu Roxane'a bir kez daha okur:

"Roxane, adieu, je vais mourir!
C'est pour ce soir, je crois, ma bien-aimée!
J'ai l'âme lourde encor d'amour inexprimé
Et je meurs! Jamais plus, jamais mes yeux grisés,
Mes regards dont c'était les frémissantes fêtes,
Ne baiseront au vol les gestes que vous faites;
J'en revois un petit qui vous est familier
Pour toucher votre front et je voudrais crier...
Et je crie:
Adieu!... Ma chère, ma chérie,
Mon trésor... Mon amour!...
Mon cœur ne vous quitta jamais une seconde,
Et je suis et je serai jusque dans l'autre monde
Celui qui vous aime sans mesure, celui..."[2]

[*Cyrano* (okuyarak):
"Roxane, Ben artık yokum; Allah'a ısmarladık!"
Roxane (şaşırmış, duraklayarak):
Yüksek sesle mi?
Cyrano (okuyarak):
"Ruhum! Belki bu akşam artık,
Son akşamım olacak. Aşkım içimde kaldı;
Gurbette ölüyorum. Gözlerim yine daldı."
Roxane:
Mektubunu ne güzel okuyorsunuz!
Cyrano (devam ederek):
"Yine daldı... Gözlerim şimdi hasret o şehrayine!
Artık öpemeyecek uzaktan olsun sizi:
Salınıp gezmenizi, bütün hallerinizi.
Eliniz alnınızda bir duruşunuz vardı,
Onu hatırlayınca yine göğsüm kabardı,
Hıçkırıkla... Bağırmak istiyorum."
Roxane:
Candan okuyorsunuz – şu mektubu!
(Gece olmaktadır.)
Cyrano (okuyarak):
"Vakit dar.
Allah'a ısmarladık, diye bağırıyorum."
Roxane:

[2] Rostand, *Cyrano de Bergerac*, s. 217 vd.

Yarabbi bu ses!
Cyrano (okuyarak):
"Ruhum, canım sevgilim, yavrum!"
Roxane (hülyaya dalmış gibi):
Allahım! Bu ses, bu ses!
Cyrano:
"Sevgilim!"][3]

§ 49 Bunun üzerine Roxane onu gerçekten seven kişiyi anlar. Artık çok geçtir, ölüm kapıyı çalmıştır, Cyrano son nefesini verirken doğrulup kılıcını çeker:

Je crois qu'elle regarde ...
Qu'elle ose regarder mon nez, cette camarde!
(*Il léve son épée.*)
Que dites-vous? ... C'est inutile? ... Je le sais!
Mais on ne se bat pas dans l'espoir du succès!
Non! non! c'est bien plus beau lorsque c'est inutile!
— Qu'est-ce que c'est que tous ceux-là? — Vous êtes mille?
Ah! je vous reconnais, tous mes vieux ennemis !
Le Mensonge!
(*Il frappe de son épée le vide.*)
Tiens, tiens! Ha! ha! les Compromis,
Les Préjugés, les Lâchetés!...
(*Il frappe.*)
Que je pactise?
Jamais, jamais! — Ah, te voilà, toi, la Sottise!
— Je sais bien qu'à la fin vous me mettrez à bas;
N'importe: je me bats! je me bats, je me bats!
Oui, vous m'arrachez tout, le laurier et la rose!
Arrachez! Il y a malgré vous quelque chose
Que j 'emporte, et ce soir, quand j'entrerai chez Dieu,
Mon salut balaiera largement le seuil bleu.
Quelque chose que sans un pli, sans une tache,
J'emporte malgré vous, et c'est...
Mon panache."[4]

---

[3] Rostand, *Cyrano de Bergerac*, 5. Perde, 5. Sahne; Sabri Esat Siyavuşgil çevirisi, Remzi Kitabevi, 1974, s.244-245.

[4] Cilt I, s. 224 vd.

[*Cyrano*:
Vallahi bakıyor be!
Burnuma göz dikmeye cüret ediyor kahpe!
(kılıcını kaldırır)
Beyhude mi? O malum! Sen başla saldırmaya!
Mutlaka galip gelmek için çarpışılmaz ya!
Evet, hatta beyhude olunca daha güzel!
-Nedir bu kalabalık? Bin kişi mi? Mükemmel!
Sizi tanıdım şimdi, bizim eski düşmanlar!
Yalancılık,
(kılıcıyla boşluğa vurur)
Al sana! - Zamaneye uyanlar!
Bunlar da hurafeler, alçaklıklar!..
(vurur)
Ha nasıl?
Anlaşalım mı? Asla, asla... Ah, işte asıl
Düşmanım sen, aptallık! Burdasın ha? - Nihayet
Biliyorum hakkımdan geleceksiniz, evet.
Fakat kalbim çarptıkça, sonuna kadar, kinle,
Ben yine vuruşurum, vuruşurum sizinle!
(kılıcıyla geniş daireler çizer ve nefes nefese durur)
Her şeyimi koparın, bekletmeyin ölümü:
Alnımdaki defnemi, göğsümdeki gülümü
Koparıp alın! Fakat size rağmen, bir şeyim,
Öyle bir şeyim var ki, alıp götüreceğim.
Ve bu akşam çıkınca Allah'ın huzuruna,
Yedi kat gökyüzünün o masmavi nuruna,
Eşikten selam verip karışacağım zaman
Yanımda bulunacak. Allahıma buradan
Lekesiz, buruşuksuz onu götüryorum!
Evet, ne yapsanız da...
(kılıcını kaldırarak atılır)
Bu benim...

(kılıç elinden düşer, sarsılırve Le Bret ile Ragueneau'nun kolları arasına düşer; Roxane üzerine eğilip alnından öper)

Roxane:
Senin?
Cyrano:

(gözlerini açar, Roxane'ı tanır ve gülümseyerek)
Gururum![5]

§ 50 Bedeninin çirkin kılıfı altında bir o kadar güzel ruh gizleyen Cyrano, özlem dolu ve anlaşılmayan kişidir ve son zaferi en azından temiz bir miğfer armasıyla hayata veda etmektir – "sans un pli et sans une tache" [lekesiz, buruşuksuz]. Yazarın fazla etkili bir figür olmayan Christian'la özdeşleşmesi, ansızın biten aşkıyla kısıtlı olduğunu gösterir – tıpkı Christian gibi. Ama Christian'la olan trajik intermezzo, gördüğümüz gibi çok daha anlamlı bir arka planda, yani Cyrano'nun Roxane'a olan gizli aşkında gerçekleşir. Christian'la olan özdeşleşme sadece öne sürülen olabilir. Bunun büyük olasılıkla böyle olduğunu, analizimizin ilerleyen bölümlerinde göreceğiz.

§ 51 Christian'la olan özdeşleşme, açık denizdeki bir gemi fotoğrafına bakarken akla gelen estetik bir deniz hatırası şeklinde bir başka örnekle devam eder. ("... je sentis les pulsations des machines, le soulèvement des vagues, le balancement du navire." ["... makinelerin vurma seslerini, dalgaların kaldırışını, geminin sallanmasını hissediyorum."]) Burada, deniz yolculuklarının ruha derinden işleyen ve perde anıların bilinçdışı yankısıyla birlikte özellikle güçlü bir rölyef kazanan etkili anılarla ilintili olduğu varsayımından söz edebiliriz. Burada varsayılan anıların yukarıda değindiğimiz sorunla ne derecede bağlantılı olduğunu aşağıda göreceğiz.

§ 52 Bunu izleyen örnek oldukça tuhaftır: Bayan Miller bir gün banyo yaparken ıslanmamaları için saçlarını bir havluya dolar. Aynı anda güçlü bir izlenime kapılır: "Il me sembla que j'étais sur un piédestal, une véritable statue égyptienne, avec tous ses détails: membres raides, un pied en avant, la main tenant des insignes" [Tıpkı kaidesi üzerindeki gerçek bir Mısır heykeli gibiyim, onun bütün özelliklerine sahibim: Kaskatı kollar ve bacaklar, bir ayak önde, elinde nişanlar tutan] vb. Yani Bayan Miller kendini bir Mısır heykeliyle özdeşleştirir, tabii kaynağı

[5] *A.g.e.*, 5. Perde, 6. Sahne; Sabri Esat Siyavuşgil çevirisi, Remzi Kitabevi, 1974, s.253-254.

bilinmeyen bir benzerlik nedeniyle. Anlamı şu olmalı: Tıpkı bir Mısır heykeli gibiyim, onun gibi dik, ahşap, üstün ve "duygusuz" ki, bu bilinen Mısır tarzıdır.

§ 53 Bunu izleyen örnek yazarın bir sanatçı üzerindeki kişisel etkisini vurguluyor:

> "... j'ai réussi à lui faire rendre des paysages, comme ceux du lac Léman, où il n'a jamais été, et il prétendait, que je pouvais lui faire rendre des choses qu'il n'avait jamais vues, et lui donner la sensation d'une athmosphère ambiante qu'il n'avait jamais sentie; bref que je me servais de lui comme lui-même se servait de son crayon, c'est à dire oomme d'un simple instrument."
>
> ["Sonra şimdiye kadar hiç görmediği Cenevre gölü gibi manzaraların resmetmesini sağladım sağladım ve o, 'kendisine daha önce hiç görmediği şeyleri çizdirebildiğimi ve daha önce hiç hissetmediği bir atmosferin duygusunu ona verebildiğimi' iddia etti; kısacası onu kullandım, tıpkı onun kalemini kullanması gibi, yani sadece bir araç gibi."]

§ 54 Bu gözlem Mısır heykeli fantezisiyle keskin bir zıtlık oluşturur. Bayan Miller burada, başka bir insan üzerinde adeta büyülü bir etki oluşturmanın dile getirilmemiş ihtiyacını vurgulamıştır. Yine bu da, özellikle gerçek bir duygusal ilişki oluşturmanın sıkça yaşanan başarısızlığında hissedilen içsel baskı olmaksızın ortaya çıkamaz. Sonra da büyüye dayanan telkin gücüyle kendini avutur.

§ 55 Yazarın kendi kendine telkin gücünü ve imalı izlenimlerini anlatan örnekler dizisi böylece sona erer. Ancak bu bakımdan örnekler ne fazla çarpıcı ne de ilginçtir, buna karşın kişisel soruna yönelik belli bir bakışa izin verdiği için psikolojik açıdan çok değerlidir. Örneklerin fazlalığı, Bayan Miller'ın telkinin etkisi altında bulunduğu, yani libidonun belli etkileri ele geçirdiği ve bu etkiyi artırdığı olaylarla ilişkilidir ki bu, gerçekle olan yetersiz bir ilişki sonucu elde var olan bağımsız enerji olmaksızın mümkün değildir.

IV. YARATICININ İLAHİSİ

§ 56 Flournoy'un yayımının ikinci bölüm başlığı şöyledir: "Gloire à Dieu. Poème onirique" [Şan Olsun Tanrı'ya: Rüya Şiiri]

§ 57 Bayan Miller yirmi yaşındayken (1898) Avrupa'nın çeşitli yerlerine daha büyük bir yolculuk yapar. Tanımlamalarını onun kelimeleriyle aktarıyoruz:

> "New York'tan Stockholm'a, oradan Petersburg ve Odessa'ya yaptığım uzun ve zorlu yolculuktan sonra dünyanın yerleşim merkezlerini – terk etmek ve dalgaların, gökyüzünün ve sessizliğin dünyasına adım atmak, benim için gerçek bir hazdı (*une véritable volupté* [gerçek bir haz]).[1] – Hayal kurmak üzere bir şezlonga uzanarak güvertede saatler geçirdim: Hayaller ve düşünceler sadece asıl gerçeklik görüntüsünü kazanırken, uzaklarda gördüğüm, çeşitli ülkelere ait hikâyeler, efsaneler ve mitler nesnelerin gerçekliklerini yitirdiği, bir tür parlak sisin içinde belli belirsiz geri döndüler. Hatta ilk başlarda her tür ilişkiden kaçındım ve bir köşeye çekilerek büyük, güzel ve iyi olarak tanıdığım her şeyin belleğime yeni bir güç ve yeni bir yaşamla geri döndüğü hayallerimin içinde tamamen kayboldum. Yine zamanımın fazlaca bir bölümünü uzaktaki dostlara yazarak, okuyarak ve gördüğüm yerlerle ilgili küçük şiirler karalayarak geçirdim. Bu şiirlerden birkaçı daha ciddi bir karaktere sahipti."

[1] Kelimelerin seçimi ve benzetmeler daima anlamlı.

§ 58 Tüm bu ayrıntılara girmek belki biraz gereksiz görünebilir. Ama insanların bilinçdışını konuşturmaya başladıklarında, bunun daima en mahrem şeyleri açığa vurduğuna dair yukarıda yaptığımız saptamayı burada hatırlayalım. Bu bakış açısına göre en küçük şey bile anlam kazanır. Bayan Miller bu bölümde bir "içedönüklük durumu"nu tanımlıyor: İzlenimlerle dolu kent yaşamı (etkiyi şiddetle zorlayan, biraz önce sözü edilmiş telkin gücüyle) ilgisini çektikten sonra denize karşı derin soluk alır, yaşadığı tüm dışadönüklüklerden sonra çevresiyle olan bağını bilinçli olarak keser ve nesnelerin gerçekliğini kaybedip düşlerin gerçeğe dönüştüğü iç dünyasına dalar. Psikopatoloji, hastanın realiteden gittikçe koparak kendi hayallerine dalmasıyla baş gösteren ve gerçekliğin etkisini kaybettiği ölçüde iç dünyanın belirleyici güç kazandığı, belli bir akıl hastalığı[2] tanır. Bu süreç hastanın çoğunlukla ansızın gerçeklikten koptuğunun az çok bilincine vardığı bir noktaya doğru ilerler: Sonra gelişen durum, hastanın marazi bir şekilde çevresiyle ilişki kurmaya çalıştığı bir tür paniktir. Bu girişimler tekrar ilişki kurmanın telafi edici isteğinden kaynaklanır. Bu, hastalar için olduğu kadar ılımlı ölçüde normal kişiler için de geçerli psikolojik bir kural gibi görünür.

§ 59 Bu nedenle Bayan Miller'ın süregelen, hatta ara sıra gerçeklik duygusunu etkileyen içedönüklüğünün yeniden dış dün-

[2] Bu hastalık eskiden Kraepelin'in pek uygun olmayan tanımıyla *dementia praecox* [erken bunama] olarak biliniyordu. Bleuler daha sonra hastalığı şizofreni olarak tanımladı. Bu adı psikiyatristlerin bulması, hastalık açısından büyük şanssızlık. Bu tanımını belli ki kötü teşhislere borçlu, çünkü *dementia praecox* aynı zamanda terapötik umutsuzluk anlamına gelir. Histeri psikiyatr açısından değerlendirilmek istendiğinde acaba nasıl görülürdü! Psikiyatr doğal olarak kendi kurumunda sadece en kötüyü görür ve bu nedenle kötümser olması gerekir, çünkü terapötik olarak nötrdür. Sadece bir sığınakta geçirdiği deneyimler nedeniyle dermansız hastalık olarak tanımlansa, tüberkülozun hali ne acıklı olurdu! Akıl hastanelerinde yavaş yavaş basitleşen kronik histeriler gerçek histeri olarak ne kadar az karakteristikse, şizofreni de pratikte hastane psikiyatrının neredeyse hiç karşılaşmadığı erken aşamaları açısından böyledir. "Gizli psikoz" psikoterapistin çok iyi bildiği ve ürktüğü bir kavramdır.

yanın etkisi altına girmesi ve bunun hayallerindeki gibi aynı enerjik telkin etkisiyle oluşması beklenebilir. Anlatımlarına devam edelim:

> "Ama yolculuk sona yaklaşırken gemi subayları nezaket gösterdiler (*tout ce qu'il y a plus empressé et de plus aimable* [*hepsi çok saygılı ve çok nazik*]) ve böylece onlara İngilizce öğreterek keyifli saatler geçirdim. Sicilya kıyısındaki Catania limanında denizcilerin ünlü şarkılarından birine çok benzeyen (*Brine, wine and damsels fine* [*Tuzlu su, şarap ve küçük hanımın hoşluğu*]) bir gemici şarkısı yazdım. İtalyanların hepsi genellikle güzel şarkı söylüyor. Gece nöbetinde güvertede şarkı söyleyen bir subaydan çok etkilendim ve aklıma bu melodiye uygun sözler yazmak geldi. Hemen ardından neredeyse ünlü özdeyiş 'veder Napoli e poi morir'i [Napoli'yi görmeden ölme] tersine döndürmek zorunda kalacaktım; çünkü (pek tehlikeli olmasa da) birdenbire kendimi kötü hissettim; ama sonra karaya çıkıp arabayla şehrin görülecek yerlerini gezebilecek kadar iyileştim. O gün beni çok yordu, ertesi gün Pisa'yı görmek niyetinde olduğumuz için, akşam erkenden kamarama döndüm, subayın yakışıklılığı ve İtalyan dilencilerin çirkinliği dışında ciddi bir şey düşünmeksizin hemen uyudum."

§ 60 Büyük bir etkileşim beklentisi yerine görünüşte önemsiz bir intermezzoyla, bir flörtle karşılaşmak biraz düş kırıklığına uğratıyor. Yine de şarkı söyleyen subay onu hayli etkilemiş ("il m'avait fait beacoup d'impression" [beni çok etkiledi]). Ancak sonundaki "sans songer à rien de plus sérieux qu' à la beauté des officiers" [subayların yakışıklılığı dışında ciddi bir şey düşünmeksizin] vs tanımı yine etkinin ciddiyetini azaltıyor. Ama subayın Miller'ın ruh halini yine de fazlaca etkilemiş olabileceği varsayımı, şarkıcının onuruna yazılmış bir şiir gerçeğiyle destekleniyor. Basit ve önemsiz tanımlanmaları durumunda, ilgili kişinin sözlerini kolayca kabullenme eğilimi bu gibi flörtlerde çok fazladır. Bu flörtü biraz daha dikkate alıyorum, çünkü bu, deneysel olarak böylesine derin bir içedönüklüğün ardından belki de Bayan Miller'ın kendi duyguları üzerindeki etkisini küçümsediği bir duygulanımdır. Anlık ve geçici keyifsizliğin psi-

kolojik bir açıklaması olmalı, ancak bulgu eksikliği nedeniyle bunu yapmak olanaksız. Ama sadece kaynağa kadar uzanan bir sarsıntı bile, şimdi okuyacağımız fenomeni anlaşılır kılacaktır:

> "Geminin Napoli'den Livorno'ya olan bir gecelik yolculuğunda az çok iyi uyudum – çünkü derin ya da rüya görmeksizin uyuduğum çok seyrektir. Gördüğüm rüyanın sonuna doğru annemin sesi tarafından uyandırıldığımı sandım. Önce kelimelerle ilgili belli belirsiz izlenim edindim: "When the morning stars sang together" ["Sabah yıldızları hep bir ağızdan şarkı söylediğinde"] – bu, yaratılışa ve onun evrende yankılanan kudretli ilahisinin prelüdüne dair belli belirsiz bir tasavvurdu. Rüyanın kendine özgü tuhaf, çelişkili-karmaşık karakterine karşın ilahiye önce New York'un ilk müzik topluluklarından birinin çaldığı oratoryo, ardından Milton'ın *Kayıp Cennet*'i karıştı. Sonra bu karmaşadan yavaş yavaş satırlar halinde belli kelimeler çıkmaya başladı, hem de her zaman yanımda taşıdığım eski şiir defterimin mavi çizgili, basit sayfaları üzerine kendi elyazımla yazılmışlardı; kısacası bana, birkaç dakika sonra gerçekten deftere yazdığım şekliyle göründüler."

§ 61 Bayan Miller daha sonra aşağıdaki şiiri not eder, ancak birkaç ay sonra üzerinde değişiklikler yapar, böylece kendi fikrince rüyasında gördüğü orijinal haline daha fazla benzetmiş olur:

> When the Eternal first made Sound
> A myriad ears sprang out to hear,
> And throughout all the Universe
> There rolled an echo deep and clear:
> "All Glcry to the God of Sound!"
>
> When the Eternal first made Light
> A myriad eyes sprang out to look,
> And hearing ears and seeing eyes,
> Once more a mighty choral took:
> "All Glory to the God of Light!"
>
> When the Eternal first gave Love,
> A myriad hearts sprang into life;

Eears filled with music, eyes with light,
Pealed forth with hearts with love all rife:
"All Glory to the God of Love!"

[Ebedi olan, sesi yarattığında,
Sayısız kulak var oldu onu duymak için,
Ve evrenin her yanında
Derin ve berrak bir ses yankılandı.
"Şan olsun Sesin Tanrı'sına!"

Ebedi olan, ışığı yarattığında,
Sayısız göz var oldu onu görmek için
Duyan kulaklar, gören gözler
Kudretli koroyla yeniden yükseldiler:
"Şan olsun Işığın Tanrı'sına!"

Ebedi olan, sevgiyi yarattığında,
Sayısız kalp canlandı;
Kulaklar müzikle, gözler ışıkla doldu,
Sevgiyle dolu kalpleriyle birlikte ilan ettiler,
"Şan olsun Sevginin Tanrı'sına!"]

§ 62 Bayan Miller'ın bu bilinçdışı yaratılışın köklerini kendi fikirleriyle açıklama girişimini anlamadan önce, şimdiye kadar ortaya konmuş malzemenin üzerinde bir bakış açısı kazanmaya çalışalım. Gemi izlenimi bu şiirsel tezahüre neden olan dinamik süreci zenginleştirmenin artık zor olmayacağı biçimde, gereğince vurgulandı. Bayan Miller'ın erotik duygulanımların erişim alanını belki de küçümsemediğine yukarıda değinmiştik. Bu varsayım nispeten zayıf olan erotik duyguların genellikle küçümsendiğine yönelik deneyimle olasılık kazanıyor. Bu en iyi, ilgili kişilerin sosyal ya da ahlaki nedenlerle erotik bir ilişkiyi imkânsız saydıkları durumlarda görülebilir (örneğin anne, baba ve çocuklarla, daha yaşlı ve daha genç erkeklerle olan ilişkilerde). Duygulanım nispeten hafifse, o zaman ilgili kişiler için hiçbir varlık göstermez; eğer güçlüyse, o zaman her tür saçmalığa yol açabilecek, trajik bir bağımlılık oluşur. Yargı yoksunluğu çok ileri gidebilir, ama "cinsellik"ten söz edildiğinde yine de herkes ahlaki açıdan son derece öfkelenir. Bu tür arka planları olabildiğince az bilmeye ve bu konudaki cehaleti yaygınlaştırmaya

yönelik, sessizce amaçlanan bir yetiştirme tarzı var.[3] Bu nedenle erotik bir duygunun erişim alanı açısından genellikle şüpheli ve yetersiz olmasına şaşmamak gerekir. Gördüğümüz gibi Bayan Miller, *derin* bir etkiye kesinlikle gönüllüydü. Ancak bundan kaynaklanan duygular rüyanın daha güçlü bir tamamlayıcı bilgi içermesiyle pek fazla açığa çıkmamış görünüyor. Analitik deneyim, hastanın analize koyduğu ilk rüyaların özellikle bu nedenle farklı bir önem taşıdığını bilir, çünkü çoğunlukla doktorun yargı ve değerlendirmelerinin kişiliğini dışavurur ki bu, daha önce boş bir çabayla doğrudan sorarak, muhtemelen öğrenilemeyecek bir şeydir. Bu rüyalar hastanın doktoruna dair edindiği *bilinçli* izlenimi zenginleştirirler ve çoğunlukla son derece önemli parçalardır, yani etkinin genellikle küçümsenmesi ve şüpheli yargılanması nedeniyle bilinçdışının ürettiği erotik dipnotlardır. Hissedilen duygu, rüyanın etkileyici ve abartılı ifade tarzında simgenin uygunsuz boyutları nedeniyle, çoğunlukla neredeyse anlaşılmaz bir biçim almış gibi görünür. Bilinçdışının tarihsel katmanına dayanıyormuş gibi görünen başka bir özellik, bilinçli onaydan yoksun olan bir duygunun daha önceki bir ilişki biçiminin hükmü altında olmasıdır. Örneğin ilk aşkın, zamane genç kızlarında baba motifinin geriye yönelik canlandırılması ya da baba imagosuyla[4] gelişen rahatsızlıklar

[3] Okur, bu satırların I. Dünya Savaşından önce yazıldığını göz önünde bulundurmalıdır. O dönemden bu yana bazı şeyler değişmiştir.

[4] Burada kompleks yerine *imago* ifadesini bilinçli olarak tercih ettim, çünkü imago kavramından anladığım psikolojik olgu, psişik hiyerarşide, yine teknik terimlerin seçiminde de açıkça belirtilen canlı bağımsızlık, yani çeşitli deneyimler nedeniyle kendini duygusal komplekslerin önemli özelliği olarak ortaya çıkartan ve imago kavramıyla açıklanan özerkliktir. (Krş. Jung, *Die Psychologie der Dementia praecox* [*Erken Bunama Psikolojisi*], Böl. II ve III.) Eleştirmenlerim bu anlayışı ortaçağ psikolojisine bir geri dönüş olarak gördüler ve bu nedenle reddettiler. Bu "geri dönüş" bence bilinçli ve kasıtlı olarak yapıldı, çünkü eski ve yeni hurafelerin psikolojisi benim görüşüm için sayısız kanıt sağlıyor. Ruh hastası Schreber de kendi biyografisinde (*Denkwürdigkeiten eines Nervenkranken* [*Bir Ruh Hastasının Anıları*]) bize ilginç görüşler ve doğrulamalar verir. "Imago," Spitteler'in romanı *Imago*'ya, bununla birlikte antik dinsel "imagines et lares" [Hayaller ve Lares. Roma mitolojisinde evlerin koruyucusu olan tan-

nedeniyle azalan, kendini ifade etme yeteneği açısından kayda değer zorluklar oluşturması bu yüzdendir.

§ 63 Buna benzer bir şey Bayan Miller'da da varsayılabilir, çünkü erkek cinsiyetli yaratıcı tanrı düşüncesi, görünüşe bakılırsa amacı diğerlerinin arasında çocuğun babayla olan ilişkisini öncelikle bireyin, ailenin dar çevresinden topluma geçişini kolaylaştıracak biçimde düzenlemek olan baba imagosunun[5] bir türevidir. Görüntünün anlamı elbette bununla sınırlı kalmıyor.

§ 64 Bu düşüncenin gereği olarak baba imagosuna doğru gerileyen bir içedönüklüğün şiirde ve onun "prelüd"ünde dinsel-şiirsel olarak biçimlenmiş ürününü görürüz. Etkili izlenimle ilgili görünüşteki algı eksikliğine karşın aynı izlenimin önemli bileşenleri bir bakıma kaynağının simgesi olarak telafi oluşumun içine alınmıştır. Etkili izlenim gece nöbetinde şarkı söylerken görüntüsüyle kıza yeni bir dünyanın kapılarını açan ("Yaratılış") subaydı ("When the morning stars sang together" ["Sabah yıldızları hep bir ağızdan şarkı söylediğinde"]).

§ 65 Bu "Yaradan" sesi, sonra ışığı ve son olarak sevgiyi yaratmıştır. Simon Magus'ta* güneşin sesine uygun bir yakarış[6] ya da

---

rılar veya ruhlar–çn] düşüncesine dayanır. Daha sonraki yazılarımda konunun kişisellik içermeyen, kollektif motif olduğu gerçeğini ifade etmek açısından "arketip" terimini kullanacağım. [*İmago*: Öznenin bilinçdışında yerleşen ve sonradan onun tutum ve başkasını kavrayış biçimini yönlendiren, baba (baba imagosu) ya da ana (ana imagosu) gibi bir tasarımı adlandırmak üzere Jung'un önerdiği terim –çn.]

5 Erkek cinsiyetli tanrının baba imagosunun bir türevi olduğuna dair cümle, kelime anlamı açısından sadece kişiliksel ruhbilimin erişim alanında geçerlidir. Baba imagosunun daha doğru bir araştırması, en başından itibaren bireysel deneyimlere inmeyen, belli kolektif bileşenler içerdiğini göstermiştir. *Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewussten* [*Benlik ve Bilinçdışı Arasındaki İlişki*] (§ 211 vd) adlı çalışmamla karşılaştırın.

* İlk heretiklerden biri sayılan Simon Magus, yandaşları tarafından "Tanrı'nın büyük gücü" ya da Tanrı'nın insan sureti olarak görülürdü –çn.

6 "Ama ses ve isim, güneş ve aydır." Hippolytus, *Elenchos*, VI:13. Max Müller, *Sacred Books of the East* [*Doğunun Kutsal Kitapları*] (1, s.

Poimandres'te çığlık,[7] Leiden Papirüsü J395'teyse[8] dünyayı yaratırken gülen tanrı olarak geçen (κοσμοποια) sesin ilk yaratılışı, Yaratılış'taki "yaratma sözcükleri"yle belli paralellikler oluşturur. Daha sonra fazlasıyla, yani şu ilişki zinciriyle doğrulanacak olan, bir tahminde şimdiden bulunabiliriz: Şarkıcı – şarkı söyleyen sabah yıldızı – sesin tanrısı – yaratıcı – ışığın tanrısı – güneşin, ateşin ve sevginin tanrısı. Bu tanımlamalar çoğunlukla erotik dilde, ayrıca ifade tarzının etkisini artırmak amacıyla her yerde göze çarpar.

§ 66 Bayan Miller bilinçdışı yaratılışı kendi kavrayışıyla geliştirmeye çabalamış, üstelik bunu psikolojik analizle ilkesel olarak uyuşan ve bu nedenle kendisininkiyle aynı sonuçlara götüren bir yöntemle yapmıştır. Ama acemilerde ve bilgisizlerde olduğu gibi, temelde yatan karmaşayı sadece dolaylı olarak tanımlayan fikirlerde kalmıştır. Buna karşın basit bir çıkarım, aslında sadece bir kalıp düşünce bile, anlamını keşfetmeye yeterlidir.

§ 67 Bayan Miller bilinçdışı fantezisinin mozaik yaratılış söylencelerinin sırasını izlemeyip ilk sıraya ışığın yerine sesi koymasını ilk başta şaşırtıcı bulur. Ancak bunu tam anlamıyla *ad hoc* [geçici, belli bir amaç için] ve teorik yapıda bir açıklama izler. Miller şöyle der:

"Anaksagoras'ın da* evreni aynı şekilde bir tür kasırga[9] eş-

---

xxv) adlı kitabının önsözünde kutsal *Om* sesinden söz eder: "He therefore who meditates on Om, meditates on the spirit in man as identical with the spirit in nature, or in the sun." [Bu nedenle Om'a yönelik meditasyon yapan, insandaki ruhla benzeş olan doğadaki ya da güneşteki ruha yönelik meditasyon yapmış olur.]

7 Schulz, *Dokumente der Gnosis* [*Gnosis Belgeleri*], s. 62. Metin: Scott, *Hermetica* 1, s. 12.

8 Dieterich, *Abraxas*, s. 17. "Ve Tanrı yedi kez ça, ça, ça, ça, ça, ça, ça, diye güldü ve Tanrı gülerken yedi tanrı daha oluştu."

* Sokrates öncesi düşünür. Teorisine göre evren her şeyin her şeyle tam bir karışım halinde olduğu bir başlangıç noktasından hareketle oluşmuştur. Anaksagoras evrenin bu başlangıç haline İlk Karışım adını verir. Bu İlk Karışım'a evreni oluşturacak hareketi sağlayan *Nous*, yani akıldır. Nous, her şeyin her şeyle bir arada bulunduğu bu karışıklık halini bir düzene sokmuştur –çn.

9 Anaksagoras'ta söz konusu olan, Nous'un yaşayan ilk gücünün

liğinde kaostan oluşturduğunu hatırlamak belki ilginçtir, kaldı ki genelde bu, ses oluşmadan gerçekleşmez. Ama o zamanlar ne Anaksagoras'la ne de onun Nous teorisiyle ilgili bir şey biliyordum, ancak besbelli ki farkında olmadan onun izinden gitmişim. O zamanlar Leibniz hakkında da tamamen bilgisizdim ve bu nedenle doktrininden ("*dum Deus calculat, fit mundus*" [Tanrı dünyayı hesaplayarak yarattı) haberim yoktu."

Anaksagoras ve Leibniz'le ilgili iki ipucu, "düşünce" yoluyla gerçekleşen yaratılışa, yani tanrısal düşüncenin başlı başına yeni bir gerçeklik yaratabileceğine dayanıyor:

§ 68 Şimdi Bayan Miller'ın bilinçdışı yaradılışının başlıca unsurlarını türettiği şu fikirlere gelelim:

"İlk sırada, evimizde bulunan ve çocukluğumdan bu yana hep hoşlanarak baktığım Milton'ın, Doré'nin illüstrasyonlarıyla yayımlanan *Kayıp Cennet*'i var. Sonra kendimi bildim bileli bana okudukları Eyüb Kitabı geliyor.* Ayrıca ilk mısramla karşılaştırıldıklarında, *Kayıp Cennet*'in ilk kelimelerinin aynı şiir ölçüsüne sahip oldukları fark ediliyor:

"Of man's first disobedience..."
["İnsanın ilk günahında..."]

"When the Eternal first made sound."
["Ebedi olan önce sesi yarattı."]

---

cansız maddeye hareket sağlamasıdır. Tabii burada sesten bahsedilmez. Yine Nous'un rüzgâr özelliği de Bayan Miller tarafından antikçağ aktarımlarının yaptığından daha fazla vurgulanmış. Öte yandan, bu Nous geç antik dönem πνεῦμα [ruh] ve Stoacıların πνεῦμα λόγος σπερματικός [evreni oluşturan ilke] ile akrabadır. Hastalarımdan birinin ensest fantezisi şöyleydi: Baba elleriyle kızının yüzünü kapar ve açık duran ağzından içeri üfler ve bu şekilde soluk ya da ilham vermeyi canlandırmış olur. İlk başta anlaşılmayan, ama hemen anlaşılır olana yaklaşacak bir işaret.

* Eyüb Kitabı, yedi oğlu ve üç kızı olan varlıklı ve son derece dürüst kişilikli Eyüb peygamberin hikâyesini anlatır. Tanrı, Eyüb'ün kendisine olan sadakatini sınaması için Şeytan'a izin verir –çn.

Şiirim yine Eyüb'deki bazı yerleri andırıyor, bir ya da iki yerindeyse, rüyanın başlangıcında belli belirsiz ortaya çıkan Händel'in[10] "Yaratılış" üvertürüne de benziyor."

§ 69 Bilindiği gibi, dünyanın başlangıcıyla böylesine yakın ilişki içinde olan *Kayıp Cennet*, şu mısrayla daha iyi tanımlanıyor: "Of man's first disobedience..." Görüldüğü gibi, ilk günaha dayanıyor ve motife bu bağlamda bazı anlamlar katabiliyor. Burada oluşabilecek itirazı biliyorum, çünkü Bayan Miller örnek olarak aynı şekilde başka bir mısra da seçebilirdi, sadece tesadüf eseri ilk mısrayı ele aldı ve onun da içeriği tesadüfen bu şekildeydi. Düşünce yöntemlerinin izin verdiği eleştiri sıklıkla bu tür argümanlarla ilerler. Yanlış anlaşılma, ruhsal alandaki nedenselliğin çok az ciddiye alınmasından kaynaklanır: Çünkü tesadüfler, "aynı şekilde"ler yoktur. Bu böyledir ve neden böyle olduğuna dair yeterli bir neden oluşur. Şiirin ilk günahla ilişkili olması bir gerçektir ve bu imada yukarıda varsayımında bulunduğumuz sorun öne çıkar. Miller ne yazık ki Eyüb Kitabında hangi bölümlerin gözüne çarptığını belirtmemiş. Bu nedenle sadece genel bir tahminde bulunulabilir. Önce *Kayıp Cennet* benzeşimini ele alalım: Eyüb sadakatinden şüphe eden Tanrı'ya, şeytan tarafından yapılan bir öneri sonucu sahip olduğu her şeyi kaybeder. Aynı şekilde yılanın baştan çıkarması sonucu cenneti insanlar da kaybeder ve dünyanın eziyetini çekmekle cezalandırılırlar. *Kayıp Cennet*'in anımsanmasıyla ifade edilen düşünce ya da daha çok ruh hali, şeytani baştan çıkarmayla ilişkili olan, bir şeyi kaybetmiş olma duygusudur. Miller kendini Eyüb gibi görür, masumken acı çeker, çünkü baştan çıkarılmaya kurban gitmemiştir. Dostları Eyüb'ün acısını anlayamaz;[11] hiç kimse işin içinde şeytanın parmağının bulunduğunu, Eyüb'ün gerçekten masum olduğunu bilmez. O ise, bıkmadan usanmadan masum olduğunu iddia eder. Burada bir ima söz konusu mudur? Bazı nevrotiklerin, özellikle ruh hastalarının, var olmayan saldırılara karşı sürekli kendi masumiyetlerini savunduklarını biliyoruz; ama yakından bakıldığında, görünüşte nedensizce ma-

[10] Burada olasılıkla Haydn'ın *Yaratılış*'ından söz ediliyor.

[11] *Bkz.* Eyüb 16:1-11.

sumiyetini savunan hastanın böyle yaparak enerjisini içgüdüsel etkiden alan, karakterini ise varsayılan sitem ve iftira içeriğiyle belli eden bir kendini kandırma stratejisi oluşturduğu görülür.[12]

§ 70 Eyüb iki kat acı çeker, bir yandan mutluluğunun yok oluşuna, öte yandan dostlarının anlayışsızlığına üzülür. Bu konuyu kitap boyunca işleyeceğiz. Anlaşılamayan kişinin acısı Cyrano de Bergerac'ın kişiliğini hatırlatır: O da iki türlü acı çekmiştir, bir yandan umutsuz aşkı için, öte yandan anlaşılamadığı için. Gördüğümüz gibi, "le Mensonge, les Compromis, les Préjugés, les Lâchetés et la Sottise"e ["Yalan, Tavizler, Önyargılar, Alçaklıklar, Saçmalıklar"] karşı son umutsuz savaşta düşer. —

"Oui, vous m'arrachez tout, le laurier et la rose!"
["Evet, her şeyimi söküp attınız, defne ağacını da gülü de."]

§ 71 Eyüb yakarır:

Allah beni dinsizlere veriyor,
Ve beni kötülerin eline atıyor.
Ben kaygısızdım ve o beni paraladı;,
Ve boynumdan tuttu, yere çalıp beni parçaladı;
Ve beni kendisine hedef yaptı.
Onun okçuları beni kuşatıyor;
Hiç esirgemeden böbreklerimi yarıyor
Ödümü yere döküyor.
Bedenimde gedik üzerine gedik açıyor;
Bir dev gibi üzerime saldırıyor.[13]

§ 72 Duyguların benzerliği güçlü olana karşı verilen umutsuz savaşın acısında yatar. Bu, tıpkı "yaratılış"ın sesleri tarafından uzaktan yönetildiğinde bilinmeyene ait olan, henüz yeryüzünün ışığına çıkmamış, güzel ve gizemli bir tablo oluşturabilecek bir savaş gibidir. Bu savaşın gerçekte yaradılışla, inkârla ve kabulle bir ilgisi olduğunu bilmekten çok seziyoruz. Rostand'da Cy-

[12] Örneğin sürekli masumiyetinden şüphe edildiğine inanan ve hiçbir şekilde bundan vazgeçirilemeyen, yirmi yaşındaki bir ruh hastası kızın vakasını hatırlıyorum. Hırçın savunmadan giderek uygun bir agresiflik eşliğinde cinsel saplantı gelişmeye başlar.

[13] Eyüb 16:11-14.

rano'nun Christian'la özdeşleşmesiyle ilgili ipuçları, Milton'ın *Kayıp Cennet*'i, dostları tarafından anlaşılmayan Eyüb'ün acısı, şair Miller'ın kendini içsel anlamda bu tablolarla özdeşleştirdiğini, Cyrano ve Eyüb gibi acı çektiğini, cennetini kaybettiğini, Kutsal Ruh'un nefesiyle döllenerek "yaratılış"ı –düşünce yoluyla– planladığını ya da hayal ettiğini açıkça gösteriyor.

§ 73 Yine Bayan Miller'ın açıklamalarına dönüyoruz:

"On beş yaşlarımda annemin 'nesnesini kendiliğinden oluşturan düşünce' hakkında bana okuduğu makaleden fazlasıyla etkilendiğimi hatırlıyorum. O kadar heyecanlanmıştım ki

RESİM 4. İsa, Bakire Meryem'in rahminde. Yukarı Bavyeralı bir ustadan (1400'lü yıllar).

bunun ne anlama geldiğini düşünüp durmaktan neredeyse bütün gece uyuyamamıştım. Dokuzla on altı yaşlarım arasında her pazar, o zamanlar son derece bilgili bir rahibin görev yaptığı bir Presbiteryen kilisesine giderdim... Onunla ilgili en eski anılarımdan birinde, kendimi kocaman bir kilise sandalyesinde oturan küçücük bir kız olarak hatırlıyorum. Sürekli uyanık kalmaya çalışır ve 'Kaos', 'Kozmos' ve 'Sevme becerisi'nden (*don d'amour*) söz ettiğinde bunların ne demek olduğunu anlamaya çalışırdım."

§ 74 O halde bunlar (dokuzla on altı yaş arası) ergenlik uyanışına dair, kaostan oluşan kozmosu "don d'amour"la birbirine bağlayan, oldukça erken anılardır. Bu bağlantıda oluşan medyum, bu karanlık cümleleri sarf eden ruhani varlığa duyulan saygının bir anısıdır. Yaratıcı "düşünce"nin "kendi nesnesini" yarattığı düşüncesiyle ilgili heyecanın anısı aynı dönemde oluşmuştur. Burada yaratılışın iki yolu ele alınmıştır: Yaratıcı düşünce ve "don d'amour"la olan gizemli ilişki.

§ 75 Tıp eğitimimin son sömestr dönemlerinde, uzun gözlemler sonucu on beş yaşında bir kızın ruhuna derin bir bakış atma fırsatını yakalamıştım. O zamanlar şaşkınlıkla keşfettiğim şey, bilinçdışı fantezilerin içerikleri, bu içeriklerin o yaşta bir kızın dış görünüş olarak sergilediklerinden ne kadar uzakta olduğu ve dıştan bakan birinin bundan yaklaşık olarak ne tahmin edebileceği yönündeydi. Bunlar, adeta mitsel anlamda son derece geniş kapsamlı fantezilerdi. Sayısız cinsiyetin bölünmüş fantazi köküydü.[14] Adeta şiirsel olan fantezilerini hesaba katmazsak, geriye o yaştaki her kızda ortak bulunan öğeler kalıyor, çünkü bilinçdışı, tüm insanlarda bireysel bilincin içeriğinden çok daha fazla ortaktır. Çünkü bu, tarihsel ortalamanın ve yaygınlığın yoğunlaşmasıdır.

§ 76 Bayan Miller'ın o yaştaki sorunu her insanınkiyle ortaktır: Nasıl yaratıcı olacağım? Doğa bu konuda öncelikle bir yanıt tanır: "Çocuk doğurarak (*don d'amour*?!)" Peki, ama çocuk

[14] Bu vaka kitap olarak basılmıştır: (Jung) *Zur Psychologie und Pathologie sogenannter occulter Phänomene* [*Okült Fenomenlerin Psikolojisi ve Patolojisi Hakkında*].

nasıl yapılır? Deneyimlerin de gösterdiği gibi, bu noktada yasak ensest ilişkiye ait olduğu için aslında değinilmemesi gereken baba sorunu[15] ortaya çıkıyor. Çocuğu babaya bağlayan doğal ve güçlü sevgi, ailenin geliştiği yıllar içinde babanın daha yüksek bir biçimine, otoriteye ve kilise "rahipliğine," dahası, açıkça bunların temsil ettiği tanrı babaya dönüşür; ve burada sözünü ettiğimiz soruna temas etme olanağı daha azdır. Ama mitoloji teselli konusunda hiç utangaç değildir. Tanrısal akıl da etten değil miydi? Kutsal ruh ve tanrısal akıl bakirenin rahminde birleşmemiş miydi? Anaksagoras'ın "ani rüzgâr"ı da dünyaya kendiliğinden gelen tanrısal akıldı. Bakire ana tablosunu neden bugüne kadar koruduk? Çünkü hâlâ teselli ediyor, teselli arayanlara tek söz etmeksizin, vaaz vermeksizin şöyle diyor: "Ben de anne oldum" – "nesnesini kendiliğinden yaratan düşünce" yoluyla. Sanırım ergenlik çağındaki birinin fantezileriyle bu düşüncenin üstesinden gelmeye çalışması, uykusuz bir gece geçirmesi için yeterli bir nedendi – çünkü sonuçlarını tahmin etmek mümkün değildi.

§ 77 Geç antik dönem gizemciliğinin derin anlamlı cümlesinin de söylediği gibi, ruhsal olan her şeyin alt ve üst anlamları vardır: οὐρανὸς ἄνω, οὐρανὸς κάτω, ἄστρα ἄνω, ἄστρα κάτω, πᾶν τοῦτο ἄνω, πᾶν τοῦτο κάτω, τοῦτο λαβὲ καὶ εὐτύχει.[16] Böylece ruhsal olan her şeyin sembolik anlamlarıyla ilgili gizeme temas edebiliriz. Çünkü o uykusuz gecenin heyecanını dar anlamda sadece cinsel soruna dayandırmakla yetindiğimiz takdirde, yazarımız Miller'ın ruhsal özelliğine biraz haksızlık etmiş oluruz. Bu sadece bir teki, yani sadece alt yarıyı ele almak olurdu. Ama diğer yarı gerçeklerin yerini alan ideal yaratımdır.

---

[15] Krş. Freud, *Analyse der Phobie eines 5 jährigen Knaben* [*5 Yaşındaki Bir Erkek Çocuğunun Fobi Analizi*] ve Jung, *Über Konflikte der kindlichen Seele* [*Çocuksu Ruhun Çelişkileri Üzerine*].

[16] "Gökyüzü yukarıda/Gökyüzü aşağıda/Yıldızlar yukarıda/Yıldızlar aşağıda./Yukarıdaki her şey/Aynı zamanda aşağıdadır/Bunu anla ve sevin." Hermes'in *Tabula Smaragdina*'sından, daha doğrusu Athanasius Kircher'in (*Oedipus Aegyptiacus*, II, s. 414) metninden bir yorum. Sonuncusunu *Die Psychologie der Übertragung* [*Aktarma Psikolojisi*] (§ 384) adlı makalemde kullandım.

§ 78 Ruhsal performans göstermeye yetkin olan bir kişilikte ruhsal verimlilik umudu en yüksek değer biçilen beklentidir, hatta bu birçokları için hayati bir gerekliliktir. Yine fantezinin bu yönü de heyecanı açıklar, çünkü söz konusu olan, geleceği önceden sezen düşüncelerden biridir; Maeterlinck'in ifadesiyle[17] "inconscient supérieur"un, yani bilinçdışı kombinasyonların oluştuğu "olası iktidar" düşüncelerinden biri.[18] Yıllardır devam eden nevrozun belli vakalarında, hastalığın başlangıç döneminde ya da çok daha önce, genellikle bir vizyon netliğinde, belleğe

---

[17] *La Sagesse et la destinée* [*Bilgelik ve Kader*], s. 87.

[18] Bu yüzden mistisizm suçlamalarıyla karşı karşıya kalabilirim. Ama belki de meseleye şöyle yaklaşılabilir: Kuşkusuz bilinçdışı, bilincin eşiğine ulaşamayan psikolojik kombinasyonlar içerir. Analiz bu kombinasyonları kendi tarihsel etkenlerine ayırır. Ve bu tarih bilimi gibi geriye yönelik çalışır. Öyle ki, geçmişin büyük bir bölümü tarih bilgisinin artık ona ulaşamayacağı kadar uzaklaşır, bilinçdışı kesinliğin büyük bir bölümü de böyle ulaşılmazdır. Ama tarih iki ayrı şeyi, yani geçmişte ve gelecekte gizli olanı bilmez. Belki her ikisine de belli bir tahminle, ilkine varsayım olarak, sonuncusunaysa politik tahminle ulaşmak olasıdır. Yarının bugünden bilindiği ve geleceğin temellerinin çoktan atıldığı göz önüne alınırsa, şimdiki zamanın derinleşmiş bilgisi geleceğe dair az ya da çok tahminde bulunmayı mümkün kılar. Bu mantığı ruhsallığa taşıdığımızda zorunlu olarak aynı sonucu alırız: Yani bilinçdışının kanıtlanabilir biçimde çoktan bilinçaltına inmiş olan anı izlerine hâlâ ulaşılabilir olması gibi, yine psikolojimizin koşulları gereği, gelecekteki olaylarla ilgili son derece hassas olan bazı bilinçaltı kombinasyonlar ileriye yönelik büyük anlamlar kazanırlar. Ama tarih biliminin gelecek kombinasyonlarıyla fazla ilgilenmeyip daha çok politikanın nesnesi olması gibi, psikolojik gelecek kombinasyonları da analizin konusu olmakla çok az ilgilidirler, daha çok libidonun doğal akış yollarını izlemekten anlayan, rafine edilmiş psikolojik yapaylığın nesnesi olabilirler. Biz bunu yapamayız ya da sadece kötü yaparız, ama bilinçdışı yapar, çünkü her şey orada olup biter ve bu çalışmanın önemli parçaları sanki zaman zaman, belli durumlarda rüyalarımıza da giriyormuş gibi görünür, batıl inancın çoktandır iddia ettiği rüyaların kehanet içeren anlamları böyle ortaya çıkar. Rüyalar çoğu zaman gelecekteki bilinç değişikliklerinin öngörüleridir. Bu konuyla ilgili *Über psychische Energetik und das Wesen der Träume* [*Ruhsal Enerji ve Rüyaların Doğası Üzerine*] adlı çalışmama bakılabilir.

unutulmaz bir şekilde kazınan ve hastanın analizinde gizli kalıp daha sonra yaşayacağı olaylarda önsezi biçiminde bir anlam kazanarak açığa çıkan bir rüya görülmesi, günlük mesleki çalışmalarımda edindiğim bir deneyimdir (konunun karmaşıklığı nedeniyle güvenilirlik açısından kendimi son derece dikkatle ifade etmem gereken bir deneyim).[19] O huzursuz gecenin heyecanına bu anlamı da yüklemeye yatkınım, çünkü Bayan Miller'in bize bilinçli ve bilinçsizce ifşa ettiği sonraki olaylar, o anı bir yaşam hedefi olarak görmeye ve sezmeye, bunun sonucunda da doğrulanmaları için oluşturulmuştur.

§ 79 Bayan Miller düşünce silsilesine şu sözleri ekliyor:

> "(Rüya) bana *Kayıp Cennet*'in, Eyüb'ün, 'nesnesini kendiliğinden yaratan düşünce' fikrinin, 'sevme becerisi'nin, 'kaos'un ve 'kozmos'un bir karışımı gibi görünüyor."

§ 80 Renkli camlardan oluşmuş bir kaleydoskoptaki gibi, Miller'ın ruhunda da felsefe, estetik ve din kırıntıları bir araya toplanmış gibi görünür–

> "Seyahatin ve uçuş sırasında gördüğüm ülkelerin uyarıcı etkisi, denizin büyük sessizliği ve büyüsüyle bir araya karışarak ... *Ce ne fut que cela et rien de plus*: Sadece bu, daha fazlası değil!"

§ 81 Bayan Miller bu sözlerle nazikçe ve vurgulayarak bize yol gösteriyor. İngilizce olarak bir kez daha doğruladığı yadsımalarıyla birlikte kullandığı veda kelimeleri, geride merak edilen bir soru bırakıyor; yani bu sözlerle hangi konumun yadsındığı sorusunu. Çünkü "Ce ne fut que cela et rien de plus" [sadece bu, daha fazlası değil] gerçekte sadece "le charme impalpable de la mer" [denizin büyük sessizliği] – ve gece nöbetinde şarkı söyleyen genç adam herhalde unutulmuş olmalı ve hiç kimse, en azından rüyayı gören Miller, onun yeni bir gün doğmadan önce çıkan bir sabah yıldızı olduğunu bilmemelidir.[20] Ama "Ce ne fut que cela"

---

[19] Rüyalar kişinin psikolojik durumuna en uygun şekilde sonuç verene kadar kendiliğinden anılarda kalmış gibi görünürler.

[20] Bu tür bir deneyimle ilgili örneklerin ne kadar ortak olduğunu Epi-

[sadece bu] gibi bir cümleyle kendimizi ve okuru aldatmaktan kaçınmak gerekir. Yoksa hemen tekrar kendimizi tekzip etmemiz gereken bir durum oluşabilir. Bayan Miller İngilizce bir alıntıda kaynak belirtmeksizin: "Sadece bu, daha fazlası değil" diye eklerken de bu olmuştur. Alıntı Edgar A. Poe'nun "The Raven" ["Kuzgun"] adlı şiirindendir. Söz konusu dörtlük şöyledir:

While I nodded, nearly napping, suddenly there came a tapping,
As of some one gently rapping, rapping at my chamber door.
"'T is some visitor," I muttered, "tapping at my chamber door" –
Only this and nothing more.

[Uyukluyordum, tam dalmak üzereydim ki birden bir tıkırtı geldi,
Sanki biri usulca vuruyor, vuruyordu odamın kapısına.
"Bir ziyaretçi olmalı" diye mırıldandım kendi kendime, "bu kapıma vurup duran."
Sadece bu, daha fazlası değil.]

§ 82 Ürkütücü bir karga gece yarısı şairin kapısını çalar ve ona sonsuza dek yitirdiği "Lenore"sini hatırlatır. Karganın adı "Nevermore"dur [Asla] ve her kıtanın nakaratında gaklayarak ürkütücü bir sesle "Nevermore" der. Eski anılar acı verircesine geri döner ve hayalet acımasızca "Nevermore" demeye devam eder. Şair boş bir çabayla davetsiz konuğu dışarı kovalamaya çalışır ve kargaya şöyle seslenir:

---

rus kaynaklı Yeni Yunanca metninden alıntıladığım, birçok kez değiştirilmiş bir aşk şarkısı açıkça gösterir (Arnold, *Die Natur verrät heimliche Liebe* [*Doğa Gizli Aşkı Ele Verir*], s. 159).

Ey, genç kız, öpüştüğümüzde geceydi, kim gördü bizi? –
Bir gece yıldızı, Ay gördü bizi
Denize eğilip ona haber verdi,
Deniz küreğe, kürek kayıkçıya söyledi.
Kayıkçı buna bir şarkı besteledi, o zaman komşular da duydu,
Şarkı rahibin de kulağına gitti ve bunu anneme de söyledi,
Annemden babam da öğrendi ve büyük öfkeye kapıldı;
Beni hırpalayıp dövdüler, kapıyı, pencereyi bana yasak ettiler.
Ama ben çiçeklerim varmış gibi yine de pencereye gideceğim,
Sevgilim benim olmadan hiç vazgeçmeyeceğim.

"Be that word our sign of parting, bird or fiend !" I shrieked upstarting —
"Get thee back into the tempest and the Night's Plutonian shore!
Leave no black plume as a token of that lie thy soul hath spoken!
Leave my loneliness unbroken! — quit the bust above my door!
Take the beak from out my heart, and take thy form from off my door!"
Quoth the Raven "Nevermore."

[Kalkıp haykırdım: "Bu söz ayrılığımızın nişanesi olsun, kuş ya da iblis,
Fırtınalara ve Pluto'nun kapısının eşiğine dön!
Tek bir kara tüyünü bile bırakma, hatırası olarak ruhunun söylediği o yalanın!
Bırak yalnızlığım bozulmasın! Kalk git kapımın üstündeki heykelden!
Gaganı çıkar yüreğimden, çekil kapımdan, defol git!"
Kuzgun dedi: "Asla!"]

§ 83 Görünüşte durumun üzerinden kolayca akıp giden "Sadece bu, daha fazlası değil" cümlesi, kayıp bir aşkın umutsuzluğunu tanımlayan bir metindendir.[21] O halde alıntı, şair Miller'ı tekzip eder. Açıkçası, gece şarkıcısının üzerinde bıraktığı izlenimi ve bunun geniş kapsamlı etkisini küçümsemektedir. Sorunun doğrudan bilinç işleminden geçememiş olmasının nedeni de yine bu küçümsemedir ve "psikolojik bilmece" de burada oluşur.[22] Etki bilinçdışında çalışmaya devam eder ve

[21] Şiirin ruh hali Bayan Miller'ın da başına gelen aynı kaderin, yani ruhsal zihin bulanıklığının öngörüldüğü Gérard de Nerval'in *Aurélie*'sini canlı bir şekilde hatırlatıyor. Krş. Karganın *nigredo*'nun eşanlamlısı olarak kullanıldığı simyadaki anlamı için *bkz.* Jung, *Psychologie und Alchemie,* § 333 vd.

[22] Yine burada da Aurélie'nin anlamlı görüntüsünü kabul etmek istemeyen Gérard de Nerval'in davranışıyla belirgin benzerlikler oluşur. Bilinçdışının ona kazandırdığı "femme ordinaire de ce monde"u, yani parlaklığı kabul edemez. Bugün böylesine güçlü bir etki-

sembolik fanteziler üretir. Bunlar önce "sabahın şarkı söyleyen yıldızları"dır, sonra kayıp cennet olurlar, ardından özlem rahip giysisine bürünür, dünyanın yaratılışına dair karanlık sözler söyler ve sonunda dinsel bir ilahiye yükselir ve orada kendine bir çıkış yolu bulur. Ama ilahi kendi özelliği içinde kaynağının işaretlerini içerir: Gecenin şarkıcısı baba imagosuyla ilişkinin dolambaçlı yollarında yaratıcı, tanrının sesi, ışığı ve sevgisi olur, böylece tanrısallık düşüncesinin bir sevgili yoksunluğundan kaynaklandığı ya da insani bir nesnenin karşılığından başka bir şey olmadığı hiçbir şekilde söylenmez. Burada söz konusu olan, açıkça libidoyu sembolik bir nesneye taşımak ve böylece ona adeta bir karşılık oluşturmaktır. Gerçi bu kendi başına özgün bir deneyim sahasıdır, ama her şey gibi bu da yersiz bir amaçla da kullanılabilir.

§ 84 Libidonun dolambaçlı yolu, acı bir yol gibi görünür, en azından *Kayıp Cennet* ve Eyüb'e dair paralel anılardan çıkan sonuç budur. Cyrano'yu ima eden Christian'la ilgili özdeşleşmenin tanıtıcı işaretleri bu dolambaçlı yolun acı bir yol olduğunu gösterir: Tıpkı insanın ilk günahı işledikten sonra yeryüzü yaşamının yükünü taşıması ya da Eyüb'ün Şeytan ve Tanrı'nın gücü arasında ezilmesi, öte âlemin iki gücü arasında oyuncak olduğunu bilmemesi gibi. "Tanrıların bahis oyunu"nu aynı şekilde bize *Faust* da sergiler:

> Mefistofeles:
> Demek bahse giriyorsunuz? O halde kaybedeceksiniz,
> Eğer bana izin verirseniz,
> Onu kendi yöntemlerimle yolundan saptırırım![23]

---

nin, bir arketipin izdüşümü olduğunu, yani temelinde onun animasının (ya da animus) bulunduğunu biliyoruz. (Bununla ilgili olarak *Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewussten* [*Ben ve Bilinçdışı Arasındaki İlişki*] (§ 296 vd) adlı kitabıma ve Kerényi ile ortak çalışmamız *Einführung in das Wesen der Mythologie* ("Zum psychologischen Aspekt der Kore-Figur") [*Mitolojinin Doğasına Giriş*, "Genç Kız Figürünün Psikolojik Görünümü"], § 356 vd bölümüne bakılabilir.

[23] I. Bölüm, *Prolog im Himmel* [*Gökyüzündeki Önsöz*], s. 140.

§ 85 Şeytan: "Elini bir kez uzat ve sahip olduğu her şeye dokun; şüphesiz, yüzüne karşı sana lanet edecektir."[24]

§ 86 Eyüb'de iki büyük akım basitçe iyi ve kötü olarak karakterize edilirken, Faust'un ilk akla gelen sorunu kesinlikle erotiktir ki şeytana biçilmiş ayartıcı rolü son derece yerinde bir tanımlamadır. Bu görünüm Eyüb'de eksiktir, ama aynı zamanda ruhundaki karmaşanın da bilincinde değildir, hatta kalbinin kötülüğüyle ilgili onu ikna etmek isteyen dostlarının konuşmalarına karşı sürekli savaş verir. Bu bakımdan ruhunun parçalanmışlığını açıkça itiraf eden Faust'un daha bilinçli olduğu söylenebilir.

§ 87 Bayan Miller da Eyüb gibi davranır; kendini tanımaz, iyi ve kötünün öte âlemden gelmesine izin verir. Eyüb'le özdeşleşmesi bu bakımdan da tipiktir. Yine bir başka önemli benzetmeden de söz etmek gerekir: Sevgiyi doğal bakış açısından kaynaklı olarak kavramayı gerektiren üretici varlık, görünüşte erotik etkiden türemiş tanrısallıkta başlıca özellik olarak kalır, bu nedenle Tanrı ilahide yaratıcı olarak övülmüştür. Bilindiği gibi, Eyüb de aynı oyunu sergiler. Şeytan Eyüb'ün verimliliğini mahvedendir; Tanrı verimliliğin kendisidir ki kitabın şairane güzellikle doldurulmuş ilahiyle biten sonunda kendi yaratıcı gücünden söz eder, bu arada çoğunlukla hayvanlar âleminin çarpıcı bir şekilde sevimsiz iki temsilcisini, Behemoth ve Leviathan'ı da dikkate almak gerekir; ikisi de doğanın şiddetinin en kaba temsilcileridir:

> Şu suaygırına baksana, onu da senin gibi yarattım:
> Sığır gibi otluyor.
> Böğründeki, karın kaslarındaki şu güce,
> Kuvvete baksana!
> Kuyruğunu servi ağacı gibi sertleştiriyor;
> Kalça sinirleri birbirine dolanmış.
> Kemikleri tunçtan boru gibi,
> Bacakları demir çubuklar gibi.
>
> Kim onun gözüne saldırabilir?
> İple burnunu delebilir?

[24] Eyüb 1, 11.

Timsahı oltaya çekebilir misin?
Dilini iple bağlayabilir misin?
Burnuna sazdan ip takabilir misin?
Çengelle çenesini delebilir misin?
Sana uzun uzun yalvarır mı?
Ya da seninle dostça konuşur mu?
Ömür boyu kölen olmak için
Seninle anlaşır mı?

Bu, Eyüb'ün 40:10-13 ve 19-23. ayetlerinin (Zürih İncili) tam çevirisidir.

§ 88 Bayan Miller'ın alıntı yaptığı Kral James İncili, Luther çevirisindeki gibi belli açılardan fikir vericidir:

Eyüb 40:15-19:

Behold now behemoth, which I made with thee:
He eateth grass as an ox.
Lo now, his strength is in his lions, and his force
is in the navel of his belly.
He moveth his tail like a cedar: the sinews of his
stones are wrapped together.
His bones are as strong pieces of brass; his bones
are like bars of iron.
He is the chief of the ways of God...

[Seninle birlikte yarattığım Behemot'a bak,
Sığır gibi ot yiyor.
Bak, ne güç var belinde, karnının kasları ne güçlü!
Kuyruğunu sedir ağacı gibi sallıyor,
Sımsıkıdır uyluk lifleri.
Kemikleri tunç borular,
Kaburgaları demir çubuklar gibidir.
Tanrı'nın yapıtları arasında ilk sırayı alır,
Yalnız Yaratıcısı ona kılıçla yaklaşır.]

Eyüb 41:1-4:

Canst thou draw out leviathan with a hook?
or his tongue with a cord, which thou lettest down?
Canst thou put an hook into his nose?
or bore his jaw through with a thorn?

Will he make many supplications unto thee?
will he speak soft words unto thee?
Will he make a covenant with thee?
wilt thou take him for a servant for ever?

[Livyatan'ı çengelle çekebilir misin,
Dilini halatla bağlayabilir misin?
Burnuna sazdan ip takabilir misin,
Kancayla çenesini delebilir misin?
Yalvarıp yakarır mı sana,
Tatlı tatlı konuşur mu?
Seninle antlaşma yapar mı,
Onu ömür boyu köle edesin diye?]

§ 89 Bunları, gücünü ve karşı konulmaz kudretini vurgulayarak Eyüb'e göstermek adına Tanrı söylemektedir: Tanrı, Behemoth ve Leviathan gibidir:[25] Kutsayan, verimli doğa –doğanın zapt edilemez vahşiliği ve enginliği– ve serbest bırakılmış şiddetin ezici tehlikesi.[26] Peki, Eyüb'ün yeryüzü cennetini yıkan nedir?

[25] Krş. Schärf, *Die Gestalt des Satans im Alten Testament* [*Eski Ahit'te Şeytan'ın Biçimi*].

[26] Eyüb 41:19-29:
Out of his mouth go burning lamps, and sparks of fire leap out.
Out of his nostrils goeth smoke, as out of a seething pot or cauldron.
His breath kindleth coals, and a flame goeth out his mouth.
In his neck remaineth strength, and sorrow is burnt into joy before him.
The flakes of his flesh are joint together: they are firm in themselves; they cannot be moved.
His heart is a firm as a stone; yea, as hard as a piece of nether millstone.
When he raiseth up himself, the mighty are afraid: by reason of breakings they purify themselves.
The sword of him that layeth at him cannot hold: the spear, the dart, nor the habergeon.
He esteemeth iron as straw, and brass as rotten wood.
The arrow cannot make him flee: slingstones are turned with him into stubble.
Dart are counted as stubble: he laugheth at the shaking of the spear.

[Ağzından alevler fışkırır, kıvılcımlar saçılır kaynayan kazandan,

Doğanın serbest bırakılmış gücü. Şairin burada ima ettiği gibi, tanrısallık basitçe şeytan denen öbür yüzünü gösterir ve doğanın tüm dehşetini Eyüb'ün üzerine salar. Zayıf insanların önünde korkuyla donakaldığı bu tür korkunçlukları yaratan Tanrı'nın kendi içinde gerçekten düşündürücü özellikler barındırıyor olması gerekir. Bu tanrı bilinçdışının içinde barınır.[27] Tarif edilemez dehşetten duyulan korkunun ve bu korkuya karşı gelecek gücün kaynağı oradadır. Ama insan, yani bilinçli benlik bir oyuncak, çeşitli rüzgârlarla oradan oraya savrulan bir tüydür, kâh kurban kâh kurban eden olur; her ikisini de engelleyemez. Eyüb, bize Tanrı'yı yaratıcı ve yıkıcı olarak işbaşında gösterir: Kimdir bu tanrı? İnsanlığı dünyanın her yerinde ve tüm zamanlarda, benzer şekillerde sürekli etkileyen bir düşüncedir: Teslim olduğumuz, yarattığı gibi öldüren, öte âlemin şiddeti, yaşamın gerekliliklerinin ve kaçınılmazlıklarının bir tablosudur. Psikolojik olarak anlaşıldığında, arketipik doğanın bir tasvir kompleksi olduğundan, tanrının bu tablosu tasarlanmış bir şekilde ortaya çıkan belli bir enerji (libido) birikiminin temsilcisi olarak görülmesi gerekir.[28] Mevcut olan başlıca din-

---

Yanan sazdan çıkan duman gibi burnundan duman tüter.
Soluğu kömürleri tutuşturur, alev çıkar ağzından.
Boynu güçlüdür, dehşet önü sıra gider.
Etinin katmerleri birbirine yapışmış, sertleşmiş üzerinde, kımıldamazlar.
Göğsü taş gibi serttir, değirmenin alt taşı gibi sert.
Ayağa kalktı mı güçlüler dehşete düşer, çıkardığı gürültüden ödleri patlar.
Üzerine gidildi mi ne kılıç işler, ne mızrak, ne cirit ne de kargı.
Demir saman gibi gelir ona, tunç çürük odun gibi.
Oklar onu kaçırmaz, anız gibi gelir ona sapan taşları.
Anız sayılır onun için topuzlar, vınlayan palaya güler.]

[27] Burada söz konusu olan, ilk aşamada psikolojik kaynağının göz önünde bulundurulması gereken insanbiçimciliğidir.

[28] Bu cümle, metapsişik bir söz içermeyip, sadece psikolojik bir görüş içerdiği göz ardı edildiğinden büyük öfke uyandırdı. "Tanrı"nın ruhsal realitesi daha sonra tanımladığım gibi, otonom bir tiptir, yani *kolektif arketiptir*. Bu nedenle sadece tüm yüksek din biçimlerine uygun olmakla kalmaz, bireysel rüyalarda da kendiliğinden ortaya çıkar. Arketip kendi içinde bilinçdışı, ruhsal bir nesnedir, ama ger-

lerde en azından biçim veren baba imagosu, daha eski dinlerdeyse yine tanrısal özellikler gerektiren anne imagosu olarak görünür. Bunlar üstünlüklerdir; korku salan, öfkeyle kovalayan (Eski Ahit) baba ve seven baba (İncil). Belli Pagan tasvirlerindeki tanrılarda anneye özgü güçler de ortaya çıkar, ayrıca buna en yaygın gelişimiyle hayvansı olanlar, daha doğrusu teriyomorfik* olanlar da dahildir.[29] (RESİM 5) Tanrı düşüncesi sadece bir imge değil, aynı zamanda bir güçtür. Eyüb'ün yaratıcı ilahisini haklı çıkaran karşı konulmaz güç, koşulsuz ve amansız, adaletsiz ve insanüstü olan güçtür. Tüm bunlar bizi "yaşama hazırlayan," "yoksulları suçlu yapan" ve ona karşı savaşmanın son kertede boşuna olduğu, doğal içgüdünün ve kaderin gücünün gerçek ve doğru özellikleridir. İnsanın bu iradeyle birlik içinde olmasından başka çıkar yol yoktur. Libidoyla uyuşmak hiçbir şekilde basit bir kendini-akışa-bırakmak değildir, çünkü ruhsal güçlerin tekdüze yönleri yoktur hatta çoğu kez yönleri birbirlerine karşıdır. Basitçe kendini akışa bırakmak kısa vadede umutsuz bir şaşkınlığa neden olur. Temel akımı ve bununla birlikte asıl yönü hissetmek çoğu zaman güç hatta adeta imkânsızdır; her durumda çatışmalar, çelişkiler, hatalar kaçınılmazdır.

§ 90 Bayan Miller'da bilinçsizce oluşan ilahinin, erotik sorunun yerine ortaya çıktığını görüyoruz. Malzemelerinin büyük bölümünü içedönük libidoyla tekrar canlanan anı parçalarından alıyor. Bu "yaratım" başarıya ulaşmamış olsaydı, Bayan Miller da ya bilinen sonuçlarıyla ya da kayıp mutluluğun yerine uygun biçimde güçlü bir pişmanlık duygusunun konduğu olumsuz sonla, erotik etkiye teslim olacaktı. Bilindiği üzere Bayan

---

çekliğe sahiptir ve bilincin davranışlarından bağımsızdır. Metapsişik tanrı kavramıyla karıştırılmaması gereken ruhsal bir varoluştur. Arketipin varlığı ne bir tanrı *varsayar* ne de böyle bir şeyi yalanlar.

* İnsan ve hayvan özelliklerinin iç içe geçmesi –çn.

[29] Hıristiyanlıkta güvercin, balık ve kuzu dışında başka teriyomorflar yoktur. Evangelistlerin hayvanları da buraya aittir. Karga ve aslanın Mithra mistisizminde belli kutsallık dereceleri vardı. Dionysos aynı zamanda boğa olarak da tasvir edildiğinden, ona tapanlar inekler gibi boynuz takarlardı (Prof. Karl Kerényi'den dostça bir bilgi. Ayı tanrıça Artemis'e tapan kadınlara ἄρκτοι, "ayılar" denirdi. (*Bkz.* RESİM 95)

RESİM 5. Erkek domuz başlı ana tanrıça.
Erkek domuz başlı Vişnu'nun Shakti'si olarak Vârâhî (vârâha).

Miller'ın tanımladığı bu erotik çelişkinin sonuyla ilgili değerlendirmelerde fikir ayrılıkları oluşmuştur. Bilgi eksikliğinin böyle bir sonuç oluşturması bir tür haksız gerçeklik fanatizmi olsa bile, kimileri bu tür erotik bir heyecanın, başka birçok kişinin sevinç ve ruhsallık bulabileceği şekilde, yüce duygularla dile getirilip dinsel bir şiirin içinde çözülmesinin daha güzel ve soylu olduğunu düşünmüştür. Ben bu soruya şu ya da bu anlamda hüküm vermek yerine doğaüstü ve bilinçdışı bir çözüm durumunda, libidonun görünüşte yaptığı dolambacın ve kendini açıkça kandırmanın nasıl bir anlamı olabileceğini, daha doğrusu hangi amacı izlediğini araştırmaya çalışmak isterim. "Amaçsız" hiçbir psişik süreç yoktur, yani psişik temelin bilinçli bir hedef oluşturması bulgusal değeri büyük bir varsayımdır.

§ 91 Şiirin kökü ve nedeni olarak aşk epizotuna bağlı kalmamız bir açıklama için henüz fazla anlam taşımıyor; en azından bununla amaçla ilgili sorunun yanıtı verilmemiş oluyor. Sadece

amacın saptanması ruhsal sorulara tatmin edici bir yanıt veriyor. Söz konusu dolambaçla ya da "bastırma"yla ilgili gizli bir amaca uygunluk ilişkisi olmasaydı, bu tür bir süreç herhalde bu kadar kolay, bu kadar doğal ve kendiliğinden işlemezdi. Yine bu ya da başka bir şekilde, böylesine sık görülmezdi. Bu libido dönüşümü kuşkusuz doğal dürtülerin kültürel değişimi, hareketi ya da dönüşümüyle aynı doğrultuda hareket etmektedir. Bu yola sıklıkla başvurulur, hatta öylesine alışılagelmiştir ki değişiklik çok az fark edilir ya da hiç edilmez. Ancak dürtülerin her yerde yaşanan normal ruhsal dönüşümüyle bunun gibi bir vaka arasında belli bir fark vardır: Çünkü burada kritik olayın (şarkıcının) bilerek görmezden gelindiği, başka bir deyişle belli bir "bastırma"nın yaşandığı şüphesi yadsınamaz. Bu "terim" aslında sadece bilinçli yapılan bir eylemde kullanılabilir. Asabi kişiler iradenin verdiği bu tür kararları belli bir dereceye kadar kendilerinden gizleyebilirler, öyle ki bastırma eylemi sanki tamamen bilinçsiz gerçekleşmiş gibi görünür. Yazar Miller'ın ileri sürdüğü *bağlam*[30] öylesine etkileyici ki, arka plandakileri kendisi de oldukça canlı hissetmiş ve bu nedenle durumdaki değişiklik az ya da çok, bilinçli bir bastırmayla tamamlanmış olmalı.

§ 92 Ancak bastırma, bir çelişkiden usulsüz şekilde kurtulma anlamına gelir; yani varlığıyla ilgili yanılgıya düşürür. Peki, bastırılmış çelişkiden doğacak olan nedir? Özne bunun bilincinde olmasa da varlığını sürdürdüğü apaçıktır. Daha önce gördüğümüz gibi, bastırma daha önceki bir ilişkinin ya da ilginin, bu olayda baba imagosunun geriye doğru yeniden canlandırılmasına yöneltir. "Birbiriyle bağlantılı olan" (etkinleştirilmiş) bilinçdışı içerikler bildiğimiz kadarıyla, daima aynı anda oluşur ve aynı zamanda tasarlanmıştır, yani ya dış nesnelerde keşfedilirler ya da en azından kendi ruhsallığımızın dışında bulundukları iddia edilebilir. Bastırılmış bir çelişkinin ve bunun duyusal vurgusunun bir yerlerde tekrar ortaya çıkması gerekir. Değişim sonucu oluşan izdüşüm birey tarafından bilinçli olarak *yapıl-*

[30] Krş. Jung, *Über psychische Energetik und das Wesen der Träume* [*Ruhsal Enerji ve Rüyaların Doğası Üzerine*], § 542 vd.

maz, aksine kendiliğinden ortaya çıkar ve son derece farklı koşullar izdüşümü iptale zorlamadığı takdirde bu şekilde görülmezler.

§ 93 İzdüşümün "avantajı," nahoş çelişkiden görünüşte kesin olarak kurtulmaktan oluşur. Artık sorumluluğu farklı, başka durumlar üstlenir. Bizim vakamızda tekrar canlanan baba imagosundan tanrısallığa yöneltilmiş, üstelik baba görünüşü altında bir ilahi oluşur, her şeyin babası, yaratıcının vurgusu bu nedenle yapılır. O halde insan şarkıcının yerine tanrısallık, dünyasal sevginin yerine ise ilahi sevgi geçer. Gerçi eldeki verilerle kanıtlamak zordur, ama Bayan Miller'ın o dönemdeki durumla ilgili en azından belli bir çelişki yaşadığının, erotik etkileşimin görünüşte kolayca dinselliğe yüceltilmesinin, meydana gelen bir bastırma eylemiyle açıklanabileceğinin bilincinde olmaması ihtimal dışıdır. Bu görüşün haklılığında ısrar edilirse, ortaya çıkan baba kimlikli tanrısallık bir izdüşüm, bundan sorumlu olan işlem, hatalı amacı gerçek anlamda var olan bir zorluğu tanımamak, yani kaçak güreşmek olan bir kendini kandırma manevrası oluşturur.

§ 94 Ancak tanrısal ilahi gibi bir üretim, bir bastırma eylemi olmaksızın, yani bilinçsizce ve kendiliğinden ortaya çıkmış olsaydı, karşımızda tamamen doğal ve kendiliğinden oluşan bir değişim süreci bulunurdu. Böyle bir durumda, örneğin baba imagosundan çıkmış bir yaratıcı tanrısallık artık bir bastırma ürünü, daha doğrusu bir telafi unsuru olmaktan çıkar, aksine kaçınılmaz bir doğa olayı olurdu. Yarı bilinçli çelişki anları olmaksızın yaşanan bu tür doğal dönüşümlerin hepsi gerçek anlamda sanatsal ya da başka tür yaratıcılık eylemleridir. Ama bir bastırma eylemiyle nedensellik oluşturduğu ölçüde, gittikçe nevrotik bir şekilde deforme olan ve adeta yedek ürünler olarak damgalanan karmaşık koşullara bağlılık durumu bunlara eklenir. Hatta biraz deneyimle bu karakterden kaynağını, yani bir bastırma eyleminden kökeni belirlemek zor olmaz. Dünyaya canlı bir biçim getiren ya da "tasarlayan" ve hiçbir değişime meydan vermeyen doğal bir doğum gibi, sanatsal ve ruhsal ya-

ratım da tanrısal bir tasarım olmasına rağmen böyle bir doğal süreç oluşturur. Bu hiçbir şekilde dinsel, felsefi ya da mezhepsel bir mesele değil, daha çok yaygın olan doğal bir görünümdür. Hatta sonuncusu tanrı tasvirinin temelini oluşturur ve bu tasvir öyle eskidir ki bir baba imagosundan çıkıp çıkmadığı ya da bunun tersi olup olmadığı tam olarak bilinmez. (Aynısı anne imagosu için de söylenmelidir.)

§ 95 Rastgele yaratıcı bir eylemden ortaya çıkan tanrı tasviri yaşayan bir biçim, bir varlıktır ve varoluş hakkına sahiptir. Bu nedenle sözde yaratıcısının karşısında özerk olarak durur. Bu gerçeğin kanıtı olarak yaratıcı ve yaratılmış arasında diyalektik bir ilişki olduğu ve deneyimlerin gösterdiği gibi, insanın sıklıkla ilgili kişi olduğu belirtilebilir. Saf akıl, oluşmuş bu biçimden haklı ya da haksız bir özlük kavramı oluşturur ve onu yaratmış olduğuna değil, kendisinin onun tarafından yaratılmış olduğunu kabullenmeye meyillidir – ki sona yönelik doğal bir süreç olan, nedenin hedefi önceden belirlediği biçimin oluşumu eleştiri olanağını reddeder. Burada söz konusu doğal bir fenomen olduğundan, bir tanrı kavramının yaratılıp yaratılmadığı ya da kendi kendini yarattığı bir karara bağlanmaz kalır. Saf akıl onun bağımsızlığını dikkate almaktan ve kendi diyalektik ilişkisini geliştirmekten kendini alıkoyamaz. Bu, zor ve tehlikeli tüm durumlarda dayanılmaz görünen zorlukları ona yüklemek ve yardım umuduyla varlığını çağırmak olarak kendini gösterir.[31] Bunun psikolojik alandaki anlamı, ruhun yükünü çektiği komplekslerin *bilinçli* olarak tanrı imgesine "aktarılması" demektir; ki burada dikkate değer olan, bunun bir bastırma eyleminin tam tersini oluşturmasıdır. Bu durumda kompleksler unutmanın tercih edildiği bilinçdışı bir merciye devredilir. Ama dinsel pratikte yaşanan zorlukların, yani "günahların" bilincinde olmak çok önemlidir. Buradaki mükemmel çarelerden biri, bu günahların bilincinde olmamayı etkili bir şekilde engelleyen karşılıklı günah çıkartmadır (Yakup 5:16).[32] Bu önlemler çatış-

[31] Krş. Petrus I, 5:7 ve Filipililer 4, 6.

[32] Krş. Yuhanna 1:8: "Eğer günahımız yoktur dersek, kendi kendimizi aldatırız ve bizde hakikat olmaz."

maların bilinçte tutulmasını hedefler; ki bu da psikoterapik sürecin bir *conditio sine qua non*'udur [olmazsa olmazı]. Tıbbi tedavinin, hastanın çatışmalarını üstlenen doktorun kişiliği yerine geçmesi gibi, kurtarıcının dinsel pratiği de böyledir; çünkü, bilindiği gibi, "onda kendi kanıyla kurtuluşa, suçlarımızın affına malikiz."[33] O, işlediğimiz suçları aklayan, günahlarımızın kefaretini üstlenendir; günahların ötesinde duran bir tanrıdır: "O, günah işlemedi ve onun ağzında hile bulunmadı,"[34] "bizim günahlarımızı haç üzerinde bedeninde taşıdı."[35] "Böylece de Mesih çoğunun suçlarını taşımak için bir defa takdim edilmiş olup ikinci defa, günahsız olarak, kurtuluş için kendisini bekleyenlere görünecektir..."[36] Bu tanrı suçsuz ve kendini feda eden olarak tanımlanır. Hıristiyan eğitimin işlediği bilinçli projeksiyon bu nedenle ruhsal anlamda çifte rahatlamayı beraberinde getirir: İlki, çatışma (günah) birbirine direnç gösteren iki karşıt eğilime bilinçli olarak tutunur ve böylece bilinen, ama bastırma ve unutma yoluyla bilinmeyen haline gelen ve bu yüzden daha da eziyet eden acının önüne geçilir; ikincisi, yükler tüm çözümleri bilen tanrıya devredildiğinde rahatlanır. Ancak artık tanrısal biçim öncelikle ruhsal bir imge, inancın metafizik bir varlığıyla özdeşleştiği, arketip doğası olan bir düşünce kompleksidir. Bilimin bu yapı üzerinde yargıda bulunma yetisi yoktur. Tam tersi, açıklamalarını bu cisimleştirmeler olmadan uygulamalıdır. Bu nedenle ancak nesnel bir insanın yerine öznel görünen bir biçimin, yani bir düşünce kompleksinin geçtiğini saptayabilir. Bu kompleks, deneyimlerin gösterdiği gibi, belli işlevsel özerkliğe sahiptir. Kendini ruhsal bir varoluş olarak görür. Bu nedenle ilk etapta psikolojinin pratiğiyle ilgilidir ve bu deneyim bilimin konusu da olabilir. Bilim ise sadece var olan ruhsal faktörleri saptayabilir ve bu sınırlama bir inançla aşılmadığı sürece tüm metapsişik sorularda sadece ruhsal varlıklarla karşı karşıya kalır. Bunlar, yine ruhsal doğalarına uygun olarak bireysel ki-

---

[33] Efesliler 1:8 ve Koloseliler 1:14. İşaya 53:4: "Gerçek acılarımızı o taşıdı ve elemlerimizi o yüklendi."

[34] Petrus I, 2:22.

[35] Petrus I, 2:24.

[36] İbraniler 9:28.

şilikle son derece girift olmuşlardır ve bu nedenle istikrarı ve dayanıklılığı kurumsal olarak garantilenmiş olan inancın bir postulatının tersine, olası tüm çeşitlemelere maruz kalırlar. Bu nedenle bilimsel bakış açısına uygun epistemik kısıtlama, dinsel biçimin aslında bireysel ruhsallıktan sadece teorik anlamda ayrılabilen ruhsal bir faktör olarak görünmesini beraberinde getirir. Kavramsal olarak bundan ne kadar ayrılırsa, etkileyici biçimselliğini ve canlılığını özellikle bireysel ruhsallıkla bağlantısına borçlu esnekliğinden ve şeffaflığından o kadar kaybeder. Bilimsel bakış açısı inancın en yüksek güveni ve kesinliği varsaydığı tanrısal biçimin gerçekliğini (psikolojik anlamda) şüpheli göremese de onu değişken ve zor belirlenebilir bir büyüklük haline getirir. Yani inancın güveni yerine insani kavrayışın belirsizliğini koyar. Böylelikle gerek duyulan anlayış değişikliği özne için aykırı sonuçlar doğurur: Bilinç kendini ruhsal faktörlerin dünyasında izole olarak görür ve bu faktörleri asimile edip kendisiyle özdeşleştirmeyi, ancak olağanüstü özen ve vicdan engelleyebilir. Böyle bir tehlike özellikle büyüktür, çünkü dinsel figürler doğrudan yaşanan deneyimde (rüyada, vizyonda vb) farklı biçimlerde görünmeye biraz bile eğilim göstermezler; bireysel zihnin kumaşına öyle bir bürünürler ki sonunda özne tarafından yaratılıp yaratılmadıklarından şüphe edilir. Gerçi bu bilincin bir illüzyonudur ama çok sık yaşanır.[37] Gerçekte içsel deneyim, üzerinde tasarrufun olmadığı bilinçdışından kaynaklanır. Ama bilinçdışı asla yanılmayan doğadır: Yalnızca biz yanılırız. Sadece kanıtlanabilir deneyim üzerine inşa edildiği için metafizik anlayışı dikkate almayan bilimsel bakış açısı, böylece onu doğrudan ruhsallığın değişkenliğiyle sınırlanmış olan güvensizliğe yöneltir. Adeta dinsel deneyimin öznelliğini vurgular, böylece bir itirafın ortaklığı açıkça tehdit edilir. Hıristiyan camiasının kurumu sürekli hissedilen ve sıklıkla deneyimlenen bu tehlikeyle karşı karşıyadır ve bunun psikolojik anlamını Ya-

[37] Yukarıda da gösterdiğim gibi, söz konusu olan, her zaman illüzyon değildir, aksine özne ya da kişinin kendisi bir biçimsel oluşumun ana kaynağı olabilir; ki özellikle nevrozlarda ya da psikozlarda durum böyledir.

kub'un Mektubu'ndaki kurallar en iyi şekilde ifade eder: "Birbirinize günahlarınızı ikrar edin."[38] Özellikle topluluğu bir arada tutmak önemle vurgulanmıştır, üstelik karşılıklı sevgiyle; Paulcü kurallar bu konuda şüpheye yer bırakmaz:

"Birbirinize sevgiyle hizmet edin."[39]

"Kardeş sevgisi daim olsun."[40]

"Bazılarının âdet edindiği gibi, toplanmalarımızı terk etmiyelim, fakat günün yaklaştığını gördüğünüz nispette, birbirimizi o derece ziyade teşvik ederek, sevgi ve iyi işlere tahrik için birbirimize dikkat edelim..."[41]

§ 96 Hıristiyan cemaatinde karşılıklı bağlılık ya da özlem duyulan bu durum –veya her nasıl tanımlanması istenirse– kurtuluşun bir koşulu gibi görünüyor. Yuhanna'nın ilk mektubu bu bakımdan benzer ifadeler içerir:

"Kardeşini seven nurda durur..." "Fakat kardeşinden nefret eden karanlıktadır..."[42]

"Hiçbir vakit kimse Tanrı'yı görmemiştir; eğer birbirimizi seversek, Tanrı bizde durur ve onun sevgisi bizde ikmal edilmiş olur..."[43]

§ 97 Günahların karşılıklı bilindiğine ve ruhsal zorlukların Tanrı suretine yüklendiğine yukarıda değinmiştik. Böylelikle Tanrı ve insan arasında içsel bir bağlantı oluşur. Ama sadece Tanrı'ya değil, insanlara da sevgiyle bağlanmak gerekir. Evet, hatta bu ilişki de diğeri kadar önemli görünür. Tanrı ancak "kardeşimizi" sevdiğimizde içimizde kalıyorsa, o zaman sevginin Tanrı'dan çok daha önemli olduğu varsayılabilir. Bu soru Hugo von St. Victor'un sözlerine yakından bakıldığında hiç de anlamsız değildir: "Magnum ergo vim habes, caritas, tu sola Deum trahere potuisti de caelo ad terras, O quam forte est vinculum tuum, quo et Deus ligari potuit... Adduxisti illum vinculis tuis alligatum, adduxis-

[38] Yakup 5:16. – "Birbirinizin ağırlıklarını taşıyın." Galatyalılar 6:2.
[39] Galatyalılar 5:13
[40] İbraniler 13:1.
[41] İbraniler 10:24-25
[42] Yuhanna I, 2:10-11.
[43] Yuhanna I, 4:12.

ti illum sagittis tuis vulneratum... Vulnerasti impassibilem, ligasti insuperabilem, traxisti incommutabilem, aeternum fecisti mortalem... O caritas quanta est victoria tua!"[44] Buna göre sevginin gücü hiç de azınsanacak gibi değildir. Sonuçta o, Tanrı'nın kendisidir.[45] Öte yandan "sevgi" mükemmel bir insanbiçimciliktir ve açlığın yanı sıra insanın klasik anlamda ruhsal itici gücüdür. Psikolojik olarak bakıldığında, bir yandan bir ilişki işlevidir, öte yandan, anlaşıldığı üzere tanrı tasviriyle bir bütünlük oluşturan, ruhun duygusal bir durumudur. Sevgi hiç kuşkusuz içgüdüsel bir belirleyiciliğe sahiptir; insanın özelliği ve etkinliğidir ve dinsel dil Tanrı'yı "sevgi" olarak tanımladığı takdirde, insanda etkin olan sevgiyi Tanrı sevgisiyle karıştırmaya yönelik büyük tehlike oluşur. Açıkçası burada, yukarda sözünü ettiğimiz, bireyin ruhunda son derece girift olmuş arketip durumu vardır ve kolektif tipi en azından kavramsal olarak kişisel ruhsallıktan ayırmak büyük özen gerektirir. Çünkü pratikte bu farklılığı insan "sevgisi"nin Tanrı katında bir *conditio sine qua non* [olmazsa olmaz] olarak düşünmek sakıncalıdır.[46]

§ 98 Şüphesiz burada insan ve Tanrı ilşikisini psikolojiden ayırmak isteyenler için en küçük bir sorun yoktur. Psikologlar için durum daha az karmaşıktır. "Sevgi" daha düşük cinsel arzu ya da ruhsal eğilim olarak görünse de deneysel anlamda kendini kaderin gücü olarak mükemmel bir şekilde sergiler. İnsan unsurunun en büyük itici güçlerinden biridir. "Tanrısal" olarak kavrandığında, bu tanımlama ona haklı olarak yakışır, çünkü ruha yönelik en güçlü şey eskiden beri basitçe "Tanrı" olarak tanımlanır. Tanrı'ya ister inanalım, ister inanmayalım, ona hayran olalım ya da onu lanetleyelim, "Tanrı" kelimesi daima dilimizin

[44] "Çünkü sen büyük güce sahipsin, ey sevgi, Tanrı'yı gökyüzünden yeryüzüne ancak sen çekersin, ah, bağın ne güçlüdür, hatta bu bağla Tanrı'yı bile bağlayabilirsin ... onu kendi bağınla bağladın, oklarınla yaraladın... Acı duymayanı yaraladın, yenilmez olanı cezbettin, ölümsüz olanı ölümlü yaptın... Ey sevgi, zaferin ne büyük!" (*De laude caritatis*, 974 vd)

[45] Yuhanna I, 4:16: "Tanrı sevgidir ve sevgide duran, Tanrı'da durur ve Tanrı onda durur."

[46] Yuhanna I, 4:12.

ucundadır. "Tanrı" ruhsal anlamda daima ve her yerde ruhsal güçtür. Bu arada "Tanrı" her zaman insanın karşısına konur ve anlaşılır biçimde ondan ayırt edilir. Ancak sevgi her ikisi için birdir. Ona hâkim olduğunda insana yararlıdır, ama onun nesnesi ya da kurbanı olduğunda δαίμον'dır [iblis]. Psikolojik olarak anlamı şudur: Libido cinsel isteğin gücü ve amacıdır, geniş anlamda benlikle kısmen uzlaşan, kısmen de ona karşı özerk davranan ve gerektiğinde zorunlu olarak sıkıntılı durumlara sokacak ya da beklenmedik ek kaynaklar sağlayacak kadar belirleyici olan ruhsal enerjidir. Bilinçdışının bilinçle olan ilişkisi hiçbir şekilde sadece mekanik, daha doğrusu bütünleyici olmayıp aksine daha çok dengeleyici ve bilinçli davranışın tek taraflılığı üzerinde belirleyici olduğundan, bilinçdışı eylemin zeki karakteri yadsınamaz. Bu deneyimler tanrı tasvirinin kişisel bir varlık olarak görülmesini dolaysız olarak anlaşılır kılar.

§ 99 *Ruhsal belirleme* insana geniş anlamda ve giderek artan ölçüde bilinçdışı tarafından dayatıldığından,[47] doğal olarak bu deneyimden tanrı tasvirinin bir ruh olduğu ve ruh olmak istediği kavrayışı oluşur. Bu, ne Hıristiyanlığın ne de felsefenin buluşudur, aksine insanlığın genel ve çok eski deneyimidir ve ateistler de bunu doğrular. (Bu durumda buna evet ya da hayır denmesi değil, sadece neden söz edildiği önemlidir.) Bu nedenle Tanrı'nın diğer tanımları şöyledir: "Tanrı ruhtur."[48] Kutsallaştırılmış tanrı tasvirinin ayrıca tanrı kelamı olarak elde ettiği ve Tanrı'dan kaynaklanan "sevgi"nin ona farklı bir özellik, yani "Hıristiyan sevgisi" kavramına uyan soyutlamayı kazandırdığı, farklı bir vurgulaması vardır.

§ 100 Aslında insandan çok tanrı tasvirine ait olan ve insan toplumunu birleştirmesi gereken, bu "ruhsal sevgi"dir: "Bundan dolayı Tanrı'nın izzeti için Mesih sizi kabul ettiği gibi, birbirinizi kabul edin."[49]

---

[47] Tanınmayan bir şeyi isteyerek seçmez ve arzulamayız. Bu nedenle böyle bir şeyin olmadığı bir anda bu tür ruhsal bir hedefe ulaşmak için bilinçli olarak çabalamayız.

[48] Yuhanna 4:24.

[49] Romalılar 15:7.

§ 101 İsa'nın insanları "tanrısal" sevgiyle "kabullenmesi" doğaldır; bu nedenle yaptığımız alıntının da gösterdiği gibi, insanların birbirine olan sevgisinin sadece "ruhsal" ya da "tanrısal" bir karakteri olma gerekliliği değil, *keyfiyeti* de söz konusudur, ancak psikolojik açıdan bir arketipin enerjisinin genelde bilincin tasarrufunda olmaması durumunda, bu o kadar doğal bir şey değildir. Bu nedenle sevginin insani biçimleri haklı olarak "ruhsal" ya da "tanrısal" sayılmazlar. Arketipin enerjisi ancak arketipin özerk bir eyleminden etkilendiği ya da duygulandığı zaman insanın benliğine kendini tanıtır. Bu nedenle bu psikolojik deneyimden, ruhsal sevgi hisseden insanın öncelikle bir tür *donum gratiae*'den [tanrısal armağan] etkilenmiş olması gerektiğini çıkarmalıyız; çünkü kendi yöntemleriyle sevginin bu türü gibi tanrısal eyleme soyunabilmesi ondan neredeyse beklenemez. Ama yine *donum amoris* [sevinin armağanı] olarak bu anlamda Tanrı'nın yerine geçebilir. Aslında bir arketipin benliğe el atması, hatta onu kendi (yani arketipin) anlayışına göre davranmaya zorlaması psikolojik olarak saptanabilir. İnsan arketip biçimde görünebilir ve buna uygun etkiler oluşturabilir; belli bir ölçüde Tanrı yerine geçebilir; ki bu nedenle başkalarının Tanrı'ya yaptığı gibi, ona böyle atıfta bulunması sadece mümkün değil, aynı zamanda mantıklıdır da. Bu psikolojik olasılık Katolik kilisesinde psikolojik etkilerinden şüphe edilmeyen, bilindik bir uygulamadır. Bu ilişkiden arketip doğası olan bir topluluk oluşur ve hedefi ya da amacı insanın özünde var olan faydacılık olmayıp, aksine egemen arketipin özelliğine uygun doğası üstün bir sembol olduğu için, bütün diğer topluluklar tarafından takdir edilir.

§ 102 İnsanların böyle bir topluluğun etkisiyle birbirilerine yaklaşmaları ruhsal bir mahremiyet oluşturur, ancak kendi açılarından yine "insani" sevginin kişisel dürtü alanına temas ettiği için belli tehlikeler barındırır. Bunlar öncelikle kaçınılmaz olarak gruplaşan güç ve erotizm dürtüleridir. Mahremiyet insanlar arasında fazlasıyla kolay bir şekilde oluşan, Hıristiyanlığın muaf tutmak istediği ve tüm tutarlılıkları ve gerekliliklerıyle birlikte, aslında uygarlığın üst seviyesine ulaşmış insanın

kendi zaman döngümüzde acısını çekmiş olduğu insani duyguların cazibesine yönelten yollar oluşturur. Çünkü antik dinlerdeki deneyimin genelllikle tanrısal olanla bedensel birleşme biçiminde kavranması gibi,[50] belirli kültler de cinselliğin her türünden esinlenmişti. Cinsellik insanlar arasındaki ilişkilerde onlara fazla yakındı. Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarındaki ahlaki çürüme, halkın en alt tabakasının karanlıklarından filizlenen, 2. ve 3. yüzyılda her iki muhalif dinde, bir yandan Hıristiyanlıkta, öte yandan Mithraizmde kendini en saf biçimde ifade eden ahlaksal bir tepki yarattı. Bu dinler de aynı şekilde insanı daha önce bir tutkudan diğerine çeken ve eskilerin kötü yıldızların kurduğu baskı (λογος) gibi gördüğü,[51] psikolojik olarak da libido

---

[50] Krş. Reitzenstein, *Die hellenistischen Mysterienreligionen* [*Helenistik Gizem Dinleri*], s. 20: "Eski halklarda en yüksek dini ayin biçimlerinden biri, Tanrı'yla bir olma düşüncesidir ve cinsel birleşme bunun gereklerindendir. İnsan böylece bir tanrının en içsel varlığını ve gücünü onun tohumlarıyla kendine geçirir. Önceleri tamamen duyusal olan bu düşünce, bazı yerlerde tanrının insani bir temsilci ya da fallus gibi bir sembolle tasvir edildiği, bağımsız kutsal eylemlere yöneltir." Daha fazlası için Dieterich, *Eine Mithrasliturgie* [*Bir Mithra Liturjisi*].

[51] Krş. *Mithra Liturjisinin Duaları* (1910'da Dieterich tarafından yayımlanmıştır). Bu sayfalarda (4/5; 10/9 vd) şunun gibi tipik yerler bulunur; ... τῆς ἀνθρωπίνης μου ψυχικῆς δυνάμεως ἥν ἐγὼ πάλιν μεταπαραλήμψομαι μετὰ τὴν ἐνεςτῶςαν καὶ κατεπείγουςάν με πικρὰν ἀνάγκην ἀχρεοκόπητον ... ("bugün var olan ve beni ezen suçun sıkıntısından uzaklaştıktan sonra tekrar elde edeceğim ruhsal güç") ... ἐπικαλοῦμαι ἕνεκα τῆς κατεπειγούςης καὶ πικρᾶς καὶ ἀπαραιτήτου ἀνάγκης ... ("ezen, acı veren ve boyun eğmeyen uğruna"). İsis rahiplerinin söylevinden de (Apuleius, *Metamorphoses* [*Başkalaşımlar*], kitap XI, s. 233) benzer bir düşünceyi çıkarmak mümkündür. Genç filozof Lucius, İsis'in nefret ettiği, cinsel olarak sürekli uyarılmış bir eşeğe dönüşür, sonra büyüyü bozar ve İsis'in gizemlerinin sırdaşı olur. (Krş. RESİM 9) Büyü bozulurken rahip şöyle der: "... lubrico virentes aetatulae, ad serviles delapsus voluptates, curiositatis improsperae sinistrum praemium reportasti... Nam in eos, quorum sibi servitium Deae nostrae maiestas vindicavit, non habet locum casus infestus... In tutelam iam receptus es Fortunae, sed videntis." ("Gençlik gücünün tehlikeli zemininde bayağı zevklerinin kölesi oldun ve uğursuz merakın yüzünden ettiğini buldun... Ama hayatları yüce tanrıçamızın elinde olanlara karşı kötü kaderin (artık) hiçbir hâkimi-

baskısı olarak çevirilebilecek,[52] en güçlü dürtülerinin sosyal anlamda korunmasına yönelik tasarlanmış ("cisimleşmiş") bir düşüncenin εἱμαρμένη simgesinde, daha yüksek bir toplum biçimine çabalıyorlardı. Birçok örnek içinden burada, Augustinus'un *İtiraflar*'ındaki Alypius'tan söz etmek isterim:

> "İşe yaramaz oyunlarında kendilerini tüm vahşilikleriyle etkili kılan Kartacalıların ahlaksızlıkları, onu bu sefaletin girdabına çekmişti." (Augustinus bilgeliğiyle onu doğru yola çevirmiştir.) – (Ve o) "bu kelimelerle, kendi isteğiyle yutulduğu ve uğursuz arzuların içinde gözlerinin kamaştığı çamurun derinliklerinden çıkarak kendini kurtardı; cesurca bir kanaatkârlıkla ruhunun kirinden arındı, sirkin (gösterinin) tüm pisliğini üzerinden attı ve oraya bir daha adımını atmadı." (Alypius bunun üzerine hukuk okumak için Roma'ya gider ve orada tekrar aynı batağa düşer) – "Orada son derece umutsuz bir tutkuyla gladyatör oyunlarının içine çekildi.

---

yeti yoktur... Sen Fortuna'nın [Roma'da talih tanrıçası] koruması altına alındın, ama kör olanın değil, görenin.") Lucius gökyüzü tanrıçası İsis'e dua ederken (I. böl., s. 241) şöyle der: "...Qua Fatarum etiam inextricabiliter contorta rectatas licia, et Fortunae tempestates mitigas, et stellarum noxios meatus cohibes." ("...Kaderin karmakarışık dolaşmış ağlarını çözen, alınyazısının fırtınalarını yatıştıran, yıldızların uğursuz yörüngelerini yavaşlatan ... yasaların.") – Aslında gizemlerin amacı (RESİM 6) "yıldızların baskısını" büyü gücüyle kırmaktı.

Kaderin gücü ancak her şey kendi irademize karşı işlediğinde, yani kendimizle uyum içinde olmadığımız zaman kendini can sıkıcı biçimde hissettirir. Antikçağ bu görüşe dayanarak εἱμαρμένη'i [kader] Son Nedenin Stoacı düşüncesine göre her şeyi var eden ve her yere dağılan ısı olarak "ilk ışık" ya da "ilk ateş"le, bu nedenle aynı zamanda kaderle de ilişkilendirmiştir. (Krş. Cumont, *Die Mysterien des Mithra* [*Mithra Gizemleri*], s. 98.) Bu ısı, daha sonra da gösterileceği gibi, bir libido imgesidir. (Krş. RESİM 13) Ananke'nin (Gereklilik) başka bir tasviri Zerdüşt kitabı περὶ φύσεως'a [*Doğa Üzerine*] göre *rüzgâr* olarak (*bkz.* yukarıda) dölleyenle yine bağlantısı olan *hava*'dır.

[52] Schiller *Wallenstein*'da (*Die Piccolomini* [*Piccolomini Ailesi*] II, 6, s. 118) şöyle der: "Kaderinin yıldızları göğsündedir." Emerson ise *The Conduct of Life*'daki [*Yaşamın İdaresi*] (s. 41) "Fate" ["Kader"] adlı makalesinde, "Kaderimiz kişiliğimizin bir sonucudur" der.

RESİM 6. Eleusis gizemlerinden bir sahne. Üzeri örtülmüş olarak görünen erginlenmiş kişi, başının üzerindeki eleğin temizleyici gücünü alıyor. Bir mezar vazosundan (1. yy).

Başlangıçta bu oyunlardan nefret etmiş ve onları lanetlemişti, ama tüm gücüyle karşı koyup dirense de bazı dostları ve yemekten sonra karşılaştığı okul arkadaşları onu dostane bir zorlamayla bu korkunç ve canice oyunların oynandığı amfitiyatroya sürüklediler. Alypius onlara şöyle dedi: 'Bedenimi oraya sürükleseniz ve orada zorla alıkoysanız bile ruhumu ve gözlerimi bu oyunlara çevirebilir misiniz? Bedenen orada olsam da ruhen olmayacağım, hem sizi hem de bu oyunları yenmiş olacağım.' Yanındakiler bunları duydukları halde dediklerini yapıp yapmayacağının merakı içinde, onu yanlarında götürdüler. Amfitiyatroya vardıklarında boş bir yer bulup oturdular. Herkes insanlık dışı bir tutkuyla coşmuştu. Alypius gözlerini kapadı ve bu tür tehlikeli şeylere bakmayı ruhuna yasakladı. Keşke kulaklarını da tıkasaydı! Çünkü dövüş sırasında ansızın seyircilerden yayılan muazzam çığlıklar karşısında merakına yenilerek manzara ne olursa olsun, gururla aşağılamaya hazır, gözlerini açtı. Ve merak ettiği bedeni görünce ruhu derin bir yara aldı; düşüşü, kulağından girip ona gözlerini açtıran haykırışların sahibi gladyatörün düşüşünden daha beter oldu. Böylece sana güveneceği yerde kendine güvendiği, güçlü olmaktan çok cüretkâr davrandığı için onu yere yıkabilecek bir zayıflık oluştu. Akan kanı gördüğünde, aynı anda kana susamışlığı da özümsemiş oldu ve bir daha bakışlarını gösteriden kaçırmadı, aksine yüzünü ona döndürdü, öfkeyi içinde hissetti, yine de farkında olmadan bu korkunç dövüşü izlemeye devam etti ve bu kanlı eğlenceden adeta sarhoş oldu. Artık oraya ilk gel-

diği zamanki kişi değildi, ... onu oraya getirmiş olan dostlarından biri olup çıkmıştı. Başka ne denebilir ki? Gösteriyi izledi, seyirciyle birlikte bağırdı, coştu ve o günden sonra onu sürekli oraya gitmeye zorlayan delice arzuyu içinde taşıdı ve sadece onu ilk kez oraya götüren dostlarıyla yetinmeyip başkalarını da ayarttı."[53]

§ 103 İnsanın uygarlaşma yolunda çok ağır bir bedel ödediği söylenebilir. Stoik ideali yaratan zaman bunu neden ve neye karşı yaptığını biliyor olmalıydı. Neron dönemi, Seneca'nın Lucilius'a yazdığı 41. mektubun ünlü bölümlerinde etkili ipuçları verir:

"Biri, bir başkasını hataya sürükler, hiç kimse yardım etmez, tüm dünya bizi daha da dibe çekerse kurtuluşa nasıl ulaşırız?"

"Herhangi bir yerde tehlikelerden korkmayan, tutkulara duyarsız kalan, mutsuzluğun içinde mutlu olan, fırtınada sakin kalan, alışılmış tüm ölümlülerden üstün olan ve tanrılarla aynı basamakta duran biriyle karşılaşsan ona saygı duymaz mısın? Şöyle demen gerekmez mi: Böyle üstün bir varlık sefil bir faniden başka bir şey olmalı. Burada tanrısal bir güç hüküm sürüyor; küçük olan her şeyden üstün, son derece mükemmel bir ruh, biz diğerlerinin korktuğu ya da çabaladığı her şeye gülümsüyor: Böyle bir ruh göksel bir güçle hayat bulmuştur; böyle bir ruh tanrısal etki olmadan var olmaz. Böyle bir ruhun büyük bir bölümü geldiği yere aittir. Yeryüzüne değen, ama yine de geldiği evine ait olan güneşin ışıkları gibi, Tanrı'yı daha iyi öğrenmemiz için bize yollanan böyle büyük ve kutsal bir insan bizden biridir, ama asıl anavatanına aittir; oraya bakar ve oraya ulaşmaya çabalar; aramızdaysa yüce bir varlık olarak dolaşır."[54]

§ 104 Bu çağın insanları birbirlerini sevebilme ve kardeş diyebilme düşüncesi[55] altında[56] birleşmiş bir toplum kurma amacıy-

---

[53] 6. Kitap, 7. Bölüm, s. 132 vd.

[54] *Seneca'nın Lucius'a Yazdığı Mektuplardan Elli Seçilmiş Mektup*, 41. ve 49. mektuplar.

[55] "Düşünce"nin yükselişi Augustinus'un *a.g.e.*, 10. Kitap, 6. Bölüm ve devamında tanımlanmıştır. 8. Bölüm (s. 237) şöyle başlar: "O halde bir de doğamın bu gücü üzerinde yükselip beni hazır edene doğru adım adım çıkacağım; belleğimin uzak diyarlarına ve saraylarına erişeceğim..."

[56] Günah çıkartan Mithra rahipleri de birbirlerine kardeş derlerdi.

la cisimleşmiş tanrı Logosuyla özdeşleşme konusunda olgunlaşmışlardı. Adı sevgiye yeni yollar açan bir μεσίτης, bir aracının düşüncesi gerçek oldu ve insan toplumu muazzam ilerleme kaydetti. Buna teorik anlamda tasarlanmış bir felsefe değil, ruhsal karanlıkta yaşayan bir kitlenin ilkel gereksinimleri rehberlik etti. Ve nedeni besbelli ki olağanüstü zorunluluklardı, çünkü kontrolsüzce yaşamak insanlığa iyi gelmemişti.[57] Bu kültlerin – Hıristiyanlıktan ve Mithraizimden söz ediyorum– mantığı bellidir; hayvani dürtülerin ahlaki olarak dizginlenmesidir.[58] Her iki dinin büyük yayılımı ilk günah çıkartan rahiplerin içlerinde var olan ve günümüzde artık anlamadığımız kurtuluş duygusundan bir şeyler belli eder. Bugün yine yaşananları tüm berraklığı ve sonuçlarıyla birlikte görmeyi başarabilseydik, bunu tekrar anlayabilirdik. Günümüz kültür insanı bundan çok uzakmış gibi görünüyor. Sadece daha asabileşti. Böylece Hıristiyan cemaatine olan ihtiyaç da ortadan kalktı; çünkü artık anlamını bilmiyo-

---

Mithra, felsefe dilinde Tanrı kelamı demekti. (Cumont, *Die Mysterien des Mithra* [*Mithra Gizemleri*], s. 125.)

57 Geçiş dönemine sadece zamansal değil, ruhsal olarak da yakın duran Augustinus, *İtiraflar*'ında (6. Kitap, 16. Bölüm, s. 146 vd) şöyle der: "Şöyle bir soru sordum; diyelim ki ölümsüzüz ve bedenin zevklerini kaybetme korkusu olmaksızın sonsuza dek yaşamaya devam edeceğiz, ama yine de mutsuz olacağız ya da başka ne arayacağız? ... Acınası ben, dostlarımla rahatça konuştuğum bu utanç verici şeylerin hangi kaynaktan bana aktığını düşünemiyordum ve bir zamanlar her duyusal zevk akımının kanıtı olarak gördüğüm bu dostlar olmadan mutlu olamazdım. Bu dostları çıkar gütmeden seviyordum ve onların da beni aynı şekilde sevdiklerini hissediyordum. Ey mucizevi dolambaçlı yollar!... Senden (Tanrı'dan) uzaklaşarak daha iyisine sahip olacağını düşünen gözü pek ruha ne yazık! İster sırtüstü, ister yüzükoyun, ister yan yatsın, her yerde sadece sertlikten yakınacaktır; rahatlık sadece sensin."

58 Her iki din tam anlamıyla çileci ahlakı ve eylemsel ahlakı öğretirler. Sonuncusu özellikle Mithra kültü için geçerlidir. Cumont, Mithraizmin başarısını "davranış terbiyesini mükemmel ölçüde veren" ahlaki değerlere borçlu olduğunu söyler. (*Mysterien des Mithra*, s. 133) Mithra'ya inananlar kötüye karşı savaşmak için "kutsal ordular" oluştururlar. (Cumont, 1. Bölüm, s. 133) Aralarında bakireler: rahibeler ve ölçülüler: çileciler de vardır (1. Bölüm, s. 151[4])

ruz. Bizi nelere karşı koruyabileceğinden haberimiz yok.[59] Hatta din olgusu aydın kişilerce nevroza çok yaklaştırıldı.[60] Ancak Hıristiyan ruhani eğitiminin fiziksel bedeni kaçınılmaz olarak sakıncalı bir şekilde değersizleştirmeye yönelttiğini ve böylece belli anlamda iyimser bir insan karikatürü oluşturduğunu da belirtmek gerekir. İnsan kendini fazla ruhani ve iyi bulur, fazla naif ve iyimserdir. Yaşanan iki dünya savaşıyla birlikte dünyanın çukuru tekrar açılmış ve olasılıkla daha dehşetlisinin düşünülemeyeceği bir ders vermiştir. İnsanın neler yapabileceğini ve kitle ruhu tekrar üstünlük sağladığı takdirde bizi neyin tehdit edeceğini artık biliyoruz. Kitle psikolojisi akıl almaz bir egoizm birikimidir, çünkü amacı yüce değil, içkindir.

§ 105 Böylece Bayan Miller'ın yazdığı şiirle değerli bir şey yaratıp yaratmadığı sorusuna geri dönüyoruz. Hıristiyanlığın hangi psikolojik ya da tarihsel ahlak koşullarında oluştuğunu, yani en büyük kabalıkların günlük yaşamdan sayıldığını göz önüne aldığımızda, dini duyguların tüm karakterini ve Roma kültürünün insanlarını kötünün gözle görülür hücumuna karşı savunan dinin değerini anlarız. Günahkârlığın bilincinde olarak yaşamak insan için zor değildi, çünkü günah güncel yaşamda

---

[59] Önceki baskılarda bu cümleleri bilerek olduğu gibi bıraktım, çünkü *fin de siècle*'e [19. yüzyılın sonları] dair yanlış bir güvenlik duygusunu karakterize ediyorlar. Roma'nın bile hayal edemeyeceği dehşet o zamandan beri bilinegelmiştir. Roma İmparatorluğu'ndaki sosyal durum hakkında von Pöhlmann'ın *Geschichte der antiken Kommunismus und Sozialismus* [*Antik Komünizm ve Sosyalizm Tarihi*] ve Karl Bücher'ın *Die Aufstände der unfreien Arbeiter 143 bis 129 vor Christus* [*İsa'dan Önce 143'ten 129'a Kadar Köle İşçilerin İsyanı*] adlı kitaplarına gönderme yapacağım. Toplumun muazzam bir bölümünün, köleliğin en karanlık sefaletinde eriyip gittiği bir konumda, tüm Roma imparatorluk dönemindeki tuhaf melankoli için bir ana neden aramak gerekir. Mutluluk içinde sefa sürenlerin, kardeşlerinin derin acısından ve sefaletinden bilinçaltının gizli yollarında kaçınılmaz olarak etkilenmemeleri uzun vadede olanaksızdır; ki bu durum kimilerini çılgın zevklere sürüklerken, daha iyi olanları pesimizme, o dönemin aydınlarını ise doygunluğa yöneltmiştir.

[60] Ne yazık ki bu yanılgıdan Freud da sorumludur.

gözlerinin önüne serilmişti. Ama Bayan Miller kendi "günahlarını" küçümsemekle kalmıyor, "ezici ve acımasız sıkıntı"nın kendi dinsel ürünüyle olan bağlantısını da kaybediyor. Böylece bu ürün de dinsel anlamda canlı değerini yitiriyor. Bu, el altından ve bilincin yanı sıra gerçekleştirilen ve bu nedenle ilkesel olarak katkımız olmadan da görülen rüya gibi, aynı etik değerlere sahip erotizmin duygusal değişiminden başka bir şey değilmiş gibi görünüyor.

§ 106 Modern bilincin nesnelerle dinden çok farklı bir şekilde tutkuyla ilgilendiği ölçüde, din ve onun nesnesi olan günah unsurunun büyük bölümü de bilinçdışında kaybolmuştur. Bu nedenle günümüzde ne birine ne de diğerine inanılır. Psikoloji temiz olmayan bir fanteziyle itham edilir ve yine de antik din ve ahlak tarihine atılan kaçamak bir bakışla iblislerin insan ruhunda barındırdıklarından kolayca emin olunur. İnsan doğasının ilkelliğine olan bu inançsızlık, dinin anlamına gösterilen anlayışsızlıkla bağlanır. İtici bir gücün dinsel eyleme yönelik bilinçdışı dönüşümü etik anlamda değersiz bir şeydir ve ürününün estetik anlamda değerli olması gerekse de sıklıkla histerik bir güçten başka bir şey değildir. Etik kararlar sadece çatışmanın tüm yönleriyle bilinçli olduğu yerlerde alınır. Aynısı dinsel görüşler için de geçerlidir: Bilinçsiz bir taklitten fazlasını ifade etmek için, kendisinin ve dayandığı nedenin bilincinde olması gerekir.[61]

---

[61] Beni Deccal zihniyetli olmakla suçlayan bir teolog, İsa'nın asla "Çocuklar gibi *kalamazsınız*," demeyip, bu sözü aksine daha çok, "Çocuklar gibi *olmazsınız*" biçiminde vurguladığını tamamen atlamış. [Buraya açıklık getirmek için *bkz.* Matta 18:1-4: O saatte şakirtleri İsa'ya gelip dediler: Göklerin hükümranlığında en büyük kimdir? İsa da yanına bir küçük çocuk çağırıp onu ortalarında durdurdu, ve dedi: Doğrusu size derim: Siz dönmez, ve küçük çocuklar gibi olmazsanız, göklerin hükümranlığına asla girmeyeceksiniz. Bundan dolayı kim bu küçük çocuk gibi kendini alçaltırsa, göklerin hükümranlığına en büyük odur –çn.] Bu, dinsel duyguların tehlikeli bir şekilde köreldiğini gösterir. *Novam infantiam*'da [yeni çocukluk] yeniden doğuşla ilgili tüm dramanın gözden kaçırılması olanaksızdır!

§ 107 Hıristiyanlık seküler bir eğitim çalışmasıyla antik dünyanın hayvani dürtülerini tıpkı ardından gelen zalim yüzyıllar gibi olabildiğince dizginledi ve böylece yeni bir uygarlığın inşası için büyük miktarda itici güç serbest kalmış oldu. Bu eğitimin sonuçları önce temel bir görüş değişikliğinde, yani Hıristiyanlığın daha eski yüzyıllarındaki fani dünya ve öte âlem anlayışında kendini gösterdi. Bu, içselliğe ve ruhsal soyutlanmaya çabalanan bir dönemdi. İnsan doğaya karşıydı. Burckhardt'ın Augustinus'tan alıntıladığı kısım aklıma geliyor: "İnsanlar dağların zirvelerine, denizlerin koca dalgalarına ... çekilirler, onlara hayran olurlar ve sonra yine kendilerini bırakırlar."[62]

§ 108 Ama bu yalnızca çekiciliği ve oyalayıcılığıyla ruhani ve öte âleme yönelik hedefe odaklanmayı engelleyebilecek dünyanın estetik güzelliği değildi, doğadan gelen şeytani ya da büyülü etkiler de vardı.

§ 109 Mithra kültünü çok iyi bilen Franz Cumont eskiçağın doğayla olan bütünlüğü hakkında şunları söyler:

> "Tanrılar her yerdeydi ve gündelik yaşamın her işine karışırlardı. İnançlı kişilere yemek hazırlayan, onları ısıtan ateş, susuzluklarını gideren, onları temizleyen su, hatta soludukları hava, onları aydınlatan gün, onların bağlılığının bir nesnesiydi. Mithra dini kadar belki hiçbir din, ona inananlara dua ve ibadet etmek için bu kadar neden vermemiştir. Bu dinden olan kişi akşamları ormanın ıssızlığında gizlenmiş kutsal mağaraya giderken, her adımda hissettiği yeni duygulanımlar yüreğinde mistik bir heyecan uyandırırdı. Gökte parlayan yıldızlar, yaprakları kıpırdatan rüzgâr, vadiden şırıldayarak akan çağlayan ya da dere, ayağını bastığı toprak bile – onun gözünde her şey tanrısaldı ve onu çevreleyen tüm doğa, evrende var olan sonsuz güce karşı içinde saygılı bir çekingenlik uyandırırdı."[63]

§ 110 Seneca doğayla olan dinsel bağı şu sözlerle tanımlar:

---

[62] *Die Bekenntnisse* [*İtiraflar*], 10. Kitap, 8. Bölüm, s. 239.

[63] *Mysterien des Mithra* [*Mithra Gizemleri*], s. 135.

"Dallarının karmaşıklığı nedeniyle gökyüzünü göremediğin, olağanüstü yüksek gövdeli, yaşlı ağaçlarla dolu bir ormana girdiğinde, böyle bir korunun yüceliği, ortamın sessizliği, bu özgür, ama yine de sık kubbenin muhteşem gölgesi, içinde daha yüce bir varlığa olan inancı uyandırmaz mı? Ve bir dağın altındaki çıkıntıda oyulmuş bir taş, insan eliyle değil, doğa tarafından öylece açılmış bir mağaraya uzanıyorsa, ruhunu bir tür din duygusu kaplamaz mı? Biz kutsal olanlar, büyük nehirlerin kaynak noktalarıyız; suyun karanlık bir zeminden dışarı çıktığı yerde bir sunak durur; sıcak kaynaklara hürmet ederiz; bazı denizler koyu gölgeleri ya da dipsiz derinlikleri nedeniyle kutsal sayılırlar."[64]

§ 111 Eskiçağın dinsel doğa duygusuna karşı Hıristiyanlığın dünyaya yüz çevirmesi Augustinus'un en açık şekilde tanımladığı gibi, keskin bir zıtlık oluşturur:

"Ama Tanrım, seni severken neyi sevmiş oluyorum? Ne bedenin güzelliğini, ne geçici görkemi, ne bu gözlere böyle sevgi dolu gelen ışığın parlaklığını, ne tatlı melodilerin değişken ezgilerini, ne çiçekleri ne de onların güzel kokan merhemlerini ve ıtırlı parfümlerini, ne ekmeği ve balı ne de bedeni kucakladığımda hoşa giden uzuvları sevmiş oluyorum. Tanrımı severken bunları sevmiş olmuyorum, ... ışık, ses, koku, yemek, içselliğimi kucaklamak; ruhumun ışıldadığı, mekân kaplamayan, sesin yansıdığı, zaman almayan, koku veren, rüzgârın dağıtmadığı, tadı olan, açlığı azaltmayan, hiçbir bıkkınlığın ayırmadığı bir birleşme. Tanrımı severken sevdiklerim bunlardır."[65]

§ 112 Dünyadan ve onun güzelliğinden sadece boşunalığı ve geçiciliği nedeniyle değil, Augustinus'un da "amore subduntur eis (yani yaratılmış nesneler), et subditi iudicare non possunt"[66] ["onların kölesi haline geliyorlar ve kölesi oldukları için de yargılama yapamıyorlar"] dediği gibi, yaratılışa olan sevginin in-

[64] *A.g.e.*, s. 49.

[65] *A.g.e.*, 10. Kitap, 6. Bölüm, s. 234.

[66] *A.g.e.*, s. 235.

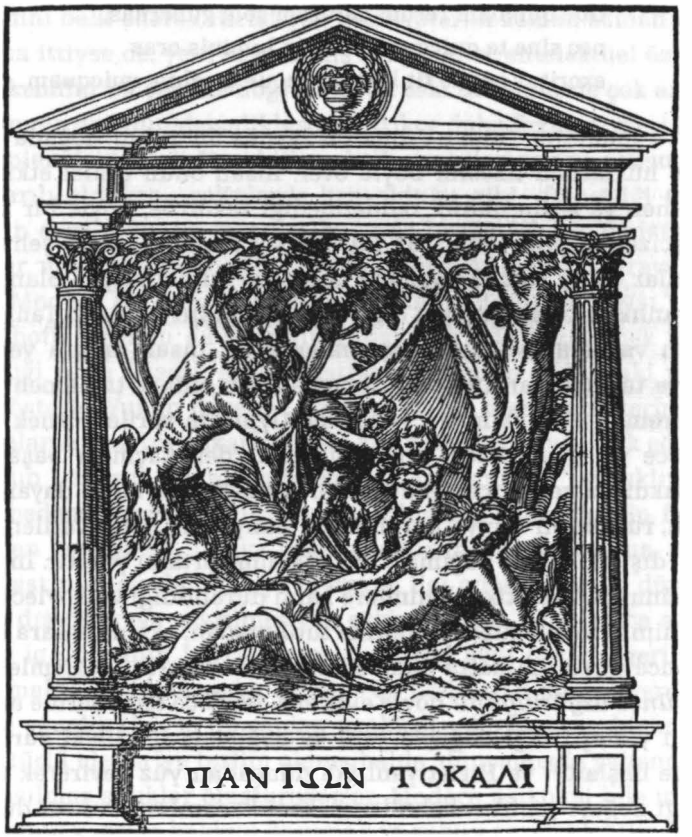

RESİM 7. Evrenin anası. *Le Songe de Poliphile** (16. yy).

sanı köle etmesi nedeniyle de kaçınmak gerekir. Nesnelere olan eğilimleri nedeniyle onlara tutulurlar hatta yargı gücünü bile kaybederler. Gerçi bir şeyi, ona karşı iradesizce tutulmaksızın, hatta bu arada mantıklı karar yetisini kaybetmeksizin sevmenin, yani bir şey hakkında olumlu bir görüşe sahip olmanın mümkün olabileceği düşünülebilir. Ama Augustinus kendi döneminin insanını tanır ve ayrıca dünyanın güzelliğinde ne kadar tanrısallık ve tanrısal güç barındığını bilir.

* *Hypnerotomachia Poliphili*, tarih boyunca yayımlanmış en ilginç kitaplardan biridir. Kitabın Eski Yunanca olan orijinal ismi *Poliphilo'nun Bir Rüyadaki Aşk Mücadelesi* şeklinde çevrilebilir –çn.

Que quoniam rerum naturam sola gubernas,
nec sine te quicquam dias in luminis oras
exoritur neque fit laetum neque amabile quicquam...[67]

§ 113 Lucretius "alma Venus"un [Venüs'ün ruhu] doğada her şeye hükmeden ilkesini böyle över. İnsan onun çekici etkisini peşinen ve kesin olarak reddetmediği takdirde, böyle bir iblise acizane teslim olmuştur. Burada söz konusu sadece şehvani arzular ya da estetik ayartma değil –ve bu belirleyici olandır– Paganlık ve onun doğayla olan dinsel bağıdır. (RESİM 7) Tanrılar canlı varlıkların içinde yaşadıklarından, insan onlara yeniktir ve tanrılar tarafından ezilmemek için onlara tamamen yüz çeviremez. Bu bakımdan yukarıda Alypus'la verilen örnek son derece yol göstericidir. İnsan gerçeklerden kaçmayı başardığı takdirde kendi içinde duyguların baskınına karşı dayanıklı olan, ruhsal bir dünya kurar. Duyu dünyasına karşı verilen savaş, dış etkilerden bağımsız bir düşünme ortamı yaratır. İnsan, düşünmenin estetik izlenimlere karşı durabildiği ve böylece bu izlenimlerin duygusal etkilerine tutulmadan, aksine onlara karşı önce direndiği hatta daha sonra yansımalarını gözlemlediği *düşünce özgürlüğünü* böyle elde etti. Böylece temellerine antik ruhu yerleştirdiği doğayla yeni ve bağımsız bir ilişki sürdürmeye başladı[68] ve Hıristiyanlığın dünyadan yüz çevirerek terk ettiği doğayı yeniden kabullendi. Yeni kazanılmış ruhsal düzey üzerinde artık antik düşüncenin tersine, nesnelerin büyüsünü bozmayan, aksine onları yansıtarak gözlemleyebilen bir dünya ve doğa ilişkisi kuruldu. Ancak doğal nesnelerde verilen dikkate dini ibadetten bir şeyler geçti, bilimsel gerçeklik ve dürüstlük de dinsel etikten bir şeyler aldı. Antik doğa duygusu Rönasans döneminde, sanatta[69] ve doğa felsefesinde[70] fark edilir biçimde

---

[67] "O halde, ey tanrıça, evrenin dümenini sadece sen tutuyorsun,
hiçbir ölümlü krallığın gölgesine sensiz giremez,
dünyada sensiz sevinç olmaz, ışık oluşmaz..."

[68] Krş. Kerényi, *Die Göttin Natur* [*Tanrıça Doğa*].

[69] Krş. Hartlaub, *Giorgiones Geheimnis* [*Giorgione'nin Sırrı*].

[70] Yani simyada. Bu konuda "Paracelsus als geistige Erscheinung" ["Ruhsal Fenomen Olarak Paracelsus"] adlı makaleme bakılabilir (§ 184, 198 vd, 228 vd).

kendini belli ederek Hıristiyan prensiplerini zaman zaman geri plana ittiyse de, yeni kazanılmış rasyonel ve entelektüel özgürlük kendini bu şekilde doğrulayarak eski dönemlerde çok az algılanmış doğanın derinliklerine gittikçe daha fazla girmesi için zihinlere izin verdi. Yeni bilimsel zihniyet ilerleme ve gelişmede başarılı oldukça –galiplerde hep olduğu gibi– fethettiği dünyanın esiri oldu. Bu yüzyılın başında henüz tek bir Hıristiyan yazar, modern aklı Logosun ikinci enkarnesi olarak kavrayabildi. "Modern resimde ve şiirde animizmin* derin kavrayışı," der Kalthoff, "bilimin de en zorlu çalışmalarında vazgeçmek istemediği canlı önsezi, eski Hıristiyan modeline dünyadaki yerini gösteren Yunan felsefesi Logosunun öte âlem karakterinden sıyrılarak yeni bir enkarnasyonu kutladığını kolayca fark eder.[71] Bunun Logosun enkarnesinden çok, Anthropos'a** ait aklın fizik bedene düşüşü indirgenmesi olduğunu anlamak için fazla zaman gerekmedi. Dünya tanrısızlaştırılmakla kalmamış, ruhsuzlaştırılmıştı da. Doğayı kavrayış, ilgi odaklarının iç dünyadan dış dünyaya çevrilmesiyle, eskiye oranla son derece arttı; ama iç dünyanın kavrayışı ve deneyimi aynı oranda geriledi. Normalde en güçlü ve bu nedenle en belirleyici olması gereken dine yönelik ilgi, iç dünyadan uzaklaştı, dogmaların biçimleri her türlü eleştiriye teslim olmuş halde, dünyamızda yabancı ve anlaşılmaz artıklar oluşturuyorlar. Modern psikoloji bile insan ruhunun varoluş hakkını korumak ve ruhun araştırılabilir özellikleri olan ve bu yüzden deneysel bilimin bir nesnesi olabilecek bir varlık biçimi olduğu; sadece dışa yönelik olmayıp özerk bir içselliğe sahip olduğu; sadece bir benlik bilinci değil, aslında sadece dolaylı olarak anlaşılabilecek bir varlık oluşturduğu konusunda inandırıcı olmak için büyük çaba sarf ediyor. Mitoloji bu tür bir ideoloji ortaya koyar. Bu, anlamsız olduğu için saçma olan ifadelerin birikimi olarak Kilise dogmasıdır. Modern akılcılık aydınlatıcıdır hatta geleneklere karşı çıkan eğilimiyle

---

* Tüm nesnelerin ve doğa fenomenlerinin bir ruhu olduğu, ölümden sonra bu ruhun başka bir yerde yaşadığı inancı –çn.

[71] *Die Entstehung des Christentums* [*Hıristiyanlığın Oluşumu*], s. 154.

** Yunancada "insan". Gerçek tanrısal varlık tarafından yaratılmış, göksel bir insanlık prototipi –çn.

ahlaki olarak övünür. Genellikle dogmaların ifadelerinin somut bir imkânsızlık amaçladığına yönelik, pek fazla zeki olmayan kanılarla yetinilir. Ama bunun belli bir düşünce içeriğinin sembolik ifadesi olabileceği çok az kişinin aklına gelir. İnsan bu fikrin nereden kaynaklandığını hemen söyleyemez. Ve "ben"im bilmediğim bir şey basitçe yoktur. Bu nedenle, bu aydın budalalık için bilinçsiz bir ruhsallık da yoktur.

§ 114 *Sembol* alegori ya da işaret değil, bilinç ötesi içeriğin büyük bir bölümünün tasviridir. Bu tür içeriklerin *gerçek* olduklarını önce keşfetmek gerekir, yani onlar tartışmanın sadece mümkün değil, gerekli olduğu aktörlerdir.[72] Bu keşif sırasında dogmanın ne olduğu, neyi ifade ettiği ve neden oluştuğu kavranabilir.[73]

---

[72] Bunun için "Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewussten" ["Ben ve Bilinçdışı Arasındaki İlişkiler"] (§ 353 vd) adlı makaleme bakılabilir.

[73] Bu kitabı yazarken, bu şeyler benim için henüz tamamen karanlıktaydı ve yardım almak konusuda Seneca'nın Lucilius'a yazdığı 41. mektuptan (1. Bölüm, s. 49) alıntılamaktan başka yol göremedim: "Eğer soylu bir düşünce için ısrarla çabalarsan, o zaman iyi ve yararlı bir şey yapmış olursun; ama bunu dilemen gerekmez, bu zaten senin elinde ve bunu yapabilirsin. Ellerini göğe kaldırmana ya da seni tanrı tasvirinin kulağına yakın bir yüksekliğe çıkarması için bir tapınak görevlisine yalvarmana gerek yok: Tanrı senin yakınında, senin yanında, içindedir. Evet, sevgili Lucilius, içimizde tüm iyi ve kötü yanlarımızı gözlemleyen ve bizi kollayan, kutsal bir ruh barınıyor. Ona nasıl davranırsak, o da bize öyle davranır; Tanrı olmadan hiç kimse iyi bir insan değildir. Yoksa o olmadan mutluluktan havalanabilen biri var mı? İnsana büyük ve üstün düşünceleri veren o değil mi? Her yürekli insanın içinde bir tanrı vardır; Hangisi mi? – Bunu sana söyleyemem."

V. PERVANENİN ŞARKISI

§ 115 Bayan Miller yukarıda anlatılan olaylardan hemen sonra Cenevre'den Paris'e gider; şöyle der:

"Trende o kadar yorgundum ki bir saat bile uyuyamadım. Kadınlar kompartımanı korkunç sıcaktı."

§ 116 Sabaha karşı saat dörtte, bir pervanenin vagondaki ışığa doğru uçtuğunu fark eder. Bunun üzerine tekrar uyumaya çalışır. Ansızın aşağıdaki şiir aklına takılır:

The moth to the sun
I longed for thee when first I crawled to consciousness.
My dreams were all of thee when in the chrysalis I lay.
Oft myriads of my kind beat out their lives
Against some feeble spark once caught from thee.
And one hour more — and my poor life is gone;
Yet my last effort; as my first desire, shall be
But to approach thy glory; then, having gained
One raptured glance, I'll die content,
For I, the source of beauty, warmth and life
Have in his perfect splendor once beheld!

[*Güneşe uçan pervane*
Bilince ilk defa yavaş yavaş ilerlediğimde, senin özlemini çektim,
Yattığım kozadayken bile tüm rüyalarımın konusu sendin.
Kendi türümden sayısızcası hep vazgeçti hayatlarından,

Bir zamanlar senden yayılan zayıf bir kıvılcıma çarparak.
Sadece bir saat daha – sonra zavallı ömrüm bitecek;
Yine de yapacağım son şey, tıpkı ilk arzum gibi,
İhtişamına yaklaşmak olacak; sonra,
Bir parça parıltı yakalayabilirsem, huzurla ölürüm
Güzelliğin, sıcaklığın ve yaşamın kaynağı
O kusursuz görkeme bir kez olsun bakabildiğim için!]

§ 117 Bayan Miller'ın şiire getirdiği yorumu incelemeden önce, şiirin oluştuğu psikolojik duruma bir kez daha göz atmak istiyoruz. Bilinçdışının son dolaysız dışavurumundan sonra hangi zamana ait olduğunu bilmediğimiz haftalar ya da aylar geçmiş gibidir. Bu zaman dilimindeki ruh hali ve fantaziler hakkında bir şey öğrenemiyoruz. Bu suskunluktan bir sonuç çıkarmak gerekirse, örneğin iki şiir arasındaki zaman diliminde önemli bir şey geçmediği, bununla birlikte yeni şiirin aylara uzanan bilinçdışı kompleks işleminin tekrar ses getiren bir parçası olduğu söylenebilir. Burada büyük olasılıkla söz konusu olan, önceki gibi aynı çatışmadır.[1] – Ama daha önceki ürünün, yaratıcı ilahinin şimdiki şiirle çok az benzerliği vardır. Karşımızdaki şiir oldukça umutsuz, melankolik bir karaktere sahiptir: Pervane ve güneş, asla bir araya gelmeyen iki nesnedir. Ama şunu sormak gerekir: Bir pervane gerçekten güneşe ulaşmalı mıdır? – Işığa doğru uçan ve kanatlarını yakan pervaneyle ilgili deyimi biliriz, ama güneşe ulaşmaya çabalayan pervane efsanesini bilmeyiz. Burada kendi anlamlarında tamamen birbirine ait olmayan iki şeyin yoğunlaştığı açıktır: Önce kendini yakana dek ışığa doğru uçan pervane, sonra yıldızların ebediliğinin hüzünlü zıtlığı içinde ölümsüz ışığa özlem duyan, ömrü bir günlük, küçük bir yaratığın tasviri. Bu tasvir bize *Faust*'u hatırlatır:

> Seyret, nasıl da parlıyor akşam güneşinin alevinde
> Kulübeler yeşillikler içinde!

[1] Dışavurumları kaleydoskopik olarak değişse de kompleksler son derece sabittir. Deneysel araştırmalar beni bu olgu konusunda oldukça ikna etmişlerdir. (*Diagnostische Assoziationsversuche* [*Tanısal İlişkilendirme Deneyleri*] 1904-1910)

Uzaklaşıyor, çekiliyor güneş, gün devam ediyor,
Koşuyor oraya ve yeni bir yaşama yardım ediyor.
Ah, kanatlarım yok beni yerden havalandıracak,
Hep, daima onun ardından gitmeye çabalayacak!
Görürdüm o zaman sonsuz akşam parıltısında,
Sessiz dünyayı, ayaklarımın altında...

Ama tanrıça sonunda batıp gidiyor gibi;
Ancak bir istek uzanıyor yepyeni:
Koşuyorum onun sonsuz ışığını içmeye,
Önümde gün, ardımda gece,
Dalgalar altımda, gökyüzü tepemde.
O uzaklaşırken görülen güzel bir rüya.
Ah, ruhun kanatlarına ne kolay,
Bedensel kanat eşlik edemez ona."[2]

§ 118 Faust çok geçmeden "ekinlerin ve anızların arasında dolaşan kara köpeği" görür. Köpek, Faust'un kanatlarını kendi cehennem ateşinde yakacak olan şeytanın kendisidir. Güneşin ve yeryüzünün güzelliğine olan büyük özlemini gidereceğine inandığında, "kendini ona bırakır" ve kötülüğün ellerine düşer.

Evet, çevir yeryüzünün tatlı güneşine,
Kararlılıkla arkanı.[3]

Faust kısa zaman önce durumuyla ilgili doğru teşhiste bulunarak böyle demiştir, çünkü doğanın güzelliğine tapmak, eskiden Mithraizmin Hıristiyanlığı tehlikeli rakip görmesi gibi, ortaçağ Hıristiyanlarını kendi bilinçli dinlerinin yanında aynı düşmanca hazırlık içinde bekleyen Pagan düşüncelere yöneltir.[4]

§ 119 Faust'un özlemi, yıkımı olacaktır. Öte dünyaya duyduğu istek onu tutarlılıkla yaşamdan bıkkınlığa yöneltmiş ve intiharın eşiğine getirmiştir.[5] Bu dünyanın güzelliklerine duydu-

---

2 *A.g.e.*, s. 164 vd. [*Faust*, çev. Firuzan Gürbüz Gerhold, Alfa, 2019]

3 *A.g.e.*, s. 154.

4 Doğa dinlerinin Hıristiyanlığı yenmesine yönelik son ve bilinen başarısız girişimi, dininden dönen Julian yapmıştır.

5 Sorunun bu şekilde çözümüne, İsa'nın doğumundan sonraki ilk yüzyıllarda (Doğunun çöllerinde inzivaya çekilmiş kentlerde) gerçekler-

ğu özlem onu yeniden yıkıma, kuşkuya ve acıya sürükler, ta ki Margarete'in trajik ölümüne dek. Onun hatası, büyük ve dizginlenemez tutkuları olan bir insan olarak, her iki tarafa yönelik kontrolsüz libido dürtüsünü izlemektir. Faust kendi zaman kronolojimizin dönüm noktasında kolektif çatışmanın resmini bir kez daha verir, ama burada kayda değer olan, bunun tam tersi bir sırayı izlemesidir. İsa'nın öte dünyaya olan mutlak inancı sayesinde umudunu hangi baştan çıkarıcı güçlere karşı savunduğunu birçok kez verilmiş Alypus örneği gösterir. Bu kültürün yok olması gerekiyordu, çünkü insanlığın kendisi buna karşı ayaklanmıştı. Bilindiği gibi, Hıristiyanlığın yayılmasından önce insanlığı tuhaf bir kurtuluş beklentisi ele geçirmişti. Vergilius'un eglogu bu ruh halinin bir sonucu olsa gerek:

> Ultima Cumaei venit iam carminis aetas:
> magnus ab integro saeclorum nascitur ordo.
> Iam redit et Virgo,[6] redeunt Saturnia regna,
> Iam nova progenies caelo demittitur alto.
> Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
> desinet ac toto surget gens aurea mundo,
> casta fave Lucina: tuus iam regnat Apollo.
> ...
> te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
> İnrita perpetua solvent formidine terras.
> Ille deum vitam accipiet, divisque videbit

---

den kaçma yoluyla benzer şekilde çabalanmıştır. İnsanlar Roma'nın yozlaşmış kültürünün getirdiği muazzam barbarlığından kaçmak için ruhsallaşarak kendilerinden vazgeçiyorlardı. Çilecilik, hayvansı dürtülerin henüz güçlü olduğu ve zorla köreltilmesi gerektiği yerde hep vardır. Chamberlain (*Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts* [*On Dokuzuncu Yüzyılın Temelleri*]) dönemin Akdeniz halklarının aşırı yozlaşması nedeniyle bu olguda biyolojik bir intihar görür. Bence yozlaşma daha çok vicdansız yapar ve hayattan zevk aldırır. Görünüşe bakılırsa, bireysel çatışmanın bir ifadesi olan o dönemin melankolisinden usanıp kendi içlerine kapanarak hayatlarına son verenler ahlaklı insanlardı.

6 Δίκη (Adalet), Zeus'un kızı ve Altın Çağ'dan sonra barbarlaşıp yeryüzünü terk etmiş olan Themis.

permixtos heroas et ipse videbitur illis,
pacatumque reget patriis virtutibus orbem.[7]

§ 120 Hıristiyanlığın genel yayılımının ardından gelen çilecilige dönüş birçokları için yeni bir maceraya yol açtı: Manastır varlığı ve inzivacılık. Faust ters yoldan gider; onun için çilecilik ideali ölümcüldür. Özgürleşmek için savaşır ve kendini kötüye teslim ederek yaşamı kazanır, ama böylece en çok sevdiği kişinin celladı olacaktır: Margarete'nin. Kendini acıdan kurtarır, hayatını çalışmaya adar ve bu şekilde birçok hayat kurtarır.[8] Kurtarıcı ve yıkıcı anlamda belirleyici ikili karakterine giriş bölümünde değinilmiştir:

Wagner:
Ne hissediyorsun kim bilir, ey büyük adam,
Bu kalabalığın gösterdiği saygıda!
...

---

[7] *Bucolica*, Eglog IV. Krş. Norden, *Die Geburt des Kindes* [*Çocuğun Doğumu*], s. 14.
Cumae şarkılarının zamanı çoktan doldu,
Artık güçlü devrin yüzyılı yeniden başlıyor,
Kutsal Meryem ve Satürn'ün kutsal krallığı bize geri dönüyor,
Yüce Olimpos'tan şimdiden yeni bir soy ortaya çıkıyor.
Oğul doğsun, bu demir yaşlar çabucak geri gitsin
Ve altın yıl yeryüzüne doğsun,
İffetli Lucina eğiliyor: Artık kardeşin Apollo hüküm sürüyor.
...Yılın lideri; şimdi suçtan ve kötülükten kalan her iz uzaklaşıyor, ülkeler rahat soluk alıyor.
Bu bataklık uzanıyor dağ boyunca,
Zehir katıyor kazanılmış tüm yerlerin havasına;
Pis kokulu su da boşaltılırsa,
(Almancaya çeviren R. A. Schröder)
Vergilius bu eglog sayesinde daha sonra adeta Hıristiyan şair olma onuruna erişmiştir. Bu konumu ayrıca Dante'nin yanındaki liderliğine de borçludur.

[8] 2. Bölüm, 5. Sahne, s. 471:
Büyük olacak kazancımız en sonunda...
Çocuk tanrısal kaderi paylaşır ve kahramanlara bakar
Kutsal kalabalıkta gezinerek; onu dostça selamlarlar,
Babasının gücüyle huzur bulmuş ülkeye hükmettiğinde.

Faust:

İşte bu cehennem macunlarıyla
Bu vadilerde, bu tepelerde
Kasıp kavurduk ortalığı vebadan da fazla.
Ben kendim bu zehri verdim binlerce insana:
Ölüp gidenler onlar oldu, bense görmek zorundayım şimdi,
Küstah canileri nasıl övdüklerini.[9]

§ 121 Bu yine Goethe'nin *Faust*'unun derin anlamını belirler, çünkü Oedipus dramasının Helen kültür alanında yaptığı gibi, zemini yüzyıllardır hazırlanmış soruna kelimeler kazandırmıştır. Dünyayı reddeden Scylla ve dünyayı kabullenen Charybdis arasındaki çıkış noktası nedir?

§ 122 Yaratıcı Tanrı'nın ilahisinde ortaya çıkan umut dolu ses, yazarımızda fazla uzun tutunamaz. Tavır umut verir, ama asla sözünde durmaz; eski özlem tekrar geri dönmüştür, çünkü bu sadece bilinçdışı işlemden geçmiş tüm komplekslerin özelliğidir; dışavurumları neredeyse sınırsız bir şekilde değiştirilebilir olsa da ilk etki niceliklerinden hiçbir şey kaybetmezler. Bu nedenle ilk şiir, çatışmayı olumlu bir dinsel düşünceyle çözmeye yönelik bilinçdışı bir girişim olarak görülebilir. Bu, tıpkı eski yüzyılların bilinçli komplekslerini dinsel bir perspektifin karşısına koyarak bir karara bağlamak gibidir; ancak bu girişim başarısızdır. Bunu ikinci bir şiirle, tam olarak dünyevi görünen ikinci bir girişim izler; düşüncesi çok açıktır: Sadece bir kez... (having gained one raptured glance...) ve sonra ölmek. Bakış, *Faust*'ta[10] olduğu gibi, dinsel manevi dünyanın alanından bu dünyanın güneşine döner. Ve hemen başka bir anlamı olan bir

---

[9] *A.g.e.*, s. 163 vd.

[10] *A.g.e.*, s. 164 vd.
Faust (gezintideyken)
Ah, kanatlarım yok beni yerden havalandıracak,
Hep, daima onun ardından gitmeye çabalayacak.
Görürdüm o zaman sonsuz akşam parıltısında
Sessiz dünyayı ayaklarımın altında...
Ancak bir istek uyanıyor yepyeni,
Koşuyorum, onun sonsuz ışığını içmeye.

şey araya karışır; yani kanatlarını yakıncaya dek ışığa doğru uçan pervane.

§ 123 Şimdi Bayan Miller'in şiire getirdiği yoruma geçelim:

> "Bu küçük şiir bende derin bir izlenim bıraktı. Fakat hemen yeterince aydınlatıcı ve dolaysız bir açıklama bulamadım. Ama birkaç gün sonra, geçen kış Berlin'de okuduğum ve hayran olduğum bir felsefe çalışmasını tekrar gözden geçirip bir kız arkadaşıma okuduğum sırada şu kelimelere rastladım: 'La même aspiration passionée de la mite vers l'étoile, de l'homme vers Dieu.' ['Pervanenin yıldıza duyduğu tutkulu özlemin aynısını insan da Tanrı'ya duyar.'] Bu kelimeleri tamamen unutmuştum ama hipnogojik* şiirimde tekrar ortaya çıkan kelimelerin özellikle bunlar olması, bana son derece anlaşılır göründü. Gerisi birkaç yıl önce gördüğüm bir oyundan aklıma geldi: *La Mite et la Flamme* [*Pervane ve Alev*], şiirin olası bir başka ortaya çıkış nedeni. 'Pervane' ifadesinin beni ne sık etkilediği görülüyor."[11]

§ 124 Şiirin, yazarın üzerinde bıraktığı derin etki, onun aynı yoğunlukta ruhsal bir içerik ifade ettiği anlamına geliyor. "Aspiration passionée" ["tutkulu özlem"] ifadesinde pervanenin yıldıza, insanın Tanrı'ya olan tutkulu özlemiyle karşılaşıyoruz; yani pervane, Bayan Miller'ın kendisidir. "Pervane" ifadesinin onu sıklıkla etkilediği son not, "pervane" adını elinde olmaksızın kendine ne sıklıkla uygun bulduğunu belirtiyor. Tanrı'ya olan özlemi, pervanenin "yıldız"a olan özlemiyle eşdeğer. Bu ifadenin daha önceki malzeme de kanıtlandığını okur hatırlayacaktır: "When the morning stars sang together," ["Sabah yıldızları hep bir ağızdan şarkı söylediğinde"] yani gemi subayı gece nöbetinde güvertede şarkı söylemektedir. Tanrı'ya olan özlem, şarkı söyleyen sabah yıldızına duyulan özlemle eşdeğerdir. Bu benzetmenin beklenen bir şey olduğu önceki bölümde gösterilmişti – *sic parvis componere magna solebam* (büyüğü daha küçük olanla kıyaslarım).

---

* Hipnogojik: Hipnoz halindeyken yazılan şiir –çn.

[11] *A.g.e.*, s. 47

§ 125 Bu, ister utandırıcı, ister öfke verici olsun, insanı aslında gerçekten insan yapan, doğrudan insanca-pek insanca ya yakınşlaştıran en üstün özlemidir. Bu nedenle insan kaçınılmaz gerçeklere karşın bu tür bağlantıları yadsımaya meyillidir. Bronz ciltli ve kara bıyıklı bir denizci ve – son derece dinsel olan bir düşünce mi? Bu iki nesnenin birbirleriyle kıyaslanamaz olmalarını sorgulayamayız. Ama ortak bir noktaları vardır: İkisi de aşk dolu bir arzunun nesneleridir ve geriye nesnenin doğasının libido türünde bir şeyi değiştirip değiştirmeyeceğini ya da iki olayda aynı arzunun, yani aynı duygusal sürecin işleyip işlemediğini bulmak kalır. Çünkü psikolojik olarak –sıradan bir kıyaslamadan yararlanmak adına– iştahın, arzunun doğasıyla herhangi bir ilgisi olup olmadığı hiçbir şekilde saptanmamıştır. Dışa yönelik hangi nesneye arzu duyulduğu kuşkusuz önemsiz değildir, ama arzunun ne tür bir süreç olduğu en azından içe yönelik olarak aynı şekilde önemlidir. Çünkü ikincisi içgüdüsel, kaçınılmaz, kontrolsüz, hükmedilemez, hırslı, mantıksız, duyusal vb ya da mantıklı, üzerinde düşünülmüş, hükmedilebilir, düzenli, kontrollü, ahlaklı, hesaplı vb olabilir. Psikolojik yargı açısından *nasıl*, *ne*'den daha önemlidir – *si duo faciunt idem, non est idem* (iki kişi aynı şeyi yaptığında, bu aynı şey demek değildir).

§ 126 Arzunun bu türü bu nedenle önemlidir, çünkü nesneye güzel ve iyi olanın estetik ve ahlaki güzelliğini kazandırır; böylece dünya ve insanlarla olan ilişkilerimizi de belirleyici olarak etkiler. Doğa onu sevdiğim için güzeldir ve duygumun "iyi" olarak tanımladığı her şey iyidir. Değerler her şeyden önce öznel tepkinin türünden doğar. Böylece "nesnel" denilen değerin varlığı hiçbir şekilde yadsınmaz. Ama genel ortak bir görüş sayesinde geçerliliğe sahiptirler. Nesnenin ne kadar az, öznel eylemin ne kadar önemli olduğu Eros'un ortamında bütünüyle belirgindir.

§ 127 Görünüşe bakılırsa Bayan Miller subaydan pek hoşlanmamıştır, ki bu insani olarak kavranabilir. Ama yine de bu ilişkiden derin ve uzun süreli, hatta sorunun içine Tanrı'yı da alan bir etki oluşuyor. Görünüşte böylesi çeşitli nesnelerden kaynaklanan ruh halleri muhtemelen bu etkiden değil, daha çok sevginin öznel deneyiminden oluşmuştur. O halde Bayan Miller Tanrı'yı

RESİM 8. Güneş çarkı olarak Buddha öğretisine tapma.
Amaravati'deki Stupa'dan (2-3. yy).

ya da güneşi övdüğünde, aslında kastettiği insani varlığının en derininde kökleşmiş dürtü olan kendi sevgisidir.

§ 128 Okur önceki bölümde birbirini izleyen eşanlam zincirini hatırlayacaktır: Şarkıcı – şarkı söyleyen sabah yıldızı – sesin tanrısı – yaratıcı – ışığın tanrısı – güneşin, ateşin ve sevginin tanrısı. Erotik etkinin olumludan olumsuza dönüşümüyle birlikte ağırlıklı olarak nesneye yönelik ışık sembolleri ortaya çıkar. Özlemin kendini daha açık şekilde belli etme cesareti gösterdiği ikinci şiirde sözü edilen, dünyevi güneştir. Libido kendini somut nesneden uzaklaştırdığından, nesnesi önce ruhsal bir şey, yani Tanrı olmuştur. Ama psikolojik olarak Tanrı, kendini son derece güçlü bir duyguda gruplayan bir tasavvur kompleksinin adıdır; duygunun tonu aslında kompleksteki karakteristik ve etkili olan şeydir,[12] kendini enerjik ifade edebilen, duygusal

[12] Krş. Jung, *Über die Psychologie der Dementia praecox* [*Erken Bunama Psikolojisi Üzerine*] (§ 77 vd) ve *Über psychische Energetik und*

bir gerginlik oluşturur. Işık ve ateş sembolleri duygu tonunun yoğunluğunu tanımlarlar ve bu nedenle libido olarak kendini açığa çıkaran ruhsal enerjinin ifadesidirler. Tanrı'ya, güneşe ya da ateşe tapılıyorsa (krş. RESİM 13), o zaman dolaysız yoğunluğa ya da güce, yani ruhsal enerji fenomeni olan libidoya tapılır. Her güç ve her fenomen belli bir enerji şeklidir. Şekil, imge ve görüntü biçimidir. İki türlü şeyi ifade eder: İlki, ona biçim veren enerjiyi; ikincisi, enerjinin göründüğü ortamı. Bir yandan enerjinin kendi imgesini yarattığı, öte yandan ortamın karakterinin enerjiyi belli bir şekle girmeye zorladığı iddia edilebilir. Biri, güneşten tanrı düşüncesini türetecek, buna karşın diğeri, güneşe tanrısal anlam verenin duygu vurgusuyla sınırlanmış tanrısal vecd olduğu görüşünü ortaya koyacaktır. Biri, ruh haline ve yaradılışa uygun olarak daha çok çevrenin nedensel etkisine, diğeriyse daha çok ruhsal deneyimin doğallığına inanır. Korkarım bu noktada, bilinen "tavuk mu yumurtadan yoksa yumurta mı tavuktan çıkar" sorunu doğacaktır. Yine de bu olayda psikoenerjik fenomenin sadece üstünlüğe sahip olmadığı, aksine daha çok çevrenin nedensel üstünlüğüyle ilgili varsayımı açıkladığı fikrinin üzerinde duruyorum.

§ 129 Bu nedenle ruhsal enerjinin, yani libidonun tanrı imgesini genellikle arketip örneğin kullanımı altında yarattığı ve insanın onda aktif olan güce tanrısal bir saygı duyduğu görüşündeyim. (RESİM 8) Böylece tanrı imgesinin –psikolojik açıdan– gerçek, ama öncelikle öznel bir fenomen olduğuna dair, rahatsız edici sonuca ulaşırız. Seneca'nın dediği gibi: "Tanrı yakınında, yanında, içindedir"; ya da Yuhanna'nın İlk Mektubu'nun dediği gibi: "Çünkü Tanrı sevgidir" ve "eğer birbirimizi seversek, Allah bizde durur ve onun sevgisi bizde ikmal edilmiş olur."[13]

---

das Wesen der Träume [*Ruhsal Enerji ve Rüyaların Doğası Üzerine*] (§ 200 vd).

[13] Yuhanna I, 4:8-12. Vulgata'daki *caritas* [(Lat.) Merhamet, karşılıksız yardım ve Tanrı'ya duyulan sevgi anlamında –çn] Yunanca ἀγάπη'sine [şefkat göstermek] denktir. Bu Yeni Ahit kelimesi ἀγάπησις [sevmek] gibi ἀγάπᾶν'den [saymak], yani övmek, doğrulamak vb'den gelir. Bu nedenle Ἀγάπη kuşkuya yer bırakmayan ruhsal bir işlevdir.

§ 130 Libido altında yalnızca, bilincin sahip olduğu ruhsal enerjiyi anlayan biri, bu şekilde tanımlanmış dinsel bir ilişki, kendi kendiyle oynadığı gülünç bir oyun gibi hissettirecektir. Ama söz konusu olan, arketipe, buna bağlı olarak bilinçdışına uygun gelen ve bu nedenle elimizin altında olmayan enerjidir. Bu nedenle, görünüşte "kendimizle oynadığımız oyun" gülünç olmaktan öte, son derece anlamlıdır. İçinde bir tanrı taşımanın anlamı büyüktür: Bu, mutluluğun, gücün, evet, hatta mutlak kudretin garantisidir ve bu tanrısal özellikler öne çıktığı takdirde böyledir. Tanrı'yı içinde taşımak, görünüşe göre, neredeyse Tanrı'nın ta kendisi gibi olmaktır. Gerçi Hıristiyanlıkta dünyevi zevklerle ilgili kavramlar ve semboller olabildiğince bertaraf edilmiştir, ama içinde psikolojinin izleri bulunur. Ancak daha belirgini, erginlenmiş olanın gizeme kabul edilmesiyle birlikte tanrısal onura eriştiği Pagan gizemlerindeki tanrı olma kavramıdır: Erginlenen, bağdaştırıcı İsis gizemlerindeki[14] kutsamanın sonunda bir kaidenin üzerine konan ve Helios olarak tapılan palmiye tacıyla taçlandırılır (RESİM 9). Dieterich'in *Mithra Liturjisi* olarak yayımladığı büyülü papirüsünde bir erginlenmiş olanın sözü ἱερὸς λόγος [kutsal söz] şöyledir: Ἐγώ εἰμι σύμπλανος ὑμῖν ἀστὴρ καὶ ἐκ τοῦ βάθους ἀναλάμπων.[15]

§ 131 Erginlenen, tıpkı ortaçağdaki bir azizin İsa'yla eşdeğer tutulması gibi, dinsel bir vecd içinde kendini yıldızlarla bir tutar. Hatta Assisili Francesco, işi erkek kardeş Güneş ve kız kardeş Ay'la yakın akraba olmaya kadar götürmüştür.[16]

---

[14] Apuleius, *a.g.e.*, Kitap XI, s. 240: "At manu dextera gerebam flammis adultam facem: et caput decore corona cinxerat, palmae candidae foliis in modum radiorum prosistentibus. Sic ad instar Solis exornato, et in vicem simulacri constituto ..." (Sağ elimde yanan bir meşale taşıyordum ve başımdan ışıklar saçılıyormuş gibi görünen, palmiye yapraklarından bir çelenkle süslenmiştim. Güneş resmi gibi bezenmiş halde, bir heykel andırırcasına orada duruyordum.)

[15] "Sizlerle birlikte yörüngemde dolaşan bir yıldızım ve derinliklerden ışıldıyorum." Dieterich, *Eine Mithrasliturgie* [*Bir Mithra Liturjisi*], s. 8-9.

[16] Sasani kralları da kendilerini "Güneş'in ve Ay'ın kardeşleri" olarak adlandırırlardı. Mısır'da her hükümdarın ruhu Güneş Horus'tan ayrılan bir koldu.

RESİM 9. Lucius'ın erginleştirilmesi. *Les Métamorphoses ou l'Asne d'or de L. Apulée* (1648) adlı 11. kitabın kapağı.

§ 132 Hippolytus inançlı kişinin gelecekteki tanrısallaştırılmasını ileri sürer: γέγονας γὰρ θεός (sen Tanrı oldun); ἔσῃ δὲ ὁμιλητὴς θεοῦ καὶ συγκληρονόμος Χριστοῦ (sen Tanrı'nın yoldaşı ve İsa'nın mirasçısı olacaksın.) Tanrısallaşmak hakkında Hippolytus şöyle der: τοῦτ' ἔστι τὸ γνῶθι σεαυτόν ("Kendini tanı," işte budur[17]) İsa bile Yahudilere karşı Tanrı'nın oğlu olduğunu Mezmurlar 82:6'ya başvurarak kanıt gösterir: "Ben dedim: Siz ilâhlarsınız."[18]

§ 133 Tanrı olma düşünceleri çok eskidir. Eski inanç bunu ölümden sonraki zamana bırakmıştı, ama gizem, onu tekrar bu dünyaya getirmiştir. Bir Mısır metni bunu en güzel şekilde dile getirir; bu, yükselen ruhun zafer şarkısıdır:

"Ben, yalnız olan Tanrı Atum'um.
Ben, Ra'nın ilk ışıldadığı zamanki tanrıyım.
Ben, kendini yaratan büyük tanrıyım... Hiçbir tanrının boy ölçüşemediği, tanrıların efendisi.
Dündüm ve yarını tanıyorum; konuştuğumda tanrıların savaş meydanı oluştu. Onun içinde barınan o büyük tanrının adını biliyorum...
Ben, göründüğü zaman başıma tüy takan Tanrı Min'im.[19]
Kendi ülkemdeyim, kendi şehrime geliyorum. Her gün babam Atum'la birlikteyim.
Kirimden arındırıldım, günahlarımı yendim. Herakleopolis'te insanların, kurbanlarını yaşayan tanrılar için temizlediği iki büyük gölde yıkandım.
Başımı adil olanların denizinde yıkamaya gidiyorum. Övülenlerin diyarına ulaşıyor ve muhteşem kapıdan içeri giriyorum.

---

17 *Elenchos* X, 34, 4, s. 293.

18 Yuhanna 10:34 vd.

19 Krş. Yukarıda söz edilen taç giyme. Kuştüyü, gücün sembolüdür. Tüylü taç: Işıldayan taç, hale. Bu tür taçlandırmalar güneşle özdeşleşmedir. Örneğin Roma paraları üzerindeki zikzaklı taç resmi Caesarların *sol invictus*'la [ele geçirilemeyen güneş, (aynı zamanda geç Roma İmparatorluğu'nun güneş tanrısı)] bir tutulduğu dönemde kullanılmaya başlamıştır: *Solis invicti comes* [ele geçirilemeyen güneşin yoldaşı]. Kutsal Hale de aynı şey, yani bir güneş imgesidir, rahiplerin yuvarlak tıraşlı başı da aynı anlamı içerir. İsis rahipleri de saçlarını kazırlardı ve dazlak başları yıldızlar gibi parlardı (*bkz.* Apuleius, *a.g.e.*).

Siz, önde duranlar, uzatın bana ellerinizi, benim, sizlerden biri oldum. Her gün babam Atum'la birlikteyim."[20]

§ 134 Tanrı olmak bireysel önemin ve gücün zorunlu olarak yükseltilmesidir.[21] Bu öncelikle amaçlanmış bir şey olarak görünür; yani bireyin kişisel yaşamındaki büyük zayıflıklara ve güvensizliğe karşı bir güçlendirmedir. Ama güç bilincinin kuvvetlenmesi sadece tanrı olmanın bir dış etkisidir, derinlerde yatan duygu süreçleri çok daha anlamlıdır. Libidoyu içedönük yapan, yani dış nesnelerden çekip alan kişi, öncelikle içedönüklüğün gerekli sonuçlarıyla yüzleşir: İçe yönelik özneye dönen libido, bireysel geçmişe el atar ve eskiden bakmış olduğu, dünyanın hâlâ dolu ve yuvarlak zamanında tekrarlanmış olan resimlere ait anıları hazinesinden çıkarır. En üst sıradakiler öncelikle çocukluk anılarıdır, ardından baba ve anne imagoları gelir. Bunlar benzersiz ve ebedidir ve bu nedenle anıları tekrar canlandırmak ve etkili kılmak için yetişkinin yaşamındaki zorluklara fazla gerek duyulmaz. Baba ve anne imagosunun geriye yönelik yeniden canlandırılmasının dinde önemli bir rolü vardır. Dinin verdiği iyilik duyguları çocuğunu koruyan anne babanın verdiği etkiye denktir ve onun mistik duyguları ilk çocukluğun belli eğilimlerine yönelik bilinçdışı anılarda, arketip sezgilerde kökleşmiştir; ilahinin söylediği gibi: "Kendi ülkemdeyim, kendi şehrime geliyorum. Her gün babam Atum'la birlikteyim."[22]

---

[20] "Yeraltı dünyasından günışığına çıkış" (Erman, *Ägypten* [*Mısırlılar*], s. 459 vd).

[21] *Mithra Liturjisi*'ndeki metinde şöyle der: Ἐγώ εἰμι σὺμπλανος ὑμῖν ἀστήρ καὶ ἐκ τοῦ βὰθους ἀναλάμπων οξυοξερθουθ. ταῦτά σου εἰπόντος εὐθέως ὁ δίσκος ἁπλωθήσεται (s. 8) (Sizlerle birlikte yörüngemde dolaşan bir yıldızım ve derinliklerden ışıldıyorum. (s. 9) Bunu söylediğinde, hemen güneş diski açılacak.)

[22] Krş. Özellikle Yuhanna'daki vecizeler: "Ben ve Baba, biriz" (10:30). "Beni görmüş olan, Babayı görmüş olur" (14:9). "Bana iman edin, ben Babadayım, Baba da bendedir; hiç değilse o işlerden dolayı iman edin" (14:11). "Babadan çıktım, ve dünyaya geldim; yine dünyayı bırakıp Babaya gidiyorum" (16:28). "Benim Babamın ve sizin Babanızın, benim tanrımın ve sizin tanrınızın yanına çıkıyorum" (20:17).

§ 135 Ama dünyanın görünürdeki babası güneştir, göksel ateş, bu nedenle de baba, tanrı, güneş, ateş mitolojik eşanlamlardır. Güneşin gücünde doğanın büyük yaratıcı gücüne tapıldığına dair bilinen gerçek, insanın tanrısallıkta arketipin enerjisine taptığının henüz anlaşılır olmadığını açıkça ifade eder. Bu sembol Dieterich tarafından yorumlanmış papirüsün üçüncü Logosunda oldukça esnek şekilde ortaya çıkar: İkinci duadan sonra güneş diskinden erginlenene doğru "tüm havayı dolduran, beş çatallı birçok yıldız" gelir. "Güneş diski kendini açtığında, uçsuz bucaksız bir daire ve kapalı duran, ateşten kapılar göreceksin." Erginlenen şu duayı söyler: "Ἐπακουσόν μου, ἄκουσόν μου ... ὁ συνδήσας πνεύματι τὰ πύρινα κλεῖθρα τοῦ οὐρανοῦ, δισώματος, πυρίπολε ... φωτὸς κτίστα ... πυρίπνοε ... πυρίθυμε ... πνευματόφως ... πυριχαρῆ ... καλλίφως ... φωτοκράτως ... πυρισώματε, φωτοδότα, πυρισπόρε, πυρικλόνε ... φωτόβιε ... πυριδῖνα, φωτοκινῆτα, κεραυνοκλόνε ... φωτὸς κλέος ... αὐξησίφως ... ἐνπυρισχησίφως ... ἀστροδάμα."[23]

§ 136 Görüldüğü gibi dua, ışık ve ateş simgeleri açısından bitmez tükenmezdir ve kendi coşkularının içinde sadece Hıristiyan mistikçilerinin sevgi sıfatlarıyla ilgili benzetmelerle kıyaslanabilirler. Kanıt olabilecek birçok metnin içinden Magdeburglu Mechthild'in (1212-1277) yazılarındaki bir bölümü seçtim:

> "Ey Tanrım, beni çok sev, sıklıkla ve uzun sev; beni ne sıklıkta seversen, o kadar fazla arınacağım; beni ne çok seversen, o kadar fazla güzelleşeceğim; beni ne kadar uzun seversen, yeryüzünde o kadar kutsal olacağım."

§ 137 Tanrı yanıt verir:

> "Seni sıkça sevmek benim özelliğimdir, çünkü ben sevginin kendisiyim. Seni çok sevmem, benim arzumdur, çünkü ben

[23] "Duy beni, kulak ver bana... Ruhunun nefesiyle bana göklerin ateşli kapılarını kapatan, çift bedenli, ateşe hükmeden, ışığın yaratıcısı, ateşe üfleyen, ateşten korkmayan, ruhu aydınlatan, ateşi seven, güzel aydınlatan, ışığa hükmeden, ateş bedenli, ışığı bağışlayan, ateşi gönderen, ateşle kasıp kavuran, ışığa hayat veren, ateşi döndüren, ışığı uyaran, şimşek çaktıran, ışığın şanı, ışığı çoğaltan, ateşin ışığını tutan, yıldızları fetheden" vb (*A.g.e.*, s. 8/10 ve 9).

de çok sevilmeyi arzularım. Seni uzun sevmem, benim ebediliğimdendir, çünkü ben sonsuzum."[24]

§ 138 Dinsel regresyon olasılıkla anne baba imagosuna hizmet eder, ama sadece bir sembol olarak; yani tıpkı enerjinin kendisini ateş, ışık, ısı,[25] bereket, üretme gücü vb gibi duyusal tasvirlerle açıklaması gibi, arketipe anne baba imagosunu giydirir. Mistisizmde içsel olarak görülen tanrısallıklar sıklıkla sadece güneş ya da ışıktır ve yok denecek kadar az kişileştirilmişlerdir. (RESİM 10). Örneğin *Mithra Liturjisi*'nde önemli bir bölüm yer alır: ἡ δὲ πορεία τῶν ὁρωμένων θεῶν διὰ τοῦ δίσκου, πατρός μου, θεοῦ φανήσεται.[26]

§ 139 Hildegard von Bingen (1100-1178) kendini şöyle ifade eder:

"Ama baktığım ışık yerel değil, güneşi taşıyan buluttan çok, çok parlak... Güneşin yuvarlağına tamamen bakamayışım gibi, bu ışığın biçimini hiçbir şekilde tanımlayamıyorum da. Ama bu ışıkta sık olmamakla birlikte, ara sıra canlı ışık diyebileceğim, başka bir ışık görüyorum ve onu ne zaman ve hangi şekilde gördüğümü nasıl söyleyeceğimi bilmiyorum. Ve ona baktığımda tüm üzüntülerimden ve sıkıntılarımdan kurtuluyorum, sonra yaşlı bir kadının değil de saf bir genç kızın ahlakına sahip oluyorum."[27]

§ 140 Yeni Teolog Symeon (970-1040) şöyle der:

"Dilim söylemeye varmıyor, içimde yaşananları herhalde ruhum görüyor, ama açıklayamıyor... Görünmez olana, tüm şe-

---

[24] Buber (ed.), *Ekstatische Konfessionen* [*Ekstatik Mezhepler*], s. 66.

[25] Renan (*Dialogues et fragments philosophiques*, s. 168) şöyle der: "Avant que la religion fût arrivée à proclamer que Dieu doit être mis dans l'absolu et l'idéal, c'est-à-dire hors du monde, un seul culte fût raisonnable et scientifique, ce fût le culte du soleil." [Din gelip de Tanrı'nın mutlak ve ideal olan olarak, yani dünya dışı olarak görülmesi gerektiğini ilan etmeden önce mantıklı ve bilimsel olan tek bir kült vardı, o da güneş kültüydü.]

[26] Dieterich, *Mithrasliturgie* [*Mithra Liturjisi*] s. 6-7: "Görünen tanrıların yolu, Tanrı babam güneşle ortaya çıkar."

[27] Buber, *a.g.e.*, s. 51 vd.

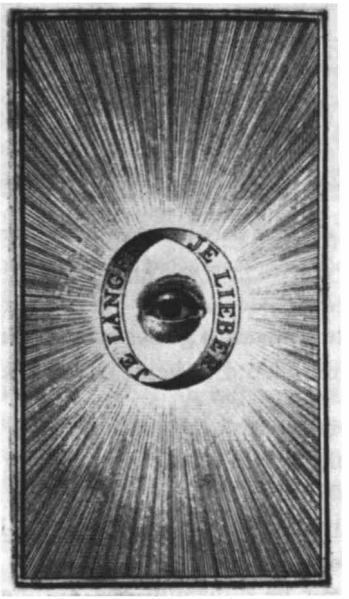

RESİM 10. Tanrı'nın Gözü. *Serafim Meleklerinin Çiçek Bahçesinden... Jacob Boehmen'in Yazılarından* (Kapak resmi, 1700).

killerde var olana, bileşik değil, son derece basit olana ve büyük sonsuzluğa bakıyor. Çünkü bir başlangıç göremiyor, bir sona bakamıyor ve hiçbir ortayı bilmiyor ve ne gördüğünü ne şekilde anlatacağını bilmiyor. Görünen şey bir bütün ve düşündüğüm kadarıyla varlığın kendisi değil, bir parçasıyla birlikte görünüyor. Çünkü ateşi de yakarsın ve tüm ateşi kavrarsın; ama diğeri eskisi gibi azalmadan ve bölünmeden duruyor. Buna karşın yaydığı şeyi ilkinden ayırıyor ve bedensel olarak birçok ışığa bölünüyor. Ama bu ruhsal, ölçüsüz, ayrılmaz ve bitmez tükenmez bir şey. Çünkü kendini birçok parçaya bölünmeye terk ettiğinde hiçbir şey ayrılmıyor ve bu benim içimde, zavallı kalbimin derinliklerinde tıpkı yuvarlak bir güneş diski, bir ışık gibi doğuyor, çünkü o bir ışıkl"[28]

[28] Buber, *a.g.e.*, s. 41. Benzer bir sembol Carlyle'de de vardır (*Über Helden, Heldenverehrung und das Heldentümliche in der Geschischte*, s. 54) [*Tarihte Kahramanlar, Kahramana Tapma ve Kahramanlıklar Üzerine*]: Varlığın büyük olgusu onun için büyüktür.

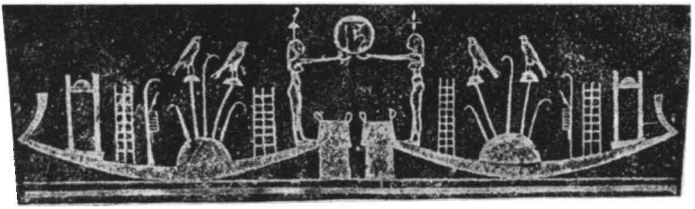

RESİM 11. Güneşin döngüsü. Gece kayığında duran Batının tanrıçası, sabah kayığında duran Doğu tanrıçasına güneş diskini uzatıyor. Geç Mısır dönemi.

§ 141 İçsel ışık, öte dünyanın güneşi gören duygusal ruhsallığı, Symeon'un sözlerinde kendini açıkça ortaya koyar:

> **"Ve ruhum onu izleyerek baktığım parlaklığı kucaklamak istedi, ama onu bir yaratık olarak görmüyordu ve yaratıkların yaratılmamış ve dokunulmamış bir parlaklıkla kuşatılmış olduğunu bilmiyordu. Yine de her yeri kaplıyor, kendisine baktırıyordu. Havayı yokluyor, gökyüzünü dönüştürüyor, uçurumları aşıyor ve dünyanın ona görünen sonunu gözlüyordu.[29] Ama hiçbirinde hiçbir şey bulamadı, çünkü her**

Nereye dönerse dönsün, bu realitenin yüce anından dışarı çıkamaz. Varlığı öyle biçimlenmiştir ve onu büyük yapan şey en başta budur. Evren onun gözünde verimli ve muhteşemdir, yaşam kadar gerçek, ölüm kadar gerçektir. Tüm insanlar bu gerçeği unutup gururlu birer ışığa dönüşseler de o bunu yapamaz. Alevlerin resmi her an ona karşı ışıldar..." Edebiyatta türlü örnekler çıkartılabilir, örneğin Friedländer (*"Veni Creator!" Zehn Jahre nach dem Tode Friedrich Nietzsche's* [*"Gel, Yaratıcı Ruh!" Friedrich Nietzsche'nin Ölümünden On Yıl Sonra*], s. 823) gibi: "Sevgiliye olan arzunun sadece en safına özlem duyar, ışık olmak istemeyen en muazzam yaşamı bile aleviyle kömür eden güneş gibi tüketir. Bu, sevginin güneş gözüdür" vs.

[29] Bu, tasvirleri çok eskiye dayanan bir "gökyüzünde dolaşan ruh" tablosudur ve psikolojik kökler içerir. Doğuşundan batışına dek tüm dünyayı kateden güneşin seyridir. Bu benzetme, örneğin Wesendonck'un "Acılar" şiirinin de gösterdiği gibi, insanın fantezisinde silinmeyecek izler bırakmıştır:

Güneş, her gece ağlarsın
Güzel gözlerin kızarır,
Denizin üstünde yıkanırken
Ah, nasıl yakınayım
kalbimin sana olan bunca ağır özlemini,
Güneşin kendisi umutsuzken,

şey yaratılmıştı. İçimden yakındım, kederlendim ve için için yandım ve ruhunda inzivaya çekilmişler gibi yaşadım. Ama o istediği zaman geldi ve ışıktan bir sis bulutu gibi alçalarak sanki başımın her yerini sardı, öyle ki şaşkınlıktan haykırdım. Ama o yine uçarcasına uzaklaşıp beni yalnız bıraktı. Ve çabalayarak onu ararken, içimde olduğunu öğrendim ve kalbimin tam ortasında, tıpkı bir güneş diski gibi, ortaya çıktı."[30]

Erken ölüm sana ulaşır.
Ama eski görkeminle dirilirsin,
Karanlık dünyanın zaferi,
Sabah yeniden uyanırsın
Tıpkı gururlu bir kahraman gibi.

Güneş batmalı mıdır?
Ve ölüm sadece yaşamı sineye çeker
Acılar sadece haz verir:
Ah, varlığına ne kadar minnettarım
Doğadaki bu tür acıların.

Başka bir paralellik de Ricarda Huch'ın şiirinde bulunur:

Yeryüzü güneşten nasıl da ayrılıyor
Fırtınalı gecede telaşlı bir uçuşla uzaklaşarak,
Çıplak bedeni soğuk karlarla yıldızlıyor,
Yazın hazzı sessizce çalıyor.

Ve kışın gölgelerinde gittikçe derine gömülürken
Önceleri kaçtığına yaklaşıyor ansızın,
Pembe ışıkla sarmalanmış görürken kendini,
Kayıp kocasına doğru atılıyor.

Böyle gittim sürgün cezasının acısıyla,
Çehrenden uzaklaşarak dertlerin içine,
Issız kuzeye korunmasız dönerek,

Ölüm uykusuna gittikçe daha derin meylederek,
Böylece senin kalbinde uyandım,
Sabah kızıllığının görkeminden gözlerim kamaşarak.

Gökyüzü seyri, *peregrinatio* motifi olarak simyaya dek uzanan kahraman yürüyüşünün sıradışı bir durumudur. Bu motifin en eski ortaya çıkışı olasılıkla Platon'un (?) *Platonis liber quartorum*'unda (s. 145) Harran güzergâhında yaptığı gökyüzü seyridir. Ayrıca *bkz.* Jung *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*] (§ 457). [*Peregrinatio*: Latince Hıristiyan terminolojisinde "bu dünyanın yabancısı olma" anlamındadır ve dünyevilikten uzaklaşanlar bu adla anılır –çn.]

[30] Buber, *a.g.e.*, s. 45.

§ 142 Nietzsche'nin "Şan ve Ebedilik" şiirinde tamamen benzer bir sembole rastlarız:

> Sessiz!
> Büyük şeyler karşısında –Büyük şeyler *görüyorum*!–
> susmak gerek
> ya da büyük konuşmak:
> Büyük konuş, keyifli bilgeliğim!
>
> Yukarı bakıyorum–
> ışık denizleri yuvarlanıyor orada
> –Ey gece, ey sessizlik, ey sessiz gürültü!...
> Bir işaret görüyorum–,
> En uzak diyarlardan
> Yavaşça kırpışarak batıyor bir takımyıldızı karşımda...[31]

§ 143 Nietzsche'nin büyük yalnızlığı, eski kültlerin dinsel deneyiminin ritüel tasvirlere yücelttiği varlığı belli tablolara tekrar kazandırmasına şaşırmamak gerekir. Mithra liturjisinin tarihinde artık kolayca libido sembolleri olarak anlaşılabilecek tamamen benzer tasvirler içinde hareket ederiz:

> "Ama iki kez susmak anlamına gelen ikinci duayı ettiğinde, iki kez ıslık çal ve dilini iki kez şaklat, hemen ardından güneş diskinden beş köşeli birçok yıldızın indiğini ve tüm havayı doldurduğunu göreceksin. Ama tekrar söyle: Susmak, susmak" vb.[32]

§ 144 Islık çalmak arkaik bir kalıntıdır, teriyomorf tanrıları ayartmak için bir yoldur. Haykırmak da benzer anlama gelir: "Ama ona doğru bak ve boruya tüm soluğunla üflermiş gibi, yanlarına bastırıp uzunca haykır ve muskayı öp" vs.[33] "Ruhum aç bir aslanın sesiyle haykırıyor," der (*a.g.e.*, s. 75) Magdeburglu Mechthild; Mezmurlar 42:2 (Luther İncili): "Geyik taze su için nasıl haykırırsa, ruhum öyle haykırıyor sana, Tanrım." Kült âdetleri sıklıkla olduğu gibi benzetmelere indirgenmiştir. Ama şizofreni, insanlık hakkında kötü yönlendirilmiş tanrıyı kendi

---

31 Werke (Eserler) VIII, s. 427.

32 Dieterich, *Mithraliturgie* [*Mithra Liturjisi*] s. 9.

33 *A.g.e.*, s. 13.

varlığından haberdar eden Schreber'in "haykırma mucizesi"yle[34] eski âdetleri tekrar hayata geçirmiştir.

§ 145 Sessizlik gereklidir ve sonra ışık vizyonu açılır. Erginlenenin durumuyla Nietzsche'nin şiirsel vizyonundaki benzerlik şaşırtıcıdır. Nietzsche "takımyıldız" der. Takımyıldızları aslında teriyomorf ya da antropomorf olarak bilinirler; Papirüs şöyle der: ἀστέρας πενταδακτυλιαίους ("gül parmaklı" Eos'unkine* benzer beş parmaklı yıldızlar) antropomorf bir imgeden başka bir şey değildir. Buna göre, uzun süre bakıldığında "alevlerin resmi"nden canlı bir varlık, teriyomorf ya da antropomorf doğası olan bir "takımyıldız"ın şekillenmesi beklenebilir, çünkü libido sembolü güneş, ışık ve ateşte kalmaz, aksine çok daha başka ifade araçlarına sahiptir. Burada sözü Nietzsche'ye bırakıyorum:

Ateşin İşareti

Burada, denizlerin arasından adanın çıkıp,
bir kurban sunağı gibi ansızın yükseldiği yerde,
burada, siyah gökyüzünün altında yakıyor
zerdüşt yüksek ateşini, – ...

Beyaz-gri göbekli bu alevin
– arzusu yalıyor soğuk uzaklıklarda,
hep daha saf yüksekliklere eğiyor boynunu
sabırsızlıkla dimdik duran bir yılan
bu işaretin önünde dikildim.

Ruhumun kendisi bu alev:
Yeni uzaklıklara doymayan
sessiz ateşiyle yükseliyor yukarı...

Şimdi tüm yalnızlara atıyorum oltayı:
Yanıt verin alevin sabırsızlığına,
yakalayın bana, yüksek dağlardaki balıkçıya,
yedinci, son yalnızlığımı![35]

---

[34] *Denkwürdigkeiten eines Nervenkranken* [*Bir Ruh Hastasının Anıları*], s. 205 vd.

* Latince adı Aurora olan şafak tanrıçası, Homeros'un destanlarında bu adla bilinir –çn.

[35] Werke (Eserler) VIII, s. 417.

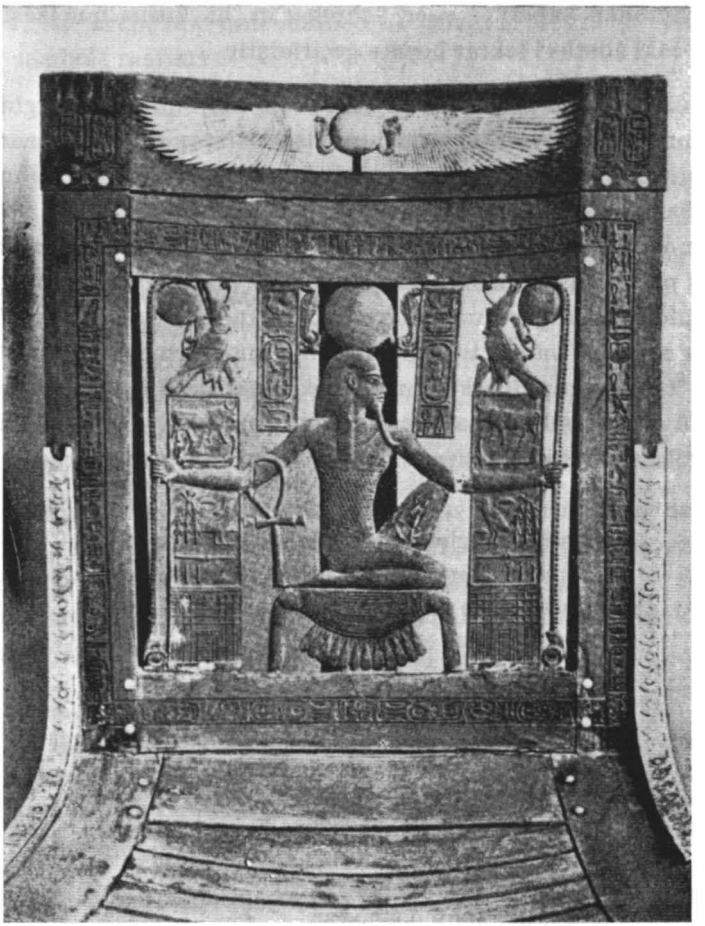

RESİM 12. Kanatlı güneş diski. Tutankamon'un tahtı (İÖ 14. yy)

§ 146 Burada libido ateş, alev ve yılan olur. Mısır'ın "canlı güneş diski" sembolü: İki ureaus yılanının bulunduğu disk, (RESİM 129) iki libido benzetmesinin bileşimini içerir. Güneş diski dölleyici sıcaklığıyla, sevginin dölleyici sıcaklığının benzetmesidir. Libidonun güneş ve ateşle kıyaslanması aslında bir "benzeşim"dir. İçinde ayrıca "nedensel" bir öğe de barındırır, çünkü iyilikçi güçleriyle güneş ve ateş insan sevgisinin nesneleridir (örneğin Mithra'nın güneş kahramanının adı "çok sevilen"dir.) Nietzsche'nin şiirindeki kıyaslama da aynı şekilde

RESİM 13. Alman güneş idolü.

nedenseldir, ama bu kez ters anlamlıdır: Yılan kıyaslaması açıkça falliktir. Fallus yaşamın ve libidonun kaynağıdır, her yerde tapınmanın tadını çıkaran yaratıcı ve keramet sahibi olandır. O halde libidonun sembolleştirilmesiyle ilgili üç türe sahibiz:

1. *Benzeşimle kıyaslama*: Güneş ve ateş gibi (RESİM 13).

2. *Nedensel kıyaslamalar*: a) Nesnel kıyaslama. Libido kendi nesnesiyle, örneğin iyilikçi güneşle tanımlanır. b) Öznel kıyas-

lama. Libido kendi enstrümanı ya da onun benzeşiğiyle, örneğin fallusla ya da benzeşiğiyle, yılanla tanımlanır.

§ 147 Kıyaslamanın bu üç temel biçiminde bir dördüncüsü de, yani *etkinlik* kıyaslaması da rol oynar ki, *tertium comparations* [kıyaslamanın üçüncü bölümü] etkinliktir (örneğin libidonun boğa gibi döllemesi –tutkusunun gücü nedeniyle– aslan ya da erkek domuz gibi tehlikelidir, eşek gibi kızışmıştır vs). Bu kıyaslamalar aynı şekilde birçok sembol olanakları demektir ve bu nedenle libido imgeleri oldukları sürece çok çeşitli olan tüm semboller çok basit bir köke, yani yine libidoya ve onun özelliklerine indirgenebilirler. Bu psikolojik indirgeme ve basitleştirme uygarlığın sayısız miktardaki tanrıyı bağdaştırıcı olarak birleştirmeye ve basitleştirmeye yönelik tarihsel çabasına denktir. Bu girişimlere, çeşitli yerel iblislerle ilgili sınırsız çoktanrıcılığın sonunda bir basitleştirme gerektirdiği eski Mısır'da rastlarız. Tüm yerel tanrılar, güneş tanrısı Ra'yla tanımlanmıştır, Teb'in Amon'u, Doğunun Horus'u, Edfu'nun Horus'u, Elephantine'nin Chnum'u, Heliopolis'in Atum'u vs gibi.[36] Güneş ilahilerinde Amon-Ra-Harmachis-Atum'un karışım ürünü "gerçekte yaşayan tek tanrı" olarak okunurdu.[37] Bu yönde en ileri giden IV. Amenhotep (18. Hanedan) oldu: O döneme kadarki tüm tanrıların yerine "yaşayan, büyük güneş diski"ni koydu. Resmi unvanı şöyleydi: "İki ufka hükmeden, ufukta adını sevinçle haykıran güneş: Güneş diskindeki pırıltı." –"Üstelik ona güneş tanrısı olarak tapılmayacaktı," diye ekler Erman,[38] "O, içindeki yaşamın sonsuzluğunu ışıldayan elleriyle yaşayan canlılara bildiren, güneşin takımyıldızlarının kendisiydi (RESİM 14, ayrıca 2 ve 16'yla kıyaslanabilir)."[39]

§ 148 IV. Amenhotep, reformuyla psikolojik anlamda değerli bir yorum çalışması yapmıştır. Tüm tanrıları, boğayı,[40] oğlağı,[41] tim-

[36] Hatta timsah olarak görünen su tanrısı Sobek bile Ra'yla tanımlanırdı.

[37] Erman, *Ägypten* [*Mısırlılar*], s. 354.

[38] Bölüm 1, s. 355.

[39] Yukarıdaki "Beş parmaklı yıldız"la karşılaştırın.

[40] Apis öküzü Ptah'ın tezahürü olarak.

[41] Amon.

sahı,[42] direği[43] vs güneş diskinde bir araya getirip böylece onların farklı özelliklerini güneşin özellikleriyle birleştirmiştir.[44] Sonraki yüzyılların bağdaştırma çabaları sayesinde benzer bir kaderi Helen ve Roma çoktanrıcılığı da paylaşmıştır. Buna uygun bir kanıtı Lucius'un gökyüzü kraliçesine (Ay'a) ettiği güzel dua ortaya koyar:

> "Regina coeli, sive tu Ceres alma, frugum parens originalis... seu tu coelestis Venus ... seu Phoebi soror ... seu nocturnis ululatibus horrenda Proserpina ... ista luce feminae collustrans cuncta moenia ..."[45]

§ 149 Sayısız değişkenliklere bölünmüş ve tektanrı olarak tanımlanmış arketipleri çoktanrıcı çoğalımlarına ve dağılmalarına göre, çok az bütünlükleriyle yeniden bir arada özetleme girişimleri, benzeşimlerin henüz eski dönemlerde bile birbirini adeta sıkıştırdığı gerçeğini ortaya koyar. Bilindiği gibi Herodotos, bu tür ilişkiler açısından zengindir, hele Helen-Roma dünyasının sistemlerinin sözü bile edilemez. Bütünlük oluşturma çabası karşısında olasılıkla çok daha güçlüsü, sürekli çokluk yaratma eğilimi durur. Öyle ki çoktanrıcılık, katı biçimde tektanrıcı olan dinlerde de, örneğin Hıristiyanlıkta örtbas edilemez biçimde kendini belli eder. Tanrısallık üçe bölünmüştür ki göksel hiyerarşi de bunun içindedir. Çoktanrıcılık ve tektanrıcılık eğilimleri birbiriyle yan yanadır ve sürekli savaş halindedirler; *tek bir* tanrı, sayısız özellikleriyle var olur ya da bunlar basitçe yerel adlarıyla anılırlar, daha sonra yukarıda, Mısır tanrılarında gördüğümüz gibi, kendi arketiplerinin şu ya da bu

---

[42] Fayyum'un Sobek'i.

[43] Deltada ahşap sütun olarak tapılan Dedu tanrısı.

[44] Birçok fanatiği harekete geçiren bu iyileştirme tekrar çökmüştür.

[45] Apuleius, I. bölüm, Kitap XI, s. 223 vd. "Gökyüzü kraliçesi, (ister kendine) Ceres (de), tarla ürünlerinin yüce anası, ister Venus ya da Phöbus'un kız kardeşi ya da geceleri korkunç ağlamasıyla dehşet salan Proserpina ol, ... kadınsı, yumuşak ışığınla tüm kentleri aydınlatan sen." Hümanistlerin de (burada Mutianus Rufus'un bir sözü aklıma geliyor) aynı bağdaştırıcılığa varmaları ve eskiçağlarda sadece iki tanrı, yani bir erkek, bir dişil tanrı var olduğunu iddia etmeleri dikkat çekicidir.

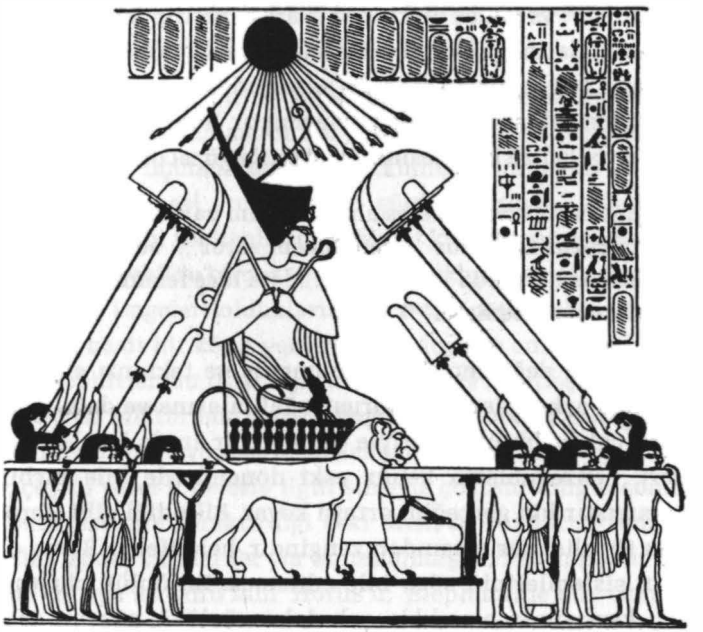

RESİM 14. Yaşam veren güneş. IV. Amenhotep tahtında oturuyor. Mısır rölyefi.

özellikleriyle tanımlanırlar. Böylece Nietzsche'nin "Ateşin İşareti" şiirine geri döneriz. Burada libido imgesi olarak alevi, teriyomorf olarak tasvir edilmiş yılanı (aynı zamanda ruhun imgesini:[46] "Ruhumun kendisi bu alev" (krş. RESİM 15) buluruz. Yılanın sadece fallik değil, aynı zamanda güneş imgesinin bir özelliği (Mısır güneş idolü), daha doğrusu bir libido sembolü olarak da kavranacağını görürüz. Bu nedenle güneş diskinin eller ve ayak-

[46] Yalnızca tanrı değil, aksine ruh da, örneğin Mani sisteminde ve ateşli soluk olarak karakterize edilen Yunanlarınkinde olduğu gibi, ışık ya da ateş öğelerine bağlanmıştır. Yeni Ahit'in Kutsal Ruh'u havarilerin başlarında alev biçiminde görünür, çünkü ruh alevli bir varlık olarak düşünülmüştür. (Krş. Dieterich, *Mithrasliturgie*, [*Mithra Liturjisi*] s. 116) İranlıların, hükümdarın yönettiği "gökyüzünün rahmeti" olarak kavranabilecek Hvarenô düşüncesi de buna çok benzer. "Rahmet" bir tür ateş ya da parlayan ziya olarak son derece özlü düşünülmüştür (*bkz.* Cumont, *Mysterien des Mithra* [*Mithra Gizemleri*], s. 84 vd. Benzer karakterlerin tasavvurlarına Kerner'in *Prevorst Kâhinesi*'nde rastlarız.

RESİM 15. Merkür yılanı. Ejderha, yılan, semender, simyada ruhsal değişim sürecinin sembolleridir. Barchusen, *Elementa chemiae* (1718).

lar dışında (RESİM 16, ayrıca krş. RESİM 2) bir fallusla da donatılması mümkündür. Bununla ilgili kanıtı Mithra liturjisinin farklı bir hikâyesinde buluruz: ὁμοίως δὲ καὶ ὁ καλούμενος αὐλός, ἡ ἀρκὴ τοῦ λειτουργοῦντος ἀνέμου. ὄψει γὰρ ἀπὸ τοῦ δίσκου ὡς αὐλὸν κρεμάμενον.[47]

§ 150 Bu borular fallik anlama yakın olmasaydı, bir güneş diskinden aşağı sarkan borularla ilgili bu tuhaf vizyon, Mithra liturjisi gibi dinsel bir metinde yabancı kaçabilirdi: Borular rüzgârın çıktığı kaynaktır. Bu özellikten fallik anlam baştan çıkartılamaz. Ama rüzgârın güneş gibi, bir dölleyici ve yaratıcı olduğu unutulmamalıdır.[48] Ortaçağda yaşamış Alman bir ressamın eserinde döllemenin şu tasvirini buluruz: Gökyüzünden aşağı bir boru ya da hortum iner ve Meryem'in eteklerinin altına girer: Borunun içinden, aşağıya doğru güvercin biçimine girmiş kutsal Ruh, ana tanrıçayı döllemek için uçmaktadır.[49] (RESİM 17, krş. RESİM 4)

---

[47] "İşbaşındaki rüzgârın kaynağı olan boru da aynı şekilde görünecektir. Çünkü sen güneş diskinden aşağı sarkan borulardan bakıyormuşsun gibi göreceksin." (Dietrich, *a.g.e.*, s. 6-7)

[48] Lusitanya kısrakları ve Mısır akbabaları antikçağda halk inancına göre rüzgârın soluğuyla döllenirlerdi.

[49] Hieronymus, mucizevi şekilde bir kayadan doğan (krş. RESİM 20)

RESİM 16. Güneş eller. Rölyef, Tübingen'de bir hastane kilisesinden.

§ 151 Bir ruh hastasında şu saplantıyı gözlemlemiştim: Hasta güneşte bir *membrum erectum** görüyordu. Başını iki yana salladığında, güneş penisi de iki yana sallanıyor ve böylece rüzgâr oluşuyordu. Bu farklı saplantının ne anlama geldiğini, Mithra liturjisini tanıyana kadar anlayamadım. Bana kalırsa bu saplantı, öncekini izleyen aşağıdaki alıntı metinde oldukça karanlık bir yere aydınlatıcı ışık oluyor: εἰς δὲ τὰ μέρη τὰ πρὸς λίβα ἀπέραντον οἷον ἀπηλιώτην. ἐὰν ἢ κεκληρωμένος εἰς τὰ μέρη τοῦ ἀπηλιώτου ὁ ἕτερος, ὁμοίως εἰς τὰ μέρη τὰ ἐκείνου ὄψει τὴν ἀποφορὰν τοῦ ὁράματος.

§ 152 Dieterich burada şöyle çeviriyor:

> "Daha doğrusu batı yönünde doğru sonsuz [sürekli] doğu rüzgârı olarak; doğu yönünde olanı başkası belirliyorsa o zaman aynı şekilde yüzün o yöne doğru döndüğünü [ilerlediğini] göreceksin."[50]

§ 153 Mead'in çevirisi şöyle:

> "... and towards the regions Westward, as though it were an infinite East Wind. But if the other Wind, toward the regions

---

Mithra'da, bu üretimin "solo aestu libidinis"le (yalnızca libidonun ateşiyle/ısısıyla) gerçekleştiğine değinir. (Cumont, *Textes et monuments* [*Metinler ve Anıtlar*] I, s. 163.)

* (Lat.) Ereksiyon halinde organ –çn.

[50] *A.g.e.*, s. 7.

of the East, should be in service, in the like fashion shalt thou see, toward the regions of that (side,) the converse of the sight."[51]

[... ve Batıya uzanan diyarlara doğru, daimi bir Doğu rüzgârı gibi. Ama Doğu diyarlarına doğru esen diğer rüzgâr iş başındaysa, aynı şekilde görürsün, o (taraftaki) diyarlarda, o manzaranın aksini.]

§ 154 "... Οραμα görülen vizyondur, ἀποφορά, aslında taşıyıp götürmek, alıp götürmek anlamındadır. Buna göre şu anlam çıkabilir: Görülen şey rüzgârın yönüne göre bir o yana, bir bu yana taşınacak ya da dönecektir. "ὅραμα," "Rüzgârın kaynağı" olandır ve hızla doğuya ve batıya doğru dönmektedir, belki de uygun rüzgârı yaratandır. Borunun bu hareketiyle ruh hastasının vizyonu şaşılacak biçimde uyuşmaktadır.[52] Bu dikkat çekici olay bana siyahi ruh hastalarında belli araştırmalar yapma fırsatı verdi.[53] Böylece güneş çarkındaki Ixion'un (krş. RESİM 90) bilinen motifinin, eğitimsiz bir siyahinin rüyasına girdiğinden emin olabildim. Bu ve benzeri deneyimler bana yön vermeye yetti: Burada söz konusu ırksal karakteri olan bir soyaçekim değil, aksine tüm insanlara yönelik bir özelliktir. Yine söz konusu hiçbir şekilde kalıtımsal *düşünceler* değil, aksine aynı ya da benzer düşünceleri üreten, işlevsel bir *eğilimdir*. Bu eğilimi daha sonra *arketip* olarak tanımladım.[54]

---

[51] Mead, *A Mithraic Ritual* [*Bir Mithra Ritüeli*], s. 22.

[52] Bizi ilgilendiren bir sembole dikkat çeken şu vakanın bilgilerini müteveffa meslektaşım Dr. Franz Riklin'e borçluyum: Söz konusu olan, megalomani belirtileri gösteren bir paranoya kadın hastasıdır: *Ansızın güçlü bir ışık gördü, bir rüzgâr ona doğru esti, "kalbinin ters döndüğünü" hissetti ve o andan sonra Tanrı'nın ona geri döndüğünü ve içinde olduğunu anladı.*

[53] Bu araştırmayı yapmam için izin veren Washington D.C. Government Hospital yöneticisi Dr. A. White'a teşekkürü borç bilirim.

[54] Ayrıntı için: Jung ve Kerényi, *Einführung in das Wesen der Mythologie* [*Mitolojinin Doğasına Giriş*] ("Zur Psychologie des Kind-Archetypus" ["Çocuk Arketipinin Psikolojisi"], § 260 vd) ve Jung, *Der Geist der Psychologie* [*Psikolojinin Ruhu*], § 388 vd.

RESİM 17. *Obumbratio Mariae.* Rhein'da yapılmış el dokuma halısı (15. yy sonu).

§ 155 Güneşin farklı özellikleri Mithra liturjisinde birbiri ardına görünür. Helios'un vizyonuna göre yılan yüzlü yedi bakire ve boğa yüzlü yedi kara tanrı ortaya çıkar. Bakire, libidonun nedensel kıyaslaması olarak kolayca anlaşılır. Cennetteki yılan, dişideki baştan çıkarıcı ilke nedeniyle genellikle dişi olarak düşünülmüştür (eski sanatçılar da yılanı hep dişi olarak tasvir etmişlerdir). [55] (RESİM 18) Eskiçağda yılan, benzer anlam değişimiyle toprağın sembolü olarak hep dişil düşünülmüştür. Boğa, herkesçe bilinen bir bereket sembolüdür. Boğa tanrılar Mithra liturjisinde "gökyüzü çemberinin eksenini" çeviren κνωδακοφύλακες "Dünya ekseninin bekçileri" olarak adlandırılırlar. Aynı özellik kâh *sol invictus*'un [ele geçirilemeyen güneş]

[55] *Psychologie und Religion* [*Psikoloji ve Din*] adlı çalışmama bakılabilir (§ 104 vd).

kendisi, kâh Helios'un eşlikçisi ve hükmedicisi olan Mithra'da vardır (krş. RESİM 43 ve 77): Sağ elinde "gökyüzünü hareket ettiren ve geri döndüren ayıların takımyıldızı"nı tutar. Yine Mithra'nın kendisi gibi ἱεροὶ καὶ ἄλκιμοι νεανίαι (kutsal ve güçlü delikanlı) olan ve ayrıca νεώτερος (daha genç) özelliği verilmiş olan boğa başlı tanrılar, sadece aynı tanrıların niteleyici ve ayırıcı anlatımlarıdır. Mithra liturjisinin baştanrısı kendi içinde Mithra ve Helios olarak ayrılır (krş. RESİM 19) ve her ikisinin özellikleri birbirine yakındır. (Helios:) ὄψει θεὸν νεώτερον εὐειδῆ πυρινότριχα ἐν χιτῶνι λευκῷ καὶ χλαμύρι κοκκίνῃ, ἔχοντα πύρινον στέφανον;[56] (Mithra:) 'ὄψει' θεὸν ὑπερμεγέθη, φωτινὴν ἔχοντα τὴν ὄψιν, νεώτερον, χρυσοκόμαν, ἐν χιτῶνι λευκῷ καὶ χρυσῷ στεφάνῳ καὶ ἀναξυρίσι, κατέχοντα τῇ δεξιᾷ χειρὶ μόσχου ὦμον χρύσεον, ὅς ἐστιν ἄρκτος ἡ κινοῦσα καὶ ἀντιστρέφουσα τὸν οὐρανόν, κατὰ ὥραν ἀναπολεύουσα καὶ καταπολεύουσα. ἔπειτα ὄψει ἀυτοῦ ἐκ τῶν ὀμμάτων ἀστραπὰς καὶ ἐκ τοῦ σώματος ἀστέρας ἀλλομένους.[57]

§ 156 Altını ve ateşi benzer özellikler olarak gördüğümüzde, her iki tanrının özelliklerinde büyük bir uyuşma hüküm sürer. Bu pagan-mistik imgelerde Yuhanna'nın Vahiy Kitabının olasılıkla pek de fazla eski olmayan vizyonları birbiri ardına sıralanmayı hak ediyor:

> "Ve benimle söyleşen sesi görmek için döndüm. Ve döndüğümde, yedi altın şamdan ve şamdanların ortasında ayağa kadar uzun esvapla giyinmiş ve göğsüne altın kuşak kuşanmış insanoğluna benzer birini gördüm. Ve onun başı ve saçı ak, yapağı gibi ak, kar gibi idi; ve onun gözleri ateş alevi gibi idi; ve onun ayakları fırında kaledilmiş parlak tunca

[56] Dieterich, *Mithrasliturgie* [*Mithra Liturjisi*], s. 10/11: "...beyaz giysisi, erguvan renkli mantosu ve alev rengi çelengiyle genç, güzel, ateş gibi lüle saçlı bir tanrı göreceksin." (Yukarıdaki metinden alıntı, s. 12, 13 ve 15)

[57] Dieterich, *a.g.e.*, s. 14, 15: "Tanrı'yı göz kamaştırıcı yüzüyle, genç, altın saçlı, beyaz giysilerle, altın bir çelenkle, geniş, beyaz pantolonu içinde, sağ elinde bir sığırın altın omzuyla göreceksin; o, gökyüzünü saat başı yukarı aşağı hareket ettiren ve döndüren ayıların takımyıldızıdır, sonra onun gözlerinden şimşeklerin çıktığını, bedeninden yıldızların saçıldığını göreceksin."

RESİM 18. Havva'nın baştan çıkarılması. Zainer, *Speculum humanae salvationis.* (Augusburg 1470).

benziyordu; ve onun sesi çok suların sesi gibi idi. Ve sağ elinde yedi yıldız vardı,[58] ve ağzından iki ağızlı keskin bir kılıç çıkıyordu,[59] ve yüzü, kuvvetinde parlayan güneş gibi idi." (1:12-15 vd)

"...ve gördüm, ve işte, beyaz bir bulut; ve bulutun üzerinde oturan insanoğluna benzer biri, başı üzerinde altın taç, 'στέφανον χρυσοῦν'[60] ve elinde keskin orak vardı." (14:14)

"Ve onun gözleri ateş alevidir; ve başı üzerinde çok taçlar vardır..." (19:12)

"Ve üzerine kan serpilmiş bir esvapla giyinmiş olup..."[61] [19:13]

"Ve gökte olan beyaz, temiz, zarif ketenle giyinmiş ordular

[58] Büyükayı yedi yıldızdan oluşur.

[59] Mithra çoğu zaman bir elinde kısa bir kılıç, diğerinde meşaleyle gösterilir (RESİM 20). Kılıç onun mitinde bir kurban enstrümanı olarak önemli bir rol oynar, Hıristiyan sembolizminde de böyledir. Bunun için ayrıca açıklamalarıma bakılabilir: *Das Wandlungssymbol in der Messe* [*Ayinde Sembol Dönüşümü*] (§ 324 ve 357 vd).

[60] Aslında "altın çelenk."

[61] Krş. Helios'un erguvan renkli mantosu. Kurban edilmiş hayvanların kanlı postuna bürünmek, Lupercalia, Dionyses ve Saturnalia ayinlerinde olduğu gibi, çeşitli kültlerin ritüelleri arasında yer alır. Saturnalia, Roma'da tipik figürü cinsel içerikli Pulcinello olan karnavalı, bize miras bırakmıştır.

RESİM 19. Yedi şamdanın arasındaki insanoğlu. Beatus tefsiri (12. yy ikinci yarısı).

kır atlar üzerinde onun ardınca geliyorlardı.[62] ... kendi ağzından keskin bir kılıç çıkıyor..." (19:14 vd)

§ 157 Apokaliptik ve Mithraik düşünce arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu benimsemeye gerek yoktur. Her iki metindeki vizyon tabloları sadece bir yerden akmayan, aksine birçok insanın zihninde bulunan bir kaynaktan yaratılmıştır. Bunlardan ortaya çıkan semboller sadece bir tek şeye ait olamayacak kadar tipiktir.

§ 158 Bu imgelerden söz edişimin nedeni, ışık sembolünün yüzde gittikçe derinleşerek yavaş yavaş güneş kahramanının, yani "çok sevilen"in[63] imgesine dönüştüğünü göstermektir.[64] Bu düşsel süreçler antik gizemlerdeki güneş taçlandırmalarının psiko-

---

[62] Krş. Helios'un ince kumaş giymiş taraftarları. Boğa başlı tanrılar beyaz περιζώματα (önlükler?) giyerler.

[63] Mithra'nın *Vendidad*'daki adı, XIX, 28; alıntı: Cumont, *Textes et monuments* [*Metinler ve Anıtlar*], s. 37.

[64] *Faust*'taki güneş sembolünün gelişimi antropomorf vizyonlara dek ulaşmayıp (intihar sahnesinde, Bölüm I, Perde 1) Helios'un arabasında durur. ("Ateşten bir araba yavaşça salınarak süzülüyor/bana doğru!") Ateş arabası, İlyas'ın ya da Mithra'nın göksel yolculuğunda olduğu gibi, (Assisili Francesco'dakine benzer biçimde), ölen ya da veda eden kahramanı almak üzere gelir. Faust'un ve aynı şekilde Mithra'nın uçuşu deniz üstündedir; İlyas'ın göksel yolculuğuyla ilgili eski Hıristiyan sanatsal tasvirler kısmen buna uygun olan Mithracı tasvirlere dayanır. Güneş arabasının gökyüzüne doğru koşturan atları sağlam zemini terk edip ayaklarının altında uzanan su tanrısı Okeanos'un üzerinde yol alırlar (Cumont, *a.g.e.*, I, s. 178)

lojik kökleridir. (Krş. RESİM 9 ve Apuleius, *Başkalaşımlar*, Kitap XI) Liturjik biçimdeki ritüelleri, kuralları gereği geniş kapsamlı, dışa yönelik biçimlenen, katı, dinsel deneyimlerdir. Tüm bunlardan sonra eski Kilise'nin bir yandan *sol novus* [yeni doğan güneş] olarak İsa'yla özel bir ilişki içinde kalması, öte yandan Pagan sembollerden uzak durmak için belli bir çaba sarf etmesi anlaşılır bir durumdur. İskenderiyeli Philo bile güneş imgesinde tanrısal Logosu ya da tanrının kendisini görmüştü.[65] Tatlı bir ilahide İsa'ya seslenilir: "O sol salutis" [selam sana güneş] vs. Meliton,[66] Marcus Aurelius döneminde kaleme aldığı yazısında şöyle der: περὶ λούτρος Ηλιος ἀνατολῆς ... μόνος ἥλιος οὗτος ἀνέτειλεν ἀπ' οὐρανοῦ.[67]

§ 159 Pseudo-Cyprian'daki* bir bölüm daha belirgindir:

> "O quam praeclara providentia ut illo die quo factus est sol, in ipso die nasceretur Christus, V. Kal. Apr. feria IV, et ideo de ipso ad plebem dicebat Malachias propheta: 'orietur vobis sol iustitiae et curatio est in pennis eius', hic est sol iustitiae cuis in pennis curatio praeostendebatur."[68]

---

[65] *De somniis* [*Rüyalarda*] I, 85.

[66] Sardesli Meliton (İS 180 civarı); İzmir yakınlarında Sardunyalı bir piskopos. Hıristiyanlığın erken dönemlerinde büyük bir otoriteydi.

[67] "Doğunun güneşi ... tek güneş olarak gökyüzünde yükseldi." Krş. Pitra, *Analecta sacra;* alıntı: Cumont, *a.g.e.*, I, s. 355.

* *De duodecim abusivis saeculi* (*Dünyanın On İki Suiistimali*), 630-700 yılları arasında, sosyal ve siyasi ahlak hakkında bir inceleme yazısıdır. Eser çeşitli dönemlerde Kartacalı Aziz Cyprian'a atfedilmiştir. Ancak Siegmund Hellmann 1909 yılında eserin İrlandalı anonim bir yazara ait olduğunu keşfetmiştir –çn.

[68] Cumont, I. bölüm; Almanca: Usener, *Das Weihnachtsfest* [*Noel Eğlencesi*], s. 8: "Ah, ne harika ve tanrısal," diye bağırır, "içinde, 28 Martta, bir çarşamba günü, güneşin yaratıldığı aynı günde İsa'nın doğacağına dair tanrının öngörüsünü barındırıyor. Bu yüzden peygamber Malaki haklı olarak halka ondan söz edebildi" (4, 2): "Adaletin güneşi üstünüze doğacak ve şifa onun kanatlarındadır." *Malaki*'deki yerde şöyle der: "Ama, adımdan korkan sizler, adaletin güneşi doğacak, şifa onun kanatları altında gizlidir." Bu tablo Mısır'ın kanatlı güneş diskini andırır (krş. RESİM 21 ve 12).

§ 160 Sözde Johannes Chrysostomus'un elinden çıktığı söylenen *De solstitiis et aequinocetiis* adlı eserde şöyle der:

> "Sed et dominus nascitur mense Decembri, hiemis tempore, VIII kal. Ianuarias, quando oleae maturae praemuntur ut unctio, id est chrisma, nascatur... Sed et Invicti natalem appellant. Quis utique tam invictus nisi dominus noster qui Mortem subactam devicit? vel quod dicant Solis esse natalem, ipse est Sol iustitiae, de quo Malachias propheta dixit. – Dominus lucis ac noctis conditor et discretor qui a propheta Sol iustitiae cognominatus est."[69]

§ 161 İskenderiyeli Eusebius'un tanıklığına göre 5. yüzyıla dek devam eden doğan güneşe tapma ayinlerine Hıristiyanlar da katılmıştır: Οὐαὶ τοῖς προσκυνοῦσι τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας. πολλοὺς γὰρ οἶδα τοὺς προσκυνοῦντας καὶ εὐχομένους εἰς τὸν ἥλιον. ἤδη γὰρ ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, προσεύχονται καὶ λέγουσιν. "'Ελέησον ἡμᾶς" καὶ οὐ μόνον Ἡλιογνώσται καὶ αἱρετικοὶ τοῦτο ποιοῦσιν ἀλλὰ καὶ κριστιανοὶ καὶ ἀφέντες τὴν πίστιν τοῖς αἱρετικοῖς συναναμίγυνται.[70]

§ 162 Augustinus kendi Hıristiyanlarına açıkça karşı çıkar: "Non est Dominus Christus sol factus, sed per quem sol factus est." (İsa güneşin efendisi olmadı, aksine o, güneşi yaratandır.")[71]

---

[69] "Ama Tanrı da kışın, 24/25 Aralıkta doğmuştur, yağlama yapılsın, yani merhem yağı oluşsun diye olgun zeytinlerin yağının çıkarıldığı zamanda – ancak ona yenilmez olanın doğum günü de derler. Ama ölümü yenip zafer kazanan efendimiz kadar yenilmez olan başka kim var? Ya da buna güneşin doğuşu dediklerinde, o zaman bu, peygamber Malaki'nin sözünü ettiği adaletin güneşidir. – Işığın ve gecenin efendisi, peygamberler tarafından 'adaletin güneşi' olarak adlandırılan yaratıcı ve düzenleyicidir." (Cumont çevirisi, *a.g.e.*, s. 355.)

[70] Origines, VI: περὶ ἀστρονόμων; alıntı: Cumont, I. bölüm, s. 356: "Güneşe, aya ve yıldızlara secde edenlere yazıklar olsun. Çünkü güneşe secde eden ve ona yalvaran nicelerini gördüm. Daha güneş doğarken şu sözlerle dua ediyorlar: 'Merhamet et, efendimiz'. Bu tür şeyleri yapanlar sadece güneşe tapanlar ve putperestler değil, inançlarını unutan Hıristiyanlar da kâfirlerin arasına karışıyor."

[71] *In loannis evangelium tractatus* XXXIV, 2 (III/2, 2037 sütun).

§ 163 Kilise sanatı güneş kültünden çok şey korumuştur:[72] İsa'nın başındaki hale kutsallığı simgeler. Hıristiyan efsaneleri azizlerine birçok ateş ve ışık sembolleri atfeder.[73] Örneğin on iki havari zodyak işaretiyle kıyaslanmıştır ve bu nedenle başlarında birer yıldızla tasvir edilirler.[74] Tertullian'ın[75] bildirdiği gibi, Paganların güneşi Hıristiyan güneşi gibi görmüş olmalarına şaşmamak gerekir. Hatta Maniheistlerde bu gerçek anlamda güneşti. Pagan-Asya, Helen ve Hıristiyan kültürlerinin birbiriyle karıştığı bu alanın en tuhaf eserlerinden biri, düzeltisi Wirth tarafından yapılan ἐήγησις περὶ τῶν ἐν Περσίδι πραχθέντων'dir.[76] Bu,

---

[72] Yeraltı mezar resimleri de aynı şekilde birçok güneş sembolü içerir. Örneğin gamalı haç (güneş çarkı) Petrus ve Marcellinus'un yattığı mezarlıkta, mezar kazıcı Diogenes'in giysisi üzerinde bulunur. Doğan güneş, boğa ve koç sembolü, kutsal Domitilla'nın yattığı mezarlıktaki Orpheus fresklerinde görülür; yine koç ve (anka kuşu güneş sembolüyle birlikte) tavuskuşu, Kallistus yeraltı mezarının üzerindeki kitabede yer alır.

[73] von Görres'ten birçok örnek, *Die christliche Mystik* [*Hıristiyan Mistisizmi*].

[74] Le Blant, *Les Sarcophages chrétiens de la Gaule*. Romalı Clement'in vaazlarında (11, 23; alıntı: Cumont, *a.g.e.*, I, s. 356) şöyle der: τῷ κυρίῳ γεγονάσιν δώδεκα ἀπόστολοι τῶν τοῦ ἡλιον δώδεκα μηνῶν φέροντες τὸν ἀριθμόν. [Efendimizin 12 havarisinin güneşin 12 ayının numarası vardır.] Görüldüğü gibi bu resim zodyakın güneş yolundaki seyriyle ilgilidir. Bu, yılan olarak tasvir edilmiştir (tıpkı Asurluların Ay yörüngesi gibi, krş. RESİM 22) ve zodyak işaretini sırtında taşır (tıpkı Mithraizmin Deus leontocephaus'u gibi, krş. RESİM 79). Bu görüş, düzeltisi Cumont tarafından yapılmış bir Vatikan elyazmasındaki bölümle kanıtlanmıştır (190, XIII. yy, s. 229; alıntı: Cumont, *a.g.e.*, s. 35): Τότε ὁ πάνσοφος δημιουργὸς ἄκρῳ νεύματι ἐκίνησε τὸν μέγαν δράκοντα σὺν τῷ κεκοσμημένῳ στεφάνῳ, λέγω δὴ τὰ ιβ̓ ζώδια, βαστάζοντα ἐπὶ τοῦ νώτου αὐτοῦ. [Dünyanın yüce yaratıcısı süslü tacı olan ejderhayı buyruğuyla harekete geçirdi. Ben şimdi bundan sonra meydana gelen 12 işaretten bahsediyorum.] Maniheist sistem de yılan imgesini İsa'yla, özellikle cennet ağacındaki yılanla ilişkilendirir (krş. Yuhanna 3:14: "Ve Musa'nın çölde yılanı yukarı kaldırdığı gibi, böylece İnsanoğlu da yukarı kaldırılmak gerektir.") (krş. RESİM 23).

[75] "Alii humanius et verisimlius Solem credunt deum nostrum." (Başkaları, insan olanlar ve onlar gibiler, güneşi tanrımız olarak görürler.) (*Apologia*, 16)

[76] "İran'da Olanların Bir Anlatısı," 11. yy bir Münih elyazmasından.

RESİM 20. Mithra, kılıç ve meşaleyle. Roma rölyefi.

bağdaştırıcı sembollere derin bir bakış atmaya izin veren bir masal kitabıdır. Kitapta şu büyülü ithaf yer alır: Διὶ Ἡλίῳ θεῷ μεγάλῳ βασιλεῖ Ἰησοῦ.[77] Ermenistan'ın belli çevrelerinde Hıristiyanlar bugün bile hâlâ "ayaklarını dua edenin yüzünde dinlendirmesi" için doğan güneşe dua ederler.[78]

§ 164 "Pervane ve Güneş" sembolü altında ruhun tarihsel derinliklerini deştik ve bu çalışmada ölümsüz, ölümlüye erişilmez olan, yeryüzünü değiştiren, gündüzün ardından geceyi, yazın ardından kışı, yaşamın ardından ölümü getiren ve gençliğin görkemiyle yeniden dirilip yeni nesilleri aydınlatan "genç, güzel, ateş bukleli"nin ve ışınlarla taçlanmış güneş kahramanlarının üzeri örtülü bir idolüne rastladık. Kendini pervanenin içinde gizleyen hayalci kadının özlemi onadır.

§ 165 Antik Ön Asya kültür çevresi ölen ve tekrar dirilen tanrı imgesi altında –Osiris (krş. RESİM 64), Tammuz, Attis-Adonis,[79]

Wirth'ten alıntı: *Aus orientalischen Chroniken* [*Doğu Kayıtlarından*], s. 151.

77 "Büyük Tanrı Zeus Helios'a, Kral İsa'ya" (I. bölüm, s. 166-22).

78 Abeghian, *Der armenische Volksglaube* [*Ermeni Halk İnançları*], s. 41.

79 Attis daha sonra Mithra'da asimile olmuştur. O da diğeri gibi Frigya takkesiyle tasvir edilirdi. (RESİM 20) Krş. Cumont, *Mysterien des*

İsa, Mithra,[80] Anka kuşu ve diğerleri– güneşe tapınmayı biliyordu. İyileştirici olduğu kadar yıkıcı olan gücü nedeniyle ateşe de aynı şekilde tapılırdı. Eyüb'ün tanrısında da gördüğümüz gibi, doğa güçlerinin her zaman iki yüzü vardır. Bu tersyüzler bizi tekrar Bayan Miller'ın şiirine geri götürür. Belirsiz anıları önceki tahminimizi, yani pervane ve güneş imgesinin biraz önce sözünü ettiğimiz iki imgenin bir yoğunlaşması olduğunu kanıtlıyor; diğeri pervane ve alev. Yazarın içeriğinden bize söz etmediği bir tiyatro eserinin adı olarak "Pervane ve Alev"in olasılıkla bilindik bir anlamı olabilir: kanatları yanana dek tutkunun ateşi etrafında uçmak. Tutkulu arzunun iki yönü vardır: O, her şeyi güzelleştiren ve koşullara göre de her şeyi yıkabilen güçtür. Bu nedenle şiddetli bir arzunun ya kendinden korkuya eşlik etmesi ya da bu korkuyla kovalanması ya da bunu ima etmesi anlaşılır bir durumdur. Tutku kaderi oluşturur ve böylece değişitirilemez olanı yaratır. Zamanın çarkını hızlandırır ve geri getirilemeyen geçmişle anılara yüklenir. Kaderden korkmak çok anlaşılır bir durumdur: Tahmin edilemez ve sınırı yoktur; bilinmeyen tehlikeler barındırır ve nevrotik kişiliğin yaşamaya cesaret etmekle ilgili tereddütü, tehlikeli savaşlara karışmamak için uzakta kalma arzusuyla kolayca açıklanabilir. Bunu yaşama riskini göze almaktan çekinen kişi arzuyu içinde boğmak zorundadır, yani bir tür kısmi intihara yönelir. Arzudan sakınmaya sıklıkla eşlik eden ölüm fantezileri bu şekilde açıklanabilir. Bayan Miller şiirde bu fantezilerden söz etmiştir, malzemelere şunu da ekler:

> "Byron'ın çok hoşuma giden ve etkilendiğim seçme şiirlerini okumuştum. Ayrıca şiirimin son iki mısrasının uyumuyla, (kaynağına ilk kez bakabilmiştim...) Byron'ın iki mısrası birbirine çok benziyor:

Mithra [*Mithra Gizemleri*], s. 167. Hieronymus'un tanıklığına göre Beytüllahim'in doğum mağarası aslında Attis'in kutsal mekânıydı (spelaeum). (Usener, *a.g.e.*, s. 291.)

[80] Cumont (*Mysterien des Mithra*, s. IV) şöyle der: 'İki rakip birçok bakımdan birbirlerine ne kadar benzediklerini şaşkınlıkla kabul eder, ama bu benzerliğin sonuçlarıyla ilgili hesap veremez."

RESİM 21. Kanatlı güneş, ay ve yaşam ağacıyla birlikte. Hitit rölyefi.

Now let me die as I have lived'in faith
Nor tremble tho' the Universe should quake!"

[Güzelliğin sıcaklığın ve yaşamın kaynağı
O kusursuz görkeme bir kez olsun bakabildiğim için!]

§ 166 Ani fikirler dizisini içine alan bu anı, vazgeçmekten ileri gelen ölüm fantezilerini doğruluyor. Bayan Miller'ın sözünü etmediği alıntı, Byron'ın bitmemiş "Heaven and Earth" ["Cennet ve Yeryüzü"] adlı şiirindendir. Bölümün tamamı şöyledir.

Still blessed be the Lord,
For what is past,
For that which is:
For all are his,
From first to last –
Time, space, eternity, life, death –
The vast known and immeasurable unknown.
He made, and can unmake,
And shall I for a little gasp of breath,
Blaspheme and groan?
No; let me die, as I have lived'in faith
Nor quiver, though the universe may quake![81]

[Yine de şükürler olsun Tanrı'ya
Geçmiş için,

[81] *The Poetical Works* [*Şiirsel Eserler*], s. 421.

Var olan her şey için:
Her şey ona ait çünkü,
İlkinden sonuncuya kadar –
Zaman, mekân, sonsuzluk, ölüm -
Engin bilinenden sonsuz bilinmeyene kadar.
O var etti ve o yok edebilir,
Ve ben tek bir kısacık nefes için
Sövüp feryat mı edeceğim?
Hayır; bırak da inançla öleyim, inançla yaşadığım gibi.
İsterse sarsılsın evren, titrememl]

§ 167 Kelimeler bir tür övgü ya da dua içerir; sözü edilen, yükselen bir tufan karşısında umutsuz bir kaçış içinde bulunan bir "ölümlü"dür. Bayan Miller yaptığı alıntıyla kendini aynı duruma koyar, yani kendi ruh halinin, şiirdeki mutsuz kişinin çaresizliğiyle benzer olduğunu, kendilerini tufanın yükselen suları karşısında tehlikede gördüklerini sezdirir. Böylece güneş kahramanlarına duyduğu özlemin karanlık arka planına bir bakış atmamıza izin verir. Özleminin boşuna olduğunu görürüz, çünkü o bir ölümlüdür, sadece duyduğu büyük özlemle kısa bir an ışığa yükseltilmiş, sonra tekrar ölüme terk edilmiştir ya da daha çok ölüm korkusu yüzünden, tufandaki insanlar gibi, yukarı yükselmiştir; umutsuz savaşlara karşın yıkıma çaresizce teslim olmaksa, *Cyrano de Bergerac*'ın son sahnesini anılarda canlandıran bir ruh halidir:

Cyrano:

Oh! mais!... puisqu'elle est en chemin,
Je l'attendrai debout, et l'épée à la main!...

Que dites- vous?... C'est inutile?... Je le sais.
Mais on ne se bat pas dans l'espoir du succcesl
Non! non! c'est bien plus beau lorsque c'est inutile!...

Je sais bien qu'à la fin vous me mettrez à bas...[82]

[Gelecekse buyursun! Biz de hoş geldin deriz,
Kendisini ayakta, elde kılıç bekleriz.

[82] Rostand, *a.g.e.*, s. 224 vd. (*Bkz.* § 49.)

RESİM 22. Ay yörüngesinde tasvir edilen yılan. Susa'daki bir Asur sınır taşı.

Beyhude mi? O malum! Sen başla saldırmaya
Mutlaka galip gelmek için çarpışılmaz ya,
Evet, hatta beyhude olunca daha güzel.

Biliyorum, hakkımdan geleceksiniz, evet.]

§ 168 Bayan Miller'ın insani olarak anlaşılabilecek beklentileri boşunadır; arzusu, tanrısallığı, "çok sevilen"i, güneş imgesinde tapılanı hedef almıştır. Eldeki malzemelere göre, bunun bilinçli bir karar ya da seçim olup olmadığı iddia edilemez. Bayan Miller daha çok niyet gütmeksizin, kendi tasarrufu dışında şarkıcının yerine tanrısal bir kahramanın geçtiği gerçeğiyle yüzleşmektedir. Bununla ortaya uygun ya da uygunsuz bir şey çıkıp çıkmadığı sorusunun ucu henüz açıktır.

§ 169 Byron'un "Heaven and Earth" ["Cennet ve Yeryüzü"] şiiri "Mystery, founded on the following passage in Genesis"tir ["Yaratılış'ta geçen bir pasajda bulunan bir gizem"dir]: "And it came to pass . . . that the Sons of God saw the daughters of men, that they were fair; and they took them wives of all which they choose."[83] Byron ayrıca şiirinin bir başka sloganı olarak Coleridge'ten şu pasajı öne çıkarır: "And woman wailing for her demon lover." ["Ve kadınlar iblis âşıkları için ağlarlar."] Byron'un şiiri, biri psikolojik diğeri dünyasal olmak üzere, iki büyük oluşu-

[83] "Ve vaki oldu ki ... Tanrı'nın oğulları adam kızlarının güzel olduklarını gördüler ve bütün seçtiklerinden kendilerine karılar aldılar." (Yaratılış 6:2)

mu birleştirir; yani bir yanda tüm sınırları yıkan tutkuyu, öte yanda zincirlerinden serbest kalmış doğal felaketin korkusunu ele alır. Melek Samiasa ve Azazil, Kabil'in güzel kızları Anah ve Aholibamah için günahkâr bir tutkuyla yanıp tutuşurlar ve böylece ölümlülerle ölümsüzler arasına konmuş sınırı yıkarlar. Bir zamanlar Lucifer'in yaptığı gibi, Tanrı'ya isyan ederler ve Başmelek Rafael sesini yükselterek uyarır:

> "But man hath listen'd to his voice,
> And ye to woman's – beautiful she is,
> The serpent's voice less subtle than her kiss.
> The snake but vanquish'd dust; but she will draw
> A second host from heaven to break heaven's law."[84]
>
> [Ama adam onun sesini dinledi,
> Ve sizler de kadınınkini - ne de güzel kadın,
> Yılanın sesi kadının öpücüğü kadar ince değil
> Yılan bertaraf olmuş toz: ama kadın çekecek
> Cennetten ikinci orduyu,
> Cennetin yasalarını çiğnemek için.]

§ 170 Tanrı'nın gücü tutkunun cazibesiyle tehdit edilmiştir; cennet ikinci kez meleklerinin yozlaşma tehlikesi altındadır. Bu izdüşümü kaynağını aldığı yere göre, yani ruhsal anlamda çevirdiğimizde şu anlama gelmektedir: Dünyayı bilgece yasalarla yöneten iyi ve akılcı olanın gücü, tutkunun en eski karmaşık gücü tarafından tehdit edilmektedir. Bu nedenle kökünün kazınması gerekir; bu, mitolojik izdüşümde şu anlama gelir: Kabil'in soyu ve tüm günahkâr dünya bir tufanla toptan yok edilmelidir. Bu, tüm sınırları yıkan tutkunun zorunlu sonucudur. O, bentlerini yıkan bir deniz, derinliğin suları ve üreten, dölleyen, Hint mitolojisinin tanımladığı gibi, "anneye özgü" olan seller[85] gibidir;

---

[84] Byron, *a.g.e.*, s. 419.

[85] Doğa, özellikle nesne, bilinçdışı içeriklerimizi, yine farkında olmadığımız her şeyi tekrar yansıtır. Algının birçok haz ve isteksizlik vurgusunu tereddüt etmeden nesneye mal ederiz ve onun bu durumdan ne dereceye kadar sorumlu tutulabileceğini düşünmeyiz. Dolaysız bir izdüşüm örneği, bir halk şarkısında kendini gösterir: Aşağıdaki kumsalın kıyısında,

artık doğal sınırlarını terk edip dağların zirvelerine doğru kabarır ve yaşayan tüm canlıları boğarlar. Bilinç ötesi güç olarak libido iyi tanrı olduğu kadar δαίμων'ya da [şeytan] uygundur. Bu nedenle kötülük kesinlikle yok edilmelidir, "tanrısal" ya da "şeytansı" olan, şanına verilen zararı ancak böyle hoşgörebilir; bu, tanrının bedeninden bir uzvun kesilmesi olurdu. Rafael'in iki isyankâr Samiasa ve Azazil'le ilgili şikâyeti bunu gösterir:

> "...why,
> Cannot this earth be made, or be destroy'd,
> Without involving ever some vast void
> In the immortal ranks?.."[86]
>
> [Ama nasıl? Nasıl oluşmaz yeryüzü
> Ve *o* nasıl yok olamaz,
> Göksel ruhun kutlu alayları
> Derin bir kırıkta ikiye bölünmeden?...]
>
> (*Himmel und Erde. Ein Mysterium* [*Cennet ve Yeryüzü. Bir Gizem*], Almancaya çeviren Otto Gildemeister)

§ 171 Tutku, insanı yalnızca kendinden öteye yüceltmekle kalmaz, ayrıca faniliğinin ve dünyeviliğinin sınırlarının ötesine taşır ve onu yüceltirken yok eder. Bu "yükseliş" mitolojik ola-

---

Bir genç kız, kocasının mendilini yıkar...
Ve hafif bir batı rüzgârı kıyıya doğru eser,
Kaldırır eteğini rüzgârıyla hafifçe yukarı,
Ve ayak bileğini çıkarır ortaya biraz.
Ve kıyı aydınlanır, tüm dünya aydınlanıverir.
(Sanders'ten Rumca halk şarkısı, *Rumların Yaşamı*, s. 81; alıntı: Arnold, *a.g.e.*, s. 166)
Ya da Almancadan çevrildiği şekliyle:
Gymir'in çiftliğine giderken, bahçesinde gördüm
sevgili genç kızı;
Kollarının aklığından gökyüzü alevlendi
Ve uçsuz bucaksız deniz.
(*Edda*'dan; alıntı: Arnold, *a.g.e.*, s. 167.) Kahramanların doğum ve ölümünde meydana gelen "kozmik" olaylarla ilgili tüm mucize hikâyeleri buraya dahildir.

[86] Byron, *a.g.e.*, s. 419.

rak örneğin insanları kargaşaya düşüren,[87] Babil'in gökdelen kulesinin inşasında ya da Lucifer'in isyanında ifadesini bulur. Byron'ın şiirinde bu, yıldızları kendine boyun eğdirmeye çabalayan, hatta Tanrı'nın oğullarını bile ayartan Kabil soyunun hırsıdır. En yüksek şeylere duyulan özlemin bir meşruiyeti varsa, insana konmuş sınırların ötesine uzanıp günah olana el atmak ve böylelikle yok olmak da bunun içindedir. Bu nedenle pervanenin yıldızlara olan özlemi gökte oldukları için saf değildir; aksine bu, hiç de soylu olmayan özlemle kendini doğasından soyutlayan bir pervanenin arzusudur. İnsan da sonuçta insan olarak kalır. Hırsının ölçüsüzlüğüyle o da tanrısal olanı tutkusunun yıkımına çekebilir.[88] Görünüşte tanrısallığa yükselir, ama bu yüzden insanlığından olur. Anah ve Aholibamah'ın meleklerine duydukları aşkları, tanrıların ve insanların çöküşü olur. Kabil'in kızlarının meleklere yalvararak seslenişleri, Bayan Miller'ın şiiriyle adeta paralellik oluşturur.

Anah:[89]

Seraph!
From thy sphere!
Whatever star[90] contain thy glory;
In the eternal depths of heaven
Albeit thou watchest with "the seven"
Though through space infinite and hoary
Before they bright wings world be driven,
Yet hear!
Oh think of her who holds thee dear!
And though she nothing is to thee,
Yet think that thou art all to her...

Eternity is in thine years,

---

87 Büyük işler başardıktan sonra ruhsal karmaşaya düşen efsanevi kahramanlarla karşılaştırılabilir.

88 Dinler tarihi sayısız bu tür yoldan çıkış örnekleriyle doludur.

89 Anah, Nuh'un oğlu Yafes'in sevgilisidir. Meleğin isteği üzerine Yasef'i terk eder.

90 Seslenilen aslında bir *yıldızdır*. Krş. Bayan Miller, "Morgenstern" [Sabah yıldızı].

RESİM 23. Çarmıha gerilişin diğer yüzünde çarmıha sarılan yılan. Magdeburglu Hieronymus, salgın hastalık (veba) sikkesi.* Kuyumcu Annaberg'ten.

Unborn, undying beauty in thine eyes;
With me thou canst not sympathise,
Except in love, and there thou must
Acknowledge that more loving dust
Ne'er wept beneath the skies.
Thou walk'st thy many worlds, thou se'st
The face of him who made thee great,
As he hath made me of the least
Of those cast out from Eden's gate;
Yet, Seraph dear!
Oh hear!

For thou hast loved me, and I would not die
Until I know what I must die in knowing,
That thou forgett'st in thine eternity
Her whose heart death could not keep from o'erflowing
For thee, immortal essence as thou art!
Great is their love who love in sin and fear;
And such, I feel, are waging in my heart
A war unworthy: to an Adamite
Forgive, my Seraph! that such thoughts appear.
For sorrow is our element...

* Eskiden salgınları önlediğine inanılan sikke –çn.

The hour is near
Which teils me we are not abandon'd quite.
Appear! Appear!
Seraph !
My own Azaziel! be but here,
And leave the stars to their own light.

Aholibamah:

I call thee, I await thee and I love thee...
Though I be form'd of clay,
And thou of beams
More bright than those of day
On Eden's streams,
Thine immortality cannot repay
With love more warm than mine
My love. There is a ray
In me, which, though forbidden yet to shine,
I feel was lighted at thy God's and thine.

It may be hidden long: death and decay
Our mother Eve bequeath'd us – but my heart,
Defies it: though this life must pass away,
Is *that* a cause for thee and me to part?

I can share all things, even immortal sorrow;
For thou hast ventured to share life with *me*,
And shall *I* shrink from thine eternity?
No! though the serpent's sting should pierce me thorough,
And thou thyself wert like the serpent, coil
Around me still! And I will smile,
And curse thee not; but hold
Thee in as warm a fold
... but descend, and prove
A mortal's love
For an immortal...

[Anah:

Serafim! Yüce ışıltın
Hangi güneş küresinin tahtındadır,
Yoksa mavi gökyüzünün enginliklerinde mi,

RESİM 24. *Şehvet*. Franz Stuck'un (1863-1928) tablosu.

Yedi yıldızla mı gözlüyorsun,
Kainatın koroları
Parlak kanat çırpışlarının karşısında
Sınırsız evrenin içine mi kaçıyorlar,
Ey sen, duy!
Düşün, sana özlem duyanı
Ve o senin için bir hiç,
Unutma, sen onun için her şeysin!

Sonsuzluk senin yıllarında,
Gözünün görkeminde
Ebedi güzelliğin gücünde,
Doğmamış, dönüşmemiş olan.
Ama tıpkı ışıltın gibi yüce görünüyor,

Bizi bağlayan bir bağ var. –
Aşk! Ey sen, duy onu ve inan,
Bu yeryüzünde sevgi dolu toz
Hiçbir zaman ağlamadı.
Dünyaları değiştiriyorsun[91]
Ve kendi gücünde ona bakıyorsun,
Seni bunca büyük yapana
Cennetin kapısından onun sözleriyle kovulanların
Sonuncusu olmam gibi;
Ama yine de sana yalvarıyorum;
Ah, duy beni!

Beni seviyorsun ve istemiyorum ölmek,
Ölümün ne getireceğini bilmeden,
Kendi kürende unutabilirsin
Aşkını ölümün bile söndüremeyeceği kişiyi,
Sevgisi o kadar büyük ki
Korku ve günahla sevmek zorunda,
Günah ve korku, nasıl da savaşıyorlar
Seven kalbimden taşanlarla!
Affet ölümlüleri,
Serafimim, kuşkuları onları korkuya sürüklüyor:
Çünkü acı bize özgüdür;...

Zaman gelip çattı,
Yalnızlıktaki avuntu vaat ediyor!
Ah, yakın, yakın!
Serafim!
Azaziel, sevgilim, yaklaş
Ve ışıklarını yıldızlara bırak!

Aholibamah:
Sesleniyorum – bekliyorum – Seni seviyorum!...
Tozdan varoldum,
Sense kordan,
Sabahın görkeminden aydınlık
Cennetin korları üzerinde;
Ama tanrısallığın karşılık değil bana
Benimkinden sıcak bir sevgiye

[91] Aslında hareket eden güneşin bir özelliğidir.

Sevgim. İçinde bir ışık,[92]
Yoksa o da gizli ışık mı
Tanrı'nın ışığıyla aydınlanan, yoksa senin mi.[93]
Uzun süre gizli kalabilir;
Çürüyüp öleceğimiz ceza mahkemesi
Havva anamızdan miras aldığımız,
Korkutmuyor ruhumu;
Ve bu beden bir gün yok olsa da,
Kalbim hâlâ senin aşkını isteyebilir...

Her ne olursa olsun, seninle,
Her şeyi paylaşabilirim, sonsuz acıyı bile,
Sen benimle daha alçak yaşamı paylaşıyorsun,
Seninkinin sonsuzluğu karşısında nasıl titrerim?
Hayır, yılan soksa şimdi kalbimi,
Yılanın kendisi bile olsan, sararsın beni,[94]
Sadece gülümserim sana
Ve kollarıma bırakırım,
Seni yumuşacık, her zamanki gibi ısıtarak.
Ama daha aşağı in ki,
Göstereyim sana,
Bir Serafimi seven
Aşkın neler verdiğini...]

§ 172 Çağrıyı izleyen iki meleğin görüntüsü her zamanki gibi parlak bir ışık vizyonudur:

Aholibamah:

The clouds from off their pinions flinging,
As though they bore to-morrow's light.

Anah:

But if our father see the sight!

---

92 Kendi psikesinin ışık varlığı.

93 İki ışık varlığın bağlantısı, kaynaklarının ortak niteliklerini gösterir; bunlar libido imgeleridir. Magdeburglu Mechthild'e göre ruh "sevgi"den oluşmuştur (*Das fliessende Licht der Gottheit der M' von M'* [*Magdeburglu Mechthild'e Akan Tanrısal Işık*]).

94 Stuck'un resimleriyle karşılaştırın. Yılanın çıplak kadın bedenine sarıldığı yer. Günah, Kötülük ve Şehvet (RESİM 24). Aslında bu, ölüm korkusunun bir resmidir.

Aholibamah:

He would but deem it was the moon
Rising unto some sorcerer's tune
An hour too soon...

Anah:

Lo! They have kindled all the west,
Like a returning sunset; – lo!
On Ararat's late secret crest
A mild and many-colour'd bow,
The remnant of their flashing path,
Now shines!...[95]

[Aholibamah:

Kanatları karşısında bulutlar dağılıyor,
Sanki hemen sabah olacakmış gibi.

Anah:

Babamız bu görkemi görebilseydi!

Aholibamah:

Sihirli bir şarkıyla büyülenen Ay'ın
Her zamankinden bir saat erken
Gökyüzünün kıyısından
Doğduğuna inanırdı.

Anah:

Bak şuna! Tüm batı kor gibi yanıyor,
İkinci bir günbatımı gibi
Ve henüz gizli olan
Ararat'ın tepelerinin etrafında,
Yol boyunca rengârenk bir çizgi serpiliyor.]

§ 173 İki kadının büyük özlemle beklediği bu renkli ışık vizyonunun manzarasında Anah uğursuz bir benzetme yapar, bunun üzerine ansızın sonsuz derinliğe bir manzara açılır ve bir anlığına yumuşak ışık saçan tanrının korkutucu teriomorf doğası ortaya çıkar:

[95] *A.g.e.*, s. 412 s.

... and now, behold! it hath
Return'd to night, as rippling foam,
Which the leviathan hath lash'd
From his unfathomable home,
When sporting on the face of the calm deep,
Subsides soon after he again hath dash'd
Down, down, to where the ocean's fountains sleep.[96]

[... bak, nasıl da ışıldıyor, yumuşak bir kavis
Ve tekrar geceye batıyor,
Çırpılmış köpük misali,
Leviathan'ın gücü
Dipsiz krallığından kamçılanıyor,
Sakin dalgalar üzerinde oyununu oynadığı her zaman:
Yükseklere doğru gürlüyor, sonra tekrar alçalıyor
Okyanusun uyuyan kaynaklarından aşağı.]

§ 174 Tanrı adaletinin terazi kefesinde insanoğlu Eyüb'ün üzerine bindirilen ezici yükü hatırlayalım. Okyanusun derin kaynaklarının bulunduğu yerde Leviathan yaşar; denizin tutkusu, her şeyi yıkan tufan oradan çıkmaktadır. Baskı yapan dürtünün ezici, boğucu duygusunun izdüşümü gittikçe yükselerek tüm canlıları yok eden ve bu yok edişten sonra yeni, daha iyi bir yaratımı amaçlayan tufan olarak görünür.

Japhet:
The eternal will
Shall deign to expound this dream
Of good and evil; and redeem
Unto himself all times, all things;
And, gather'd under his almighty wings,
Abolish hell!
And to the expiated Earth
Restore the beauty of her birth.

Spirits:
And when shall take effect this wondrous spell?

[96] *A.g.e.*, s. 413.

Japhet:

When the Redeemer cometh; first in pain
And then in glory.

Spirits:

New times, new climes, new arts, new men; but still,
The same old tears, old crimes, and oldest ill,
Shall be amongst your race in different forms;
But the same moral storms
Shall oversweep the future, as the waves
In a few hours the glorious giants graves.[97]

[Yafes:

... karanlık büyü
Ebedi irade, ebediyen çözülecek,
İyinin ve kötünün dehşetli rüyaları,
Barışacak tüm zamanlarla, tüm nesnelerle,
Toplanacak onun mutlak kudretinin titreşimi altında,
Sonra gömülecek onun ışığının akıntısına
Hiçlikteki cehennem!
İlk güzelliğin mutluluğunu
Yeni doğmuş dünyaya geri verecek,
Ebedi cenneti.

Ruhlar:

Peki, bu yüce mucize ne zaman görülecek?

Yafes:

Kurtarıcı gelip, bizi kurtardığı zaman,
Önce hizmetkâr kılığında ve acıyla,
Sonra görkem içinde.

Ruhlar:

Yeni bir yaşam, yeni dünya ve yeni zaman,
Ama eski gözyaşları, eski günahlar ve acılar,
Eski lanet ve iç kavga
Geleceğinizin üzerine hücum edecek,
Her yanda ve her yerde yükselen sular misali,

[97] *A.g.e.*, s. 415 vd.

Dev kahramanların mezarları üzerinde yükselecek.]
(*Himmel und Erde. Ein Mysterium* [*Cennet ve Yeryüzü. Bir Gizem*], Almancaya çeviren Otto Gildemeister)

§ 175 Yafes'in peygamberce beklentilerinin öncelikle "öznel düzeyde"[98] açıklanması gerekir: Gerçi pervanenin ateşteki ölümüyle birlikte tehlike bir defalığına bertaraf edilmiştir; ama sorun bununla çözülmez. Çatışma tekrar başlar, ama bu "havada bir vaat," öğlenleri yükselen, sonra tekrar geceye ve soğuğa dönen "çok sevilen"in bir önsezisi, eskiden beri yenilenme ve öte âlem beklentilerinin ona bağlandığı, erken ölen bir tanrıdır.

[98] Bilinçdışı üretimin, örneğin rüyadaki bir kişinin, yorumunun ikili veçhesi vardır: Kişinin kendi içinde (nesnel düzey) ve izdüşüm (öznel düzey) olarak anlamı. Krş. Jung, *Über die Psychologie des Unbewussten* [*Bilinçdışının Psikolojisi Üzerine*] (§ 130).

İKİNCİ BÖLÜM

I. GİRİŞ

§ 176 İkinci bölümü oluşturan malzemelere geçmeden önce, "The Moth to the Sun" şiirinin analizini dışavuran özgün düşünce sürecine bir bakış atmayı uygun gördüm. Bu şiir daha önceki yaratıcı ilahiden çok daha farklı olsa da güneşe olan özlem ayrıntılı incelendiğinde, beni ilk şiirle ilgili görüşlerle sıkı bir bağ oluşturan, mitolojik temel düşünceye yöneltti: İkiye ayrılmış doğasıyla Eyüb'de belirgin şekilde ortaya çıkan yaratıcı tanrı, ikinci şiirin temel yapısında astralmitolojik ya da daha

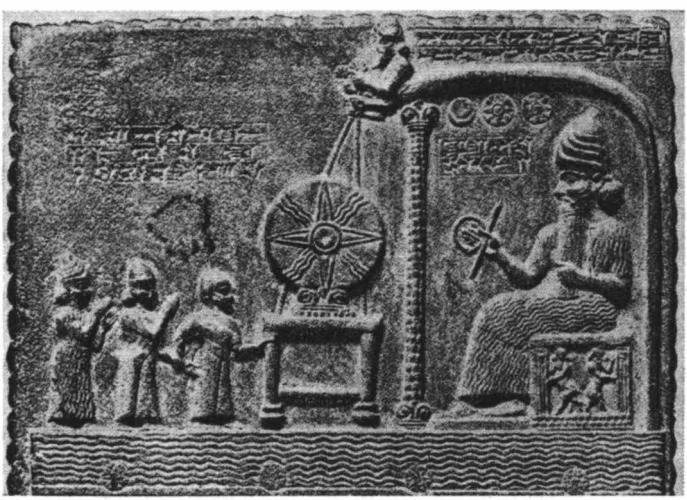

RESİM 25. "Güneş tanrı levhası." Babil kralı Nabù-apal-iddina (İÖ 870 civarı) güneş tanrısına kurban sunuyor.

doğrusu astrolojik türde, yeni bir nitelendirmeye maruz kalır. Tanrı güneş olur ve böylelikle ahlaki bölünmenin ötesinde, göksel baba ve şeytanın ışığında doğal bir ifade bulur. Renan'ın da dikkat çektiği gibi, ilkelliğin ya da modern bilimin bakış açısından baksak bile, güneş aslında "mantıklı" olan tek tanrı imgesidir: Güneş her ikisinde de yaşayan, her şeyin içinde var olan, dölleyici, yaratıcı ve dünyamızın enerji kaynağı olan Tanrı Baba'dır. Doğal nesne olarak içsel bir ikiye bölünmeyi tanımayan güneşte insan ruhunun tutsağı olduğu çatışma uyumlu bir şekilde çözülür. Güneş sadece iyileştirici değildir, yıkıcı da olabilir, bu yüzden ağustos sıcağının zodyak resmi, Yahudi kahraman Samson'un[1] kavrulan yeryüzünü bu beladan kurtarmak için öldürdüğü, sürüleri kırıp yok eden aslandır. Ama yakmak, güneşin doğasıdır ve yakıcı olması insana da doğal gelir. Yine haklı ve haksız üzerinde aynı şekilde ışıldar ve yararlı olduğu kadar zararlı canlıların yetişmesini sağlar. Güneş bu nedenle dünyanın görünür tanrısı olarak tasvir edilmeye uygundur; yani libido dediğimiz, doğası gereği yararlı ve zararlı, iyi ve kötü olanın ortaya çıkmasına izin veren kendi ruhumuzun itici gücüdür. Gizemciler bu kıyaslamanın sadece kelime oyunu olmadığı gerçeğiyle ilgili bizi eğitmiştir: İçselleşme yoluyla kendi varlıklarının derinine indiklerinde, "kalplerinde" güneş imgesini haklılıkla, daha doğrusu fiziksel bir haklılıkla güneş diyebileceğim, kendi "yaşam iradelerini" bulurlar, çünkü enerji ve yaşam kaynağımız güneştir. Fiziksel yaşamımız enerjik bir süreç olarak tümüyle güneştir. Gizemcilerin içsel olarak gördüğü "güneş enerjisi"nin ne tür farklı bir enerji olduğunu Hint mitolojisinden bir örnek gösterir. *Shvetâshvatara-Upanişad*'ın üçüncü bölümüyle ilgili açıklamalardan Rudra'ya[2] atfedilen şu bölümleri ele alalım:

---

1 Samson güneş tanrısı olarak geçer. Krş. Steinthal, *Die Sage von Simson* [*Samson Efsanesi*]. Aslanın öldürülmesi, Mithracı boğa kurban edilmesi gibi, Tanrı'nın kendini kurban etmesinin bir beklentisidir. Aşağı bkz.

2 Aslında Rudra, metnin devamının da gösterdiği gibi, burada (rüzgâr) bir rüzgâr ya da fırtına tanrısı olan Marut'un babası olarak yaratıcı tek tanrı kimliğinde ortaya çıkar. Ayrıca rüzgâr tanrısı olarak yaratıcı ve dölleyici bir rol oynar: İlk bölümün açıklamaları ve aşağıdakilerle ilgili Anaksagoras'ı kaynak gösterdim.

2. For there is one Rudra only, they do not allow a second, who rules all the worlds by his powers. He stands behind all persons, and after having created all worlds he, the protector, rolls it up at the end of time.

3. That one god, having his eyes, his face, his arms, and his feet in every place, when producing heaven and earth, forges them together with his arms and his wings.

4. He, the creator and supporter of the gods, Rudra, the great seer, the lord of all, he who formerly gave birth to Hiranyagarbha, may he endow us with good thoughts.[3]

(*Üçüncü Adhyâya*, s. 244 vd)

[2. Çünkü tüm dünyaları güçleriyle yöneten sadece bir tek Rudra vardır, ikincisine izin verilmez. Tüm insanların arkasında durur ve tüm dünyaları yarattıktan sonra, koruyucu olan o, zamanın sonunda onları sarar.

3. Her yerde gözü, yüzü, kolları ve ayakları olan Tanrı, cenneti ve yeryüzünü yaratırken bunu kolları ve kanatlarıyla hazırlar.

4. Tanrıların yaratıcısı ve koruyucusu, Rudra, büyük kâhin, her şeyin efendisi, vaktiyle Hiranyagarbha'yı doğuran, bize güzel düşünceler telkin etsin.]

§ 177 Bu özellikler her şeyi yaratan tanrıyı açıkça tanıtır; kanatlı güneş onun içindedir ve binlerce gözüyle dünyayı gözetler.[4] (Krş. RESİM 26) Sonraki pasajlar söylenenleri doğrular ve ayrıca tanrının da tek bir varlığı içerdiğine dair önemli bir özelliği de ekler:

7. Those who know beyond this the High Brahman, the vast, hidden in the bodies of all creatures, and alone enveloping everything, as the Lord, they become immortal.

---

[3] Bu ve bunu izleyen *Upanişad* bölümlerinin alıntılandığı yer: *The Upanişads*, çev. ve ed. F. Max Müller. (Bu eserin daha önceki baskılarından farklı olarak daha modern ve Jung kütüphanesinde bulunabilecek çeviriyi kullandık).

[4] Sayısız gözle donatılmış Pers tanrısı Mithra da benzerdir. Loyolalı Ignatius'un çok gözlü yılanla ilgili vizyonu da buraya ait olabilir mi? Krş. *Der Geist der Psychologie* [*Psikolojinin Ruhu*] adlı ders notum (§ 395).

8. I know that great person (purusha) of sunlike lustre beyond the darkness. A man who knows him truly, passes over death; there is no other path to go.

11. ... he dwells in the cave (of the heart) of all beings, he is all-pervading, therefore he is the omnipresent Siva.

(*A.g.e.*, s. 245 vd)

[7. Tüm varlıkların bedenlerinde gizli olan ve tek tanrı olarak her şeyi kapsayan Yüce Brahman'ın öte âlemini tanıyanlar ölümsüz olacaklardır.

8. Bu büyük insanı (purusha) öte âlemin tüm karanlıklarında, güneş benzeri parlaklığından tanırım. Onu gerçekten tanıyan, ölümü dikkate almaz; başka yol yoktur.

11. ... o tüm varlıkların kovuklarında (kalplerinde) oturur, her yere sızar, bu yüzden her yerde, her zaman var olan Shiva'dır.]

§ 178 Güneşle bir tutulan en kudretli tanrı herkesin içindedir ve onu tanıyan ölümsüzdür.[5] Metinde devam ederek Rudra'nın, insanın içinde hangi biçimde var olduğuna dair yeni özelliklere ulaşırız:

"12. That person (purusha) is the great lord; he is the mover of existence, he possesses that purest power of reaching everything, he is light, he is undecaying.

13. The person (purusha), not larger than a thumb, dwelling within, always dwelling in the heart of man, is perceived by the heart, the thought, the mind; they who know it, become immortal.

14. The person (purusha) with a thousand heads, a thousand eyes, a thousand feet, having compassed the earth on every side, extends beyond it by ten fingers' breadth.

15. That person (purusha) is all this, what has been and what will be, he is also the lord of immortality; he is whatever grows by foot." (*A.g.e.*, s. 246 vd.)

["12. Bu insan (purusha) büyük bir efendidir, varoluşun dahasıdır, her şeye erişen en saf gücün sahibidir, ışıktır, asla azalmayandır.

[5] Tanrı'yı, güneşi içinde barındıran kişi, güneş gibi ölümsüzdür. Krş. I. Kısım, 5. Bölüm.

13. Bu insan (purusha) bir başparmaktan büyük değildir, kendi içinde ikâmet eder, her zaman insanoğlunun kalbinde yaşar, yürekle, düşünceyle, akılla algılanır; onu tanıyanlar ölümsüz olur.

14. Bu insan (purusha) bin kafalı, bin gözlü, bin ayaklıdır, dünyayı dört bir yandan kapsar, on parmağının ötesindeki mesafelere uzanır.

15. Bu insan (purusha) olan ve olacak her şeydir, aynı zamanda ölümsüzlüğün efendisidir, kökten büyüyen her şeyin kendisidir."]

§ 179 *Katha-Upanişad*'da (İkinci Adhyâya, Dördüncü Vallî, s. 16) önemli paralellikler bulunur.

"12. The person (purusha), of the size of a thumb, stands in the middle of the Self (body?), as lord of the past and the future, and henceforward fears no more. This is that.

13. The person, of the size of a thumb, is like a light without smoke, lord of the past and the future, he is the same to-day and to-morrow. This is that."

[12. Başparmak büyüklüğündeki adam (purusha) oturur kendinin (bedenin?) ortasında, geçmişin ve geleceğin hâkimi olduğundan artık korkmaz. İşte bu kadar.

13. Başparmak büyüklüğündeki adam, dumanı olmayan alev gibidir, geçmişin ve geleceğin hâkimidir, bugün aynıdır, yarın da aynı kalacaktır. İşte bu kadar.]

§ 180 Parmak çocukların, Daktillerin* ve Kabirlerin** fallik bir görünüşü vardır; kişileştirilmiş simgesel güç olduklarından, fallusun neden sembol olduğu da anlaşılıyor. Bu, libidoyu ve içindeki ruhsal enerjiyi yaratıcı görünüşünde tasvir eder. Söylenenler, sadece rüya fantezilerinde değil, dilde de sıklıkla rastlanan birçok cinsel sembol için geçerlidir. Ne birinde ne de diğer durumda her zaman kelime olarak alınmaları gerekmez; semi-

* Yunan mitolojisinde Girit ya da Anadolu'daki İda Dağında ilk kez demir çıkarıp işleyen çalışkan parmak adamlar (cüceler) –çn.

** (Lat.) *Cabiri*. Antik Yunan'da özellikle Kuzey Ege'deki Semadirek ve Limni adalarında tapılan, ayrıca Eski Mısır ve Fenikelilerde de saygı duyulan toprak tanrıları–çn.

RESİM 26. Horus gözlü Bes. Mısır bronz figürü (İÖ 6. yy civarı).

yotik, yani belli bir konu için düzenlenmiş işaretler değillerdir, aksine sembol olarak anlaşılırlar. Bu kavramla kastedilen, zor tanımlanabilir, tam bilinmeyen bir konuya işaret eden, belirsiz, daha doğrusu çok anlamlı bir ifadedir. "İşaret"in sabit bir anlamı vardır, çünkü bilinen bir konuya yönelik genel kullanımı olan bir ipucu ya da (geleneksel) bir kısaltmadır. Sembolin bu nedenle sayısız benzeş varyantı vardır ve bunlar ne kadar çoksa, nesnesinden tasarlanmış olan imge o kadar dolu ve isabetlidir. Parmak çocuklarla sembolize edilen aynı yaratıcı güç, fallusla ya da temelde yatan süreci farklı açılarından gösteren başka sembollerle de tasvir edilir (RESİM 27). *Sanatsal cüceler* gizli olanda biçimlenirler, *fallus* canlı bir varlık yaratır ve aynı şekilde bunu karanlıkta da yapar, örneğin *anahtar*, ardında keşfedilecek olanın beklediği, yasak ve gizli kapıları açar. Bu bağlantıyı *Faust*'ta (Analar sahnesinde) buluruz:

Mefistofeles:

Ayrılmadan önce yanımdan, öveyim seni,
Ve görüyorum ki, tanımışsın şeytanı.
İşte, al şimdi bu anahtarı!

Faust:

Bu küçücük şeyi!

Mefistofeles:

Önce yokla ve sakın küçümseme!

Faust:

Büyüyor elimde! Parlıyor! Işıldıyor![6]

Mefistofeles:

Şimdi anladın mı onun sahip olduğu şeyi!
Sezdirecek anahtar sana doğru yeri;
İzle onu in peşinden aşağıya: Götürecek seni analara![7]

§ 181 Şeytan, Faust'un eline yine mucizevi bir alet verir. İlk başta karşısına kara köpek biçiminde çıktığında, Faust'un "Kimsin sen?" sorusuna şu yanıtı vermiştir:

Bir parçasıyım ben o gücün,
Hep kötülük isteyen ve hep iyiyi yaratan.[8]

§ 182 Burada tanımlanan libido yalnızca yaratıcı ve dölleyici bir biçim değildir, aynı zamanda özerk bir varlık gibi (kişileştirme bu yüzdendir!) sezgi yeteneğine sahiptir. O, sevilen bir karşılaştırma nesnesi olan cinsellik gibi, amaca yönelik bir dürtüdür. Çünkü "Analar âlemi"nin bilinçdışını sıklıkla kendi esnek yaratıcı perspektifi içinde sembolize eden rahimle (RESİM 28), dölyatağının ilişkisi hiç de az değildir. Bu libido doğanın bir gücüdür, aynı anda hem iyi hem de kötüdür; yani ahlaki açıdan tarafsızdır. Faust bu güçle birleşerek yaşamdaki asıl görevini önce kötü maceralar yaşayarak, sonra insanlığın hayrına çalışarak yerine getirmeyi başarır. Analar âleminde içinde "kraliyet düğünü"nün mükemmelen bitirileceği hermetik kabı [çift kulplu birleşik vazo], yani üçayağı bulur. Faust burada mucizelerin en büyüğünü, yani Paris ve Helena'nın[9] yaratılışı-

[6] φαλλός'un etimolojisindeki ışık sembolizmi için *bkz.* § 321.

[7] *Faust*, II. Kısım, s. 316.

[8] *Faust*, I. Kısım, s. 172.

[9] *Bkz.* Jung, *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*], dizin, "co-

nı gerçekleştirmek için fallik biçimdeki sihirli sopaya gerek duyar. Faust'un elindeki görünmez alet bilinçdışının karanlık yaratıcı gücünü temsil eder, kendini ve nelere muktedir olduğunu ancak onu izleyene gösterir.[10] Bu paradoksal izlenim her yerde geçerli gibi görünür, çünkü *Shvetâshvatara-Upanişad* da cüce tanrıyla ilgili şöyle der:

"19. Grasping without hands, hasting without feet, he sees without eyes, he hears without ears. He knows what can be known, but no one knows him; they call him the first, the great person (purusha).

20. The Self, smaller than small, greater than great..." (Third Adhyâya, s. 248)

[19. Elleri olmadan tutar, ayakları olmadan koşar, gözleri olmadan görür, kulakları olmadan duyar. Bilinecek olanı bilir, ama hiç kimse onu tanımaz; ona ilk, büyük insan (purusha) denir.

20. Kendisi, küçükten küçük, büyükten büyük...]

§ 183 Fallik sembol sıklıkla yaratıcı tanrıyı simgeler ve bu nedenle Hermes için yerinde bir örnektir. Fallus özerk olarak düşünülmüştür ve sadece eskiçağa özgü bir kavram değildir, çocuklarımızın çizimlerinde ve sanatçıların eserlerinde de ortaya çıkar. Bu nedenle belli benzer özelliklerin mitolojik kâhinlerde, sanatçılarda ve keramet sahiplerinde kendini belli etmesi tuhaf kaçmaz. Hephaistos'un, demirci Wieland'ın ve (Maniheizmin kurucusu ve sanatıyla ünlü) Mani'nin ayakları sakattı. Çünkü aşağıda da tanımlayacağım gibi, ayaklara da aynı şekilde yaratıcı sihir gücü yüklenmiştir. Kâhinlerin kör olması ve fallus kültüne sokulmuş olan yaşlı kâhin Melampus –Karaayak– gibi böylesine tuhaf bir isme sahip olması da tipiktir.[11] Gösterişsizlik ve

---

niunctio" maddesi. Sorunun psikolojik tanımını *Der Psychologie der Übertragung*'da [*Aktarma Psikolojisi*] verdim.

[10] Goethe burada Chrysopoee'nin "miraculum"una dayanmaktadır. [*Chrysopoee*: Simyada altının dönüşümüne verilen addır ve ilk kez 3. yüzyılda, İskenderiye'de yaşamış, Cleopatra adında bir simyacı kadın tarafından kullanılmıştır –çn.]

[11] Efsaneye göre Melampus, bir anne yılanın ölüsünü gömer ve yavru-

RESİM 27. Bereket tanrısı Frey. İsveç, Södermanland'dan fallik bronz figür (11. yy).

deformelik, kudretli mucize güçleri olduğuna inanılan Hephaistos'un oğulları Kabirler[12] için özellikle karakteristik olmuştur. (RESİM 29) Samothraki [Semadirek] kültürleri Herodotos'a göre Pelasglar tarafından Attika'ya getirilen ithyfallik* Hermes'le gerçek anlamda kaynaşmıştır. Onlara μεγάλοι θεοί, büyük tanrılar da denilir. Yakın akrabaları, ana tanrıçalarından demircilik sanatını öğrenmiş İdalı Daktillerdir (parmak çocuklar ya da cüceler).[13] ("Sezdirecek anahtar sana doğru yeri, izle onu, in peşinden aşağı: Götürecek seni analara.") Onlar ilk bilgeler, Orpheus'un öğretmenleriydi, Efes'in sihirli formülünü ve müzikal ritimlerini bulmuşlardı.[14] Yukarıda, *Upanişad* metinlerinde ve *Faust*'ta işaret ettiğimiz karakteristik oransızlık kudretli Herakles'in İdalı Daktylos olarak görüldüğü yerde de bulunur.

---

ları da buna karşılık onun kulaklarını iyileştirerek tekrar duymasını sağlarlar.

12 Krş. Teb'deki Kabeirion'da, Kabirlerin soylu ve karikatürize edilmiş biçimde göründüğü vazo resmi (Roscher, *Lexikon*, "Megaloi Theoi" maddesi). *Bkz.* Kerényi, "Mysterien der Kabiren" ["Kabirlerin Gizemi"], (RESİM 30).

* Bakkhus festivallerinde taşınan erkeklik organı sembolüne dair –çn.

13 Daktillerin parmak çocuk olarak adlandırılması Plinius'un *Historiae naturale*'sında geçer (5:57). Burada Girit'te rastlanan, demir renginde, başparmak biçiminde, Idaei Daktyli denen değerli taşlardan söz edilir.

14 Bu nedenle şiirde Daktylos ölçüsü denir.

RESİM 28. Doğurgan mağara. Bir Meksika Lienzo'sundan.

Rhea'nın[15] usta hizmetkârları olan dev Frigyalılar da aynı şekilde Daktildi. İki Dioskur da* Kabirlerle[16] ilişkilendirilmiştir, yine onlar da bu gizemli tanrılara özgü olan ve o zamandan itibaren gizli bir işaret gibi dikilegelen, dikkat çekici külahlar (pileus)[17] giyerler. Attis ve Mithra da aynı şekilde pileus giyer. (RESİM 20 ve 49) Bu başlıklar günümüzün çocuksu yeraltı tanrıları cüceler için geleneksel olmuştur.

§ 184 Cüce biçimi, tanrısal çocuğa, *puer aeternus*'a** [ebedi genç] παῖς, genç Dionysos, Iupiter Anxurus, Tages vs figürüne yöneliktir. Yukarıda değindiğimiz Thebai vazo resminde sakallı bir Dionysos tasvir edilir, yanı sıra Καβίρος [Kabiros] olarak bir çocuk vardır, bunu Παῖς olarak karikatürize edilmiş bir çocuk figürü izler ve yine ardından Πρατόλαος [Pratolaos] olarak tanımlanan, karikatürize edilmiş bir erkek figürü gelir.[18] (RESİM 30) Μίτος aslında ip anlamındadır, ama Orphe dilinde tohum olarak kullanılır. Bu sıralamanın kutsal yerlerdeki bir kült resim grubuna uyduğu tahmin edilmektedir. Bu tahmin bilindiği kadarıyla kültün

---

15 *Bkz.* Roscher, *a.g.e.*, "Daktyloi" maddesi.

* Zeus'un oğulları Kastor ve Polydenkes –çn.

16 Varro μεγάλοι θεοί penatlarla (ev ve aile tanrıları –çn] özdeşleştirir. Ona göre Kabirler, Semadirek limanındaki "Castor ve Pollux'un imgeleri"dir.

17 Lakonia kıyısındaki Prasiae'de ve Pephnos'ta, başlarında külahları olan küçük heykelcikler bulunmuştur.

** Jung'un ebedi ergenlik anlamında tanımladığı bir kavram. Peter Pan sendromu olarak da geçer –çn.

18 Onun yanında bir Κπατεια olarak tanımlanan ve (Orpheus'a özgü) "doğurgan" anlamına gelen, dişil bir figür yer alır.

hikâyesiyle örtüşür: Varsayım olarak yaşlı ve genç bir Kabirle, baba ve oğulla[19] ilgili eski bir Fenike kültünün, Yunan tanrılar tarafından az ya da çok asimile edildiği söylenmektedir. Dionysos'un yetişkin ve çocuk olarak çifte figürü bu asimilasyona özellikle uyar. Bu kült büyük ve küçük insan olarak da adlandırılabilir. Ancak Dionysos farklı bakış açıları altında bir tanrıdır ve örneğin Argos'un boğa-Dionysos kültünde olduğu gibi, fallus onun kültünün de önemli bir parçasıdır. Ayrıca tanrının fallik herm'i* Dionysos fallusunun, bir Priapostan başka bir şey olmayan tanrı Phales biçiminde kişileştirilmesine yol açmıştır. Adı ἑταῖρος ya da σύγκωμος Βακχίου'dır.[20] *Upanişad* metninde vurgulanan büyük, küçük, dev, cüce paradoksu burada, çocuk ve adam ya da oğul ve baba olarak daha yumuşak ifade edilmiştir. Kabir kültünde güçlü bir şekilde kullanılan deforme motifi (krş. RESİM 29) Dionysos ve Παῖς paralel figürleri Μίτος [Mitos] ve Πρατόλαος olarak yine vazo resimlerinde de bulunur.[21] Daha önce boyut farklılığının bölünmeye neden olması gibi, burada da deformasyon bunu yapar.

§ 185 Düşünce silsilemiz, Freud'un tanıttığı "libido" teriminin hiçbir şekilde cinsel yan anlamlardan yoksun olmadığını, ancak bu kavramın sadece ve tek yanlı bir cinsel tanım olmasının reddedilmesi[22] gerektiğini gösteriyor. Arzu ve zorlama tüm dürtle-

---

19 Roscher, *a.g.e.*, "Megaloi Theoi" maddesi.

* Üstü yarım gövde, altı bir sütuna benzeyen fallik biçimiyle eskiden yollarda işaret taşı olarak kullanılmıştır –çn.

20 "Bakkhus'ün arkadaşı ve eşlikçisi" (Roscher, *a.g.e.*, "Phales" maddesi). Bugün eski Akdenizlilerin, ön-Yunan kökenli olduğu akla daha yakındır.

21 Kerényi'nin *Mysterien der Kabiren* [*Kabirlerin Gizemi*] adlı eserinde de (s. 10) resmedilmiştir. (Krş. RESİM 30)

22 Freud'un, kitabımın birinci bölümüyle (*a.g.e.*) aynı dönemde yayımlanan kitabımın 68. sayfasında (*Psychoanalytische Bemerkungen über einen Fall von Paranoia* [*Bir Paranoya Vakası Üzerine Psikanalitik Düşünceler*], akıl hastası Schreber'in fantezilerinden oluşan "libido teorisi" üzerine benim açıklamalarımla parallelik gösteren bir ifade yer alır: "*Schreber*'in, güneş ışınlarının, sinir liflerinin ve sperm hücrelerinin yoğunlaşmasıyla yaratılmış 'Tanrı ışınları', aslında nesnel olarak tasvir edilmiş, dışa yansıyan libido işgalinden

rin ve istemdışı hareketlerin özelliğidir. Dilin cinsel metaforlarının kelimesi kelimesine alınamaması gibi, dürtü süreçleri, bulgular ve rüyalardaki uygun benzetmeler de aynı şekilde örnek alınamazlar. İstemdışı psişik hareketlerin cinsel teorisi savunulamaz bir önyargıdır. Psişik fenomenlerin bütünlüğünün *bir tek* dürtüden türetilemeyeceğine dair en basit gerçek bile, libidonun tek yönlü tanımını yasaklar. Bu kavramı klasik dilin ona daha önce kazandırdığı genel kullanım çerçevesinde kullanıyorum. Libido Cicero'da son derece geniş anlamda ele alınmıştır:

> "Volunt ex duobus opinatis bonis nasci *libidinem et laetitiam*, ut sit laetitia praesentium opinione versatur, cum Libido ad id, quod videtur bonum, inlecta et inflammata rapiatur. – Natura enim omnes ea, quae bona videntur, sequuntur fugiuntque contraria. Quam ob rem simul obiecta species cuiuspiam est, quod bonum videatur, ad id adipiscendum impellit ipsa natura. Id cum constanter prudenterque fit, eius modi appetitionem Stoici 'βούλησιν' appellant, nos appellamus voluntatem; eam illi putant in solo esse sapiente, quam sic definiunt; voluntas est qua quid cum ratione desiderat: quae autem ratione adversa incitata est vehementius, ea libido est, vel cupiditas effrenata, quae in omnibus stultis invenitur."[23]

---

başka bir şey değildir ve kuruntularına teorimizle ilgili dikkat çekici bir uzlaşma kazandırır. Hastanın benliğinin tüm ışınları kendine çekmesi nedeniyle dünyanın batması gerektiği, daha sonra yeniden yapılanma sürecinde korkuyla endişe etmesi gerektiği, Tanrı'nın onunla ışın bağlantısını kesmeyeceği, *Schreber*'in oluşturduğu kuruntuların bu ve benzeri diğer özellikleri, kulağa neredeyse varsayımlarını burada bir paranoya kavrayışına dayandırdığım süreçlerin endopsişik algıları olarak geliyor."

[23] *Tusculanarum disputationum libri*, IV, VI, 12: "Sevinç ve arzunun iki varlık idealinin hayalinden oluştuğunu düşünürler, yani sevinç elde edilmiş varlık düşüncesinde dururken arzu, iyi olarak görünen şey tarafından baştan çıkarılır, tahrik edilir, onun peşinden sürüklenir. Çünkü tüm insanlar doğal olarak iyi görünen şeye çabalarlar ve bunun aksinden çekinirler. Bu nedenle iyi görünen bir şeyin düşüncesi ortaya çıktığında, doğa (insan) bunu kazanmak üzere hare-

RESİM 29. Biçimsiz kabir olarak tasvir edilmiş Odysseus.
Kabir ressamına atfedilmiş Skyphos (İÖ 400 civarı).

§ 186 Libidonun anlamı burada dilemektir, istemenin Stoik ayırımına göreyse dizginsiz arzudur. Cicero libidoyu buna uygun anlamda kullanır: "...quas (res) libidine, non ratione gesserat." [Akılla değil, keyfi arzuyla yaptığı şey.][24] Sallust aynı mantıkla şöyle der: "Iracundia pars est libidinis." [Ani öfke arzunun bir parçasıdır.]. Başka bir yerde, kullanımımıza yakın daha yumuşak ve genel anlamda şöyledir: "Magisque in decoris armis et militaribus equis, quam in scortis e conviviis libidinem habebant."[25] [Güzel silahlara ve savaş atlarına, fahişelerden ve içki âlemlerinden daha fazla istek duymuşlardı.] Aynı şekilde: "Quod si tibi bona libido fuerit patriae..."[26] [Vatanın için gerçek bir ilgi duysaydın...] Libidonun kullanımı öyle geneldir ki, sadece "libido est scire" deyiminin bile "istiyorum," "bana kalmış" anlamları vardır.[27] "Aliquam libido urinac lacessit" deyiminde libido, dürtü anlamındadır. Şehvet düşkünlüğü kavramı antik dönemde de vardır. Augustinus "libido"yu bir "generale vocabulum omnis cupiditatis" olarak yerinde tanımlar ve şöyle der:

---

kete geçer. Bu özenle ve azimle gerçekleşirse, Stoacılar bu tür bir arzuya 'boulesis' derler, biz bunu istemek olarak adlandırırız. Bu, onların görüşlerine göre sadece bilge insanlarda bulunur ve şu şekilde tanımlarlar: İstemek, akılla arzulamaktır. Ama akla karşı koyan ve şiddetle coşturan şeye, tüm aptallarda bulunan libido ya da dizginsiz arzu denir."

[24] *Pro Quinctio*, 14.

[25] *Catilina*, 7.

[26] *Brief an Caesar* [*Caesar'ın Mektupları*], 13.

[27] *Libidine* sözcüğüne bu anlamda bugün hâlâ Toskana halk dilinde rastlanır.

RESİM 30. Kabirlerin ziyafeti. Kabir ressamının Skyphos'u (İÖ 435 civarı).

"Est igitur libido ulciscendi, quae ira dicitur: est libido habendi pecuniam, quae avaritia: est libido quomodocumque vincendi, quae pervicacia: est libido gloriandi, quae iactantia nuncupatur. Sunt multae variaeque libidines, quarum nonnullae habent etiam vocabula propria, quaedam vero non habent. Quis enim facile dixerit, quid vocetur libido dominandi, quam tamen plurimum valere in tyrannorum animis, etiam civilia bella testantur?"[28]

§ 187 Libido ona göre açlık ve susuzluk gibi bir arzudur ve cinsellikle ilgili şöyle der: "Voluptatem vero praecedit appetitus quidam, qui sentitur in carne quasi cupiditas eius, sicut fames et sitis" vs.[29] Kavramın genel anlamda tamamen klasik bu kullanımıyla, libido kelimesinin etimolojik bağlamı da örtüşür:

§ 188 *Libido* ya da *lubido* (*libet* ya da daha eski *lubet*) sevilen; *libens* ya da *lubens*: seve seve, istekle. Sanskritçe *lúbhyati*: şiddetli arzu hissetmek; *lôbhayati*: arzu uyandırmak; *lubdha-h*: hırslı; *lôbha-h*: arzu, hırs. Gotçada *liufs*; Yüksek Almanca *liob*:

[28] "Adına öfke denen bir intikam dürtüsü, hırs denen para sahibi olma dürtüsü, inatçılık denen her şekilde yenme dürtüsü, gösteriş merakı denen bir övünme dürtüsü vardır. Yani, bazılarının kendilerine özgü adı olan, ama bazılarının da olmayan, çeşitli türde birçok dürtü vardır. Örneğin kanıtlanabildiği üzere, zorbalıklar anlamına ve iç savaşlarda büyük rol oynayan hükmetme dürtüsüne kim kolayca bir ifade bulabilir?" (*De civitate Dei*, XIV, xv)

[29] "Arzu, bedende hissedilen, açlık ve susuzluğa eşdeğer bir tutkudur." (*A.g.e.*)

sevgili. Ayrıca Gotçada *lubains*: umut; Eski Yüksek Almanca *lobôn*: övmek, övgü, ün. Eski Bulgarca *ljubiti*: sevmek; *ljuby*: sevgi, Litvancada *liáupsinti*: övmek.[30]

§ 189 Psikolojik alanlardaki libido kavramının Robert Mayer'den bu yana, işlevsel olarak fiziksel çevrelerdeki enerji kavramı gibi, aynı anlama geldiği söylenebilir.[31]

[30] Walde, *Lateinisch etymologisches Wörterbuch* [*Latince Etimolojik Sözlük*], "libet" maddesi. Nazari *liberi*, "çocuklar"ı *libet*'le gruplandırmıştır (alıntı: Alde, *a.g.e.*, s. 426). Bu bir kanıtsa, *liberi*'yle doğrudan bağlantılı olan eski İtalyan üreme tanrısı Liber de aynı şekilde *libet*'le ilgili demektir. Ölüm tanrıçası Libitina'nın *libet*'le bağlantılı Lubentina veya Lubentia'yla (Venüs'ün sıfatıdır) hiçbir ilgisi olmaması gerekir. İsim henüz açıklığa kavuşmamıştır. (Ayrıca aşağı bakınız.)

[31] Ayrıca *Über psychische Energetik und das Wesen der Träume* [*Ruhsal Enerji ve Rüyaların Doğası Üzerine*] adlı açıklamalarıma bakılabilir. (§ 37)

II. LİBİDO KAVRAMI ÜZERİNE

§ 190 Freud, *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'sinde kendi libido kavramını tanıtır ve bunu, daha önce değindiğim gibi, *cinsellik* olarak tanımlar. Libido kendini ayrılabilir olarak gösterir ve "libidinal destekler" biçiminde, cinsellikle hiçbir ilgisi olmayan diğer işlevleri ve alanları ifade edebilir. Bu gerçeklikten bölünebilen, biriktirilebilen, paralelliklere taşabilen vs bir akımla birlikte Freud'un libido karşılaştırması oluşur.[1] O halde libidonun cinsellik olarak tanımlanmasına karşın Freud "her şeyi" cinsellikle açıklamaz, aksine doğası gereği fazla bilinmeyen, ama "libidinal destekleri" alma yeteneklerini onlara dayandırmak zorunda olduğu itici güçleri onaylar. Temelde yatan kuramsal tablo, cinsel dürtüyü kısmi dürtü olarak ifade eden "dürtü demeti"dir.[2] Başka dürtü alanlarına el atması bir deneyim meselesidir.[3] Freud'un, nevrotik bir sistemin itici güçlerinin yine

---

[1] *Bkz.* Freud, *Drei Abhandlungen* [*Üç Deneme*].

[2] Bilindiği üzere Möbius'un tekrar haklılık kazandırmaya çalıştığı bir görüş. Daha yenilerinden bazıları, dürtü sistemlerini psikolojik üstünlükler olarak tanıyan Fouillée, Wundt, Beneke, Spencer, Ribot ve diğerleridir.

[3] Ama aynısı açlık için de geçerlidir. Kendisini semptomlarından epeyce kurtardığım bir hastam vardı. Günün birinde, görünüşe göre eski nevrozu tekrarlamış bir halde ansızın yeniden ortaya çıktı. Önce konuya bir açıklama getiremedim, ta ki kendisini oldukça meşgul eden bir fantezi yüzünden öğle yemeğini unuttuğu anlaşılana dek. Bir bardak süt ve bir parça ekmek "açlık desteği"ni başarılı bir şekilde ortadan kaldırdı.

libidinal desteklerin (cinsel olmayan) başka dürtü işlevleriyle denkleştiği[4] yolundaki bu görüşten ortaya çıkan teorisi, psikanalitik nevroz öğretisinin temeli (yani Viyana Ekolü'nün doktrini) olmuştur. Ama kısa zaman sonra, libidonun sonunda *ilgiyle* örtüşüp örtüşmediğini Freud'un yine de düşünmesi gerekti. Bu düşünceye neden olan şeyin bir şizofren paranoya vakası olduğunu söylemem gerek. Harfi harfine buraya aktarmak istediğim metin şöyle:

> "Burada geliştirilmiş görüşlerin zemininde duran üçüncü düşünce, 'dünyanın sonu'nu libidoyla açıklamak için, onun dış dünyadan kapsamlı olarak ayrılmasını yeterince etkili bir şekilde kabul edip etmememiz gerektiği, bu vakada alıkonmuş Ben işgallerinin dış dünyayla olan uyumu ayakta tutmaya yetip yetmeyeceği sorularını ortaya koyuyor. O zaman libido işgali dediğimiz şeyi (erotik kaynaklardan oluşan ilgiyi) ya ilgiyle örtüştürmek ya da libidonun yerleşimindeki kapsamlı aksaklığın Ben işgalinde denk bir aksaklığa neden olabilme olasılığını hesaba katmamız gerekir. Bunlar, yanıtları karşısında henüz çaresiz ve beceriksiz kaldığımız sorunlardır. Güvenli bir dürtü öğretisinden yola çıkabilseydik, her şey farklı olurdu. Ama gerçekte buna benzer bir şeye sahip değiliz. Dürtüyü bedensel olanın ruhsal olana karşı koyduğu sınırlayıcı kavram olarak algılıyoruz, onda organik güçlerin psişik temsilcilerini görüyoruz ve bize, ırkını koruduğu gibi kendini korumaya çabalayan bireyin biyolojik olan çifte işleviyle uyuşuyormuş gibi görünen Ben dürtüsünün ve cinsel dürtünün popüler ayrımını benimsiyoruz. Ama diğer her şey kurduğumuz ve karanlık ruhsal süreçlerin karmaşasında yolumuzu bulmak adına, isteyerek tekrar yıktığımız yapılardır ve özellikle hastalıklı ruhsal süreçlerle ilgili psi-

[4] Freud (*Drei Abhandlungen* [*Üç Deneme*], s. 22): "Bu psikonevrozların, deneyimlerimin elverdiği ölçüde cinsel itici güçlere dayandığını ... önceden söylemem gerekir. Bunu, cinsel dürtü enerjisinin bu güçlere hastalıklı bulgular barındıran bir katkı sağlaması olarak düşünmüyorum, aksine bu katkının nevrozun, söz konusu kişinin cinsel yaşamını ya yalnızca ya da baskın bir şekilde ya da kısmen bu semptomlarda ifade edeceği biçimde, tek sabit ve en önemli enerji kaynağı olduğunu açıkça iddia etmek istiyorum."

kanalitik araştırmalardan, bizi dürtü öğretisinin sorularında belli kararlar vermeye zorlamasını bekleriz. Gençlikteki ve soyutlanmalardaki bu tür araştırmalar, beklentiyi henüz yerine getiremez."[5]

§ 191 Ancak Freud sonunda, cinsel libidonun regresyonuyla oluşan paranoid değişimin yine de yeterince açıklandığına karar verir ve şöyle der:

"... bu nedenle dünyaya yönelik değişmiş bir ilginin sadece ya da ağırlıklı olarak, libido ilgisinin eksikliğiyle açıklanacağını çok daha akla yakın görüyorum."[6]

§ 192 Freud yukarıdaki alıntı metinde, *Psychologie der Dementia praecox*[7] adlı çalışmamda dikkat çektiğim paranoyanın (ve şizofreninin?)[8] malum gerçeklik kaybının sadece "libidinal durum"un regresyonuna ya da bu rastlantıların sözü edilen nesnel ilgiye bağlanıp bağlanmayacağı sorusunu sorar. Normal "fonction du réel"in [gerçek işlevler], Janet'in ifadesiyle,[9] sadece "libidinal destekler" aracılığıyla, yani erotik ilgiyle sağlandığı herhalde kabul edilemez. Olgular birçok vakada gerçekliğin tamamen ortadan kalkması biçimindedir, öyle ki, hastalar psikolojik uyuma dair hiçbir ipucu göremez. (Realite bu durumlarda bilinçdışının içerikleriyle örtülüdür.) Burada zorunlu olarak söylenmesi gereken sadece erotik değil, ilginin tamamının, yani önemsiz artıklara dek gerçekliğe olan tüm ilişkinin kayba uğradığıdır. Libido gerçekten sadece cinsellikse, o halde hadım edilmişlerin durumu nedir? Bu gibilerde, özellikle gerçekliğe olan "libidinal" ilgi zorunlu olarak şizofreniyle tepki vermeksizin ortadan kalkar. "Libidinal destek" ifadesi son derece şüpheli bir

---

5 *Psychoanalytische Bemerkungen über einen Fall von Paranoia* [*Bir Paranoya Vakası Üzerine Psikanalitik Düşünceler*], s. 65.

6 *A.g.e.*, s. 66.

7 Yine: *Der Inhalt der Psychose*'da [*Psikozun İçeriği*].

8 Burada söz konusu olan Schreber'in vakası tam olarak paranoya değildir. *Bkz.* Schreber, *Denkwürdigkeiten* [*Anılar*].

9 Krş. Jung, *Über die Psychologie der Dementia praecoux* [*Erken Bunama Psikolojisi Üzerine*], § 9 ve 195.

hacmi tanımlar. Görünüşte birçok cinsel içerikler ve süreçler, örneğin tutku için "ateş," öfke için "sıcak," yakın ilişki için "evlilik" vs denmesi gibi, sadece metafor benzetmelerdir. "Keşiş"i "rahibe"nin* üzerine koyan tüm çatı ustalarının, "erkek" ve "dişi" anahtara sahip tüm Romalıların özel olarak "libidinal destekler"le kutsanmış olduklarını varsayamayız.

§ 193 Daha önce, *Psychologie der Dementia praecox* adlı çalışmamda, geçersiz kalan sadece erotik ilgiden fazlası olduğu için, "psişik enerji" ifadesinden yardım aldım. Bu ilişki kaybı, insanın ve dünyanın şizofren bölünmesi ve dünya, sadece erotizmin regresyonuyla açıklanmak istenirse, o zaman bu yolla cinsel kavramda bir şişirilme oluşur, ki bu da Freudcu anlayış için tipiktir. Çünkü o zaman çevreyle olan her ilişkiyi cinsel ilişki olarak açıklamak gerekir ki, bu durumda cinsellik kavramıyla ilgili bir tür belirsizlik oluşur ve "cinsellik" sözcüğünün aslında ne anlama geldiği artık bilinmez olur. Bu kavram enflasyonunun bir bulgusu da "psiko cinsellik" terimidir. Şizofrenide gerçeklik kaybı, *sensu strictiori* [dar anlamda] cinselliğe yüklenebileceğinden de fazladır. "Fonction du réel" kaybındaki miktar o kadar büyüktür ki, cinsel karaktere yüklenemeyecek itici güç kaybının da bunun içinde olması gerekir, çünkü realitenin bir cinsel işlevden başka bir şey olmadığını hiç kimse düşünemez. Ayrıca böyle olsaydı libidonun içedönüklüğü, nevrozlarda şizofreniyle karşılaştırılacak bir gerçeklik kaybına yol açardı. Ama söz konusu asla değildir. Freud'un gösterdiği gibi, cinsel ya da erotik libidonun içe ya da dışadönüklüğü şizofreniye değil, bu nevroza yol açar.

§ 194 *Pschychologie der Dementia praecox*'un önsözünde Freud tarafından iddia edilmiş psikolojik mekanizmaları kabul etmeme karşın cinsellik teorisine olan çekingen duruşum, tıpkı cinselliği tek taraflı cinsellik teorisiyle açıklamak gibi, diğer dürtü alanlarını aynı oranda ilgilendiren işlev bozukluklarıyla açıklamama izin vermeyen anlayış nedeniyle libido teorisinin o za-

* Rahibe ve keşiş: Bir çatıyı yarı silindirik olan, dışbükey (keşiş) ve içbükey (rahibe) kiremitlerle örme tekniğidir –çn.

manki durumu tarafından dikte edilmişti. *Üç Deneme*'nin cinsel teorisi yerine, enerjik bir anlayış bana daha uygun göründü ve "psişik enerji" ifadesini "libido" terimiyle özdeşleştirme olanağı tanıdı. Libido ahlaki bir olgu ya da başka neden tarafından engellenmez. Libido kendi doğal durumunda bir istektir. Gelişim tarihi açısından bunlar açlık, susama, uyku, cinsellik gibi bedensel ihtiyaçlardır ve libidonun varlığını oluşturan etkilerin duygusal durumlarıdır. Tüm bu faktörlerin son derece karmaşık insan ruhunda kendi farklılıkları vardır ve kollara ayrılırlar. En büyük farklılıkların bile, aslında basit ilk biçimlerinden türemiş oldukları şüphe götürmez. Günümüz cinsel karakterinin reddetmek zorunda olduğu karmaşık birçok işlev aslında çoğalma dürtüsünden kaynaklanır. Bilindiği gibi, gelişen hayvanlar silsilesindeki çoğalım ilkesinde önemli bir değişiklik gerçekleşmiştir: Döllemenin raslantısallığıyla bağlantılı olan üreme veriminin oranı, daha güvenli döllemenin ve etkili bir nesil korumanın yararına gittikçe daha fazla azaldı. Yumurta ve sperm üretiminin azalmasıyla birlikte kayda değer bir enerji miktarı serbest kaldı; bu enerji miktarı yeni kullanım alanlarını aradı ve buldu. Böylece hayvanlar silsilesindeki çoğalma içgüdüsünde kızışma dönemiyle sınırlı ilk yapay dürtüyü iş başında görürüz. Bu biyolojik fenomenlerin asıl cinsel karekterleri, kendileriyle birlikte organik sabitliklerini ve işlevsel özerkliklerini kaybederler. Müziğin yayılma alanıyla olan asıl ilgisinden şüphe edilmiyorsa, müziği cinsellik kategorisi altında kavrama isteği de asılsız olduğu kadar tuhaf bir bakış açısına dönüştürürdü. Bu tür bir görüş Köln katedralini mineralojik olarak ele almaya yöneltirdi, çünkü o da başka maddelerle birlikte taştan oluşmuştur.

§ 195 Libidodan çoğalma dürtüsü olarak söz edeceksek, libidonun açlığa karşı koyması gibi, bilincimizin varlığı korumanın karşısında duran kendini koruma görüşüyle sınırlamış oluruz. Bu yapay ayrılma doğada elbette yoktur. Burada sadece süregelen bir yaşam dürtüsü, bireyin korunmasıyla tüm türlerin üremesine ulaşmak isteyen bir varolma arzusu görürüz. Bu görüşü dışarıdan görülen hareketi içsel olarak sadece istemek veya talep etmek ya da dürtü olarak kavrayabildiğimizde, bir

bakıma Schopenhauer'daki arzu kavramıyla örtüşmesini sağlayabiliriz. Psikolojik düşünceleri bu şekilde nesnelliğe yerleştirmek felsefede "içe yansıtma" olarak tanımlanır.[10] Dünya görüşü içe yansıtma yoluyla önemli ölçüde öznelleşir. Aynı içe yansıtma güç kavramını kendi varlığına borçludur. Galilei'nin de açıkça söylediği gibi, kaynağı, kendi kas gücünün öznel algısında aranmalıdır. Böylece libido kavramı da hırs ya da arzu olarak basitçe bir arzunun biçiminde deneyimlediğimiz enerjik psişik sürecin bir *yorumudur*. Temelinde ne yattığını, tıpkı ruhun gerçekte ne olduğunu tam olarak bilmediğimiz gibi, çok az biliriz.

§ 196 Libidonun aslında yumurta ve tohum üretmeye hizmet ettiğine, bundan böyle, örneğin yuva yapma işlevinde sağlam organize olduğuna ve artık başka hiçbir kullanımın ortaya çıkamayacağına dair artık bir kez cesur bir varsayıma ulaşmışsak, her tür çabayı, yani açlığı ve dürtü adı altında anladığımız her şeyi enerjik olarak görmek zorunda kalırız.

§ 197 Bu bakış açısı bizi *hedeflemek* kavramına doğru genişleyen bir libido kavramına yöneltir. Yukarıdaki Freud'un alıntısının da gösterdiği gibi, insan içgüdüsüne ve onun ruhsal dinamiğine dair dürtülerden bir tekine öncelik tanıyabilmekten öte, gerçekten de fazla bir şey bilmiyoruz. Bu nedenle libidodan söz ettiğimizde, bu kavram altında hiçbir spesifik dürtü olmaksızın herhangi bir alana, güce, açlığa, nefrete, cinselliğe, dine vs açılabilen bir enerji değerini anlamamız daha dikkatlicedir. Schopenhauer'in şu sözü çok yerindedir: "İradenin ta kendisi, kendi görüngüsünden tamamen farklı, ancak ortaya çıktığı zaman girdiği tüm kalıplardan tamamen bağımsızdır. Bu nedenle bu kalıplar sadece kendisine yabancı olan nesnelliklerle ilgilidir."[11]

---

[10] Ferenczi'nin "içe yansıtma" kavramı, dış dünyayı iç dünyanın içine almanın tersini tanımlar. Krş. Ferenczi, *Introjektionen und Übertragung* [*İçe Yansıtmalar ve Aktarma*].

[11] *Die Welt als Wille und Vorstellung* [*İstenç ve Tasarım Olarak Dünya*] 1, § 23, s. 166.

§ 198 İnsanın öznel deneyim olarak tanıdığı yaratıcı gücü ifade etmek ve açıklamak üzere yapılmış mitolojik ve felsefi girişimler çoktur. Birkaç örnek vermek üzere aklıma gelenler, Hesiodos'taki[12] Eros'un kozmogonik anlamı ve "aydınlatan," ilk olan, "Eros'un babası" Phanes'in Orpheus'a özgü figürüdür. Phanes de (Orpheus'a özgü) Priapos'un anlamına sahiptir, çift cinsiyetlidir ve Thebli Dionysos Lysios'la özdeşleşmiştir.[13] Phanes'in Orpheusca anlamı yine kozmogonik ilkeye sahip olan Hint aşk tanrısı Kâma'yla özdeştir. Yeni Platoncu Plotinus'da aklın enerjisi olan dünyanın* ruhudur.[14] Plotinus (yaratıcı ilk ilke olan) Bir'i ışıkla, aklı güneşle (♂), dünyanın ruhunu ayla (♀) kıyaslar. Bir başka örnek de Plotinus'un Bir'i babayla, mantığı oğulla kıyaslamasıdır.[15] Uranüs olarak tanımlanan Bir, üstündür. Kronos oğul olarak görünür ve dünyaya hükmeder. (Zeus olarak tanımlanan) dünyanın ruhu, onun altında bir konumda görünür. Bir ya da varlığın tüm Usia'sı** Plotinus tarafından hipostaz olarak tanımlanır; yine üç türeme biçimi, yani μία οὐσία ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν de [üç hipostaz içinde bir varlık] böyledir. Ama Drews'un da dikkat çektiği gibi bu, İznik ve Konstantinopol Konsillerinde açıklandığı üzere, Hıristiyan teslisinin de düsturudur (Tanrı-Baba, Tanrı-Oğul, Kutsal Ruh).[16] Bu, eski Hıristiyanlığa ait belli tarikatların Kutsal Ruh'a (Dünyanın ruhuna, Ay'a) yüklemiş oldukları anneye özgü anlamı sezmekten korur. Dünyanın ruhunun Plotinus'da bölünmüşlüğe ve bölünebilirliğe eğilimi vardır, tüm değişimlerin, yaratımların ve üremenin *con-*

---

[12] *Theogonie*. [*Theogonia*: Eski Yunan'da tanrıların soyağacını çıkartma –çn.]

[13] Krş. Roscher, *Lexikon* [*Sözlük*] III, Sütun 2248 vd.

* Dünyanın ruhu, doğa felsefesine yönelik dinsel bir tasarımdır. Evrenin ve bireysel canlının, özellikle insanın arasındaki bütünlük düşüncesini içeren bir benzeşime dayanır. Makrokozmos olarak evren, mikrokozmos olan insanın benzeşimidir. Yaşam ve devinim ilkesi olarak ikisi bir ruhta toplanmıştır –çn.

[14] Drews, *Plotin und der Untergang der antiken Weltanschauung* [*Plotinus ve Eskiçağ Dünya Görüşünün Yok Oluşu*], s. 127.

[15] *A.g.e.*, s. 133

** Yunanca "madde" ya da "varlık" kelimesinin bir uyarlaması –çn.

[16] *A.g.e.*, s. 135.

RESİM 31. Yumurtadaki Phanes. Orpheus'a özgü kült simge.

ditio sine qua non'udur [olmazsa olmaz], "yaşamın sonsuz evreni" ve tüm enerjisidir; kendi içinde etkinliğe ve gerçekliğe ulaştıran düşüncenin yaşayan bir organizmasıdır.[17] Akıl onun yaratıcısı, babasıdır; içinde görünene duyusal anlamda genişleme sağlar.[18] "Akılda birleşmiş olan şey, dünyanın ruhuna Logos

[17] Plotinus, *Enneaden* [*Enneadlar*], II, 5, 3.

[18] *A.g.e.*, IV, 8, 3.

olarak genişlemeye gelir, onu içerikle doldurur ve nektarıyla adeta sarhoş eder."[19] Nektar bedenin, üretkenliğin ve yaşam iksirinin benzeşimidir. Ruhun adı, "üst" ruh olarak göksel Aphrodite, "alt" olarak dünyasal Aphrodite'tir. O, "doğum sancısını"[20] vs tanır.

§ 199 Enerjik bakış açısı, psişik enerjiyi dar bir tanımdan kurtarmak anlamına gelir. Deneyimler, bazı türdeki dürtü süreçlerinin herhangi bir yerden kaynalanabilecek olan enerji akışıyla genellikle ölçüsüzce arttığını gösterir. Bu sadece cinsellikten değil, aksine açlık ve susuzluktan da kaynaklanan enerjiler için geçerlidir. Bir dürtü alanı geçici olarak başka bir tanesinin yararına enerjik olarak zayıflayabilir. Bu, aslında tüm psişik aktiviteler için geçerlidir. Bu zayıflamaya yenik düşenin daima sadece cinsellik olduğunu varsaydığımızda, bu anlayış fizik ve kimya alanındaki bir tür filojiston teorisiyle* denkleşir. Freud haklı olarak dürtü öğretisinin bugünkü durumundan şüphe etmişti. Dürtü, kısmen psişik, kısmen psikolojik karakteri olan mistik bir yaşam tezahürüdür. Ruhtaki en tutucu işlevlerden biridir ve değiştirilmesi özellikle zordur. Nevroz vs gibi patolojik uyum bozuklukları bu nedenle daha çok dürtüden kaynaklanan değişimle değil, onun davranışıyla açıklanır. Ama davranış, içgüdüye bağlı olmadığı takdirde şüphesiz hiç ortaya çıkmayacak olan karmaşık, son derece psikolojik bir sorundur. Nevrozun itici güçleri, birlikte içgüdüyü sebest bırakan bir yaşam tarzına olanak tanımayan davranışı ortaya koyan, olası tüm karakter özelliklerinden ve çevre etkilerinden kaynaklanır. Böylece genç insanın nevrotik içgüdü deliliği, benzer bir eğilimle anne babasıyla ilgilidir ve cinsel yaşamındaki bozukluk temel değil, ikincil bir fenomendir. Bu nedenle cinsel mutluluk yoktur, ama nevrozun psikolojik bir teorisi vardır.

§ 200 Bu durumda ışık, ateş, güneş vs sembollerine neden olan şeyin cinsel dürtü değil, kendi içinde durağan enerji olduğu

---

[19] *A.g.e.*, III, 5, 9.

[20] Drews, *a.g.e.*, s. 141.

* Filojiston adlı ateş elementinin cisimlerdeki yanma sırasında salındığını iddia eden, günümüzde geçerliliğini yitirmiş bir teori –çn.

varsayımına geri dönüyoruz. Böylece şizofrenide gerçeklik işlevinin ortadan kalkmasıyla birlikte cinsellikte hiçbir şekilde bir artma oluşmaz, aksine belirgin biçimde arkaik çizgiler taşıyan bir fantezi dünyası oluşur.[21] Bununla birlikte, özellikle hastalığın başlangıcında zaman zaman ortaya çıkan, ama panik, öfke, dinsel coşku vs gibi olası her tür yoğun deneyimde de varlık gösterebilen şiddetli cinsel bozuklukların ortaya çıkması da inkâr edilmemelidir. Şizofrenide gerçeklik yerine arkaik bir fantezinin öne sürülmesi, gerçeklik işlevinin doğası açısından hiçbir şeyi kanıtlamaz, aksine Freudcu kıyaslamayı kullanmak adına, sadece yeni bir sistemin çöküşünde, yerine daha ilkel ve bu nedenle daha arkaik olanının geçebileceğine dair, başka türlü de bilinen biyolojik olguyu sergiler: Tüfek yerine yay ve ok atılır. Realite işlevlerinin (ya da uyumunun) son kazanımlarıyla ilgili bir kayıp, seyrek olarak daha eski bir uyum tarzıyla yer değiştirir. Bu ilkeyi, başarısız olan bir uyumun eski bir uyum yoluyla değiştirilmesini, yani anne baba imagosunun geriye yönelik tekrar canlandırılmasını önce nevroz öğretisinde buluruz. Nevrozda yedek ürün, bireysel kökenin ve erişim alanının bir fantezisidir ve izler dışında şizofreninin fantezisi için karakteristik olan arkaik çizgiler eksiktir. Nevrozda söz konusu asla gerçek bir realite kaybı değil, gerçekliğin bir tahrifatıdır. Ama şizofrenide gerçeklik önemli ölçüde kayba uğrar. Bununla ilgili basit bir örneği, ne yazık ki erken ölmüş öğrencim Honegger'in çalışmasına borçluyum:[22] Dünya'nın küre biçimini ve onun Güneş çevresindeki devrini çok iyi bilen zeki bir paranoya hastası, modern astronomik görüşleri kendi sisteminde Dünya'nın düz bir disk olduğuna, Güneş'in onun üzerinde gezindiğine dair, üzerinde en ince ayrıntısına dek çalıştığı bir sistemle değiştirir. Aynı şekilde Bayan Dr. Spielrein hastalıkta modern kelimelerin anlamlarını istila etmeye başlayan arkaik tanımlamalarla ilgili birkaç ilginç örnek verir. Örneğin kadın bir hastası, alkolün, sarhoş-

[21] Örneğin krş. Spielrein, *Über den psychologischen Inhalt eines Falles von Schizophrenie* [*Bir Şizofreni Vakasının Psikolojik İçeriği Üzerine*], s. 329.

[22] Çalışma yayımlanmamıştır.

luk veren içkinin mitolojik benzeşimini "boşalma" olarak (yani Soma* olarak) ifade etmiştir.[23] Yine pişirmeye dair, Zosimos'un simyasal vizyonuyla paralellik oluşturan bir sembolü de vardır. Bu kişi sunağın çukuru içinde dönüşüme uğrayan insanların ve kaynayan suyu görmüştür.[24] Hasta yeryüzünü anne,[25] suyu da yine anne[26] yerine koyar. (RESİM 36 ve 57)

§ 201 Gerçeklikle ilgili işlev bozukluklarının yerine arkaik karşılıklar koymak üzerine yukarıda belirttiğim düşüncelerim, Spielrein'in bir yorumuyla destekleniyor. Yazar şöyle diyor: "Birçok kez hastaların basitçe halk arasında hüküm süren bir batıl inancın kurbanı oldukları kuruntusuna kapıldım."[27] Gerçekten de hastalar realite yerine geçmişin anlayışına benzeyen, ama bir zamanlar realite işlevi olarak anlam taşıyan fantezileri koyarlar. Zosimos vizyonunun da gösterdiği gibi, dünyanın (ve ruhun) bilinmezliğini uygun bir dille ifade etmeye çalışan eski batıl inançlar, sembollerdi.[28] Kavrayış, nesneleri, yani bir zilyetlik ifade eden "kavram"ın kendisini "kavrama"yı mümkün kılar. Kavram, büyülü etkisiyle işlevsel olarak nesnelerin kendisini ele geçiren isimlere denktir. Böylelikle nesne sadece zararsız hale getirilmekle kalmaz, ayrıca psişik sistemle de birleştirilir ve böylece insan ruhunun anlamı ve gücü yüceltilir. (Krş. Daha eski *Edda*'nın Alvissmál'ındaki [Alvis'in Şarkısı] adlandırmanın ilkel değerlendirmesi). Spielrein şunları söylerken sembolün benzer anlamını düşünür:

---

* Sanskritçede "sıkılmış meyve suyu" anlamına gelen *soma*, Hinduizmin kutsal metinleri vedaların bir bölümü olan Rigveda'da tanrıların sarhoşluk veren içkisi olarak geçer. Bir bitki suyunun süt ya da ekşi sütle karıştırılmasıyla elde edilir –çn.

23 *A.g.e.*, s. 338, 353 ve 387. "Sperm sıvısı" olarak soma için ilerleyen sayfalara bakınız.

24 Berthelot, *Collection des anciens alchimistes grecs* [*Eski Yunan Simyacılarının Koleksiyonu*], III, 1, 2 vd.

25 Spielrein, *a.g.e.*, s. 345.

26 *A.g.e.*, s. 338.

27 *A.g.e.*, s. 397.

28 İlk insanları bir kılıç kabzası ile dokuma mekiğinin birleşiminden türeten kızılderiyi hatırlatmadan edemedim.

"Böylece genel olarak bir sembol bana, kaynağını ... bir kompleks çabasının, düşüncenin genel bütünlüğü içinde çözülmesine borçluymuş gibi görünüyor... Kompleks böylece kişisel olanı gasp eder... Her bir kompleksin bu çözülme (şekil değiştirme) eğilimi şiir, resim ve sanatın her dalı için bir itkidir."[29]

§ 202 "Kompleks" kavramının yerine enerji değerininkini (kompleksin etki etme hacmini) koyarsak, o zaman Spielrein'in görüşü benimkiyle kolayca uyum sağlar.

§ 203 Benzeşim oluşturmanın bu yolunda tasavvur ve isim hazinesi, sanki gitgide değişiyormuş gibi görünür. Dünya görüşünün genişlemesi böylece oluşur. Özellikle vurgulanmış içerikler ("duygusal kompleksler") kendilerini sayısız benzeşime yansıtırlar ve nesnelerini bu yolla ruhun sihirli etki alanına yakınlaştıran eşanlamlar yaratırlar. Lévy-Bruhl'un uygun bir şekilde "participation mystique" [mistik katılım] olarak tanımladığı özgün benzeşim ilişkileri bu şekilde oluşmuştur. Duygusal içeriklerden çıkan benzeşim bulmaya yönelik bu eğilimin, insan ruhunun gelişimi için büyük önemi olduğu çok açıktır. Steinthal "tıpkı" sözcüğünün, düşüncenin gelişim tarihi açısından eşi görülmemiş önemi olduğunu kabul etmek gerektiği söylemine, hak vermemiz gerekir. Libidonun benzeşimlere geçişinin ilkel insanı bir dizi önemli keşiflere yöneltmiş olması kolayca düşünülebilir.

[29] *A.g.e.*, s. 399.

III. LİBİDONUN DÖNÜŞÜMÜ

§ 204 Aşağıda libido dönüşümünü somut bir örnekle tanımlamaya çalışacağım: Bir zamanlar katatonik depresyona maruz kalmış bir kadın hastayı tedavi etmiştim. Söz konusu vaka hafif derecede bir psikoz olduğundan, birçok histerik özelliğin varlığı şaşırtıcı derecede değildi. Tedavinin başlangıcında, acı verici bir konudan söz ettiği sırada, ansızın cinsel uyarıların tüm işaretlerini gösteren, histerik bir yarı bilinç haline girdi. (Birçok şey, bu hal sırasında oradaki varlığımın farkındalığından koptuğunu gösteriyordu.) Bu uyarım bir mastürbasyon eylemi halinde devam etti. Bu eyleme eşlik eden tuhaf bir hareket vardı: Hasta, sol elinin işaret parmağını sol şakağına dayayarak orada bir delik açmak istermiş gibi şiddetli hareketlerle döndürüyordu. Daha sonra yaşananlarla ilgili bütünsel bir bellek kaybı oluştu, elle yapılan tuhaf hareketle ilgili de bir şey öğrenemedim. Mastürbasyon eyleminin benzeşimi olarak yorumlanabilecek bu davranış şakaktan çok, yanlış yerde uygulanan bir ağız, burun ya da kulak delme olarak kolayca anlaşılsa da, bu izlenim bana yine de bir şekilde tuhaf görünmüştü: İlk başta nedenini anlayamadım. Birkaç hafta sonra hastanın annesiyle konuşma fırsatını buldum. Bana onun, çocukluğunda son derece tuhaf olduğunu anlattı: İki yaşındayken, açık bir dolap kapağına sırtını dayayarak başını saatlerce ritmik hareketlerle kapıya vurma eğilimine sahipti[1] ve bu hareketiyle tüm çevresini çaresizliğe

[1] Bir katatoni vakasında başın bu sarkaç gibi iki yana sallanmasının, Freud'un aşağıdan yukarıya doğru yer değiştirme olarak ta-

düşürmüştü. Kısa zaman sonra diğer çocuklar gibi oyun oynamak yerine, evin duvarının kireç sıvasında parmağıyla bir delik açmaya başlamıştı. Bunu küçük dairesel hareketlerle kazıyarak yapıyordu ve saatlerce bu işle uğraşıyordu. Anne babası için tam bir bilmeceydi. (Dört yaşından sonra mastürbasyona başlamıştı.) Erken çocukluğa ait bu hareketlerde daha sonraki davranışların bir ön basamağını görmemiz anlaşılır bir durumdur.

§ 205 Delme eylemi bizi mastürbasyon döneminden çok daha önce gelen bir erken çocukluk dönemine geri götürür. Bu dönem psikolojik olarak henüz oldukça karanlıktır, çünkü bireysel anılar yoktur. Bu kadar küçük bir çocuğun bu türdeki bireysel davranışı kuşkusuz dikkat çekicidir. Gelişiminin onu, her zaman olageldiği gibi, bireysellik ve onun ürünlerinin orijinalliği açısından özellikle bilinen ruhsal bozukluğa, yani şizofreniye yönelten dış etkenlerle paralel gittiğini, çocuğun daha sonraki yaşamöyküsünden biliyoruz. Bu hastalıktaki özgünlük, arkaik psikolojinin fark edilir biçimde ortaya çıkışıdır. Mitolojik ürünlerle olan tüm temaslar buradan kaynaklanır, orijinal ve bireysel yaratımlar olarak görüdüğümüz şeyler genellikle tarihöncesiyle kıyaslanan oluşumlardan başka bir şey değildir. Bu kriteri olasılıkla bu tuhaf hastalığın tüm oluşumlarına, belki delme eyleminin bu tuhaf bulgusuna da koymak gerekir. Hastanın delme dürtüsü çok eski gençlik döneminden kaynaklanır; yani hastanın uzun yıllar evli kaldıktan, özellikle fazlasıyla şefkatle tanımladığı çocuğunun ölümünden sonra tekrar eski mastürbasyona doğru gerilediği geçmişten canlandırılmıştır. Çocuğu ölünce eski çocuksu bulgular, o zamanlar henüz sağlıklı olan annede bu delme eylemiyle bağlantılı spazm türündeki mastürbasyon olarak tekrar ortaya çıkar. Görüldüğü gibi, ilk delme eylemi çocuksu mastürbasyondan önceki zamanda başgöstermiştir. Bu doğrulama, delme eylemi nedeniyle mastürbasyondan sonra ortaya çıkan, daha sonraki benzer bir alışkanlıktan ayrılması durumunda anlam taşır.

---

nımladığı, kademeli olarak yer değiştiren koitus hareketleri olduğunu gördüm.

§ 206 Daha önce yukarıda belirtildiği gibi libido, genç bireyde önce sadece emme eyleminde, ritmik hareketlerle besinin alındığı beslenme işlevinin alanında kendini doğrular. Aynı anda motorik alanda genellikle kol ve bacakların duyumsal ritmik hareketleri de (tepinme vb) ortaya çıkar. Bireyin gelişmesi ve organlarının eğitimiyle birlikte libido kendine faaliyet alanları yaratır. Bu arada tatmin veren ritmik ve uyarıcı faaliyetin ana modeli cinsellikteki geçici ve kısmi asıl amaçla birlikte başka işlevlerin alanına aktarılır, ama bununla ritmik faaliyetin beslenme eyleminden kaynaklandığı söylenmemelidir. Beslenme ve gelişme enerjisinin kayda değer bir bölümü kendini cinsel libidoya ve başka biçimlere aktarır. Bu geçiş basitçe varsayımın inandığı gibi ansızın ergenlik çağında oluşmaz, aksine çocukluğun büyük bölümünün yaşandığı dönemde son derece yavaş gerçekleşir. Bu geçiş döneminde, değerlendirebildiğim kadarıyla iki evre ayırt edilir: Emme evresi ve ritmik faaliyetin kendisi. Emme kendi türüne göre tamamen beslenme işlevine aittir, ama ayrıca, artık beslenme işlevi olmaktan çıkıp, besin almadan yapılan ritmik faaliyetin bir benzeşimi olmaya kadar uzanır. Burada yardımcı organ olarak el devreye girer. Ritmik faaliyetin evresinde el, yardımcı olarak daha belirgin şekilde ortaya çıkar, ritmik faaliyet ağız bölgesini bırakır ve başka alanlara yönelir. Burada olasılıklar artık çok fazladır. Bedende ilgi nesnesi olabilecek diğer delikler çoğunlukla deneyimseldir; bundan sonra ten ve tendeki bazı yerler, son olarak herhangi türdeki ritmik hareketler gelir. Sürtme, delme, çekiştirme ve başka şeyler olarak ortaya çıkabilen faaliyet belli bir ritimde yapılır. Cinsel bölgeye ulaştığı takdire bu faaliyetin orada ilk mastürbasyon girişimleri için fırsat bulabilecek olması çok açıktır. Libido kendi dönüşüm süreci içinde yeni uygulama alanlarına sahip olan beslenme evresinden çok şey alır; öyle ki, örneğin beslenme ve cinsel işlevler arasındaki çok sayıda içsel bağlantılar bu yolla açıklanabilir. Yetişkin faaliyetine karşı onu regresyona zorlayacak bir direnç ortaya çıktığı takdirde, böylece daha eski gelişim basamaklarına yönelik bir gerileme oluşur. Ritmik hareketin evresi genellikle zihin ve dil gelişimi dönemiyle aynı zamana rastlar. Bu nedenle doğumdan cinselliğin ilk belirgin (yani "yo-

rumlanmamış") dışavurumuna kadar olan, yani ortalama birden dört yaşa kadarki zaman aralığını, kelebeğin koza evresiyle kıyaslanabilir biçimde, cinsellik öncesi basamak olarak önermek isterim. Bu aralık, beslenme evresinin ve cinsel evrenin öğelerinin dönüşümlü karışımıyla karakterize edilir. Cinsellik öncesi bu basamağın üzerine belli gerilemeler el atabilir: Bu, en azından şimdiye kadarki deneyimlerden anlaşıldığı üzere, şizofreni ve epilepsiye yönelik gerilemelerde bir kural gibi görünür. Burada iki örnek vermek isterim: Birinci vaka nişanlılık döneminde katatoni hastalığına yakalanan bir genç kızla ilgili. Beni ilk gördüğü anda ansızın üzerime gelerek beni kucaklamış ve şöyle demişti: "Baba, bana yiyecek ver!" Diğer vaka elektrikle kovalandığını ve bunun genital organlarına "sanki alt tarafından yiyip içiyormuş gibi" bir duygu verdiğini söyleyen bir genç kızla ilgili.

§ 207 Bu fenomenler libidonun daha önceki evrelerinin regresyona uğramış bir yeniden canlandırmaya yetkin olduklarını gösterir. Bu yol sadece kullanıma elverişli görünmekle kalmaz, birçok kez kullanılmış olduğu da görülür. Bu nedenle –eğer bu varsayım doğruysa– bu dönüşümün, insanlığın daha eski gelişim basamaklarında hastalıklı bir bulgu olmayıp, aksine sıkça görülen, normal bir süreç olması beklenebilir. Bunun izlerinin tarihte korunup korunmadığını öğrenmek bu nedenle önemli olabilir.

§ 208 Dikkatimizin, delme eyleminin insanlık tarihinde ateş üretme hazırlığıyla olan ilişkisine çekilmesini Abraham'ın[2] bir çalışmasına borçluyuz. Kendisi Adalbert Kuhn'un[3] makalesinde farklı bir işleyiş bulmuştur. Araştırmaları sayesinde ateş getiren Prometheus'un, Hintlilere ait Pramantha'nın, yani ateş üretmek için sürtülen eril tahta parçasının bir erkek kardeşi olabileceği varsayımını öğrenmiş olduk. Hintçe "ateş alan"ın

---

2 *Traum und Mythus* [*Rüyalar ve Mitler*].

3 "Mythologische Studien I: Die Herabkunft des Feuers und des Göttertrankes" ["Mitolojik İncelemeler I: Ateşin ve Tanrısal İçeceğin Kökeni"], (krş. RESİM 37). İçeriğin bir özeti Steinthal'de bulunabilir: *Die ursprüngliche Form der Sage vom Prometheus* [*Prometheus Efsanesinin İlk Biçimi*]. Yine Abraham'ın çalışması, *a.g.e.*

adı Mâtariçvan'dır ve ateş üretme hazırlığı rahipler sınıfının metinlerinde daima sallamak, sürtmek, sürterek oluşturmak anlamına gelen manthâmi[4] fiiliyle tanımlanır. Kuhn bu fiili "öğrenmek" anlamına gelen ve aynı şekilde anlamdaşlığı açıklayan Yunanca μανθάνω'le kıyaslamıştır.[5] Tertium comparations (ileri geri hareketlerin ruhunda) ritimde olabilir. Kuhn'a göre Yunanlarda Ateşçalan olarak bilinen μανθάνω (μάθημα, μάθησις) προ-μηθέομαι ilgili cümleler *mant* ya da *manth*'ın kökünde olmalıdır. Thur Zeus'unun burada özellikle ilginç olan yan adı Προμηθεύς'na [Prometheus'a] rehberlik etmesi gibi, Sanskritçe Pramatha'yla ilişkili olan Προ-μανθεύς'nin de [Promantheus'un] hiçbir şekilde Hint-Avrupa kaynaklı kelime kökü olamayacağı, aksine sadece bir yan ad olabileceği vurgulanmıştır. Bu görüş Hesychius'un bir yorumunda karşımıza çıkar: Ἰθάς: ὁ τῶν Τιτάνον χήρυξ Προμηθεύς [Titanların habercisi Prometheus]. Hesychius'un bir başka yorumu ἰθαίνομαι'yı (ἰαίνω, ısıtmak) θερμαίνομαι (sıcak olmak) olarak açıklar, bu yolla Ἰθάς için "alev alan" anlamı Αἴθων [Aithon] ya da Φλεγύας [Phleguas] benzeşim olarak ortaya çıkar.[6] Buna göre Prometheus'un Pramantha'yla olan ilişkisi şüphelidir. Ancak Προμηθεύς'un Ἰθάς "alev alan"ın "önceden öğrenen" olarak yan ad olması anlamlıdır.[7] (*Pramati*'nin başka bir türetmesi olsa da, *pramati*: "tedbir" de yine Agni'nin sembolüdür.) Prometheus da, Kuhn'un Hint rahip ailesi Bhrigu'yla tartışmasız bir ilişki içine soktuğu Phlegya kökenlerine aittir.[8] Bhrigular, Mâtariçvan ("annede şişen") gibi ateş getirenlerdir. Kuhn, Bhrigu'nun Agni gibi ateşten oluştuğu bir yeri kanıt gösterir. ("Bhrigu alevlerden yükseldi, Bhrigu kavruldu, yanmadı.") Bu görüş Bhrigu'yla akraba olan bir köke, yani Sanskritçe *bhrây*: ışıldamak, Latince *fulgeo*

---

4 *Mâthnami* ve *mâthâyati* de olabilir. Kökeni *manth* ya da *math*'tır.

5 Krş. Kuhn, *Sprachforsch* [*Dil Araştırması*] II, s. 395 ve IV, s. 124.

6 K. Bapp: Roscher, *Lexikon* [*Sözlük*] III, Sütun 3034.

7 İnsanın beyninde oturan ve daima alevli bir çark (güneş sembolü) üzerinde dans ederken tasvir edilen Bali'nin ateş-tanrısı ilginç bir paralellik oluşturur. Bu tanrı Balililerin en yüce ve meşhur tanrısı sayılır. (RESİM 32)

8 Bhrigu: φλεγυ, bilinen bir ses bağlamıdır. Krş. Roscher, *a.g.e.*

RESİM 32. Balililerin ateş tanrısı Tjintya. Ağaç oyma.

ve Yunanca φλεγω'a (Sanskritçe *bhargas*: parıltı, Latince *fulgur*) yöneltir. Bhrigu buna göre "ışıldayan" olarak görünür. Φλεγύας alev sarısı rengi nedeniyle belli bir kartal türü anlamına gelir. φλέγειν: yanmak'la olan bağı açıktır. O halde Phlegyalılar ateş kartalıdır.[9] Prometheus da Phlegyalılara aittir. Ancak Pramantha'dan Prometheus'a giden yol kelimeyle değil, belki de görüşle, buna bağlı olarak resimle oluşur ve belki de Prometheus Pramantha[10] gibi aynı anlama sahiptir, başka bir de-

9 Kızılderililerde ateş totemi olarak kartal. Krş. Roscher, *a.g.e.*

10 Kuhn'a göre *manth* kökü Almancada *mangeln* ["cendereden geçirmek"], *rollen* ("çamaşır bükmek") kelimelerine geçmiştir. *Manhtara* tereyağ yayığıdır. (RESİM 37) Tanrılar okyanusu karıştırarak Amrta'yı (ölümsüzlük iksiri) yarattıklarında, karıştırıcı olarak Mandara Dağına ihtiyaçları olmuştu. (Kuhn, *Mythologische Studien* [*Mitolo-*

yişle: Söz konusu özellikle dilsel bir iletişim değil, arketipik bir paralellik olabilir.

§ 209 Prometheus'un ("Epimetheus" figürüyle yüklenmiş) "önceden öğrenen" olarak anlamını sonradan aldığı ve kaynağının yine de *pramantha, manthâmi, mathâyati*'yle bir ilgisi olduğu, buna karşın etimolojik olarak προμηθέομαι, μάθημα, μανθάνω'larla [prometheomai, mathema, manthano] bir araya getirilemeyeceği görüşü belli bir dönem geçerli oldu. Bunun tersi olarak Agni'yle bağlantılı *pramati*: tedbir'in *manthâmi*'yle hiçbir ilgisi yoktur. Ama yakın zamanda Prometheus'u yine de μανθάνω'dan [manthano] türetmeye yönelik bir eğilim vardır.[11] O halde bu karmaşık kümelenmede tam olarak ifade edilebilecek şey, *düşünme*'yi, buna bağlı olarak *tedbir*'i, *önceden öğrenme*'yi, bunun için kullanılan kelimeler arasındaki daha güvenli etimolojik ilişkileri güncel anlamda ka-

---

jik İncelemeler] I, s. 16 vd) Steinthal (*Prometheus*, s. 8) şiirsel dilin Latince ifadesine dikkat çeker: *mentula*: erkek organı, ki *mentmanth* kelimesine bağlanabilir. Ayrıca ekleyeyim: *mentula, menta* ya da *mentha* (μίνθα) kelimelerinin kısaltma eki olarak *minze* (nane) anlamında düşünülebilir. Eski çağlarda naneye "Aphrodite'in tacı" denirdi (Dioscorides II, 154). Apuleius ona "mentha venera" der ve bir afrodizyaktır. Karşı anlamını Hipokrates'te bulur: "Si quis eam saepe comedat, eius genitale semen ita colliquescit, ut efflaut, et arrigere prohibet et corpus imbecillum reddit" (Sıkça alındığında erkeklik tohumları öyle akıcı olur ki ereksiyonu engelleyip bedeni zayıf düşürecek kadar dışarı sızar) ve Dioscorides'e göre nane, gebeliği önleyici bir çaredir. (Aigremont, *Volkserotik und Pflanzenwelt* [*Halk Erotizmi ve Bitkilerin Dünyası*] I, s. 127.) Ama *menta* (nane) için eskiler şöyle de der: "Menta autem appellata, quod suo odore mentem feriat ... mentae ipsius odor animum excitat" (Adı menta'dır, çünkü kokusuyla ruhu vurur... Nane kokusu ruhu uyandırır). Bu bizi Pramantha'yla olan paralellikle tamamlanmış olabilecek *ment-mens*: ruh (İngilizce *mind*) köküne götürür. Güçlü bir çeneye *mento* (*mentum*) dendiğini de yine burada eklemek gerek. Çenenin farklı gelişimi, bilindiği üzere Pulcinello'nun priapik [ereksiyon halindeki erkek organı] figüründe gösterilmiştir, yine satirlerin ve diğer priapik iblislerin sivri sakalları (ve kulakları) gibi, genellikle bedendeki tüm çıkıntılar eril, tüm girintiler ya da delikler dişil anlamlar olarak kabul edilebilir.

[11] Kerényi, *Prometheus*, s. 20.

RESİM 33. Agni iki tahtayla. Hint kaynaklı.

nıtlamaksızın, ateş üretmek üzere sürtme eylemiyle olan ilişkide bulmaktır. Etimoloji için kelime köklerinin yanı sıra belli orijinal resimlerin özgün yeniden oluşumlarını dikkate almak gerekir.

§ 210 (Yakılarak sunulan kurban) Manthana'nın aleti olan pramantha, Hintçede cinsel olarak kavranır: Pramantha fallus ya da erkek, altta duran delik tahta ise genital organ ya da dişi olarak görülür. Sürterek ateş üretme çocuk, tanrısal oğul Agni'dir. (RESİM 33) İki tahtanın kült adları Purûravas ve Urvaçi'dir; dişi ve erkek olarak düşünülerek canlandırılmışlardır. Dişinin geni-

tal organından ateş doğmuştur.[12] Ateşin kült anlamda yakılmasını (manthana) Weber anlatır:

> Belli bir kurban ateşi iki tahtanın birbirine sürtülmesiyle yakılır; şu kelimelerle bir tahta parçası alınır: "Sen ateşin doğum yerisin" (*janitram*), sonra tahtanın üzerine iki ot sapı konarak şöyle denir: "Sizler iki testissiniz," bunun üzerine *Adharârani*'ye (üzerine konacak ahşap) "Sen Urvaçî'sin" denir ve *Uttarârani* (alttaki tahta) "sen güçsün" (tohumsun...) denerek tereyağıyla ovulur, sonra *Adharârani*'nin üstüne konur: "Sen Purûravas'sın" denir ve ikisi üç kez birbirine sürtülür: "Seni Gâyatrîmetrum'la sürtüyorum," "seni Trishtubhmetrum'la sürtüyorum," "seni Jagatîmetrum'la sürtüyorum."[13]

§ 211 Böyle ateş üretmenin cinsel sembolü açıktır. Rigveda'nın bir ilahisi (111, 29, 1-3) aynı anlayışı ve sembolleri sunar:

> "Bu dönen tahta, üretici (penis) hazır, kabilenin[14] sahibesini buraya getirin, Agni bizi eski geleneğe göre çırpacak.
>
> Jâtavedas iki tahtanın içinde, hamilelerde iyi korunmuş cenin gibi durur. Agni her gün kurban bağışında bulunan özenli insanlar tarafından övülür.
>
> Usta olan sen, (sopayı) yere serilmiş olanın içine bırak; o (kadın) onu hemen alacak, o, dölleyeni doğurdu: kızılımsı

---

[12] "*Gulya* (*pudendum*) [kadın üreme organı] olarak adlandırılan şey, tanrının *yoni*'si (doğum yeri) demektir, oradan doğan ateşin adı Hayır Getiren'dir." (*Kâtyâyana's Karmapradîpa*, I, 7, Kuhn çevirisi, *Herabkunft des Feuers* [*Ateşin Kökeni*], s. 65 vd.) Kuhn'un etimolojik olarak Cermen dilinde *bohren* [delmek] ile *geboren* [doğmak] arasında bağ olduğu önerisi çok düşük bir olasılıktır. Ona göre Cermen dilindeki *boron* (*bohren*) temelde Latince *forare* ve Yunanca φαράω, "saban sürmek"le bağlantılıdır. Ona göre, bir Hint-Avrupa kökü olan **bher*, "taşımak;" Sanskritçe *Bhar-*; Yunanca φερ; Latince *fer* kökünden Eski Almancada *beran: gebären* [doğurmak]; İngilizcede *to bear*; Latincede *fero* ve *fertilis, fordus* (yüklü-gebe); Yunancada φορός olmuştur. Ancak Walde (*Lat. Etymol. Wörterbuch* [*Latince Etimolojik Sözlük*], "ferio" maddesi) *forare*'yi *bher* köküyle ilişkilendirir. Krş. saban sembolü, § 241 (RESİM 34).

[13] Weber, *Indische Studien* I, s. 197; alıntı: Kuhn, *a.g.e.*, s. 71.

[14] Ya da genelde insanlar. *Viçpatni*, dişil ateş-sopasıdır; *viçpati* Agni'nin eril simgesidir.

uçla, onun yolunu aydınlatarak, Ilâ'nın oğlu mükemmel tahtalarda doğdu."[15]

§ 212 Burada Pramantha'nın aynı zamanda yaratılmış oğul Agni de olduğunu görüyoruz: Fallus oğul ya da oğul fallustur. Yine bugünkü Almancada eski sembolleri koruyan yankılara sahibiz: "Yumurcak" olarak tanımladığımız oğlan çocuğuna Hessen'de "Çivi" ya da "Cıvata" denir.[16] Almancada "Karapelin" denen Artemisia Abrotanum L., İngilizcede "Çocuk Aşkı"dır. (Penisin kaba tanımı olan oğlan, daha önce Grimm ve diğerleri tarafından yorumlanmıştır.) Kült ateş üretmek, batıl inanç ritüeli olarak Avrupa'da 19. yüzyıla dek korunmuştur. Kuhn bu tür bir olayın 1828 yılında, Almanya'da yaşandığına değinir. Törensel büyü eylemine "Nodfyr," *Notfeuer*[17] denirdi ve büyü özellikle hayvanlardaki salgınlara karşı yapılırdı. Kuhn, 1268 yılının Lanercost tarih kayıtlarında, ayinlerinde cinsel benzeşimlerin göze çarptığı, özellikle tuhaf bir tehlike ateşinden söz eder:

"Pro fidei divinae integritate servanda recolat lector, quod cum hoc anno in Laodonia pestis grassaretur in pecudes armenti, quam vocant usitate Lungessouth, quidam bestiales, habitu claustrales non animo, docebant idiotas patriae ignem confrictione de lignis educere et simulacrum Priapi statuere, et per haec bestiis succurrere. Quod cum unus laicus Cisterciensis apud Fentone fecisset ante atrium aulae, ac intinctis testiculis canis in aquam benedictam super animalia sparsisset etc."[18]

---

[15] Kuhn, *Herabkunft des Feuers* [*Ateşin Kökeni*], s. 64. Tahta annenin sembolüdür. Krş. Freud, *Traumdeutung* [*Rüyaların Yorumu*], s. 211. "Ilâ'nın oğlu": Ilâ, balığının yardımıyla tufandan kurtulan ve sonra kızıyla birlikte insanları yeniden üreten Manus'un kızıdır.

[16] Krş. Hirt, *Etymologie der neuhochdeutschen Sprache* [*Yeni Yüksek Almancanın Etimolojisi*], s. 348.

[17] 742'deki *Capitulare Carlomanni* [*Carlomanni Kilise Meclisi*] "illos sacrilegos ignes quos niedfyr vocant"ı (*niedfyr* denen uğursuz ateşi) yasaklamıştır. Krş. Grimm, *Deutsche Mythologie* [*Alman Mitolojisi*] I, s. 502. Burada yine bu tür ateş ayinleriyle ilgili tanımlamalar bulunur. [*Notfeuer* Almancada tehlike ateşi demektir –çn.]

[18] "Bu yıl Ladonia'da genellikle tüberküloz denen salgın hastalık hay-

§ 213 Bu örnekler farklı zamanlardan, farklı halklardan oluşurlar ve ateş üretmeyle cinsellik arasında bir parallelik oluşturma eğiliminin varlığını kanıtlarlar. Eski buluşların kült ya da büyüsel tekrarları insan ruhunun eski biçimlerde kalmakta ne kadar direndiğini ve sürterek ateş üretmenin anısına dair köklerin ne kadar derinde olduğunu gösteriyor. Belki kült ateş üretmenin sembolığinde rahip ilminin unsurunu görme eğilimi vardır. Bu, ateş gizeminin belli kült ayrıntıları için yerinde olabilir. Ama ateş üretmenin aslında cinsellikle derin bir bağ oluşturup oluşturmadığı hâlâ soru işaretidir. İlkel halklarda buna benzer kült eylemlerin varlığını Avustralyalı Watschandi[19] kabilesinden biliyoruz. Bu kabile ilkbaharda şu dölleme büyüsünü canlandırır: Yerde çalılarla çevreleyip dişi üreme organı biçiminde şekil verdikleri bir çukur açarlar ve mızraklarını ereksiyon halindeki bir penis gibi tutarak, tüm gece dans ederler. Çukurun çevresinde dönerek dans ederken mızraklarını bu çukurun içine atarlar ve şöyle bağırırlar: "Pulli nira, pulli nira, pulli nira wataka!" (Non fossa, non fossa, non fossa sed cunnus!) [Bu çukur değil, bu çukur değil, bir kuku!] Bu tür "müstehcen" danslar başka kabilelerde de yapılır.[20]

§ 214 Bu ilkbahar büyüsünde[21] dişil olanın bir yer çukuru, eril

---

van sürülerine musallat olduğunda, manastır sınıfından olan, ama yerli halkı eğitme düşüncesinde olmayan bazı hayvan sahipleri, hayvanlara yardım etmek için tahtaları birbirine sürterek ateş yakıp üzerine bir penis resmi koydu. Okur tanrısal inancın korunması gerektiğini hatırlasın. Fenton manastırındaki bir acemi birader avlu girişinde bir köpeğin testislerini kutsal suya batırıp bu suyu hayvanlara serptiğinde..." vs. (*A.g.e.*, s. 43.)

19 Preuss, "Der Ursprung der Religion und Kunst" ["Din ve Sanatın Kökeni"], s. 358 vd.

20 Krş. F. Schultze, *Psychologie der Naturvölker* [*İlkel Halkların Psikolojisi*], s. 161 vd.

21 Bu ilkel oyun fallik saban sembolüne yöneltir. Ἀροῦν çift sürmek demektir ve bunun yanı sıra gebe bırakmanın şiirsel anlamına sahiptir. Latince *arare*, yalnızca pulluk anlamına gelir. Ama "fundum alienum arare" deyimi "Komşu bahçenin kirazını toplamak" demektir [Yasak olana el uzatmak]. Fallik sabanın mükemmel bir tasviri Floransa'daki arkeoloji müzesinde, bir vazonun üstünde bulunur: Burada fallik tasvir edilmiş bir saban taşıyan (RESİM 34; krş. Diete-

olanınsa bir mızrakla temsil edildiği, kutsal bir cinsel birleşme tasvir edilir. Bu *hieros gamos* [kutsal birleşme] birçok kültün bileşeniydi ve tarikatlarda büyük bir rol oynardı.[22]

---

rich, ***Mutter Erde*** [***Toprak Ana***], s. 107 vd) bir dizi halinde altı çıplak ithyfallik erkek bulunur. Ortaçağdaki bahar şenliğimizin "carrus navalis"i (karnaval) kimi zaman bir sabandı. (Hahn, ***Demeter und Baubo*** [***Demeter ve Baubo***]; alıntı: Dieterich, ***a.g.e.***, s. 109. Zürih'ten Prof. Abegg dikkatimi Meringer'in ***Wörter und Sachen*** [***Kelimeler ve Konular***] adlı çalışmasına vermemi sağladı. Burada libido sembollerinin, yukarıdaki görüşlerimizi olağanüstü ölçüde destekleyen, dışsal malzemeler ve faaliyetlerle geniş kapsamlı kaynaşmasını anlatacağız. Meringer'in düşüncesi iki Hint-Avrupa kökeni ***uen*** ve ***uenti***'den yola çıkıyor. Hint-Avrupa'da ****uen***,ağaç; Eski Hintçede ***van, vana***'dır. Agni, Garbha'nın ***vanām***'ı, ağaçların verimli rahmidir. Hint-Avrupa ****ueneti***, "çift sürüyor" demektir; bununla kastedilen, sivri uçlu bir tahtayla yeri delip daha sonra işlemektir. Tarlanın (sürülen toprağın) bu şekilde tanımlanan ilkel işlemi çok eskiden ortadan kalktığı için, bu fiilin kendisi geçerli değildir. Tarla sürmekle ilgili daha iyi bir işlem öğrenildiği zaman ilkel toprak işlemenin tanımı otlağa, meraya geçiş yapmıştır; burada Gotçada ***vinja***, νομή; Eski İzlandaca ***vin***, otluk alan, çayırdır. Ayrıca belki İzlandaca ***Vanen*** de tarım tanrısıdır. Ek olarak Hint-Avrupa ****uenos***, aşkın zevki, Latince Venüs'tür. Eski Yüksek Almanca ***vinnan*** "azmak," ****uenos***'un duygusal anlamına aittir. Ayrıca Gotçada ***vens***, ἐλπις Eski Yüksek Almanca ***Wân***, beklenti ve umuttur; Sanskritçe ***van***, arzulamak; ayrıca ***Wonne*** [sonsuz haz]; Eski İzlandaca ***vinr***, sevgili, dost demektir. ***Wohnen*** [oturmak] "tarla sürme"nin anlamından oluşur; bu geçiş sadece Cermen dilinde uygulanmıştır. Wohnen, ***gewöhnen*** [alışmak], ***gewohnt*** [fiil çekiminde ek alarak; "oturdu" anlamında --çn] olmuştur. ***Ackern*** [tarla sürmek]ayrıca çabalamak, eziyet etmek anlamındadır, Eski İzlandaca ***vanr, vinna***, çalışmaktır; Eski Flemenkçede ***winnan***, kendini harap etmektir; Gotçada ***vinnan*** πάσχειν, ***vunnus*** πάθημα'dır. Öte yandan ***Ackern***'den ***gewinnen*** [kazanmak], ***erlangen*** [elde etmek, Eski Yüksek Almanca ***Giwinnan*** –çn] oluşur; ama "yaralamak" da aynıdır: Gotçada ***vunds wund*** [yara]. ***Wund*** eski anlamında böylece önce tarla sürerek yeri delmek anlamında olabilir. "Yaralamak"tan da daha sonra "vurmak, yenmek" oluşmuştur: Eski Yüksek Almanca: ***winna*** kavga; Eski Sakson dilinde ***winnan*** savaşmak demektir. (RESİM 35)

[22] Tarlayı verimli hale getirmeyi belirten "zifaf yatağı"nın eski geleneği benzeşimi en açık bir şekilde ifade eder: Dişiyi nasıl döllüyorsam,

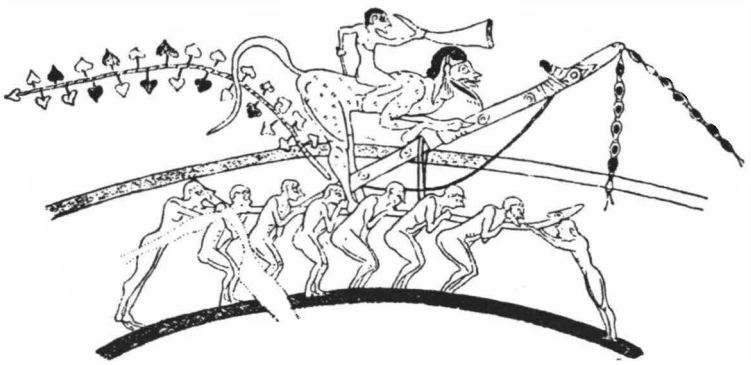

RESİM 34. Fallik saban. Kara figürlü kâse. Yunan.

§ 215 Yukarıda değinilen Avusturalya siyahilerinin toprakla bir tür evlilik sahneye koyması gibi, aynı ya da benzer düşüncenin, iki tahtanın yardımıyla ateş yakarak canlandırılabildiği kolayca düşünülebilir. Ritüel cinsel birleşme iki insan yerine iki imgeyle, Purûravas ve Urvaçi'yle, yani eril ve dişil tahtalarla temsil edilir. (RESİM 33)

§ 216 Cinsellik hiç kuşkusuz etkisi en güçlü vurgulanan ruhsal içeriklerden biridir. Bilinen benzeşimde ona uygun her şeyin yine ondan türediğine, hatta bunu cinsel libidonun bir yerlerde bir engele çarpıp bu yolla ritüel bir benzeşim biçiminde bir yedek faaliyet aramaya zorlandığı varsayımıyla gerçekleştirdiğine dair belli görüşler iddia edilebilir. Freud, libidonun kısmi geri dönüşünü ve dönüşümünü açıklamak için, bilindiği üzere bu engellerin *ensest yasağı* olduğunu varsaymıştır. Daha açık anlatmak gerekirse, ensest yasağında söz konusu, aile içi evliliğe olan eğilimde bir sınırlamadır. Bir güdüyü tersine döndürmeye zorlamak ya da kısmen sınırlamak için karşı tarafında ona uygun, daha yüksek bir enerjiye gerek vardır. Freud haklı olarak bu enerjinin *korku*da bulunduğunu varsayar ve bunu açıklamak üzere yaşlı bir cücenin zulmettiği maymun sürüsü benzeşimine oranla az çok makul ilkel bir sürü miti tasarlar. Ancak bu tablo-

toprağı da öyle döllüyorum. Sembol, libidoyu toprağı işlemeye ve verimli yapmaya aktarır. Ayrıca bolca kanıt bulmak için krş. Mannhardt, *Wald –und Feldkulte* I [*Orman ve Tarla Kültleri*].

nun oğullarını zalimce saygı duymaya zorlayan atalar gibi, kız evlatların korkusunu temsil eden, benzer biçimde korku verici yaşlı bir kadınla tamamlanması gerekir. O zaman ilkel ilişkilere uygun bir baba kökenli ve bir ana kökenli korku kaynağımız olabilirdi. Eski insanların arasındaki nevrotiklerin yaklaşık olarak böyle "düşünmüş" olduklarını hayal edebiliyorum.

§ 217 Dürtüyü zorlayıcı motif gücünün bu tür bir türetmesi, öncelikle ilkel bir topluluğun içindeki gerilimlerin, tüm grup için önemli olan varolma savaşından asla daha büyük olamayacağına dair basit düşünce nedeniyle bana her durumda kuşkulu görünüyor. Böyle olmasaydı, topluluk çok geçmeden yok olurdu. Aile içi evlilik eğilimi ilkel topluluklar için, özellikle bu eğilimin sınırlamasıyla doğrulanan, kayda değer bir tehlike anlamına gelir. Buradaki çare, aile içi ve dışı evliliklerle dengelenen, yaygın akraba evliliği[23] gibi görünür. Topluluğu tehdit eden tehlike ensest tabusunun da içinde bulunduğu, aile içi evlilik eğiliminin sınırlanmasıyla elde edilen avantajlardan kaynaklanır. Topluluk içsel istikrar, genişleme olanağı ve bununla birlikte büyük güven elde eder. Çünkü korkunun kaynağı topluluğun içinde değil, varolma savaşının getirdiği son derece gerçek olan risklerdedir. Hatta düşmanlardan ve açlıktan korkma bilindiği gibi, ilkel insanlarda sorun olmayan cinsellikten ağır basar; çünkü bir kadına sahip olmak, gerekli olan besine sahip olmaktan daha kolaydır. Uyumsuzluğun sonuçlarından duyulan korku, dürtü sınırlamalarına yönelik güdüyü sağlar. Sıkıntılı durumlarla yüzleşmek, bunların nasıl ortadan kaldırılacağı sorusuyla ilgilenmeye zorlar. Engellenme yoluyla geriletilen libido, daima bireyde bulunan olanaklara el atar. Bir köpek, kapalı bulduğu kapı açılana kadar onu tırmalar, yanıt bulamayan bir insansa burnunu ovuşturur, alt dudağını çekiştirir, kulaklarının arkasını kaşır, vs. Bu arada sabırsızlanırsa, çeşit çeşit ritimler ortaya çıkar; parmaklarıyla trampet çalar, kıpırdanıp durur vs. Bu arada yine, örneğin mastürbasyon hareketlerine benzer, az ya da çok belirgin, çeşitli cinsel benzeşimler de ortaya çıkar. Ko-

[23] Krş. *Psychologie der Übertragung* [*Aktarma Psikolojisi*] adlı makalem (§ 433 vd).

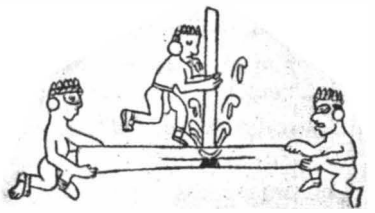

RESİM 35. Tahta deliciler. Eski Meksika hiyeroglif resimlerinden (ayrıntı).

ch-Grünberg[24] kanoları nehir akıntısıyla sürüklenirken, kayalarda oturup taşlarla oyuk açan yerlilerden söz eder. Zamanla bunlardan, kurutma kâğıtlarının üzerindeki çizgilere benzer, karmaşık çizimler ve buna bağlı olarak çizgi halinde oluklar oluşmuştur. Bu bağlamda Maeterlinck'in *L'Oiseau bleu*'da [*Mavi Kuş*] anlattıkları anlaşılır olacaktır:[25] Doğmamışların ülkesinde mavi kuşu arayan iki çocuk, orada burnunu karıştıran bir başka çocuk bulur. Çocuk onlara gelecekte, dünya soğuduğu zaman yeni bir ateş bulacağını söyler. Spielrein'in hastası[26] delme eylemini bir yandan ateşle, öte yandan üremeyle aynı yere koyarak şöyle demiştir: "Toprağı delmek için demire gerek vardır... Demirle taşlardan soğuk insanlar yaratılabilir." Demir taşı delerken korlaşır.

§ 218 Bir engelle durdurulan libido, zorunlu eski cinsel uygulamalar yerine daha çok, temelinde ana model olarak hem beslenmenin hem de cinselliğin yattığı çocuksu, ritmik faaliyetlere doğru geriler. Ateş üretme buluşunun gerçekten de bu şekilde, yani ritmin[27] gerileyici olarak yeniden uyandırılmasıyla oluştuğu, eldeki verilere göre mümkün görünüyor. Psikolojik olarak bu varsayımın bana daha olası göründüğünü söyleyebilirim. Bununla, ateşin icadının sadece bu şekilde gerçekleştirildiğini söylemek yanlış olur. Ateş pekâlâ çakmaktaşıyla da yakılmış olabilir. Burada belirtmek istediğim sadece, sembolik imaları-

[24] *Südamerikanische Felszeichnungen* [*Güney Amerika Kaya Çizimleri*], s. 17.

[25] Teixeira de Mattos çevirisi, s. 218.

[26] *A.g.e.*, s. 371.

[27] Kanıtlar için krş. Bücher, *Arbeit und Rhythmus* [*Çalışma ve Ritim*].

nın, ateş hazırlama icadının bu tür bir olasılığına işaret ettiği psikolojik süreçtir.

§ 219 Bu ritmik faaliyetlerde bir kasıt olmadığı izlenimi edinilmesine karşın varsayılan oyunun vurgulanışı ve enerjisi yine de etkileyicidir. Bilindiği üzere, bu tür ayinler aslında ciddiyetle yapılır (çünkü söz konusu olan bu türde bir şeydir) ve ilkel insanların malum tembelliğiyle büyük zıtlık oluşturan, muazzam bir enerji tüketimiyle gerçekleşir. Oyun olarak görünen şey bu yolla kasıtlı bir çabanın karakterini elde eder. Bazı kabileler bütün gece boyunca üç oktavlık bir sesle en monoton biçimde dans edebiliyorsa, o zaman bizim duygumuza göre burada niyetsizliğin karakteri eksiktir; bu daha çok niyet ve alıştırma gibi gelir. Aslında öyledir de, çünkü ritim belli düşüncelerin ya da başka faaliyetlerin iz bırakması açısından klasik bir yöntemdir ve iz bırakması, yani sağlam bir şekilde yapılanması gereken şey, libidonun yeni bir faaliyet biçimine geçirilmesidir. Beslenme eylemindeki ritmik faaliyet besleyici gelişim evresinden sonra kullanım alanı bulamadığından, dar anlamda sadece cinselliğin alanına taşmakla kalmaz, "ayartma mekanizmaları" olan müzik ve dansın, son olarak gerçek anlamda çalışmanın alanına taşar. İlkel insanlar arasında müziğin, şarkının, dansın, davulun ve ritmin performansına yönelik yakın ilişki, bağımlılık aslında çok etkileyicidir. Bu ilişki cinselliğe bir köprü oluşturur ve böylece asıl görevden sapma ve kaçınma olanağı sağlar. Bu tür sapmalar seyrek olmayıp tüm kültürlerde yaşandığından, farklılaşmış her tür performansın, belli ölçüde cinselliğin herhangi bir biçimi yerine geçtiği düşüncesi kolayca oluşur. Ben bunu bir yanılgı olarak görüyorum, ancak bu dürtünün psikolojik olarak muazzam anlamı göz önüne alındığında, anlaşılır bir durumdur. Eskiden benzer bir görüşteydim, en azından bir noktaya kadar baştan çıkarmanın çeşitli faaliyet biçimlerinin, nesil korumasındaki bozulmanın ve en eski cinsel libidonun farklılaşmasının, yani üreme dürtüsünün en genel anlamda ortaya çıkmış olduğunu ve böylece dürtü karakterlerini edinir edinmez kültürel faaliyetlerin de ilk basamakları olduklarını varsayıyordum. Bu yanılgının bir nedeni Freud'un etkisiydi, ama daha

ağır basan diğeri, bu tür işlevlere sıkça bağlanan ritme yapışan etkendi. Ritme girme eğiliminin hiçbir şekilde beslenme evresinden kaynaklanmadığını ve buradan belli ölçüde cinselliğe doğru yol almadığını, aksine genellikle tüm duygusal süreçlerin özgün karakterini temsil ettiğini ancak daha sonra anladım. Yaşamın hangi evresinde olursa olsun her uyarımın ritmik dışavurumlara, yani ısrarcı tekrarlara eğilimi vardır, hatta tekrar biçimindeki karmaşık vurgulu tepki kelimeleri çağrışım deneylerinde yarım kafiye ve ses yinelemesi sergilerler.[28] Ritme girmek bu nedenle, onunla ilgili işlevin cinsellikten kaynaklandığı görüşüne neden oluşturmaz.

§ 220 Gerek cinselliğin ruhsal değeri, gerekse onunla birlikte inandırıcı bir benzeşim, bir regresyon durumunda cinsellikten kolayca sapar, tabii bu durumda gerçekleşmesi (haksız yere) başarısızlığa uğramış cinsel bir istek durumu söz konusuymuş gibi görünür. Bu, nevrozun tipik akıl yürütme şeklidir. Öyle görünüyor ki ilkel insanlar bu sapmanın tehlikesinden içgüdüsel olarak haberdardılar: Yukarıda sözü edilen Watschandilerin *hieros gamos*u kutladıkları zaman, ayin boyunca hiçbir kadına bakma izinleri yoktu. Bazı yerli kabilelerindeki bir âdete göre erkekler, savaşa gitmeden önce orta yerde çıplak halde duran güzel bir genç kızın etrafında dönmek zorundaydılar. Bu arada ereksiyon olan, savaşçılığa uygun görülmeyip kabileden atılırdı. Her zaman olmamakla birlikte, cinsellikten saparak asıl sorun sıklıkla gizlenir. İnsan, durumun uzun zamandır ters giden ve nedenleri geçmişte gelen bir cinsel sorunla ilgili olduğuna dair kendini ve başkalarını kandırır. Sorulan soruları zararsız başka bir alana kaydırarak böylece başarılı bir şekilde güncel sorunlardan kaçış ve çıkış yolu bulur. Ama bu haksız kazançla birlikte uyumun yeri nevrozla değiştirilmiştir.

§ 221 Yukarıda, dürtü sınırlamalarını yaşamın bu dünyada son derece gerçek olan tehlikelerine karşı duyulan korkuya dayandırmıştık. Ama dışa yönelik gerçeklik, dürtüleri sınırlayan korkunun

---

[28] Eberschweiler, *Untersuchungen über die sprachliche Komponente der Assoziation* [*Çağrışımın Dilsel Bileşenleri Üzerine Araştırmalar*].

tek kaynağı değildir. Akılcılığımız, gerçek olmadıklarına dikkat çekerek bu korku kaynaklarını yolla tıkadığına inansa da, ilkel insan bir "içsel" gerçeklikten, yani rüyalar, ölü ruhlar, iblisler, tanrılar, son olarak özellikle büyücüler ve cadılar âleminden genellikle çok daha fazla korkmuştur. Ama burada söz konusu olan, mantıksız doğalarına akılcı nedenlerle başa çıkmanın mümkün olmadığı içsel, psişik gerçeklerdir. Gerçi ilkel akıldaki belli batıl inançlar bertaraf edilebilir, ama ilkel insanlar artık içki bağımlılığından ve ahlaki sefaletten ve umutsuzluktan aklanamaz. Dış dünya kadar acımasız ve bir o kadar başa çıkılmaz ruhsal bir gerçeklik vardır, ama tehlikelerden sakınmanın ve tahminleri yükseltmenin çaresi ve yolları bilindiği takdirde, bir o kadar kullanışlı ve işe yarardır. Ünlü bir araştırmacı gezgin bir keresinde şöyle demişti: "Magic is the science of the jungle." ["Büyü, orman bilimidir."] Gerçi uygar insan ilkel batıl inançları aşağılayak hor görür, ama bu, ortaçağın zırhlarını, kargılarını, sağlam kalelerini ve göğe yükselen katedrallerini hor görmek kadar aptalcadır. Modern koşullardaki makineli bir tüfek ya da radyo gibi, ilkel koşullar altında ilkel çareler de aynı şekilde etkilidir. Dinlerimiz ve sosyo politik ideolojilerimiz kendilerini iyileştirme ve yatıştırma önlemleri olarak kabul ettirerek ilkel büyüsel düşüncelerle kıyaslarlar ve benzer ortak sunumların eksik olduğu yerde buna uygun olan, ilkelliğin tüm beklentilerini karşılayan eksantrik bireysel özellikler, zorlayıcı fikirler, fobiler ve diğer saplantı durumları olarak ortaya çıkarlar. 15. yüzyılın cadı avı salgınının yanında sönük kaldığı günümüz ruhsal salgınınınsa sözü bile edilemez.

§ 222 Tüm akılcı yeniden yorumlama girişimlerine karşın ruhsal gerçeklik, inkâr edildilçe daha tehlikeli olan, özgün bir korku kaynağıdır ve öyle kalacaktır. Biyolojik dürtüler bu nedenle sadece dış değil, iç engellere de çarparlar. Bir yandan dürtülerin cinsel arzusuna dayanan ruhsal sistem, öte yandan, en azından biyolojik dürtü kadar güçlü olan bir karşı iradeye dayanır.

§ 223 Doğal dürtüleri uzaklaştırma ya da bastırma isteği, daha doğrusu bu isteğin hükümranlığı ve uyumsuzluğu, yani gurur ve cinsel arzu –güdü dış kaynaklı bir sıkıntıdan oluşmadığı sürece– ruhsal kaynaktan, yani mistik, ruhsal imgelerden oluşur. Bu

imgeler, görüşler, çeviriler ya da idealler bireye özgü olan, ancak her zaman gönüllü olarak bu amaç için kullanılmayan, aksine adeta bu imgeler tarafından ondan çekilen enerji sayesinde etki ederler. Hatta baba otoritesi bile nadiren oğullarının zihnine sürekli etki etmeye yetecek kadar büyüktür. Çünkü etki etmek sadece babanın, insanlığın geneli için mistik olan ya da en azından evrensel uyumla desteklenen bir imgeyi canlandırdığı ya da ifade ettiği bir durumda mümkündür. Çevresel telkin, imgenin bilinmezliğinin bir sonucudur ve onu çoğaltır. Bu yönde bir çevresel telkin oluşmamışsa, bireysel deneyim olarak yoğunluğu çok büyük olabilmesine karşın imgenin ortak etkisi az, daha doğrusu sıfırdır. Bu duruma değinmemin nedeni, ortak sunumlara ait içsel imgelerin sadece çevresel telkinler ya da ilk özgün ve doğaçlama deneyimler olup olmadığı sorusunun tartışmalı olmasıdır. İlk görüşün soruyu sadece ertelediği fark edilir, çünkü telkinin içeriğinin daha önce bir şekilde oluşmuş olması gerekir. Mitsel ifadeler daha önceleri orijinaldi, yani yaşanmış ilk mistik deneyimlerdi ve araştırma zahmetine giren biri, bu öznel ilk deneyimleri bugün hâlâ gözlemleyebilir. Yukarıda[29] mitsel bir ifadenin (güneş fallusunun) aktarma olanağı tanımayan koşullarda nasıl tekrarlandığına dair bir örnek verdim. Hasta ortaöğrenim görmüş, küçük çapta bir ticari çalışandı. Zürich'te büyümüştü ve fantezinin en zor tarafını bir düzene koyamamış, hastanın, güneş fallusunu ileri geri sallanan yüze ve rüzgârın oluşumuna dayandırma düşüncesine nereden vardığını da çıkaramamıştım. O zamanlar bu düşünce bağlantılarını belli genel oluşumlar sayesinde çözmekten hayli uzaktım ve bunları ancak ilk gözlemlerimden (1906) dört yıl sonra, Dieterich'in 1910'da yayımladığı *Mithra Liturjisi*'ndeki parallelliklerde keşfettim.[30]

§ 224 Bu gözlem istisna olarak kalmadı:[31] Burada söz konusu elbette kalıtımsal hayaller değil, aksine sadece paralel imgelem

---

[29] Krş. § 150 vd.

[30] *A.g.e.*, s. 62. Ayrıca bu vakayla ilgili *Die Struktur der Seele* [*Ruhun Yapısı*] adlı çalışmama bakılabilir (§ 104 vd).

[31] Krş. Jung ve Kerényi, *Einführung in das Wesen der Mythologie* ve Jung: *Psychologie und Alchhemie* [*Mitolojinin Doğasına Giriş – Psikoloji ve Simya*], (§ 52 vd).

oluşumlarına yönelik doğuştan gelen bir eğilim; daha doğrusu, sonraları kolektif bilinçdışı olarak tanımladığım, ruhun evrensel, özdeş yapılarıdır. Bu yapıları arketip olarak adlandırdım. "Pattern of behaviour"un [davranış örüntüsü] biyolojik kavramına denktirler.[32]

§ 225 Arketip, dinsel fenomenler tarihine atılacak bir bakışın da göstereceği gibi, mistik etkiye uygundur, yani özne bundan içgüdü gibi aynı şekilde etkilenir. Evet, içgüdü bu güç tarafından sınırlanır hatta bastırılır, buna kanıt göstermeye gerek bile yoktur.

§ 226 Bir içgüdü sınırlandığı ya da durdurulduğu takdirde bir birikim ve regresyon oluşur; daha doğru söylemek gerekirse: Örneğin cinsellikte bir engel oluştuğunda, cinsellik enerjisinin bu uygulama alanını terk edip başka bir alanın işlevini canlandırdığı, daha doğrusu bu alana geçtiği, olası bir regresyon gerçekleşir ve böylelikle biçimi değişir. Örnek olarak Watschandi ayinini ele alalım: Yerdeki çukur büyük olasılıkla annenin genital organıyla ilgili bir benzeşimdir; çünkü bir erkeğin hiçbir kadına bakma izni yoksa, o zaman cinsel arzusu anneye geri döner. Ama ensestten kaçınılması gerektiğinden, yerdeki çukur bir dereceye kadar annenin yerini alır. O halde enseste yönelik enerji miktarının cinselliği, ayinle yapılan pratikle geri çekilerek buradan çocukluğun bir basamağına geri döner ve işlem başarılı olduğu takdirde orada başka faaliyetlerle aynı anlama gelen başka bir biçim alır. Ama asıl dürtü, olasılıkla endogamik (enseste yönelik) olduğu kadar egzogamik dürtülere sahip olduğundan ve bu nedenle belli ölçüde bölünmesi gerektiği için, bu işlemin ancak güçlükle gerçekleşebileceği varsayılmalıdır. Bu bölünme bilinçle ve bilinç yükseltmeyle ilintilidir. Regresyon belli zorluklarla gerçekleşir, çünkü enerji spesifik güç olarak kendi öznesine tutunur ve bu nedenle bir biçimden diğerine dönüşümü sırasında eski karakterinden bazı şeyleri bunu izleyen biçime taşır.[33] Bizim

---

[32] Krş. Jung, *Theoretische Überlegungen zum Wesen des Psyschischen* [*Ruhsallığın Doğası Üzerine Teorik Düşünceler*], § 397 vd.

[33] Daha eski enerjide "genişlik faktörü" olarak tanımlanır. Krş. Hartmann, *Weltanschauung der modernen Physik* [*Modern Fiziğin Dünya Görüşü*], s. 5.

vakamızda bunun sonucu, buradan kaynaklanan fenomenlerin cinsel eylemin karakterini kendi içinde taşıdıkları halde, yine de artık gerçekte yapılan bir cinsel eylem olmaktan çıkmalarıdır. Cinselliğin dilde çoğu kez diğer türdeki tüm faaliyetler için benzeşim olarak işlev görmesi gibi, ateş üretmek de sadece bir cinsel eylemin benzeşimi olur. Regresyonun el attığı cinsellik öncesi ve erken çocukluk basamağı sayısız uygulama olanaklarıyla karakterize edilir, çünkü libido orada farklılaşmamış, kendi eski çokdeğerliliğini tekrar elde eder. Bu basamağı geriye doğru tekrar "işgal eden" bir libido miktarının, karşısında bolca kullanım olanağı görmesi bu nedenle anlaşılır görünür. Watschandi ayininde konu, bir nesneye bağlı libido, yani cinsellik olduğundan, bu belirlemeyi asıl karakter olarak kendisiyle birlikte, en azından bir bölümünü yeni biçimine aktaracaktır. Bunun sonucu, bir benzeşim objenin, geri itilmiş olanın yerini "işgal etmesi"dir. Bu tür bir nesnenin ideal durumunu besin depolayan Toprak Ana temsil eder. (RESİM 36 ve 7). Cinsellik öncesi basamağın psikolojisi, kendisi için karakteristik olan beslenme karakterini bağışlar, ama cinsellik ona kendi karakterini, yani *hieros gamos*u verir. Böylece tarla sürmenin en eski sembolleri oluşur. Açlık ve ensest tarla sürme eyleminde birbirine karışır. Toprak Ana kültleri, toprağın işlenmesinde ananın döllenmesini görür. Ama bu eylemin hedefi tarlayı verimli kılmaktır ve eylemin karakteri cinsel değil, büyüseldir. Bu olayda regresyon, arzunun hedefi olarak annenin tekrar canlandırılmasına yönelir, ama anne bu kez sembolik olarak besleyicidir.

§ 227 Cinsellik öncesi basamaktaki, daha doğrusu ritmik faaliyetler basamağındaki çok benzer bir regresyonu belki de ateşin bulunmasına borçluyuz. Dürtü sınırlaması sonucu gerileyen libido, cinsellik öncesi basamağa ulaştığında, çocukluğunun eski delme eylemi, bu kez daha önceki belirlemenin verdiği bir dış maddeye (materia) uygun olarak tekrar canlanır, daha önce nesnesi anne olduğu için bu basamağın adının madde olması da isabetlidir. Yukarıda göstermeye çalıştığım gibi, delme eylemi yetişkin bir erkeğin gücüne, elverişli "madde" ise ateş üretmeye aittir. Elbette bununla ilgili asla bir kanıt gösterilemez,

RESİM 36. Besleyici Toprak Ana. Limburg Kilisesindeki duvar resmi (1235 civarı).

ama ateş üretmeye dair bu ön çalışmaların izinin bir yerlerde korunmuş olduğu düşünülebilir. Hintçe bir edebi eserde libidonun ateş hazırlığına geçişiyle ilgili bir pasaj bulma mutluluğuna eriştim. Bu pasaj *Brhadâranyaka-Upanishad*'da yer alıyor; Deussen'in çevirisinden aktarıyorum:[34]

> "Çünkü o (Âtman),[35] kendini kucaklayıp tuttuğu zaman bir dişi ve bir erkek kadar büyüktü. Kendi kendini ikiye ayırdı; böylece koca ve karı oluştu.[36] ... Kadınla çiftleşti, böylece in-

[34] *Die Geheimlehre des Veda* [*Veda'nın Gizli Öğretisi*], s. 22 vd. *Upanişadlar* vedik yazıların teorisine aittir ve vedik öğretinin yoruma açık teozofik bölümünü içerirler. Vedik yazıların, daha doğrusu derlemelerin bir bölümünün yaşı belli değildir, uzun süre ağızdan ağıza yayıldıklarından, çok uzak bir tarihöncesine uzanırlar.

[35] Psikolojiye yeniden çevrildiğinde libidoyla örtüşen, evrenin en eski varlığı.

[36] O halde Âtman aslında biseksüel, daha doğrusu hermafrodit varlık olarak düşünülmüştür. Dünya arzudan oluşur. Krş. Deussen (ed.), *Brhadâranyaka-Upanishad* 1, 4, 1- 3, s. 22: "1. Başlangıçta bu dünya sadece Atman'dı... Etrafına baktı: Kendisinden başka bir şey göremedi... O zaman korktu; yalnız olan biri bu yüzden korkar. Sonra düşündü: 'Burada benden başka hiç kimse yoksa neden kendimden korkayım?'... Ama sevinçli de değildi; yalnız olan biri sevinçli de olamazdı. O zaman *ikinci* birini istedi." Yukarıda alıntılanan be-

sanlar oluştu. Karısı düşündü: Beni kendinden yarattıktan sonra benimle nasıl çiftleşebilir? Öyle olsun! Kendimi saklamak istiyorum. – Böylece bir inek oldu; ama o bir boğaya dönüşüp aynı kişiyi dölledi. Böylece sığır sürüsü oluştu. – Karısı bu kez kısrak oldu; ama o aygıra dönüştü; karısı dişi eşek, o erkek eşek oldu ve yine onu dölledi. Böylece tek toynaklılar oluştu. – Karısı keçi oldu, o teke; karısı koyun oldu, o koç olup aynı kişiyi dölledi; böylece keçiler ve koyunlar oluştu. – Yani karıncaya kadar çifleştiği her şeyi o yarattı. Sonunda fark etti: Ben gerçekten yaratılışın kendisiyim; çünkü tüm dünyayı ben yarattım! ... Bunun üzerine (ağzına tuttuğu ellerini) şöyle ovuşturdu; böylece ağzından ana rahmini, ellerinden ateşi yarattı."

§ 228 Yaklaşık bir yaşlarındaki bir çocukta son derece sıradışı bir hareket gözlemlemiştim: Çocuk bir elini ağzının önüne tutup diğeriyle durmadan bu elini ovuşturuyordu. Bu alışkanlık birkaç ay sonra kayboldu. Bu tür olaylar yukarıdaki gibi, bir mitologem* yorumunun doğrulamak açısından, erken çocukluğun ilk hareketleri olarak eksikliğinin çekilmediğini gösteriyor.

§ 229 Ancak bu gözlem başka bir açıdan da ilginçtir: O yaş basamağında hâlâ besleyici anlamı olan ağzın vurgusudur. Besin alma isteği burada konumlanır. Bu isteği cinsel olarak yorumlamak için bir neden yoktur. Besin almak özgün ve kendi içinde tatmin edici bir faaliyettir ve yaşamsal anlamda gerekli olduğu için, doğa ona hazzın ödülünü yüklemiştir. Ağız bu yaşta bir başka anlam daha taşır, yani dil organını geliştirmeye başlar. Dilin son derece önemli olan işlevi, küçük çocuklarda ağzın anlamını adeta ikiye katlar. Ağızda gerçekleşen ritmik faaliyet

---

timlemeyi ikiye bölünme izler. Platon'un dünyanın ruhuna dair tasavvuru Hint tasvirlerine yakındır. "Gözlere hiçbir şekilde ihtiyacı yoktu, çünkü yanında görünür biri yoktu... Onu kendisinden ayıran, ona doğru yaklaşan hiçbir şey yoktu, çünkü kendisinden başka hiçbir şey yoktu." (*Timaios*, s. 26)

* İlk kez 1949 yılında Kerenyi tarafından kullanılan, mitolojik anlatı ya da mitolojik masal anlatmak anlamında bir terim –çn.

duygusal güçlerin, yine libidonun yoğunlaşmasını bu yerde ifade eder. Böylece ağız (yine daha az ölçüde anüs gibi) orijinal bir oluşum haline gelir. Hatta yukarıda da gördüğümüz gibi, Hint kayıtlarına göre eski insanların en önemli buluşu, yani ateş bile ondan doğar. Bu nedenle ateşi ve konuşmayı paralel gören metinler vardır. *Aitareya-Upanişad*'da şöyle der:

> "Sulardan bir purusha (erkek) çıkararak ona şekil verdi. Onu büyüttü; onu büyütünce ağzı yumurta gibi açıldı, ağzından söz çıktı, Agni'nin sözü."[37]

§ 230 O halde burada bir kez sözden ateş çıkar, öbür kez ateş söz olur. *Brhadâranyaka-Upanişad*'da benzer bir ilişki ateşe söz verir:

> "Yâjñavalkya," dedi, "eğer ölümden sonra bu insanın sözleri ateşe, soluğu rüzgâra, gözleri güneşe ulaşırsa, vs."
>
> "Ama güneş battığında, ey Yâjñavalkya, ay battığında, ateş söndüğünde, ışık olarak insana ne hizmet eder?" – "O zaman ışık olarak ona söz hizmet eder; çünkü o sözün ışığında oturur, orada dolaşır, işini görür ve evine geri döner." ... "Ama güneş battığında, ey Yâjñavalkya, ay battığında ve ateş söndüğünde ve sesi kesildiğinde, ışık olarak insana ne hizmet eder?" – "O zaman ışık olarak o (*âtman*) kendine hizmet eder; çünkü o kendisinin (ruhun) ışığında oturur ve orada dolaşır, işini görür, evine geri döner."[38]

§ 231 İlk başta yabancı gelen ağız, ateş ve söz çağrışımı modern dilimizde de bulunur: Kelimeler "ateşli" ve "yakıcı"dır. Eski Ahit'in dilinde ağız ve ateş bağlantısına çok sık rastlanır, örnekler şöyledir: Samuel II, 22:9: "Burnundan dumanlar, ağzından yakıcı ateş çıktı." İşaya 30:27 (Tanrı'nın adı): "Dudakları öfke dolu, dili ateş gibi yakıcı." Mezmurlar 29:7: "Tanrı'nın sesi alev püskürür." Yeremya 23:29: "Sözlerim ateş gibi değil mi?" Vahiy 11:5'te kehanette bulunan iki dilden ateş çıkar.

---

[37] Deussen, *Sechzig Upanishads des Veda* [*Veda'nın Altmış Upanişadı*] I, 1, 3 ve 4, s. 16.

[38] *A.g.e.*, s. 3, 2, 37 ve 53.

§ 232 Ateş tekrar tekrar "yakıcı," "yutucu" olarak tanımlanır ki bu, ağzın işlevine işaret eder; İşaya 9:19'da şöyle der: "Tanrının ordularının gazabı ülkeyi yakıp kavurdu ve halk adeta alevlere yem oldu." (Yine Hezekiel 15:4'te de.) Buna iyi bir örnek, Resullerin İşleri 2:3 vd'da bulunur: "Ve onlara ateş tarafından yarılmış gibi diller ⟨γλῶσσαι⟩ göründü... Ve hepsi kutsal ruhla doldular ve başka dilde ⟨γλῶσσαις⟩ konuşmaya başladılar..." Ateşin γλῶσσα'si [dili] havarilerde glossolaliye* neden olur. Yakub'un Mektubu 3:6 olumsuz anlamda şöyle der: "Dil de bir ateştir. Dil, organlarımız arasında tüm bedeni lekeleyen ve yaşamın çevresini cehennemi tutuşturan ateşle yakan, adaletsizlikler dünyası olarak kendini gösterir." Meseller 16:27'de kötü kişiden şöyle söz edilir. "... dudaklarında yanan ateş gibidir." Yine ejderhalar, atlar (Vahiy 9:17) ve Leviathan da (Eyüb 41:10) ateşle oynarlar.

§ 233 Ağzın dil ve ateşle olan bağlantısı apaçıktır. Etimolojik sözlüklerin Hint-Avrupalı *bhâ* kökünü "ışımak, parlamak" olarak göstermeleri dikkate alınabilir. Bu kök Yunancada φάω, φαινω, φάος, eski İrlanda dilinde *bán*: beyaz, Kuzeyde konuşulan Yüksek Almancada *bohnen*: parlatmaktır. Ama aynı ses uyumunu veren *bhâ* kökü "konuşmak" anlamına da gelir; Sanskritçede *bhan*: konuşmak, Ermenicede *ban*: kelime demektir. Kuzeyde konuşulan Yüksek Almancada *Bann, bannen*,** Yunancada φᾶ-μί, ἔφαν, φᾶτις, Latincede *fâ-ri, fâtum*'dur.

§ 234 *Lâ* kökü tınlamak, havlamak anlamıyla Sanskritçede karşımıza çıkar. *Las lásati*: çınlamak, aksetmek; *las lásati*: parlamak, ışımak anlamındadır.

§ 235 Anlamların benzer arkaik bir birleşmesi yakın akraba kökler olan *ben* ve *bel*'den ve *benben* ve *belbel* pekiştirmesinden türeyen her Mısır kelime, sınıfında varmış gibi görünür. Bu kelimelerin eski anlamları şöyledir: Fırlatıp atmak, dışarı çıkmak, şişmek, (fışkırmak, kabarmak ve dolgunluk olan yan kavramlarıyle birlikte) içten dışa kabarmak; obelisk işaretinin eşlik ettiği *belbel* ışık kaynağı anlamına gelir. Obeliskin kendisi *teschenu* ve

* Anlaşılmaz sözcük ya da seslerle mesaj verme –çn.

** *Bann*: aforoz, büyü; *bannen*: aforoz etmek, büyülemek –çn.

men'in yanı sıra *benben* adına, seyrek olarak da *berber* ve *belbel*'e yöneltir.[39] Kabarmak (ateş) anlamına gelen Hint-Avrupa *vel* kökü Sanskritçede *ulunka*: yangın; Yunanca Fαλέα; Attika dilinde ἁλέα: güneşin ısısıdır. Gotçada *vulan*: *wallen* [şişmek, kabarmak], Eski Yüksek Almancada değişken olarak *walm*: sıcak, kor olarak bulunur. Işıldamak, korlaşmak anlamına gelen akraba Hint-Avrupa *vélkô* kökü Sanskritçede *ulka*: yangın alevi, Yunancada Fελχᾶνος: volkandır. Ama aynı olan *vel* kökü çınlamak demektir; Sanskritçede *vâní*: tınılar, şarkı, müzik olur; Çekçede *volati*: seslenmek demektir. Sesler, tınılar anlamına gelen *svéno* kökü Sanskritçede *svan, svánati*: çağıldamak, tınlamak; Zendçede *qanañt*; Latincede *sonâre*; eski Farsçada *senm*; camb. *sain*; Latincede *sonus*; Anglosakson *Svinsian*: tınlamak olur. Ses, tınılar anlamına gelen akraba kök *svénos*, Veda'da *svánas*: ses, Latincede *sonor, sonorus* olur. Bir başka akraba kök olan *svonós*: ses, tını, eski Farsçada *son*: kelime olur. Své(n) kökü loc.'da *svéni*, dat.'da güneş anlamında *sunéi*, Zendçede *qeng*: güneş (yukarıdaki Zendçe *svéno qanañt*'la karşılaştırın), Gotçada *sun-na, sunnô*'dur.[40] Yıldızlar sadece kendi ışıklarıyla fark edilseler de, Pythagoras'ın da daha önce yaptığı gibi, yine de küre müziği ve ahenginden* söz edilir. Aynısı Goethe'nin mısralarında da bulunur:

> Güneş ses veriyor eskisi gibi
> Kardeş gökkürelerinin yarışan şarkısında
> Ve çizilen zorunlu yolculuğu
> Tamamlanıyor gök gürültüleriyle.[41]

---

[39] Krş. Brugsch, *Religion und Mythologie der alten Ägypter* [*Eski Mısırlıların Dini ve Mitolojisi*], s. 255 vd ve *Ägyptische Wörterbuch* [*Mısır Sözlüğü*].

[40] Almanca *Schwan* [kuğu] kelimesi de buraya aittir, çünkü o da "ölürken şarkı söyler." Kuğu, kartal, anka kuşu simyada akraba semboller olarak ortaya çıkarlar. Altın, dolayısıyla felsefi altın anlamına gelirler. Krş. Heine'nin mısraları: "Kuğu gölde şarkı söyler/ve aşağı yukarı yüzer/ve hep alçak sesle şarkı söyleyerek/ıslak mezara dalar." (*Şarkılar Kitabı*, s. 23)

* Kadim Yunan'da gökcisimlerinin ve onları taşıyan görünmez kürelerin hareketinden oluştuğuna inanılırdı -çn.

[41] *Faust*, I. Bölüm, s. 140.

Dinleyin! Dinleyin fırtınasını Horaların!*
Çınlatarak kulaklarını ruhun,
Doğuyor artık yeni bir gün.
Gıcırdıyor gümbürtüyle kaya kapılar,
Dönüyor takırdayarak Phoebus tekerlekleri,
Nasıl bir gürültü bu, ışığın getirdiği!
Çalınıyor trompetler, ötüyor borular,
Kırpılıyor gözler ve şaşırıyor kulaklar,
Duyulmamalı duyulmamış şeyler,
Kaçın usulca çiçek taçlarının içine,
Derine, sessizce oturmaya, daha derine,
Kayaların içine, altına yaprakların,
Rastgelirse size bu sesler, olursunuz sağır.[42]

§ 236 Hölderlin'in şiirlerini de unutmamalıyız:

Neredesin? Hazzından sarhoş olan
Ruhum kararıyor; çünkü öyle;
Altın tınılar gibi dinlediğim,
Dopdolu, büyüleyici genç güneş
Akşam şarkısını göksel lirle çalan:
Ormanlarda, tepelerde yankılanan...[43]

§ 237 Bu tablolar, liriyle müzisyen olarak betimlenen güneş tanrısı Apollon'a atıfta bulunur. Hatta tınlamanın, konuşmanın, ışıldamanın ve ateşin birleşen anlamları, sintezi** fenomeninde psikolojik (?) olarak renklerin ton niteliğini ve tonların renkliliğini ifade ederler. Bu nedenle bu bağlamda bilinçöncesi bir özdeşliğin varlığını düşünmek gerekir; yani tüm reel farklılıklarına karşın iki fenomenin ortak noktaları vardır. Burada söz konusu olan, ruhsal bir ortaklık ve insanları tüm canlılardan ayıran ve muhtemelen tesadüf olmayan iki önemli keşif, yani dil ve ateşin kullanımıdır. İkisi de ilkel libidonun ya da Mana'nın ilkel bir görüşünden yararlanmak adına, ruhsal enerjinin ürünüdür. Sanskritçede ifade edilmiş bilinç öncesi olguyu geniş

* Zeus'un kızları olan doğa ve zamanların tanrıçaları –çn.

42 2. Bölüm, 1. Kıta, s. 272.

43 "Sonnenuntergang" [*Günbatımı*] (İkinci versiyon). *Toplu Eserler*, s. 93.

** Duyum ikiliği, uyarılanla ilintisiz algılama –çn.

kapsamlı tanımlayan bir kavram vardır. Bu, *tejâs* sözcüğüdür. Anlamı şudur:

1. Keskinleştir, kes.
2. Ateş, parlaklık, ışık, kor, ısı.
3. Sağlıklı görünme, güzellik.
4. İnsan organizmasında (safrasında) renk yaratan ateşli güç.
5. Güç, enerji, yaşam enerjisi.
6. Şiddetli doğa.
7. Ruhsal, sihirli güç; etki, takdir, onur.
8. Erkek spermi.[44]

§ 238 O halde *têjas* sözcüğü "libido" ifadesini de kasteden psikolojik bir olguyu tanımlar. Bu, en çeşitli konuların öznel algılanmış *yoğunluğudur*. Güçlü vurgulanan her şey, yani enerjiyle yüklenmiş tüm içerikler bu nedenle kapsamlı sembolik anlamlara sahiptirler. Her şeyi ifade eden dilde bu, doğal bir durumdur. Ama ateşin sembolüyle ilgili bir şeyler söylemek yararlı olabilir.

§ 239 Ateşin Sanskritçe karşılığı *agnis*'tir (Latincede *ignis*),[45] kişiselleştirilmiş ateş, sembolü Hıristiyan düşünceleriyle belli temasları olan tanrısal arabulucu, tanrı Agni'dir (RESİM 33).

§ 240 Ateşin Farsça bir adı da eril bir kelime olan *nairyôçagha*'dır. Hintçe *narâçamsa*: erkeklerin arzusu demektir.[46] Max Müller, *Karşılaştırmalı Din Bilimine Giriş* adlı çalışmasında ateş anlamındaki Agni'den şöyle söz eder:

> "Sunak üzerindeki ateşi kurbanın öznesi ve nesnesi olarak görmek Hintlilerde yaygın bir anlayıştı. Ateş kurbanı yakar, böylelikle aynı zamanda ateşi tanrılara kurban olarak taşıyan rahip, bununla birlikte insanlar ve tanrı arasında arabulucu olurdu; ama ateşin kendisi tanrısal bir şeyi, bir tanrıyı da temsil ederdi ve bu tanrıya saygı göstermek gerektiğinde,

---

[44] Krş. Macdonell, *Sanskrit Dictionary* [*Sanskritçe Sözlük*], s. 112, *tégas* maddesi.

[45] Ag-ilis devingenliğiyle ilintili olarak: F. M. Müller, *Ursprung und Entwicklung der Religion* [*Dinin Kökeni ve Gelişimi*], s. 237.

[46] Spiegel, *Erânische Altertumskunde* [*İran Arkeolojisi*] II, s. 49.

ateş kurbanın hem öznesi hem de nesnesi olurdu. Bu nedenle Agni'nin kendini kurban etmesi, yani kendi kurbanını kendisine sunması, ama sonra kendini kurban etmesi..."[47]

§ 241 Akıl yürütmenin Hıristiyanlıkla olan teması oldukça açıktır. Krishna aynı mantığı *Bhagavad Gîtâ*'da dile getirir:

All's then God!
The sacrifice is Brahm, the ghee and grain
Are Brahm, the fire is Brahm, the flesh it eats
Is Brahm, and unto Brahm attaineth he
Who, in such office, meditates on Brahm.[48]

[Böylece her şey Tanrıdır!
Kurban Brahm'dır, yağ ve tane
Brahm'dır, ateş Brahm'dır, tükettiği et,
Brahm'dır ve o, böyle bir ibadette Brahm'ı düşünene ulaşır.]

§ 242 Tanrıların elçisi ve arabulucusunun başka bir yorumu Platon'un *Symposion*'undaki bilge Diotima'dır. Sokrates'e Eros'un ölümlülerle ölümsüzler arasında arabulucu varlık olduğunu öğretir, "büyük bir iblis, sevgili Sokrates; çünkü şeytani olan her şey basitçe tanrı ve insan arasındaki aracı organdır." Eros'un görevi, "İnsanların duaları ve sundukları kurbanlar, tanrının da insanlara gönderdiği emirler ve kurbanlarının karşılığı için tercüman ve aracı olmaktır, böylece ikisi arasındaki uçurum kapanır ve onun aracılığıyla evren kendisiyle bağlantı içinde olur." Diotima Eros'un yerinde bir tarifini yapar: "(O) mert, atılgan ve ısrarcıdır, büyük bir avcı (Okçu! Aşağıya bakınız), sürekli bigelik elde etmeye çalışan, durmak bilmez entrikacı ... büyük bir sihirbaz, zehirleyici ve safsatacıdır; ve huyu ne bir ölümlüye ne de ölümsüze çekmiştir, aksine istenen şey yerine geldiğinde, aynı gün hemen gelişip büyür, oracıkta ölür; ama babasının doğası sayesinde daima yeniden canlanır (yeniden doğuş!), ancak kazanılmış olan hep tekrar ondan kaçıp uzaklaşır..."[49]

---

47 *A.g.e.* s. 219, Notlar.

48 IV. Kitap, s. 25 ve 26.

49 *Ziyafet*, s. 93.

§ 243 Avesta'da ve Vedalar'da ateş tanrıların elçisidir. Hıristiyan mitolojisinin içinde Agni'yle yakın düşen birkaç mit vardır. Daniel (3:24 vd) ateş fırınındaki üç adamdan söz eder:

> "O zaman kral Nebukadnezar korkuyla fırlayıp ayağa kalktı ve konsülleriyle konuştu: Üç adamı bağlayarak ateşe atmadık mı? Konsüller krala şöyle yanıt verdiler: Elbette, ey kralımız! O karşılık verdi ve şöyle dedi: Ama bağlı olmayan ve ateşten zarar görmeden gezinen dört adam görüyorum ve dördüncüsü göksel bir varlığa benziyor."

§ 244 Buna *Biblia pauperum* (1471 baskısına göre) şöyle bir tepki verir:

> "Daniel'in kehânetlerinin III. bölümünde Babil kralı Nabukodnozor'un üç çocuğu kızgın fırına attırdığını yazar. Kral fırına gidip içine bakar ve üç çocuğun yanında bir dördüncüsünü görür. Üçü bizim için bir kişilikte kutsal üçleme, dördüncüsü ise varlığın birliği anlamına gelir. O halde İsa kendi açıklamasında kişinin üçlemesine ve varlığın birliğine işaret eder."[50]

§ 245 Bu yoruma göre fırındaki üç adamla ilgili efsane, bir dördüncüsünün ortaya çıktığı bir büyü işlemi gibi görünür. Kızgın fırın (tıpkı *Faust*'taki "Sacayağı" gibi) bir anne sembolüdür. Simyanın soylu çifti Helena ve Paris sacayağından oluşurken, halk geleneğine göre fırında çocuklar pişirilir. Hermetis'in damarı *alembicus* ya da *cucurbita* dölyatağını temsil ederken Simyacıların *athanor*'u,* yani eritme fırını rahim anlamına gelir. Ateş fırınındaki dördüncü kişi, ateşte görünür olan bir tanrı oğludur.[51] *Yahve*'nin kendisi ateştir. İsrail'in kurtarıcısı İşaya 16:17'de şöyle der: "Ve İsrail'in ışığı ateş olacak, azizleri aleve dönüşecek." Suriyelilerin bir ilahisinde Efrem İsa'dan söz eder: "Tüm bedeni ateşten olan sen, benimkini koru." Bu görüş (uydurulmuş) tanrı kelamına dayanır: "Bana yakın olan ateşe yakın olur."[52]

---

[50] Tablet XIII.

* Arapça *at-tannur*'dan gelen, simyacıların kullandığı soba –çn.

[51] Simyacılar da bu hikâyeyle ilgilenmişler ve dördüncüde *filius philosphorum*'u [felsefecinin çocuğu] görmüşlerdir. Krş. Jung, *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*], § 449.

[52] *Neutestamentliche Apokryphen* [*Yeni Ahit Apokrifleri*], s. 35.

§ 246 Agni kurban ateşi, kurban veren ve kurban edilendir. İsa'nın kurtarıcı kanını bir φάρμακον ἀθανασίας [ölümsüzlük ilacı] olarak şaraba bahşetmesi gibi, Agni de ölümsüzlük şarabının kutsal içkisi Soma'dır.[53] Soma ve ateş, Vedik edebiyatta aynı yere konur. Eski Kızılderililerin ateşte tanrının yenilmez enerjisini, yani içsel bir imgeyi görmeleri gibi, sarhoş edici içeceklerde de ("ateş suyu," yağmur ve ateş olarak Soma-Agni) aynı ruhsal dinamiği görürlerdi. Soma'nın boşalma[54] olarak Vedik tanımı bu görüşü doğrular. Agni'nin Soma anlamı İsa'nın bedeni olarak Aşai Rabbani'nin* Hıristiyan yorumuyla paralel gider.

§ 247 Soma da mitolojik tanımlaması ateşinkiyle örtüşen "besleyici içecek"tir, ki bu nedenle ikisi de Agni'de birleşmiştir. Yine ölümsüzlük içkisi (Amrta), Hint tanrıları tarafından ateş gibi karıştırılmıştır. (RESİM 37)

§ 248 Agni kurbanı Pramantha'dan kaynaklanan şimdiye kadarki açıklamalarda sadece Manthâmi ya da Mathnâmi kelimesinin anlamlarından bir tanesiyle, yani ovuşturma hareketini ifade eden kelimeyle meşgul olduk. Ama Kuhn'un da gösterdiği gibi koparmak, kendini yırtmak, çalmak da bu kelimenin anlamlarındandır.[55] Kuhn'a göre bu anlam Vedik metinlerde de bulunur. Keşif efsanesi ateş üretmeyi daima bir çalma olarak yorumlar (bu bakımdan zor elde edilen bir değerin tüm dünyaya yayılmış motiflerinden biridir). Ateş üretme hazırlığı birçok yerde yasak,

---

[53] Agni'nin bu yönü hem Hıristiyan hem de Hint mitolojisiyle parallelliği olan Dionysos'a işaret eder. [Sanskritçede "sıkılmış meyve suyu" anlamına gelen *Soma*, Hinduizmin kutsal metinleri Vedalar'ın bir bölümü olan Rigveda'da tanrıların sarhoşluk veren içkisi olarak geçer. Bir bitki suyunun sütle ya da ekşi sütle karıştırılmasıyla elde edilir –çn.]

[54] "Dünyada ıslak olan her şeyi, boşalan spermden yarattı; ama bu Soma'dır" (*Brhadâranyaka-Upanishad*, 1, 4, s. 394).

* İsa'nın "son akşam yemeği" –çn.

[55] Bu anlamın ikincil olarak gelişip gelişmediği bir soru işaretidir. Kuhn'a göre bu varsayılabilir; (*Herabkunft des Feuers* [*Ateşin Kökeni*], s. 18) şöyle der: "Ama *manth* kökünün şimdiye kadar geliştirilmiş olan anlamıyla birlikte, Vedalar'da da 'koparma'nın süreçlerle doğal olarak kendini geliştiren tasviri ... gelişmiştir."

RESİM 37. Süt denizinin karıştırılması. Rajput okulunun minyatürü. Hindistan.

gasp edilen ya da cezayı hak eden, sadece hile ve zorbalıkla (çoğunlukla hileyle) elde edilebilecek bir şeydir.[56] Kızılderililerin ritüel kuralları hatalı biçimde ateş üretmenin ağır cezasını önceden bildirir. Katolik kilisesinde eskiden Paskalya'da yeni bir ateş yakılacağına dair gelenek hüküm sürerdi. Ateş üretmek bu nedenle Avrupa'da da sembolü, yani çok anlamlı karakteri korunmuş, ritüel gizemin bir parçasıdır. Ritüel eylemlerin kuralları, eylemler kasıtlı olarak büyüsel etkiler içerdiğinde, titiz şekilde izlenmek zorundadır. Ritüelin çoğu zaman kötülüğe karşı koruyucu bir anlamı vardır ve bu ritüellerin yanlış uy-

[56] Frobenius'taki örnekler, *Das Zeitalter des Sonnengottes* [*Güneş Tanrısının Çağı*].

gulanması ya da kullanımı açıkça ritüeli saptıracak tehlikeyi davet edebilir. Ateş üretmek gibi, diller de eskiden hayvansı bilinçsizliğe karşı üstün gelmek anlamındaydı ve o günden bu yana bilinçsizliğin sürekli tehdit eden "şeytani" güçlerine karşı en güçlü büyüsel çaresi oldular. Libidonun iki faaliyeti dikkat, yani libidonun odaklanmasını ve disipline edilmesini gerektirirdi ve böylece bilincin daha gelişmesine olanak verdiler. Buna karşın ritüelin hatalı uygulaması ya da kullanımı libidonun geriye yönelik hareketine, bir regresyona neden oldu ve böylece eski içgüdüsel ve bilinçdışı durumun yeniden yaşanma tehlikesi oluştu. Tehlike, her ikisinin sonucu da bilinçdışının otomatik güçlenmesi olan, bilindik "peris of soul"dan, yani kişilik bölünmesinden ("bir ruhun kaybından") ve bilinç eksilmesinden oluşur. Bu gibi sonuçlar sadece ilkel insanlarda büyük bir ruhsal tehlike olmakla kalmaz, kültür insanında da ruhsal bozukluklara, yani saplantı ve ruhsal salgınlara yol açarlar.

§ 249 Libidonun geriye yönelik birikimi zorlayıcılığı arttırır ve çeşitli türde taşkınlık ve sapkınlıkla ilgili tüm olanak ve eğilimleri canlandırır. Bunların arasında beklendiği ve deneyimlendiği gibi, cinsel bozukluklar çokçadır. Özellikle öğretici bir örnek, kundakçı psikolojisidir: Kundakçılık gerçekte geriye yönelik bir "ateş üretme"dir ve aynı zamanda belli vakalarda kendini mastürbasyonla birleştirir. Hans Schmid şu olayı anlatır:[57] Embesil bir çiftlik işçisi birkaç kez yangın çıkarmıştır. Bir kundakçılık olayında, yangın sırasındaki davranışı nedeniyle şüphe çeker, çünkü elleri pantolonunun cebinde olduğu halde karşıdaki evin kapısında durup yangını zevkle izlemiştir. Daha sonra yapılan araştırmada kendi yaktığı ateşi seyrederken her seferinde mastürbasyon yaptığını itiraf eder.

§ 250 Ateş üretme hazırlığı binlerce yıldır her yerde deneyimlenen ve artık herhalde gizemli hiçbir yanı kalmamış bir gelenektir. Ama (yeme içme ritüeli gibi) zaman zaman zorunlu biçimde gerçekleşen ve hiç kimsenin ayrılma izninin olmadığı, gizemli bir tören biçiminde ateş hazırlama eğilimi her zaman olmuştur. Bu

[57] *Zur Psychologie der Brandstifter* [*Kundakçının Psikolojisi*].

ritüel ateş hazırlığının eski gizemini anımsatır. Bunun dışında hiçbir pratik anlama yakın düşmez. Ateş hazırlamanın anamnezisi, sezgisel varlığın ilkellikle ve tanrılarla ilgili anılarıyla birlikte uygarlığın aynı basamağında durur. Ayinin psikolojik bakış açısından anlamı, libido dönüşümünün yeniden betimlenmiş doğru bir prosedürünü temsil ettiği, mantıklı bir oluşumdur. Bu temsil, bir paradigmanın işlevsel değerine sahiptir. Bununla gösterilmesi gereken, libidonun geriye yönelik birikimi durumunda nasıl hareket edeceğidir. "Libidonun geriye yönelik birikimi" olarak tanımladığımız şey, ilkel insanlar için dolaysız ve açık bir olgudur: Yaşam artık akmaz olur, nesneler parlaklığını yitirirler; bitkiler, hayvanlar ve insanlar artık gelişmezler. *I Ging*'in eski Çin felsefesi bu nedenle aydınlatıcı tablolar yaratmıştır. Modern insan bu koşullar altında bir durgunluk ("I am stuck" ["Sıkışıp kaldım"]), yaşama sevincinde ve enerjisinde bir azalma ("Libidom düştü") ya da depresyon hisseder. Hatta bugünkü kültür insanının iç gözlemi sıklıkla yetersiz kaldığından, çoğu zaman hastanın dikkatini buna çekmek gerekir. Paskalya ayininde bugün hâlâ ateş yakılıyorsa, bu yolla sürterek ilk ateş üretmenin özgürleştirici ve kurtarıcı anlamı yeniden hatırlanıyor demektir. Böylece insan doğadan bir gizem çekip almış ya da çalmıştır (Prometheusça ateş çalmak!). Doğaya haksız yere el uzatmak adına adeta kendine izin vermiş ve bilincine bir parça kadim bilinmezliği eklemiştir. Değerli bir şeyi çalar gibi kendini keşfetmiş ve tanrıların krallığına zarar vermiştir. İlkel olanın sonu gelmez yenilikler karşısındaki ürkekliğini bilen biri, onun bu keşif karşısındaki tedirginliğini ve vicdan azabını kolayca hayal edebilir. Bu kadim deneyimin tortuları herhalde hırsızlığın (Güneş sığırlarının, Hesperidlerin* elmalarının ve yaşam bitkisinin) güdüsünde kalmıştır. Aricia'daki Diana kültünde, sadece tanrıçanın koruluğundan bir dal koparma cesareti gösterenler rahip olabilirdi.

* Yunan mitlojisinde Miken kralı Eurystheus'un Herakles'e verdiği on iki görevden biri –çn.

IV. KAHRAMANIN OLUŞUMU

§ 251 Libidonun tüm sembolleri içinde en soylusu, iblis ya da kahraman olarak aldığı insan biçimidir. Sembol böylece astral ve meteorik karakteri olan nesnel alanı terk edip insani, yani acıdan sevince, sevinçten acıya dönüşen, kâh tepede duran kâh karanlık geceye batan ve yine bu geceden yeni parlaklığıyla çıkan güneşe benzeyen varlığın biçimini alır.[1] Güneşin kendi hareketi ve kendi içsel yasası içinde sabahtan öğleye yükselmesi, öğleyi aşıp akşama dönmesi ve parlaklığını ardında bırakıp her şeyi örten geceye doğru alçalması gibi, insan da değişmez yasalara göre kendi yolunda gider ve yürüyüşünü tamamladıktan sonra ertesi gün çocukları arasında yeni dolaşımlarda bulunmak için gecenin içine gömülür. Güneşten insana gerçekleşen sembolik geçiş kolay ve ulaşılabilirdir. Bayan Miller'in üçüncü ve son yaratımı da bu yoldan gider. Kendisi bu eseri "Chiwantopel, *drame hypnagogique*"* olarak adlandırır. Fantezinin oluşumu hakkında şunları aktarır:

> "Endişe ve korkuyla dolu bir akşamdan sonra saat 11.30'da uyumak üzere yattım. Çok yorgun olduğum halde kendimi uyuyamayacak kadar gergin hissediyordum... Odada ışık yoktu. Gözlerimi kapadım ve bir şeyler olacakmış hissine kapıldım. Sonra her yanımı bir gevşeme duygusu kapladı ve

---

[1] Güneş kahramanı Gılgamış, "acıdan zevk alan insan" ismini herhalde bu nedenle almıştır. Krş. Jensen, *Das Gilgamesch Epos in der Weltliteratur* [*Dünya Edebiyatında Gılgamış Destanı*].

* (Fr.) Hipnotik drama. Chiwantopel bir Aztek kahramanıdır –çn.

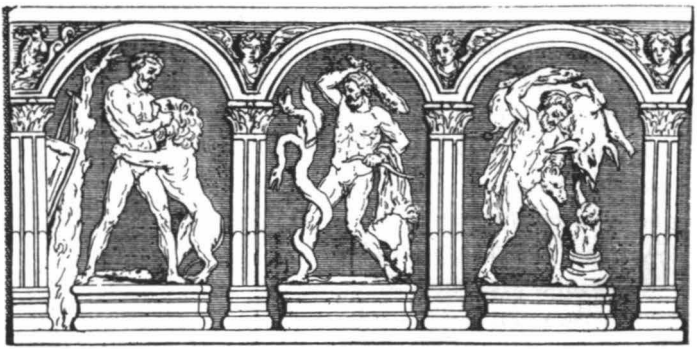

RESİM 38. Herakles'in ilk üç eylemi. Gori tarafından çizilmiş bir lahit rölyefi (*Inscriptiones antiquae gracea et romanae* [*Antik Yunan ve Roma Yazıtları*], 1783).

olabildiğince hareketsiz kaldım. Gözlerimin önünde çizgiler, kıvılcımlar ve parlayan spiraller belirdi ... bunu, yakın zamanda gerçekleşen önemsiz olaylardan oluşan, kaleydoskopik bir geçit izledi."

§ 252 Bayan Miller'ın endişe ve korkularının konusunu bilemiyor olmamızdan okur da benimle birlikte yakınacaktır. Bu konuda bilgi sahibi olmak, sonraki açıklamalar açısından son derece önemli olabilirdi. Bilgimizdeki bu boşluk, ilk şiirden (1898) burada sözü edilen fanteziye (1902) dek geçen dört dolu yılın akıp gitmiş olmasından daha üzücü. Bilinçdışındaki sorunun şüphesiz uyuklamadığı bu ara döneme ait tüm bilgiler eksik. Ama ilgimizin, yazarın kişisel kaderinde yer almayarak bundan böyle kendini doğuran fantezinin genelgeçerliği tarafından engellenmeyecek olması da bir bakıma bu eksikliğin iyi tarafıdır. Ancak bu şekilde günlük işlerine yoğunlaşmış doktorun, ayrıntılı çalışmalarının yorucu zahmetinden başını kaldırıp, insanın tüm kaderiyle birlikte yer alan her tür nevrotik çatışmanın geniş bağlantılarına bakmasını sıklıkla engelleyen bir şeyler ortadan kalkmış olur.

§ 253 Yazarın burada bize anlattığı durum, gönüllü bir uyurgezerliğe yönelik ilerlemeye,[2] yani örneğin spritiüel medyumların

[2] Krş. Silberer'in araştırmaları, "Bericht über eine Methode, gewisse symbolische Halluzinationserscheinungen hervorzurufen und zu-

sıklıkla tanımladığı duruma uygun düşüyor. Hafifçe gelen doğal seslere kulak kesilmeye olan belli bir eğilimin de elbette varsayılması gerekir, yoksa bu tür nazik ve neredeyse sezilmeyen içsel deneyimler farkında olmadan geçip gider. Bu kulak kesilmede libidonun henüz görünmeyen, gizemli bir hedefe doğru yola almaya başlayan, içe yönelik akışına tanık oluyoruz. Görünüşe göre yazar bilinçdışının derinliklerinde, onu ansızın tüm gücüyle kendine çeken bir nesne keşfetmiş gibidir. İnsanın dışadönük yaşamı genellikle bu tür içedönüklüklere izin vermez; bu ayrıca belli bir istisna durumunu, yani bireyi kendi ruhunda buna karşılık bulmaya zorlayan dış nesnelerdeki bir eksikliği gerektirmiş olmalıdır. Ancak bu zengin dünyanın, bir insanın sevgisine bir nesne sunmak için fazla yoksul olduğunu düşünmek zordur. Dünya herkese yeterince alan tanır. İnsanın olanaklarını elinden çalan şey daha çok, sevme yetersizliğidir. Bu dünya ancak libidosunu nesnelere ve insanlara yöneltmeyi ve onları kendisi için canlandırıp güzelleştirmeyi anlamayanlar için boştur. O halde bizi kendimizden bir yedek yaratmaya zorlayan şey, nesnelerin dışa yönelik eksikliği değil, kendimizden başka bir şeyi sevgiyle kucaklama yetersizliğimizdir. Yaşam koşullarının zorlukları ve varolma savaşının olumsuzlukları elbette bizi bunaltacaktır, ama kötü dış koşullar sevgiyi engellemez, aksine, en büyük zorluklarda bizi destekleyebilirler. Libidonun gerçek zorlukları hiçbir zaman, örneğin bundan bir nevroz oluşacak biçimde, sürekli geriye yönelmeyi zorlayamaz. Bunun için her nevrozun koşulu olan çatışma eksiktir. Nevrozun istemeye olan isteksizliğine karşı koyan direnç, çıkış noktası sadece psikojen bir bozukluk olabilen bir regresyon yaratır. Sevmeye karşı olan direnç, sevme yetersizliği yaratır ya da böyle bir yetersizlik direnç olarak etki eder. Libidonun suyunu gerçekliğin dünyasının her yanına sürekli akıtan bir nehre benzemesi gibi, dinamik açıdan bakıldığında direnç de, bir nehir yatağında çevresi akıntıyla kuşatılmış kaya çıkıntılarına değil, nehir ağzı yerine kaynağa doğru yönelen ters akıntıya benzer. Ruhun bir parçası elbette dış nesne olmak ister, ama diğer parçası da fantezinin havadar

beobachten" ["Belli Halüsinatif Görüntüleri Uyandırmaya ve Gözlemlemeye Yönelik Bir Yöntem Üzerine Açıklama"].

ve hafif inşa edilmiş saraylarının el salladığı öznel dünyasına geri dönmek isteyecektir. Bleuler'in psikiyatrik bakış açısından bunun için duygu karmaşası[3] kavramını yarattığı, insana dair isteklerin ikiye bölünmüşlüğünün, daima ve her yerde var olduğu varsayılabilir ve örneğin uzanma eyleminde esnetici kasların canlandığı, en ilkel tüm motorik itkilerin de birbirine zıt oldukları unutulmamalıdır, ama bu normal duygu karmaşası asla planlanmış bir eylemin kötüleşmesine ya da engellenmesine yol açmaz, aksine onun düzenlenmesi ve kusursuzluğu için kaçınılmaz ön koşuldur. Davranışın ince ayarı yapılmış tezatlığından rahatsız edici bir direncin gelişmesi için, bir ya da diğer tarafın üzerinde olağandışı bir artı ya da eksi gerekir. Bundan ortaya çıkan bir üçüncüsünden direnç oluşur. Bu, insana bunca fazla sorun çıkartan istemenin ikiye bölünmüşlüğü için de geçerlidir. Normalde en içsel bağlantıda bulunan zıt eşleşmeleri ancak sıradışı üçüncüsü çözer ve onları birbirinden ayrılmış eğilimler olarak ortaya çıkartır; ancak bu şekilde birbirlerinin yolunu engellercesine keserek, istenen ya da istenmeyen olurlar.[4] Uyum böylece uyumsuzluğa dönüşür. Bu bilinmeyen üçüncünün nereden çıktığını ve ne olduğunu araştırma görevi bana düşmez. Freud ensest sorununda "çekirdek kompleks"i görür, çünkü anne babaya doğru gerileyen libido sadece semboller yaratmaz, ayrıca ensestin dışında başka türlü kavranamayacak bulgular ve durumlar da yaratır. Mitolojide sıkça rastlanan tüm ensest ilişkiler bu kaynaktan çıkar. Regresyonun bu kadar kolay gerçekleşmesi, libidonun, geçmişin hiçbir nesnesinin bırakmadığı, aksine hep tutmak istediği önemli bir *atalete* sahip olmasından ileri geliyormuş gibi görünür. Nietzsche'nin sözünü ettiği "günahkârlığın geriye uzanan eli" ensest kılıfını çıkardığında, libidonun ilk çocukluk nesnelerindeki eski, pasif bir açmaz olarak kendini gösterir. Ama bu uyuşukluk La Rochefoucauld'un açıkladığı gibi, aynı zamanda bir tutkudur:

---

[3] *Bkz.* Bleuler, *Zur Theorie des schizophrenen Negativismus* [*Şizofren Olumsuzluğun Teorisi Üzerine*].

[4] Krş. *Bhagavad Gîtâ*'da Krishna'nın sallanan Arjuna'ya yaptığı uyarı (s. 13): "But thou, be free of the pairs of opposites!" (Ama sen, zıt çiftlerden kendini kurtar!")

"De toutes les passions, celle qui est la plus inconnue á nous-mêmes, c'est la paresse; elle est la plus ardente et la plus maligne de toutes, quoique sa violence soit insensible, et que les dommages qu'elle cause soient très-cachés. Si nous considérons attentivement son pourvoir, nous verrons qu'elle se rend en toutes rencontres maîtresse de nos sentiments, de nos intérêts et de nos plaisirs: c'est la rémore qui a la force d'arrêter les plus grands vaisseaux; c'est une bonace plus dangereuse aux plus importantes affaires que les écueils et que les plus grandes tempêtes. Le repos de la paresse est un charme secret de l'âme qui suspend soudainement les plus ardentes poursuites et les plus opiniâtres résolutions; pour donner enfin la véritable idée de cette passion, il faut dire que la paresse est comme une béatitude de l'âme, qui la console de toutes ses pertes, et qui lui tient lieu de tous ses biens."[5]

["Tüm tutkuların içinde kendimize bile en yabancı olanı tembelliktir; şiddeti algılanmasa, verdiği zarar tamamen gizli kalsa da, hepsinden daha hararetli ve kötücüldür. Gücünü dikkatli incelediğimizde, her fırsatta duygularımıza, ilgi alanımıza ve zevklerimize hâkim olduğunu görürüz; o, en büyük gemileri bile durgunluğa yönelten gücüyle bir remora, en önemli girişimlerde kayalıklardan ve fırtınadan daha tehlikeli olan bir rüzgâr kesilmesidir. Tembelliğin huzuru, ruhun, en hararetli çabaları ve azimli kararları bir hamlede durduran gizli bir sihirdir; son olarak bu tutkunun gerçek bir tanımını yapmak için söylenmesi gereken şudur: Tembellik ruhun tüm kayıplarını avutan ve tüm servetlere değişilmeyecek olan, bir tür mutluluğudur."]

§ 254 Ensestin kuşkulu maskesi altında bize görünen, işte bu tehlikeli tutkudur. Doğurgan anne imagosu altında karşımıza çıkar.[6] (RESİM 74) Sonu gelmez kötülüklerin, özellikle nevrotik rahatsızlıkların yaratıcısıdır. Çünkü gerçekliği, uyumun mümkün olmayacağı kadar gizleyen fantezinin zararlı sisi, özellikle libido artıklarının dumanından yayılır. Ama burada ensest

[5] *Maxime (supprimée)* [*(Bastırılmış) Özdeyişler*], DCXXX, s. 264.

[6] Krş. bir sonraki bölüm.

fantezilerin temeline daha fazla inmek istemiyoruz; ensest sorununa dair kısa notlarla yetinelim. Burada bizi sadece yazarımızda regresyona yönelten direncin bilinçli bir dışa yönelik zorluk anlamına gelip gelmediği sorusu meşgul etmelidir. Gerçi bu bir dışa yönelik zorluk olsa, libido birikimi olurdu; en fazla planlar, yani engelin nasıl aşılabileceğine dair planlar olarak tanımlanabilecek fanteziler üretirdi. Bunlar, ciddi olmayan çözüm arayışlarına girişmeye dair hayaller olurdu. Belki de daha çok hipnotik bir dramadan başka her şeye yönelten, yorucu bir düşünce olabilirdi. Yukarıda tanımlanan pasif durum gerçek bir dışa yönelik bir engele hiçbir şekilde uymaz, aksine özellikle teslimiyetiyle gerçek çözümleri küçümseyen ve fantastik bir alternatifi tercih eden eğilime işaret eder. Buna göre son kertede ve öncelikli olarak söz konusu olan, ilk iki bilinçdışı yaratıma yönelten eski izlenimler türünde bir içsel çatışmadır. Buna göre baskın bir libido miktarı, eksik olan gerçekliğin yerine geçmek üzere bilinçdışının derinliklerinden çıkan bir iç nesne tercih ettiği için, dışa yönelik nesnenin sevilemeyeceği sonucuna başvururuz.

§ 255 İçe dönüklüğün ilk basamaklarında ortaya çıkan hayali fenomenler (gözün "gerçek görüntüleri" denen) hipnogojik vizyonların bilinen görüntüleri[7] altında sıralanırlar. Asıl vizyonların temelini, şimdi söyleyebileceğimiz gibi, libidonun semboller biçimindeki özfarkındalıklarını oluştururlar.

§ 256 Bayan Miller devam eder:

> "Bunun üzerine bana doğrudan, herhangi bir mesaj veriliyormuş izlenimine kapıldım. Sanki kelimeler içimde tekrarlanıyormuş gibiydi: 'Konuş, ey Tanrım; çünkü hizmetkârın dinliyor, kulaklarımı sen kendin aç!'"

§ 257 Bu pasaj amacı son derece açık tanımlar; hatta "communiqué" (iletişim) ifadesi spiritüel çevrede yaygın bir ifadedir. İncil'deki kelimeler bir çağrı ya da bir "dua"; Tanrı'ya yönelik

---

[7] Krş. J. Müller, *Über die phantastischen Gesichtserscheinungen* [*Hayali Yüz Görüntüleri Üzerine*].

dilekler, libidonun tanrı imgesine yönelik yoğunlaşmasını içerirler. Dua Samuel I, 3:1 vd'da, tanrının geceleri Samuel'e üç kez seslendiği bölüme dayanır. Samuel kendisine seslenenin Eli olduğunu sanır, sonunda Eli onu çağıranın tanrı olduğunu söyler ve bir daha adını söylediği takdirde, "Konuş, hizmetkârın seni dinliyor," diye yanıt vermesi gerektiği yolunda akıl verir. Rüyayı gören Bayan Miller aslında bu sözleri ters anlamda, yani dileklerini, libidosunu bilinçdışının derinliklerine yönlendirerek kullanmıştır.

§ 258 Bilinç içeriklerinin farklılığı nedeniyle birbirlerinden çok ayrı olsalar da bilinçdışının bakış açısı incelendiğinde, bireylerin ne kadar benzer olduklarını biliyoruz. Bilinçdışı görüntülerin her varlıkta ne kadar aynı olduğunun farkına varmak her psikoterapist için önemli bir izlenimdir. Farklılık ancak bireyselleşmeyle oluşur. Bu gerçek Schopenhauer'in, Carus'un ve Hartmann'ın felsefelerinin önemli bir parçasına psikolojik olarak fazlasıyla hak verir. Bu felsefi görüşler ruhsal temel olarak, bilinçdışının göze çarpan değişmezliğine hizmet ederler. Bunun dışında bilinçdışı, hayvansı ön basamaklarının etkileriye birlikte, farklılaşmamış arkaik ruhun "kalıntılarından" oluşur. Hayvansı ruhun tepkileri ve ürettikleri insanlarda görünüşe göre, sadece kısmen tekrar keşfedebildiğimiz, genel anlamda yaygın değişmezlik ve sabitlikten oluşur. Bu bize hayvandan daha çok bireysel görünür. Ancak özellikle bizi ilgilendiren şeylerin farklılığını görmeye elverişli eğilime sahip olduğumuz için bu da bir yanılsama olabilir. Bu, izlenimlerin özenli bir ayrımı olmaksızın asla mümkün olamayan psikolojik uyumu gerektirir. Hatta gündelik meşgul olduğumuz şeyleri kendi genel bağlamları içinde görmede bu eğilime karşı en büyük çabayı gösteririz. Bu idrak bize uzak olan nesnelerde çok daha kolaydır. Örneğin Çinlilerden oluşan bir kalabalığın içinde yüzleri ayırt edebilmek, bir Avrupalı için ilk başta neredeyse imkânsızdır, oysa Çinlilerin de biz Avrupalılar gibi kendilerine özgü yüz yapısı vardır; ama alışılmadık yüz yapılarının ortaklaşalığı uzakta duran biri için bireysel farklılıktan çok daha aydınlatıcıdır. Ama Çinlilerin arasında yaşıyorsak, benzerliğin etkileri gitgide yok olur

ve sonunda onlar da birey olurlar. Bireysellik, pratik anlamları nedeniyle gözde fazla büyütülen, koşullara bağlı gerçekliklere aittir; üzerine önce bilimin kendini inşa ettiği, etkileyici şekilde şeffaf olan ve bu nedenle kendini zorla kabul ettiren genel gerçeklerden değildir. Bireysel bilinç içeriğinin psikoloji için en uygunsuz nesne olduğu düşünülebilir, çünkü genel olanı tanınmaz hale gelene dek ayırır. Zaten bilinç süreçlerinin özelliği, kendini dışavuran uyum süreçlerinin özenli ayrıntılarında oluşur. Buna karşın bilinçdışı sadece genel olanla, bir araya geldiklerinde halk olan bireylerle değil, geriye yönelik insanlığın geçmişiyle ve onun psikolojisiyle de bağlantıdadır. Böylece bilinçdışı bireyselliğe uzanan kendi genellemesi[8] içinde, öncelikle fizik ruh bilimi olmamayı talep eden gerçek bir psikolojinin nesnesidir.

§ 259 Bireyin sadece kolektif varlık, daha doğrusu kitlenin bileşeni olarak bir anlamı olduğu için, biyolojik bakış açısından bakıldığında birey olarak insan, varoluş hakkı tartışılabilecek, şüpheli bir fenomendir. Ama kültürel bakış açısı insana, onu kitlelerden ayırıp geçen binyıllar içinde kahramanlık kültünün el ele kendini geliştirdiği kişilik oluşumuna götüren bir anlam verir. İsa kişiliğini tasavvur edilemez olanın içinde yitip gitmiş tanrıların son ve değerli kalıntısı olarak elde tutmaya çalışan rasyonel teolojinin çabası, bu eğilime denk düşer. Yeryüzünde bir rahip temsilci tanıyarak görünür bir kahramana olan genel ihtiyacı karşılayan Katolik Kilisesi bu bakımdan duruma daha uygundur. Libidonun sembole aktarılması, dinsel bir biçimin duyusal olarak algılanabilirliğini tapınmanın görünür bir nesnede takılıp kalmaması koşuluyla destekler. Ama tapınma bu durumda da temsilci olan insani figüre bağlanır ve amaçlanmış sembolik biçimi elde etmese bile, onun eski ilkel biçiminden uzaklaşır. Somut gerçekliğe olan bu ihtiyaç, tamamen tarihsel-anlamda-gerekli İsa'yla birlikte, Protestan ve kişisel teolojinin belli noktalarında gizli şekilde korunmuştur. İnsanlar görünür bir tanrıyı sevdikleri için değil; onu gördükleri haliyle, yani insan olarak sevmezler: Çünkü dindarlar insanları sevmek

[8] Daha sonraki eserlerimde bu nedenle "kolektif" bilinçdışından söz ediyorum.

isteselerdi, kendi komşularına ya da düşmanlarına yönelebilirlerdi. Dinsel biçim sadece bir insan olamaz; aslında olduğu şeyi, yani her yerde ve her dönemde "olağanüstü etkili" olanı ifade eden en eski imgelerin toplamını temsil etmesi gerekir. Görünür olan insani biçimde hiçbir şekilde insan aranmaz, aksine ruhu ele geçiren ve biçim veren düşünceleri, biçimleri ve gücü ifade eden insanüstünü, kahramanı ya da tanrıyı, basitçe insana *benzer* varlığı arar. Psikolojik deneyim açısından bunlar, tüm insanlarda var olan en eski insanlığın kalıntıları, tüm farklılaşmalardan ve ilerlemelerden geriye kalmış ortak mal, her insana güneş ışığı ve hava gibi bağışlanmış (kolektif) bilinçdışının aketip içerikleridir. Ama bu mirası severken, herkes için ortak olanı severler; böylece insanın anasına, yani bir bilinçten önce var olan ruha geri dönerler ve bu şekilde bütünle birleşme duygusunu sağlayan gizli ve karşı konmaz güce ve ilişkiye dair yine bir şeyler kazanırlar. Bu, dev gücünü sadece toprak anayla temas ederek koruyan Antaeus'un sorunudur. Geçici olan bu kendi-içine-geri-dönme, bireyin ruhsal durumu üzerinde uygun etkinin belli sınırları içinde görünür. Aslında ruhun iki temel mekanizmasının, yani içedönüklüğün ve dışadönüklüğün aynı zamanda komplekslere karşı, geniş ölçüde amaca uygun bir tepki biçimi olmaları beklenebilir: Dışadönüklük, kompleksler karşısında realiteye kaçmak için, içedönüklük ise komplekslerle birlikte realiteden kaçmak için bir araçtır.

§ 260 Samuel I, 3:1 vd'daki anlatıda, libidonun içe nasıl yöneldiği tasvir edilir: Çağrı içedönüklüğü ve tanrının konuşacağına dair açıkça belirtilmiş beklentiyi ifade eder, faaliyeti bilinçten dışarı çıkarıp çağrıyla birlikte deneysel kavrayışımızda bir ilk örnek olarak kendini açığa vuran, bütünleşmiş varlığa yöneltir. Bir yandan doğaçlama ortaya çıkan, öte yandan bazen ezici bile olan, belli bir baskı uygalayabilen, belli bir özerkliğe sahip olmaları tüm arketip içeriklerinin tecrübeyle sabitlenmiş özellikleridir. (Burada okuru daha eski çalışmalarıma yönlendirmem gerek.) "Tanrı"nın, bilincin faaliyetini ve doğaçlama yetisini üstlenebileceği beklentisinin bu nedenle saçma bir yanı yoktur, çünkü ilk örnekler bu performansa kesinlikle yeterlidir.

§ 261 Duanın genel amacıyla ilgili bilgilendikten sonra Bayan Miller'ın vizyonlarının devamına kulak vermek konusunda donanımlıyız: Duadan sonra "Mısır tarzı başlığı olan bir sfensk başı" görünür ve hemen kaybolur. Bayan Miller burada rahatsız olup bir anlığına uyanır. Vizyon, girişte sözü edilen, donuk hareketleri burada "işlevsel kategori"nin (Silberer) fenomeni olarak uygunluk içeren, Mısır büstüyle ilgili fanteziyi hatırlatır. Hipnozun hafif evreleri teknik anlamda "uyuşukluk" olarak da tanımlanabilir. "Sfenks" sözcüğü "bilmece"ye işaret eder; Oedipus'un Sfenks'i gibi bilmece soruları da soran ve kaderinin başlangıcında kaçınılmazlığın sembolik ilanı gibi duran, gizemli bir yaratıktır. Sfenks, mitolojide izlerinin bolca bulunabileceği, doğurgan ana olarak tanımlanabilecek anne imagosunun yarı teriyomorf tasviridir. "Sfenks" kelimesinin dışında hiçbir şey, Oedpius'un Sfenks'iyle ilgili imayı haklı çıkarmayacağı için beni suçlayacaklardır. Ancak bağlam eksikliği açısından bireysel bir ima mümkün değildir. "Mısır"a ait bir fantezinin işareti (İlk bölüm, § 52) burada kullanmak için fazla yetersiz kalır. Bu nedenle –bu vizyona bir anlayış getirmeye kalkışmak istiyorsak – bilinçdışının kendi sembollerini uzak geçmişte olduğu gibi, bugün hâlâ aynı şekilde yaratıyor olması koşuluyla, halkların tarihiyle ilgili malzemelere belki fazla gözüpek şekilde başvurmak zorundayız. Sfenks'e ilişkin, öncelikle libidonun teriyomorf temsilinden (RESİM 5) söz edildiği birinci bölümün (§ 24) açıklamalarına atıfta bulunacağım. Hastanın rüya ve fantezilerinin tasvir biçimi doktorlarca alışılmıştır. Dürtü çoğunlukla boğa, at, köpek vs olarak tasvir edilir. Kadınlarla ilişkisi pek hoş olmayan hastalarımdan biri maceralarını ona yasaklayacağım korkusuyla tedaviye geldiği sırada, gördüğü rüyada benim (doktorunun) yarı domuz, yarı timsah olan tuhaf bir hayvanı son derece becerikli bir şekilde duvara şişlediğimi görmüştü. Rüyalarda libidonun bu tür teriyomorf tasvirleri bolca bulunur. Yine bu rüyadaki gibi karma yaratıklar da seyrek değildir. Bertschinger özellikle alt (hayvansı) tarafın teriyomorf tasvir edildiğine dair bize bir dizi kanıt vermiştir.[9] Teriyomorf olarak temsil edilen libido, bastırılmış durumlarda bulunan hayvansı zorla-

[9] *Illustrierte Halluzinationen* [*Resimli Halüsinasyonlar*].

yıcılıktır.[10] Ancak sözü edilen vakada, bu dürtülerinin zevkini yine de olabildiğince fazla çıkaran bu tür bir insanın aslında bastırılmış dürtüleri nereden edindiği de bazı tuhaflıklarla birlikte merak konusudur. Ama cinsellik tek dürtü değildir ve zorlayıcılık basitçe cinsellikle tanımlanamaz. Bu nedenle hastamın cinsel bastırılmadaki söz konusu eksikliğinin içgüdüsünü yaralamış olması kolayca mümkündür. Rüyası, doktor olarak ona bir yasak getirebileceğime dair korkusunu, şüphe çekmemek için biraz fazla içtenlikle yansıtıyor. Gerçekliği fazla vurgulu tekrarlayan ya da umut bağlanan bir gerçeklik üzerinde fazla belirgin şekilde ısrar eden rüyalar, bilinç içeriğini ifade biçimi olarak kullanırlar. Çünkü hastanın rüyası bir izdüşümü ifade eder: Hayvanın öldürülmesini doktora yansıtır, yani böylelikle kendi içgüdüsünü yaraladığını bilmediğinden, bu durum ona öyle görünür. Sivri alet aslında böceğe saplanan ve onu sınıflayan, entelektüel bir iğne anlamındadır. Hastanın cinsellik hakkında "modern" fikirleri vardır ve en sevdiği düşüncesini elinden alacağıma dair bir korkuya sahip olduğunu bilmemektedir. Bu olasılıktan korkmakta haklıdır, çünkü bunu içinde barındırmasa böyle bir rüyayı herhalde görmezdi. Teriyomorf semboller daima bilinçdışı libido tezahürlerine dayanırlar.

§ 262 İçgüdüsel hareketlerin bilinçsizliği iki nedene dayanır: İlki, her şeyin az ya da çok katılımcı olduğu genel bilinçsizlik, diğeri ise uyumsuz içeriklerin bastırılması sonucu oluşan ikincil bir bilinçsizliktir. Bu fenomen neden değil, nevrotik bir zihniyetin önceki bulgularıdır, çünkü hoş olmayan belli olguları dikkate almamayı yeğler ve bütün bir hastalıklı fenomenler zincirini şimdiki zamandaki küçük bir avantaja değişmekten çekinmez.

---

[10] Sfenks ortaçağda şehvetin "simgesi" olarak görülürdü; Alciatus (*Emblemata* [*Simgeler Kitabı*], s. 801) anlamı hakkında şöyle der: "corporis voluptas, primo quidem aspectu blandies, sed asperrima, tristique, postquam gustaveris – De qua sic /... meretricius ardor/ Egregijs iuvenes sevocat a studijs" (çünkü bedenin şehveti görünüş olarak önce çekicidir, ama tadına vardıktan sonra buruk ve hüzünlüdür – Onun için şöyle derler ... kur yapmak genç erkekleri ciddi araştırmalardan ayartır).

§ 263 Gördüğümüz gibi bastırma, hiçbir şekilde daima sadece cinselliğe değil, aksine en genel anlamıyla içgüdülere dayanır. İçgüdüler aslında yaşamsal ilkeler, yaşamın yasalarıdır. İçgüdülerin bastırılmasıyla oluşan regresyon daima ruhsal geçmişe ve bununla birlikte belirleyici güçlerin görünüşte ve kısmen yine anne babanın olduğu çocukluk evresine de yöneltir. Ama anne babanın yanı sıra çocuğun doğuştan gelen içgüdülerinin itkileri de belli bir rol oynar ki bu, anne babanın farklı çocukları üzerinde aynı şekide etkili olmamalarında, yani çocukların anne babalarına farklı biçimde tepki vermelerinde görülür. Buna göre çocuklar bireysel olarak belirleyici etkenlere sahiptirler. Çocuksu bilincin boşluğu için bu, sanki tüm belirlenmiş etkiler dıştan geliyormuş gibi doğal görünmelidir. Çocuklar kendi içgüdülerini anne babalarının etki ve iradelerinden ayırt edemezler. Çocuksu durumun eksik olan ayırt etme yeteneğinden, içgüdüyü temsil eden hayvanların aynı zamanda anne babanın da simgesi olduğu ve anne babanın hayvan biçiminde, babanın boğa, annenin inek[11] vs göründükleri olgusu doğar.

§ 264 Regresyon çocukluk evresinin dışına, yani bilinçötesine (doğum öncesine) doğru devam ettiği takdirde, bu kez artık bireysel anılarla ilişkisi olmayan, aksine her insanla birlikte tekrar doğan tasavvur olanaklarından miras kalmış hazineye ait arketipik simgeler ortaya çıkar. Burada artık kısmen insana ait, kısmen hayvansı doğaları olan "tanrısal" varlıkların simgeleri oluşur. Bu simgelerin görünüş biçimi bilincin uyarlamalarına bağlıdır: Bilinçdışına olumsuz olarak uyarlanmışlarsa, hayvanlar korku verici; olumluysalar, örneğin "yardımsever hayvanlar"dır. Bunda elbette rüyalarda anne babaya karşılık olan korku verici hayvanlarla telafi edilerek belirleyici anlamda katılımcı olan anne babaya yönelik fazla yumuşak ve fazla bağımlı uyarlamalar da sıkça görülür. Bu türde bir korku verici hayvan, anne türevine dair belirgin çizgilerin hâlâ görüldüğü Sfenks'tir: Oedipus efsanesinde Sfenks, Bakkhus'ün doğumu nedeniyle Thebai'den nefret eden Hera tarafından gönderilmiştir. Ana tanrıçanın soyundan gelen Sfenks'i, çocukların çözebileceği kadar

[11] Belki "yardımcı hayvanlar" motifi de anne baba imagosuyla ilintilidir.

basit bilmecesinin çözümüyle yenebileceğine inanan Oedipus tam da anneye özgü ensestin esiri olur, Thebai'nin dul kraliçesi ve tahtı ülkeyi Sfenks'in zulmünden kurtaran kişiye verileceği için annesi Iokaste'yle evlenmek zorunda kalır. Oedipus Sfenks'in korkunç görüntüsünden ürktüğü takdirde savuşturulabilecek trajik sonuçlar böylece ortaya çıkar. Sfenks biçimsel olarak "korkutucu" ya da "oburca yutan" annedir (*bkz.* aşağıda). Oedipus'un Faust'un felsefi kullanımından henüz haberi yoktur: "Analar! Analar! – bu kulağa tuhaf geliyor!"[12] Adamın esprisiyle Sfenks'in bulmacasının asla başa çıkamayacağını bilmez.

§ 265 Sfenks'in soyağacı burada canlandırılan sorunla olan ilişkiler açısından zengindir: Üst tarafı güzel bir genç kadın, alt tarafı korkunç bir yılan olan karma yaratık Ekidne'nin kızlarından biridir. Bu çifte yaratık anne simgesinin karşılığıdır: Üst yarısı insani, sevimli, çekici; alt yarısı ensest yasağı nedeniyle korkunç bir hayvana dönüşmüş korkunç, hayvansıdır.[13] Ekidne, yeraltı dünyasıyla temsil edilen Tartaros'la çiftleşen evrenin anası, toprak ana Gea'dan doğmadır. Tüm korkunçlukların, Kimera'nın, Scylla'nın, Gorgo'nun (RESİM 39), çirkin Kerberus'un, Nemean aslanının ve Promotheus'un ciğerini yiyen kartalın anasıdır, ayrıca bir dizi ejderha da yaratmıştır. Oğullarından biri, Herakles tarafından öldürülen, korkunç Geryon'un köpeği Orthrus'tur. Ekidne, oğlu olan bu köpekle ensest ilişkiye girerek Sfenks'i yaratmıştır. Bu malzemeler Sfenks'in sembol bileşimini karakterize etmek açısından yeterli olmalıdır. Bu tür bir faktörün bir çocuk bilmecesiyle halledilemeyeceği açıktır. Bilmece de zaten Sfenks'in gezgin Oedipus'a kurduğu tazaktır. Aklına fazla güvenip tam da erkekçe bir tavırla tuzağa düşerek, bilmeden uğursuz ensestin esiri olur. Sfensk'in bilmecesi kendisidir, yani Oedipus'un, uyarısına kulak asmadığı doğurgan ananın simgesidir.

§ 266 Öznel madde eksikliğine karşın Bayan Miller'ın Sfenks sembolünden bir çıkarım yapmaya kalktığımız takdirde, belki

[12] *Faust*, II. Bölüm, s. 315

[13] Ekidne'nin biçimi Helenistik kümelenmede annenin kült sembolü İsis olmuştur.

RESİM 39. Gorgo. Bir Yunan vazosundan ayrıntı.

buradaki Sfenks anlamının, Oedipus erkek olsa da, ona kurulan tuzaktakiyle aynı olduğunu söyleyebiliriz. Bizim vakamızda neredeyse erkek bir Sfenks beklememiz gerekir. Aslında Mısır'da, hatta belki Bayan Miller'ın da bildiği, erkek ve dişi Sfenksler vardır. (Ancak Thebai'deki Sfenks tartışmasız dişildir.) Beklentiye göre bunun bir erkek canavar olması gerekir, çünkü bir kadına gelecek tehlike önce anneden değil, babadan beklenir. Bu sorunun ucunu açık bırakalım ve öncelikle olayın anlatımına dönelim. Bayan Miller dikkatini tekrar topladıktan sonra vizyon gelişmeye devam eder:

> "Ansızın apaçık, her ayrıntısıyla eksiksiz bir Aztek belirir: İri parmaklı eli açık, profilden görünen bir baş, zırh, Amerikalı Kızılderililerin tüylü süslerine benzer baş süsü. Tüm bunlar biraz Meksika heykellerini andırıyordu."

§ 267 Sfenks'in kendi içinde erkeksi bir figür barındırdığına dair tahminimiz burada kendini doğrular. Aztek orijinal Kızılderili ya da orijinal Amerikalıdır. Babanın ilkel tarafının kişisel basamağını temsil eder, çünkü Bayan Miller Amerikalıdır. Bu bakımdan kişiliğin alt bölümünün ("gölge"nin,[14] bir siyahiyle ya

[14] Gölgenin bilinçdışı olması durumunda, "kişisel" bilinçdışının kavramıyla eşdeğer olur (§ 103). *Über die Psychologie des Unbewussten* [*Bilinçdışının Psikolojisi Üzerine*], (§103) adlı çalışmama bakılabilir.

da kızılderiliyle temsil edildiğini, yani bir Avrupalı rüyasında kendi türünde biraz olumsuz bir temsilci canlandırırken, Amerikalıda bunun bir Kızılderili ya da siyahi olduğunu, Amerikalıların analizinde sık sık gözlemlediğimi de belirtmeliyim. Daha alt bir etnik yapının temsilcisi, erkeğin kişiliğinin alt bölümünü karakterize eder. Ama Bayan Miller bir kadındır. Bu nedenle gölgesinin dişil bir figür olması gerekir. Ancak burada söz konusu olan, Miller'ın fantezisinde oynayan, dişil bir kimlikte erkeğinkinin kişileştirilmesi olarak görülebilecek rol nedeniyle erkeksi bir biçimdir. Daha sonraki makalelerimde bu kişileştirmeyi "Animus" olarak tanımladım.[15]

§ 268 İçinde dikkate değer farklı şeyler olduğu için vizyonun ayrıntılarına girmekte yarar var. Kartal tüylerinden oluşan baş süsünün büyüsel bir anlamı vardır. Düşmanın kalbi yendiği ya da kafa derisi yüzüldüğü takdirde cesaretinin ve gücünün ele geçirilmesi gibi, Kızılderili de kendini bu tüylerlerle süsleyerek kuşun güneşe özgü niteliğinden bir şeyler almış olur. Tüylü taç da aynı zamanda güneşin ışıyan tacıyla aynı anlama gelir. (RESİM 40) Güneşle özdeşleşmenin ne kadar önemli olduğunu ilk bölümde gördük. Bununla ilgili başka kanıtları sadece çok sayıdaki eski âdetlerde değil, örneğin Süleyman'ın Özdeyişleri 5:16'daki gibi, dinsel dilin benzer eski figürlerinde de buluruz: "Tanrı'nın elinden sunulan güzel bir tacı ... bu nedenle kabul edecekler."[16] İncil'de buna benzer daha birçok yer vardır. Johann Ludwig Konrad Allendorf'un bir kilise ilahisinde ruhtan şöyle söz edilir:

O artık tüm sıkıntıları giderdi
Acıları, iniltileri geçti;
Barış tacına ulaştı,
Gelin ve kraliçe oldu,
Ebedi görkemin pırıltısında;
Yanında büyük kralla birlikte

Onun berrak yüzünü görüyor;
Barış dolu, sevgili varlığını

[15] Ayrıca krş. Emma Jung, "Ein Beitrag zum Problem des Animus" ["Animus Sorunu Üzerine Bir Makale"].

[16] Luther İncili.

Artık tamamen iyileşiyor;
Onun ışığında bir ışık.

Artık çocuk Baba'yı görebilir,
Sevgisinin yumuşak dürtüsünü hisseder;
Artık İsa'nın sözlerini anlayabilir;
O, Baba'nın kendisi, seni seviyor.
İyinin gizemli denizi,
Rahmet denizinin sonsuz derinliği
Aydınlanmış ruha kendini açar;
O Tanrı'nın yüzüne bakar
Ve bilir aydınlıkta Tanrı'nın mirasını
Ve mirasçısının adının İsa olduğunu.

Toprakta dinlenir donuk beden,
Bekler İsa onu uyandırana dek.
Sonra toz dönüşecektir güneşe,
Şimdi karanlık mezarın örttüğü;
Sonra tüm inananlarla birlikte,
Ve Tanrı'nın sonsuzluğunda,
Kim bilir ne çabuk bir araya geleceğiz...[17]

§ 269 Laurentius Laurentii'nin bir ilahisinde (yine ruh üzerine) şöyle der:

...geline,
artık aştığı için
taç tanıtılıyor[18]

§ 270 Gottfried Wilhelm Sacer'in ilahilerinden birinde şu pasaja rastlarız:

---

[17] Basel kenti ve Basel bölgesindeki kilise, okul ve evler için İncil İlahileri Kitabı, No. 401 (s. 428 vd). Taç simyada da bir rol oynar. Buraya Kabala'dan girmiş olabilir. (Krş. Goodenough'un büyük derlemesi, *The Crown of Victory in Judaism* [*Yahudilikte Zafer Tacı*]. Hermafrodit çoğunlukla taçlı temsil edilir (RESİM 41) Güneş tacının simyasal malzemesini henüz yayımlanmamış olan *Mysterium Coniunctions* [*Mistik Bağlaşımlar*] adlı kitabımda topladım. (Kitap 1955-1957 yıllarında yayımlanmıştır, krş. bibliyografya.)

[18] İncil İlahileri Kitabı, No. 398 (s. 424)

Çelenklerle süsleyin tabutumu,
Zafer kazananın süslendiği gibi.
Cennetin baharından
Kazandı ruhum
Ebedi yeşil tacı;
Değerli zaferin görkemi
Hissettirir kendini Tanrı'nın oğluyla:
Beni böyle düşünmüş olan.[19]

§ 271 Vizyonda elin rolü önemli görünüyor. Duruşu "açık," parmakları "iri" (*á larges doigts*) olarak belirlenmiştir. Vurgusu belirgin yapılan şeyin özellikle el olması da dikkat çekicidir. Burada beklenen, belki daha çok yüz ifadesinin bir tanımı olabilirdi. Bilindiği gibi elin hareketleri anlamlıdır; ne yazık ki bu konuda öğrenebileceğimiz fazla bir şey yok. Burada elle ilgili bir paralel fanteziden söz edilebilir: Hasta hipnoz halindeyken *annesinin resminin bir Bizans kilise tablosu gibi duvara çizildiğini görür; parmakları ayrık halde, bir elini yukarı kaldırmıştır. Parmaklar çok iridir, uçları piston biçiminde ve şişkindir, her birinin ucu güneş çelengiyle çevrilidir.* Bu imgeyle ilgili akla ilk gelen fikir, uçlarında emici diskler bulunan bir kurbağanın parmaklarıdır, çünkü fallusla benzerlikleri vardır. Bu anne simgesinin eski dış görünüşü aynı şekilde önemlidir. Bu fantezide el, olasılıkla döl leyen ve yaratan anlamında olmalıdır. Bu yorum aynı hastanın bir başka dikkate değer fantezisiyle desteklenir: *Hasta annesinin elinden roket benzeri bir şeyin yükseldiğini görür, daha dikkatli baktığında bunu altın kanatlı, parlak bir kuş, bir sülün olarak* yorumlar. Elin gerçekten de yaratmanın anlamına yakın düştüğünü ve ateş hazırlığında önemli bir rol oynadığını daha önce gördük. Tahta, ateş üretmek için elle delinirdi; yani ateş elden çıkardı. Ateş Agni altın kanatlı kuş olarak yüceltilmiştir.[20]

§ 272 Bayan Miller Aztek hakkında şöyle der: "Dans mon enfance, je m'intéressais tout particulièrement aux fragments aztèques et à l'histoire du Pérou et des Incas." [Çocukluğumda Peru ve İnka tarihinin yanı sıra, özellikle Aztek eserleri çok ilgimi çekerdi.] Ne

[19] *A.g.e.*, no. 392 (s. 420).

[20] Yangın çıkarmak, "kırmızı bir horozu çatıya oturtmak" demektir.

RESİM 40. Şenlik için süslenmiş Kızılderili dansçı.

yazık ki daha fazlasını öğrenemiyoruz. Ama Aztek'in ortaya çıkışından bilinçdışının, bu uyarının izlenimlerini gönüllü edindiği sonucunu çıkarabiliriz, çünkü bu malzemenin karakter aynılığı nedeniyle bilinçdışı içeriklere karşılık olduğu, daha doğrusu aynı tatmini ifade edebildikleri çok açıktır. Sfenks'te anneyi varsaydığımız gibi, Aztek'te baba suretini varsayabiliriz. Anne aslında oğulun Eros'unu etkilediği için, Oedipus'ta mantıklı olarak anneyle evlenme söz konusudur. Ama baba kızının ruhunu etkiler, yani Eros'unu artırır, hem de bunu patolojik şiddete vardırana dek yapar. Bu durumu daha sonraki çalışmalarımda "animus saplantısı" olarak tanımladım. Bu ruhsal belirlemenin, yazarımızda kişisel olarak rolü büyüktür ve kitabın ikinci bölümündeki önsözden anlaşıldığı üzere, sonunda ruh hastalığına neden olmuştur. Aztek'de erkek biçimi ve buna bağlı olarak babanın etkisi açıkça ortaya çıksa da öncelik yine de dişi Sfenks'te olmuştur. Dişil öğenin belirli bir sıklıkla tekrarlanarak ifade edilmesi bir Amerikalı için mümkün olabilir. Çünkü anne kompleksi Amerika'da, büyük olasılıkla ailelerde güçlü bir şekilde hüküm süren anne etkisi ve kadının sosyal konumu nedeniyle sıkça ortaya çıkan bir durumdur. Amerikan sermayesinin yarıdan fazlasının

kadının elinde olduğu gerçeği bu yönde düşünmeye yöneltir. Bu koşullar nedeniyle Amerikalı kadınlar daha sonra bilinçdışında birinci sınıf dişil bir içgüdüsellikle, yani Sfenks'le karşılanan erkeksi taraflarını özellikle geliştirmişlerdir.

§ 273 Aztek figürü adeta "kahramanca" karakterize edilmiştir. Yazarımızın ilkel dişiliği için erkeksi ideali temsil etemektedir. Bu ideale daha önce şarkı söyleyip sonra sessizce ortadan kaybolan İtalyan gemi subayıyla olan buluşmada rastlamıştık. Subay Bayan Miller'ın hayal ettiği bilinçdışı ideale bir ölçüde uysa da Aztek'le boy ölçüşemez, çünkü onda eksik olan, "şeytan âşığının," insan kadınlara ilgi duyan meleğin mistik çekiciliğidir. Görünüşe bakılırsa, melekler bunu ara sıra yapar. (Kadınların, meleklerin de bulunduğu kilisede saçlarını örtmek zorunda olmalarının nedeni budur!) Denizcinin aleyhine olan şeyin ne olduğunu artık anlıyoruz: Bu, beklenti çıtasının fazla yüksekte olmasından kaynaklı âşıkların insanoğulları içinde çok seyrek bulduğu ya da hiç bulamadığı, Aztek kahramanla canlandırılmış ruhsal belirlemedir. Bilinçli anlayış böyle bir durumda hâlâ mantıklı ve mütevazı olabilir, ancak bilinçdışı beklentiler bundan en ufak bir şekilde etkilenmez. Büyük zorluklar ve dirençlerden sonra, yine de sözde normal bir evlilik yapılsa bile, bilinçdışının neyi amaçladığı daha sonra basitçe keşfedilir ve bu ya yaşam tarzında değişiklik ya da nevroz hatta psikoz biçiminde etkisini gösterir.

§ 274 Bayan Miller bu vizyona göre, adını "parça parça" biçimlendirdiği gibi, bu Aztek'in "Perulu bir İnka'nın oğlu" olduğu hissine kapılır. Adı "Chi-wan-to-pel"dir.[21] Yazarın da ima ettiği gibi

[21] Tanrısal kahramanın mistik erginlenen kimliği tartışmasızdır. Hermes'teki bir papirüs duasında şöyle yazar: σὺ γὰρ, ἐγὼ καὶ ἐγὼ σύ · τὸ σὸν ὄνομα ἐμὸν καὶ τὸ ἐμὸν σόν · ἐγὼ γάρ εἰμι τὸ εἴδωλόν σον ... [Çünkü sen bensin, ben senim, adın benim adım, benimki senin adın, çünkü ben senin suretinim.] Kenyon, Dieterich'ten alıntı (*Ein Mithrasliturgie* [*Bir Mithra Liturjisi*], s. 97) – Kahraman olarak libido simgesi alnın üstündeki saçların alev gibi yukarı kıvrıldığı Leiden'deki Dionysos başında (Roscher, *Lexikon* [*Sözlük*] I, sütun 1128) mükemmel tasvir edilmiştir. O bir alev gibidir. Krş. İsa 10, 17: "Ve israil'in ışığı ateş,

RESİM 41. Taçlı hermafrodit.
Tractatus qui dicitur Thomae Aquinatis de alchimia (1520 civarı).

bu türde bir şey, anılarının bir parçasıdır. İsim verme eylemi, eskiden beri isme büyülü bir güç verdiğine inanılan, ismin kişiliğinin yaratılmasında son derece önemli bir vaftiz gibidir. Biri-

azizleri alev olacak." Firmicus Maternus (*De errore profanarum religionum* [*Putperest Dinlerin Yanlışları*], XIX), Tanrı'nın güvey ve yeni ışık olarak selamlanacağını haber verir. δε νυμφίε χαῖρε νυμφίε χαῖρε νέον φῶς [Selam olsun, güvey; selam olsun, ışık] cümlesini Hıristiyan yorum, "Nullum apud te lumen est, nec est aliquis qui sponsus mereatur audire: unum lumen est, unus est sponsus. Nominum horum gratiam Christus accepit." (Sende ışık yok, biri hâlâ güvey olarak anılmayı hak ediyor: Sadece bir ışık ve bir güvey vardır. Bu tanımlar İsa'ya bahşedilmiştir.) (s. 47), cümlesiyle kıyaslar.

nin gizli adını bilmek, onun üzerinde güç elde etmek anlamına gelir. Herkesçe bilinen Rumpelstilskin* masalını örnek olarak verebilirim. Bir Mısır mitinde İsis gerçek ismini söylemesi için güneş tanrısı Ra'yı zorlayarak bu sayede gücünü sonsuza dek ondan alır. Bu nedenle isim vermek, güç vermek, belli bir kişilik ya da ruh kazandırmak demektir.[22] Yazar ayrıca ismin ona, Popocatepetl'i fazlasıyla hatırlattığını da belirtir. Bilindiği üzere bu isim, vazgeçilmez öğrencilik anılarından biridir ve analiz sırasında zaman zaman bir rüyada ya da akla gelen bir fikirde tekrar ortaya çıkıp hastayı öfkelendirir. Bu kötü şaka çekinmeden ve önyargısız dikkate alınacak olsa bile, uygunluğu yine de sorgulanabilir. Ama yine de bunun neden benzer isim Iztaccihuatl ya da daha üstün ve aynı şekilde benzer olan Orizaba değil de, özellikle Popocatepetl olduğuna dair bir karşı soru sormak gerekir. Hatta sonuncusunun çok daha güzel ve telaffuzu kolay bir adı vardır. Popocatepetl, onomatopoetik adı yüzünden dikkat çekicidir. İngilizcede *to pop*: püflemek (*popgun*: mantar tabancası vs) onomatopoetik olarak dikkate değerdir; Almanca ve Fransızcada bunlar, Hinterpommern [Doğu Pomeranya],** *pumpernickel*,*** bomba, *pétarde*'dır (*le pet*: mide gazı). Gerçi İngilizcede *popo* kelimesi yoktur, buna karşın mide gazı *to poop* olarak tanımlanır; çocuk dilinde ise "to poo-poo"dur (Amerikan İngilizcesi). Çocuklarda dışkı yapmak genellikle *to pop* olarak tanımlanır. Kaba etin esprili tanımı *the bum*'dur. (*Poop*, aynı zamanda geminin arka tarafıdır.) Fransızcada *pouf*! onomatopoetik olarak *pouffer*: patlamak; *la poupe: pupa*, geminin kıç tara-

* Grimm Kardeşler'in masalında, Rumpelstilskin, doğacak ilk çocuğunu vermesi karşılığında samanı altına çevirdiği duyulunca bir samanlığa kapatılan kıza yardım eder. Kız kurtulduktan sonra bir çocuk doğurur, ama verdiği sözü yerine getirmez. Rumpelstilskin, adını bildiği takdirde çocuktan vazgeçeceğini söyler. Daha önce ateş başında şarkı söylerken onun adını duymuş olan kız doğru yanıtı verince Rumpelstiltskin öfkeyle kendini pencereden atıp kaçar –çn.

[22] İsim vermek, ruhun kendisine olmasa bile belli nitelikler aktarır; çocuklara azizlerin isimlerini vermek bu nedenle eski bir âdettir.

** Güney Baltık kıyılarında, Polonya'nın batısını ve Almanya'nın doğusunu kapsayan alan –çn.

*** Almanya'ya özgü bir tür çavdar ekmeği –çn.

fı; *le poupard*: kundaktaki bebek; *la poupée*: *Puppe*'dir [bebek]. *Poupon*, ablak yanaklı çocuk için okşayıcı söz olarak kullanılır; Flemenkçede *pop*: *Puppe*; Latincede *puppis*: *poupe*'dir (kıç güverte); ama Plautus'ta bedenin geri tarafı için espri amaçlı kullanılır; pupus çocuk demektir, *pupla*: kız çocuk, *Püppchen*'dir. Yunanca ποππύζω şaklayınca, çırpılınca ya da patlayınca çıkan yankıyı tanımlar. (Theokrit'te) öpüşmenin, yine flüt üflemenin yan sesleri olduğu söylenir.

§ 275 Hastalarımdan biri çocukluk yıllarında dışkılama eylemini hep bir fanteziyle ilişkilendirmişti: Kaba etleri bir volkandı, gaz patlaması ve lav taşması gibi müthiş bir püskürme gerçekleşiyordu. Temel doğa olaylarıyla ilgili tanımlamalar aslında pek şiirsel değildir, örneğin burada Almancada hiç de şiirsel olmayan bir şekilde Sternschnuppe* denen meteorun güzel görüntüsü akla geliyor. (Bazı Güney Amerika yerlileri ona "yıldızın idrarı" der.) Wallis'teki güzelliğiye ünlü şelale Voie de la Vierge, bu şiirsel adı yakın zamanda almıştır. Eskiden adı İnek Çişi'ydi. Tanımlamalar hep en yakın kaynaktan alınır.

§ 276 Bayan Miller'ın bir notunda ispritizmacıların rehber ruhuyla kıyasladığı Chiwantopel'in adeta mistik havada beklenen figürünün neden özellikle böylesine kaba bir komşuluk ilişkisine uğradığı, hatta varlığının (adının) bedenin en geri bölgesiyle ilişkilendirildiği, ilk başta biraz karanlıkta kalıyormuş gibi gelir. Bu olasılıkları anlamak için kendimize şunu söylemeliyiz: Eğer bilinçdışından üretildiyse, çocukluk döneminin bellekte kaybolmuş malzemesi öncelikle beslenir. İnsan bu nedenle kendini, bu tür malzemenin henüz yüzeyde olduğu zamanın bakış açısına ayarlar. Bilinçdışının oldukça saygın bir nesnesi anal bölgeye yaklaştırılıyorsa, çocuğun bunu yetişkinlerce ayıp sayılan işlevlerde hâlâ dışavurması gibi, bundan bir dikkat ve değer biçme ifade edildiği sonucunu çıkarmak gerekir. Ne de olsa bu çocuksu ilginin kalıntıları hâlâ vardır. Soru sadece bunun çocuğun psikolojisine de uyup uymadığıdır. Bu soruya geçmeden önce anal

* *Stern*: yıldız; *Schnuppe*: fitilin yanık ucu; *Sternschnuppe*: akan yıldız, göktaşı –çn.

bölgenin değer biçmeyle yakın ilişkide olduğunu belirtmek gerekir: Bir doğu masalı kendilerini korkunç göstermek için rahiplerin dışkısını üstlerine süren Hıristiyan şövalyelerden söz eder. Babaya duyulan farklı saygısıyla karakterize edilen bir kadın hastanın, *babasının oturak üstünde saygıdeğer şekilde oturduğuna ve gelip geçenlerin onu dalkavukça selamladığına* dair bir fantezisi vardı. Pislikle altın arasında içsel bir ilişki[23] olduğuna da değinmek gerekir; son derece değersiz olan, son derece değerli olana eşlik eder. Simyacılar diğerlerinin arasında pislikte de ("stercore invenitur"de") *filius philosophorum*'un** değerli biçiminin doğduğu *prima materia*'larını*** aramışlardı. Dinsel terbiyeye göre yetişmiş bir kadın hasta, rüyalarının birinde *İsa haçının mavi çiçekli bir oturağın zemininde tasvir edildiğini* görmüştü. Çelişki, çocukluktaki değer biçmenin bizimkinden yine de oldukça farklı olduğunu varsaymayı gerektirecek kadar büyüktür. Gerçekten de öyledirler. Çocuklar dışkılama eylemine ve bunun ürününe ilgi[24] gösterirler, ki bu ileride sadece evham olarak açığa çıkar. Çocuğun bir üreme teorisini dışkılama eylemiyle çok önceden ilişkilendirdiğini[25] görürsek, bu ilgiyi biraz

---

23 de Gubernatis (*Die Thiere in der indogermanischen Mythologie* [*Hint-Avrupa Mitolojisinde Hayvanlar*]) halkbiliminin temelinde dışkı ve altının daima yan yana olduğunu söyler, Freud da bireysel psikoloji deneyiminin temelinde aynısını görür. Grimm (*Mythologie* III, s. 454) şu sihirli sözcüğe değinir: Evde tüm bir yıl boyunca para olması isteniyorsa, Paskalyadan önceki cuma günü bezelye yemek gerekir. Bu tuhaf bağlantı kendini, bozuk para biçiminde tekrar dışarı çıkan bezelyelerin hazım güçlüğüyle ilgili fiziksel gerçekle açıklar. Böylece kişi para sıçan olunur.

* (Lat.) Dışkıda bulma –çn.

** (Lat.) Felsefenin çocuğu ya da gerçek felsefe öğrencisi anlamında. Simyada bir sembol. Bazı metinlerde felsefe taşına denktir.–çn.

*** (Lat.) Simyada felsefe taşının oluşturulması için gerekli olan başlangıç materyali. Evrenin henüz işlenmemiş ilk temel maddesi –çn.

24 Fransızca konuşan bir baba, çocuğunun bu ilgisini bana (elbette) inkâr etmek istemişti, ama çocuğunun "kakao" derken bunu hep "lit" ekini katarak söylediğini anlattı; yani "caca-au-lit"i (yatakta kaka) kastediyordu.

25 Freud, *Analyse der Phobie eines 5 jährigen Knaben* [*5 Yaşında Bir Çocuğun Fobi Analizi*].

anlamış oluruz. Böylece bu ilgi başka bir çehre kazanır. Çocuk üretilen, "dışarı çıkan" şeyin bu yol olduğunu düşünür.

§ 277 *Über Konflikte der kindlichen Seele* [*Çocuksu Ruhun Çelişkileri Üzerine*] adlı bir kitapçıkta değindiğim ve bilindiği üzere, Freud'un küçük Hans'ı gibi bir anal doğum teorisi geliştiren çocuk, daha sonra tuvalette uzun zaman geçirme alışkanlığı edinmişti. Bir gün sabrı taşan babası tuvalate gidip bağırmıştı: "Çık artık dışarı; ne yapıyorsun orada?" Bunun üzerine içeriden şöyle bir yanıt gelmişti: "At arabasıyla iki midilli!" O halde küçük çocuk bir at arabası ve iki midilli, yani o dönemde çok istediği şeyleri yapmaktaydı. Bu yolla insan dilediği şeyi yapabilir. Çocuk, bir bebek ya da (aslında) gerçek bir çocuk ister (yani gelecekteki biyolojik görevi için alıştırma yapar) ve üretilen şey doğrultusunda çocuğun temsilcisi olarak bebek ya da istenilen şey neyse onu yapar. Bir hastamda çocukluğuna ait, buna paralel bir fantezi deneyimlemiştim: Tuvaletteki duvarda bir çatlak vardı. Ve bu çatlaktan çıkan bir peri dilediği her şeyi ona veriyordu. "Locus"* bilindiği üzere, bazı şeylerin yaratıldığı ve bunların asıl yerinin bir daha dikkate alınmayacağı rüyaların mekânıdır. Lombroso'nun ruh hastası iki sanatçıyla ilgili anlattıkları, bununla ilgili patolojik bir fantezidir:

> "Her biri kendini tanrı ve dünyanın hükümdarı olarak görüyordu. Dünyayı, kuşların yumurtasının yumurta kanalından (yani kloak'tan**) çıkması gibi, rektumdan çıkan aynı şeyden yaratmış ya da oluşturmuşlardı. Bu sanatçılardan biri gerçek bir sanat ruhuyla donatılmıştı. Kendini, yaratma eylemi içindeyken gösteren ... bir resim yapmıştı: Bu resimde dünya anüsünden dışarı çıkıyordu; erkeklik organı ereksiyon halindeydi, kendisi çıplaktı ve etrafı kadınlarla çevriliydi, her şey onun gücünü simgeliyordu."[26]

§ 278 Yıllar önce yaptığım, ama anlamadığım ve bu nedenle beni sürekli meşgul eden bir gözlemi, ancak aradaki bu bağlantıyı çö-

---

* (Lat.) Yer, konum, kadın üreme organı –çn.

** Kuşlarda, sürüngenlerde ve balıklarda üreme ve dışkı salma işlevlerinin ortak kullanıldığı açıklık –çn.

[26] *Genie und Irrsinn* [*Deha ve Delilik*], s. 207.

zebildiğim zaman kavradım. Hasta trajik koşullar nedeniyle kocasından ve çocuğundan ayrılıp akıl hastanesine kapatılan, eğitimli bir kadındı. Tipik bir duygusuzluk ve yapmacık bir "delilik" olarak yorumlanabilecek bir "küstahlık" sergiliyordu. Bu delilikten şüphelendiğim ve içinde ikinci bir durum görmeye eğilimli olduğum için, bu etkinin bastırıldığı kaynağa nasıl ulaşabileceğime dair özel bir çaba gösterdim. Üç saatten fazla uğraştıktan sonra, sonunda hastada bütünüyle yeterli olan ve bu nedenle onu ansızın sarsıcı bir yapmacıklığa yönelten düşünce silsilesi keşfetmeyi başardım. O an onunla tam bir duygusal yakınlık kurabilmiştim. Bu, öğleden önce oldu. Akşam kararlaştırılan zamanda onu bulmak üzere tekrar servise gittiğimde, beni baştan aşağı pisliğe bulanmış halde karşıladı ve gülerek şöyle bağırdı. "Şimdi hoşuna gidiyor muyum?" Bunu daha önce hiç yapmamıştı; bunun benim için düşünülmüş bir hareket olduğu apaçıktı. Bununla edindiğim izlenim o denli baskındı ki, bu nedenle bu tür yapmacık delilik vakalarına yıllarca inandım. Aslında bu selamlama seremonisi, hastanın yetişkin bir kişi olarak görülmesi durumunda aktarmanın şiddetli bir savunmasıydı. Ama hastanın regresif bir çocuksuluğun seviyesinde olması durumunda, bu seremoni olumlu bir duygu patlaması anlamına geliyordu. Çift anlamlı "Şimdi hoşuna gidiyor muyum?" sorusunun nedeni buydu.

§ 279 O halde Chiwantopel'in Popocateptl kaynaklı oluşumu yukarıdaki açıklamaya göre şu demektir: "Onu ben yapıyorum, üretiyorum, icat ediyorum." Burada söz konusu, çocuksu yoldan bir tür insan yaratmak ya da doğurmaktır. İlk insanlar topraktan ya da balçıktan yapılmıştır. Aslında "yumuşa(tıl)mış toprak" anlamına gelen Latince *lutum*, aynı şekilde pisliğin aktarılmış anlamına sahiptir. Hatta Plautus'ta "seni pislik!" anlamında sövgüdür. Anal doğum geriye fırlatmanın motifini de hatırlatır. Buna verilecek bilindik bir örnek, büyük tufandan tek kurtulan karı koca Deukalion ve Pyrrha'nın aldıkları vahiydir: Yüce Ana'nın kemiklerini arkalarına atmaları gerekmektedir. Bunun üzerine taşları arkalarına atarlar ve böylece insan oluşur.* Bir efsaneye göre Daktiller

* Deukalion ve karısı Pyrrha, tufandan sonra insan soyunun tekrar yaratılması için adalet tanrıçasına başvururlar. Tanrıça onlara

de aynı şekilde tanrısal varlık Ankiale'nin arkasına savurduğu tozlardan oluşmuşlardır. Anal üretimin esprili bir anlamı hâlâ hatırlanmalıdır: Dışkı, halk arasındaki esprilerde sıklıkla anıt ya da anma işareti olarak yorumlanır (ki, *grumus merdae* [dışkı öbeği] biçimi olarak suçlularda büyük rol oynar). Bununla ilgili aklıma gelen, bir ruh tarafından labirent geçitlerden geçirilerek gizli bir hazineye götürülen ve yolda işaret koymak amacıyla tüm giysilerinden kurtulduktan sonra son yol işaretini bir dışkıyla belirleyen adamın fıkrasıdır. Kuşkusuz tarihöncesinde bu tür bir işaretin, varlığın haberdar edilmesinde ya da göç yönünün gösterilmesinde hayvan pisliğinin kullanılması gibi, büyük önemi vardı. Basit taş adamcıklar ("taş cüceler") herhalde daha sonra geçici hayvan pisliklerinin yerini almış olmalı.

§ 280 Bayan Miller'ın aklına, Chiwantopel'in fark edilmesine paralel olarak ansızın bir ismin, yani Asurca bir kelime hissini veren A-ha-ma-ra-ma'nın takıldığı bir başka duruma da değinmek gerek. Olası bir kaynak olarak aklına gelen şudur: "Asurabama – qui fabrique des briques cunéiformes." ["Asurabama – Çivi yazıtı tabletlerini ilk üreten kişi."] Bu olgu bana yabancı. Ancak Aşşurbanaplu ya da Assurbanipal geride Kuyucuk'taki kazıda bulunan, çivi yazısıyla yazılmış kütüphaneyi bırakmıştı. Belki "Asurabama"nın bu isimle bir ilgisi olabilir. Ayrıca ilk bölümde değindiğimiz Aholibamah adı da dikkate alınmaya değerdir. "Ahamarama" kelimesi aynı şekilde Kabil'in tanrı oğullarına günahkârca tutkun olan kızları Anah ve Aholibamah'ın ilişkilerini de açığa vurur. Bu olasılık Chiwantopel'in özlemi duyulan bir tanrı oğlu olduğuna dikkat çeker. Byron acaba fahişe ruhlu Ohola ve Oholiba kız kardeşleri mi kastetmişti? (Hezekiel 23:4) Oholibama, Esav'ın* bir karısının adıdır (Tekvin 36:2 ve 14). Bir

---

Yüce Ana'nın, yani Gaia'nın kemiklerini omuzlarının üzerinden geriye atmalarını söyler. Buna önce şaşırırlar, ama sonra Deukalion, Yüce Ana'nın toprak olduğunu hatırlar, öyleyse kemikler de taşlar olmalıdır. Deukalion taşları omzunun üzerinden fırlattığında erkeğe dönüştüklerini görür. Pyrrha da aynı şeyi yapar ve kadınların oluştuğunu görür. Böylece insan soyu yeniden yaratılır –çn.

(Ya da Esau, Edom) Doğuştan kazanılan hakkını erkek kardeşi Yakub'a satan İshak ve Rebeka'nın ilk oğulları –çn.

başka karısının adı da Ada'dır. Bayan Dr. R. Schärf, Georg Mayn'ın Breslau'da Byron'ın "Heaven and Earth"ü ["Cennet ve Yeryüzü"] hakkında yazdığı bir doktora tezine (1887) dikkatimi çekmemi sağladı. Yazar, Anah'ın eskiden büyük olasılıkla Adah olarak söylendiğini belirtiyor. Ama iddiasına göre, Adah, *Kabil* oyununda daha önce yer aldığı için, Byron bu adı Anah olarak değiştirmiştir. Aholibamah kelime anlamına göre Hezekiel 23:4 vd'daki Ohola ve Oholiba'yı anımsatır. Ohola, "Onun (kendi) çadırı (var), yani kendi tapınağı var;" Oholiba ise, "Çadırım (onun) içindedir," yani Kudüs'tedir, anlamındadır (Hezekiel 23:4 vd. Ohola burada Samirya'nın adıdır). Bu, Tekvin 36:41'de yine bir Edomit* kabilesinin adıdır. Kenan kültü, özellikle peygamberlerden de anlaşılacağı üzere tepelere, yani "bamoth"a yönelikti. Tepeyle ilgili eşanlamlı bir sözcük de "ramah"tır. Bununla Bayan Miller'ın neolojik** Ahamarama'sı arasında bir bağlantı olup olmadığı ise şüphelidir.

§ 281 Bayan Miller Asurabama adının yanı sıra aklına bir de "Ahazuerus" adının geldiğinden söz eder. Bu fikir bilinçdışı kişilikle ilgili sorunun bambaşka bir alanına yöneliktir. Şimdiye kadarki malzemeler bize çocuksuluğun insan yaratma teorisiyle ilgili bazı ipuçları verdiğine göre, akla gelen bu fikir aracılığıyla kişilik yaratmanın dinamizmine dair bir bakış ortaya çıkar. Ahasverus, bilindiği gibi Ezeli Yahudi'dir.*** Belirleyici özelliği, dünya batana dek huzursuzluk içinde dolaşmasıdır. Yazarın aklına özellikle bu ismin gelmesi, bunun izinden gitmemizi haklı kılar.

§ 282 İlk edebi izleri, 13. yüzyıla ait Ahasverus efsanesinin kökü, Batıya aitmiş gibi görünür. Ezeli Yahudi'nin biçimi Faust figürü olarak fazlaca edebi işlemden geçmiştir ve bu işlemler aslında son yüzyıla aittir. Adı Ahasver olmasa, başka ad altında, belki de ölümsüzlüğü garantilediği, hatta şimdi yaşadığı yerin (ülkenin) bilindiği ileri sürülen, Gülhaç tarikatına mensup gi-

---

* Midianitler, Aramiler ve Yoktanitler gibi Sami ırkından olanlar –çn.

** Çoğunlukla mevcut kelimelerden türetilmeyen, basitçe "uydurulan" kelime –çn.

*** Çarmıha giden İsa'ya kötü davrandığı için sonsuza dek yürümeye mahkûm edilen efsanevi kişi –çn.

zemli Saint-Germain kontu olarak hâlâ var olabilirdi.[27] Ahasverus'la ilgili bilgiler 13. yüzyıldan eskiye gidemese de sözlü gelenek elbette çok daha öteye gidebilir ve böylelikle Doğuya bir köprünün uzanması mümkün olabilir. Oradaki paralel figür Rückert'in göklere çıkardığı "ezeli delikanlı" Hızır'dır. Efsane bütünüyle İslamidir.[28] Ama tuhaf olan Hızır'ın sadece kutsal kişilik sayılması değil, sûfi çevrelerde tanrı katına dek yükseltilmesidir. İslamiyetin katı tektanrıcılığı Hızır'ı İslamiyet öncesi bir Arap tanrı olarak düşünmeye yöneltir. Gerçi yeni din tarafından resmi olarak tanınmaz, ama belli nedenler yüzünden hoş görülmüştür. Ama bunu kanıtlayacak hiçbir şey yoktur. Hızır'ın ilk izleri Kuran yorumcuları Buhari (ö. 870) ve Taberi'de (ö. 923), özellikle Kuran'ın 18. suresindeki dikkat çekici bir yerde yapılan yorumda ortaya çıkar. 18. surenin başlığı Kehf, yani "Mağara"dır. Burada anılan efsaneye göre, zulümden kaçarken saklandıkları mağarada 309 yıl uyuyarak yeni bir çağda uyanan Yedi Uyurlar'ın mağarasıdır. Uzun etik gözlemlerden geçen Kuran'ın, surenin devamında Hızır efsanesinin oluşumu için özel bir önem taşıyan aşağıdaki ayete nasıl ulaştığını görmek ilginçtir; bu nedenle Kuran'daki ayetleri aynen aktarıyorum:

> "Musa bir gün yardımcısına (Nûn'un oğlu olan Yuşa) şöyle dedi: "Yürümeye son vermek istemiyorum, seksen yıl yürümem gerekse de iki denizin birleştiği yere ulaşıncaya kadar gideceğim. İki denizin birleştiği yere ulaşınca (yiyecek için yanlarına aldıkları) balıklarını unuttular; balık bir kanalın içinden yüzerek denize doğru kendi yolunu tuttu. Vardıkları yeri geride bıraktıklarında Musa yardımcısına şöyle dedi: Öğlen yemeğimizi getir, çünkü bu yolculuktan yorgun düştük. Ama yardımcısı yanıtladı: Başıma gelene bak! Balığı kayalıklarda mola verdiğimiz yerde unuttum. Onu unutup hatırlamayışım ancak şeytanın işi olabilir. Böylece şaşılacak biçimde denizin yolunu tuttu. O zaman Musa şöyle dedi: Onu

---

[27] Halk kendi gezgin güneş kahramanlarından vazgeçmez. Cagliostro için de bir keresinde aynı anda Basel'in tüm kapılarından dört beyaz atın çektiği arabayla geçtiği söylenir.

[28] Krş. *Über Wiedergeburt* [*Yeniden Doğum Üzerine*] adlı çalışmam (§ 40 vd).

arayacağımız yer orası. Böylece geldikleri yolu geri yürüdüler. Ve orada kendisini rahmetimiz[29] ve bilgeliğimizle donattığımız bir kulumuzu buldular. O zaman Musa ona şöyle dedi: Doğru yol olarak sana öğretilenden bana öğretmen için seni izleyebilir miyim? Ama o yanıtladı: Benimle birlikte olmaya dayanamazsın; çünkü özünü kavrayamadığın şeylerde nasıl sabırlı olabilirsin?"[30]

§ 283 Musa kavrayamadığı çeşitli şeyler yapan Allah'ın gizemli hizmetkârına eşlik eder. Sonunda yabancı ona veda eder ve şöyle der:

"Yahudiler sana Zülkarneyn'i[31] soracaklardır. Onlara şöyle yanıt ver: Size onun hikâyesini anlatmak isterim. Onun kudretini yeryüzünde sağlam kıldık ve ona tüm dileklerini yerine getireceği bir araç verdik. Böylece kendi yoluna gitti. Sonunda güneşin battığı yere ulaştı ve sanki güneşin kara çamurlu bir gölete battığını sandı. Orada bir halkla karşılaştı..."[32]

§ 284 Bunu ahlaki bir görüş izler, bunun üzerine anlatı devam eder:

"Sonra güneşin doğduğu yere kadar yolunu takip etti..."[33]

---

[29] Biz: Allah.

[30] Kuran, s. 246 vd. [Kehf 60-68]

[31] "Çift boynuzlu" [Arapçada Zülkarneyn]. Yorumculara göre burada kastedilen, Arap efsanesinde yaklaşık olarak Bernli Dietrich'in rolünü oynayan Büyük İskender'dir. Çift boynuzlu güneş boğasının gücüyle ilişkilidir. İskender, sikkelerin üzerinde sıklıkla Jüpiter Ammon'un boynuzlarıyla yer alır (RESİM 42). Söz konusu olan, efsanevi hükümdarın koç burcundaki ilkbahar güneşiyle özdeşleştirilmesidir. İnsanlığın kahramanlarındaki insani ve kişisel tarafı yok edip sonunda bir μετάστασις'le, güneşle, yani libido sembolüyle bir tutmaya dair güçlü bir ihtiyaç duymuş olduğu çok açıktır. Schopenhauer'le düşündüğümüzde herhalde şöyle deriz: Libido sembolü. Ama Goethe'yle düşündüğümüzde şöyle deriz: Güneş; çünkü güneş bizi gördüğü için öyleyizdir.

[32] Kuran, s. 248. [Kehf 83-86]

[33] Kuran, s. 249. [Kehf 89]

RESİM 42. Boynuzlu İskender. Lysimakhos parası (İÖ 3. yy)

§ 285 Tanrı'nın gizemli hizmetkârının kim olduğunu bilmek istediğimiz takdirde, bu pasaj bizim için öğretici olacaktır. O, Zülkarneyn, İskender'dir; güneş gibi onun battığı ve doğduğu yere gider. Tanrı'nın gizemli hizmetkârıyla ilgili pasaj yorumcular tarafından, "Yeşillendiren,"* "Asla yorulmayan gezgin... Dindarların öğreticisi ve rehberi, tanrısal konularda bilge... Ölümsüz"[34] olarak açıklanır. Taberi'nin uzmanlığı Hızır'ı Zülkarneyn'le ilişkilendirir: Ona göre Hızır, İskender'e dayandırılarak "yaşam pınarı"na ulaşmıştır ve her ikisi de ölümsüz olacaklarını bilmeksizin bundan içmişlerdir. Ayrıca Hızır eski yorumcular tarafından, aynı şekilde ölmeyip ateş arabasıyla göğe yükselen İlyas'la özdeşleştirilmiştir. İlyas'ın arabasının Helios'la benzerlikleri vardır.[35] Ahasverus'un varlığını kutsal metindeki belirsiz bir yere borçlu olduğuna dair tahmini göz ardı etmemek gerekir. Bu yer Matta 16:28'de yer alır. Burada, önce İsa'nın kilisesini sağlam kaya olarak Petrus'u üzerine inşa ettiği ve onu gücünün vekili tayin ettiği bölüm yer alır; bunu ölümünün kehaneti izler ve sonra söz konusu yer gelir:

---

* Hızır'ın kıyafetleri yeşildir, burada bolluk, bereket getiren anlamındadır –çn.

[34] Vollers, *Chidher* [*Hızır*], s. 235 vd. Bu çalışmayı Kuran yorumlarıyla ilgili düşünceler nedeniyle buraya aldım.

[35] Mithra ve İsa gibi. Krş. Birinci Bölüm (§ 165.)

"Size doğrusunu söyleyeyim: Burada bulunanların arasında insanoğlunun kendi egemenliğiyle birlikte gelişini görmeden ölümü tatmayacak olanlar var."

§ 286 Bunu yine bir ululama izler:

"Ve onların gözü önünde (İsa'nın) görünümü değişti. Yüzü güneş gibi parladı, giysileri ışık gibi bembeyaz oldu. Ve o anda Musa ve İlyas görünüp onlarla konuştular. Petrus İsa'ya şöyle dedi: "Ya Rab, burada bulunmamız iyi oldu; istersen burada üç kulübe yapayım, biri sana, biri Musa'ya, biri de İlyas'a."[36]

§ 287 Bu bölümlerden, İsa'nın İlyas'la bir şekilde aynı konumda olduğu,[37] ama halk tarafından İlyas olarak görüldüğü halde onunla özdeş olmadığı kanısı oluşur. Ama göğe yükselme İsa ve İlyas arasında bir paralellik oluşturur. Öngörüsü, yeniden dirilişe dek kendinden başka bir ya da birkaç ölümsüzün daha var olduğunu sezdirir. Yuhanna 21:21 vd'ne göre bu ölümsüz genç Yuhanna olarak görülmüştür ve efsanede gerçekten de ölmez, aksine yeniden dirilişe dek sadece toprakta uyur ve soluk aldıkça mezarının üstündeki tozlar savrulur.[38]

§ 288 Bir anlatıda[39] Zülkarneyn'in ölümsüzlük pınarından içmesi için "dostu" Hızır'ı yaşam pınarına götürdüğünden söz edilir.[40] (İskender de yaşam pınarında yıkanmış ve temizlik ritüeli yapmıştır.) Arap efsanesinde Hızır eşlikçidir ya da eşlik eden olarak ortaya çıkar. (Hızır Zülkarneyn'le ya da İl-

---

36 Matta 17:2-4.

37 Buna karşın Matta 17:11'e göre Vaftizci Yahya İlyas olarak yorumlanır.

38 Krş. *Die Kyffhäusersage*. [*Kyffhäuser Efsanesi*: Diğer adı Barbarossa olan ve III. Haçlı Seferi sırasında Silifke yakınlarındaki Göksu nehrinde boğularak ölen Cermen imparatoru I. Friedrich'in altında yattığına ve soluk aldığına inanılan, Almanya, Kulpenberg'teki efsanevi dağ –çn.]

39 Vollers, *a.g.e.*, s. 258.

40 Bir başka anlatıda İskender'in, "vekili" Hızır'la birlikte Hindistan'daki Âdem Dağında bulundukları söylenir. [Söylentiye göre Âdem'in indirildiği Hindistan'daki Seylan ya da Serendip adasında bulunan Rahvan Dağı –çn.]

yas'la birlikte "tıpkı" onlar gibidir ya da onlarla özdeştir.[41]) O halde birbirine benzeyen, ama yine de farklı iki kişi vardır. Hıristiyanlıktaki benzerlik durumu Yuhanna'nın İsa'yı "yaşam pınarına götürdüğü" Ürdün sahnesinde karşımıza çıkar. Burada İsa, Zülkarneyn ve Hızır ya da Hızır ve Musa, yine İlyas gibi, ilk önce vaftiz edilen olarak ikinci, Yuhanna ise başroldedir. Vollers'in[42] Hızır ve İlyas'ı bir yandan Gılgamış ve onun ilkel erkek kardeşi Eabani ya da Enkidu'yla, öte yandan birinin ölümlü, diğerinin ölümsüz olduğu Dioskurlarla kıyaslaması da özellikle böyle bir ilişkidir. Bu ilişki bir yandan İsa ve Vaftizci Yahya'da,[43] öte yandan İsa ve Petrus arasında da vardır. Ancak İsa ve Petrus'la ilgili paralellik, açıklamasını ancak ezoterik içeriğin bize en azından anıtlarla belli edildiği Mithra gizeminin karşılaştırılmasıyla bulur. Klagenfurt'taki[44] Mithraik mermer rölyef üzerinde, Mithra'nın önünde diz çöken ya da aşağıdan ona doğru süzülen Helios'a ışık saçan taç takması ya da yukarıya doğru (?) ona rehberlik etmesi tasvir edilir. Osterburken'deki Mithraik anıttaysa, Mithra, önünde diz çökmüş Helios'un üzerinden sağ eliyle uzattığı mistik sığırın omzunu tutarken tasvir edilmiştir. Sol eli kılıç kabzasının üzerindedir. Yerde, ikisinin arasında bir taç durur. Cumont[45] bu sahnenin, erginlenen kişiye bir kılıç ve taç kazandıran şövalyelik derecesine yüceltme töreniyle ilgili tanrısal ilk örneğin bir tasviri olabileceğine dikkat çeker. O halde Helios, Mithra'nın şövalyesi olarak anılmıştır. Mithra genellikle Helios karşısına küçümser bir rol sergiliyormuş gibi görünür, bu da Herakles'in Helios karşısındaki yiğitliğini hatırlatır: Herakles'in Geryon'a doğru yürüyüşü sırasında Helios fazla sıcaklık yayar; Herakles öfkeye kapılarak hedefini hiç şaşmayan oklarıyla ona meydan okur. Helios böylece boyun eğmeye zorlanır ve kahramana denizi aşması

---

41 Bu mitolojik benzerlikler rüya görenin birçok biçime bölünebildiği rüyanın kuralını izlerler.

42 *A.g.e.*, s. 274.

43 "O büyümeli, bense küçülmeliyim." (Yuhanna 3:30)

44 Cumont, *Textes et monuments* [*Metinler ve Anıtlar*], s. 172 vd.

45 *A.g.e.*, s. 173.

için kendi güneş kayığını verir. Herakles böylece Geryon'un sığır sürüsünün bulunduğu Erytheia'ya ulaşır.[46]

§ 289 Mithra ayrıca, Klagenfurt anıtında Helios'un elini veda eder ya da onaylar gibi sıkarken tasvir edilmiştir. (RESİM 43) Devam eden bir başka sahnede bu kez göksel yolculuğa, daha doğrusu "deniz yolculuğuna" çıkmak üzere Helios'un arabasına binen Mithra'dır.[47] Cumont'a göre Mithra, kendi eliyle Helios'a (güneşe) taç takarken ona bir tür biçimsel ödül verir ve onu tanrısal güce kabul eder.[48] Bu ilişki İsa'nın Petrus'la olan ilişkisiyle denkleşir. Petrus'un horoz simgesiyle güneşe özgü bir karakteri vardır. İsa'nın göğe yükselişinden sonra Tanrı'nın vekili o olmuştur, bu nedenle İsa gibi aynı ölüm biçimine (çarmıha gerilmeye) katlanmak zorunda kalır, Roma İmparatorluğu'nın baştanrısının, *sol invictus*'un [ele geçirilemeyen güneş] yerini alır, kilisenin "militans et triumphans"ı [militanı ve galibi] olur; henüz Malkus* sahnesinde ona bahşedilen kılıçla birlikte, kendini İsa'nın şövalyesi olarak sergiler. Halefi Petri üçlü taç taşır. Ama taç güneşin simgesidir ve Papa da Roma'daki Caesar gibi sembolik bir "solis invicti comes"tir [güneşi yenenin halefi]. Sahneden çekilen güneş, gücünü verdiği bir halef tayin eder. Zülkarneyn İlyas'a ebedi yaşamı verir, Hızır bilgeliğini Musa'yla paylaşır; hatta unutkan yardımcısı Yuşa'nın bilmeden ölümsüzlük pınarından içerek ölümsüz olduğuna ve bu nedenle (ceza olarak) Hızır ve Musa tarafından bir tekneye bindirilip denize

---

[46] Mithra ve Herakles arasındaki paralellikler uzayıp gider. Herakles gibi Mithra da ok atmada keskin bir nişancıdır. Belli anıtlardan edinilen kanılara göre, gençliğinde sadece Herakles değil, Mithra da yılan tarafından tehdit edilmiş gibidir. Herakles'in çabasının mantığı, Mithraik boğayı yenmek ve kurban etmekle de örtüşür. (RESİM 38)

[47] Klagenfurt anıtı üzerindeki üç sahne, aralarındaki dramatik bağlantının tahmin edilebileceği biçimde, bir sıra halinde tasvir edilmiştir. Cumont'un *Mysterien des Mithra* [*Mithra Gizemleri*] adlı eserindeki resim. Levha II, fig. 6 (Krş. RESİM 43).

[48] Cumont, *a.g.e.*, s. 173; Roscher, *Lexikon* [*Sözlük*] II, Sütun 3048, 42 vd.

* Malkus, Yahuda'nın ihaneti üzerine İsa'yı tutuklamaya gelenlerin arasındaki kâhindir. Petrus yanında taşıdığı kılıçla onun kulağını keser (Yuhanna 18) –çn.

RESİM 43. Mithra ve Helios. Klagenfurt'taki kutsal Mithra tapınağından bir parça

gönderildiğine dair bir rivayet de vardır – "deniz yolculuğu"[49] motifi yine güneş mitinden bir parçadır.

§ 290 Zodyak burçlar kuşağının, güneşin kış gündönümüyle birlikte tekrar yıllık turuna başladığı zamanki bölümünü tanımlayan sembol, keçibalığı,* yani αἰγόκερως'dur (keçi boynuzlu); güneş bir keçi gibi en yüksek dağlara çıkar ve balık gibi denizin derinlikle-

[49] Krş. Frobenius, *Das Zeitalter des Sonnengottes* [*Güneş Tanrısının Çağı*].

* Babil ve Sümerlere ait zodyakta oğlak burcu keçibalığı olarak yer alır –çn.

rine batar. Balık rüyalarda kimi zaman doğmamış çocuk anlamında yorumlanır[50], çünkü doğumundan önce balık gibi, suyun içinde yaşar; güneşse suya batarak aynı zamanda hem çocuk hem balık olur. Bu nedenle balık, yenilenme ve tekrar doğumla ilgilidir.

§ 291 Musa'nın yardımcısı Yuşa'yla çıktığı yolculuk, (seksen yıllık) bir yaşam yolculuğudur. Bu arada yaşlanırlar ve yaşam gücünü, yani "balığı" kaybederler. Balığın "şaşılacak biçimde denizin yolunu tutması," güneşin batmasıdır. Kayıplarını fark ettiklerinde, yaşam kaynağının bulunduğu yerde (yani ölü balığın tekrar canlanıp suya atladığı yerde), mantosuna bürünmüş[51] halde yerde, bir başka yoruma göre denizin ortasındaki bir adada ya da "toprağın en nemli yerinde" oturan; yani anneye özgü suyun derinliklerinden biraz önce doğmuş Hızır'ı bulurlar. Balığın kaybolduğu yerde, "derin suların oğlu" olarak "yeşillendiren" Hızır doğar. Başı örtülüdür, balık biçiminde tasvir edilen ve halka bilgelik öğretmek üzere her gün balık olarak denizden çıkan[52] Babilli Oannes-Ea (RESİM 44) gibi, o da tanrısal bilgeliğin habercisidir.

---

[50] Bu tanımlama biraz mitolojiktir; daha doğrusu balık, bilinçdışının (özerk) bir içeriğini sembolize eder. Manu'nun boynuzlu bir balığı vardır. İsa, Samiriyeli Derketo'nun oğlu gibi Ἰχθύς, balıktır. "Yuşa bin Nûn" [Nûn'un oğlu], "Balığın oğlu" demektir. "Çift boynuzlu" (Zülkarneyn: İskender) Hızır efsanesinde de vardır.

[51] Bürünmek güvensizlik, yani "ruh olmak" anlamındadır. Gizemcilikte bürünmek bu yüzden vardır. (RESİM 6) "Şans başlığı"yla (cenin zarıyla) doğan çocuklar, özellikle "şanslı" çocuk sayılırlar.

[52] Yeni sürülmüş tarladan çıkan "taze sürülmüş oğlan çocuğu" olan Etrüks tanrısı Tages de aynı şekilde bilgelik öğretmenidir. Basuto'nun [Güneydoğu Afrika'da bir kabile] Litaolane efsanesinde (Frobenius, *a.g.e.*, s. 105) bir canavarın tüm insanları yuttuğu, geriye sadece kahraman olarak doğan çocuğuyla birlikte (mağara yerine) bir ahırda saklanan kadından söz edilir. (Bu efsanenin aşağıdaki etimolojisiyle karşılaştırın.) Kadın yeni doğan çocuğu için samanlardan bir ateş yakıncaya dek çocuk büyür ve "bilgeliğin sözlerini" konuşmaya başlar. Çok sık tekrarlanan bir motif olan kahramanın çabucak büyümesi, kahramanın doğumunun ve görünürdeki çocukluğunun bu nedenle farklı olduğunu gösterir, çünkü doğumu, tekrar doğum anlamına gelir ve çocuk bu nedenle kahramanlık rolüne bu kadar çabuk alışır. Hızır efsanesinin daha yakın bir yorumu için *Über Wiedergeburt* [*Yeniden Doğum Üzerine*] adlı çalışmamla karşılaştırma yapılabilir (§ 240 vd).

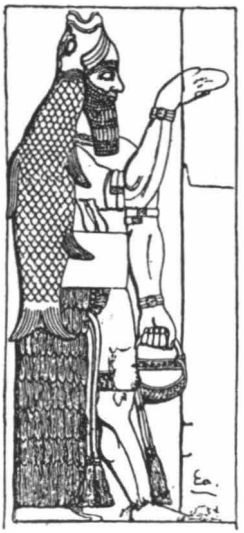

RESİM 44. Oannes kimliğindeki balık maskeli rahipler. Kuyucuk'tan (Ninova) bir rölyef

§ 292 Adı Yuhanna'yla ilişkilendirilir. Tekrar tazelenen güneşin doğuşuyla birlikte, etrafı gecenin ve ölümün tüm korkunçluklarıyla çevrilmiş halde[53] karanlıkta yaşayan balık, parlayan, ateşli gündüz yıldızına dönüşür. Vaftizci Yahya'nın sözleri böylece farklı bir anlam kazanır:

> "Sizi tövbe için suyla vaftiz ediyorum, ama benden sonra gelen, benden daha güçlüdür... O sizi Kutsal Ruh'la ve ateşle vaftiz edecek."[54]

§ 293 Vollers'la birlikte Hızır ve İlyas'ı (Musa ve yardımcısı Yuşa'yı), Gılgamış ve erkek kardeşi Eabani'yle karşılaştırabiliriz. Gılgamış, korku ve özlem dürtüsüyle ölümsüzlüğü aramak üzere dünyayı dolaşır. (RESİM 45) Yolu onu deniz üzerinden, ölüm suyunu aşmanın çaresini bilen bilge Utnapiştim'e (Nuh'a) götürür. Gılgamış'ın orada, kendisini insanların ülkesine geri döndürecek sihirli bitkiyi bulmak üzere denizin dibine dalması gerekir.

---

[53] Ra'nın gece yılanıyla savaşı.

[54] Matta 3:11.

Tekrar vatanına döndüğünde, bir yılan sihirli otunu çalar (balık tekrar denize kaçar). Ama mutlu insanların ülkesine dönerken, Utnapiştim tarafından lanetlenmiş olan ve mutlu insanların ülkesine artık geri dönme izni olmayan bir sandalcı ona eşlik eder. Sihirli otun kaybolmasıyla birlikte Gılgamış'ın yolculuğu amacını yitirmiştir; bunun yerine akıbetini destanın parçalarından artık öğrenemeyeceğimiz bir ölümsüz ona eşlik eder. Bu lanetli ölümsüz, Jensen'in[55] varsaydığı gibi, Ahasverus'un prototipidir.

§ 294 Burada Dioskurların motifiyle karşılaşırız: Ölümlü ve ölümsüz, batan ve doğan güneş. *Sacrificium mithriacum* (Mithra'ya kurban vermek) kendi kült tasvirinde sıklıkla iki Dadophor,* Cautes ve Cautopates'le desteklenir. Biri meşaleyi dik, diğeri eğik tutar. (Krş. RESİM 46) Meşale tutuşlarından karakterlerini belli eden, bir tür iki erkek kardeşi canlandırırlar. Cumont'un onları birbirine zıt meşaleli dehalar olarak, geleneksel anlamları Erot** olan mezar süsleriyle ilişkilendirmesi boşuna değildir. Biri ölüm, diğeri yaşam olabilir. (Ortadaki kurbanlık boğanın her iki yandan Dadophorlarla desteklendiği) *sacrificum mithriacum*'la [Mithra'ya kurban vermek] Hıristiyanlıktaki kuzu (koç) kurbanına dikkat çekmekten kendimi alıkoyamayacağım. Çarmıh da geleneksel olarak birinin cennete çıkıp, diğerinin cehenneme gideceği, iki haydutla desteklenir.[56] Semi-

---

[55] *Das Gilgamesch-Epos in der Weltliteratur* [*Dünya Edebiyatında Gılgamış Destanı*], I, s. 50. Jensen'e dayanan asıl ifademi kitabımın yeni düzenlemesinde eski haliyle bıraktım. Belli ayrıntılarda daha yeni araştırmaların sonuçlarıyla tamamlanabilir. *The Gilgamesh Epic and Old Testament Parallels* [*Gılgamış Efsanesi ve Eski Ahit'le Paralellikleri*] ile Heidel'i; *Das Gilgamesch-Epos*'la Schott'u ve özellikle kayda değer *The Epic of Gilgamesh* çevirisiyle Thompson'u kaynak gösterdim.

* (Alın.) *Dadophoren*, meşale tutan anlamında –çn.

** Arkeolojide aşk tanrısı Eros'un süs olarak kâselerde, testilerde ya da mezar süslerinde kullanılması –çn.

[56] Mithra kurbanıyla olan fark tipiktir. Dadophorlar kurbanda yer almayan, zararsız ışık tanrılardır. Hıristiyan sahne çok daha dramatiktir. Dadophorların Mithra'yla olan, aşağıda değindiğim içsel ilişkileri, İsa ve iki suçlu açısından biraz benzer bir sonuca götürür.

tik tanrılar çoğu zaman yan taraflarda iki Paredroi* tarafından desteklenir. Örneğin Edessa'nın [Şanlıurfa] tanrısı Baal'a Aziz ve Monimos (Baal, astrolojik yorumda ifade edildiği gibi, kendi yolculuğunda Mars ve Merkür'ün eşlik ettiği güneş olarak) eşlik eder. Babil anlayışına göre tanrılar üçlü olarak gruplanırlar. Böylece iki haydut bir şekilde İsa'ya ait olurlar. İki Dadophor (RESİM 46) Cumont'un da işaret ettiği gibi, Mithra'ya geleneksel gizemli karakterini kazandıran ana figürden ayrılan kollardır.[57] Dionysius Areopagita'daki bir açıklamaya göre büyücüler τοῦ τρι-πλασίου Μίθρου ("üçlü Mithra'ya" dair) bir şenlik kutlarlardı.[58]

§ 295 Cumont'un da belirttiği gibi,[59] Cautes ve Cautopates, ellerinde kimi zaman bir boğa başı ve akrep tutarlar. Boğa ve akrep gündönümüne ait işaretlerdir,[60] ki bu da kurban sahnesinin öncelikle güneşin seyrine dayandığını gösterir: Yükselen, en tepede kendini kurban eden ve batan güneş. Kurban sahnesinde güneşin doğuşunu ve batışını anlamak kolay değildi, bu nedenle bu düşünce kurban tablosundan çıkartılmıştır.

---

* *Paredros*; çoğulu *paredroi*. Üye, aza, danışman anlamında. Antik Yunan kültüründe siyasi memura danışmanlık yapan kişi. Aynı zamanda Yunan papirüs büyülerinde, büyücülere yardım eden tanrısal varlıklar. Bunun yanı sıra mitolojide önemli tanrıların eşlikçileri ve yardımcıları –çn.

57 Örneğin bir anıt şu ithafları gösterir: "D(eo) I(nvicto) M(ithrae) Cautopati." Bu bazen "Deo Mithrae Caute" ya da "Deo Mithrae Cautopati" olur, benzer şekilde dönüşümlü olarak "Deo Invicto Mithrae" ya da sadece "Deo Invicto" hatta bir tek "Invicto" da olabilir. Dadophorlar bazen Mithra'nın simgeleri olan bıçak ve yayla da donatılırlar. Bundan çıkacak sonuç, üç figürün adeta bir kişiliğin üç halini temsil etmesidir. Krş. Cumont, *Textes et monuments* [*Metinler ve Anıtlar*] I, s. 208 vd.

58 Cumont, *a.g.e.* Üçlü sembolle temsil edilen dramayla ilgili karşılaştırma için "Versuch einer psychologischen Deutung des Trinitätdogmas"taki ["Teslis Dogmasının Psikolojik Anlamı Üzerine Deneme"] açıklamalarıma bakılabilir (§ 172 vd).

59 *A.g.e.*, s. 210.

60 Bunlar 4300'ten 2150'ye kadarki süre için gündönümü işaretleridir. Çoktan geride kalmış bu işaretler İsa sonrası döneme dek tutuculukla, kült biçimde korunmuşlardır.

RESİM 45. Gılgamış ölümsüzlük otuyla. II. Asurnaşirpal'in (885-860) Kalhu'daki (Nemrut) sarayından bir rölyef.

§ 296 Dioskurların benzer bir düşünceyi temsil ettiğine yukarıda değinmiştik, ancak farklı bir biçimde: Bir güneş ölümlü, diğeri ölümsüzdür. Tüm bu güneş mitolojisi gökyüzüne yansıtılmış psikolojiyi temsil ettiğinden temelde yatan cümle herhalde şöyle olmalıdır: İnsanın bir ölümlüden ve ölümsüzden oluşması gibi, güneş de birinin ölümlü, diğerinin ölümsüz olduğu iki kardeştir. Gerçi insan ölümlüdür, ama istisnalar, yani ölümsüz olan kimi insanlar vardır ya da bu, içimizde olan ölümsüz bir şeydir. Bir yerlerde varlıklarını sürdüren tanrılar, bir Hızır ya da bir

Saint-Germain kontu da böyledir. Güneş benzetmesi bize tanrıların dinamiğinin daima ruhsal enerji olduğunu öğretir; o, yaşamın sürekliliği içinde insanın, kendini asla sönüp gitmeyeceğini hissettiği bağı temsil eden ölümsüzlüğümüzdür.[61] O, insanlığın sürdüğü yaşamdır. Bilinçdışının derinliklerinden yukarı akan kaynakları, bireyleri en azından biyolojik olarak sadece tek bir anadan kırılıp dikilmiş dal olan tüm insanlığın soyundan gelir.

§ 297 Ruhsal yaşamın gücü olan libido, kendini güneşle[62] sembolize eder ya da kendini güneş simgeleriyle kahraman kişiliklerde özdeşleştirir. Ama aynı zamanda kendini fallik sembollerde de ifade eder. Her iki olasılık Lajard'ın[63] tanımladığı, Babil'in

---

61 *Çvetâçvatara-Upanişad* IV, 6, 7, 9 (Deussen, *Sechzig Upanishads des Veda* [*Veda'nın Altmış Upanişadı*], s. 301 vd). Atman'ın kişisel ve kişisel olmayan, bireysel ve bütün ruhlarını karakterize etmek için şu karşılaştırmayı yapar:

Güzel kanatlı, birbirine bağlı iki dost
Aynı ağaca sarılırlar;
Biri tatlı üzümlerini yer,
Diğeri yemeden, sadece aşağı bakar.

Ruhun böylesi ağacına gömülmüş,
Sıkıntılarına üzülmenin azicliğine düşer biri;
Ama diğerine saygı duyup, onun mutlak kudretine
Ve heybetine baktığında, sıkıntısı ondan uzaklaşıp gider...

Diğerinin hayallerle kafasının karıştığı bu dünya,
Gelmiş geçmiş Veda öğretilerinin
İlahilerinden, kurbanlarından, yapıtlarından, adaklarından gelenlerle
Yaratılmıştır sihirbaz olan tarafından.

62 İnsanın bileşimindeki öğelerin arasında özellikle ateş, Mithra liturjisinde tanrısal olarak vurgulanmıştır ve τὸ εἰς ἐμὴν κράσιν θεοδώρητον (bileşimim için tanrı tarafından verilen) olarak tanımlanır. Dieterich, *Mithrasliturgie*, [*Mithra Liturjisi*] s. 58)

63 *Recherches sur le culte, les symboles, les attributs, et les monuments figurés de Vénus en Orient et en Occident* [*Batı ve Doğudaki Venüs Figürüne Ait Kültler, Semboller, Özellikler ve Anıtlar Üzerine Araştırma*] (Metin 1837), s. 32 vd.

RESİM 46. Aşağıda ve yukarıda tuttukları meşaleleriyle iki Dadophor. Mermerden yapılmış bir Mithra kabartma rölyefinin yan figürleri.

geç dönemine ait değerli bir taşta (RESİM 47) varlık gösterir. Taştaki şeklin ortasında androjen bir tanrı yer alır. Erkeksi tarafında, başında güneş gibi ışık saçan bir yılan bulunur, dişil tarafındaysa yine başında ay bulunan bir yılan yer alır. Bu resim ayrıca cinsel bir son eke sahiptir: Erkeksi tarafta dişi organının bilinen sembolü olan eşkenar bir dörtgen, dişil taraftaysa kasnaksız bir tekerlek bulunur. Tekerlek parmakları dış uçta piston gibi kalınlaşmıştır, ki pistonu andıran kalınlaşmış parmakların fallik anlamı olduğuna daha önce değinmiştik. Bu, antik dünyaya yabancı olmayan fallik bir tekerleği andırır. Değerli taşlar arasında, üzerinde Amor'un birçok fallustan oluşan bir tekerleği çevirdiği "müstehcen" olanları da vardır.[64] Güneşin anlamına gelince şu örneği vermek isterim: Verona'daki antik koleksiyon-

[64] Bununla temsil edilen, cinsellikte kendini periyodik bir fenomen olarak ifade eden ritimdir.

da, içinde şu tasvirlerin bulunduğu, geç dönem bir Roma yazıtı buldum:[65]

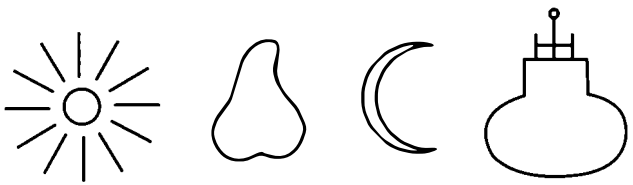

Güneş, fallus, ay, rahim.

§ 298 Bu sembol kolayca anlaşılır: Güneş: fallus, Ay: kap[66] (rahim). Bu yorum aynı koleksiyondaki bir başka anıtla doğrulanır: Burada da aynı tasvir yer almaktadır, sadece kap bir dişinin biçimiyle yer değiştirmiştir. Bazı sikkelerin üzerindeki tasvirleri de benzer şekilde anlamak gerekir. Lajard'da[67] Artemis'in konik bir taşla tasvir edildiği ve yan taraflarında bir erkek (söylenene göre Men*) ve bir kadın figürüyle (söylenene göre Artemis) desteklenen, Perge'ye ait bir sikke bulunur. Attika'ya ait bir kabartma üzerindeki Men (Lunus da denir) mızrakla tasvir edilir, her iki yanda elinde topuzu olan Pan ve bir dişi figürüyle desteklenmiştir.[68] Buradan, libidonun sembolleştirilmesinde güneşin yanı sıra cinselliğin de kullanıldığını görürüz.

§ 299 Başka bir iz yine burada anlatılmayı hak ediyor. Mithra'yı temsil eden Dadophor Cautopates, horoz[69] ve ananasla tasvir

---

65 Resim bir fotoğrafa ait değildir, yazarın kendi kaleminden çıkma bir çizimdir.

66 Bir Bakairi mitinde mısır havanından oluşan bir dişi vardır. Bir Zulu mitindeyse şu anlatılır: Bir kadın, bir kan damlasını bir kaba koyup ağzını sıkıca kapatmalı ve sekiz aylığına bir yana koymalı, dokuzuncu ayda açmalıdır. Öğüdü yerine getirip dokuzuncu ayda açar ve içinde bir çocuk bulur. (Frobenius, *a.g.e.*, s. 236 ve 237)

67 *A.g.e.*, s. 48 vd (metin); Yer 1, fig.13 (Resim bölümü 1849).

* Roma döneminde Anadolu'da, İÖ 3. yüzyıldan sonra da Attika'da yaygın olarak tapınılan ay tanrısı –çn.

68 Roscher, *Lexikon* [*Sözlük*] II, sütun 2733 vd, "Men" maddesi.

69 Çok tanınmış bir güneş hayvanı.

RESİM 47. Androjen tanrı. Babil'in geç dönemine ait değerli taş.

edilir. Ancak bunlar, kültü oldukça yaygın Frigya tanrısı Men'in (RESİM 48) simgeleridir. Men "Frigya külahı" Pileus, ananas ve horozla, yine Dadophorların erkek çocuksu figürleri gibi, genç bir çocuk biçimiyle temsil edilmiştir.[70] (Bu özellik Men'i Kabirlere ve Daktillere yakınlaştırır.) Artık Men'in, Kibele'nin âşığı ve oğlu Attis'le de yakın ilişkisi vardır. Roma imparatorluk döneminde Men ve Attis iyice birbirine karışmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, Attis de Men, Mithra ve Dadophorlar gibi külah giyer. Annesinin oğlu ve âşığı olarak ensest sorunu çeker. Ensest, efsaneye göre annesi tarafından çıldırtılan Heros'un kendini sakat bıraktığı Attis-Kibele kültünde mantıklı olarak kutsal kastrasyona yöneltir. Ensest sorununa son bölümde değinmek istediğimden, bu noktada daha ileri gitmekten kendimi alıkoymam gerek. Burada öncelikle sadece, iç ya da dış gereklilikler nedeniyle içe dönen regresif libidonun anne baba imagolarıyla sürekli yeniden canlandırıldığı ve bununla birlikte görünüşte çocukluk ilişkisini yeniden oluşturduğu ensest motifinin mantıklı olarak ortaya çıkması gerektiğini belirtiyorum. Ancak bunu başaramaz, çünkü burada söz konusu olan, cinselliğe çoktan tutulmuş ve bu nedenle kaçınılmaz şekilde anne babaya yönelik ikincil, yani yeniden canlandırılmış bir ilişkiyi uyuşmayan, daha doğrusu ensest bir cinsel karakter taşıyan bir yetişkinin libidosudur.[71] Bu da ensest sembolünün oluşmasına

[70] Mithra ve Dadophorlar gibi.

[71] Bu açıklama tatmin edici değildir. Arketipik ensest sorununu tüm karmaşıklığıyla buraya taşımam ne yazık ki olanaksızdı. Bu nedenle *Die Psychologie der Übertragung* [*Aktarmanın Psikolojisi*] adlı kitabımda bu konuyla ilgili kendimi kapsamlı bir şekilde ifade ettim.

neden olur. Ensestten her koşulda kaçınılması gerektiğinden, gerçekleştirilmiş ensest eylemi için ceza olarak ya oğul âşığın öldürülmesi ya da kendini hadım etmesi, ya da ensest eğilimine karşı önleyici ya da telafi edici şekilde zorlayıcı dürtüden, özellikle cinsellikten vazgeçilmesi kaçınılmazdır. (RESİM 49) Zorlayıcı dürtünün çoğunlukla en fazla ikna edici örneklerden biri olması, vazgeçmeye, yani uzak durmaya yönelik önlem olarak, bundan en çok nasibini alan cinselliktir. Kahramanlar sıklıkla gezgindirler:[72] Yaya şeklinde dolaşmak, özlem duymanın,[73] hiçbir yerde bir nesne bulamayan, dinmek bilmez arzunun, kaybolmuş anne arayışının bir simgesidirler. Güneş benzetmesi bu bakış açısı altında kolayca anlaşılır hale gelir. Kahramanlar bu nedenle daima güneşe benzetilirler, ki sonunda bu yüzden haklı olarak kahraman mitlerinin bir güneş miti olduğuna inanılır. Ancak gördüğümüz gibi bu öncelikle bilinçdışının, bilincin ışığına olan karşılanmamış ve seyrek doyurulabilen ihtiyacına yönelik arayış içindeki özleminin kendini temsil etmesidir. Ancak kendi ışığı tarafından ayartılma ve dayanağı olmayan yanılsamalara yönelme tehlikesi içinde olan bilinç, doğanın iyileştirici gücüne, varoluşun derin kaynaklarına ve sayısız biçimlerin yaşamlarıyla birlikte yer aldığı, bilinçsiz topluluklara özlem duyar. Burada sözü, Faust'a özgü özlemin köklerini sezmiş olan ustaya bırakmam gerek:

Mefistofeles:

Açıklıyorum büyük sırrı isteksizce.
Oturur tanrıçalar yalnızlıktaki tahtlarında, yüce,
Yoktur onlar için zaman ve yer,
Onlardan söz etmek beni mahcup eder.
Analardır onlar!

... Siz ölümlülerce tanınmayan
Tanrıçalar, anılmaz pek de istekle bizim tarafımızdan.
Kazmalısın en derinlere kadar ulaşmak için evlerine;
Varsa ihtiyacımız bugün onlara, suç sende.

---

[72] Gılgamış, Dionysos, Herakles, Mithra vs.

[73] Krş. Graf, *Richard Wagner im "Liegender Holländer"* [*Richard Wagner "Uçan Hollandalı"da*].

RESİM 48. Horozun üstündeki tanrı Men. Attik kutsama rölyefi

Faust:

Yolu ne taraftadır oranın?

Mefistofeles:

Yoktur oraya giden yol! Ayak değmemiş olan o yere,
Girilemeyene! İstenmeyene,
Talep edilmemesi gereken yere! Hazır mısın? –
Yoktur anahtar açacak, sürgü çekecek,
Yalnızlık seni oraya buraya sürükleyecek.
Bilir misin, yalnızlık ve ıssızlık ne demek?

Ve aşsaydın bile yüzerek okyanusları
Baksaydın oradaki sonsuzluğu,
Görürdün dalgaların üst üste bindiğini,
Ne kadar korksan da batmaktan dibe.
Görmüş olurdun bir şeyler yine de!
Görürdün mutlaka yeşilliğinde
Dingin denizlerin oynaşan yunuslarını,
Bulutların süzülüşünü, güneşi, ayı ve yıldızları–
Hiçbir şey göremezsin o ebedi boşluğun uzaklarında,
Duymazsın attığın adımın sesini,

RESIM 49. Kibele ve oğul âşığı Attis. Bir Roma sıkkesından

Bulamazsın üzerinde dinlenecek sağlam bir yeri!

İşte, al şimdi bu anahtarı!

Sezdirecek anahtar sana doğru yeri;
İzle onu, in peşinden aşağıya:
Götürecek seni analara!

Dal o halde derinlere! Çık da diyebilirdim!
İkisi de bir nasılsa. Kaç meydana çıkmış olandan,
Biçimlerin serbest kaldığı ülkeye!
Çıkart tadını çoktan yok olup gitmiş şeylerin!
Geçen bulutları yutması gibi keşmekeşin;
Salla anahtarı, uzaklaştır kendinden onları!

Korlaşmış bir sacayağı söyleyecek sana sonunda,
Derinlerde, en dipte olduğunu.
Göreceksin anaları onun ışığında:
Birinin oturduğunu, diğerinin durup yürüdüğünü,
Nasıl uyarsa. Biçimlenmek, değiştirmek biçimi,
Budur işte sonsuz aklın sonsuz eğlencesi.
Süzülür etrafında tüm yaratıkların görüntüleri,
Görmezler seni, çünkü sadece hayalettir gördükleri.
Haydi cesaret, büyüktür çünkü tehlike
Ve yürü dosdoğru o sacayağının üstüne,
Dokun ona anahtarla![74]

[74] *Faust*, II. Bölüm, s. 315 vd.

V. ANA SEMBOLLERİ VE YENİDEN DOĞUŞ

§ 300 Bayan Miller kahramanın yaradılışını izleyen vizyonu "kişiliklerin bir kalabalığı" olarak tanımlar. Bu tablo bize öncelikle sırrın sembolü[1] ya da daha doğrusu, bilinçdışı olarak tanıdıktır. Sırra sahip olmak bizi insan topluluğundan ayırır. İnsanın cinsel istemlerinin çevresiyle olan sürtüşmesiz ve bütünsel ilişkisi nasıl büyük bir önem taşıyorsa, kişisel anlamda önemli sırlara sahip olmak da son derece rahatsız etki edebilir. Bu nedenle nevrotik bir kişiliğin tedavi sırasında sırlarının yükünden kurtulabilmesi son derece farklı bir rahatlık sağlar. Kitlelerin simgeleri, tercihen akım ve hareket halinde olanlar, çoğu zaman gözlemlediğim gibi, bilinçaltındaki gelişimleri de büyük ölçüde etkiler. Bu tür simgeler daima bilinçaltının canlanmasına, Ben ve bilinçaltının birbirinden kopmasına bir işarettir.

§ 301 Bu vizyon kalabalığı gelişmeye devam eder: Atlar ortaya çıkar, bir savaş başlar.

§ 302 Bu vizyonun anlamını Silberer'le birlikte öncelikle "işlevsel kategori"ye uygun olarak görmek istiyorum. Temel düşüncenin bu karmaşası artık hücuma uğramış düşünce yoğunluğunun bir ifadesidir, aynı şekilde savaş ve belki atlar da hareket, yani enerji olarak açıklanabilir. Atların ortaya çıkışının daha derin bir anlamı ancak daha sonra anne sembolünü incelerken

[1] Freud, *Rüyaların Yorumu*.

görülecektir. Daha belirleyici ve içeriksel anlamı şu vizyonu ortaya koyar: Bayan Miller bir "cité de rêve," bir hayaller kenti görür. Resim, kısa süre önce bir "derginin" kapağında gördüğü gibidir. Ne yazık ki bu konuda edindiğimiz daha fazla bilgi yok. Bu "cité de rêve" tanımı altında herhalde oldukça güzel ve özlem duyulan bir şey, kıyametçinin hayal ettiği bir tür göksel Kudüs anlaşılabilir.[2] (RESİM 50).

§ 303 Kent anaç bir sembol, sakinlerini çocuklar gibi kendi içinde koruyan bir dişidir. Bu nedenle her iki ana tanrıça Rhea ve Kibele'nin duvar semeri taşımaları anlaşılır bir durumdur (RESİM 51) Eski Ahit Kudüs, Babil gibi kentleri dişil olarak görür. Yeşaya (47:1 vd) şöyle haykırır:

> "Aşağı in ve tozun içine otur, Babil'in bakire kızı! Tahtın olmadan yere otur, Kildani kızı! Bundan böyle, 'nazik, narin' demeyecekler sana. Bir değirmen taşı al ve un öğüt; çıkar peçeni, kaldır eteğini. Baldırlarını aç, ırmaklardan geç. Çıplaklığın sergilenecek, mahrem yerlerin görünecek! Öç alacağım, acımasızca, der kurtarıcımız; orduların, Kutsal İsrail'in efendisidir onun adı.
>
> Ey Kildani kızı, karanlığa çekilip sessizce otur! Bundan böyle krallıkların sahibesi demeyecekler sana."

§ 304 Yeramya (50:12) Babil için şöyle der:

> "... Ananız büyük utanca boğulacak, sizi doğuranın yüzü kızaracak."

§ 305 Sağlam ve hiç yıkılmamış kentler bakiredir; sömürgeler bir ananın oğulları ve kızlarıdır. Yeşaya, surlu kentler fahişedir, der (23:16):

> "Lavtayı al, dolaş kenti, unutulmuş fahişeyi dolaş."

Ve (1:21):

> "Sadık kent nasıl da fahişe oldu, adaletle doluydu oysa!"

---

[2] Bugün "Mandala"dan benliğin sembolü olarak söz edebiliriz.

§ 306 Benzer bir sembole eski Mısır'da, karısının adı da Teb olan Teb kralı Ogyges'in efsanesinde de rastlarız. Kadmus tarafından kurulan Boetia bölgesindeki Teb kenti bu nedenle "Ogyges" olarak da anılır. Bu ikinci ad bizi "Ogyges" adı verilen büyük tufana götürür, çünkü tufan burada meydana gelmiştir. Bu aynılığın tesadüf olduğu herhalde söylenemez. Kentin ve Ogyges'in karısının aynı adı taşıması, kent ve kadın arasında bir bağlantı olması gerektiğine işaret eder ki kentin de aynı şekilde dişiyle özdeş olması nedeniyle bu kolayca anlaşılır. Benzer bir düşünceyi Indira'nın, Utvarâ'nın karısı sayıldığı Hindistan'da görürüz. Ancak Utvarâ "verimli toprak" demektir. Aynı zamanda bir toprağın kral tarafından işgali, toprakla kral arasında bir evlilik olarak görülür. Benzer düşüncelerin Avrupa'da da hüküm sürmüş olması gerekir. Prensler iktidara gelirken iyi bir hasat vaat ederlerdi. Hatta İsveç kralı Domaldi, hasat kötü olunca öldürülmüştü (Ynglins efsanesi 18). Rama efsanesinde kahraman Rama, saban izi anlamına gelen Sîtâ'yla evlenir. İmparatorun iktidara geçerken çift sürdüğü Çin geleneği de aynı düşünce çerçevesindedir. Toprağın dişil olduğu kavramı, dişiyle sürekli birlikte olma, bedensel olarak birlikte yaşama düşüncesini içinde barındırır. Tanrı Şiva, Mahadeva ve Parvati olarak hem erkek hem de dişidir; hatta bedeninin yarısında oturması için eşi Parvati'ye izin verir (RESİM 52). Cinsel birleşmenin sürekliliği motif birçok Hint tapınağında bulunan bilindik lingam sembolüyle ifade edilir: Temel motifi bir kadın sembolüdür ve içinde fallus durur.[3] (RESİM 53) Bu sembol Yunan fallus sepet ve kutucuklarını andırır. Kutu ya da sandık dişi sembolü (krş. RESİM 55 ve 98), yani ana rahmidir ve bu, daha eski mitoloji uzmanlarına tanıdık

[3] Aynı motifin bir başka biçimi, Yağmur Denizi Vourukasha'da bulunan yaşam ağacına dair Fars düşüncesinde de yer alır. Bu ağacın tohumları suyla karışır ve böylece toprak verimli hale gelir. Vendidâd 5:57 vd'da anlamı şudur: "Sular Vourukasha denizindeki Hvâpa ağacına akar, her çeşitten ağacım orada büyür, onları temiz erkeklere yemek, uygun ineklere otlak olarak yağdırırım." Bir başka yaşam ağacı, yaşam suyu Ardiçura'nın kaynağında yetişmiş Beyaz Haoma'dır. (Spiegel, *Erânische Alterstumkunde* [*İran Arkeolojisi*] I, s. 465 vd).

RESİM 50. Yeni Kudüs (Vahiy 21:2 vd). Merian İncili (1704).

bir görüştü.[4] İçinde değerli şeyler bulunan kutu, fıçı ya da sepetçiklerin su üzerinde yüzme düşüncesi revaçtadır ve güneşin doğuşuna yapılan bir benzetmedir. Güneş denizin üzerinde ölümsüz bir tanrı olarak yüzer ve sabah tekrar doğmak üzere her akşam ana denize batar.

§ 307 Frobenius şöyle der:

> "Kan kırmızısı güneşin doğuşunda bir doğumun gerçekleştiği görüşü ortaya çıktığında bu, genç güneşin doğuşudur ve babalığın nasıl oluştuğu, dişinin nasıl hamile kaldığı sorusunu da beraberinde getirir. Ve (güneşin hem denize batması hem de oradan yükselmesi dışında) bu kadın balıkla aynı şeyi, yani denizi simgelediğinden, burada denizin daha önceden eski güneşi yuttuğuna dair tuhaf bir yanıt alırız. Dişi 'Deniz' daha önce güneş tarafından yutulduğu ve sonra yeni bir güneş doğurduğundan, tutarlı mitolojiye göre bu şekilde hamile kalmış olabilir."[5]

---

4 Buna kanıt olarak Rank'ın *Der Mythus von der Geburt des Helden* [*Kahramanlık Mitinin Doğuşu*] adlı çalışması gösterilebilir.

5 *Güneş Tanrılarının Dönemi*, s. 30.

RESİM 51. Efesli Diana başında duvar tacıyla.
Kaymaktaşı ve bronz. Roma dönemi (İÖ 2. yy).

§ 308 Denizde seyreden tüm bu tanrılar solar varlıklardır. Bir kutucuk ya da sandık (Frobenius) içinde kapalı olarak "gece yolculuğu" yaparlar ve sıklıkla bir dişiyle birliktedirler (RESİM 54; yine gerçek ilişkinin dönüşümünde, ama yukarıda karşılaştığımız sürekli birliktelik motifine dayanarak). Güneş tanrısı gece yolculuğu sırasında ana rahminde kapalıdır ve çoğu kez türlü tehlikeler tarafından tehdit edilir.

§ 309 Birçok tek örnek yerine Frobenius'un[6] bu türde sayısız mitolojiler için yapılandırdığı şemayı tekrar kullanmakla yetineceğim:

[6] *A.g.e.*, s. 421.

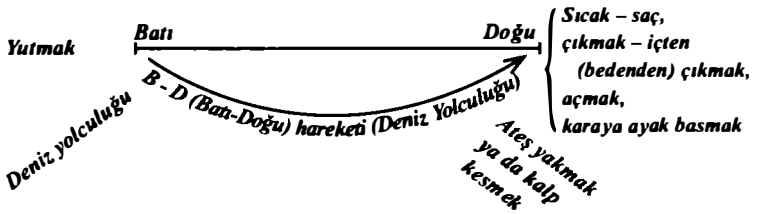

§ 310 Frobenius ayrıca aşağıdaki resim efsanesine değinir:

> "Bir kahraman b(atı)da bir su canavarı tarafından yutulur (*yutmak*). Hayvan onunla birlikte doğuya gider (*deniz yolculuğu*). Bu arada kahraman, canavarın karnında bir ateş yakar (*ateş yakmak*) ve açlık hissettiği için aşağı sarkmış kalbinin bir parçasını keser (*kalp kesmek*). Hemen ardından balığın karaya vurduğunu (*karaya ayak basmak*) fark eder; böylece hayvanın karnını içten deşmeye başlar (*açmak*); sonra sürünerek dışarı çıkar (*içten çıkmak*). Balığın karnı tüm saçlarını dökecek kadar sıcaktır (*sıcaklık, saç*). – Kahraman daha önce yutulmuş olanları da (*tüm yutulmuşlar*) kurtarır, sonra onlar da balığın karnından dışarı çıkarlar (*tüm dışarı çıkanlar*)."

§ 311 Daha yakın bir paralellik, tüm canlıların tufanda öldüğü Nuh'un deniz yolculuğudur; yalnızca kendisi ve onun tarafından korunan yaşam, yeniden yaratılışa doğru götürülür. Bir Mela Polinezya[7] efsanesinde kahramanın kendi obsidiyen taşıyla Kombili'nin (Eşkina balığının) karnını deştiği anlatılır. "Dışarı çıkınca bir parlaklık gördü. Yere çöküp düşündü: 'Şaşırdım, neredeyim?' dedi. O sırada ansızın güneş doğdu ve kendini bir baştan öbür başa fırlattı." Güneş tekrar doğmuştur. Frobenius, Ramayana'da güneş kahramanı olarak temsil edilen maymun Hanuman'ın öyküsünden söz eder: "Hanuman* havada hızla uçarken güneş denize bir gölge düşürür; bir deniz canavarı aynı şeyi fark eder ve bununla Hanuman'ı kendine çeker. Diğeri deniz canavarının kendisini yutmak istediğini görünce, kendi biçimini muazzam biçim-

---

[7] *A.g.e.*, s. 60 vd.

* *Ramayana*'da, Pavana'nın oğlu olan Hanuman kutsal bir maymundur ve maymun kral Sugriva'nın danışmanıdır –çn.

RESİM 52. Şiva ve Parvati'nin birleşimi. Şiva-Ardhanari (Kangra). "Çift cinsiyetli Şiva" (19. yy başları).

de genişletir; canavar da aynı dev boyutu alır. O böyle yapınca Hanuman parmak kadar küçülür ve canavarın kocaman bedeninden içeri girip diğer tarafından tekrar dışarı çıkar."[8] Şiirin bir başka yerinde canavarın sağ kulağından tekrar dışarı çıktığından söz eder. (Tıpkı Rabelais'nin anasının kulağından doğan *Gargantua*'sı gibi.) "Hanuman sonra tekrar uçmaya devam eder ve bu kez deniz canavarıyla ilgili yeni bir engelle karşılaşır; bu, (güneşi yutan iblis) Rahu Ana'dır. O da yine Hanuman'ın gölgesini[9] kendisine çeker; diğeri çareyi yine daha önceki savaş hilesine başvurmakta bulur, küçülür ve canavarın bedeninden içeri girer;

[8] *A.g.e.*, s. 173 vd.

[9] "Gölge" burada olasılıkla "ruh" anlamındadır. Çünkü henüz ahlaki kaygılar varsayılamaz.

ama girer girmez dev bir topak halini alır, şiştikçe şişer, canavarı parçalayıp öldürür ve oradan kaçar." Böylece ateş getiren Hint Mâtariçvan"ın adının neden "ana içinde şişen" olduğunu anlarız. Sandık (kutucuk, fıçı, kayık vs, RESİM 55) güneşin tekrar doğmak üzere denize batması gibi, ana rahminin benzetmesidir. Ana rahminde şişen, onu alt edip öldürebilen anlamına da gelebilir. Ateşi hazırlamak tam olarak bir bilinç eylemidir ve bu nedenle anneye olan bağlılığın bulanık durumunu "öldürür."

§ 312 Ogygis'le ilgili mitolojik ifadeleri bu görüş çerçevesinde anlarız: Anaya, yani anayla birleşmiş kente sahip olan odur; bu nedenle kahramanın zor elde edilen kadınla birlikte bir fıçıda ya da benzeri bir araçta denize konduğu ve sonra uzak bir kıyıda yeni bir yaşam için karaya çıktığı güneş mitinin tipik bir par-

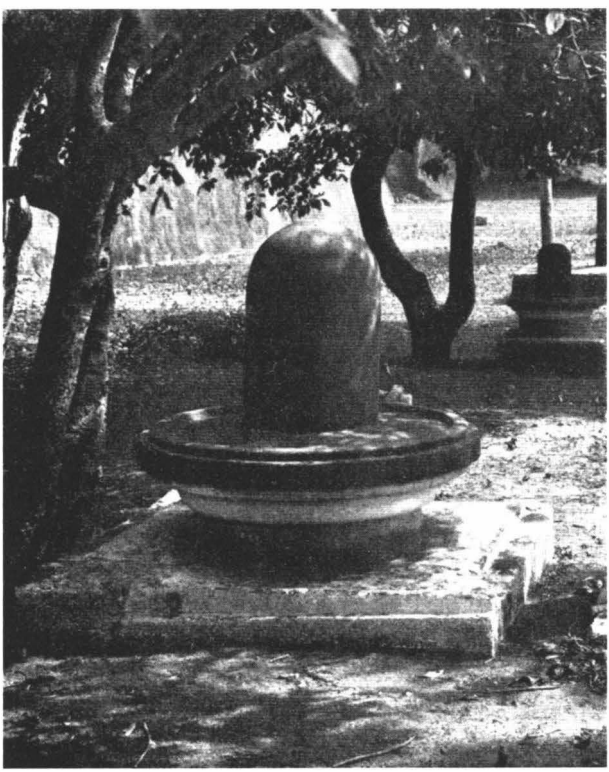

RESİM 53. Lingam Yoni'yle birlikte. Yedi Pagoda: Madras (Hindistan).

çası olan büyük tufan da onunla bağdaşır. Ogyges'le ilgili gelenekte orta parça, sandıktaki "gece yolculuğu" eksiktir. Ama bir mitin tipik parçalarının akla gelebilecek tüm çeşitlemelerinin birbirine karışmış olabileceği, mitolojide kuraldır; ki tek başına her mitin yorumu bilgi olmaksızın tüm diğerlerini son derece zorlaştırır. Burada ileri sürülmüş mitlerin alanı açıktır: Bu, ana rahmine geri dönerek tekrar doğabilmenin özlemidir, yani güneş gibi ölümsüz olmaktır. Anneye olan bu özlem kutsal metinlerimizde fazlasıyla ifade edilir. Aklıma ilk gelen, Galatyalılara Mektup'taki şu bölüm (4:26 vd ve 5:1):

> "Oysa göksel Kudüs özgürdür, anamızdır. Çünkü şöyle yazılmıştır: 'Sevin, çocuk doğurmayan, ey kısır kadın! Doğum ağrısı nedir bilmeyen sen, sevinçle haykır! Çünkü terk edilmiş kadının, kocası olandan daha çok çocuğu var.' Ama siz, kardeşlerim, İshak gibi sizler de vaat çocuklarısınız. Etten kemikten doğan, Kutsal Ruh'a göre doğana o zaman nasıl zulmettiyse, şimdi de öyle oluyor. Ama Kutsal Yazı ne diyor? 'Köle kadınla oğlunu kov, çünkü köle kadının oğlu, özgür kadının oğluyla birlikte mirasa ortak olmayacaktır.' Bu nedenle, kardeşlerim, bizler köle kadının değil, özgür kadının çocuklarıyız." "İsa özgürlük için bizi özgür yaptı..."

§ 313 Hıristiyanlar kovulması gereken dünyevi ana kentin değil, göksel kentin çocuklarıdır; çünkü etten kemikten yaratılanların aksine, ana sembolünden yaratılmışlardır. Burada yine ilk insanların bir kılıç kabzasından ve bir dokuma mekiğinden oluştuğunu varsayan Kızılderilileri anmak gerekir. Sembol oluşturan süreç anne yerine şunları koyar: Kent, kaynak, mağara, kilise, vs (RESİM 50 ve 61). Bu karşılıkların nedeni, libido regresyonunun, çocukluktaki edinimlerin, özellikle anneyle olan ilişkinin yeniden canlandırılmasıdır;[10] ancak önceden çocuğa doğal ve işe yarar gelen, ensest sembolüyle ifade edilir ve bu nedenle yetişkin için ruhsal bir tehlikedir. Ensest tabusu libidoya karşı çıkıp onu kendi yolunda gerilettiği için, libidoyu bilinçdışının ürettiği ana benzetmelerine yönlendirir.

[10] Elbette babayla olanın da. Ama anneyle olan ilişkinin anlaşılır nedenlerle önceliği vardır. Daha önce gelir ve daha köklüdür.

RESİM 54. Korkunç Anne tarafından yutulmuş çift.
Güneydoğu Alaska'daki Tlingit kabilesine ait bir şaman muskası (19. yy)

Böylece libido tekrar yol alır, ancak bu kez bunu daha önceki, biraz daha yükselmiş bilinç basamağına karşı yapar. Kent anenin yerine geçtiğinde, bunun amacı özellikle aydınlatıcıdır: (İlk ya da ikinci) çocuksuluğa hapsolmak, yetişkin için bir kısıtlama, felç durumu demektir; buna karşın kente bağlılık, erdemli sakinlerini destekler ve onlara en azından yararlı bir varlık kazandırır. İlkel toplumlarda kentin yerini kabile alır. Kent sembolünün gelişmiş halini iki kentin büyük rol oynadığı, birinin yerilip lanetlendiği, diğerinin özlem duyulduğu Aziz Yuhanna'nın Vahyinde buluruz. Okuyalım:

"...Gel, sana engin suların kenarında oturan büyük fahişenin çarptırılacağı cezayı göstereyim. Dünya kralları onunla fuhuş yaptılar, yeryüzünde yaşayanlar onun fuhşunun şarabıyla sarhoş oldular. Sonra melek beni zihnimde çöle götürdü. Orada yedi başlı, on boynuzlu, üzeri küfürlü adlarla kaplı, kırmızı bir canavarın üstüne oturmuş bir kadın gördüm. Kadın mor ve kırmızı giysilere bürünmüş, altınlar, değerli taşlar ve incilerle süslenmişti. Elinde iğrenç şeylerle, fuhşunun çirkeflikleriyle dolu altın bir kâse vardı. Alnına şu gizemli ad yazılmıştı: Büyük Babil, dünya fahişelerinin ve iğrençliklerinin anası. Kadının, kutsallıkların ve İsa'ya tanıklık etmiş olanların kanıyla sarhoş olduğunu gördüm. Onu görünce büyük bir şaşkınlığa uğradım." (RESİM 56)

§ 314 Metinde bunu sadece canavarın yedi başının, üzerinde dişinin oturduğu yedi dağ anlamını çıkarabileceğimiz, yüzle ilgili zor anlaşılır bir yorum izler. Burada Roma'ya yani kıyametçilerin dönemindeki dünyada cismani gücüyle ezen kente dair belirgin bir işaret söz konusu olabilir. Dişi, yani "ana"nın üzerinde oturduğu su, "halklar, kitleler, uluslar ve diller" olabilir, bu da Roma için geçerli gibidir, çünkü o halkların anasıdır ve tüm topraklara sahiptir. Örneğin dilde sömürgelere "kız" denmesi gibi, Roma da onun boyunduruğundaki halklar için ailenin bağlı olduğu ananın uzuvlarından biridir: Tablonun başka bir yorumunda halkların kralları, yani "oğullar" bu anayla fuhuş yaparlar. Vahiy devam eder (18:2 vd):

> "'Yıkıldı, yıkıldı büyük Babil kenti', iblislerin barınağı, tüm kötü ruhların uğrağı, tüm murdar ve iğrenç kuşların sığınağı oldu, çünkü tüm uluslar azgın fuhşunun şarabından içtiler..."

§ 315 Böylece ana tüm korkunçlukların değil, aslında tüm kötülüklerin ve pisliklerin de yuvasıdır. Kuşlar ruhsal imgelerdir,[11] yani kastedilen, tüm lanetlilerin ve kötülerin ruhlarıdır. Böylece ana yeraltı dünyası, lanetlilerin kenti olur. Ejderha[12] üzerindeki dişi tablosunda, yukarıda sözü edilen tüm şeytani korkunçlukların anası Ekhidna'yı görürüz.* Babil şeytansı baştan çıkarıcılığıyla, tüm halkları fuhşa sürükleyen ve şarabıyla onları sarhoş eden "korkunç" ananın simgesidir. (RESİM 56) Sarhoşluk burada zinayla eşdeğerdir, çünkü o da daha önce ateş ve güneşle ilgili paralellikte gördüğümüz gibi, bir libido sembolüdür.

§ 316 Babil'in yıkılıp lanetlenmesinden sonra Vahiy'de (19:6 vd) bizi ananın alt yarısından üst yarısına taşıyan ilahiyi buluruz;

---

[11] Örneğin Babil'in yeraltı dünyasında ruhlar kuşlar gibi kanatlı giysiler giyerler. *Bkz.* Gılgamış Destanı.

[12] 14. yüzyıldan kalma bir Brügger İncilinde "dişi"nin ana tanrıça gibi sevimli, bedeninin diğer yarısının içinde bir ejderhanın durduğu bir minyatür bulunur.
Yunan mitolojisindeki korkunç köpek ve canavarların çoğunun ölümsüz anasıdır. Yüzü çok güzeldir, ancak bedeni ejderdir –çn.

ki burada ensestten sakınma olmaksızın imkânsız olabilecek her şey artık olanak bulur:

"Haleluya! Çünkü her şeye gücü yeten Tanrımız egemen oldu. Sevinelim, coşalım, O'nu yüceltelim. Çünkü Kuzu'nun[13] düğünü başlıyor ve dişisi donandı, giymesi için ona temiz, parlak keten giysiler verildi.

---

[13] Yunanca τὸ ἀρνίον keçi demektir. Yaygın olmayan küçültmesi ἀρήν: koçtur (Theophrastus'ta "genç sürgünler" anlamındadır.) Benzer olan ἄγνις kelimesi Argos'ta Linos anısına her yıl yapılan şenliği tanımlar. Bu şenlikte köpekler tarafından parçalanan Linos'a, Psamathe'nin yeni doğan çocuğuna ve Apollo'ya λίνος denen ağıt yakılır. Annesi, babası olan Krotopos'a duyduğu korkudan çocuğu terk etmiştir. Ama Apollo öç almak için Krotopos'un ülkesine Poine adlı bir ejderha gönderir. Delphi kâhini ölü Linos için her yıl kadınlardan ve bakirelerden yas tutmalarını ister. Psamathe de bu saygıdan payını alır. Linos'a yakılan ağıt, Herodotos'un da (II, 79, s. 215 vd) gösterdiği gibi Fenike, Kıbrıs ve Mısır'da Adonis/Tammuz ağıtlarını andırır. Herodotos'un da işaret ettiği gibi Linos, Mısır'da Maneros olur. Brugsch (*Religion und Mythologie der alten Ägypter* [*Eski Mısırlılarda Din ve Mitoloji*], s. 13) Maneros'un, Mısır dilinde yakınma sesi olan "maa-n-chru"dan ('çağrıya gel!') geldiğine değinir. Poine'nin tüm çocukları ananın rahminden koparma özelliği vardır. Motiflerden oluşan bu birleşimi, yine çocuğu bir ejderha tarafından tehdit edilen, ama göklere gizlenen, doğurgan bir göksel kadının işlendiği Vahiy 12:1 vd'da buluruz. Herodçu çocuk cinayetleri bu en eski tablonun insanlaştırılmış halidir. (Krş. Brugsch, *Die Adonisklage und das Linoslied* [*Adonis Yakarısı ve Linos Şarkısı*]) Dieterich'in (*Abraxas, Studien zur Religionsgeschichte des späteren Altertums* [*Abraxas, Geç Antikçağın Din Tarihiyle İlgili İncelemeler*], s. 117 vd. [Abraxas: Eski Yunan'da şeytana verilen ad] (Hyginus'a göre) Apollo ve Python'a dair mitten alıntı olan bölümle ilgili açıklaması şöyledir: "Leto'nun oğlunun kendisini öldüreceği, toprağın oğlu olan büyük ejder Pytho'ya malum olur. Leto, Zeus'tan hamiledir: Ama Hera onun sadece güneşin ışımadığı bir yerde doğurması için araya girer. Pytho, Leto'nun doğuracağını fark edince öldürmek için onun peşine düşer. Ama Boreas, Leto'yu Poseidon'a taşır. Poseidon da onu Ortygia'ya götürür ve adayı denizin dalgalarıyla örter. Pytho Leto'yu bulamayınca Parnass'a geri döner. Leto Poseidon'un yükselttiği adada doğurur. Doğumdan dört gün sonra Apollo intikam alır, Parnass'a gider ve Pytho'yu öldürür."

RESİM 55. Nuh'un gemisi. Verdunlu Nikolaus'un (1186) emaye sunağı. Viyana Klosterneuburg Vakıf Kilisesi.

Çünkü keten, kutsalların adil işlerini simgeler. Sonra melek bana şöyle dedi: 'Yaz: Ne mutlu kuzunun düğün şölenine davet edilmiş olana."

§ 317 Kuzu, "kadın"la düğününü kutlayan insanoğludur. Kadının kim olduğu önce belirsizdir, ama koçun karısının kim olduğunu Vahiy (21:9 vd) bize gösterir:

"...Gel, sana kuzuya eş olacak gelini göstereyim![14] Beni zihnimde büyük ve yüksek bir dağa götürdü ve bana tanrı katından inen ve onun görkemine sahip kutsal kent Kudüs'ü gösterdi." (Krş. RESİM 50)

§ 318 Bu noktada kent, burada oğula vaat edilen göksel gelin, anaysa buna bağlı anne imagosu olarak aydınlığa kavuşabilir.[15] Galatyalılara Mektup'taki (4:21 vd) Babil'de, göksel Ku-

[14] Vahiy 21:2: "Ve kutsal kent, yeni Kudüs'ü gördüm, Tanrı katından inmiş, kocası için süslenmiş bir gelin gibiydi."

[15] *Somadeva Bhatta*'nın Shaktideva efsanesi, canavar balık (korkunç anne) tarafından yutulan kahramanın başarıyla hayatta kaldığını,

RESİM 56. Büyük Babil. Burgmair'in Yeni İncilinden, bakır üzerine gravür (Augsburg 1523).

düs'ün ana-gelini daha güvenli şekilde kazanmak adına ahlaksız genç kızı kovmaktan söz edilir. Kuralları koyan kilise yorumcularının Vahiy'in kaybolmasına izin vermemeleri keskin bir psikolojik sezginin kanıtıdır. O, en eski Hıristiyanlığın başlıca sembol oluşumuyla ilgili değerli bir kaynaktır.[16] Gök-

sonunda altın kenti görüp sevgili prensesiyle evlendiğini anlatır. (Frobenius, *a.g.e.*, s. 175)

[16] Aziz Thomas'ın İncilindeki eklentilerde (2. yy) kilise, bakire ana-eş, İsa olarak kavranmıştır. Havarinin bir yakarısında şöyle der: "Tüm adlardan üstün olan, kutsal adlı İsa, gel.

sel Kudüs'e verilmiş daha ilerideki özellikler onun ana olarak anlamını tartışmasız kılar:

> "Ve melek bana Tanrı'nın ve Kuzu'nun tahtından çıkan, billur gibi berrak, yaşam pınarını gösterdi. Yolun ortasından akan ırmağın iki yanında, on iki çeşit meyve üreten ve her ay meyvesini veren yaşam ağacı bulunuyordu; ağaçların yaprakları halklara şifa vermeye hizmet ediyordu. Artık hiçbir lanet kalmayacak."[17]

§ 319 Bu parçada Ogyges'in kentle olan bağlantısını bulduğumuz suyun sembolüyle karşılaşırız. Suyun anneye özgü anlamı (RESİM 57) eskiden söylendiği gibi, mitoloji[18] alanının en berrak sembol açıklamasıdır: ἡ θάλασσα – τῆς γενέσεως σύμβολον (Deniz – oluşumun sembolü). Yaşam sudan gelir,[19] bu nedenle bizi burada en fazla ilgilendiren iki tanrıdır, yani İsa ve Mithra'dır;

En yücenin gücü ve en büyük rahmet olan sen, gel.
En yücenin lütfunu bahşeden, gel.
Gel, merhameti bol ana.
Gel, insanoğlunun tasarrufu.
Gel, gizemlerin örtüsünü kaldıran kadın..." vs.
Başka bir yakarışta da şöyle der:
"Gel, en büyük lütuf.
Gel, erkeğin eşi (tam anlamıyla: topluluk),
Gel, seçilmişlerin sırrını bilen kadın...
Gel, gizli şeyleri gösteren, söylenmeyeni açık eden kadın, ikiz yuva kuşları yaratan kutsal güvercin.
Gel, gizli ana..."
(Conybeare, *Die jungfräuliche Kirche und die jungfräuliche Mutter* [*Bakire Kilise ve Bakire Ana*], s. 77). Anayla olan ilişki oldukça açıktır (RESİM 61), yine ananın eş olarak görülmesi de öyledir. "Erkeklerin topluluğu," sürekli birliktelik motifine işaret eder. "İkiz yuva kuşları" İsa ve Thomas'ın ikiz oldukları efsanesine bir göndermedir. Burada söz konusu olan, İsa'nın ve onun Ka'sına [insanın görünmeyen bedenine] dayanan bir eski Mısır anlayışıdır.

17 Vahiy 22:1 vd.

18 Krş. Freud, *Traumdeutung* [*Rüyaların Yorumu*]; ayrıca Abraham, *Traum und Mythus* [*Rüya ve Mit*], s. 22 vd.

19 İsa 48:1: "Duyun şunu, İsrail adıyla anılan ve Yahuda'nın sularından fışkıran Yakub'un evi..."

RESİM 57. Yaşam kaynağı. Konstantin okuluna ait ikona. (17. yy)

sonuncusu tasvirlere göre bir nehrin kıyısında doğmuştur, İsa ise "yeniden doğuş"unu Ürdün'de öğrenmiştir, ayrıca Πηγή'den, "sempiterni fons amorris"ten [sevginin daimi kaynağı][20] Pagan-Hıristiyan efsanelerin kaynak perisi yaptığı ana tanrıçadan doğmuştur. "Kaynak" Mithraizmde de bulunur: Panonya'ya* ait kutsal bir metinde "Fonti perreni" [sonsuz kaynak] der.[21] Apu-

[20] Wirth, *Aus orientalischen Chroniken* [*Doğu Kayıtlarından*].

* Macaristan'ın eski adı –çn.

[21] Cumont, *Textes et monuments* [*Metinler ve Anıtlar*] I, s. 106 vd.

lum'a* ait bir yazı ise "Fons aeternus"a adanmıştır. Farsçada Ardvîçûra yaşam suyu olan kaynaktır. Ardvîçûra-Anâhita bir su ve aşk tanrıçasıdır (tıpkı "köpükten doğan" Aphrodite gibi). Vedalar'da sular *mâtritamâh*: en anaç olan demektir. Yaşayan her şey, tıpkı sudan çıkan ve akşam tekrar oraya batan güneş gibi yükselir. Kaynaklardan, ırmaklardan ve denizlerden geçen insan, sonunda "gece yolculuğu"na çıkmak üzere ölüm ırmağı Styx'e ulaşır. Ölümün bu kara suyu, yaşamın suyudur, ölümün soğuk kucaklayışı ana rahmidir, gerçi deniz güneşi yutar, ama ana rahminden tekrar doğurur. Yaşam ölüm tanımaz:

> Hayatın sellerinde, olayların fırtınalarında
> Dalgalanırım bata çıka,
> Oraya buraya eser dururum!
> Doğum ve ölüm
> Sonsuz bir deniz,
> Değişken bir örgü,
> Alevli bir yaşam...[22]

§ 320 Anne imagosunun sudaki izdüşümü, ona bir dizi gizemli, saygın ve büyülü nitelikler kazandırır. Buna en iyi örnek, Kilise'nin vaftiz suyu simgesidir (RESİM 58). Rüyalarda ve fantezilerde deniz ya da tüm büyük su kitleleri bilinçdışı anlamındadır. Suyun anneyle ilgili bakış açısı (özellikle erkeklerde), bilincin anası ya da onun kalıbı olarak, bilinçdışı doğasıyla örtüşür. Böylece bilinçdışının da –öznel basamak[23] üzerinde anlaşılsa da– su gibi anneye özgü bir anlamı vardır.

§ 321 Su gibi neredeyse sıkça rastladığımız bir başka anne sembolü de yaşam tahtası (ξύλον ζωῆς) ve yaşam ağacıdır. Yaşam ağacı muhtemelen öncelikle mevye taşıyan bir soy ağacı, yani bir tür kök anasıdır. Sayısız mit insanın ağaçlardan geldiğini kanıtlar; fundalıktaki ölü Osiris, mersin ağacındaki Adonis gibi birçoğu, kahramanın ağacın ana gövdesine hap-

---

* Belgrad'ın eski Slav ve Romen tanımı –çn.

[22] *Faust*, I. Bölüm, s. 149.

[23] "Öznel basamak" terimiyle ilgili *Psychologische Typen* [*Psikolojik Tipler*] adlı çalışmamdaki 50. tanıma bakılabilir.

RESİM 58. Anglosakson vaftiz kabı, Kılpeck, İngiltere (12. yy erken dönem)

solduğunu gösterir. (RESİM 64) Dişi tanrılara çoğu zaman ağaç olarak tapılmıştır, kutsal korular ve ağaçlarla ilgili kült bu nedenle vardır. Attis'in kendini bir ağaç altında hadım etmesi bu nedenle anlaşılır bir durumdur, çünkü bunu ana için ya da onunla ilgili olarak yapar. Thespiaeli Juno bir ağaç dalı, Samoslu bir tahta, Argoslu bir sütun, Karyalı Diana işlenmemiş bir parça ahşap, Lindoslu Athena cilalı bir sütundu. Tertullian,

Pharos* üzerindeki Seres** için "rudis palus et informe lignum sine effigie" (üzerinde resim olmayan, kaba, yontulmamış bir kazık, şekilsiz bir odun parçası) der. Athenaeus Latona'nın doğum yaptığı Delos'un*** yontulmamış bir ağaç parçası (ξύλινον ἄμορφον) olduğunu söyler. Yine Tertullian, Attik bir sarayı "crucis stipes," sivri kazık (ya da direk) olarak tanımlar. Sivri kazık (RESİM 59), (*Pfahl, palus*, φάλης) adlarından da anlaşılacağı gibi, falliktir.[24] φαλλός bir kazıktır, fallus kültü olarak Romalı bereket heykellerinde de olduğu gibi, çoğunlukla incir ağacından yontulur. Φάλος miğfer üzerindeki çıkıntı ya da sorguç demektir, daha sonra κῶνος olmuştur. Φάλληνος φαλλός: ahşap, φαλ-άγγωμα: silindir demektir; φάλαγξ: Yuvarlak bir kiriştir; aynı tanımlama müthiş itici gücüyle Makedonların mükemmel savaş düzenini temsil eder, ayrıca parmak kemiği[25] (φάλαγξ) anlamına da gelir. Bundan başka φαλός de parlayan, ışıldayan anlamındadır. Kök ideogramı *bhale*: dolup taşmak, şişmektir.[26] Burada kim *Faust*'u hatırlamaz ki?

Büyüyor elimde!
Parlıyor! Işıldıyor![27]

---

* Antik Yunan coğrafyasında İskenderiye'de kayalık bir yarımada –çn.

** Roma mitolojisinde ana sevgisi ve büyüyen bitkilerin tanrıçası –çn.

*** Mykonos yakınında kayalık, küçük bir ada. Roma'da Latona olarak bilinen Leto, Zeus'tan hamile kalınca kıskanç Hera, "Gün yüzü gören hiçbir yerde doğuramasın," dediği için, Poseidon'un denizden yükseltip dalgalarla örttüğü Delos'ta Artemis ve Apollon'u doğurur –çn.

[24] Sütun yerine Astarte'nin Kypris [Aphrodite'in diğer adı] kültünde olduğu gibi, coni de denir vs.

[25] Parmak kemiği sembolüyle ilgili (§ 180-184) Daktiller hakkındaki açıklamalara gönderme yapıyorum. Burada ayrıca bir Bakairi [Güney Amerikalı yerli bir halk] efsanesinden şunları aktaracağım: "Nimagakaniro evde çokça bulunan iki Bakairi parmak kemiği yuttu, Oka onları oklarının ucunu sivriltmek için kullanır, bu oklarla birçok Bakairi öldürüp etlerini yerdi. Karısı, kocası Oka'dan değil, parmak kemiğinden hamile kaldı." (Frobenius, *a.g.e.*, s. 236.)

[26] Bununla ilgili diğer kanıtlar Prellwitz'in *Etymologisches Wörterbuch der grieschischen Sprache* [*Yunanca Etimolojik Sözlük*] adlı eserinde bulunabilir.

[27] Krş. § 180.

§ 322 Bu "en eski" libido sembolü, libidoyla ışık arasındaki bağlantıyı açıkça gösterir. Benzer bağlantılar Rigveda'da, Rudra'nın yakarılarında da bulunur:

> 1, 114, "3. Senin tanrılarına tapınarak erkeklere hükmeden senin lütfuna erişelim, ey su döken (idrarıyla bereket veren, tohumu güçlü) Rudra;...
>
> 4. Işıldayan (kıvılcımlı) Rudra, kurban eden, (gökkubbede dolaşanları) döndüren, kâhin, seni yardım için buraya çağırıyoruz...
>
> 2, 33, 5... Tatlıyı (iyiyi?) keşfeden, kolayca çağırılan, kızıl-kahverengi, güzel miğferle donatılmış, bizi kıskançlığın (hasetin) eline bırakma.
>
> 6. Marut'la birleşmiş, yakaranların dipdiri yaşam gücüyle donanmış boğa beni sevindirdi;...
>
> 8. Kızıl-kahverengi boğa, beyaz parlayan, güçlü bir övgü şarkısıyla güçlü (?) sesimi yükselttim; ışıldayana saygıyla tapın, Rudra'nın parlak varlığını (yüce adı?) şarkıyla övüyoruz.
>
> 14. Rudra'nın silahı (ok) yanımızdan geçsin, ışıldayanın büyük (ağır) zararı geçip gitsin; prensler için sağlam olanları (yay ya da sert oklar?) ger, sen ey (idrarla) kutsayan (üreme gücü olan), çocuklarımıza ve torunlarımıza merhamet et..."[28]

§ 323 Kişiselleştirilmiş doğaüstü güç kavramının, "olağanüstü etkili" ruhsal gücün en farklı bakış açıları burada, Rudra'nın figüründe bir araya gelir: Işıldayan, bembeyaz parlayan güneş, güzel miğfer, üreme gücü olan boğa ve idrar (*urere*: yanmak).

§ 324 Yalnız tanrılar değil, kendi dinamikleri açısından bakıldığında tanrıçalar da libido sembolleridir. Libido kendini güneşle, ışıkla, ateşle, cinsellikle, bereketle ve yetişmeyle kıyaslayarak ifade eder. Tanrıçalar da bu şekilde, aslında erkeksi doğaları olduğu halde fallik sembole sahiptirler. Buradaki asıl nedenlerden biri, erkekte dişi olduğu gibi, dişide de erkek öğelerin (RESİM 60) saklanmasıdır.[29] Tanrıçayı temsil eden ağacın dişiliği (RESİM 62), örneğin Âdem'in bedeninden yeşeren soyağacın-

---

[28] Siecke, *Der Gott Rudra im Rigveda* [*Rigveda'da Tanrı Rudra*], s. 237 vd.

[29] Krş. Daha sonraki çalışmalarımda yer alan Anima-Animus teorileri.

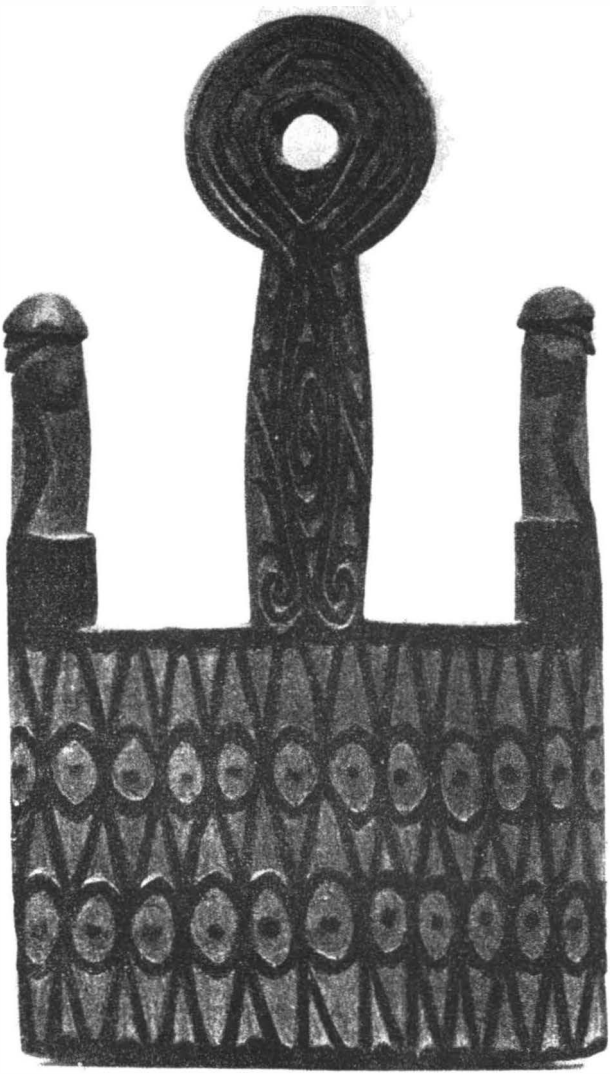

RESİM 59. Fallik askı. Ortadaki parça olasılıkla güneş sembolü. Ahşap oyma. Yeni Gine.

RESİM 60. Erkeklik organındaki kadın. Kamboçya (14. yy)

da olduğu gibi, fallik sembolle karışmıştır. *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*] adlı kitabımda bir Vatikan elyazmasından kopyaladığım Âdem resmindeki ağaç, erkek organına benzer. Ağaca bu şekilde adeta biseksüel bir karakter verilmiştir. Bu da Latincede ağaçların eril çekim eki ve dişil cinsiyet aldığı gerçeğine işaret eder.[30]

§ 325 Ağacın benzer bir hermafrodik karekteri[31] genç bir kadının rüyasında şöyle sergilenir: *Kendini bir bahçede buldu, orada tuhaf, kızılımsı, etli çiçekleri ya da meyveleri olan bir ağaç duruyordu, bunlardan birini koparıp yedi. Zehirlendiğini korkuyla hissetti.*

---

[30] *İncir ağacı* fallik ağaçtır. Burada kayda değer olan, Dyonisos'un Hades'in girişine, mezarların üstüne konan türden bir incir ağacı dikmesidir. Tanrıça Aphrodite, diğer adı Kypris olan kutsanmış selvi, ölü evlerinin önlerine konarak bir süre sonra tamamen ölümün işareti haline gelmiştir.

[31] Hermafroditizm karşılaştırması için (Jung) *Psychologie und Alchemie* (Fihrist).

§ 326 Rüyayı gören bu kadının evliliğinde belli cinsel sorunları vardır ve bunun sonucu olarak tanıdık çevresinden bir genç adamla ilgili fanteziler kurmaya başlar. Cennette bulunan ve ilk ebeveynler için, bu rüyadaki gibi, rol oynayan ağaçtır. O, bu olayda her iki tarafın birbiriyle olan ilişki türünü ifade ederek hem dişi hem de erkek tarafını temsil eden libidonun ağacıdır.

§ 327 Bir Norveç bilmecesi şöyle der:

Billings Dağında bir ağaç durur,
Bir denizin üstüne damlar,
Dalları altın gibi parlar;
Bunu bugün bilemezsin.

§ 328 Güneşin kızı akşam olunca muhteşem meşeden kopan dalları toplar.

Güneşçik acı acı ağlar
Elma bahçesinde.
Elma ağacından düşmüş
Altın elma,
Ağlama güneşçik,
Tanrı başka bir tane daha yapar
Atından ve madenden,
Gümüşçükten.

§ 329 Ağacın –güneşin, cennet ağacının, ananın, fallusun– parlak anlamı, onun bir libido sembolü olduğunu, şu ya da bu somut nesneyi alegorik olarak yorumlamadığı gerçeğini açıklar. Bu şekilde fallik bir sembol cinsel organ değil, libido anlamındadır; buradaki gibi açık seçik görünmesi, ancak kendisinin kastedilmeyip libido için bir sembol oluşturması gibi. Semboller zaten bilinen bir konuyla ilgili işaret ya da alegoriler değildir, aksine sadece biraz bilinen ya da hiç bilinmeyen olayları ima etmeye çalışırlar. Tüm bu sembollerin *tertium comparationis*'i* libidodur. Anlamın denkliği sadece libido benzeşmesindedir. Bu âlemde nesnelerin tam anlamının bir sonu vardır. Oradaki tek gerçek, varlığını sadece kendi etkimizle öğrenebileceğimiz

* (Lat.) İki farklı şey ya da olay arasında örtüşen noktalar –çn.

libidodur. O halde bu, gerçek anne değil, nesnesi bir zamanlar anne olan oğlun libidosudur. Mitolojik sembolleri fazla somut ele alır ve her adımda efsanelerin sonsuz çelişkilerine şaşırırız. Ama imgelerin içine bürünen bilinçdışı yaratıcı gücü hep unuturuz. O halde, örneğin "annesi kötü bir büyücüydü" dendiğinde, bunun çevirisi şöyledir: Oğul, anne imagosunun libidosundan kendini ayıramamıştır; anneye hapsolduğu için çelişkilerin acısını çeker.

§ 330 Kent sembolüne diğer özellikler olarak eklenen su ve ağaç sembolleri, yine bilinçdışı anne imagosuna kenetlenmiş olan aynı libidodur. Vahiy bazı ana noktalarda anneye olan özlemi sergiler.[32] Kıyametçinin beklentileri de anada son bulur: καὶ πᾶν κατάθεμα οὐκ ἔσται ἔτι, "ve artık beddua okunmayacak." (22:3) Günah, bastırma, kararsızlığa düşme, suçluluk, ölüm korkusu, ayrılık acısı olmayacak, çünkü Kuzu'nun düğünüyle birlikte oğul ana-eşle birleşecek ve böylece mutlu sona ulaşılacaktır. Bu sembol kendini *nuptiae chymicae*'de [kimyasal evlilik/birleşme], simyanın *coniunctio*'sunda [bağlaç] tekrarlar.

§ 331 İki bin yıl sonraki şiirsel sezginin tekrar kulak misafiri olduğu Vahiy, aynı parlak mistik âlemde böyle seda bırakır: Bu, Doctor Marianus'un son duasıdır:

> Kaldırın bakışlarınızı kurtarıcıya,
> Siz, tövbekâr hassas ruhlar,
> Şükrederek mutlu yazgınıza,
> Arındırın ruhunuzu!
> Tüm saf duygularımızla
> Hizmetindeyiz senin!

---

[32] Oğlun anneyle ilişkisi birçok kültte psikolojik temeldi. Robertson (*Die Evangelien-Mythen* [*İnciller-Mitler*], s. 36), İsa'nın Meryem'le olan ilişkisine dikkat çeker ve bu ilişkinin olasılıkla "adı belki de Joschua olan Filistinli bir tanrının, sevgiliye ve oğula olan değişken ilişkilerinden efsanevi bir Meryem'in ortaya çıktığı" eski bir efsaneyle ilgili tahminde bulunur: "Bu en eski teozofide doğal bir dalgalanmadır ve hepsi ana tanrıçalarla ya eş ya da dişil dublör olarak ilişkilendirilen, kimi zaman ana ve eş olarak tanımlanan, Mithra, Adonis, Attis, Osiris'te farklılıklarla tekrarlanan bir efsanedir."

Bakire, anne, kraliçe,
Esirge bizi, ey tanrıça![33]

§ 332 Bu güzel ve yüce duyguların manzarasında temel olarak bir soru oluşur: Bu, nedensel görüşü, yani sembol oluşumunu sadece asıl ensest eğilimini engelleyerek salt bir yan ürün olarak Freud'un savunduğu gibi açıklamanın doğru olup olmadığı sorusudur. Bu şekilde etkili olan "ensest yasağı" kendi içinde temel bir fenomen değildir, aksine çok daha önemli olan ve kabile düzeninin yaşamsal gerekliliğini kendi içinde yeniden temsil eden, ilkel sınıfsal evlilik sistemiyle ilintilidir. O halde söz konusu salt nedensellikten çok, teolojik olarak açıklanan fenomenlerdir. Ayrıca belirtmek gerekir ki; özellikle güneş miti "enseste yönelik" arzunun temelinin cinsel ilişkiye değil, tekrar çocuk olmaya, ana babanın korumasına girmeye, tekrar oradan doğmak üzere ana karnına dönmeye yönelik özgün düşünceye ne derece dayandığını açıkça gösterir. Ama bu hedefin yolunda ensest, yani herhangi bir yolla tekrar ana rahmine geri dönmenin gerekliliği durur. Bunun en kolay yollarından biri anneyi döllemek ve kendini özdeşleştirerek tekrar yaratmak olabilir. Burada engelleyici olarak ensest yasağı devreye girer; ki bu nedenle güneş ve yeniden doğuş mitleri libidoyu yeni biçimine aktarmak ve böylece gerçek ensesti indirgemeyi etkili biçimde az ya da çok önlemek üzere, anaya yönelik olası her türlü benzetmeyi icat etmiştir. Bunun bir yolu örneğin anneyi başka bir varlığa dönüştürmek ya da gençleştirip, başarılı bir doğumdan sonra tekrar yok etmek, yani geri dönüştürmektir.[34] Burada aranan, enseste yönelik cinsel ilişki değil, yeniden doğumdur. Ensest yasağındaki engel, fanteziyi yaratıcı kılar: Örneğin dölleme büyüsüyle anne hamile bırakılmaya çalışılır. Ensest tabusu ve değiştirme çalışmaları fantezinin alıştırmalarıdır ve böylece libidonun, üzerinde hayata geçebileceği yolları inşa etmeye olanak yaratır. Bu şekilde fark ettirmeden ruhani biçimlere bürünür. "Kötünün daima istediği" güç, böyle ruhani bir yaşam oluşturur; dinlerde

[33] *Faust*, II. bölüm, s. 487.

[34] Rank bunu kuğu bakire mitinde güzel örneklerle göstermiştir. [*Die Lohengrinsage* [*Lohengrin Efsanesi*], Wagner'in operasından –çn.]

bu yolun bir sistem haline gelmesi bu yüzdendir. Sembolik çevirileri destekleme çabalarını görmek bu nedenle öğreticidir.[35] Yeni Ahit bu bakımdan bize mükemmel bir örnek verir: Nikodemus yeniden doğum hakkında konuyu gerçekçi yorumlamaktan kendini alamaz:

> "Bir insan yaşlıysa nasıl doğabilir? Yoksa anasının karnına ikince kez girip tekrar doğabilir mi?"[36]

§ 333 Ama İsa Nikodemus'un materyalist ağırlıkta aydınlanan zihninin duyusal görüşünü arındırırarak yükseltmeye çalışır ve aslına bakılırsa ona aynı – ama yine de aynı olmayan şeyleri söyler:

> "Sana söylediğim gerçektir: Sudan ve ruhtan doğmayan biri Tanrı'nın krallığına gelemez. Etten doğan ettir, Ruh'tan doğan ruhtur. Sana şöyle dersem şaşırma: Gökten doğmalısınız. Rüzgâr istediği yerden eser, onun sesini duyarsın, ama

---

[35] Muther (*Geschichte der Malerei* [*Resmin Tarihi*], II, s. 355), "İlk İspanyol Klasikleri" bölümünde şöyle der: "Tieck bir keresinde şöyle yazmıştı: 'Cinsel istek varlığımızın en büyük gizemidir; erotizm, içimizdeki makinenin hareket eden ilk çarkıdır. Varlığımızı harekete geçirir, neşe verir ve canlandırır. Güzel ve değerli olarak hayal ettiğimiz her şeyi içerir. Şehvet ve arzu müziğin, resmin ve tüm sanatların ruhudur. İnsanların tüm arzuları yanan ışığın etrafındaki pervaneler gibi bu kutupta uçuşur. Güzelliğin anlamı ve sanat duygusu sadece başka diyalektler ve telaffuzlardır. İnsanın arzuya olan dürtüsünü tanımlamaktan başka bir şey değillerdir. Duayı bile duyuların dürtüsü için türetilmiş bir kanal olarak görürüm.' Eski kilise sanatının eleştirisinde asla unutulmaması gereken şey burada dile gelir: Dünyevi ve ruhani aşk arasındaki sınırları yok etmeye, birini fark ettirmeden diğerine nakletmeye çalışmak, Katolik Kilisesinin daima öncülük eden düşüncesi, en güçlü ajitasyon aracı olmuştur." Burada cinsellikle ilgili fazla sıkı olan bir kısıtlamanın neredeyse imkânsız olduğuna dikkat çekmek istiyorum. Burada asıl söz konusu olan ilkel zorlayıcılık, yani henüz yeterince ayırt edilmemiş, ancak cinsel biçimin tercihiyle alt edilmiş libidodur. Şehvet hiçbir şekilde "yaşamın bilincinde olma"nın tek biçimi değildir. Cinsellikten türetilmeyen çeşitli tutkular da vardır.

[36] Yuhanna 3:3 vd.

nereden geldiğini, nereye gittiğini bilmezsin. Ruhtan doğan herkes böyledir."

§ 334 Sudan doğmak aslında ana rahminden doğmak demektir; ruhtan doğmaksa; dölleyenden, esintiden yaratılmaktır; bu konuda ruh ve rüzgârın aynı kelimede (πνεῦμα) verildiği Yunanca bir metin de bizi aydınlatır: τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σάρξ ἐστιν, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστιν ... τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ [Etten doğan ettir, ruhtan doğan ruhtur... Rüzgâr istediği yere eser vs].

§ 335 Bu sembol varlığını, sadece dişil olan ve rüzgâr tarafından döllenen Mısır'ın akbaba efsanesi gibi, aynı gereksinimle sürdürmüştür. Bu mitolojik iddiaların temeli olarak şu istek anlaşılır: Annenle ilgili söylemen gereken, onun bir erkek tarafından olağan bir şekilde değil, nefesten oluşan bir varlık tarafından olağandışı şekilde döllenmiş olduğudur. Bu talep deneysel gerçeğe karşı keskin bir zıtlık oluşturur; mit bu nedenle uygun bir benzetme köprüsüdür: Onun ölmüş bir kahraman olduğu ve böylece ölümsüzlük elde ettiği söylenir. Bu talebi oluşturan gereksinim, açıkça gerçekliğin dışına çıkma eğilimidir: Bir oğul, bir babanın onu etten kemikten yarattığını elbette düşünebilir, ama annesini ve bu şekilde kendisini de dölleyip, kendini yeniden genç olarak doğurtacağını düşünemez. Bu düşünce regresyon tehlikesi nedeniyle tabudur ve yukarıdaki, yeniden doğum sorunuyla ilgili kendini (belli koşullar altında) sembollerle ifade etme talebini karşılar. İsa'nın Nikodemus'a yaptığı çağrıda bu talebi görürüz: Cismani düşünme, o zaman cismani olursun; sembolik düşün, o zaman ruhsal olursun. Sembolik olmaya yönelik bu zorlamanın ne denli eğitici ve destekleyici olduğu apaçıktır: Nikodemus kendi somut varlığıyla ilgili sembolik düşünmeyi başaramadığı takdirde günlük yaşamın sıradanlığına sıkışıp kalacaktır. Cahil biri olduğu takdirde, bu direktifin mantıksızlığına ve gerçekdışılığına toslayacağı ve konuyu kelime anlamında ele alıp sonunda kavranamaz ve imkânsız bularak reddedeceği kesindir. Ama İsa'nın ima gücü vardır, çünkü insanın psikolojik yapısına yönelik sembolik gerçekleri dile getirir. Deneysel gerçek insanı duyusal bağımlılığından özgürleştir-

RESİM 61. *Mater Ecclesiae*. Hildegard von Bingen, *Scivias* (12. yy)

mez, çünkü ona sadece, her zaman öyle olduğunu ve başka türlü olamayacağını gösterir. Buna karşın annenin yerine suyu, babanın yerine ruhu ya da ateşi koyan sembolik gerçeklik, ensest eğilimle bağlantılı denilen libidoya yeni bir eğim sunar, onu özgürleştirir ve ruhsal bir biçime taşır. İnsan böylece ruhsal bir varlık olarak tekrar çocuk olur ve kardeşlerinin arasına doğar, ama annesi "Azizlerin topluluğu" olan kilise (RESİM 61), kardeş çevresi ise sembolik gerçekliğin ortak mirasında yeniden bağlandığı insanlıktır. Öyle görülüyor ki bu süreç, Hıristiyanlığın doğduğu dönemde özellikle gerekliydi, çünkü bu, kölelikle kentsoylu ve efendiler arasındaki inanılmaz zıtlıklar nedeniyle insanların birlik bilincinin tamamen yok olduğu bir dönemdi.

§ 336 İsa'nın, nesnelerin sembolik anlayışını Nikodemus'a, gerçekliklerini gizler gibi makul gösterme çabasını ve bunun uygarlık tarihi için ne kadar önemli olduğunu, bu şekilde düşünüldüğünü ve hâlâ düşünmeye devam edildiğini görüyorsak, modern psikolojinin çabalarının sembol konusunda çoğu yerde neden şiddetle reddedildiğini anlamamız da mümkün değildir. Salt-mantıklı ve salt-realist olandan aktarılmış libido günümüzde sadece gerektiği kadar önemlidir. Bunun nedeni mantığın ve realist düşüncenin egemen olması değil (bunu pek yapamadılar), aksine sembolik gerçekliğin koruyucularının, yani dinlerin bilimlere karşı etkilerini kaybetmiş olmalarıdır. Zeki kişiler bile artık sembolik gerçekliğin neden iyi olması gerektiğini anlayamıyorlar, din temsilcileri de zamana uygun bir apolojetik* geliştirmeyi ihmal ettiler. Kendi çıkarları uğruna dogmanın ya da bir etiğin salt somutçuluğunda ısrarcı olmak ya da sadece İsa figürünü insanileştirmek, hatta bu konuda yetersiz biyografik denemelere kalkışmak yeterli değildir. Sembolik gerçeklik günümüzde doğabilimlerinin yetersiz olduğu konularına el atar ve şimdiki durumunda bunlarla boy ölçüşmeye elverişlidir. Gerçeğin kanıtı askıya alınmıştır. Sadece inanca dayanmak çaresiz bir *petitio principii*'dir,** çünkü bu, sembolik gerçeğin inancı engelleyen elle tutulur ihtimal dışılığıdır. Teologlar rahat bir inanç talebinde dayatmak yerine, bu inancı nasıl olanaklı kılabilecekleriyle uğraşmalıdırlar. Ama bunun için sembolik gerçeğin yeni bir zemininin yaratılması gerekir ve bu zemin sadece duygudan değil aynı zamanda akıldan da söz etmelidir. Ama bu ancak, insanlığın ihtimal dışı dini söylemlere olan ihtiyacının nasıl ortaya çıktığını ve dünyanın duyusal ve dokunsal olarak algılanan özünün başka, doğası çok farklı bir ruhsal gerçekliğe aktarılmasının neyi anlatmak istediğini geriye yönelik düşünmekle gerçekleşebilir.

---

* Hıristiyanlığı kişisel, sosyal, politik ya da dini saldırılar karşısında savunma amacı güden teoloji bölümü –çn.

** Döngüsel nedensellikten doğan, geçersiz veya hatalı akıl yürütme sonucu ortaya çıkan safsatayı tamamlar –çn.

§ 337 İçgüdüler en rahat, onlarla çatışma halindeki bilincin olmadığı ya da var olan bilincin tamamen onlara hapsolduğu durumlarda harekete geçer. Ancak ikinci durum ilkel insanlarda bile artık görülmez, çünkü belli zıtlıklarda saf içgüdünün karşısında duran ruhsal sistemleri her yerde iş başında buluruz. İlkel kabileler kültürden izler sergiliyorsa, yaratıcı fanteziyi, benzetme tasvirlere aktarılmış libidonun saf dürtüden kurtarılması amacıyla, dürtü süreçlerinin benzetmelerini yaratmakla meşgul buluruz. Bu sistemlerin libidoya adeta bir eğim sunacak biçimde yaratılması gerekir. Çünkü libido herhangi bir şeyi benimsemez, yoksa onu keyfi olarak herhangi bir şeye yöneltebilirdik. Ancak bu sadece istek süreçlerinde ve sadece kısıtlı ölçülerde mümkündür. Libido doğal bir eğilimdir; akabilmek için eğimi olması gereken su gibidir. Bu nedenle benzetmelerin niteliği dediğimiz gibi, libidoyu cezbeden tasavvurlar olması gerektiğinden, ciddi bir sorundur. Farklı özelliklerinde sanırım arketip, yani kendi bütünlüklerinde bilinçdışının yapısını oluşturan, evrensel ve kalıtımsal biçimler oldukları görülebilir. İsa Nikodemus'a ruh ve sudan söz ettiğinde, bunlar rastgele değil, aksine eskiden beri *fascinosa*'yı [büyüleyici] temsil eden tipik tasavvurlardır. İsa –herhangi bir– arketipe değinir ve Nikodemus böylece ikna olur, çünkü arketipler, biçimler ya da psişik olaylar nehrinin eskiden beri üzerinde aktığı yataklardır.

§ 338 Sembol oluşumundaki sorun, dürtü süreçleri içine katılmadan kesinlikle ele alınamaz, çünkü sembolün harekete geçiren gücü buradan kaynaklanır. Sembol onlara bir biçim vermediği takdirde, düzensiz dürtülerin sadece insanın mahvına yol açması gibi, dürtü kendine direnç göstermediğinde sembolün kendisi her türlü anlamını yitirir. Bu nedenle en güçlü dürtüyle, yani olasılıkla çoğu sembolün az ya da çok onu temsil ettiği cinsellikle uzlaşmamız kaçınılmazdır. Sembol oluşturmayı dürtü süreçleri açısından ele almak doğabilimsel bir bakış açısıdır ve tek olasılık olması haksız değildir. Sembol oluşumunun ruhsal açıdan da açıklanabileceğini burada hemen itiraf edeyim. Bunun için "Ruh"un dürtüleri esneterek ruhsal biçimlere zorlayacak kadar güçlü, kendine özgü bir enerjiye sahip olduğuna

dair otonom bir gerçeklik hipotezi gerekir. Ancak bu hipotezin doğabilimleri açısından bir pürüzü vardır, ama sonuçta ruhun doğası hakkında bu hipoteze karşı kesin bir neden hayal edemeyeceğimiz kadar az şey biliriz. Yine de deneysel düşünceme uygun ve bakış açımın olası tek taraflılığının tamamen bilincinde olarak sembol oluşumunu, doğal bir süreç olarak tanımlamayı ve açıklamayı yeğlerim.

§ 339 Söylediğimiz gibi, cinsellik sembol oluşumunda ve dinde de önemli bir rol oynar. Cinsellik kültünün az ya da çok serbest olarak gelişmesinin üzerinden iki bin yıl bile geçmedi. Ancak bunu yapan zaten Pagandı ve bunu pek bilmiyorlardı. Sembol oluşturan güçlerin doğası çağdan çağa değişmez. Antik kültün cinsel içeriğine dair bir izlenim bir kez edinildiğinde ve eskiçağın tanrısıyla birleşme olgusunun az ya da çok, somut cinsel birleşme olarak kavrandığı düşünüldüğünde, sembol oluşturan fantezinin itici güçlerinin, İsa'nın doğumundan sonra ansızın başka türlü olduğu hayal edilemez. Eski Hıristiyanlığın büyük bir enerji sarf ederek kendini tüm doğallıklardan ve dürtülerden, özellikle katı bir çilecilik yoluyla cinsellikten uzaklaştırma durumu, itici gücünün kaynağını adeta kanıtlar. Bu nedenle keskin dönüşün Hıristiyan semboliğinde kayda değer izler bırakmış olması hiçbir şekilde şaşırtıcı değildir. Bu böyle olmasaydı, bu din libidoyu da asla dönüştüremezdi. Ama bunu büyük ölçüde başardı, çünkü dönüştürülmüş itici güçlerle ilgili arketip benzetmelerine mükemmel şekilde uyum sağladı. En ulvi ruhani tabloları bile, deyim yerindeyse insandan aşağı olanla ilişkilendirmekten korkmuyor olmam ayıplanmasın. Ama öncelikle benim için söz konusu olan, değerlerini fazla derin kavradığım dinsel tasavvur anlayışı ve bunu rasyonel argümanlarla bertaraf etmektir. İnsan sonuçta anlaşılmaz şeylerle ne yapsın ki? Bunlarla sadece düşünme ve anlama açısından hiçbir uygunluk içermeyen şeylere yönelir. İnsan kör inancı savunur ve onu överek göklere çıkarır. Bununla elde edilen şeyin anlamı, düşünmeden ve eleştirmeden eğitilmektir. Bunca zamandır vaazı verilen kör inancın, Hıristiyan dogmadan kaçınılmaz şekilde saptığında Almanya'da neler yapabildiğini, tarih bize yeterince

kanlı bir şekilde göstermiştir. Tehlikeli olanlar büyük kâfirler ve inançsızlar değil, aksine işin özüne inemeyen, ama sonra tüm dinsel iddiaların ne denli mantıksız olduğunu fark eden küçük düşünürlerdir. Anlaşılmaz olanın üzerinde fazla durulmaz ve böylelikle sembolik gerçekliğin yüksek değeri bir daha geri getirilemeyecek biçimde yok olup gider. Dogma, bakire doğumu, kendini feda etme ve teslis, derin düşünemeyen birinin ne işine yarayabilir?

§ 340 Günümüzün psikoterapisti, dinsel deneyimin esasları hakında eğitimli hastalarını gerçek anlamda tekrar aydınlatmalı, hatta böyle bir deneyimin aslında mümkün olabileceği yere giden yolu ona göstermelidir. Bu nedenle doktor ve bir doğa araştırmacısı olarak karmaşık dinsel sembolleri çözümleyip asıl kaynaklarının izini sürüyorsam, bunu sadece ve sadece, onları temsil eden değerleri akıl yoluyla elde etmek ve eski kilisenin düşünürlerinin hâlâ yapabildikleri gibi, insanları tekrar sembolik düşünecekleri bir konuma getirmek amacıyla yapıyorum. Bu asla kuru ve yavan dogmatizm değildi. Ancak bugün hâlâ böyle düşünüldüğü için, çağdışı ve modern insana artık ulaşılamaz oldu. Bu nedenle Hıristiyan mesajının içeriğinde ruhsal anlamda tekrar katılımcı olmasına olanak sağlayacak bu yol bulunmalıdır.

§ 341 İnsanlığın büyük bölümünün Hıristiyanlığı bir kenara itmeye başladığı bir dönemde, bu dinin aslında neden kabul edildiğini açık bir şekilde görmek elbette yararlı olacaktır. Hıristiyanlığın kabul edilmesinin nedeni, eski dünyanın kötülüklerinden ve cehaletinden kurtulmaktı. Onu bir kenara ittiğimizde, çağdaş tarihin üzerimizde artık pek de üstün bir izlenim bırakmadığı eski kötülükleri yine karşımızda buluruz. Oraya atılan adım ileri değil, geri bir adımdır. Bu, uyum sağlama biçimini terk edip yerine yenisini koymayan bireydeki gibidir; kendi zararına, şaşmaz bir şekilde geriye giden eski yola adım atacaktır, çünkü o zamandan bu yana çevre önemli ölçüde değişmiştir. O halde, Hıristiyan dogmatizmin felsefi temelsizliğinden ve – çelişkili kişiliği hakkında çok az şey bildiğimiz, bu az bilgi yüzünden de insani yargımızda hâlâ bocaladığımız– tarihsel olan

İsa düşüncesinin dinsel boşluğundan uzaklaşıp Hıristiyanlığı ve bununla birlikte ahlaki gerekçeleri bir yana koyan biri, karşısında kötülüğün eski sorunuyla karşı karşıya kalır. Bir ulus ahlaki maskeyi fazla aptal bulduğunda ardından ne geldiğini yaşadık. Kötülük serbest kalır ve uygarlığın tümü, kokuşmuşluğun sarhoşluğu içinde yok olup gider.

§ 342 Günümüzde kendi biçimleriyle aslında neden mutlu olamadıklarını bilmedikleri için nevrotik olan sayısız kişi vardır; kendilerinde eksik olan şeyin ne olduğunu bile bilmezler. Ve bu nevrotiklerin dışında, libidonun artık bir yol izleyebileceği sembolleri olmadığından, kendilerini daralmış ve huzursuz hisseden, daha birçok normal –hatta daha iyi türde olan– insan vardır. Herkesin ilkel kimliğini tanıması ve faturayı nereye keseceğini bilmesi açısından, eski olgular üzerinde bir sadeleştirmeye gitmek gerekir. Belli taleplerin karşılanması, ama olgunlaşmadıkları için mantıksız görülen diğerlerinin reddedilmesi, ancak bu şekilde gerçekleşebilir. İlkelliğimizin çoktan yok olduğunu ve ondan geriye hiçbir şey kalmadığını sanıyoruz. Ama bu konuda korkunç bir şekilde yanıldık. Kötülük, kütürümüzü hiç olmadığı kadar istila etti. Bu korkunç manzara, Hıristiyanlığın kendi karşısında gördüğü ve biçimini değiştirmeye çalıştığı şeyi anlamaya yetiyor. Ancak bu değiştirme süreci son yüzyıllarda genellikle bilinçsizce gerçekleşmiştir. Libidonun bu türde bilinçsiz bir değişiminin etik olarak değersiz olduğunu (§ 106) ve Hıristiyanlığın bunun karşısına, ahlaksızlığın ve barbarlığın hangi güçlerine karşı koyduğu, çok açık bilinen eski Roma dönemini koyduğunu önceden fark etmişsem, salt inancın artık etik bir ideal olmadığını da söylemeliyim; çünkü inanç, libidonun bilinçdışı bir değişimi anlamına gelir. İnanç, ona sahip olan için bir karizmadır; ama inanmadan önce bir şeyler anlaması gereken için bir yol değildir. İnanç, geçersiz ilan edilemeyecek bir yaradılıştır. Çünkü Tanrı'nın insanlara akıl verdiğine ve bunun yalan söylemek ve aldatmaktan daha iyi bir şey olduğuna dindar kişi de inanır. İnsan doğal ve öğesel olarak sembollere *inansa* bile, onu *anlayabilir*; kaldı ki bu herkes için, inancın karizmasının onlara sağlamadığı, yürünebilecek tek yoldur.

§ 343 Dinsel mit, tüm dünyanın heybeti karşısında ezilmemek için insana güven ve güç veren en büyük ve önemli kazanım olarak karşımıza çıkar. Gerçekçiliğin bakış açısından bakıldığında, sembol bir dış gerçeklik değildir, ama psikolojik olarak gerçektir, çünkü insanlığın en büyük kazanımlarına atılan köprü olmuştur ve öyle kalacaktır.[37]

§ 344 Psikolojik gerçek, metafizik olanı hiçbir şekilde dışlamaz. Ama bilim olarak psikoloji, tüm metafizik iddialara karşı çekimser kalmıştır. Onun konusu ruh ve içeriğidir. İkisi de etki eden gerçeklerdir. Ruhumuzun fiziğine sahip olmasak da onu Arşimetçi bir noktanın dışında gözlemleyip yargılayamayız da. Bu nedenle onun hakkında nesnel bir şey bilemeyiz, üstelik ruhla ilgili bilinen her şey yine onun kendisi olduğu için, yine de yaşamımızın ve varoluşumuzun doğrudan deneyimidir. Kendisi başlı başına tek ve doğrudan deneyimdir ve aslında öznel dünya gerçekliğinin *conditio sine qua non*'udur [olmazsa olmazı]. Temelleri bilinçdışı arketipler olan ve görünen biçimleri bilincin edindiği tasavvurlardan oluşan semboller yaratır. Arketipler ruhun gizemli yapı taşlarıdır, belli özerkliklere ve bilincin kendilerine uyan içeriklerini çekebilecek spesifik enerjilere, güçlere sahiptirler. Semboller libidoyu "daha alt" biçimden daha yüksek olanına taşıyarak *dönüştürücü* işlevi görürler. Bu işlev, ona en yüksek değer duygusunu verecek kadar anlamlıdır. Sembol fikir vererek, ikna ederek etki eder ve aynı zamanda iknanın içeriğini ifade eder. Güdülerle, yani arketipe özgü spesifik enerji sayesinde ikna edici etki eder. Arketipin deneyimi sadece etkili değil, adeta "dokunaklı"dır. Doğal bir şekilde inanç oluşturur.

§ 345 "Geçerli" inanç daima deneyime dayanır. Ama bunun yanı sıra geleneğin otoritesine dayanan bir inanç da vardır. Geleneğin gücünün de kültür açısından öneminden şüphe edilemeyecek bir deneyim anlamına geldiği bu inanç da, "geçerli" olarak tanımlanabilir. Ancak inancın bu biçiminde bir durgunluğa ve bununla birlikte kültürde gerilemeye neden olmakla tehdit

[37] Sembolün işlevsel anlamını karşılaştırmak için *Über psychische Energetik und das Wesen der Träume* [*Ruhsal Enerji ve Rüyaların Doğası Üzerine*], (§ 88 vd).

eden salt alışkanlığın, ruhsal uyuşukluğun, düşüncesiz ve zahmetsiz hareketsizliğin tehlikesi başgösterir. Mekanikleşmiş bu bağımlılık, geleneksel içeriklerin kendi asıl anlamlarını gitgide kaybettiği ve bu inancın yaşam üzerinde artık herhangi bir etkisinin kalmayacağı biçimde, sadece biçimsel olarak inanmaya başlandığı, çocuksuluğa yönelik ruhsal bir regresyonla el ele gider. Artık arkasında bir yaşam gücü bulunmaz. İnancın yüceltilen çocuksuluğunun artık sadece deneyim duygusu hâlâ canlı olduğu takdirde anlamı vardır. Ama bu yok olduğunda inancın, yeni bir anlayış çabasının yerine geçtiği, hatta engellediği, sadece alışılagelmiş, çocuksu bir bağımlılık anlamına dönüşme tehlikesi oluşur.

§ 346 İnanç dendiğinde, merkezi ve yaşamsal önem açısından ona tek başına gerekli anlamı kazandıran "yüce düşünceler" söz konusu olduğundan, psikoterapiste düşen öncelikli görev, hastasının bilinçdışında insan ruhunun tümünü ifade eden bir anlayışa yönelik denge bulma çabasını anlamak için, sembolleri yeniden kavramaktır.

§ 347 Tekrar yazarımıza dönelim:

§ 348 Şehirle ilgili vizyonu "dallı budaklı, iğne yapraklı, tuhaf bir ağaç" vizyonu izler. Daha önce yaşam ağacı ve onun anne, şehir ve yaşam suyuyla olan ortak yönleri hakkında bilgi sahibi olduğumuz bu tablo, bize artık yabancı gelmez. "Tuhaf" sıfatı, olasılıkla rüyalarda farklı bir vurgu, daha doğrusu gizem ifade edilmesi gibi, bir belirtme olmalı. Yazar ne yazık ki bunun için ek bir malzeme sunmuyor. Vizyonun gelişmesiyle daha önce şehir sembolünde ima edilen ağaç burada özellikle vurgulandığından, ağacın sembolik hikâyesinden bir parça daha nakletmeyi gerekli görüyorum.

§ 349 Bilindiği gibi ağaçlar kültlerde ve mitlerde ezelden beri büyük bir rol oynamıştır. (RESİM 62) Tipik mitsel ağaç, cennet ya da yaşam ağacıdır; Attis'in çam ağacı, Mithra'nın ağacı ya da ağaçları, kuzeyin Yggdrasill adlı evren ağacı dişbudak vs'dir. Attis resminin bir çam ağacına asılması (RESİM 120), ünlü bir sa-

RESİM 62. Yaşam ağacı. Mısır bronz kabı (26. Hanedan)

natçı motifi haline gelen Marsyas'ın* figürünün ve Odin figürünün ağaçlara asılmaları, Cermenlere özgü kurban asma vb, çarmıh ağacına asılmanın dinsel mitolojide bir defalığına yaşananan bir şey değil, aksine diğerleri gibi aynı düşünce çevresine ait olduğunu bize öğretir. Bu fikirler dünyasında İsa'nın haçı

* Apollo'ya meydan okuyarak kaybeden ve ceza olarak derisi canlı canlı yüzülen Frigyalı flütçü –çn.

hem yaşam ağacı hem de ölümün ağacıdır. (RESİM 71) Mitsel olarak insanın ağaçlardan geldiğinin iddia edilmesi gibi, gömme âdetleri de böyle oluşmuştur, ki ölüler bu nedenle ağaç kovuklarına gömülmüşlerdir ve tabut için "ölü ağaç" ifadesinin bugüne dek kullanılması bu nedenledir. Ağacın ağırlıklı olarak bir anne sembolü olduğu dikkate alınırsa (RESİM 62), bu şekilde gömmenin mantığı anlaşılır görünür: ***Ölü, bir bakıma tekrar doğmak üzere annenin içine kapatılır.*** (RESİM 64, 81 ve 108) Bu sembole Plutarkhos'tan aktarılmış olan Osiris mitinde rastlarız. Rhea, Osiris'e, aynı zamanda İsis'e de hamiledir; Osiris ve İsis henüz anne karnında ilişkiye girerler. (Ensestle birlikte "gece yolculuğu"nun motifi). Oğulları, daha sonra Horus olarak anılan Arueris'tir. Efsaneye göre İsis "çok nemli" bir yerde doğmuştur (τετάρτῃ δὲ τὴν Ἶσιν ἐν πανύγροις γενέσθαι);[38] Osiris için şöyle anlatılır: Pamyles Thebai'de su çekerken Zeus tapınağından gelen bir ses duyar. Ses ona μέγας βασιλεὺς εὐεργέτης Ὄσιρις (kudretli ve iyi Kral Osiris'in)[39] doğduğunu ilan etmesini emreder. Pamyles'in onuruna Phallophoria'ya benzer Pamylie şenlikleri yapılır. O halde Pamyles de Dionysos gibi, aslında fallik bir şeytan gibidir. Pamyles bilinçdışından (yani sudan) "çeken" ve bu arada tanrıyı (Osiris'i) bilinçli içerik olarak yaratan fallus kimliğiyle yaratıcı gücü temsil eder. Bu ilişki bireysel deneyim olarak da anlaşılabilir: Pamyles su çeker. Bu eylem semboliktir, daha doğrusu, arketip olarak deneyimlenebilir: Bu, derinden bir şey çıkarmaktır; yukarı çıkarılan şey, yukarıdan gelen sesle bir tanrı doğumu olarak açıklanmasa, kendi içinde belirsiz olabilecek, önce bilinçdışı olan gizemli içeriktir. Bu örnek kendini Ürdün Vaftizi'nde tekrarlar (Matta 3:17).

§ 350 Osiris, yeraltı tanrısı Typhon tarafından hileyle bir sandığa kapatılarak öldürülür; sonra Nil'e bırakılarak denize yollanır. Ama Osiris yeraltı dünyasında ikinci kız kardeşi Nephthys'le birleşir. Semboliğin burada geliştiği görülür: Ana karnında, uterus dışında varolan Osiris tekrar ensest ilişkiye girer; ölümde uterus dışında ikinci varoluşunda Osiris tekrar ensest ilişkiye

[38] *A.g.e.*, s. 20.

[39] *A.g.e.*, s. 19 vd.

girer, bunu her seferinde kız kardeşiyle yapar, çünkü kız kardeşle evlenmek eski çağlarda göz yumulan değil, aslında soylu bir eylemdi. Hatta Zerdüşt akraba evliliğini *tavsiye* bile etmiştir.

§ 351 Kötü Typhon Osiris'i hileyle sandığa ya da kutuya kapatır: Başlangıçta insanın içindeki "kötü" tekrar annenin içine geri dönmek ister, yani yasayla yasaklanmış olan anneye yönelik ensest eğilim, sözde Typhon tarafından bulunmuş bir hiledir. Osiris'i sandığa kapatmak isteyenin özellikle kötü olması ayrıca dikkat çekicidir, çünkü bu motifin teleolojisinin ışığında kapalı kalmak, yenilenen doğumdan önceki bekleme süresi anlamına gelir. Kötü, eksikliğinin onaylanmasındaki gibi, kusursuzlaştıran yeniden doğuma ulaşmaya çabalar! – "Bir parçasıyım ben o gücün/Hep kötülük isteyen ve hep iyiyi yaratan!"[40] Bir hile dikkate değerdir; insan yeniden çocuk olmak için, kurnazca bir hileyle olduğu gibi, bir şekilde yeniden doğumun üstesinden gelmek ister. "Mantıklı" karar ona basitçe böyle görünür. Hatta bir Mısır ilahisi güneş tanrısı Ra'yı hileyle alt eden İsis Ana'dan yakınır:[41] Oğulu terk ettiği ve ele verdiği için anneyi kötü niyet olarak yorumlar. İlahi, İsis'in bir yılan oluşturup onu Ra'nın yoluna nasıl saldığını ve yılanın zehirli ısırığının onu nasıl yaraladığını anlatır. Ra'nın bu yarası bir daha asla iyileşmeyecek, böylece sonunda gökteki ineğin sırtına geri çekilmek zorunda kalacaktır. Ancak inek, Osiris'in Apis'i gibi, inek başlı ana tanrıçadır (RESİM 63). Ana, kendi açtığı yaranın iyileşmesi için ona sığınmak zorunda kalmanın nedeni kendisiymiş gibi suçlanır.* Yara, ensestin yasaklanması[42] ve böylelikle çocukluğun ve erken

---

[40] *Faust*, I. Bölüm, s. 172.

[41] Erman, *Ägypten und ägyptisches Leben in Altertum* [*Mısırlılar ve Eskiçağda Mısır Yaşamı*], s. 360 vd.

* Çünkü burada sözü geçen ana Hathor, bazen İsis de olur –çn.

[42] Ensest sözcüğünü, aslında terime yakın düşen bir başka anlama bağladığımı burada hatırlatmalıyım. Ensest, çocukluğa dönme çabasına giren kişidir. Çocuk için henüz ensest kavramı kullanılamaz; bu, sadece tamamen yetkinleşmiş bir cinselliğe sahip, artık çocuk olmayan, aksine aslında hiçbir regresif [gerileyen] uygulamayı kaldırmayacak bir cinsellik üzerinde tasarrufu olan yetişkinler için geçerlidir.

gençliğin umut dolu güvenli ortamından, çocuğun anne babanın hiç bir sorumlulukla yüklenmemiş parçası olarak yaşadığı, bilinçdışının tüm içgüdüsel yaşanmışlıklarından kopartılmasıyla oluşur. Bunun içinde, "şunu yapmalısın" ya da "bunu yapabilirsin"in henüz var olmadığı, aksine her şeyin sadece basit yaşanmışlıklar olduğu, hayvansı döneminde gizli fazlaca dokunaklı anılar olmalıdır. İnsan içinde, bir zamanlar onu dürtüsel hoşgörüden ve kendi içinde ahenkli olan hayvan doğasının güzelliğinden ayıran acımasız yasanın derin kinini barındırıyormuş gibidir. Bu ayrılık, diğerleri arasında kendini ensest yasağıyla ve ona ilişik olanlarla (evlilik yasaları, yemek tabuları vs) gösterir. Çocuk anneyle birlikte bilinçsiz kimlikte bulunduğu sürece hayvan ruhuyla birdir, yani onun gibi bilinçsizdir. Bilincin gelişmesi kaçınılmaz olarak sadece anneden değil, aynı zamanda anne babadan ve aileden, bununla birlikte bilinçsizlikten ve içgüdüsel dünyadan göreceli olarak kopmaya neden olur. Ama bu kayıp dünyaya duyulan özlem devam eder ve zorlu uyum faaliyetlerinin gerektirdiği yerlerde sürekli kaçınmaya ve geri çekilmeye, sonradan ensest semboliğini yaratacak olan geçmişin çocuksuluğuna yönelik regresyona ayartır. Bu ayartma açık seçik olsaydı, enerjik irade çok büyük çaba sarf etmeksizin kendini bundan kurtarabilirdi. Ama açık seçik değildir, çünkü yaşamsal önemi olan yeni bir uyum ve düzenleme, ancak içgüdülere karşılık olacak biçimde yapıldığı takdirde başarıyla gerçekleştirilebilir. Bu karşılık yoksa, kalıcı bir şey oluşmaz, aksine zamanla kendini hayata geçirilemez olarak sergileyen, zorlamayla istenmiş, yapay bir ürün oluşur. İnsan kendini sadece akılla herhangi bir şeye dönüştüremez, aksine sadece kendi içinde bir olasılık olarak yapılanmış olana dönüşür. Böyle bir değişim gerekliyse, bilinçdışının gitgide ayrışmaya başlayan uyum yolu bir başka uyum biçiminin arketipiyle telafi edilir. Bilinçdışı bundan sonra kümelenmiş arketipi akla ve zamana uygun biçimde yorumlamayı başarabilirse, hayata geçirilebilir bir dönüşüm oluşur. Böylece çocukluğun en önemli ilişki biçimi, yani anneyle olan ilişkisi, çocukluktan çözülme başgösterdiği takdirde anne arketipiyle telafi edilir. Örneğin şimdiye dek kendini başarıyla sergilemiş olan Kilise'nin Anası (RESİM 61) yorum-

RESİM 63. İnek başlı Hathor. Bronz heykel. Sakkara. Serapaeum'dan (Geç dönem)

dan oluşur. Ama bu biçimin de eskidiğine dair bulgular ortaya çıktığı takdirde, zamanla yeni bir yorum kaçınılmaz olacaktır.

§ 352 Bir dönüşüm ortaya çıktığı takdirde, eski biçim çekiciliğini hiçbir şekilde kaybetmez: Anneden kendini ayıran biri, ona geri dönmenin özlemini çeker. Bu özlem, kazanılmış olan her şeyi tehdit eden, tüketici bir tutku haline gelebilir. Bu durumda "anne" bir yandan en yüksek hedef, öte yandan "doğurgan ana" olarak, tehlikeli bir tehdit biçiminde görünür.[43]

§ 353 Tamamlanan gece yolculuğundan sonra Osiris'in sandığı Byblos'ta karaya vurur ve bir fundalığın dallarına takılır. Fundalık sandığın etrafını sarar ve muhteşem bir ağaç biçiminde gelişerek boy atar (RESİM 64). Ülkenin kralı ağacı kendi çatısının altına bir sütun olarak yerleştirir.[44] Osiris'in kayıp olduğu bu

[43] Krş. Frobenius, *a.g.e.*

[44] Bu, Astarte tapınaklarındaki fallik sütunları fazlasıyla hatırlatır. Başka bir yoruma göre kralın karısının adı gerçekten de Astarte'dir. Bu sembol uygun bir şekilde, ἐγκόλπια (enklopia) adı verilen ve içinde bir anı barındıran haçı hatırlatır.

dönemde (kış gündönümünde) ölen kral uğruna bin yıldır edilen feryat azalır ve εὕρεσις (bulunuşu) kutlanır.

§ 354 Typhon cesedi önce parçalara ayırır ve etrafa saçar. Parçalama motifinde, çocuğun anne karnındaki birleşiminin tersine, çok sayıda güneş mitiyle karşılaşırız.[45] Ana İsis gerçekten de çakal başlı Anubis'in yardımıyla parçaları bir araya toplar. Burada geceleri ceset yiyen köpekler ve çakallar, yeniden yaratımın[46] bir araya toplama eyleminde yardımcı olanlardır. Mısır akbabası da anne olarak sembol anlamını herhalde ceset yiyicilerin bu işlevine borçlu olmalıdır. Tıpkı bugün Tibet'te ya da Parsilerin ceset kulelerinde cesetlerin yok edilme işinin akbabalara bırakılması gibi, eski Pers döneminde de cesetler, köpeklerin parçalaması için dışarı atılırdı. Ölüm döşeğindekilerin yanında bir köpek bulundurulması ve ölmekte olan kişinin kendini köpeğe ısırtması Perslerin bildiği bir gelenekti.[47] Bu geleneğin öncelikle anlatmaya çalıştığı şey, ısırığın köpeğe ait olması gerektiğidir. Böylece, Herakles'in cehennem yolculuğunda Kerberus'u ballı çörekle yatıştırması gibi, köpek de ölecek olanın bedenini bağışlayacaktır. Ama parçalanmış Osiris'in bir araya getirilmesinde işini iyi gören çakal başlı Anubis'i (RESİM 65) ve akbabanın ana olarak anlamını dikkate alacak olursak, bu seremoniyle daha derin bir şeyin kastedilip edilmediği sorusuyla karşılaşırız. Bu düşünceyle Creuzer de[48] meşgul olmuş ve köpek seremonisinin astral biçiminin, yani köpek yıldızının [Sirius yıldızı] görüntüsünün, o dönemde güneşin en yüksek konumunda bulunduğuna ve bağlantının böylece oluştuğuna; yani ölümün, güneşin en yüksek konumuna taşınmasıyla, köpeğin sergilenişinin dengeleyici bir anlam kazandığına dair bir sonu-

[45] Spielrein (*a.g.e.*, s. 359 vd), bir akıl hastasında parçalama motifinin sayısız kullanımını ortaya çıkarır. Çeşitli şeylerin parçaları "pişirilir" ya da "yakılır." "Küllerden insan yaratılabilir." Hasta "cam tabutlardaki çocukların" parçalanışını görür.

[46] Demeter de parçalanmış Dionysos'un organlarını tekrar bir araya toplamıştır.

[47] Krş. Diodorus, III, 62.

[48] *Symbolik und Mythologie der alten Völker* [*Eski Ulusların Sembolleri ve Mitolojileri*] II, s. 212.

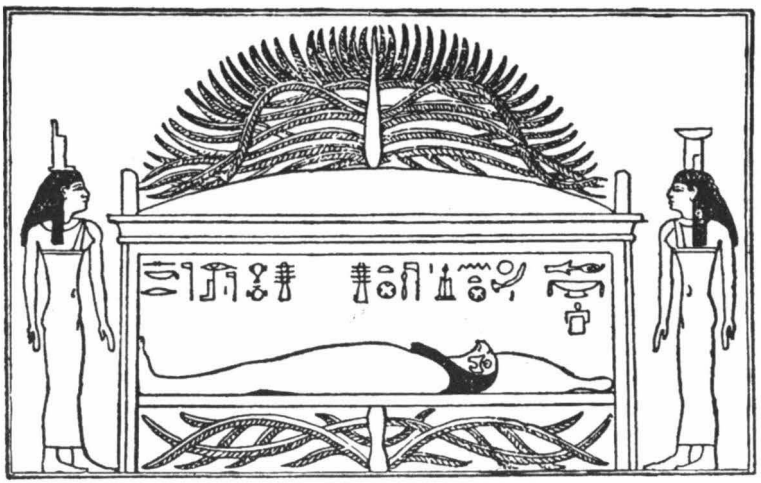

RESİM 64. Fundalık tabutun içindeki Osiris. Dendera'daki bir rölyeften (Mısır).

ca ulaşmıştır. Bu, ölümün (yeniden doğmak üzere) ana rahmine giriş olarak kavranmasının gerçeği en genel anlamıyla ortaya koyması gibi, tamamen psikolojik olarak düşünülmüştür. Bu yorum, *sacrificum mithriacum*'da [Mithra'ya kurban vermek] köpeğin normalde anlaşılmayan işlevine açıklık getirmekte de yardımcı olabilir. Mithra tarafından öldürülen boğada, anıtların üstünde çoğunlukla bir köpek bulunur. Ancak bu *sacrificum*, anıtlarla olduğu gibi, Pers efsaneleriyle de en yüksek verimlilik anı olarak yorumlanır. Bu, en güzel ifadesini olasılıkla Heddernheim'daki Mithra rölyefinde bulur (RESİM 66); (bir zamanlar çevrilebilen) büyük bir taş plakanın bir yüzünde klasik yenilgi ve boğanın kurban edilişi yer alır. Diğer yüzündeyse tüm verimliliğin ölü boğadan çıktığına dair efsaneye uygun olarak, elinde üzüm salkımıyla Sol, boynuz biçimli kapla Mithra, meyvelerle Dadophorlar dururlar: Boynuzlardan meyvelerin, kandan şarabın, kuyruktan tahılların, spermlerden sığır cinsinin, burundan sarımsağın çıkması gibi. Bu sahne üzerinde Silvanus, kendi yarattığı orman hayvanlarıyla durur.

§ 355 Köpek bu bağlamda pekâlâ Creuzer'in tahmin ettiği anlama yakın düşebilir. Yeraltı dünyasının tanrıçası Hekate de, Anubis gibi köpek başlıdır. Canicula* olarak kuduzun defedil-

mesi için köpek kurbanlarını kabul eder. Ay tanrıçasıyla olan ilişkisi nedeniyle gelişmeyi destekleyen anlamı taşıdığı tahmin edilir. Kızının kaçırıldığını Demeter'e haber veren ilk Hekate'dir ve böylelikle Anubis'in rolünü hatırlatır. Hekate gibi doğum tanrıçası Eileithyia da, köpek kurbanlarını kabul eder. Evet, Hekate'nin kendisi de (RESİM 104) zaman zaman evlilik ve doğum tanrıçasıdır. Köpek, henüz insanken bir ölüyü tekrar canlandırmış olan ve ceza olarak yıldırıma çarptırılan şifa tanrısı Askleips'in daimi eşlikçisidir. Bu bağlantılar Petronius'taki şu yeri açıklar: "Valde te rogo, ut secundum pedes statuae meae catellam pingas ... ut mihi contignat tuo beneficio post mortem vivere."[49]

§ 356 Osiris mitine geri dönelim! Ceset, İsis tarafından bir araya getirilmesine karşın Osiris'in fallusu bulunamadığı için yeniden canlandırma tamamlanamaz; fallus balıklar tarafından yenmiştir; yaşam gücü eksiktir.[50] Gerçi Osiris gölge olarak İsis'i bir kez daha döller, ama bunun meyvesi, "alt taraftaki organlarda," yani γνίον, anlamına uygun olarak ayakları zayıf olan Harpokrates'tir [Çocuk Horus]. Daha önce değinilen ilahide Ra da, İsis'in yılanı tarafından ayağından yaralanmıştır. Ayak, toprağın ikinci organı olarak rüyalarda da dünya gerçekleriyle olan ilişkiyi temsil eder ve genellikle dölleyici, daha doğrusu fallik

---

* Büyük Köpek takımyıldızından bir çift yıldız: Akyıldız ve Sirius –çn.

49 *Satyricion*, bölüm 71 (Senden, heykelimin altına küçük bir köpek resmi yapmanı çok rica ediyorum ... bana bildirildiği gibi, sayende ölümden sonra yaşayacağım.)

50 Frobenius (*a.g.e.*, s. 393 vd), ateş tanrılarının (güneş kahramanlarının) sıklıkla bir organlarının eksik olduğuna dikkat çeker. Buna dair şu paralelliği ortaya koyar: "Ogrelerin (devlerin) tanrısının burada bir kolu burkması gibi, Odysseus da soylu Polyphem'in gözünü oyar, bunun üzerine güneş gizemli bir şekilde yukarı doğru süzülür. Bu yükselen ateşle ve kol burkmanın birbiriyle ilişkisi olabilir mi?" Öncelikle söz konusu olan, bir sakatlama, ardından Frobenius'un haklı olarak ateş üretirken yapılan delme hareketine bağladığı bir döndürme hareketidir. Sakatlanma Attis'in durumunda bir hadım etmedir, Osiris'te ise bunun biraz benzeridir.

RESİM 65. Çakal başlı tanrı Anubis ölünün üzerine eğilirken. Dar-el-Medına'daki mezardan (Mısır).

anlamı vardır.[51] Οἰδίπους (Oedipus: şişkin ayak) bu bakımdan şüphelidir. Osiris gölge olsa da, genç güneş olan oğlu Horus'u Typhon'la savaşması için hazırlar. Osiris ve Horus, giriş bölümünde değinilen baba-oğul semboliğine denktir. Osiris iki yanda, biri biçimli, diğeri çirkin iki figürle, yani Horus ve çoğunlukla sakat ve tuhafa kaçacak kadar deforme edilen Harpokrates'le desteklenir. Birbirine benzemeyen kardeş motifinin, yeni doğmuş ikiz kardeşlerin plasentası olduğu yolundaki bilinen ilkel düşünceyle ilgili olması mümkündür.

§ 357 Osiris gelenekte Horus'la karışır. Asıl adı Hor-pi-chrud'dur,[52] Chrud (çocuk) ve Hor (hri'den: üstüne, üzerine) eklerinden bir araya gelir ve batan güneş olan Osiris'e karşı Batı'nın yükselen güneşi olarak "yukarı yükselen çocuk"u temsil eder. Böylece Osiris ve Horpichrud ya da Horus kimi zaman koca, kimi zaman da aynı annenin oğulları olarak bir varlık oluşturlar. Koç olarak tasvir edilen Aşağı Mısır'ın güneş tanrısı Chnum-Ra'nın yanında, başında balık taşıyan dişi ülke tanrıçası

[51] Krş. Aigremont, *Fuss-und Schuhsymbolik und Erotik* [*Ayak ve Ayakkabı Sembolizmi ve Erotizmi*].

[52] Brugsch, *Religion und Mythologie der alten Ägypter* [*Eski Mısırlıların Dini ve Mitolojisi*] s. 354.

vardır. Bi-neb-did'in (koç, yerel adı Chnum-Ra) anası ve karısıdır. Hibis'in ilahisine Amon-Ra'ya seslenilir:

> "Koçun (Chnum-) Mendes'te duruyor, dört tanrı olarak Thimus'ta birleşiyor. O, tanrıların efendisinin fallusudur. Boğa (yani koca), annesindeki ineğe (anne Ahet) sevinir ve erkek onun tohumuyla (Ka-mutef) döller."[53]

§ 358 Hatmehit, başka yazılarda[54] doğrudan Mendes'in anası olarak tanımlanır. (Mendes, Bi-neb-did: Koçun Yunanca biçimidir.) Ayrıca "iyi" olarak, ta-nofert yan anlamıyla birlikte "genç dişi" olarak anılır. İnek, ana sembolü olarak (RESİM 94) Hathor-İsis'in akla gelebilecek her biçiminde ve yorumunda (RESİM 63), özellikle aynı anda hem erkek hem de dişi doğalı, nemli ilk madde olan dişi Nun'da (buna paralel olarak ilk tanrıça Nit ya da Nêith'te) bulunur. Bu nedenle Nun'a şöyle seslenilir:[55] "Amon, ilk su[56] ... varoluşun başlangıcı." Nun, babaların babası, anaların anası olarak tanımlanır. Şu sesleniş, Nun-Amon'un Nit ya da Nêith'in dişi tarafına uygundur:

> "Esne'nin sahibesi, babaların babası, anaların anası, yaşlı, tanrı-ana, Nit, o, böcek ve akbabadır, başlangıçta var olandır."
>
> "Başlangıçta hiçbir şey yokken, doğum yokken doğuran, ışık tanrı Ra'yı doğuran (akbabayla tanımlanmış), yaşlı ana, Nit."
>
> "Güneşi doğuran, tanrılara ve insanlara tohum eken yaşlı inek."[57] (RESİM 67)

§ 359 "Nun" kelimesi, genç, taze, yeni kavramlarının yanı sıra, Nil taşkınının yeni gelen suyunu da tanımlar. "Nun," simgesel anlamıyla kaosun suyu için, genellikle Tanrıça Nunet'le temsil

---

53 *A.g.e.*, s. 310.

54 *A.g.e.*

55 *A.g.e.*, s. 112 vd.

56 Amon, Chnum'un baştanrı olduğu Theb'de, kendi kozmogonik bileşeni içinde, daha sonra "Tanrı'nın, suyun üzerinde süzülen ruhu (πνεῦμα)" olarak gelişen esintiyi temsil etmiştir; bu, oğul onları parçalayıp ayırana dek üst üste basılı duran kozmik anne babanın ilkel resmidir.

57 Brugsch, *a.g.e.*, s. 114 vd.

RESİM 66. Mithraik kurban üzerinde birbirini izleyen verimlilik Heddernheimer rolyefi.

edilen, doğuran ilk madde[58] için de kullanılır. Yıldızlı bedeniyle ya da aynı şekilde, gövdesi yıldızlı göksel inekle (RESİM 68) temsil edilen gök tanrıçası Nut ondan çıkmıştır.

§ 360 O halde güneş tanrısı yavaş yavaş göksel ineğin sırtına doğru geri çekiliyorsa, bunun anlamı açıktır: Horus olarak tekrar dirilmek üzere anaya geri dönüyor demektir. Sabahları ana tanrıça, öğlenleri kız kardeş olarak eş, akşamlarıysa yine ölüleri rahmine alan anadır.

§ 361 Osiris'in kaderi böyle açıklanır: Ana karnına, oradan sandığa girer, denize açılır, ağaç olur, Astarte sütunu olur, parçalara ayrılır, tekrar biçim verilir ve oğlu Hor-pi-chrud olarak yeniden doğar.

[58] *A.g.e.*, s. 128 vd.

§ 362 Bu mitin bize açıklayacağı başka sırlara girmeden önce, ağacın sembolüyle ilgili söylenecek bir şey daha var. Osiris etrafında biten ağacın[59] dallarında durur. Sarmalama ve yapraklarla örtme motifi (RESİM 64) güneş – daha doğrusu yeniden doğum mitlerinde sıklıkla bulunur. Buna verilecek örnekler, Uyuyan Güzel, ağaç gövdesinin kabuğuna kapatılmış kız[60] efsanesidir. İlkel bir efsane, sarmaşıklara dolanan güneş kahramanının nasıl kurtulması gerektiğinden söz eder.[61] Bir kız *rüyasında, sevgilisinin suya düştüğünü görür, onu kurtarmaya çalışır, ama önce yosunları ve deniz otlarını sudan çekip alması gerekir, sonra onu yakalar.* Bir Afrika efsanesinde kahraman, eyleminden sonra, ilk önce su yosunlarını çözüp açmak zorundadır. Bir Polinezya anlatısında kahramanın gemisi dev bir ahtopotun kolları tarafından sarılır. Ra'nın kayığı gece yolculuğu sırasında gece yılanı tarafından sarılır. Budha'nın doğum hikâyesinin Edwin Arnold tarafından şiirsel işlenişinde aynı şekilde sarmalama motifi yer alır:

"Queen Maya stood at noon, her days fulfilled,
Under a Palso in the Palace-grounds,
A stately trunk, straight as a temple-shaft,
With crown of glossy leaves and a fragrant blooms;
And, -knowing the time come– for all things knew –
The conscious tree bent down its bows to make
A bower about Queen Maya's majesty;
And Earth put forth a thousand sudden flowers
To spread a couch; while, ready for the bath,
The rock hard by gave out a limpid stream
Of crystal flow. So brought she forth the child..."[62]

---

[59] Benzer motif Mısır Bata masalında da vardır. (Erman, *The Literature of the Ancient Egyptians* [*Eski Mısır Edebiyatı*], s. 156.

[60] Grimm'deki Sırp şarkısına dayanır. *Deutsche Mythologie* [*Alman Mitolojisi*] II, s. 544.

[61] Frobenius, *a.g.e.*, s. 271 vd.

[62] *The Light of Asia* [*Asya'nın Işığı*], s. 23 vd. Krş. Kaya, ağaç ve suyun doğum sahnesinde yer aldığı Cermen Aschanes'in doğumu. Spitteler kendi *Prometheus*'unda doğanın dünyaya getirilen "mücevheri" nasıl karşıladığını tanımlamak için, seven ağaca dair aynı motifi kul-

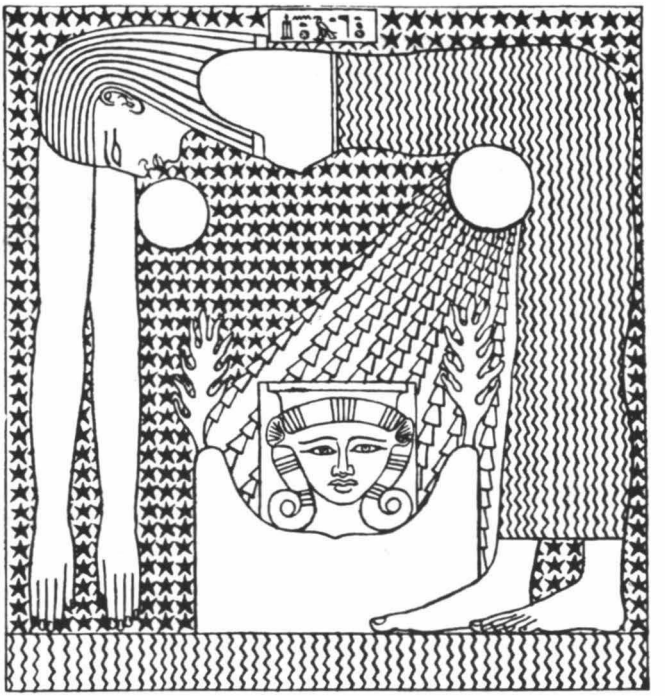

RESİM 67. Güneşi doğuran Nıl. Mısır rolyefi

[Zamanı dolduğunda, sarayın avlusunda durdu
Maya, bir palsa'nın* altında
Güçlü gövdesiyle, bir kule gibi yükselerek,
Kokulu çiçeklerle, muhteşem yapraklarla dolu.
Her şeyi bilen olarak malum olmuştu ona:
Saat gelip çatmıştı.
Ve ağaç şimdi zirvesini indirdi yere
Majesteleri kraliçenin önünde eğilmek için.
Toprağı bir anda filizlendirdi binlerce çiçekle,
Bir döşek yapmak için,
Ve hemen kayaların dibinden

lanmıştır. Bu, Buddha'nın doğumundan bir alıntıdır. Krş. *om mani padme hum*: Ah, lotustaki mücevher! (Spitteler, *Prometheus und Epimetheus* [*Prometheus ve Epimetheus*], s. 125 vd.)

Kutup ve kutupaltı iklimlerde görülen sıklıkla oval, çok alçak donmuş tepecikler –çn.

Yıkanmaya hazır, kristal bir su fışkırdı.
Böyle acısız getirdi oğlunu dünyaya...] (s. 3)
(*Die Leuchte Asiens* [*Asya'nın Işığı*],
Almancaya çev. Arthur Pfungst.)

§ 363 Buna çok benzer bir motifle Sisamlı Hera'nın kült efsanesinde karşılaşırız. Tanrıçanın resmi her yıl tapınaktan "kaybolur" ve deniz kıyısındaki bir hayıt ağacının dallarıyla sarmalanmış halde (krş. RESİM 64) bulunarak düğün pastasıyla ağırlanır. Bu şenlik öncelikle ἱερὸς γάμος'dür (kutsal evlilik), çünkü Zeus'un başlangıçta Hera'yla uzun süreli, gizli bir aşk ilişkisi yaşadığına dair efsane Sisam'da yaygındır. Hatta Platea ve Argos'ta* düğün alayı bakirelerle, düğün yemekleriyle vs tasvir edilmiştir. Şenlik, evlilik mevsimi olan Γαμηλιών'nda (şubat başı) başlar. Ama resim Platea ve Argos'ta da ormandaki ıssız bir yere götürülmüştür. Bu da Plutarkhos'ta yer alan, Zeus'un Hera'yı kaçırarak Kithairon'daki bir mağaraya sakladığı efsaneye uygundur. Ancak şimdiye kadarki açıklamalarımıza göre, bundan bir başka düşünce silsilesinin sonucunu, yani *hieros gamos*la ilişkisi olan yeniden gençleşme büyüsünü çıkartabiliriz. Kaybolmak, ormanda, mağarada saklamak, hayıt ağacıyla[63] sarmalanmak, ölüme ve yeniden doğuşa işaret eder. Γαμηλιών'daki ilkbahar öncesi dönem (düğün zamanı) buna çok iyi uyar. Pausanias gerçekten de Argos'taki Hera'nın her yıl Kanathos kaynağında yıkanarak tekrar bakire olduğuna değinir.[64] Bu yıkanmanın anlamı, Hera Teleia'nın** Platea kültünde su taşıyıcı olarak ortaya çıkan üç sesli perilere dair anlatıyla daha da vurgulanır. Zeus'un Ida dağındaki evliliğinin tanımlandığı *Ilias*'ın anlatısında şöyle der:

Böylece Zeus, büyük bir coşkuyla kucakladı karısını.
Altlarındaki kutsal toprak, yeşeren otlar yarattı.
Çiy düşmüş çiçeğiyle nilüferi, şebnemle safranı,

---

* Platea, Yunanistan'ın kuzeyinde; Argos ise güneyinde, Mora yarımadasında yer alan antik kentlerdir –çn.

63 Δύγος, dalları bükülüp örülebilen söğüt ağacıdır. λυγόω örmek demektir.

64 *Beschreibung von Griechenland* [*Yunanistan Tasviri*] II:38, 2, s. 189.

** Hera'nın, yetişkin kadın anlamına gelen adlarından biri –çn.

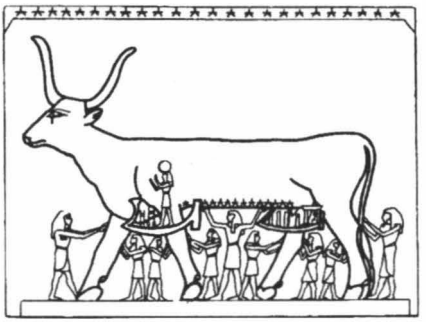

RESİM 68. Göksel inek. I. Sethos'un mezarından, Mısır

Onları taşıyan toprağın üzerinde, sık ve gevşek yükseldiler.

Bunların üzerinde yattılar ikisi ve bir bulut sardı etraflarını,
Güzel ve altın gibi parlayan; alçaldı aşağı görkemli kokusuyla.
Böylece huzurla uyudu babaların yücesi, Gargaros'un
tepesinde,
Uyku ve aşk sersemliğinde, tuttu karısını kolları arasında.[65]

§ 364 Drexler bu tasvirde,[66] okyanusun uzak batı kıyısındaki tanrıların bahçesine yönelik bir ima sezer. Bu düşünce Homeros öncesi bir *hieros gamos* ilahisinden alıntı olabilir.[67] Sözü edilen batıdaki ülke, güneşin battığı yerdir, Herakles ve Gılgamış, güneşin ve anaç denizin sonsuza dek gençleştiren birleşmeyle evliliklerini tamamladıkları yere gitme çabasındadır. *Hieros gamos*un bir yeniden doğum mitiyle bağlantılı olabileceği yolundaki tahminimiz buna göre kendini doğrulayabilir. Pausanias,[68] buna yakın bir mit parçasından, yani Artemis Orthia* resminin,

[65] XIV:294-296.

[66] Özellikle tam da bu yerde (288. mısra), çam ağacının tepesinde oturan uykunun tanımı yapılır. "Dikenli dallarla sarmalanmış halde hep aynı yerde oturur,/geceleri dağlarda kanat çırparak ses veren kuşlar gibi." Bu motif *hieros gamos*a aitmiş gibi görünür. Krş. Hephiastos'un Ares ve Aphrodite'i zina ederken yakalayıp, tanrılarla alay etmek için sarmalayıp bağladığı sihirli ağ.

[67] *Bkz.* Roscher, *Lexikon* [*Sözlük*], I. Sütun. 2102, 52 vd.

[68] *A.g.e.*, III, 16, 11, s. 231.

* Orthia, Peloponnese yerel tanrısıdır. Artemis Orthia tapınağı burada bulunur –çn.

bir söğüt ağacının dalları arasında bulunduğu için Lygodesma (söğütlerle bağlanmış) adını da aldığından söz eder; bu anlatıda, yukarıda sözü edilen âdetleriyle birlikte Yunanistan'da yaygın *hieros gamos* şenlikleri arasında bir ilişki varmış gibi görünür.

§ 365 Frobenius'un güneş mitlerinin en olağan öğelerinden biri olarak belirttiği "oburca yutma"* motifi (RESİM 69 ve 70) buraya (mecaz anlamda) çok yakın durur. "Ejderha balina" daima kahramanları yutar. Yutma kısmi de olabilir. Okula gitmekten hoşlanmayan altı yaşında bir kız çocuğu rüyasında *bacağına kocaman, kırmızı bir solucanın sarıldığını* görür. Beklenenin tersine, bu hayvana karşı sevecen bir ilgi duyar. Anne eksikliğini yaşça büyük olan bir kız arkadaşıyla gideren yetişkin bir hasta, kız arkadaşından ayrılamadığı için şu rüyayı görür: *Geniş bir akarsuyu geçmek üzeredir. Ortada köprü yoktur. Ama karşıya geçebileceği bir yer bulur. Tam karşıya geçeceği sırada, suda gizlenen kocaman bir yengeç ayağını yakalar ve bir daha bırakmaz.*[69]

§ 366 Bu tablo etimolojik olarak da mevcuttur: Anlamı kuşatmak, sarmalamak, döndürmek, çevirmek olan, bir Hint-Avrupa kökü vardır: *vélu-vel.* Sanskritçede *val, valate*: kaplamak, sarmalamak, kuşatmak, çevirmek; *vallî*: sarmaşık bitkisi; *ulûta*: boa yılanı; Latince *volûtus*; Litvancada *velù, velti*: dolamak; kilise Slavcasında** *vlina*; Eski Yüksek Almanca *wella*: *Welle* [dalga] kelimeleri bu kökten türemiştir. *Vélu* köküne, kılıf, yumurta zarı, rahim anlamına gelen *vlvo* kökü de dahildir. Sanskritçede *ulva, ulba* da aynı anlamlara sahiptir. Latincede bu, *volva, volvula, vulva* olur. Verimli tarla, bitki örtüsü anlamlarıyla *ulvorâ* da *vélu* kökünden gelir. Sanskritçede *urvárâ*: ekili tarla, Zendçede

---

* *Verschlingen* Almancada hem oburca yemek, tıkınmak, yalayıp yutmak, hem de birbirine dolanmak, kördüğüm olmak, dolaşmak anlamındadır –çn.

69 Bunun için *Über die Psychologie des Unbewussten*'deki [*Bilinçdışının Psikolojisi Üzerine*] açıklamalarıma bakılabilir (§ 123 vd).

** Kilise Slavcası, Slavca konuşulan ülkelerde Ortodoks ve Katolik kiliseleri tarafından kullanılan, geleneksel bir liturji dilidir –çn.

urvara: bitki demektir. Aynı kök *vel* aynı zamanda dalgalanmak anlamına da gelir. Sanskritçede *ulmuka*: yangın demektir. Γαλέα, Fέλα, Gotçada *vulan*: dalgalanmaktır. Eski Almanca ve Eski Yüksek Almanca *walm*: sıcaklık, kor[70] anlamına gelir. (Güneş kahramanlarının karmaşa durumunda sıcaktan saçlarının dökülmesi tipiktir.) Ayrıca *vel* kökü "tınlamak"[71] ve istemek, dilemek olarak da kullanılır.

§ 367 Sarmalama motifi ana sembolüdür.[72] Sarmalayan ağaçlar motifi aynı zamanda doğuran analardır. (RESİM 76) Yunan efsanelerinde (μελίαι νύμφαι) dişbudaklar insan soyunun değişmeyen anaları olmuşlardır. ***Bundeheş*** ilk insanlar Meşia ve Meşiane'yi

---

[70] Fick, *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen* [*Hint-Avrupa Dilleri Karşılaştırmalı Sözlüğü*] I, s. 132.

[71] Krş. "Ses veren güneş" (Goethe, § 235).

[72] "Kapanan kayalar" motifi de olasılıkla yutma motifine aittir (Frobenius, *a.g.e.*, s. 405). Kahraman, gemisiyle (ısıran kapılar, gövdelerini kapatan ağaçlar gibi) kapanan iki kayanın arasından geçmek zorundadır. Geçiş sırasında çoğunlukla kuşun kuyruğu (ya da geminin kıç tarafı, vs) araya sıkışır: Burada yine sakatlanma ("kol burkma") motifi göze çarpar. Scheffel bu tabloyu ünlü baladı "Bir Ringa Balığı İstiridyeye Âşık"ta kullanmıştır, vs. Şarkının sonunda istiridye ringa balığını öperken onun başını kabukları arasına sıkıştırır. Zeus'a ölümsüzlük yemeğini getiren güvercinler kapanan kayaların arasından geçmişlerdir. Frobenius'un da değindiği gibi, sadece sihirli sözcükle açılan kayaların ya da mağaraların, kapanan kayalar motifiyle yakın ilişkisi vardır. Bu bakımdan en tipik olan, bir Güney Afrika efsanesidir (Frobenius, *a.g.e.*, s. 407): "O zaman kayanın adını söyleyerek yüksek sesle haykırmak gerekir: 'Untunjambili kayası, içeri girebilmem için kendini aç.' Ama söz konusu kişiye kendini açmak istemeyen kaya şöyle yanıt verebilir: 'Kaya çocuklar tarafından açılmaz, sadece havada uçan kuşlar tarafından açılır!'" Burada dikkati çeken, kayayı hiçbir insan gücünün değil, sadece bir sözcüğün – ya da bir kuşun açabilmesidir. Sadece bu ifade bile kayanın açılmasının, yapılması gerçek anlamda gereken bir iş değil, sadece yapılması istenen bir şey olduğunu anlatır. "Dilemek," Ortaçağ Almancasında "yapabilmek, olağandışı bir şey başarmak" da demektir. Kuş, "dilek düşüncesi"ni temsil eder.
Orta Pers dilinde ilk yaratılış ya da temel anlamına gelen *Bundeheş*, Zerdüşt dinine ait kozmogoni, efsane ve mitlerden oluşur –çn.

RESIM 69. Güneşi yutan iblis. Rölyef, Doğu Java (15. yy).

Reivas ağacı olarak sembolize eder. Kuzey mitlerine göre insanları yaratırkan Tanrı'yı canlandıran madde *trê*: ağaç, tahta[73] olarak tanımlanır.[74] ὕλη: tahta da aklıma gelenler arasında. Dünyanın batışı sırasında evrenin dişbudak ağacı Yggdrasil'in gövdesinde saklanan bir insan çiftinden daha sonra yeni dünyanın soyları türemiştir.[75] Evrenin dişbudağı batma anında koruyan ana, ölüm ve yaşam ağacı, bir ἐγκόλπιον[76] olur. Evrenin

[73] Grimm, *a.g.e.*, I, s. 474.

[74] Atina'da kavak ağacından oyulmuş Αἰγειροτόμοι soyu vardı.

[75] Herrnann, *Nordische Mythologie* [*Kuzey Mitolojisi*], s. 589.

[76] Java kabileleri tanrı resimlerini bir ağaçta açtıkları yapay çukura koyarlardı. Pers mitinde beyaz Haoma, Vourukasha denizinde yetişen, balık Kharmâhî'nin korurcasında çevresinde dolandığı ve onu Ahriman'ın kurbağalarına karşı savunduğu, göksel bir ağaçtır. Sonsuz yaşam, kadınlara çocuk, genç kızlara koca ve erkeklere at verir.

dişbudak ağacının yeniden doğum işleviyle birlikte *Mısır'ın Ölüler Kitabı*'nda yer alan "Doğu Ruhu'nun Bilgi Kapısı" adlı bölümdeki tablo da anlaşılır hale gelir:

> "Kutsal teknede kaptan benim. Ra'nın[77] kayığında dinlenmesine izin verilmeyen dümenci benim. Ortasından çıkan Ra'nın bulutlara yükseldiği zümrüt yeşili ağacı ben tanıyorum."[78]

§ 368 Kayık ve ağaç (ölü kayığı ve ölü ağacı) burada birbirlerine yakındırlar (krş. § 361). Tablo, Ra'nın ağaçtan doğarak yükseldiğini anlatır. Heddernheimer rölyefinde bedeninin yarısı bir ağacın tepesinden sarkan güneş tanrısı Mithra da olasılıkla aynı biçime işaret eder. (RESİM 77) Başka bir anıtta, bedeninin yarısına dek aynı biçimde bir kayanın içine sıkışmıştır ve bu yolla kayadan doğuşu canlandırır. Mithra'nın doğum yerinde sıklıkla bir nehir bulunur. Bu sembol kümelenmesi, ormanın orta yerindeki[79] bir fıskiyede[80] bulunan bir reçine kayasından çıkan ilk Saksonya kraliçesi Aschanes'in doğumuyla denkleşir. Burada tüm ana sembollerini, toprağı, tahtayı ve suyu bir arada buluruz. Bu nedenle ortaçağda ağaca şiirsel bir saygı ifadesi olarak "kadın" denmesi mantıksız değildir. Hıristiyan efsanelerinin, İsa'nın sıklıkla yeşermiş ve meyveleri olan bir ağaçta çarmıha gerili biçimde tasvir edildiği ölüm ağacını yaşam tahtası, yaşam ağacı yapması aynı şekilde şaşırtıcı değildir. (RESİM 71) Haçın, henüz Babil'de kült sembol olarak onaylanmış yaşam ağacına geri götürülmesini, haç tarihi eleştirmeni Zöckler de[81] kesinlikle olası görür. Sembolün Hıristiyanlık öncesi (dünya genelinde yaygın olan) anlamı bu yoruma aykırı değil, bunun tam

---

Ağacın *Mînôkhired*'deki adı "ölü bedenin hazırlayıcısı"dır. (Spiegel, *Erânische Altertumskunde* [*İran Arkeolojisi*] II, s. 114 vd).

77 Güneşi ve ruhu, doğmak üzere ölüler denizinden geçiren güneş kayığı.

78 Brugsch, *Religion und Mythologie der alten Ägypter* [*Eski Mısırlıların Dini ve Mitolojisi*], s. 177

79 Benzer şekilde İsa 5:1: "Yontmuş olduğunuz kayalara, onlardan kazdığınız kuyunun kubbesine bakın." Başka kanıtlar için *bkz.* A. von Löwis of Menar, "Nordkaukasiche Steingeburtsagen" ["Kuzey Kafkasya Taş Doğumu Efsaneleri"].

80 Grimm, *a.g.e.*, I, s. 474.

81 *Das Kreuz Christi* [*İsa Haçı*], s. 51 vd.

RESİM 70. Simyada güneşi yutan aslan.
Elyazması, St. Gallen vakıf kütüphanesi (17. yy).

tersidir, çünkü, anlamı yaşam demektir. Haçın (burada güneş çarkının temsili olarak eşit kollu ve gamalı haçın) aşk tanrıçasının kültünde olduğu gibi, güneş kültünde de görünmesi yukarıdaki (tarihi) anlama hiçbir şekilde aykırı değildir. Hıristiyan efsaneleri bu semboliği fazlasıyla kullanmışlardır. Haçın Âdem'in mezarından yetişerek büyüdüğü tasvir, ortaçağ sanat tarih uzmanları için tanıdıktır. (RESİM 72) Efsaneye göre Âdem, Golgotha tepesinde gömülüdür. Seth mezarının üstüne cennet ağacından bir dal dikmiştir ve bu, daha sonra İsa'nın çarmıhı ve ölüm ağacı olacaktır.[82] Bilindiği gibi günah ve ölüm, Âdem'in işlediği suçla birlikte dünyaya gelmiş ve İsa kendi ölümüyle bu suçumuzun kefaretini ödemiştir. Âdem'in nerede suç işlediği sorusuna verilecek yanıt şudur: Cennet ağacının meyvesini yemeye cüret ederek affedilmez bir günah işlemiş ve ölümle cezalandırılmıştır.[83] Bunun sonuçlarını bir Yahudi efsanesi anlatır:

[82] Seth efsanesi Jubinal, *Mystères inédits du XV. siécle* [*XV. Yüzyılın Keşfedilmemiş Gizemleri*], cilt II, s. 16 vd'da bulunabilir. Zöckler'deki alıntı: *A.g.e.*, s. 241.

[83] Alman kutsal ağaçlar da kesin olan tabu yasağının içindedir: Yapraklarının bir tekinin bile koparılmasına izin yoktur ve gölgesinin ulaştığı yerlerde ekim yapılmaz.

RESİM 71. Yaşam ağacındaki İsa. Tablo. Strassburg.

İlk günah işlendikten sonra cennete bir kez daha dönüp bakmasına izin verilen biri, orada bir ağaç ve dört nehir görür. Ama ağaç kurumuştur ve dallarında bir bebek durmaktadır. Ana hamile kalmıştır.[84]

[84] Bir Alman efsanesine göre (Grimm, *a.g.e.*, II, s. 809), henüz cılız bir sürgün olarak bir duvar dibinde yetişen ağaç büyüdüğü ve kesilen kütüğünden beşik yapıldığı zaman, kurtarıcı doğacak ve beşiğin içinde sallanacaktır. Formül şöyledir (*a.g.e.*): Bir ıhlamur dikilir, tepesinden verdiği iki sürgünden (daldan) bir beşik yapılır: O beşiğe ilk hangi çocuk yatarsa, yaşamın kılıcıyla ölüme gidecek olan odur

§ 369 Âdem'in Havva'dan önce şeytani bir dişi olan Lilith'e tutulduğu ve onunla iktidar savaşına girdiği yolundaki bu dikkate değer efsane, Yahudi geleneğiyle örtüşür. Bu dişi, Tanrı'nın adıyla yaptığı büyü sayesinde havaya yükselir ve kendini denizde gizler. Ama Âdem onu üç meleğin[85] yardımıyla geri dönmeye zorlar. Lilith, hamileleri korkutan ve yeni doğan çocukları kaçıran bir Mar'a [karabasan] ya da Lamia'ya dönüşür. (RESİM 73). Buna paralel olan mit, çocukları korkutan gece hayaletleri, Lamialardır. En eski efsane, Lamia'nın Zeus'u baştan çıkardığı, ama kıskanç Hera'nın, Lamia'nın sadece ölü çocuklar dünyaya getirmesine neden olduğu yolundadır. Lamia o zamandan sonra çocukların öfkeli takipçisi olur ve bulduğu yerde onları öldürür. Annenin genellikle doğrudan bir cani[86] ya da insan yiyici olarak ortaya çıktığı bu motif masallarda sıklıkla tekrarlanır (RESİM 74); bilinen bir Alman örnek Hansel ve Gretel masalıdır. Λαμία da büyük, açgözlü bir deniz balığıdır[87] ve Frobenius'un üzerinde çalıştığı ejderha balina motifine bir köprü oluşturur. Burada yine ölümü[88] simgeleyen, açgözlü balık biçimindeki korkunç anne tablosuna rastlarız. Frobenius'ta canavarın sadece

---

ve sonra kurtuluş gelecektir." Gelecekle ilgili öngörüler yine Cermen efsanelerinde de dikkate değer biçimde filizlenmiş ağaçla ilintilidir. Krş. İsa'yla ilgili yapılan "sürgün" ya da "çubuk" tanımlamaları.

85 Bunda belki "kuşun yardımı" motifi sezilebilir. Melekler aslında kuştur. Krş. Yeraltı dünyasının ruhlarının kuş giysileri, "ruh kuşu"; *sacrificum mithriacum*'da [Mithra'ya kurban vermek] Tanrı'nın elçisi ("melek") bir kargadır; Tanrı elçisi kanatlıdır. Ayrıca Yahudi geleneğinde melekler erkektir. Üç melek sembolünün, daha alttakiyle savaşta üst; hava, daha doğrusu ruh üçüzü olarak dişi gücünü temsil etmesi önemlidir. Karşılaştırma için "Zur Phänomenologie des Geistes im Märchen" ["Masallardaki Ruhun Fenomolojisi Üzerine"] (§ 419 vd) adlı çalışmama bakılabilir.

86 Frobenius, *a.g.e.*, s. 110 vd.

87 Λαμός: girtlak, oyuk, mağara; τὰ λαμία: darboğaz.

88 δελφίς: yunus ve δελφύς: uterus arasında yakın ilişki göze çarpar. Delfi'de bir darboğaz ve sacayağı bulunur (δελφινίς: yunus biçimi ayaklı, Delfi tarzı masa). Krş. Yunus üzerindeki Melicertes ve Melkarth'a yakılan kurban. [Melicertes: Annesi Ino'yla birlikte ölümsüzleştirilmiş Thebai prensi Palaimon'un ölümlü adı. Melkarth: Tyre ve Kartaca'da tapılan bereket tanrısı –çn.]

insanları değil (RESİM 74), hayvanları, bitkileri, hatta bütün bir ülkeyi yuttuğuna dair sayısız örnek bulunur. Sonra her şey kahramanların şanlı yeniden doğumuyla kurtulur.

§ 370 Lamialar, dişi doğaları fazlasıyla kanıtlanmış, tipik karabasanlardır.[89] Yaygın özellikleri, kurbanlarını ata bindirmeleridir. Benzerleri, binicilerini çılgınca koşturan hayalet atlardır. Bu sembol biçiminde, masal açıklamasıyla ilgili Laistner'ın[90] denemesiyle artık anlamlı hale gelen kâbus tipi kolayca görülür. At binmek, çocuk psikolojisiyle ilgili araştırmaların sonuçlarıyla farklı bir bakış açısı elde eder: Freud'un ve benim,[91] bu konuyla ilgili çalışmalarımız bir yandan atın korku olarak anlamını, öte yandan at binme fantezisinin görünüşteki cinsel karakterini kanıtlarlar. Buradaki önemli unsur, ancak cinsellik açısından ikincil olarak anlam kazanan *ritim* olabilir. Bu deneyimi dikkate aldığımız takdirde, evrenin ana karakterli dişbudak ağacı Yggdrasil'in Almancasının "korku atı" olduğunu duyduğumuza, bu bizi artık pek fazla şaşırtmaz. Cannegieter karabasanlarla ilgili şöyle der: "Abigunt eas *nymphas* (matres deas, mairas) hodie rustici *osse capitis equini tectis injecto*, cujusmodi ossa per has terras in rusticorum villis crebra est animadvertere. Nocte autem ad concubia equitare creduntur et equos fatigare ad longinqua itinera."[92] *Mar** ve atın birlikteliği, ilk bakışta etimolojik olarak da varlık gösterir – *nightmare* ve

---

[89] Krş. Jones'un kapsamlı derlemesi, *On the Nightmare* [*Kâbus Üzerine*].

[90] Laistner, *Das Rätsel der Sphinx* [*Sfenks Bilmecesi*].

[91] Freud, *Analyse der Phobie eines 5 jährigen Knaben* [*5 Yaşındaki Bir Erkek Çocuğunun Fobi Analizi*] ve Jung, *Über Konflikte der kindlichen Seele* [*Çocuksu Ruhun Çelişkileri Üzerine*].

[92] *Epistola de ara ad Novimagum reperta*, s. 25 (Alıntı: Grimm, *a.g.e.*, II, s. 1041). "Köylüler bu dişi ruhları (anaları, Moiraları) at başının kemiğini çatılara atarak kovalarlardı ve bu tür kemiklere buralardaki köylü evlerinde sık rastlanır. Ama geceleri uyku zamanından önce atları uzun süre koşturarak yormaları gerekti." [Moiralar: Kader tanrıçaları –çn.]

* Karabasan anlamına gelen *Nachtmahr*'ın aynı anlama gelen kökü. Metinde yer alan köklerin okunuş ve yazılış biçimleri arasındaki benzerlik vurgulandığı için karabasan anlamına gelen *Mar* sözcüğü orijinal haliye bırakılmıştır –çn.

RESİM 72. Âdem'in mezarındaki haç.
Notre Dame Katedralinin batı kapısı (1280 civarı)

mare (İngilizce). Ama *Mähre*'nin* Hint-Avrupa kökü Almandır. *Mähre* attır, İngilizce *mare*, Eski Yüksek Almanca *marah* (aygır) ve *meriha* (kısrak), Eski Kuzey dilinde *merr* (*mara*: cin),** Anglosakson dilinde *myre*'dir (*maira*). Fransızca *cauchemar* [karabasan], *calcare*: basmak, ezmekten gelir (sıkıştırmak, ezmekle ilgili yinelemeli anlamı bu yüzdendir), tavuğu "basan" horoz anlamında da kullanılır (horoz basması). Bu hareket aynı şekilde *Mar* için de tipiktir. Kral Vanlandi*** için bu nedenle şöyle derler: "Mara tradt hahn" Mar onu uykusunda basarak öldürdü."[93] Cin ya da *Mar* için eşanlam, *Troll* ya da "basan, çiğneyen"-dir. Bu hareket (*calcare*), yine Freud'un ve benim, çocuklarla il-

* *Mahr*: karabasan, *Mähre*: karabasanlar –çn.

** Almancada kâbus anlamına gelen *Alptraum*'un kök hecesi –çn.

*** İsveç'in en eski kraliyet soyundan gelen yarı efsanevi kral –çn.

93 Grimm, *a.g.e.*, II, s. 1041.

gili edindiğimiz deneyimlerle de kanıtlanmıştır. Çocuklarda ritim açıkça önde gelirken ayakla basma ya da "tepinme" ikinci derecede belli bir cinsel anlam içerir. Tıpkı Mara gibi "Stempe" de ezer, çiğner.[94]

§ 371 Ortak-Aryan kök olan *mar*, ölmek demektir; bu nedenle *mara*, "ölü" ya da "ölüm" anlamına gelir. *Mors*, μόρος: kader, (yine μοῖρα'dan türemiştir.)[95] Bilindiği üzere, evrenin dişbudak ağacı altında oturan Norneler de Klotho, Lachesis ve Atropos gibi kaderi temsil ederler. *Fatae* kavramı Keltlere de Almanlar için tanrısal anlamı olan *matres* ve *matronae*'den* geçmiş olabilir.[96] *Julius Caesar*'daki ünlü bir yer, bize annelerin bu anlamından söz eder: "ut matresfamiliae eorum sortibus etvaticinationibus declararent, utrum proelium committi ex usu esset, nec ne."[97]

§ 372 Fransızcadaki *mère*'in, *Mutter* [anne] ve *Mar* arasında akustik olarak güçlü bir benzerlik oluşturması, *Mar*'ın etimolojisine eklenebilir, ancak etimolojik olarak hiçbir şeyi kanıtlamaz. Slavcada *mara*, cadı; Lehçede *mora*: cin demektir. *Mor* ya da *more* (İsviçre Almancasında) (küfür olarak da) ananın domuzu anlamındadır. Bohemya dilinde *mura*, karabasan ve gece kelebeği, sfenks demektir. Bu farklı ilişki, kelebek benzetmesinin, ruhun sembolü olduğu gerçeğiyle açıklanabilir. Sphingidler,

---

[94] Grimm, 1. [Bu kelime, Grimm masallarında geçer; çocuklar, masaya konan yemekleri bitirmeleri için uyarılırlar. Yemekleri *stempe* ile yemeleri gerekir. Bu, tıka basa, ittirerek anlamına da gelebilir, ama kesin anlamı yoruma açıktır Masala dair bir yorumda, Stampare adlı, geceleri korku veren bir kadından söz edilir –çn.]

[95] Krş. Herrmann, *a.g.e.*, s. 64, ve Fick, *a.g.e.*, s. 284 vd.

* Galyalılar, Romalılar ve Cermenler tarafından tapılan ana tanrıça, aynı zamanda Roma döneminde evli kadın anlamında –çn.

[96] Grimm, *a.g.e.* I, s. 345 s.

[97] "... evin anaları böylece bir savaş açmanın kazançlı olup olmayacağını kehanetleri okuyarak açıklarlardı." (*De bello Gallico*, I, 50) Ayrıca karşılaştırma için *bkz.* Delfi boğazının ve Mimir kaynağının kehanet olarak anlamı. [Mimir: Yggdrasil (dişbudak), diğer adıyla Nordik Dünya Ağacı. Yggdrasil'in uçsuz bucaksız kökleri vardır. Şiirsel Eddu'ya göre bu kökler ölüler diyarında bulunur. Her kökün beslendiği bir kaynak vardır –çn.]

RESİM 73. Lamia yeni doğan bebeği kaçırırken.
"Harpyaların mezarından" fresk, Xantos akropolisi.

alacakaranlıkta çıkan pervanelerdir; karabasanlar gibi karanlıkta gelirler. Μόρος (kader) kelimesinin Athena'nın kutsal zeytin ağacı μορία'dan [Moria] türediği burada söylenebilir. Halirrhotios ağacı kesmek istediyse de baltayla kendini öldürmüştür.

§ 373 *Mar* ve *mère*'in, *Meer* [deniz] ve Latince *mare* [deniz] ile olan akustik, rastlantısal ve etimolojik ilişkisi kayda değerdir. Bu belki de, bizim için öncelikli olarak tek dünyanın, daha sonra tüm dünyanın sembolü anlamına gelen ananın "büyük ve orijinal simgesi"ne işaret ediyor olabilir mi? Çünkü Goethe analar için şöyle der: "Tüm yaratıkların sembolleri onların etrafında süzülür."[98] Hıristiyanlar da ana tanrıçalarını yine suyla birleştirmekten vazgeçememişlerdir: "Ave maris stella" bir Meryem ilahisiyle başlar. Çocuk dilindeki *ma-ma* kelimesinin (ana göğsü) olası her dilde kendini tekrarlaması ve iki dinsel kahraman

[98] Krş. § 299'un sonu.

adlarının Maria ve Maya olması kuşkusuz önemli olmalıdır. Çocuğun annesinin at olması, çocuğun sırtta taşındığı ya da kalçanın üzerine bindirildiği ilkel âdette kendini en belirgin biçimde gösterir. Odin dünyanın dişbudak ağacına, annesi "korku atı"na asılmıştır.

§ 374 Mısır yorumuna göre ana tanrıça İsis'in güneş tanrısına yılanla oynadığı kötü oyunu daha önce gördük. Plutarkhos'un aktarımında İsis, oğlu Horus'a karşı aynı şekilde haince davranır: Çünkü Horus, Osiris'i kalleşçe öldüren Typhon'u yenmiştir. Ama İsis onu tekrar serbest bırakır. Bunun üzerine öfkelenen Horus annesine zor kullanır ve başındaki[99] kraliyet süsünü ondan çekip alır. Hermes bu nedenle İsis'in başına daha sonra bir inek başı oturtacaktır. (RESİM 63) Horus bu sefer Typhon'u ikinci kez yener. Typhon, Yunan efsanelerinde bir ejderhadır. Horus'un savaşının, güneş kahramanlarının "ejderha balina"yla olan tipik savaş olduğu, onaya gerek kalmayacak kadar açıktır. Ama ejderha balinanın, korkunç annenin, insanları parçalayıp yiyen ölümcül, obur boğazın bir simgesi olduğunu biliyoruz.[100] (RESİM 74) Bu canavarı alt eden, yeni ya da ebedi gençlik elde eder. Ama bunun için tüm tehlikelere karşın, çoğunlukla canavarın karnına inmeli[101] ("cehennem yolculuğu") ve aşağıda biraz zaman geçirmelidir ("gece denizinin hapishanesi").[102]

§ 375 Buna göre, gecenin yılanıyla yapılan savaş, utanç verici bir suç işleyen, yani oğluna ihanet etmeye kalkışan anneyi alt etmek anlamına gelir. George Smith'in keşfettiği, büyük bölümü Asurbanipal'in kütüphanesinden oluşan, dünyanın yaratılışı destanına dair Babilce parçalar, bu ilişkilerin bütünüyle doğru olduğunu kanıtlar. Metinlerin oluşum tarihi Hammurabi'nin

---

[99] Plutarkhos, *De Iside et Osiride* [*İsis ve Osiris*], 19, 6, s. 31 vd.

[100] Krş. Frobenius'ta (*a.g.e.*) balina karnının basitçe ölüler ülkesi olduğuna değinilen egzotik mit.

[101] Karabasanın girdiği delikten tekrar dışarı çıkması, onun değişmez özelliklerinden biridir. Bu motif anlaşılır biçimde tekrar doğuş mitine aittir.

[102] Frobenius, *a.g.e.*, s. 264 vd.

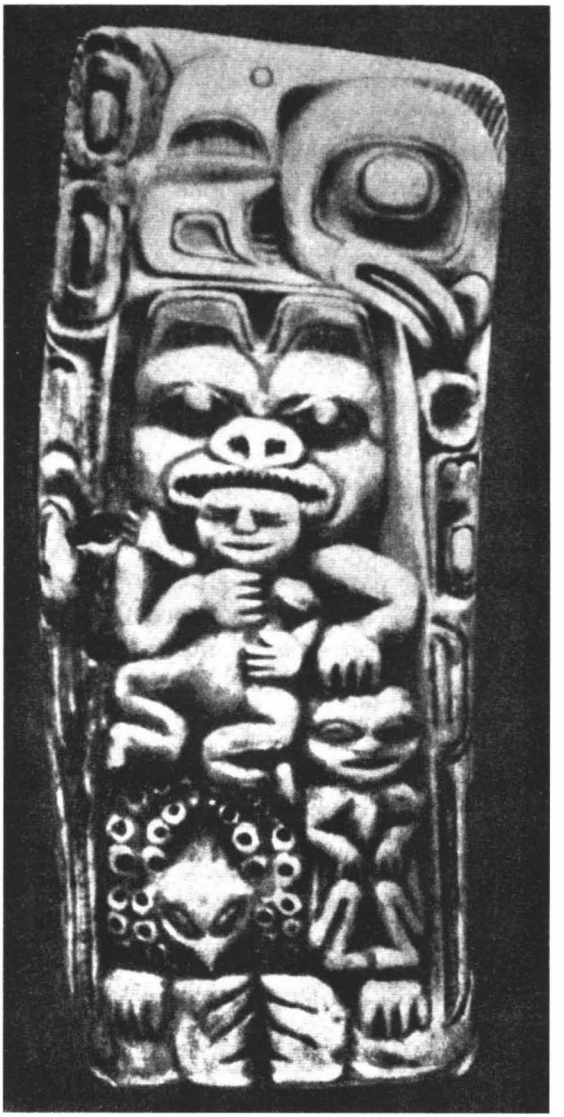

RESİM 74. İnsan yiyen ana. Güneydoğu Alaska'daki (modern) Tlingit kabilesine ait şaman muskası.

dönemine denk düşebilir (İÖ 2000). Bu yaratılış hikâyesinden, çoktandır bilindik olan derin suların oğlu ve bilgelik[103] tanrısı Ea'nın, Apsû'yu yendiğini öğreniriz. Apsû büyük tanrıları yaratandır. Ea böylece babasını yener. Ama Tiâmat intikam peşindedir. Tanrılara karşı savaşmak için hazırlanır:

"Her şeyi oluşturan Hubur Ana,
Karşı konmaz silahlar sağladı, dev yılanlar doğurdu
Sivri dişli, her bakımdan (?) acımasız;
Kan yerine zehirle doldurdu karnını.

Öfkeli dev sürüngeni (?) donattı korkunçlukla;
Korkunun ihtişamıyla dolup taşırdı, yükselircesine
biçim verdi (?)
Korkudan ölmeliydi (?) ona bakan
Gövdesi dikilmeliydi, onlar kaçamadan.

Dizdi bir bir sürüngenleri (?), ejderhaları, lahamları,*
Kasırgaları, kuduz köpekleri, akrep insanları.
Kudretli fırtınaları, balık insanları ve koçları (?)
Acımasız silahlarla, korkmadan savaştan.
Kudretlidir (Tiâmat'ın) emirleri, karşı konulamazlardır..."

"Tiâmat muazzam eserini bitirdikten sonra,
Tasarladı (kötülük) tanrılara ve onun gelecek torunlarına,
Apsû'yla savaşmak için, kötülükler yaptı Tiâmat..."

"Ea bunları duyunca,
Acıyla korkuya kapıldı, çöktü üzüntüyle yere..."

"Onu yaratan babası Ansar'ın karşısına çıktı,
Tiâmat'ın planladığı her şeyi ona anlatmak için:

Anamız Tiâmat nefret duyuyor bize,
Düzen bozmak üzere bir topluluk kurmuş, öfkeden köpüren."[104]

---

[103] Bilgeliğin dipsizliği, bilgelik pınarı, fantezi kaynağı. Aşağıya bakınız.

* Babil dininde iki büyük gök tanrısı Lahmu ve Lahame –çn.

[104] GRESSMAN'dan, *Altorientalische Texte und Bilder zum Alten Testament* [*Eski Ahit'le İlgili Doğuya Özgü Eski Metinler ve Resimler*] I, 8, 9, 16, 18 ve 19. sayfalar (I, II ve IV. levhalar).

§ 376 Tanrılar sonunda Tiâmat'ın korkunç ordusuna karşı güneşi yenen ilkbahar tanrısı Marduk'u çıkarırlar, Marduk savaşa hazırlanır; kendi yarattığı ölümcül silah şöyledir:

"Yarattı kötücül rüzgâr Imhullu'yu, güneyin fırtınasını
ve borayı:
Dört rüzgârı, yedi rüzgârı, uğursuz rüzgârı ve kasırgayı (?).

Sonra saldı dışarı yarattığı yedi rüzgârını;
Tiâmat'ın içinde kargaşa çıkarmaya, gittiler onun
peşinden oraya.

Sonra aldı tanrı eline en büyük silahı, siklonu (?)
Araba olarak bindi eşi görülmemiş, korkunç fırtınaya.

§ 377 Marduk'un başlıca silahı rüzgâr ve Tiâmat'ı dolamak istediği ağdır. Tiâmat'a yaklaşır ve teke tek savaşmak için ona meydan okur.[105]

"O zaman toplandı Tiâmat ve tanrıların arasındaki bilge (?),
Marduk'a karşı,
Savaşmak üzere şahlanan (?) dövüşmek için yaklaşan:
O anda Tanrı ağını yaydı ve yakaladı onu:
Peşinde Imhullu'yu onun yüzüne doğru saldı,

Tiâmat ağzını açınca olabildiğince (?),
Imhullu'yu estirdi içine, dudaklarını kapatamasın diye.
Öfkeli rüzgârla doldurdu bedenini;
İçinden anladı (?) ve ağzını açtı kocaman.

O (Marduk) mızrağı (?) dayadı (?), yırttı bedenini,
İçini parçaladı, kesti (onun) kalbini,
Sindirdi onu ve son verdi yaşamına;
Çiğnediği cesedini savurup attı."

§ 378 Marduk anayı katlettikten sonra dünyayı yaratmayı tasarlar:

"Tanrı dinlendi onun (Tiâmat'ın) cesedini seyrederken,
Sonra parçaladı devasa (Tiâmat'ı) akıllıca tasarlayarak;

[105] "O zaman tanrı yaklaştı gözetleyerek, Tiâmat'ın ortasına (?)..."

Yassı bir balık gibi iki parçaya böldü[106]
Bir parçasını yere dikti ve (onunla) gökyüzünü örttü."

§ 379 Marduk evreni bu şekilde anadan yaratır. (RESİM 117) Ana ejderhanın burada, olumsuz işaretler içeren bir rüzgâr yaratılarak öldürüldüğü açıktır. Dünya anadan, yani anadan (ona kıyarak) çekip alınan libidodan ve kahramanı yenmekle tehdit eden regresyonun engellenmesiyle yaratılmıştır. Bu anlamlı formüle son bölümde daha yakından ışık tutacağız. Gunkel'in de[107] işaret ettiği gibi, Eski Ahit'te de bu mite yakın ilginç paralelikler bulunur. İşaya 51:9 vd'da şöyle der:

"Uyan! Uyan! Gücünle silahlan, seni Tanrı'nın biçaresi! Geçmiş devirlerde, en eski nesillerde olduğu gibi uyan! Rahabı parçalayan, canavarı delik deşik eden sen değil misin? Denizleri, büyük enginin sularını kurutan, özgür bırakılmışların arasından geçmesi için denizin derinliklerini yol yapan sen değil misin?"

§ 380 Rahab adı Eski Ahit'te genellikle Mısırlılar yerine geçer, ejderha da aynı şekilde (İşaya 30:7'de Mısırlıların adı "susturulmuş Rahab" tır); o halde kötü ve düşmanca bir şey anlamına gelmelidir. Rahab burada kötü gücünü Marduk ya da Yahve'ye karşı büyüten eski ejderha olarak ortaya çıkar. "Özgür bırakılmışlar" ifadesi, kölelikten kurtulan Yahudilerle ilişkilendirilebilir, ama kahramanın daha önce yutulmuş olanları ejderha balinadan kurtarması, mitolojik olarak da anlaşılabilir. (Frobenius, *a.g.e.*)

§ 381 Mezmurlar 89:11:

"Sen Rahab'ı öldürülmüş biri gibi çiğnedin,..."

§ 382 Eyüb 26:12 vd:

Gücüyle denizi dindirir,
Bakışıyla Rahab'ı yere serer.
Soluğuyla gökler neşelenir,
Kaçan yılanı onun eli delmiştir.

---

106 Ananın ikiye yarılması. Krş. Kaineus.

107 *Schöpfung und Chaos* [*Yaradılış ve Kaos*], s. 30 vd.

§ 383 Gunkel, Rahab'ı kaosla, yani Tiâmat'la özdeşleştirir. Ejderha Rahab, deniz canavarı ve denizin temsilcisi Leviathan olarak da görünür:

§ 384 Mezmurlar 74:13 vd:

> "Sen kudretinle denizi böldün,
> Canavarın başını suların üzerinde parçaladın.
> Leviathan'ın başını sen ezdin,
> Onu çöl hayvanlarının kavmine yiyecek ettin.
> Pınarları ve dereleri açtın,
> Büyük nehirleri kuruttun."

§ 385 Bir başka paralellik de İşaya 27:1'dedir:

> "O gün Rab Leviathan'a, tez kaçan o yılana, o dolaşık yılan, Leviathan'a, keskin, büyük ve güçlü kılıcıyla rahat vermeyecek ve denizde yaşayan canavarı öldürecek."

§ 386 Eyüb 40:20 vd'da farklı bir motife rastlarız:

> "Timsahı oltaya çekebilir misin?
> Dilini iple bağlayabilir misin?
> Burnuna sazdan ip takabilir misin?
> Çengelle çenesini delebilir misin?"

§ 387 Bu motifle ilgili Frobenius'taki ilkel mitlerde deniz canavarlarının oltayla yakalandığı birçok paralellikler bulunur.

§ 388 Ensest yasağının, temsili olarak kendini anadan tekrar yaratmak isteyen oğlu nasıl engellediğini gördük. Ama olduğu gibi, tekrar yaratılacak ya da bir bütün olarak yeniden doğacak olan insanın kendisi değildir, aksine bu mitolojinin ifadesine göre, kendini tekrar gençleştiren kahraman ya da tanrıdır. Ama bu kişilikler aslında, görünüşte ruhsal enerjiyi ya da yaşam enerjisini temsil ediyorlarmış gibi gösterilen libido sembolleriyle (ışık, ateş, güneş, vs) ifade edilir ya da simgelenirler. Aslında libidoyu karakterize ederler. Ruhun tüm bölümlerinin belli bir özerkliğe sahip olmaları durumunda histeri ve şizofreninin bölünme ürünleri, spiritualistlerin "ruhları," rüyaların şekilleri gibi kişilik karakterleri sergiledikleri, psikiyatrik deneyimle artık doğrulanmış bir ol-

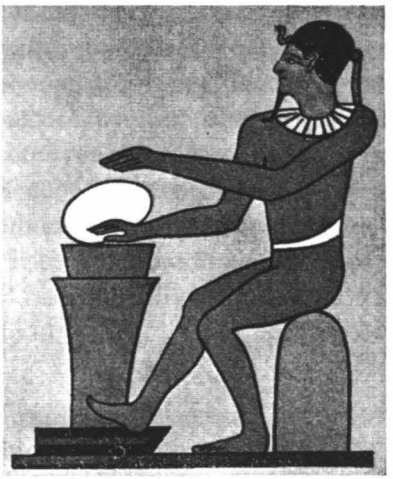

RESİM 75. Dünya yumurtasının biçimlenişi. Mısır.

gudur. Bölünmüş her libido miktarının, yani her kompleksin (parçalanmış) bir karakteri vardır ya da öyledir. Salt gözlem açısından bakıldığında, nesneler böyle görünürler. Ama konunun temeline inildiğinde, meselenin arketip oluşumlar olduğu görülür. Arketip biçimlerin kişilik karakterlerine öncel olarak sahip oldukları ve ikincil olarak kişileştirilmedikleri varsayımına karşı kesin kanıt yoktur. Çünkü arketipler salt işlevsel ilişkileri temsil etmemeleri durumunda, kendilerini δαίμονες [daimones], kişisel öğe olarak açığa çıkartırlar. İlk önce bu biçimde deneyimlerler, akılcılığın olmasını istediği gibi tasarlanmazlar. İnsan bu nedenle, tıpkı mitlerin, kahramanların ve tanrıların kökenini ifade etmesi gibi, kendi kişilik karakterine ilk önce bir ölçüde ikincil, yani psikolojik olarak yol gösterir: Kimlik bilinci, bireysel arketiplerin etkisinden oluşur.[108] Bu görüş için birçok mitolojik kanıt gösterilebilir.

(§ 389) Kendini dönüştüren, ilk aşamada tanrıdır ve onun sayesinde insan da dönüşümde yer alır. "Biçim veren, çömlekçi, mimar"[109] Chnum, çömlekçi çarkı üzerinde yumurtasına böyle

[108] Bizim alanımızda baba-anne, vaftiz babası-vaftiz anası olarak dörtlü gruptan oluşur. Sonuncu ikili tanrısal çiftlerin karşılığıdır.

[109] Brugsch, *Religion und Mythologie der alten Ägypter* [*Eski Mısırlıların Dini ve Mitolojisi*], s. 161.

biçim verir (RESİM 75), çünkü o "ebedi gelişim, kendini yaratan ve kendini doğuran ... ilk sudan çıkan yumurtanın yaratıcısıdır."[110] *Ölüler Kitabı*'nda şöyle der: "Ben, kendi yumurtasından çıkan yüce şahinim (yani güneş tanrısı)..." Ayrıca: "Ben, yerini yeraltı dünyasında almış Nun'un (kaosun ilk suyunun) yaratıcısıyım. Yuvam görülmez ve yumurtam kırılmaz."[111] Bir başka pasaj şöyle devam eder: "Yumurtasındaki büyük ve muhteşem tanrı, ondan oluşan her şeyin kendi sahibidir.[112] (RESİM 109) Bu nedenle Tanrı'nın adı aynı zamanda "Büyük gaklayan," Nagaga-uer'dir. (*Ölüler Kitabı*, 81:2 ve 98:2: "Kaz gibi gaklar (*nagaga*), şahin gibi ıslık çalarım.").[113]

§ 390 Gerileyen libidonun Tanrı'ya aktarılması, enseste yönelen kişinin bir tanrı ya da kahraman olduğu ifadesine izin verir. Eski çağlara yönelik ön basamakta henüz başka sembolleştirme gerekmemiştir. Sembolleştirme, ancak doğrudan ifadeler Tanrı'yı gözden düşürmeye başladığı takdirde gereklidir, kaldı ki bu, elbette daha yüksek bir ahlaki basamak durumunda söz konusudur. Herodotos şöyle yazar:

> "Busiris kentinde İsis şenliğini nasıl kutladıklarını daha önce gözlemlemiştim. Çünkü kurban ayininden sonra herkes dövünmeye başlar; kadınlar, erkekler, herhalde binlerce insan olmalı. Ancak onun uğruna kendilerini dövmelerine, ben olsam günah derdim... Ama Paprémis'te kurban ayinini diğer yerlerde olduğu gibi, kutsal eylemlerle kutlarlar. Ancak güneş batmaya yüz tuttuğu zaman, birkaç rahip resimle meşgul olur; diğerleri tahta topuzlarla giriş kapısının önünde durur; ve adaklarını yerine getirmek isteyen binlerce adam da aynı şekilde toplanarak, ellerinde sopalarla bir yığın halinde karşılarında beklerler. Bundan sonra, geride kalan birkaç kişi, bir akşam önce başka bir kutsal mekâna götürmek üzere çıkarılan altın kaplamalı, küçük bir tapınakta duran resmi dört tekerlekli bir arabayla çeker. Ama ön avluda duran diğerleri onları içeri sokmak istemezler; sa-

[110] *A.g.e.*, s. 162 vd.
[111] *A.g.e.*, s. 169 ve 170.
[112] *A.g.e.*, s. 170.
[113] *A.g.e.*, s. 172.

dece Tanrı'nın yardım ettiği, adak sunması gerekenler karşı koyarak kalabalığın üstüne yürür. İşte o zaman ateşli bir dayak faslı başlar, kafalar birbirine vurur, sanırım birçoğu da aldıkları yaradan ölür; yine de Mısırlılar hiç kimsenin ölmediğini iddia eder.

Yerel halk, ayin için toplanan bu kalabalığın nedenini şöyle açıklar: Bu kutsal yerde Ares'in annesi oturmuştur.[114] Ares evden uzakta büyümüştür ve yetişkin bir erkek olduğunda annesiyle ilişki kurmak üzere buraya gelir; annesinin hizmetkârları onun yüzünü daha önce hiç görmediklerinden, Ares'i içeri salmak istemezler, aksine ona engel olurlar; bunun üzerine Ares başka bir şehirden adam getirir, hizmetkârları bir temiz dövdükten sonra annesinin evine girer. Bu nedenle bu dayak geleneğini şenliğe Ares'in soktuğunu iddia ederler."[115]

§ 391 Bir piramit metninde ölü firavunun göksel hükümdarlık için verdiği savaş şöyle tanımlanır:

"Gökyüzü ağlar, yıldızlar sarsılır, Tanrı'nın bekçileri titrer, krallarının ruh olarak, babaları sayesinde yaşayan ve analarını hükmü altına alan bir tanrı olarak yükseldiğini gördüklerinde, hizmetkârları kaçar."[116]

§ 392 Burada dindarların, tanrılar arası ensestin[117] gizeminde katılımcı olmak üzere kendilerini dövdükleri, hatta belki öldürdükleri oldukça açıktır. Böylece kendi tarzlarında Tanrı'nın bu eyleminde yer almış olurlar.[118] Balder'in, Osiris'in ölümüne paralel

[114] Ares'le kastedilen, olasılıkla Mısırlı Typhon'dur.

[115] II. Kitap, 61 vd, s. 208.

[116] Dieterich'ten alıntı: *Mithrasliturgie* [*Mithra Liturjisi*], s. 100.

[117] Polinezya, Maui efsanesinde kahramanın, annesinin kemerini çaldığından söz edilir. (Frobenius, s. 308) Bakire kuğunun tülünü çalmak da aynı anlama gelir. Yoruba'yla ilgili bir Afrika efsanesinde kahraman basitçe annesine tecavüz eder. (*A.g.e.*)

[118] Daha önce sözünü ettiğimiz, Athena'nın kutsal ağacı Moria'yı kesmek isterken kendini öldüren Halirrhotios miti gibi, aynı şekilde Yüce Ana'nın hizmetindeki rahiplerin hadım edilmesi de aynı psikolojiyi içerir. Hıristiyanlıktaki çilecilik eğilimi (Origenes'in kendini hadım etmesi) buna benzer bir bulgudur.

olarak ökseotunun açtığı yara yüzünden ölmesi, benzer bir açıklama gerektiriyormuş gibi görünür. Efsanede tüm tanrılar Balder'e hiçbir şey yapmamak için söz verirler,* ancak fazla taze olduğu için ökseotu unutulur. Ama Balder'i yıkan ökseotu olur. Ökseotu bir parazittir. Ritüel ateş üretmede kullanılan dişil tahta, yani ateş ana, parazitli ya da sürüngen bir bitkinin ağacından elde edilir.[119] Karabasanlar, Grimm'in ökseotu olarak tahmin ettiği "Maerentakken"in üstünde dinlenirler.[120] Ökseotu kısırlığa karşı bir çareydi.[121] Galya'da Kelt rahipler kurban etme eyleminden sonra ayinler eşliğinde kutsal meşe ağacına çıkar ve oradan ökseotu dalı keserlerdi. Ağaçta büyüyen şey, insanın yenilenip gençleşmiş hali sayılan çocuktur (RESİM 76), ancak yine bu yüzden elde edilemez, çünkü o zaman ensest yasağına karşı gelinmiş olur. Gördüğümüz üzere, ağacın anlamı ana gibi çok eskidir, bu nedenle başlangıcı ve yaşamın kaynağını, yani tanrısal bir oğula, bir *puer aeternus*'a [ebedi genç] tapınma eşliğinde her yıl yenilenen, ilkel olduğu kadar alışılmış, büyülü yaşam gücünü temsil eder. Balder bu türde sevimli bir figürdür. Ancak bu figüre kısa ömür biçilmiştir, çünkü o daima arzu edilmeye ve umut bağlamaya değer bir şeyin beklentisidir. "Annenin oğlu"nun belli figürünün, özellikle erken gelişen bir genç tanrının niteliklerini de sergilemesi, hatta bunun yaşamını erken yitirecek kadar fazla olması, bir noktaya kadar gerçektir.[122] Bunun nedeni, sadece anne üzerin-

---

* Kâbuslarında öleceğini gören Balder, emin olmak için Odin'in ölülerin krallığı Hel'e gider. Orada konuştuğu bir kadın, onun için hazırlık yapıldığını söyler. Annesi Frigg, Balder'e zarar vermemeleri için herkese yemin ettirir. Böylece Balder artık yaralanamaz olunca, diğer tanrılar atıcılık becerilerini Balder üzerinde dener. Ama Frigg ökseotunu unutmuştur. Loki bunu fark eder ve Balder'in kör kardeşi Hod'a ökseotundan yapılmış bir ok vererek Balder'a nişan aldırır. Ok, Balder'i kalbinden vurur ve öldürür –çn.

[119] Krş. Kuhn, *Herabkunft des Feuers* [*Ateşin Kökeni*], s. 37.

[120] *A.g.e.*, II, s. 1041.

[121] İngiltere'de Noel zamanı herhalde bu nedenle ökseotları asılır. Hayat veren çubuk, ökseotu için krş. Aigremont, *Volkserotik und Pflanzenwelt* [*Halk Erotizmi ve Bitkilerin Dünyası*] II, s. 36

[122] Pilotun küçük kitabı, Saint-Exupéry'nin *Küçük Prens*'i, *puer aeternus*'un [ebedi genç] kusursuz bir tanımını verir. Bu yazarın kişisel

RESİM 76. Meyveleri insan olan "vakvak ağacı."
Batı Hindistan'a ait bir Türk hikâyesinden (Istanbul, 1730).

den ve onunla birlikte yaşaması, kendisinin dünyada kök salamaması, yani süregelen bir ensestin içinde olmasıdır. O, hemen tekrar tüketilen –bu nedenle de örnek oluşturan bir hedefin beklentisi olan– annenin bir rüyasıdır. Ön Asya'nın Tammuz, Attis,

anne kompleksi, ilk kaynaktan gelen bilgilerle benim için yeterince kanıtlanmıştır.

Adonis ve İsa gibi tanrı oğulları buna en uygun örneklerdir. Ökseotu Balder gibi aynı şeyi, yani "annenin çocuğu"nu, bununla birlikte özlenen, "anne"den kaynaklanan, yenilenmiş yaşam enerjisini temsil eder. Toprak sahibi tarafından kesilen ökseotu solar. O halde ökseotu dalını kesen Kelt rahibi, aynı zamanda onu öldürmüş olur ve bu eylemiyle Attis'in kendini ölümcül bir şekilde hadım edişini ve Adonis'in domuz dişinden dönüşümünü tekrarlar. Bu, oğlun yanında destek olacak bir babanın bulunmadığı, anaerkil dönemdeki annenin rüyasıdır.

§ 393 Peki ökseotu onun adeta kız ya da erkek kardeşiyken Balder'i neden öldürür? *Puer aeternus*'un [ebedi genç] sevimli görüntüsü bir tür illüzyondur. Gerçekte, o annenin bir paraziti, onun sadece anne karnında kök saldığı sürece yaşayabilen bir fantezisidir. Doğrudan yaşanan bir içsel deneyimde anne (kolektif) bilinçle, oğul ise kendini özgür sanan, ama sürekli uykunun ve bilinçsizliğin gücüne teslim olmak zorunda olan bilinçle örtüşür. Ama ökseotu, E. T. A. Hoffmann'ın *Elixiren des Teufels*'ta [*Şeytanın İksirleri*] uygun biçimde tanımladığı ve psikoterapistin, "kişisel bilinçdışı"nın bir canlandırılması olarak sıklıkla karşılaştığı[123] gölge kardeşlerle örtüşür. Akşamları gölgelerin uzayıp, göz kamaştırıcı olması gibi, ökseotu da Balder'in ölümü anlamına gelir. Kelt rahipleri "zor elde edilen değer" olarak Balder'in bir karşılığı olduğu için (*bkz.* aşağıda), onu ağaçtan koparırlar. Çünkü gölge, kahramanlık etmek için yaşam gücü ya da bilinci az olduğu takdirde ölümcül olur.

§ 394 "Annesinin oğlu" insan olduğu sürece erken ölür, ama tanrı olarak izinsiz, insanüstü olan büyülü ensest ilişkiye girip böylelikle ölümsüzlüğü elde edebilir. Ancak başka mitlerde kahraman ölmez, bunun yerine ölümün ejderhasını yenmek zorundadır.

§ 395 Okurun çoktan fark ettiği gibi ejderha, enseste karşı direnç gösteren, daha doğrusu ondan korkan annenin olumsuz bir simgesidir. Ejderha ve yılan, tabunun ihlalinin sonuçların-

[123] *Bkz.* Jung, *Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewussten* [*Benlik ve Bilinçdışı Arasındaki İlişki*], § 103.

dan, yani enseste yönelik regresyondan oluşan korkuyu temsil eden sembollerdir. Sürekli ağaca sarılmış yılanla karşılaşmamız bu nedenle anlaşılır bir olgudur. Yılan ve ejderha özellikle hazinenin koruyucuları ve savunucuları anlamına yakın durur. Yağmur denizinin kaynağını zapt eden kara at Apaoşa, eski Pers *Tiştriya Şarkısı*'nda bu mantıkta ortaya çıkar. Beyaz at Tiştriya boş bir çabayla iki kez Apaoşa'nın üzerine hücum eder, üçüncü kez, Ahura Mazda'nın yardımıyla onu alt etmeyi başarır.[124] Bunun üzerine göklerin bentleri açılır ve bereketli yağmur toprağın üstüne yağar.[125] Bilinçdışının kendisine düşman olması ve mitolojik insanın, bunun içinde kendi bilincinin paradoksal geri planına baktığını bilmeksizin, dış doğanın tüm tutarsızlıklarında ve zıtlıklarında bu bilinçdışını algılaması gibi, bu şarkıda da libidonun karşısına libidonun, dürtünün karşısınaysa yine dürtünün konduğu açıkça görülür.

§ 396 O halde yılanın sardığı ağacı, ensest korkusu nedeniyle savunulan ananın bir sembolü olarak anlamak olasıdır. Bu sembol, Mithraik anıtlarda sıkça görülür. Yılanla sarmalanmış kaya da benzer şekilde yorumlanabilir, çünkü Mithra (Men de) bir "kayadan doğan"dır. Yeni doğanın (Mithra, Apollo ve Herkül'ün) yılanla korunması, kendini Lilith ve Lamia'yla açıklar. Leto'nun ejderi Pytho ve Krotopos'un ülkesini tahrip eden Poine, yeni doğanın babası tarafından gönderilmişlerdir: Bu olgu, korkunun nedeninin baba olduğunu gösterir, ki bu bilindiği gibi, Freud'un kıskanç, yaşlı cücelerden oluşan ilkel sürüyle ilgili etyolojik mi-

---

[124] Motifin başka bir uyarlaması bir Aşağı Saksonya efsanesinde yer alır: Günün birinde henüz hiç kimsenin görmediği bir dişbudak ağacı yetişecektir, ama yerde fark edilmeyen bir sürgün filizlenir. Bunun üzerine her yeni yıl akşamı beyaz ata binmiş, genç beyaz bir süvari sürgünü kesmeye gelir, ama aynı anda ortaya çıkan kara bir süvari ona engel olur. Beyaz süvari uzun bir savaştan sonra kara süvariyi uzaklaştırıp genç sürgünü kesmeyi başarır. Ama bir bakıma yine de başaramamıştır, çünkü dişbudak büyüyüp gövdesine bir at bağlanacak boya ulaştığında, güçlü bir kral gelecek ve muazzam bir savaş başlayacaktır (Dünyanın batışı). Krş. Grimm, *a.g.e.*, II, s. 802.

[125] Lehmann'ın alıntısı: Chantepie de la Saussaye, *Lehrbuch der Religionsgeschichte* [*Dinler Tarihi Ders Kitabı*] II, s. 227 vd.

tinde onu en başa koymasına neden olmuştur. Bunun dolaysız örneği, elbette, kadını İsrail'i yabancı tanrılarla düşüp kalkmaktan korumak isteyen Yahve'nin kıskançlığıdır. Baba, ahlaksal yasalar ve yasaklar dünyasını temsil eder, ancak eski çağlardaki ilişkilerle ilgili bilgi eksikliği nedeniyle bunların belli olağanüstü durumları değil, daha çok atalarımızın ailevi kaygılarına yönelik ilk ahlaki yasaları ne dereceye kadar açıkladıkları sorusu açık kalır. Bir kutu dolusu örümceği korumak, ilkel bir dişi sürüsünü korumaktan her durumda daha kolaydır. Baba, kendini her türlü zorlayıcı dürtünün yoluna engel olarak koyan ruhun temsilcisidir. Bu, kişisel özelliklerine bakmaksızın kaçınılmaz olarak payına düşen arketip roldür; bu nedenle sıklıkla oğuldaki nevrotik korkuların nesnesi olur. Kahraman tarafından alt edilen canavar, bu duruma uygun olarak sıklıkla hazineyi koruyan bir devdir. Buna uygun bir örnek, Gılgamış Destanı'ndaki İştar'ın bahçesini koruyan Humbaba'dır:[126] Gılgamış onu yener ve böylece İştar'ı kazanır. İştar bunun üzerine Gılgamış'a cinsel arzu duyar.[127] Bu veriler Plutarkhos'taki Horus'un rolünü, özellikle İsis'in zorba davranışını anlamaya yeterlidir. Annenin yenilmesiyle kahraman hemen güneş olur, kendini yeniden yaratır. Güneşin yenilmezliğini ve yeniden gençleşmenin ebedi gücünü kazanır. Böylece Heddernheimer rölyefi üzerindeki (RESİM 77) Mithra efsanesine ait figürler dizisini de anlarız. Bu rölyefte önce Mithra'nın bir ağacın tepesinden doğuşu tasvir edilir, ikinci sahne onu alt edilmiş bir boğayı taşırken gösterir (RESİM 89). Boğa (Gılgamış'ın alt ettiği boğa benzeri) burada canavarın, paradoksal bir şekilde enseste zorlayan dev ve tehlikeli hayvan olarak "baba"nın anlamına yakın düşer. Yaşam verdiği halde "korkunç" ya da "oburca yutan" ana olarak onu tekrar geri alan annenin tutarsızlığı gibi, görünüşte kontrolsüz şekilde zorlayıcı tutkular yaşayan baba, yine de dürtüleri önleyici yasaları simgeleyerek tutarsızlık gösterir. İnce, ama önemli fark, babanın ensest ilişkiye girmemesi, ama oğlun buna olan eğilimini açığa çıkartmasındadır. Buna karşı baba ağırlıklı yasa düzenle-

[126] Başka örnekler için *bkz.* Frobenius, *a.g.e.*, passim.

[127] Krş. Jensen, *Das Gilgamesh-Epos* [*Gılgamış Destanı*], s. 17 vd, IV. Levha.

RESIM 77. Mithra'nın kurbanlık boğası. Heddernheimer rölyefi.

nir, üstelik bu, kontrolsüz itici gücün şiddeti ve zorbalığıyla olur. Freud zihnin de dinamik olduğunu gözden kaçırır ki, ruh kendi düzenlemesini, yani dengesini kaybetmek istemiyorsa, böyle olmak zorundadır. Ama "Baba"nın ahlaksal yasa olarak oğulda sadece nesnel değil, aynı zamanda öznel anlamda bir etken olmasıyla birlikte, boğanın öldürülmesi açıkça hayvansı bir dürtü zorlamasının alt edilmesi, ama yine gizliden gizliye yasanın gücünün galip gelmesi, yani adaletin haince gasp edilmesi anlamına gelir. Daha iyi olan iyinin düşmanı olduğundan, her köklü değişim geleneksel hakların ihlali ve bu nedenle kimi zaman cezayı hak eden bir suç olur. Bilindiği gibi bu ikilem, başlangıçtaki Hıristiyanık psikolojisinde, yani Yahudi yasalarıyla ilgili tartışmalarda önemli bir rol oynar. Gerçi İsa Yahudilerin gözünde yasaları ihlal eden biridir. İkinci Âdem olması boşuna değildir. İlk Âdem'in bilinci mümkün kılan ağacın mey-

vesini yiyerek günah işlemesi gibi, ikinci Âdem de temel anlamda farklı bir tanrıyla olan gerekli bağlantıyı kurmuştur.[128]

§ 397 Mithra'nın üçüncü tasviri, *sol invictus*'un [ele geçirilemeyen güneş] baş süsü, ışık saçan taca uzanışını gösterir. Bu hareket, ebedi yaşamın tacını elde etmeye hak kazanan Hıristiyan düşüncesini hatırlatır.

§ 398 Dördüncü tasvirde Sol, Mithra'nın önünde diz çökmüştür (RESİM 43). Bu son iki tasvir Mithra'nın, güneşin gücünü kendine alarak güneşin efendisi olduğunu gösterir. "Hayvansı dürtü"sünü (boğayı) yenmiştir. Hayvan, dürtüyü ve yasağı simgeler ve insan, hayvansı dürtülerini yendiği için insandır. Mithra böylece hayvan doğasını feda etmiş olur. (Daha önce Gılgamış Destanı'nda, kahramanın korkunç İştar'ı reddetmesiyle hazırlığı yapılmış bir çözüm). Zorlayıcı dürtülerin alt edilmesi, *sacrificium mithriacum*'da [Mithra'ya kurban vermek] artık annenin arkaik yöntemle alt edilmesi biçiminde değil, içsel dürtülerden vazgeçilerek gerçekleşir. Ana rahmine geri dönme yoluyla tekrar doğmanın eski düşüncesi burada öylesine yön değiştirmiştir ki, kahraman ensest ilişkiye girmek yerine ensest eğilimden vazgeçip ölümsüzlüğe ulaşmaya çabalayarak uygarlaşma yolunda yeterince ilerlemiştir. Bu önemli değişim asıl tamamlanmasını ancak çarmıha gerilmiş Tanrı'nın sembolünde bulur. Âdem'in günahı için yaşam ağacına kurban edilmiş kanlı bir insan bedeni asılır.[129] (RESİM 71) Yaşam ağacı anne anlamına gelse de artık anne olmaktan çıkmış, aksine kahramanın kendi yaşamını feda ettiği eşdeğer bir sembol olmuştur. Zorlayıcı dürtüyü bastırmanın bundan daha etkili bir şekilde ifade edilebileceği bir sembol

[128] Tanrı kavramının bu değişimi henüz ortaçağda belirgin olarak hissedilmiş ve dile getirilmiştir. *Bkz. Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*] (§ 522 vd). Değişim henüz Eyüb'te hazırlığını yapar: Yahve şeytanın önerisini kabul edip Eyüb'e vefasızlık eder, verdiği kararda yanılır ve yanlışını görmek zorunda kalır. Buna karşın Eyüb onun gücünün karşısında eğilse de ahlaki olarak zafer kazanır. Bunun özünde Yuhannacı İsa'nın bilinci yer alır: "Gerçeğin ve yaşamın yolu benim." (Yuhanna 14:6)

[129] İsa, Âdem'in işlediği ilk günahın ağacına asılır (Zöckler, *a.g.e.*, s. 241)

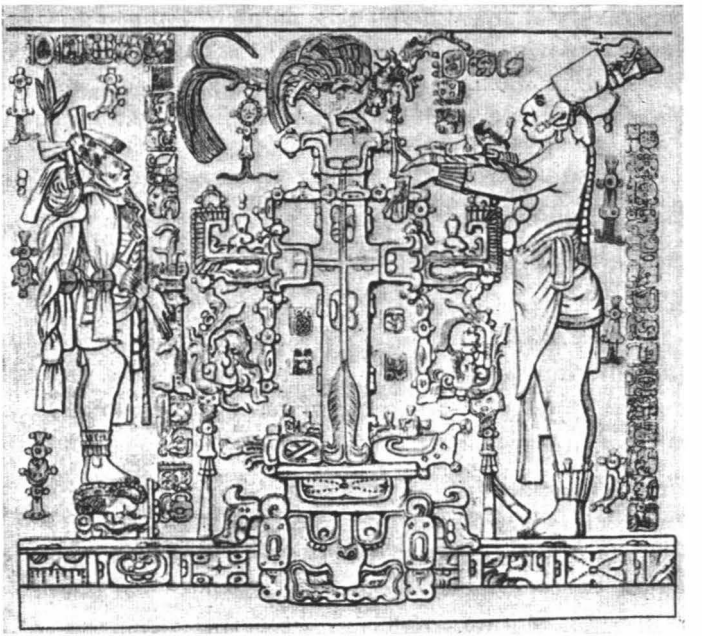

RESİM 78. Palenque haçı. Maya rölyefi. Yukatan (Meksika).

düşünülemez. Ölüm biçimi bile eylemin sembolik içeriğini belli eder: Kahraman, kollarından çapraz bağlanarak adeta kendini ananın simgesi olan ağacın dallarına asar. Böylece ölümde anneyle birleşmiş olur, ama aynı zamanda birleşme eylemini reddederek günahını ölüm acısıyla öder. Cesaretin ve vazgeçmenin bu en büyük eylemiyle hayvani doğa en güçlü şekilde alt edilir; bu eylemden insanlık için en büyük kurtuluş beklentisinin doğması bu nedenledir; çünkü böyle bir eylem Âdem'in dizginlenemeyen dürtüsü nedeniyle işlediği günahın kefaretini ödemeye uygun görünür. Fedakârlık özellikle regresyon anlamına gelmez, aksine libidonun, annenin sembolik karşılığına, böylelikle ruhsal bir gerçekliğe aktarılışıdır.

§ 399 Daha önce de değindiğimiz gibi ağaca kurban asmak, özellikle Cermenlerde sıklıkla görülen ritüel bir gelenekti.[130] Kurba-

[130] Örneğin kurban ağacına asılan hayvan derilerine daha sonra mızrak atılırdı.

nın mızrakla delinmesi de bu geleneğin bir parçasıydı. Odin'de şöyle bir yere rastlarız:

> Rüzgârda sallanan ağaçta asılıyım, biliyorum
> dokuz gece boyunca,
> mızraklardan yaralı, Odin'i kutsamak için,
> kendimin, kendime attığı...[131]

§ 400 Kurbanın çarmıha gerilmesi, Orta Amerika'nın dinlerine özgü bir âdetti. J. G. Müller[132] *Fejérváry Elyazmaları*'ndan (bir Meksika hiyeroglif kodeksi) söz eder; bu elyazmasının sonunda, ortasında kanlı bir tanrının asılı olduğu bir haç vardır. Palenque'deki[133] (RESİM 78) haç da anlamlıdır: En tepede bir kuş durur, yan taraflarda haça doğru bakan ve ona doğru (kurban ya da vaftiz olarak?) bir çocuk tutan, iki insan figürü yer alır. Eski Meksikalılar her ilkbaharda "göklerin kızı ve ekin tanrıçası Centeotl'un onuruna bir genç erkeği ya da bir bakireyi çarmıha gerer, sonra da kurbana ok atarak tanırçaya seslenirlerdi.[134] Meksika haçının adının anlamı şuydu: "Yaşamımızın ya da bedenimizin ağacı."[135] Philae Adasındaki bir tasvir, Osiris'i çarmıha gerilmiş olarak gösterir, eşleri olan kız kardeşleri İsis ve Nephtys onun için ağlamaktadırlar.[136]

§ 401 Haçın anlamı, daha önce de gösterildiği gibi, kuşkusuz yaşam ağacıyla bitmez. Müller (*a.g.e.*) onu yağmurun ve bereketin bir işareti olarak görür.[137] Bunun, tüm kötülükleri uzak

---

[131] Herrmann'dan alıntı: *Nordische Mythologie* [*Kuzeyin Mitolojisi*], s. 308.

[132] *Geschichte der amerikanischen Urreligion* [*Amerika'nın Eski Diniler Tarihi*], s. 498.

[133] Stephens, *Centralamerika* [*Orta Amerika*] II, s. 346, alıntı: Müller, *a.g.e.*, s. 498.

[134] Zöckler, *a.g.e.*, s. 34.

[135] Bankroft, *Native Races of the Pacific States of North America II* [*Kuzey Amerika'nın Pasifik Eyaletlerindeki Yerli Irklar II*], 386 ve 509. sayfalar. Robertson'un alıntısı: *Die Evangelien-Mythen* [*İnciller-Mitler*], s. 139.

[136] Rossellini, *Monumenti dell'Egitto etc.* [*Mısır Anıtları*], 3. Parça, 23. Tablo. Alıntı: Robertson, *a.g.e.*, s. 142.

[137] Zöckler, *a.g.e.*, s. 7 vd. – Luksor'daki bir kraliçenin doğum tasvirinde

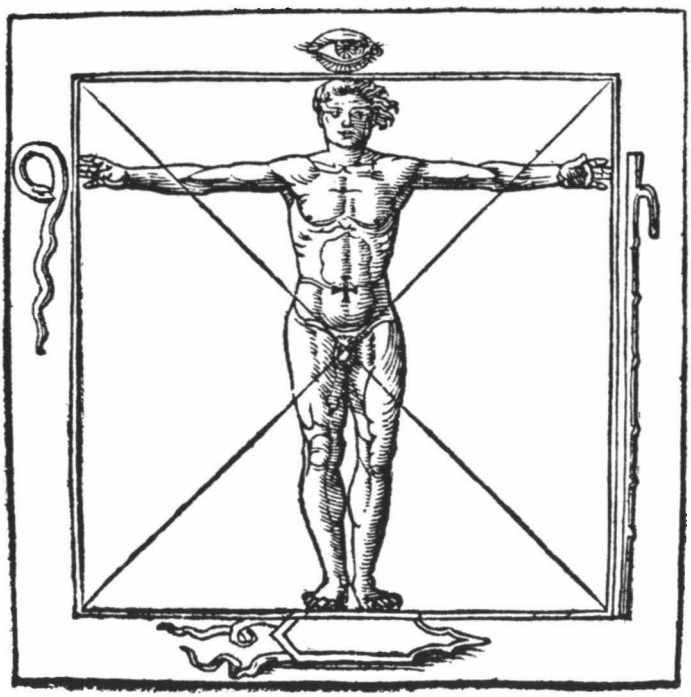

RESİM 79. Haç olarak insan. Agrippa von Nettesheim. *De occulta philosophia* [*Okult Felsefe*] (1533)

tutmakla ilgili önemli bir işaret olduğunu da belirtmek gerekir (haç çıkarmak).

§ 402 Haçın kollarını iki yana açmış bir insana benzemesi gerçeğinin ışığında, Hıristiyanlığın erken dönemlerindeki tasvirlerde İsa'nın çarmıha gerilmeyip, iki yana açtığı kollarıyla haçın önünde durmuş olması dikkate değerdir.[138] Maurice, bu

sırayla şunlar görülür: Logos ve Tanrı'nın elçisi olan kuş başlı Thoth, bakire kraliçe Mautmes'in bir oğul doğuracağını ilan eder. Bunu izleyen sahnede Kneph ve Athor onu ruhsal (sembolik) biçimde döllemek üzere ***crux ansata***'yı [Nil'in anahtarı, ***ankh***] onun ağzına doğru tutarlar. (RESİM 80) Sharp, ***Egyptian Mythology*** [***Mısır Mitolojisi***], s. 18 vd. Alıntı: Robertson, ***a.g.e.***, s. 43.

[138] Robertson (***a.g.e.***, s. 140), Meksikalı rahiplerin ve Tanrı'ya adakta bulunanların yeni öldürülmüş bir hayvanın postuna bürünüp iki

yoruma kusursuz bir belge sunar ve şöyle der: "... it is a fact not less remarkable than well attested, that the Druids in their groves were accustomed to select the most stately and beautiful tree as an emblem of the deity they adored; and, having cut off the side branches, they affixed two of the largest of them to the highest part of the trunk, in such a manner as that those branches, extended on each side like the arms of a man, together with the body, presented... the apparence of a huge cross (RESİM 79); and on the bark, in various places, was actually inscribed the letter 'Thau.'"[139] ["Druidlerin, koruluklarındaki en güzel ve en görkemli ağaçlarını taptıkları tanrıya sembol olarak seçmeleri dikkat çekici olduğu kadar kanıtlanmış bir gerçektir. Seçtikleri ağacın yan taraftaki dallarını kestikten sonra, bu dallardan en uzun olan iki tanesini, kollarını iki yana açmış bir insan gibi ağacın gövdesine bir haç benzeri bağlarlardı (RESİM 79); ağaç kabuğunun bazı yerlerine gerçekten de 'Tau' harfi kazınırdı."]

§ 403 Hintli Cayna tarikatının "bilim ağacı" da insan biçimini almıştır; insan başını simgeleyen, heybetli ve kalın bir ağaç şekilde temsil edilir. Başın saç ayrımından çıkan iki uzun dal, yanlara doğru iner, daha kısa olan bir başkası yukarı doğru dik olarak yükselir ve en tepede kalınlaşarak tomurcuk ya da çiçek benzeri bir biçimle taçlanır.[140] Robertson, Asurlularda da tanrı tasviri sisteminde haç biçiminin yer aldığına değinir. Burada insan biçiminde dikey kazık ve gelenekselleşmiş çift kanadın karşılığı olan yatay kazık, haçı oluşturur.[141] Örneğin Aegina adasında çokça bulunan eski Yunan idolleri de aynı karaktere sahiptirler: Başları oldukça uzundur, kanat biçiminde, biraz yukarı kalkmış kolları (?) ve önde belirgin göğüsleri vardır.[142]

---

yana çapraz açtıkları kollarıyla savaş tanrısının önünde durduklarından söz eder.

[139] Burada kastedilen, ilkel Mısır haç biçimi: "T"dir. *Indian Antiquities* [*Hint Antikçağı*] VI, s. 68.

[140] Zöckler, *a.g.e.*, s. 19.

[141] *Evangelien-Mythen* [*İnciller-Mitler*], s. 133.

[142] Bu buluntunuyla ilgili bilgiyi eskiden Stuttgart'taki teknik yüksek okulda görev yapan Bay Prof. E. Fiechter'e borçluyum.

§ 404 Haç sembolünün iddia edildiği gibi, ritüel ateşi üretmede kullanılan ateş tahtalarıyla ilişki içinde olup olmadığı sorusunu ortada bırakmam gerek. Ancak görünüşe bakılırsa, haç sembolü, içinde ayrıca "kavuşma"nın anlamını barındırıyormuş gibidir; çünkü doğurganlık büyüsü de sonuçta haça en içsel biçimde bağlı tekrar yenilenme düşüncesine aittir. Haç sembolüyle ifade edilen "kavuşma" düşüncesine, Demiurgos'un,* dünyanın ruhunun parçalarını X (*Chi*, yaşam enerjisi) biçimini oluşturan iki birleşme çizgisiyle tekrar bir araya getirdiği, Platon'un *Timaios*'unda karşılaşırız. Dünyanın ruhu, Platon'a göre kendi içinde dünyayı bir beden olarak kapsar. Şu tasvir şaşmaz bir şekilde anneyi hatırlatır:

> "... gökcisminin ortasına ruhu (Demiurgos) koydu ve onu her yana yaydı, ama cismin dışını da onunla kapladı. Böylece kendi içinde biricik ve tek başına dönen, daire biçiminde, kusursuzluğu sonucu kendi kendisiyle yaşayabilen, başka hiç kimseye gereksinimi olmayan, yeterince bilinen ve kendisiyle barışık olan bir evren yarattı. Aldığı tüm bu önlemlerle dünyayı mutlu bir tanrı olarak yarattı."[143]

§ 405 Kendi içine kapanmakla sembolize edilen durgunluğun ve gereksinim yoksunluğunun bu derece fazla olması, tanrısal bir kutluluk anlamına gelir. Bu durumdaki insan, lotusun içinde duran ya da Shakti'siyle** kucaklaşan bir Hint tanrısı gibi, kendi kabını kapsıyormuş gibidir. Gıpta edilmeye değer Diogenes, mitolojik ve felsefi bu görüşe uygun olarak bir fıçıya yerleşmiş, böylece kendine yetmenin mutluluğuna ve Tanrı'ya özgülüğüne mitolojik bir ifade kazandırmıştır. Platon dünyanın ruhunun gökcismiyle olan ilişkisi hakkında şınları söyler:

---

* Demiurgos ya da Akl-ı Faal, birçok kültürde, görünen dünyayı oluşturan tanrıya eski Yunan geleneğinde verilen ad. *Demos*, "insanlar" ve *ergon*, "iş" kelimelerinden türemiştir; "insanlar için üreten, biçimlendiren mimar" demektir. Ancak bu tanrı yaratıcı değildir; yoktan var etmez, sadece yaratılmış olana biçim verir –çn.

[143] *Timaios*, s. 27.

** (Sans.) Hinduizmde evrenin dişil ve aktif ilk enerjisi –çn.

"Ancak şimdi ruhtan söz etmeye başlarsak, tanrı da onu cisimden sonra yaratmadı: Çünkü daha yeni olanın, daha eski olana hükmetmesine izin veremezdi; çoğu kez tesadüflere ve ortalamalara bağımlı olan bizler de böyle konuşuruz, ama Tanrı ruhu, kendi oluşumu ve iyi özellikleri bedenden önce gelecek biçimde yaratmıştır, ruh bedenden daha saygındır, tanrı onu bedenin efendisi ve gelecekteki hükümdarı yapmıştır..."[144]

§ 406 "Ruh" kavramının bir şekilde anne imagosuyla örtüştüğü, başka işaretlerden de anlaşılıyor gibidir.[145] Dünyanın ruhu, *Timaios*'ta gizemli ve çelişkili bir biçimde gelişmeye devam eder.[146] Eylem tamamlandığında şunlar olur:

"Ama birbirine bütün olarak böylesine girift olmuş bu yapıyı daha sonra uzunlamasına ikiye ayırdı, bunları orta yerinden bir Chi'nin (X) biçimini oluşturacak şekilde, çaprazvari birbirine bağladı..."

"Ruhun bir araya gelişi, ustasının anlayışına göre tamamlandığında, bundan sonra bedensel olan her şeyi bunun içinde oluşturup ortasına nüfuz edecek biçimde bir araya topladı."[147]

§ 407 Haç sembolünün kendine özgü kullanımı Muiska Kızılderililerde görülür; suyun (gölün ya da nehrin) üstüne çapraz olarak iki ip gererler ve kesişme noktasına suya kurban olarak meyveler, yağlar ve değerli taşlar fırlatırlar.[148] Burada tanrı simgesinin haç işareti değil, su olduğu açıktır ve haçın ortasındaki

---

[144] *Timaios*, s. 27.

[145] Ayrıca *bkz.* Jung, *Psychogische Typen* [*Psikolojik Tipler*], "ruh" ve "ruh kavramı" tanımlamaları. Anima, erkeğin bilinçdışında özellikle önemli bir rol oynayan dişilliğin arketipidir. Krş. Jung, *Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewussten* [*Benlik ve Bilinçdışı Arasındaki İlişki*], § 296 vd. *Timaios*'taki dünyanın ruhu için *bkz.*, *Versuch zu einer psychologischen Deutung des Trinitätdogmas* [*Teslis Dogmasının Psikolojik Anlamı Üzerine Deneme*], § 186 vd.

[146] *Bkz.* Açıklamalarım, *a.g.e.*

[147] *A.g.e.*, s. 29 s.

[148] Zöckler, *a.g.e.*, s. 33.

RESİM 80. Yaşam bahşeden *crux ansata* [Nil'in anahtarı]. Mısır.

nokta sadece kurban yeri olarak belirlenmiştir. Bu sembol pek şeffaf değildir. Suyun, özellikle derin suyun genellikle anneye özgü, ana rahmi gibi bir anlamı vardır. İki ipin kesiştiği yer, çaprazın oluştuğu "birleşme noktası"dır. (Bu kelimenin çift anlamı dikkate alınmalıdır! Tüm benzetmelere göre burada söz konusu olan, verimlilik ya da adaklarla ifade edilen şeylerin oluşması için verilen kurbandır.)

§ 408 Haç, *crux ansata* (kulplu haç) sıklıkla Mısır'ın en büyük tanrısı, Ennead'ın* [Yun. *Ennea*] rehberi olan Atum'un elinde görülür. Anlamı "yaşam"dır ve "yaşam"ı tanrının verdiğini ifade etmek ister. (RESİM 80) Bu yaşamı bağışlayan tanrının özelliklerini bilmek önemlidir. Çünkü On-Heliopolis'in Atum'u "anasının babası" adını almıştır. Ona verilmiş olan hizmetkâr tanrıçalar Jusas ya da Nebit-Hotpet, kimi zaman tanrının annesi, kimi zaman kızı ya da karısı olarak adlandırılırlar. Sonbaharın başladığı gün, Heliopolis yazıtlarında "Tanrıça Jusasit'in şenlik günü," babasıyla birleşmeye hazır olan kız kardeşin varışı ola-

* Heliopolis kozmogonisinde, dokuz yaratıcı tanrıdan oluşan dokuzlu sistem. En büyük tanrı olarak Atum, Şu, Tefnut, Geb, Nut, Osiris, Seth (Typhon) ve Neftis, bu dokuzluluğun içinde yer alırlar –çn.

rak geçer. Bu, "Osiris'e sol gözünde[149] yer vermek üzere tanrıça Mehnit'in işini bitirdiği" gündür. Bu güne aynı zamanda "kutsal gözün kendi gerekliliklerini yerine getirmesi" de denir. Ay gözlü, göksel inek İsis, Horus'u doğuran tohumları sonbahar ekinoksunda kendi içine alır.[150] (Tohumun koruyucusu Ay olarak.) "Göz," Batşeba* tarzı günah işlediği için Yoni (vajina) resimlerini tüm bedeninde taşımakla cezalandırılan, ama sonra tanrılar tarafından bağışlanarak üstündeki utandırıcı Yoni resimleri göz resimlerine (biçim benzerliği) dönüşen tanrı İndra'nın efsanesindeki gibi, anlaşılır biçimde ana rahminin yerini tutar. "Göz-bebeği" gözdedir, yani bir çocuğun küçük yansımasıdır. Büyük tanrı tekrar çocuk olarak ana rahmine girer ve oradan tekrar doğar.[151] (RESİM 81) Bir ilahi şöyle der:

> Gökyüzü annen,
> Sana kollarını uzatır.

§ 409 Başka bir bölümdeyse şöyle der:

> "Annenin sırtında parlarsın, ey, tanrıların babası, annen her gün seni kollarına alır... gecenin evinde ışıldadığında, gökyüzü annenle birleşirsin."[152]

§ 410 Pitum-Heroopolis'in Atum'u, *crux ansata*'yı sadece sembol olarak taşımaz, hatta bu işaret, sıklıkla ikinci adı olarak ānχ ya da ānχi, "yaşam" ya da "yaşayan" anlamına gelir. Genellikle Agathodaimon** yılanı olarak tapılır (RESİM 110). Onun için şöyle derler: "Kutsal Agathodaimon yılanı Nezi şehrinden çıkmıştır."

---

[149] Burada kastedilen aydır. Krş. § 487. Ruhların toplanma yeri olarak ay.

[150] Brugsch, *Religion und Mythologie der alten Ägypter* [*Eski Mısırlıların Dini ve Mitolojisi*], s. 286.

* Yahudi kralı Davud'un evlilikdışı birlikte olduğu kadın. Davud, kocasının öldürülmesini sağladıktan sonra evlendiklerinde Süleyman'ı doğurdu –çn.

[151] Ra'nın göksel ineğe geri dönüşü. Hint kökenli bir temizlik ritüelinde günahkâr tekrar doğmak üzere yapay bir ineğin içinde sürünür.

[152] F. Schultze, *Psychologie der Naturvölker* [*İlkel Halkların Psikolojisi*], s. 338.

** Eski Yunan aile inançlarında toprağa bereket, şehirlere bolluk veren lütuf tanrısı. *Agatha*, "iyi"; *daimon*, "ruh" anlamına gelir –çn.

Yılan (derisi nedeniyle), sadece erkek cinsi bulunan ve kendi kendini dölleyen (güneş sembolü) *skarabe* [bokböceği] gibi, yenilenmenin sembolüdür. Chnum adı (Atum'un daima güneş anlamına gelen bir başka adı) "bağlanmak, birleşmek" anlamına gelen *num* fiilinden gelir.[153] Chnum çömlekçi olarak görünür ve kendi yumurtasını biçimlendirir. (RESİM 75)

§ 411 Haç buna göre çok yönlü bir sembol gibi görünür: "Yaşam ağacı" ve "ana" olarak anlamı büyüktür. Bir insan biçiminde sembolize edilmesi bu nedenle anlaşılabilir bir olgudur. *Crux ansata*'nın farklı biçimleri "yaşam" ve "doğurganlık" olduğu kadar, "birleşme" anlamlarını da içerirler. Tanrının kendi anasıyla birlikte ölümü yenmek ve yaşamı yenilemek amacıyla "birleştiği" *hieros gamos* olarak da düşünülebilir.[154] Anlaşıldığı üzere, bu mitologem Hıristiyan görüşlere de girmiştir. Augustinus şöyle der.

> "Procedit Cristus quasi sponsus de thalamo suo; praesagio nuptiarum exiit ad campum saeculi... pervenit usque crucis thorum et ibi firmavit ascendendo coniugium; ubi cum sentiret anhelantem in suspiriis creatarum commercio pietatis se pro coniuge dedit ad poenam... at copulavit sibi perpetuo iure matronam."[155]

§ 412 Benzeşim, başka hiçbir yoruma gerek duyulmayacak kadar açıktır. Bu nedenle, İngilizce eski bir Meryem yakınma-

---

[153] Brugsch, *a.g.e.*, s. 290 vd.

[154] Bu biçimlere şaşırmamak gerekir, çünkü o, ilk güçlerini dinde gösteren, içimizdeki ilkel insandır. Dieterich'in sözleri (*Mithrasliturgie* [*Mithra Liturjisi*], s. 108) bu bağlamda farklı bir bakış açısı kazanır: "*Alltan* gelen düşünceler din tarihinde yeni bir güç kazanır: Alttan gelen devrim, en eski ve dayanıklı biçimlerdeki dinin yeni dünyasını yaratır. (Jung tarafından vurgulanmıştır.)

[155] "İsa hücresinden bir nişanlı gibi çıktı, düğününün önceden ilan edilmesiyle birlikte dünyanın sahnesine çıktı. Çarmıhın yatağına ulaştı, oraya çıkıp evliliği onayladı. Yaratığın ezici iç çekişini hissedince, eşin kefareti için içten bir özveriyle kendinden vazgeçti ve kadınla nişanlanarak bu nişanı sonsuza dek geçerli kıldı (Sermo suppositus [Varsayım Konuşmalar], 120:8). "*Kadın*, kilisedir."

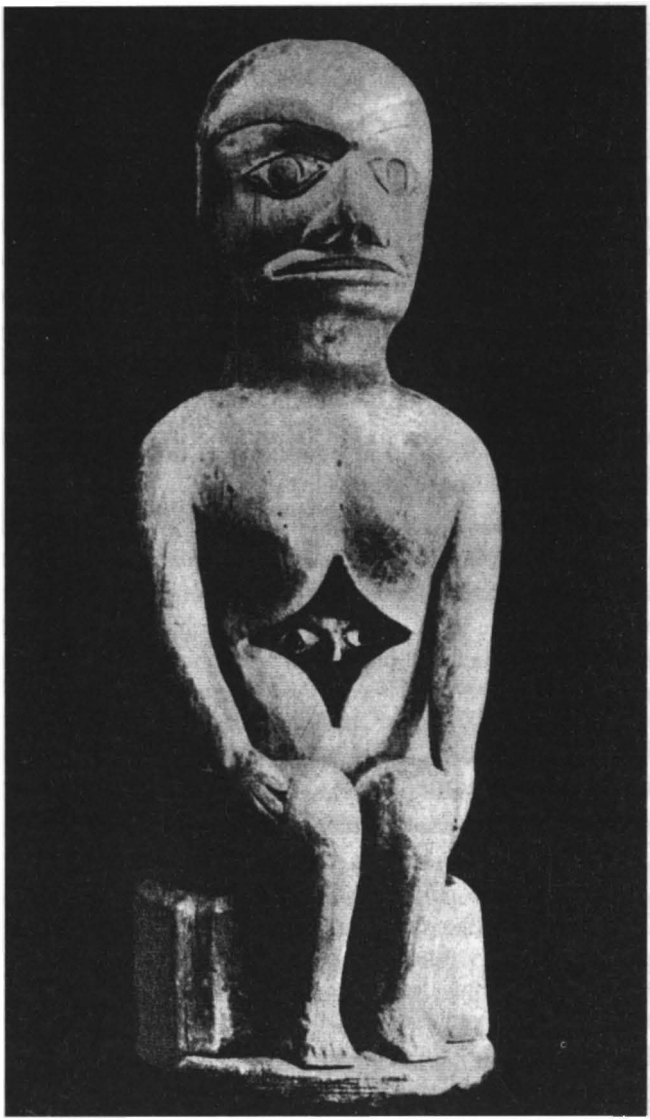

RESİM 81. Ana karnında yenilenme. Nootka yerli kabilesine ait ahşap figür, Vancouver Adası (Kanada).

sında[156] Meryem, haçı suçlayarak onun hain bir ağaç olduğunu, "bedeninin temiz meyvesini, sevgili küçük kuşunu" zehirli içeceğiyle, sadece üzerlerinde bir suçun yapışık kaldığı günahkâr Âdem'in soyundan gelenlerin içmesi gereken ölümcül içeceğiyle mahvettiğini söylediğinde bu, sadece dokunaklı değil, aynı zamanda kendi naifliği içinde derin anlam içeren bir semboliktir. Oğlunun bunda bir suçu yoktur. Meryem şöyle yakınır:

> "Haç, sen oğlumun kötü üvey anasısın, onu ayaklarını bile öpemeyeceğim kadar yükseğe astın! Haç, sen benim ölümcül düşmanımsın; mavi, minik kuşumu öldürdün!"

§ 413 Sancta Crux [Kutsal Haç] yanıtlar:

> "Kadın, onurumu sana borçluyum; şimdi taşıdığım muhteşem meyven, kızıl kan içinde parlıyor. Sadece senin için değil, hayır, bu muhteşem çiçek tüm dünyayı kurtarmak için yeşerdi..."

§ 414 İki ananın* birbiriyle olan ilişkisi üzerine Sancta Crux şöyle der:

> "Sen, doğurduğun çocuğun hürmetine, cennetin kraliçesi oldun. Ama ben, gelecekteki mahşer gününde parlak bir hatıra olarak tüm dünyada görüneceğim; o zaman ben de acı çeken kutsal, masum oğlun için sesimi yükselteceğim."

§ 415 Ölümün anası ve yaşamın anası böylece ölen tanrıyla ilgili yakınmalarında uzlaşırlar, bu birleşimin dış göstergesi olarak

---

[156] "Dispute between Mary and Cross" ["Meryem ve Çarmıh Arasındaki Tartışma"] Morris, *Legends of the Holy Rood* [*Kutsal Haç Efsanesi*], alıntı: Zöckler, *a.g.e.*, s. 240 vd. [Meryem Yakınması 13. yüzyıldan itibaren dinsel içerikli tasvirlerin işlendiği *mysteria* oyunlarında sıkça kullanılan bir öğe olmuştur. Önce Latince dörtlükler halinde yorumlanmış, sonra giderek halk diline inmiştir. Meryem Yakınması, İsa'nın çarmıha gerilmesi sırasında ya da sonrasında Meryem'in ya da Mecdelli Meryem'in kaybıyla ilgili yakınmalarını içerir –çn.]

* Çarmıh ağacı da "ana"yı simgelediği için Jung "iki ana" tanımını kullanmıştır –çn.

Meryem haçı öper ve onunla barışır.[157] Antikçağın naif Mısır'ı, zıt eğilimin birleşmesini İsis'in ana simgesinde hâlâ korumuştur. Oğulun anadan ayrılışı, insanın hayvansı bilinçsizliğe veda edişi anlamına gelir. Daha önce kendi soyuyla düşüncesizce bir olan birey, ancak "ensest yasağı"na[158] el atılmasıyla kendi bilincini yaratabilmiş, bireysellik ve nihai ölüm düşüncesi ancak böyle mümkün olabilmiştir. Daha önce farkındalık halinden oluşan ölüm, Âdem'in günahıyla dünyaya gelmiştir. Annelerini bırakamayan nevrotiklerin bunun için iyi bir nedeni vardır: Onları annede tutan şey, nihayetinde ölüm korkusudur. Bu çelişkinin anlamını ifade etmek için hiçbir kavram ve hiçbir kelime yeterince güçlü değilmiş gibi görünür. Yıllarca süren bu ifade savaşı, kuşkusuz güç kaynağını ensestin halk ağzındaki kavramıyla, çerçevesi fazla dar anlaşılmış realitede elde edemez. Bunu daha çok, olasılıkla kendini son kertede ve başlangıçta "ensest yasağı" olarak ifade eden yasayı uygarlaştırma zorunluluğu olarak anlamak ve kültürel amaçlara hizmet etmeyen itici güçleri hayvansal doğa olarak kabul edip organize eden ve kademeli olarak rafine ederek kullanılır hale getiren din sistemini kurum olarak tanımlamak gerekir.

§ 416 Bayan Miller'ın bundan sonraki vizyonlarını ayrıntılı şekilde tartışmak gerekmez. Bir sonraki vizyon "erguvan renkli bir koy" tablosudur. Deniz sembolü, öncekilerle kolayca bitiştirilir. Burada ek olarak, ilk bölümde karşılaştığımız, Napoli körfeziyle ilgili anılar akla gelebilir. Ancak bütün bunların bağlantısında "koy"un anlamını atlamamalıyız. Fransızcada bu, "une baie"dir ve İngilizce orijinal metinde olasılıkla *bay*'ın [koy] karşılığı olabilir. Öncelikle bu düşünceye etimolojik olarak bir bakış atalım. "Baie," Katalanca *badia* (*bai*) kelimesinin *badar*: açmak'tan gelmesi gibi, genellikle açıkta duran bir şey için kullanılır. Fran-

[157] Suçluların idam edildiği ya da ceza gördüğü işkence direği ἑκάτη (Hekate) olarak tanımlanırdı.

[158] Ensest yasağı karmaşık bir bütünün, yani en temel biçimini akraba evliliğinin temsil ettiği evlilik kurumunun bir parçasıdır. Bu kurum, aile içi ve dışı evlilik eğilimleri arasında uzlaşma anlamına gelir. Ayrıca *bkz.* Jung, *Die Psychologie der Übertragung* [*Aktarma Psikolojisi*], § 433 vd.

sızcada *bayer*, ağzı açık tutmak anlamındadır. Bunun için bir başka kelime, Latincesi *sinus* olan körfezdir. Yine üçüncü bir kelime de Fransızca *gouffre*: derin çukur anlamıyla yakın ilişkide olan *golf* [körfez] kelimesidir. Golf, aynı zamanda kadın göğsü, kucak, ana kucağı anlamına gelen κόλπος[159] ile yakın akrabadır. Yine elbise kırışığı ve cep anlamına da gelebilir. (İsviçre Almancasında *buese*, etek cebi olarak adlandırılır.) Κόλπος iki yüksek dağ arasındaki derin vadi anlamına da gelebilir. Bu tanımlamalar temelde hangi eski düşüncelerin yattığını açıkça gösterir. Bu düşünceler Goethe'nin, Faust'un güneşi ebedi günlerde "ebedi ışığını içmek" üzere, etkileyici bir özlemle izlemek istediği yerdeki kelime seçimini anlaşılır kılar:

> Hafifletmezdi o zaman bu tanrısal manzara
> Vahşi dağ, uçurumlarıyla;
> Deniz daha şimdiden sıcacık koylarıyla
> Beliriyor şaşkın gözlerinin önünde.[160]

§ 417 Faust'un özlemi, her kahramanda olduğu gibi, yeniden doğuma, ölümsüzlüğe yöneliktir ve bu nedenle yolu önce denize, oradan korkusu ve sıkışıklığı aynı zamanda yeni gün anlamına gelen ölümün uçurumundan aşağı düşer.

> Açılıyorum engin denizlere,
> Ayaklarımda parlıyor dalgaların aynası,
> Yeni kıyılara çekiyor yeni bir gün beni.
> Süzülüyor hafif kanatlarıyla bir ateş arabası
> Bana doğru! Hazır hissediyorum kendimi,
> Yeni bir yolda geçmeye gökyüzünü
> Yeni gökkürelerin saf hareketlerine,
> Bu yüce yaşam, bu tanrısal mutluluk!...
>
> Cüret et açmaya kapıları,
> Herkesin kaçmaya can attığı!
> Zamanıdır şimdi kanıtlamanın eylemlerle,
> İnsan onurunun Tanrı'nın yüceliğinden kaçmayacağını,

[159] Diez, *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen* [*Romen Dillerinin Etimolojik Sözlüğü*], s. 90.

[160] *Faust*, I. Bölüm, s. 165.

O karanlık mağara karşısında korkudan titremediğini,
Hayal gücünün kendini işkenceyle lanetlediği,
Öze varma çabasıyla
Tüm cehennemin alev aldığı,
Bu adıma karar vermek kaygısızca,
Ve hiçliğe akıp gitme tehlikesi pahasına![161]

§ 418 Bir sonraki vizyon "une falaise à pic," dik inen kayalık olunca, kulağa bir onaylama gibi gelir. (Krş. *gouffre*.) Vizyonlar teker teker sıralandığında ortaya çıkan sonuç, yazarın da belirttiği gibi, *wa-ma*, *wa-ma* gibi bir ses karmaşası oluşturur. Bu ses kulağa son derece eski gelir. Bu sesin öznel köküyle ilgili yazardan hiçbir şey öğrenemediğimizden, geriye sadece tahmin yürütmek kalır: Yani bütün olarak ele alındığında, bu sesin herkesçe bilinen *ma-ma* seslenişinin hafif bir deformasyonu olup olmadığı üzerinde düşünmek gerekir. (Krş. aşağıda.)

[161] *A.g.e.*, s. 154.

VI. ANNEDEN KURTULMA SAVAŞI

§ 419 Vizyonların üretimine kısa bir ara verdikten sonra bilinçdışının faaliyeti yine enerjik bir şekilde harekete geçer.

§ 420 Bir orman, ağaçlar ve çalılıklar görünür. Geçtiğimiz bölümdeki irdelemelere göre burada, sadece ormanın anlamının aslında tabulaştırılmış ağaçla örtüştüğüne dair ipucuna ihtiyaç vardır. Kutsal ağaç genellikle ormanlık alanda ya da cennet bahçesindedir. Yasak koruluk sıklıkla tabu ağacın yerine konur ve onun tüm özelliklerini alır. Orman, tıpkı ağaç gibi anne anlamına gelir. Bunu izleyen vizyon, Chiwantopel'in sonunun dramatik şekilde canlandırılacağı orman sahnesini oluşturur. Dramanın başlangıcını, yani ilk kurban etme girişimini öncelikle orijinal metin olarak buraya koydum. Okur, bir sonraki bölümün başında devamını ve kurban sahnesini bulabilir.

> "Le personnage Chi-wan-to-pel surgit du midi, à cheval avec autour de lui une couverture aux vives couleurs, rouge, bleue et blanche. Un Indien, dans un costume de peau de daim à perles, et orné de plumes, s'avance en se blotissant et se prépare à tirer une flèche contre Chi-wan-to-pel. Celui-ci présente sa poitrine dans une attitude de défi, et l'Indien, fasciné à cette vue, s'esquive et disparaît dans la forêt."

> ["Chi-wan-topel isimli kişi, at üstünde güneyden ortaya çıkar; kırmızı, mavi ve beyazdan oluşan, renkli bir örtüye bürünmüştür. İnci nakışlı deri giysiler içinde ve tüylerle süslenmiş bir Kızılderili yavaşça yaklaşarak siner ve Chi-

RESİM 82. Votan sekiz ayaklı Sleipnir'in üzerinde.
Tjangvide, Götland'daki bir mezar taşı (İsveç, 1000 civarı).

wan-to-pel'e ok atmaya hazılanır. Diğeri meydan okurcasına ona göğsünü açar, bu manzaradan büyülenen Kızılderili arkasını döner ve ormanın içinde gözden kaybolur."]

§ 421 Chiwantopel ata yakın görünür. Bu olgu önemlidir, çünkü dramanın devamının da göstereceği gibi (*bkz.* § 464 vd), at sıradan bir rol oynamaz, aksine kahraman gibi aynı şekilde ölür, hatta onun tarafından "sadık erkek kardeş" olarak tanımlanır. Bu işaretler at ve binicisinin çarpıcı benzerliğine dikkat çeker. İkisi arasında, onları aynı kadere götüren, içsel bir bağ varmış gibidir. Anneyi hedefleyen libidonun kendini at olarak sembolize ettiğini daha önce görmüştük.[1] Ana simgesi bir libido sembolüdür, at da

[1] Yeraltı dünyasının tanrıçası Hekate de at başıyla temsil edilmiştir. Demeter ve Philyra, Kronos ya da Poseidon'un tacizinden kurtulmak için kendilerini ata dönüştürürler. Cadılar de çoğunlukla kendilerini ata dönüştürür, bu nedenle ellerinde çivi ve nal resimleri görülebilir. Şeytan, cadıların atlarına biner, manastır rahiplerinin aşçı kadınları

yine öyledir ve her iki sembol bazı noktalarda kavram kesişmesiyle karşılaşırlar. Ama her iki simgenin ortak noktası libidoda bulunur. O halde bu çerçevede kahraman ve atı, bize hayvansı dürtü alanlarını kontrol altına almış olan insan düşüncesinin bir ifadesi olarak görünür. (Koç üzerindeki Agni, Sleipnir üzerindeki Votan, Angromainyu[2] üzerindeki Ahura Mazda, eşek üzerindeki İsa,[3] yanında yürüyen sembolik hayvanları aslan ve yılanla birlikte boğanın üzerindeki Mithra, insan ayaklı atın üzerindeki Men, altın kıllı erkek domuzun üzerindeki Freyr vs buna paralel ifadelerdir. (Krş. RESİM 77 ve 82) Sıklıkla antropomorf olarak görünen mitolojik binek hayvanları daima içlerinde büyük bir anlam barındırırlar: Buna göre Men'in atının insansı ön ayakları vardır, Bileam'ın atı insan dilini konuşabilir, Mithra'nın hançerlemek üzere sırtına atladığı (*taurokathepsi*;[4] RESİM 77) boğanın tanrısal yaşamı bahşeden anlamı vardır. Palatino'daki alaycı haç (RESİM 83; olasılıkla Kudüs'teki tapınakta bir eşek resmine tapıldığı efsanesine dayanarak[5]) çarmıha gerileni eşek başıyla temsil eder. Fırça sakallı (yani at kıllı) Votan yarı insan, yarı attır. Yine eski bir Alman bilmecesi at ve binicisiyle[6] olan birlikteliği çok hoş ayırt

---

öldükten sonra ata dönüşürler. (von Negelein, *Das Pferd im Seelenglauben und Totenkult* [*Ruhsal İnançlarda ve Ölü Kültünde At*]).

2 Efsanevi ilk kral Tahmurat da Ahirman'ın, yani şeytanın üzerine biner. [Angromainyu, Zerdüştlükte yalanı, karanlığı ve ölümü simgeleyen yok edici ruhtur –çn.]

3 Antik dönemde Zodyak'ın akrepteki konumu (yaz gündönümü) eşek ve yavrusu olarak gösterilirdi. Bu nedenle dişi eşek ve tayı astrolojik kökenli olabilir. Krş. Robertson, *Evangelien-Mythen* [*İnciller-Mitler*], s. 19.

4 Bu fikir sirkten alınma olabilir. İspanyol matadorunun hâlâ kahramansı bir anlamı vardır. Sueton (*Claud*, 21): "... feros tauros per spatia circi agunt insiliuntque defessos et ad terram cornibus detrahunt" (... sirkteki bazı hayvanları kovalayıp yorduktan sonra çıplak sırtlarına atlar ve iki boynuzundan tutarak yere sererler), s. 341. [(İspanyolca) *Taurokathapsie*: Boğa güreşi sırasında boğanın üzerinden sıçramak demektir –çn.]

5 Bu efsane, burada tartışmak istemediğim Yahudi tanrısının (Saturnus) astrolojik açısına aittir.

6 Bu konuyla ilgili ayrıntılı tasvirin karşılaştırması için: Jähns, *Ross und Reiter* [*At ve Binicisi*].

eder: "Meclise giden ikili kimdir? Birlikte olunca gözleri üçtür,[7] on ayak ve bir kuyruk, böylece dolaşırlar ülkeyi."[8] Efsaneler atlara, insanın psikolojik bilinçdışına yakın düşen özellikler yüklerler: Atların altıncı hisleri olur, gaipten ses duyarlar, yolunu şaşırana yol gösterirler, kehanet yetenekleri vardır; *İlyada*'da (XIX) at, felaket habercisidir; atlar cenazeyi taşırken cesedin, insanların duymadığı sözlerini duyarlar; Caesar, dünyayı fethedeceğini insan ayaklı (olasılıkla Caesar'ın Frigyalı Men'le özdeşleştirilmesinden kaynaklı) atından öğrenir. Bir eşek Augustus'un Aktium'da zafer kazanacağına dair kehanette bulunur. At hayaletleri de görür. Tüm bu şeyler bilinçdışının karakteristik görüntüsüyle örtüşür. Atın, insanın hayvansı bileşeni olarak şeytanla yeterince fazla ilişkide olması da anlaşılır bir olgudur. Şeytanın at ayakları vardır, koşullara göre at biçimi de alır. Kritik anlarda, tıpkı Hadding'in kaçırılışında Sleipnir'in ansızın Votan'ın paltosunun ardından görünmesi gibi,[9] at ayağını gösterir (mecaz anlamda).* Karabasanın uyuyanları ata bindirmesi gibi, şeytan da aynısını yapar, bu nedenle üzerine karabasan çökenlere şeytanın atına binmiş derler. Pers mitinde şeytan tanrının binek hayvanıdır. Aynı zamanda cinsel dürtüleri de temsil eder; bu nedenle cadı ayinlerinde teke ya da at biçiminde görünür. Şeytanın cinsel doğası kendini atla da ifade eder, öyle ki bu sembol sadece bu yorumun açıklayıcı olabileceği bağlantılarda ortaya çıkar. Tıpkı şeytanın (eski ateş tanrısı olarak) at kılığına girip aynı şeyi yapması gibi, Loki'nin at biçimindeyken döllemesi dikkat çekicidir. Bu nedenle yıldırım da at olarak teriyomorf biçiminde temsil edilir.[10] Eğitimsiz bir histerik hasta bana çocukken fırtınadan çok kork-

---

[7] Wotan tek gözlüdür. Krş. Schwartz, *Indogermanische Volksglaube* [*Hint-Avrupa Halk İnanışları*], s. 164 vd.

[8] Odin bu bilmeceyi Kral Heidrek'e sorar (Hervarar efsanesi): "Quinam sunt illi duo/qui in coventus eunt/tres coniunctim/habent oculus/decem pedes,/et ambo cuadam unam etc." (Schwartz, *a.g.e.*, s. 183.)

[9] von Negelein, *a.g.e.*, XI, s. 415.

* Almancada "Zeight sich der Pferdefuss" (işte o zaman at ayağını gösterir). Bir iş çıkmaza girdiğinde şeytanın işe karıştığını anlatan bir deyim –çn.

[10] *A.g.e.*, s. 419.

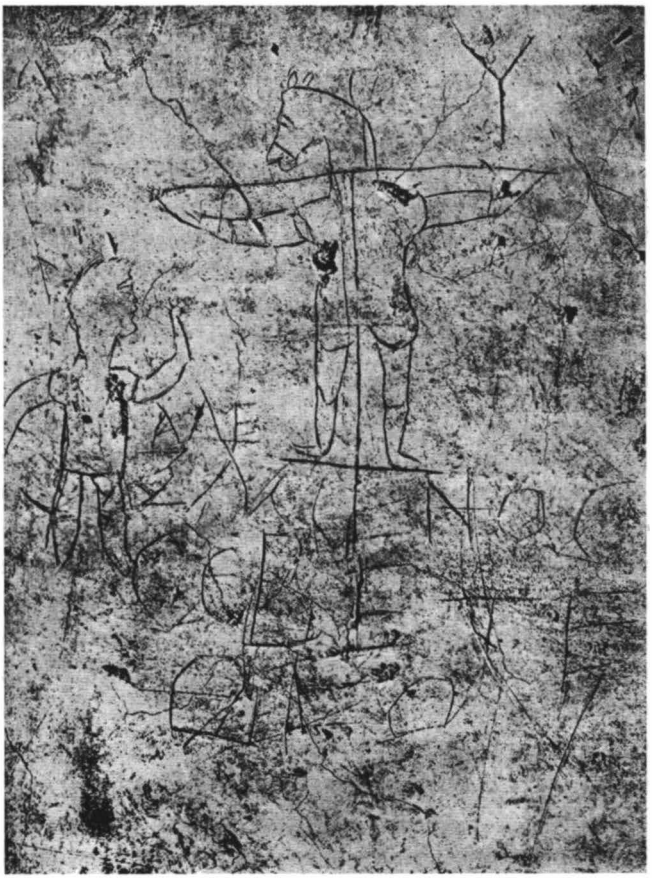

RESİM 83. "Alaycı haç." Palatino'daki bir erkek okulunun duvarında bulunan grafiti (Roma).

tuğunu anlatmıştı, ***her şimşek çakışının ardından göğe dek yükselen, kapkara bir at görüyordu.*** Mitsel fırtına bölgesi, güney cehenneminde yaşayan ölüm tanrısı Yama'nın kara şimşek atı, Hint efsanesinde bilindiktir.[11] Cermen folklorunda da şimşek tanrısı olarak şeytanın at ayağını (şimşeği) çatılara attığı söylenir. Fırtınanın toprağı döllemekle ilgili anlamına uygun olarak şimşeğin, buna bağlı olarak at ayağının, fallik bir anlamı da vardır. Eskiden kocası tarafından fazlasıyla cinsel şiddet görmüş eğitimsiz bir

[11] Schwartz, *a.g.e.*, s. 88.

hasta rüyasında sıklıkla *vahşi bir atın üzerine saldırdığını ve arka ayaklarıyla karnını çiğnediğini* görüyordu. Plutarkhos, Dionysos ayininden şu dua sözcüklerini aktarır: ἐλθεῖν ἥρως Διόνυσε Ἅλιον ἐς ναὸν ἁγνὸν σὺν Χαρίτεσσιν ἐς ναὸν τῷ βοέῳ ποδὶ θύων, ἄξιε ταῦρε, ἄξιε ταῦρε. ("Ey Dionysos, Elis'teki tapınağına, Kharitlerle* birlikte kutsal tapınağına gel, boğa ayaklarınla tepinerek (zevk içinde coşarak"[12]). Pegasus, yerden fışkıran kaynak, Hippokrene'yi ayağıyla vurarak açar. Bellerophontes'in[13] Korint kökenli bir taş resminde, aynı zamanda fıskiye olan su, bir atın nalından fışkırır. Balder'in atı tekmesiyle bir kaynak açar. At ayağı böylece bereketli ıslaklığın[14] bağışlayıcısı olur. Bir Aşağı Avusturya efsanesi,[15] dağlarda zaman zaman beyaz bir atın üzerinde görünen iriyarı bir adamın, yağmurun habercisi olduğundan söz eder. Alman efsanesinde doğum tanrıçası Holle Ana at üstünde gelir. Doğumu yaklaşmış olan hamileler beyaz bir atın yemliğine yulaf koyar ve doğumun çabuk olmasını dilerler; at ayağının, kadının genital organına dokunması âdettendi. Ata (eşek gibi) genellikle priapik bir hayvanın anlamı yüklenirdi.[16] Atın nal izi hayır ve bereket bağışlayan bir idoldür. Nal izleri mülkiyet oluşturma etkisine sahipti ve eski Latin dünyasındaki Priapeler gibi sınır koyucu anlamları vardı. Tıpkı Daktiller gibi, bir at da toynağıyla Harz dağlarının madeni zenginliklerini ortaya çıkartmıştı. At ayağının[17] kısaltması olan nalın uğur getirici ve kötülüğe karşı koruyucu bir anlamı vardır. Benelüks ülkelerinde at ayağı büyüye karşı ahırlara asılmıştır. Fallusun benzeşik etkisi bilinir, kapılardaki falluslar bu nedenledir. At budu *similia similibus* [çivi çiviyi söker] ilkesine göre yıldırımın yönünü değiştirirdi.

---

* Aphrodite'le bağlantılı olarak göze hoş olanı simgeleyen tanrıçalar, "Üç Güzeller" olarak da bilinirler –çn.

[12] Preller, *Grieschische Mythologie* [*Yunan Mitolojisi*] I, s. 432.

[13] Ya da Bellerophon. [Korinthos kralı Glaukos'un oğlu. Sisyphos'un torunu –çn.]

[14] Başka örnekler için *bkz.* Aigremont, *Fuss-und Schuchsymbolik* [*Ayak ve Ayakkabı Sembolizmi*].

[15] Jähns, *a.g.e.*, I, s. 277.

[16] Aigremont, *a.g.e.*, s. 17.

[17] von Negelein, *a.g.e.*, s. 113.

§ 422 Atlar, hızları (güçleri!) nedeniyle rüzgârın, yani *tertium comporationis* [üçüncü etken olarak] olarak yine libidonun sembolüdür. Alman efsanelerinde rüzgâr, kızlara tutkun vahşi avcı olarak bilinir. Votan önü sıra giden kasırgayı (Frigg'i)[18] fırtınada takip eder. Hareketli şeyler isimlerini genellikle (Hingstbarge*) Lüneburg fundalıklarının Schimmelberg'i [Beyaz At Dağı] gibi, at isimlerinden alırlar. Kentaurlar, diğerleri arasında rüzgâr tanrılarıdır.[19]

§ 423 Atlar ateş ve ışık anlamındadır. Helios'un ateşli atları buna bir örnektir. Hektor'un** atlarının adı Xantos (parlak sarı), Podargos (hızlı ayaklı), Lampos (ışıldayan) ve Aithon'dur (yakan). Siegfried'in gürleyen atı Grani, Sleipnir'in soyundan gelir ve Waberlohe'un*** ateşine tek başına saldırmıştır.[20] Sigfried onun sırtında Waberlohe'un üzerinden atlar. Belirgin bir ateş sembolüdür, Dio Chrysostomus'da[21] dile getirilen mistik Quadriga'yla [dört atlı zafer arabası] temsil edilir: En yüce tanrı, arabasını daima dairesel bir şekilde dönerek sürer. Arabaya dört at koşulmuştur. Dış tarafta giden at çok çabuk hareket eder. Parlak bir teni vardır ve üzerinde gezegenlerin ve takımyıldızların resimlerini taşır.[22] İkinci at biraz daha yavaş gider ve sadece tek ta-

---

18 Schwartz, *a.g.e.*, s. 113.

* Hengstberg [Aygır Dağı], Almanya'da bir yerleşim yeri –çn.

19 Rüzgâr tanrıları olarak Kentaurlar hakkında kanıtlar için *bkz.* Meyer, *Indogermanische Mythen* [*Hint-Avrupa Mitleri*], s. 447 vd.

** Troya kralı Priamos ile Hekabe'nin en büyük oğludur. Troya savaşında teke tek dövüştüğü Akhilleus tarafından öldürülmüştür –çn.

*** Alman mitolojisinde çember halinde, aşılamayan ateş duvarı –çn.

20 Schwartz, *a.g.e.*, s. 141

21 Opera XXXVI, § 39 vd. Alıntı: Cumont, *Mysterien des Mithra* [*Mithra Gizemleri*], s. 105 vd.

22 Bu, kendine özgü bir şeye sahip olması gereken, farklı bir motiftir. Bir şizofren (*Über die psychologie der Dementia praecox* [*Erken Bunama Psikolojisi Üzerine*], § 290) atlarının derisinin altında "lülecikler gibi hilaller" olduğunu iddia etmişti. Çin'de, *Yi Ching*'in, [Çin klasik metinlerinin en eskisi kabul edilen bilgelik kitabı], tüylerinde büyülü işaret ("nehir diyagramı") taşıyan bir at tarafından getirildiği düşünülür. Mısır gök tanrıçasının ya da göksel ineğinin derisi yıldızlarla kaplıdır. (Krş. RESİM 68) Mithraik Aion (*bkz.* aşağıda) derisinde burçların işaretini taşır. (Krş. RESİM 84)

RESİM 84. Aion Zodyak burçlar kuşağıyla. (Roma, 2-3. yy)

rafından ışık saçar. Üçüncü at daha da yavaş gider, dördüncüsü ise kendi etrafında döner. Ama sonra bir an gelir, en dıştaki at ateşli soluğuyla ikinci atın yelelerini tutuşturur, üçüncü at ise üzerinden akan terle dördüncüsünü sel gibi basar. Sonra atlar çözülürler ve en güçlü ve ateşli olanın özüne geçerler ve böylece o, arabayı yöneten olur. Atlar aynı zamanda dört elementi de temsil ederler. Felaketler, küresel yangın ve tufandır, bunun üzerine Tanrı'nın dörde bölünmesi sona erer ve tanrısal birlik yeniden kurulur.[23] Quadriga'yı kuşkusuz astronomik anlamda bir zaman sembolü olarak anlamak gerekir. Kaderin stoik düşüncesinin bir ateş sembolü olduğunu ilk bölümde görmüştük. Kader kavramına yakın akraba olan zamanın, aynı şekilde libido semboliğini dışavurması, düşüncenin tutarlı bir uygulamasıdır.

§ 424 *Brhadâranyaka-Upanişad* (I, 1, s., s. 382 vd) şöyle der:

> "Aslında sabah kızıllığı kurbanlık atın başıdır, güneş gözleridir, rüzgâr soluğu, her yana yayılan ateş boğazı, yıl ise kurbanlık atın gövdesidir. Gökyüzü sırtı, hava boşluğu karın boşluğu, toprak karnının şişkinliğidir; kutuplar onun yönleri, kutuplararası kaburgaları, mevsimler organları, aylar ve yarım aylar eklemleri, günler ve geceler ayakları, yıldızlar iskeleti, bulutlar etidir. Hazmettiği yem çöl kumları, nehirler damarları, karaciğeri ve akciğerleri sıradağlar, otlar ve bitkiler saçlarıdır; doğan güneş onun ön tarafı, batan güneşse arka tarafıdır." – "Okyanus onun akrabasıdır, okyanus onun beşiğidir."

§ 425 Burada atın, kuşkuya yer vermeyecek şekilde zaman sembolü, yanı sıra tüm dünya olarak kavrandığını görürüz. Mithraik dinde özgün bir zaman tanrısı olan Aion'a rastlarız (RESİM 84). Klişeleşmiş tasviri dik duran, aslan başlı bir insan biçimi olduğundan, Kronos ya da Leontocephalus olarak adlandırılır. Aslan başının üzerinde, tüm bedenini sardıktan sonra aslan başının arkasından öne doğru sarkan bir yılan yer alır. Figür her iki elinde birer anahtar tutar, göğsünün üzerinde bir taş balta durur, sırtında rüzgârın dört kanadı vardır, ayrıca bedeninde

[23] Bu değişim bir küresel felaketle sonuçlanır. Mitolojide yaşam ağacının yeşermesi ve solması, çağları izleyen dönüşüm noktası anlamına gelir.

burçların şekillerini de taşır. Horoz ve araç gereçler de bunlara eklenir. Antik örneklere sahip olan Karolenj hanedanlığına ait *Utrecht'in Mezmurlar Kitabı*'nda Saeculum-Aion elinde yılan tutan çıplak bir erkek olarak tasvir edilmiştir.[24] Adının da gösterdiği gibi, bolca libido simgesinin bir araya toplandığı bir zaman sembolüdür. Güneşin zodyaktaki en sıcak dönemi olan aslan,[25] en güçlü arzunun "concupiscentia effrenata"sının [dizginlenemeyen açlık/hırs] sembolüdür. (Magdeburglu Mechthild de, "Ruhum aç bir aslanın sesiyle haykırıyor," der.) Yılan, güneşin ejderhayla giriştiği savaşla ilgili yaygın mite uygun biçimde, Mithra gizemlerinde de sıklıkla aslana muhalif olarak temsil edilmiştir. Atum, eski *Mısır'ın Ölüler Kitabı*'nda erkek, kedi olarak tanımlanır, çünkü bu karakteriyle Apopis yılanıyla* savaşmıştır. Daha önce de gördüğümüz gibi sarmalamak, "yutmak," ana rahmine geri dönmektir. Böylece zaman da güneşin batışı ve doğuşu, yani libidonun tükenmesi ve ardından tekrar yenilenmesi, bilincin farkındalık kazanması ve bastırılması olarak tanımlanır. Horozun katılımı, yine zamanı ve onu yaratanın araçlarını işaret eder. (Robertson'daki "Durée créatrice" ["yaratıcı süreç"]) Oromazdes (Ahura Mazda) ve Ahriman, "ebedi uzunluktaki süre" olan Zervan Akarana'yla** yaratılmışlardır. O halde zaman, bu boşluk ve sadece biçimsel olan şey gizemcilikte, enerjik sürecin akışıyla aynı olan fiziksel olguya uygun olarak, yaratıcı gücün dönüşümü olan libidoyla ifade edilmiştir. Macrobius şöyle der: "Ergo Lenois capite monstratur praesens tempus, quia conditio eius ... valida fervensque est."[26] Görünüşe bakılırsa, İskenderiyeli Philo bunu daha iyi bilmektedir:

---

[24] Cumont, *Textes et monumentes* [*Metinler ve Anıtlar*], I, s. 76 s.

[25] Aslan bu nedenle Samson tarafından öldürülür. Samson daha sonra onun cesedindeki balı alır. Yazın sonu sonbaharın bereketliliğidir. Bu, *sacrificum mithriacum*'la [Mithra'ya kurban vermek] bir paralellik oluşturur. Karşılaştırma için: *Bkz*. Steinthal, *Die Sage von Simson* [*Samson Efsanesi*].

* Nun'un suyu denilen kutsal Nil Nehrinde yaşayan dev yılan –çn.

** Zaman anlamına gelen ve Zerdüşt'ün evrimci görüşüne sonradan eklenen Zervan, Ahura Mazda ve Ahriman'ın yaratıcısıdır –çn.

[26] "Aslan başıyla tanımlanan o anki zamandır, çünkü o anki durumu aynı şekilde güçlü ve yakıcıdır." (*Saturnalia*, I, 20, § 15, s. 271 vd)

"Tempus ab hominibus pessimis putatur deus volentibus Ens essentiale ... abscondere... Pravis hominibus tempus putatur causa rerum mundi, sapientibus vero et optimis non tempus sed Deus."[27]

§ 426 Firdevsi'de zaman genellikle kaderin sembolüdür.[28] Ancak yukarıda sözü edilen Hintçe metin daha ileri gider; ondaki at sembolü tüm dünyayı içinde barındırır; atın akrabası ve beşiği, dünyanın ruhuyla aynı yere konan anne, denizdir. Aion'un libidoyu "sarmalanma"da, yani ölüm evresinde ve yeniden doğumda temsil etmesi gibi, burada da atın beşiği deniz, yani bilinçdışı olan "anne"de ölen ve tekrar dirilendir.

§ 427 Atın, Yggdrasil aracılığıyla ağacın sembolüyle bağlantılı olduğunu daha önce görmüştük. At da bir "ölü ağacıdır"; ortaçağda ölülerin sedyesine bu nedenle "Aziz Michael'in atı" denir, ayrıca Yeni Farsçada tabuta "tahta at"[29] adı verilir. At ayrıca psikopompos* rolünü de üstlenmiştir; öte âlemin binek atıdır; at-kadınlar ruhları alırlar (Valkürler). Yeni Yunan şarkıları Charon'ı at olarak tasvir ederler.

§ 428 Bir sembol biçimini daha hatırlatmakta yarar var: Şeytan kimi zaman üç ayaklı bir ata biner. Ölüm tanrıçası Hel, veba salgınları döneminde yine üç ayaklı ata biner.[30] Göksel yağmur denizi Vourukasha'da yaşayan ve idrarıyla denizin suyunu te-

---

[27] "Kötü insanlar zamanı, asıl varlıklarını gizlemek istedikleri tanrı olarak görürler... yanlış görüşleri olan insanlar zamanı evrenin nedeni olarak görürler, bilge ve iyi olanlarsa (neden olarak) zamanı değil, Tanrı'yı görürler." (Philo, *In Genesim* [*Yaratılış*] I, 100. alıntı: Cumont, *Textes et monuments* [*Metinler ve Anıtlar*] I, s. 82.

[28] Spiegel, *Erânische Altertumskunde* [*İran Arkeolojisi*] II, s. 193. Kaderin gerekliliği olan Ananke [Yunan mitolojisinde kader tanrıçası], Zerdüşt'e mal edilen yazıt περὶ φύσεως'ta [*Doğa Üzerine*] havayla temsil edilmiştir, (Cumont, *a.g.e.*, s. 87).

[29] Spielrein'in hastası (*a.g.e.*, s. 394) insanları, hatta mezara gömülü cesetleri yiyen atlardan söz eder.

* Ruhlara yol gösteren anlamında Hermes'e verilen bir unvan –çn.

[30] von Negelein, *a.g.e.*, (XII) s. 416. Krş. Üç ayaklı at hakkındaki açıklamalarımın bulunduğu, "Zur Phänomenologie des Geistes im Märchen" ["Masallardaki Ruhun Fenomolojisi Üzerine"] (§ 425 vd).

mizleyen, dev eşek de üç ayaklıdır. İdrarının gümbürtüsüyle tüm yararlı hayvanlar hamile kalırken, zararlı olanlar düşük yaparlar.[31] Hel'deki zıt sembol, eşek ve Vourukasha'daki tasvirin bir karışımıdır. Libido dölleyici olduğu kadar yıkıcıdır.

§ 429 Miller dramasındaki kahramana, okuyla onu vurmaya hazır bir Kızılderili yaklaşır. Ama Chiwantopel gururlu bir hareketle ona göğsünü işaret eder. Bu tablo yazara Shakespeare'in *Julius Caesar* adlı eserinde, Cassius ve Brutus arasında geçen sahneyi hatırlatır. Brutus, parayı lejyonerlere sarfettiğine dair Cassius'u suçlayınca, iki dost arasında yanlış anlaşılma olmuştur. Cassius hassas ve öfkeli bir şekilde, yakınırcasına haykırır:

> Gel, Marcus Antonius, gel Octavius, gelin haydi!
> Çıkarın hıncınızı sadece Cassius'tan,
> Çünkü susamış Cassius kendi canına:
> Sevdiği kişinin nefretine okuyor meydan,
> Onu çocuk gibi azarlayan kardeşine.
> Tüm hatalarımı gözetliyorlar,
> Not defterine karalayıp ezberliyorlar,
> Sonra da koyuyorlar önüme – ah,
> Ağlayabilirim ruhumun gözleriyle!
> İşte çıplak göğsüm, işte hançerim;
> İçindeki yürek Plutus'un çukurundan da derin,
> Altından kıymetlidir, Romalıysanız eğer,
> Mahrum etmem sizi ondan, çıkarıp alın,
> Size yüreğimi sunuyorum, saplayın hançerinizi,
> Bir zamanlar Caesar'a sapladığınız gibi!
> Çünkü biliyorum, en fazla ondan nefret ettiğinde bile,
> Cassius'u sevdiğinden daha çok severdin yine de.[32]

§ 430 Cassius'un bu konuşmasının, Cyrano'nun ölüm anındaki hezeyanına oranla daha fazla benzeşim sergilediği gerçeği dile getirilmediği takdirde, buraya ait malzeme eksik kalmış olur, ancak Cassius'un hezeyanı fazla dramatiktir. Hatta tarzında biraz çocuksu ve histerik bir şeyler de vardır. Çünkü Brutus'un

---

[31] Krş. Jung, *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*] (§ 535).

[32] 4. Perde, 2. Sahne, s. 92 vd.

zaten onu öldürmek gibi bir düşüncesi yoktur, aksine aşağıdaki diyalogla ona soğuk bir duş aldırır:

Brutus:
Sokun hançerinizi yerine!
Kızın isterseniz, size kalmış!
Ne istiyorsanız onu yapın: Hakaret etmek de
huy olsa gerek.
Ah, Cassius! Bir kuzuyla birsiniz,
Öfkesi çakmaktaşı gibi parlayan,
Fazla sürtünce bir anlığına kıvılcım çıkaran,
Ve hemen ardından soğuyan.

Cassius:
Sadece şaka ve kahkahalar,
Bunu da mı görecektim, Brutus'umdan,
Acısını çekerken kederin ve kaynayan kanımın?

Brutus:
O sözleri söylerken, benim de kaynıyordu kanım.

Cassius:
Bu kadarını kabul ediyorsunuz, demek?
Verin bana elinizi!

Brutus:
Ve kalbimi de.

Cassius:
Ah, Brutus!

Brutus:
Daha ne istiyorsunuz?

Cassius:
Bana kendimi kaybettiren, anamdan miras bu
fevri öfkeyi,
Hoş görecek kadar sevmiyor musunuz beni?

Brutus:
Evet, Cassius, ileride Brutus'unuza karşı,
Fazla sert çıkarsanız eğer,

O zaman şöyle düşünecek,
Bana hakaret eden nasıl olsa anası, öyleyse boşver.

§ 431 Cassius'un hassaslığının dışavurumu, sözlerinin de mükemmel şekilde ifade ettiği gibi, o anlarda kendini annesiyle özdeşleştirdiği ve bu nedenle tam anlamıyla kadınsı davrandığı anlayışına yöneltir.[33] Çünkü Brutus'un erkeksi ve çetin iradesi karşısında, Cassius'un sevgi arayışı içindeki kadınsı ve çaresiz boyun eğişi, Brutus'un dostça bir ihtarla ona, "bir kuzuyla bir olduğunu," yani karakterinde hâlâ anneden kalma, oldukça yetersiz bir şeyler barındırdığını söyleme hakkını vermiştir. Burada kolayca görülen, her zamanki gibi anne-baba imagosunun, bu olayda anne imagosunun ağır basmasıyla karakterize edilen, çocuksu bir eğilim durumudur. Bir kişinin çocuksu kalmasının nedeni, kendini çocukluğunun çevresinden, yani anne-babaya sağladığı uyumdan yeterince kurtaramaması ya da bunu hiç yapamamasıdır. Bu nedenle, bir yandan çocuğun anne babasından daima sevgi ve duygusallık ödülü beklemesi gibi, dünyaya karşı hatalı bir şekilde tepki verir. Öte yandan bu çocuksu haliyle, kendini anne babaya olan sıkı bağla özdeşleştirerek bir baba ya da anne gibi davranır. Kendini yaşayamaz ve ait olduğu karakteri bulamaz. Brutus bu nedenle Cassius yerine onun ağzından "annesinin hakaret ettiğine" yönelik doğru bir varsayımda bulunur. Burada ele aldığımız, psikolojik açıdan son derece değerli bu durum, Cassius'un çocuksu olduğunun ve kendini annesiyle özdeşleştirdiğinin kanıtıdır. Histerik davranış, Cassius'un kısmen hâlâ "kuzu," yani masum ve zararsız bir çocuk olması gibi sıkıntılı bir durum doğurur; o halde duygu dünyası açısından henüz kendini aşamamıştır. Bu, tıpkı yaşama ve topluma hükmediyormuş gibi görünen insanlarda sıklıkla tanık olduğumuz şey gibidir; kendi duygularının isteklerine karşı çocuksu kalmışlardır.

§ 432 Miller'in dramasına ait figürler, yaratıcının fantezisinin çocukları olarak elbette yazara ait şu ya da bu karakter özellik-

[33] Animayla özdeşleşme durumu. Anima imgesini ilk taşıyan, bilindiği gibi annedir.

lerini sergilerler.[34] Kahraman Chiwantopel burada erkeksi olarak tasarlanmış ideal figürü temsil eder, yani Bayan Miller hâlâ erkekte gençlik dönemine karşılık gelen ideali görür. Belli ki bu bakımdan hâlâ sağlıklı bir düş kırıklığı yaşamamıştır, aksine illüzyonuna hâlâ sevinmektedir. İdeal figürünün kendi dişi doğası olması gerektiğini henüz bilmemektedir, çünkü böyle bir figürde onu ilgilendiren bir şeyler olabilir. Erkekte temsil edilmiş ideal onu hiçbir şeyle yükümlü kılmaz, aksine sadece fantezi taleplerini karşılar. Ama ideal kendi cinsinden olsaydı, bunun kendine tam olarak uymadığını keşfederdi. Bu rahatsız edici, ama sağlıklı olurdu. Cryano'nun[35] davranışı elbette güzel ve etkileyicidir, ama Cassius'unki yapmacıktır. Her iki kahraman da etkileyici şekilde ölmeye hazırlanırlar ki, Cryano bunu başarır. Ölüme olan bu yönelim, diğerinin ideal insan olduğuna dair illüzyonun kaçınılmaz sonunu önceden gösterir. İdeal figür açıkça konumunu değiştirmek ve gerektiğinde yazarın kendisine geçmek üzeredir. Bu, onun hayatında son derece kritik bir nokta olabilir. Çünkü ideal figür gibi böylesine yaşamsal bir biçim değişimine hazırlanıyorsa bu, ölmesi gerekiyormuş gibi bir durum oluşturur. Bu kez kendi içinde zor anlaşılır, yani görünüşte nedensiz bir ölüm sezgisine ve acı verici duygulara neden olur. Bu eğilimler daha önce pervanenin şarkısında ifade edilmiştir, ama burada daha keskin bir tanım deneyimlerler. Yazarın çocuksu dünyası, yetişkin döneminden ayrılmak için buna bir son vermek ister. Genç kızların ölmek istemeleri genellikle sadece dolaylı bir ifadedir, gerçekten ölünse bile bu tavır kalır, çünkü ölüm bile dramatize edilebilir. Bu tür bir çıkışla tavır ancak etki kazanır. Yaşamın zirvesinin ölümün semboliğiyle ifade edilmesi bilinen bir olgudur, çünkü kendini-aşmak, bir ölüm anlamına gelir. Bayan Miller çocuksu bir varlık olarak kendi yaşamsal görevinin bilincinde olmayabilir; kendini sorumlu hissedeceği hedefler ya da yaşam standartları koyamaz. Bu nedenle de aşk sorununu üstlenmeye hazır değildir, çünkü bu, bilinç ve sorum-

[34] Buradaki haklı bir yorumdur, çünkü Miller'ın fantezisinde söz konusu, bilinçli istenmiş ve biçimlendirilmiş bir yaratma değil, aksine sadece istemdışı bir üründür.

[35] Krş. (§ 48).

luluk, genel bakış ve önsezi gerektirir. Bu, ucunda ölümün olduğu yaşam için bir karar veriştir. Aşkın ve ölümün birbiriyle fazlaca ilişkisi vardır.

§ 433 Kahramanın kendini ölüme sunduğu gururlu hareket pekâlâ başkasında acıma duygusu uyandırmanın dolaylı bir ifadesi olabilir ve böylece Brutus'un yaptığı gibi soğukkanlılıkla aza indirgenip zayıflatılabilir. Chiwantopel'in davranışı da şüphelidir, çünkü Bayan Miller'a örnek oluşturan Cassius'taki sahne tüm bunların salt çocuksu olduğunu açıkça ortaya koyar. Çünkü bir hareket fazla dramatik bir izlenim oluşturduğu takdirde, bunun gerçek olmadığına, bununla birlikte bir yerlerde tamamen farklı bir şeyi kasteden, karşı bir iradenin işbaşında olduğuna dair haklı bir şüphe oluşur.

§ 434 Dramada bundan sonra, önceki sembollerin pasif doğasının tersine libido, bir parçanın diğerini ölümle tehdit ettiği bir çelişkiyi açıkça ortaya koyan, tehlikeli bir faaliyet edinir. Rüyayı gören Bayan Miller'ın ideal imgesi olan kahraman ölmeye eğilimlidir, ölümden korkmaz. Bu kahramanın çocuksu karakterine uygun olarak, şüphesiz artık sahneyi terk etmesinin zamanı gelmiş olabilir. Ölüm ona atılan bir ok biçiminde gelmelidir. Kahramanların sıklıkla iyi bir okçu olmaları ya da atılan bir okla ölmeleri nedeniyle, okla ölmenin ne anlama geldiğini sorgulamak gereksiz kaçmaz. (RESİM 85)

§ 435 Damgalanmış,* histerik rahibe Katharina Emmerich'in biyografisinde, çektiği kalp acısına dair şu tanımlamaları okuruz:

> "Çünkü henüz acemilik devresindeyken, kutsal İsa tarafından Noel armağanı olarak, manastır yaşamı boyunca çok acılı bir kalp rahatsızlığı edinmişti. Tanrı bunun, manastırın ruhunun bozulmasıyla, özellikle rahibe kardeşlerinin işleyecekleri günahlarla sonuçlanacağını manevi olarak ona göstermişti. Ama bu acıyı en fazla dayanılmaz kılan şey, gençliğinden beri sahip olduğu yetenek, yani insanın içsel

* *Stigmata*: İsa'nın yara izleri, damga. Katharina Emmerick, bedeninde stigma belirdiği iddia edilen bir rahibeydi. Açılan soruşturma belirsizlikle sonuçlandığı halde azize ilan edildi –çn.

RESİM 85. Okçu kılığındaki ölüm (ayrıntı).
"1464 yılının ustasından," Alman okulu.

varlığını tüm gerçekliğiyle gözleri önünde görebilmekti. Kalp rahatsızlığını, sanki sürekli oklarla deliniyormuş gibi,[36] bedensel olarak hissediyordu. Bu oklara –ve bu, çektiği ruhsal acıdan daha beterdi– yakından baktığında onları, rahibe arkadaşlarının ona ve yaşadığı inançlı değişime karşı tamamen nedensiz yere ve vicdansızca giriştikleri düşünceler, planlar, yanlış yorumlamalara ait gizli konuşmalar, iftiralar ve sevgisizlikler olarak görüyordu."[37]

[36] Ana tanrıçanın [Hıristiyanlarca İsa'nın annesi Meryem'e verilmiş saygı unvanı] kalbi de "kalplerdeki düşüncelerin açığa çıkması için" bir kılıçla delinmiştir. (Luka 2:35)

[37] Wegener, *Das wunderbare innere und äussere Leben der Dienerin Gottes Anna Katharina Emmerich aus dem Augustinerorden* [*Au-*

§ 436 Bu türde bir farklılaşmaya sabırlı ve hoşgörülü bir karakter bile zor dayanacağı için, bir azize olarak yaşamak zordur, çünkü kendine özgü bir savunma oluşturur. Azizliğin karşıtlığı, hiçbir gerçek azizin yine de onsuz yaşayamayacağı ayartmalardır. Bu ayartmaların, sadece eşdeğer olanlarının bulgular biçiminde bilince ulaşması yoluyla bilinçsiz de gerçekleşebileceğini biliyoruz. "Herz" ["Kalp"] ve "Schmerz"in ["Acı"] klişe bir şekilde kafiye oluşturduklarını da biliyoruz. Histerinin hissedilmeyen, yani bastırılmış ruhsal acının yerine bedensel olanını koyması, çoktandır bilinen bir gerçektir. Katharina Emmerich'in biyografisini yazan kişi bunu az ya da çok, doğru teşhis etmiştir. Sadece Emmerich'in yorumu, alışıldığı gibi, bir izdüşüme dayanır: Kendisi hakkında gizli gizli her türlü kötü şeyi iddia edenler hep başkalarıdır ve ona acı veren budur. Ama konu biraz farklıdır: Yaşamın tüm mutluluklarından vazgeçmek, çiçeğin bu şekilde solmaya yüz tutması, genellikle acı vericidir; özellikle acı veren, yerine getirilmemiş dileklerdir ve doğayı çiğnemeye, bu tür bir farklılaşmayı mümkün kılan bastırmanın gücünü kırmaya çalışmaktır. Elbette rahibe arkadaşlarının dedikodu ve iğnelemeleri hassas bir şekilde ve özellikle hep bu acı verici şeyleri ima eder; öyle ki bu, azizeye acıları bunlardan kaynaklanıyormuş gibi görünür. Dedikodunun genellikle bilinçdışının rolünü üstlendiğini, usta bir rakip gibi daima gerçek olan, ama zırhımızdaki bilmediğimiz boşlukları hedef aldığını elbette bilemez.

§ 437 Gotama Buddha'nın konuşma dörtlüklerinden bir bölüm kendini bu anlamda ifade eder:

> Yine de ciddiyetle dilenmiş bir dilek,
> İradede yaratılır, beslenir
> Ve yoksunluğu yavaş yavaş;
> Etteki ok gibi vahşice deşmelidir.[38]

---

gustinus Manastırı Rahibesi Anna Katharina Emmerich'in Mucizevi İç ve Dış Dünyası], s. 63.

[38] Neumann, *Die Reden Gotamo Buddho's aus der Sammlung der Bruchstücke Suttanipāto des Pāli-Kanons übersetzt* [*Gotama Buddha'nın, Pali-Kanon'un Sutta-nipāto Derlemesinden Çevrilmiş Konuşmaları*], s. 252 (No. 767). [Pali-Kanon: Pali dilindeki biçimiyle ko-

§ 438 Yaralayıcı ve acı verici oklar, daima dıştan saldıran dedikodu yoluyla dışarıdan değil, kendi bilincimizin kurduğu "pusu"dan atılır. Kendi dileklerimiz, bir ok gibi etimize batar.[39] Başka bir bağlamda, bunu rahibemiz de anlamıştır; hem de harfiyen. Kurtarıcı'yla ilgili bu tür mistik birleşme sahnelerinin aslında güçlü bir erotik destek içerdiği, bilinen bir gerçektir.[40] Damgalanma sahnesi kurtarıcı yoluyla gerçekleşen bir kuluçka devri anlamına gelir, ancak tanrıyla sürekli birliktelik olarak *unio mystica*'nın [mistik birlik] antik yorumuna oranla biraz daha değiştirilmiştir. Rahibe damgalanmasını şöyle anlatır:

> "İsa'nın çektiği acılara dair bir görüşüm vardı ve yine de acılarına ortak olup hissetmem için ona yalvardım ve beş peder, beş kutsal yaranın onuruna bize dua ettim. Yatakta yatarak iki yana açtığım kollarımla büyük bir hoşluk içinde İsa'nın acılarına karşı sonsuz bir susuzluk hissettim. O an bir ışığın üzerime doğru alçaldığını gördüm, dimdik yukarıdan geliyordu. Bu, çapraz bir bedendi, capcanlı ve saydamdı, kolları iki yana açıktı, ama haça gerilmemişti. Yaraları bedeninden daha fazla parlıyordu, bütün bir hareden çıkan, beş görkemli haleydiler. Duyduğum hayranlıktan kendimden geçmiştim, kalbim büyük bir acı içindeydi, ama yine de kurtarıcımın acılarına ortak olma isteği uyandıran bir tatlılığı vardı. Kurtarıcımın acılarına olan isteğim, onun yaralarının görünüşü karşısında gittikçe artarken ve göğsüm, ellerim, yanlarım ve

---

runmuş Budist yazmaların standart bir derlemesidir. Sutta-nipata da yine Pali-Kanon'un bir başka bölümüdür –çn.]

[39] Theokrit, *a.g.e.*, 27, 28, doğum sancısını bu anlamdaki dış kaynaklı bir acı olarak görür ve onu "Ilithyia'nın okları" olarak adlandırır. Bir dilek anlamında aynı benzerlik *Jesus Sirach* 19:12'de bulunur: "Buddhalanın dilinin altında bir söz varsa, ok gibi kalçasına batar." (Luther İncili) Yani o sözü sarf edene kadar rahat etmez. [Jesus Sirach: Yeşu bin Sirak'ın Bilgeliği; MÖ 2. yüzyılın başlarında Kudüslü Yahudi katip Yeşu bin Sirak tarafından yazılan ahlaki bir öğreti kitabı –çn.]

[40] Ama bu, *unio mystica* deneyimlerinin sadece erotik kaynaklardan oluştuğunu hiçbir şekilde kanıtlamaz. İçten dışa baskı yapan erotizm, sadece libidonun aktarımının tam olarak başarılamadığını kanıtlar. Bu koşullar altında ilk biçimin belirgin kalıntıları geride asimile olmadan kalır.

ayaklarım onun kutsal yaraları için yalvarırken ışık, bedenin önce ellerinden, sonra yanlarından, ayaklarından çıkan ve ucu bir okla biten üç misli parlak ışınlar ellerime, yanlarıma ve ayaklarıma doğru indi."[41]

§ 439 Işınlar üç mislidir, alt taraflarında bir ok ucuyla son bulurlar.[42] Amor gibi, güneş de sadağını tamamen yıkıcı ya da dölleyici oklarla doldurur.[43] Okun anlamı erkektir. Anne babaların cesur oğullarını ok ya da mızrak ucu olarak tanımladığı, Doğuya özgü bu âdetin anlamı budur. "Keskin oklar yapmak," "cesur oğullar yaratmak" anlamına gelen bir Arap deyimidir. Çinliler, bir oğulun doğduğunu göstermek için evlerinin önüne ok ve yay asarlardı. Bu nedenle Mezmurlar'daki (127:4) şu yer açıklayıcıdır: "Gençliğin gücüyle dolu oğullar, kahramanların ellerindeki oklar gibidir." Nüfus sayımı yapmak isteyen İskitlerin kralı Ariantas'ın herkesten bir ok ucu istemesi, okun bu anlamı sayesinde açıklığa kavuşur.[44] Benzer anlam mızrak için de geçerlidir: İnsanların kökeni mızraktan gelir. Dişbudak, mızrağın anasıdır, "eğilmez" insan soyu bu nedenle ondan gelir. Kaineus[45] askerlerine, mızraklarına saygı göstermelerini emretmişti. Pindaros, Kaineus'la ilgili bir efsanede, onun "toprağı ayağıyla yararak dibe indiğinden" söz eder.[46] Eskiden Kainis adında bir kadın olduğu, ama uysallığı

---

41 *A.g.e.*, s. 77 vd.

42 Apuleius (*Metamorphoses* [*Başkalaşımlar*] II, s. 31) ok ve yay sembolünü son derece etkili biçimde kullanır: "... ubi primam sagittam saevi Cupidinis in ima praecordi mea delapsam excepi, arcum meum et ipse vigor attendit, et oppido formido ne nervus vigoris nimiatate rumpatur." ("Amor'un ilk okunu içimin derinliklerinde hisseder hissetmez, boynuz ve kirişler fırlarcasına, tüm gücümle yayımı gerdim.") [Boynuz ve kirişler yay yapımında kullanılırdı –çn.]

43 Veba getiren Apollo gibi. Ok, Eski Yüksek Almancada *Strala*'dır.

44 Herodotos, IV, 77, s. 353.

45 Krş. Roscher, "Kaineus" maddesi, II/1, 894. sütun vd. [Kaineus, Tesalya kavminden olan Lapithlerin kralıdır –çn.]

46 *A.g.e.* Spielrein'in hastası, toprağı yarma düşüncesiyle ilgili benzer bir bağlantı kurar: "Toprağı delmek için demire gerek vardır... Demirle ... insan yaratılır ... toprak yarılır, parçalanır, insan bölünür ... insan parçalara bölünür ve tekrar bir araya gelir... İsa, diri diri gömülmeye son vermek için müritlerine toprağı deldirmiştir." "Ya-

nedeniyle Poseidon tarafından yara almayan bir erkeğe dönüştürüldüğü rivayet edilir. Ovidius, yara almayan Kaineus'la savaşan Lapithlerin, başka türlü yaklaşamadıkları için sonunda onu tamamen ağaçlarla örttüklerini anlatır. Ovidius burada şöyle der:

> Exitus in dubio est: alii sub inania corpus
> Tartara detrusum silvarum mole ferebant,
> Abnuit Ampycides: medioque ex aggere fulvis
> Vidit avem pennis liquidas sub auras.[47]

§ 440 Roscher[48] bu kuşu, adını yaşadığı oyuktan (χαράδρα) alan, altın yağmur kuşu (*Charadrius pluvialis*) olarak görür. Kuş, şarkı söyleyerek gelecek olan yağmuru haber verir. Kaineus bu kuşa dönüşmüştür.

§ 441 Bu mitte yine libido mitinin tipik bileşenlerini görürüz: İlkel biseksüellik, ölümsüzlük (yaralanmazlık), annenin içine geri dönmek (ayakla anneyi yarmak), ruh kuşu olarak dirilmek ve verimliliği oluşturmak. Böyle bir doğaya sahip olan bu kahramanın mızrağına saygı göstermesi, akla olasılıkla bunun ona geçerli ve eşdeğer bir ifade olarak göründüğü düşüncesini getirebilir.

§ 442 İlk bölümde (§ 71) Eyüb'le ilgili verdiğim örneğe şimdiki bakış açımızla yeni bir yorum getirebiliriz:

---

rılma" motifi genel olarak anlamlıdır. Beyaz at biçiminde görünen Pers kahraman Tiştriya, yağmur denizini açar ve böylece toprağı verimli kılar. Adı Tîr: Ok olarak geçer. Bazen ok ve yaylı dişi olarak tasvir edilir. (Cumont, *Textes et monuments* [*Metinler ve Anıtlar*] I, s. 136.) Mithra, kuraklığa son vermek için attığı okla kayadan su çıkarır. Mithraik anıtlar üzerinde zaman zaman toprağa saplanmış bıçak görünür, bunun dışında bıçak, boğayı öldüren kurban aletidir. (Cumont, *a.g.e.*, s. 165, 115)

47 *Metamorphoses* [*Başkalaşımlar*] XII, s. 196: "Ölüp ölmediği belirsizdir; çünkü bazıları ağaçların yükü altında bedeninin huzurlu Tartaros'a [yeraltındaki ölüler diyarının en derin yeri] battığını söyler, Ampicides bunu inkâr eder, kahverengimsi bir kuşun, yığının ortasından havaya yükseldiğini görmüştür..." (Almancaya çeviren Schülter).

48 Kitap eleştirileriyle ilgili olarak *bkz.* Meyer, *Indogermanische Mythe* [*Hint-Avrupa Mitleri*], s. 155

"Kendine beni hedef tahtası yaptı:
Okları etrafımda vızıldadı;
Acımasızca böbreklerimi deldi
ve safranı yere saçtı.
İçimde gedikler açarak
Bana karşı bir kahraman gibi atıldı."[49]

§ 443 Eyüb burada saldırısına uğradığı bilinçdışı arzular nedeniyle çektiği ruhsal acıyı dile getirir; libido bedenini kemirir, acımasız tanrı onunkini yenmiştir ve acı verici darbeleriyle, etkileyici şekilde içine işleyen düşüncelerle onu deşer.

§ 444 Benzer bir ifade Nietzsche'de de bulunur:

Yere serilmiş, titreyerek,
Can çekişenler gibi, ayakları ovuşturulan –
Sarsılmışım, ah! Meçhul ateşlerle yakarak,
Buz saçaklı sivri oklarla titreterek
Kovaladın beni, düşünce!
Adı konamayan! Gizli kapaklı! Tüyler ürpetici!
Sen, ey bulutların ardındaki avcı!
Yere serilmişim şimşeklerinle,
Sen, karanlıklardan bana bakan, küçümseyici göz:
– yatıyorum öylece, kıvrılarak, bükülerek,
Tüm ebedi işkencelerin acısıyla,
Vurdun beni
Sen, ey zalim avcı,
Sen, ey meçhul – Tanrı!

Vur, daha derinden vur!
Bir kez daha vur!
Kopar, parçala bu yüreği!
Niye bu işkence
Ucu körelmiş oklarla?
Neye bakıyorsun yine,
Bıkmadın mı bu insan işkencesinden,
Sinsi bakan Tanrı şimşeği gözlerle?
Öldürmek değil istediğin,
Yalnızca acı, acı çektirmek mi?[50]

[49] 16:11 vd.

[50] *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, s. 367 vd.

§ 445 Daha önce Meksika'daki haç kurbanında ve Odin kurbanında[51] karşılaştığımız bu benzetmede işkence edilen tanrı kurbanının portresini görmek için fazla açıklamaya gerek yoktur. Aynı tabloya, sanatçının kendi duygularını da kattığı, *Sebastian'ın İdamı*'nda da karşılaşırız. Bu tabloda genç azizin kız gibi narin, taze bedeni, feragatın tüm acılarını yansıtmaktadır. Sanatçı kendi dönemine ait psikolojinin bir parçasını daima eserine katmaktan kendini alıkoyamaz. Aynısı, daha abartılı biçimiyle çarmıhta mızrakla delinmenin Hıristiyan sembolü için de geçerlidir. Bu, arzularının acısını çekerek İsa'nın varlığında çarmıha gerilmiş insana ait Hıristiyan çağının tablosudur.

§ 446 İnsanın çektiği acının dış kaynaklı olmadığını, aksine kendi kendisinin avcısı, kurbanı ve kurban bıçağı olduğunu, Nietzsche'nin bir başka şiiri gösterir. Bu, ruhsal çelişkiyle ilgili görünüşteki dualitenin, aynı sembolün kullanımı altında çözüldüğü yerdir:

> Ah, Zerdüşt,
> zalim Nemrut!
> düne kadar avcısıydın Tanrı'nın,
> tuzağıydın her türlü erdemin,
> okuydun kötünün!
> Şimdi –
> kendini kovalayan,
> kendine av olmuş,
> kendi içini delen...
>
> Şimdi-
> tek başına kendinle,
> iki başına kendi deneyiminle,
> yüzlerce ayna arasında
> kendine sahte,
> yüzlerce anı arasında,
> şüpheli,
> her tür yaradan bezgin,

[51] Spielrein'in hastası da aynı şekilde Tanrı tarafından (üç atışta) "vurulduğunu" söyler, "sonra sadece ruhun dirilişi gerçekleşti..." (*A.g.e.*, s. 376)

her tür soğuktan üşümüş,
kendi iplerinle boğulurken,
Kendini bilen!
Kendini asan!

Ne diye bağladın kendini
bilgeliğinin ipleriyle?
Ne diye kandırıyorsun kendini
kadim yılanın cennetiyle?
Ne diye sürünüyorsun gizlice
kendi *kendinin içine – kendi içine?* ...[52]

§ 447 Ölümcül oklar kahramana dıştan isabet etmez, aksine kendini kovalayan, savaşan ve işkence eden kendisidir. Dürtü, onun içinde karşı dürtüye dönüşmüştür – şair bu nedenle, "kendi içini delen," yani kendi okuyla yaralanan, der. Oku, libido sembolü olarak anladığımız için, "delme" simgesi de bizim için daha anlaşılır olur: Bu, kendiyle bir olmanın eylemi, bir tür kendini dölleme, aynı zamanda kendine tecavüz etme, bir intihardır. Zerdüşt bu nedenle (tıpkı Odin'in kendini Odin'e kurban etmesi gibi) "kendini asan" olarak tanımlanabilir. Ancak bu psikoloji gönüllü olarak ifade edilemez: Çünkü insan bu tür acıları bilerek çekmez, aksine bu acılar başına gelir. Bilinçdışı kişiliğinin bir parçası olarak sayılırsa, onun aslında kendine öfke duyduğunu kabul etmek gerekir. Buna karşın acılarının sembolliğinin arketipik, yani kolektif olması durumunda bu, böyle bir insanın kendi yüzünden değil, daha çok yaşadığı zamanın ruhu yüzünden açı çektiğinin işareti olarak görülebilir. Kişisel olmayan, nesnel bir nedenin, yani herkeste ortak olan, kendi kolektif bilinçdışı halinin acısını çekmektedir.

§ 448 Kendi okuyla yaralanmak, öncelikle bir içe dönme durumudur. Bunun ne anlama geldiğini daha önce öğrendik: Libido kendi "içsel derinliğine" dalar (Nietzsche'nin bilinen benzetmesi) ve o derinliğin karanlığında, terk ettiği yeryüzüne bir karşılık bulur, yani aralarında eskinin en güçlü ve en etkili anı tablolarının bulunduğu ("yüzlerce anı arasında"), anılar dünyasını

[52] "Yırtıcı Kuşlar Arasında" Toplu Eserler VIII, s. 414 s.

bulur. Bu, çocuğun dünyası, bizi geçip giden zamanın yasalarından uzaklaştıran, en erken çocukluğun cennetimsi durumudur. Bu yeraltı dünyasında sıla özleminin ve her şey olmanın umutları gezinir. Gerhart Hauptmann'ın muhteşem eseri *Suskun Çanlar*'da Heinrich'in söylediği gibi:

> Bir şarkı söyleniyor, unutulup yitmiş,
> Bir sıla, çocukluk aşkı şarkısı,
> Masal pınarının derinliklerinden çıkarılmış,
> Herkesçe bilinen, ama yine de duyulmamış.[53]

§ 449 Ama, Mefistoteles'in de dediği gibi, "tehlike büyüktür"[54], çünkü karanlık baştan çıkarıcıdır. İster verilmiş bir kararla, ister azalan yaşam enerjisi yüzünden ya da insana biçilmiş kaderden olsun, libido yeryüzünün ışığını kaybettiği takdirde kendi derinliğine, bir zamanlar çıkmış olduğu kaynağa çöker ve kırılma noktasına, bir zamanlar girmiş olduğu bu bedenin göbeğine geri döner. Kırılma noktası annedir, çünkü yaşam pınarı bize ondan gelir. Bu nedenle, bir adam kendi gücünden şüphe ettiği büyük bir işle karşı karşıya kaldığında geri adım atar, o zaman libidosu bu kaynağa geri döner – ve bu, yok olmayla yeni bir yaşam arasında bir kararın verileceği o tehlikeli andır. Libido içsel dünyanın harikalar diyarında takılı kalırsa,[55] insan yeryüzü için bir gölge olur, adeta ölü ya da ağır hasta gibidir. Ama libido kendini bundan kurtarıp tekrar yukarı çıkmaya çabalarsa, bir mucize kendini gösterir: Yeraltı dünyasına yaptığı yolculuk, onun için yeni bir yaşam pınarı olmuştur ve görünüşteki ölümden yeni bir verimlilik uyanır. Bu düşünce silsilesi bir Hint mi-

---

[53] *A.g.e.*, s. 104.

[54] *Faust*, II. Bölüm, 1. Perde, Analar Sahnesi, s. 317.

[55] Bu, yeraltı tanrıçası Proserpina'yı fethetmek isteyen Thesus ve Peirithoos efsanesinde mitolojik olarak temsil edilmiştir. İki kahraman yeraltı dünyasına ulaşmak amacıyla Kolonos'un koruluğuna girer; aşağıya ulaştıklarında biraz dinlenmek isterler, ama kayalara bağlanarak tutsak olurlar, yani annenin içinde sıkışıp kalırlar ve yukarıdaki dünyayı kaybederler. Daha sonra en azından Thesus, Herakles tarafından kurtarılır ve böylece Herakles de ölümü yenen kurtarıcı rolüne geçer. Ona ait bu mit, bir bireyselleşme sürecinin simgesidir.

tinde tasvir edilmiştir: Vişnu günün birinde vecde dalar ve bu uyku halindeyken Brahma'yı doğurur: Vişnu göbeğinden çıkan Brahma bir lotus çiçeği üzerinde oturur ve hararetle yanında getirdiği *Vedalar*'ı okur (RESİM 86). (İçe dönüklükten kaynaklanan yaratıcı düşüncenin doğuşu). Ama Vişnu'nun vecd haliyle birlikte dünyada korkunç bir tufan olur. (İçe dönüklükle birlikte yutulma, dünyanın batışı). Bunu fırsat bilen bir iblis *Vedalar*'ı Brahma'dan çalar ve derinliklere saklar. Brahma Vişnu'yu uyandırır, diğeri bir balığa dönüşerek (RESİM 87) tufanın içine dalar, iblisle savaşıp onu yener ve *Vedalar*'ı tekrar ele geçirir.

§ 450 Bu ilkel düşünce silsilesi libidonun, ruhun en derin yerine, bilinçdışına girişini tasvir eder. Orada, daha önce gizli olan libido içerikleri, içe dönme ve regresyonla birlikte bir gruplaşma oluşturur. Deneyimlerin de gösterdiği gibi bunlar, libidonun içe dönmesiyle birlikte, ana çözeltinin gizli kristal kafesinin, moleküllerin billurlaşmasıyla görünür hale gelmesi gibi, bilincin onları algılayabileceği biçimde, bireysel anı unsurlarıyla fazlaca zenginleşen ilkel tablolar arketiplerdir. Bu tür içe dönmeler ve regresyonlar doğal olarak sadece yeni bir yönelimin ve uyumun kendini gerekli gösterdiği yerlerde gerçekleşeceği için, gruplaşmış arketiplerde de söz konusu olan, her sefer oluşan anlık zorunluluğun ilk örneğidir. Aklımızın değişen durumları çok çeşitli görünse de olanakları asla doğal sınırların dışına ulaşmaz, aksine daima tipik olarak az ya da çok tekrarladıkları biçimlere sahiptirler. Bilinçdışının arketipik yapısı, yaşanan ortalama olayların ve nesnelerinin genel akışının karşılığıdır. İnsanın başına gelen değişiklikler sınırsız çeşitliliklerden kaynaklanmaz, aksine yaşanan olayların belli modellerin farklı versiyonlarını temsil ederler. Bu tür modellerin sayısı sınırlıdır. Anlık bir sıkıntı baş gösterdiğinde, bilinçdışında bu sıkıntının karşılığı olan bir modele yönelik gruplaşma gerçekleşir. Bu bir gizem barındırdığından, yani spesifik bir enerjiye sahip olduğundan, bu sayede algılanabilir ve dolayısıyla bilinç yetisi kazanır. Bilincin dışına taştığında, bir aydınlanma ve ilham ya da kurtarıcı fikir olarak hissedilir. Bu bağlantının çoklu deneyimi en genel anlamıyla, bir sıkıntı durumunda içe dönmenin mekanizmasının yapay olarak,

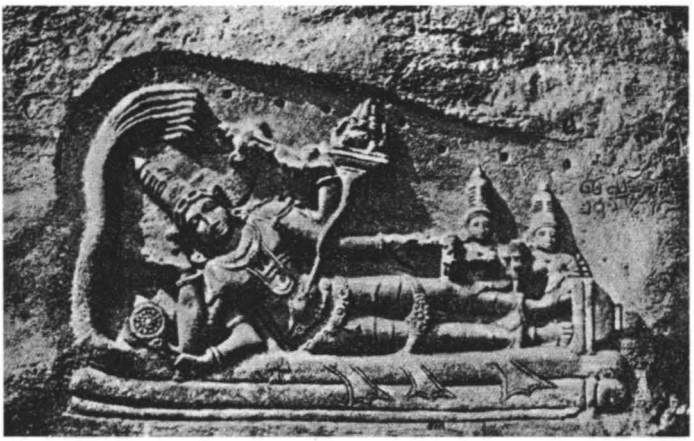

RESİM 86. Brahma'yla birlikte Vişnu'nun göbeğinden çıkan lotus. Hampi, Madras'tan bir rölyef (Hindistan).

yani büyüsel âdetler, kurbanlar, yakarılar, dualar vs gibi ruhsal hazırlık anlamına gelen ritüel eylemlerle harekete geçmesine neden olur. Bu ritüel eylemlerin amacı, libidoyu bilinçdışına yöneltmek ve böylece içe dönmeye zorlamaktır. Libido böyle bir durumda bilinçdışına yöneldiği takdirde, anneye yönelmesinde olduğu gibi, tabu başkaldırır. Ama bilinçdışı anne tarafında duran bir hacim oluşturduğu ve sadece onunla sembolize edildiği için, kurtarıcı içeriklere ("zor elde edilen değere") ulaşmak adına, aslında ensest korkusunun aşılması gerekir. Oğul kendi ensest eğiliminin bilincinde olmadığından bunu anneye, buna bağlı olarak onun sembolüne yansıtır. Ancak anne sembolü onun kendisi olmadığından, gerçekte hiçbir ensest olanağı yoktur ve böylelikle direnç nedeni olan tabu da artık dikkate alınmaktan çıkar. Ancak annenin bilinçdışını simgelemesi durumunda ensest eğilimi, özellikle anneye olan bir arzu (örneğin İştar ve Gılgamış) ya da bir anima (örneğin Chryse ve Philoket[56]) olarak görüldüğünde,

[56] Yunanlar Troya'ya karşı savaşa çıkmadan önce, yolculuklarının esenliği için daha önce Argonotların ve Herakles'in yaptığı gibi, aynı adlı adada bulunan peri Chryse'nin sunağında bir kurban vermek isterler. Aralarında Chryse'nin gizli kutsal mekânını bilen tek kişi Philoktet'tir. Ama oraya vardıklarında başına bir felaket gelir. Bir yoruma göre, sunağı koruyan bir yılan ortaya çıkar ve onu aya-

aslında bilinçdışının dikkate alınması gereken bir talebini temsil ediyor demektir. Bunun reddedilmesi, zararlı sonuçlara yol açar: Bilinçdışının talepleri dikkate alınmadığı takdirde içgüdüsel güçleri ortaya çıkar ve başkaldırır, yani Chryse zehirli bir yılana dönüşür. Bilincin bilinçdışına olan tutumu ne kadar olumsuzsa, bilinçdışı o kadar tehlikeli hale gelir. Philoktet'in, onun sunağına yaklaşması durumunda Chryse'nin laneti gerçekleşir, başka bir yoruma göre zehirli olan, ölümcül bir okla kendini ayağından yaralar, yine (daha iyi ve kanıtı bol olan)[57] başka bir yoruma göre, zehirli bir yılan ayağını ısırır.[58] O andan sonra bilindiği gibi, solup gider.[59]

ğından ısırır; başka bir yoruma göre kendini kazara (Herakles'ten aldığı) zehirli okla yaralar ve gitgide güçten düşüp uzun süren bir hastalığın pençesine düşer. Sofokles bu olayı *Philoktetes*'inde kaleme almıştır. Ayrıca bir yorumcu, Chryse'in kahramana aşkını sunduğunu, ama Philoktet'in onu reddettiğini, bunun üzerine perinin onu lanetlediğini belirtir; bu lanet, biraz önce değindiğimiz gibi, acımasızca yerine gelir. *Philoktetes* (öncülü Herakles'i ima edercesine), Kutsal Kâse efsanesine ve simya sembollerine dek geçen yaralı ve hasta kral motifinin bir ön örneğidir. *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*], § 491 vd ve § 149.

57 Krş. Roscher, *Lexikon* [*Sözlük*], "Philoktetes" maddesi, sütun 2318, 15 vd.

58 Tıpkı Rus güneş kahramanı Oleg'in, öldürülmüş atın kafatasına yaklaşması gibi, içinden çıkan yılan tarafından sokulur. Kral bu yüzden hastalanıp ölür. Indra, şahin Cyena'nın kılığına bürünüp Soma'yı çaldığında, koruyucu Kriçânu onu okla ayağından yaralar. de Gubernatis, *Die Thiere in der indogermanischen Mythologie* [*Hint-Avrupa Mitolojisinde Hayvanlar*], s. 479 vd.

59 Ana sembolü Kutsal Kâse'yi koruyan kralla karşılaştırılabilir. Philoktet miti daha uzun boylu olan bir ilişkiden, yani Herakles mitinden alınmıştır. Herakles'in iki annesi vardır, yardımsever Alkmene ve göğsünden ölümsüzlüğü içtiği, iz süren Hera. Herakles, Hera'nın yılanlarını henüz beşikteyken yener, yani kendini bilinçdışından kurtarır. Ama Hera ona zaman zaman cinnet nöbetleri geçirtir. Bu nöbetlerden birinde Herakles kendi çocuklarını öldürür. Bu durumda Hera kendini dolaylı yoldan Lamia olarak göstermiştir. Bir rivayete göre bu olay, Herakles'in Eurystheus'un hizmetinde büyük işler yapmayı reddettiği zaman gerçekleşmiştir. Bu ret üzerine büyük iş için hazırda bekleyen libido, bilinçdışı anne imagosuna gerileyerek delilik nöbetine neden olmuştur. Herakles bu durumuyla kendini La-

RESİM 87. Vişnu balık haliyle. Çinko figür (Hindistan, 19. yy).

§ 451 Tamamen tipik olan ve Ra'yı da mahveden bu yaralanma bir Mısır ilahisinde şu şekilde anlatılır:

Tanrı'nın yaşlılığı, kıpırdattı ona ağzını,
Akıttı salyasını yeryüzüne,
ve tükürdüğü şey düştü toprağa.
İsis eliyle yoğurdu,
tükürüklü toprağı;
heybetli bir solucan yaptı ondan
ve mızrak biçimini verdi ona,
Canlı bedenini dolamadı yüzüne,
aksine, kıvrarak (?) fırlattı onu,
Yüce Tanrı'nın keyfince dolaştığı,
iki ülkesinin yoluna.
Görkemli Tanrı ışık saçarak çıktı ortaya,
Firavuna hizmet eden tanrılar eşliğinde
yürüyerek her günkü gibi.
İşte o anda sokuverdi heybetli yılan onu...
Kutsal Tanrı açtı ağzını.
Ve göğe kadar yükseldi majestelerinin sesi.
Ve tanrılar "bakın!" diye haykırdı,
Buna yanıt veremedi Tanrı,
Takırdadı çenesi,
Tüm uzuvları titredi
Ve zehir kapladı bedenini,
Tıpkı Nil'in kendi alanını (?) kapladığı gibi.[60]

---

mia'yla özdeşleştirir ve kendi çocuklarını öldürür. Delfi kehaneti ona, ölümsüzlük onurunu Hera'ya borçlu olduğu için, adının "Herakles olduğunu," bu nedenle Hera'nın peşinde olmasının onu büyük işler başarmaya zorladığını bildirir. Büyük işin aslında ne olduğu bellidir: Anneyi yenmek ve böylece ölümsüzlüğü elde etmek. Herakles karakteristik silahı olan topuzu, anneyi temsil eden zeytin ağacından kesmiştir. Güneş olarak Apollo'nun oklarına sahiptir. Nemea aslanını "ana rahmindeki mezar" anlamına gelen ininde öldürür (bu bölümün sonuna bakınız); sonra bunu Hydra'yla yaptığı savaş ve Hera'nın başına sardığı başka kahramanlıklar izler (RESİM 38). Tüm bunların hepsi bilinçdışına karşı verilen savaşı temsil ederler. Ama kariyerinin sonunda bir Delfi hükmü gereği yine de Omphale'nin [Lydia kraliçesi] kölesi olur (ὀμφαλός: göbek), yani yine de bilinçdışına yenilir.

60 Erman, *Ägypten und ägyptisches leben in Altertum* [*Mısırlılar ve Eskiçağda Mısır Yaşamı*], s. 360 vd.

§ 452 Mısır bu ilahide bize, yılan sokmasıyla ilgili motifin en eski metnini emanet bırakmıştır. Güneşin, insanın yaşlılığının simgesi olarak sonbaharda yaşlanması, sembolik anlamda bir yılanla zehirlenmeye bağlanmıştır. Anne suçlanmış, ihaneti güneş tanrısının ölümüne yol açmıştır. Yılan, öldüren, ama kendisi yaşamın kaynağı olduğu için[61] aynı zamanda ölümden koruyan tek olanak olarak, "anne"nin esrarengiz numenini* (ve diğer şeytaniliklerini) canlandırır. Buna uygun olarak hasta olanı ancak anne iyileştirebilir. Bu nedenle ihali, çare bulmak üzere tanrıların bir araya çağrılmasıyla devam eder:

> Ağzı yaşam soluğuyla dolu,
> Hikmetiyle acıyı def eden,
> Ve soluğu kesileni kelamıyla dirilten,
> İsis de geldi bilgeliğiyle,
> Dedi ki: "Bu nedir? Nedir bu böyle, yüce baba?
> Bak, bir solucan acı veriyor sana...
>
> Söyle bana adını, yüce baba,
> Çünkü erkek, ancak adıyla seslenildiği zaman kalır
> hayatta."

§ 453 Bunun üzerine Ra yanıtlar:

> "Ben, yeri ve göğü yaratan, dağları bir araya
> düğümleyen,
> Ve tüm canlıları üzerine koyanım.
> Suyu oluşturan ve büyük tufanı yaratan,
> Döllediği boğayı anası yapanım..."
>
> Zehir durmayıp ilerledi,
> Yüce tanrı iyileşmedi.
>
> O zaman İsis şöyle dedi Ra'ya:
> "Bana söylediğin şey senin adın değil.

---

[61] Bu mitolojik olgunun ilkel basamakta ne denli somut olduğunu anlamak için Gatti'nin *South of the Sahara* [*Sahra'nın Güneyi*] adlı eserine bakılabilir (s. 226 vd). (Natal'da yedi metrelik bir boa yılanını ailenin bir üyesi olarak gören bir şifacı kadınının portresi.)

* *Numen* (*noumenon*) ya da *Ding an sich*, yani "kendinde olan şey," Kant'a göre duyularla değil akılla kavranan "gerçek bilgi" –çn.

Söyle onu bana, söyle ki çıksın zehir,
Çünkü ancak adı söylenen kişi kalır hayatta."

§ 454 Ra nihayet gerçek adını söylemeye karar verir. Gerçi Osiris'in eksik olarak bir araya getirilmesi gibi sadece kısmen iyileşir, ama gücünü kaybeder ve sonunda göksel ineğin sırtına geri çekilir.

§ 455 Zehirli solucan, can veren libido biçimi yerine ölümcüldür. "Gerçek ad" ruh ve büyünün gücüdür (libido). İsis'in istediği şey, libidonun anneye aktarılmasıdır. Bu istek, yaşlanan Tanrı'nın anne sembolü olan göksel ineğe geri dönmesiyle harfiyen yerine getirilir.

§ 456 Bu sembol, yukarıdaki düşüncelerimiz çerçevesinde kendini açıklar: Oğulun bilincine hükmeden libidonun ilerleme çabası anneden ayrılmayı hedefler; ama çocuğun anneye olan özlemi, deneyimsel olarak kendini nevrozdaki çeşitli korkularla, yani yaşamdan korkmayla ifade eden bir ruhsal direnç biçiminde engel olarak karşısına çıkar. İnsan kendini uyum sağlama çabasından ne kadar geri çekerse, korkusu da o kadar büyük olur ve önce yoluna çıkar, sonra artarak her yerde engelleyici olarak yakasına yapışır. Dünyadan ve insanlardan korkmak, doğal olarak kısır döngünün yolunda gittikçe artan, çocuksuluğa ve "anne"ye yönelten bir gerilemeye neden olur. Bu yüzden asıl neden aslında dışarıya, dış koşullara yansıtılır ya da anne baba sorumlu tutulur. Oğlunu bırakmak istemeyen bir anne durumunda, annenin suçunun hangi oranda olduğu, aslında araştırma konusudur. Gerçi oğul, annenin hatalı davranışı nedeniyle kendini açıklamaya çabalar, ama anneyi (ya da babayı) suçlayarak kendi yetersizliğiyle ilgili kendini kandırma yoluyla, bu gibi elverişsiz girişimlerden kaçınmayı tercih eder.

§ 457 Yaşamdan korkmak uydurulmuş bir hayalet değil, aksine son derece gerçek bir paniktir ve böylesine orantısız görünmesinin nedeni sadece budur, çünkü gerçek kaynağı bilinçdışıdır ve bu nedenle yansıtılır: Yaşamda engellenen ve alıkonulan genç kişiliğin bir parçası korku üretir ve korkunun kendisine dönüşür. Korku anne kaynaklı gibi görünür, aslında yaşamın gerçek-

leri karşısında sürekli gerileyerek kendini soyutlayan bilinçsiz insanın içgüdüsel ölüm korkusudur. Anne bunu bir engel olarak hissederse, belki de kötü niyetli takipçiye dönüşür. Bu elbette gerçek anne değildir, gerçi o da hastalıklı şefkatıyla çocuğunu yetişkin yaşına dek takip eder, hatta artık zamana uymayan bu çocuksu davranışıyla büyük zarar verebilir; bu daha çok, Lamia'ya dönüşen anne imagosudur.[62] Ama anne imagosu bilinçdışını temsil eder. Bilincin, onunla bağlantıyı kaybetmemesinin kaçınılmaz olması gibi, bilinçdışı da yaşamsal gereklilik olarak aynı şekilde fazlasıyla bilinçte kapalı kalmak ister. Bu ilişkiyi tehlikeye atacak tek şey, erkeğe bilinçdışına olan bağımlılıklarını unutturacak başarılı bir yaşamdır. Gılgamış'ın durumu bu bakımdan aydınlatıcıdır: Bilinçdışının temsilcisi olan tanrılar, onun başarıları karşısında Gılgamış'ı nasıl tuzağa düşürecebilecekleri konusunda akıl almayı gerekli görürler. Girişimleri önce sonuç vermez, ama kahraman elde ettiği ölümsüzlük otuyla hedefine neredeyse ulaşacağı sırada (RESİM 45) bir yılan Gılgamış uyurken yaşam iksirini çalar.

§ 458 Bilinçdışının talebi öncelikle enerji ve girişim hevesi üzerinde felç edici zehir etkisi yapar, bu nedenle zehirli bir yılan simgesiyle kıyaslanabilir. (RESİM 88) Enerjiyi çalan, görünüşte şeytansı bir düşmandır, ama gerçekte bu yine, farklı eğilimiyle bilincin ilerleme çabasını engellemeye başlayan aynı bilinçdışıdır. Bu sürecin sonucu genellikle belirsizdir ve çeşitli durumlarla, koşullarla ve ikincil nedenlerle, örneğin açıklayıcı şekilde depresyona neden olan, dışa yönelik zor görevlerle, düş kırıklıklarıyla, başarısızlıklarla, yaşlanmayla birlikte azalan verimlilikle, sıkıntılı aile ilişkileriyle vs daha karmaşlık hale gelir. Ama efsaneye göre, erkeği gizlice felç eden dişidir. Erkek artık kendi-

[62] Hippolytus miti aynı bileşenleri sergiler: Üvey annesi Phedra ona âşık olur. Hippolytus onu reddeder; Phedra bu kez kendisine tecavüz ettiği gerekçesiyle onu kocasına şikâyet eder; diğeri deniz tanrısı Poseidon'dan oğlunu cezalandırmasını ister. O anda denizden bir canavar çıkar. Hippolytus'un atı ondan ürker ve sahibini ölüme sürükler. Ama sağlık tanrısı Eskülap onu yeniden canlandırır ve tanrılar tarafından Numa Pompilius'un danışmanı, bilge peri Egeria'nın yerine geçirilir.

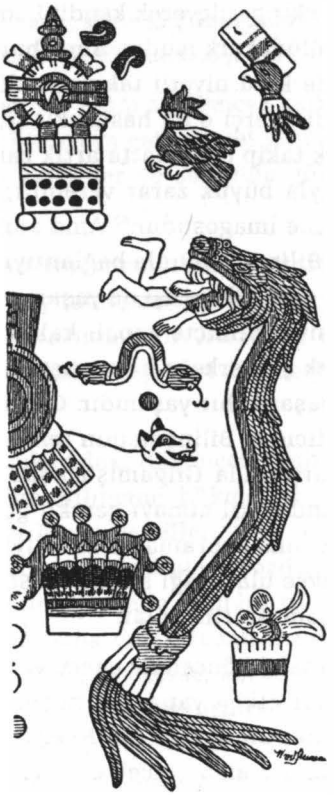

RESİM 88. Quetzalkoatl bir insanı yutuyor.
Codex Borbonicus (Aztek, 16. yy).

ni kurtaramaz ve onun çocuğu haline gelir.[63] Kız kardeş ve eş olarak İsis'in güneş tanrısı için zehirli bir hayvan yaratması, üstelik bunu Tanrı'nın, tüm beden sıvıları gibi büyülü anlamı olan (libido) tükürüğüyle yapması da herhalde anlamlıdır. İsis hayvanı, Tanrı'yı zayıflatan ve ona bağımlı kılan kendi libidosundan yaratır. Dalila da benzer şekilde davranır. Samson'un güneş ışınları olan saçlarını keser ve böylece kahramanın gücünü çalar. Efsanenin bu şeytani dişisi, aslında "kız kardeş-eş-anne"dir, yani yaşamın ikinci yarısında beklenmedik şekilde söz alan ve belli başlı kişilik değişikliklerine zorlamaya çalışan, er-

[63] Krş. *Herakles ve Omphale.*

kekteki kadınsı taraftır. Bu değişimi "*Yaşamın dönüm noktası*"[64] üzerine yazdığım makalemde kısmen tanımladım. Burada söz konusu olan, erkeğin kısmen dişileşmesi, kadının ise erkeksileşmesidir. Bu değişim, erkeğin güçlü yönlerinin, "Logos" ilkesinin ona karşı cephe alması ve adeta ona ihanet etmesi biçiminde, genellikle son derece dramatik koşullarda gerçekleşir. Aynısı, kadının "Eros"unda gerçekleşir. Erkeğinki o zamana kadar süregelmiş olan ruh haline zarar verici bir şekilde körelir ve katılaşır. Kadınınki kendi duygusal bağlılıklarında takılı kalır ve "animus"la, yani inatçı olduğu kadar işe yaramaz fikirlerle yer değiştirecek olan mantık ve anlayış geliştirmeyi ihmal eder. Erkeğin fosilleşme süreci buna uygun olarak, katılaşmasını haklı gösterecek kaprislerle, gülünç duyarlılıklarla, kuruntularla ve hınç duygusuyla kuşatılmıştır. Bu psikolojiyi kusursuz şekilde sergileyen bir psikoz vakası, Schreber'in *Bir Ruh Hastasının Anıları*'nda tanımladığı durumdur.[65]

§ 459 Gelişmiş enerjinin felce uğraması, aslında son derece tatsız bir manzara sergiler. Zamansız bir tesadüf ya da adeta, doğal olarak kaçınılmak istenen bir felaket gibi görünür. Bilinçli kişilik genellikle bilinçdışının bu saldırısına ve açıkça hissedildiği üzere, erkeksi karakterin tüm zayıf noktalarına yönelik olmayıp "asıl erdemleri" ("ayırt edilmiş işlevleri" ve ideali) de tehdit eden taleplerine başkaldırır. Bilinçdışının saldırısının adeta kahramanlık savaşının güç kaynağı haline gelmesi, Gılgamış efsanesinde olduğu gibi, Herakles'inkinde de açıkça görülür. Hatta bu, anne kaynaklı arketipin görünürdeki bu düşmanlığının, kayırdığı çocuğunu özellikle en yüksek verimi ortaya koyması için kışkırtan doğa ananın bir hilesi olup olmadığını sorgulayacak kadar etkileyicidir. Bu durumda takipçi Hera da en büyük kahramanlığı gerçekleştirmediği ve böylece potansi-

---

[64] § 749 vd.

[65] Burada dikkat çektiğim kitaptaki vaka, o zamanlar Freud tarafından son derece yetersiz bir şekilde işlenmişti: *Psychoanalitische Bemerkungen über einen autobiographisch beschirebenen fall von Paranoia (Dementia paranoides)* [*Otobiyografik Olarak Tanımlanmış Bir Paranoya Vakası (Paranoid Erken Bunama) Üzerine Psikanalitik Düşünceler*].

yel olarak daima olduğu şeye dönüşmediği takdirde kahramanını yıkımla tehdit ederek ona en ağır işleri yükleyen, "zorba ruh" rolüne soyunmuş olur. Kahramanın "anne" ve onun şeytani temsilcisi (ejderha vb) üzerinde kazandığı zafer daima geçicidir. Genç insanda regresyon olarak görülmesi gereken şey, yani erkeğin kadınsılığı (anneyle kısmi benzerliği) ve kadının erkeksiliği (babayla kısmi benzerliği) yaşamın ikinci yarısında başka bir anlam kazanır. Karşı cinse olan eğilimin asimilasyonu, libidonun devamını sağlamak adına çözülmesi gereken bir sorun haline gelir. Bu sorun bilinçdışının entegrasyonunda, yani "bilinç"in ve "bilinçdışı"nın bileşiminde oluşur. Bireyselleştirme süreci olarak tanımladığım bu evreyi, bu nedenle daha sonraki çalışmalarımda açıkladım. Anne sembolü bu basamakta artık başlangıçlara doğru geriye yönelik değil, aksine, geleceğin yaratıcı kalıbı olarak bilinçdışına işaret eder. "Annenin içine girme" bu durumda benlikle bilinçdışı arasında bir ilişki oluşturmak anlamına gelir. Nietzsche'nin mısraları herhalde benzer şeyleri anlatmak ister:

> Ne diye kandırıyorsun kendini
> kadim yılanın cennetiyle?
> Ne diye sürünüyorsun gizlice
> kendi *kendinin içine – kendi içine?...*
>
> Bir hastasın şimdi
> yılan zehrinden mustarip;[66]
> bir mahkûmsun şimdi
> en zorlu kaderi çekmiş:
> Kendi çukurunda
> iki büklüm çalışarak,
> kendi içini kazmış,
> kendi kendini gömmüş,
> çaresiz,
> katı,

[66] Spielrein'in hastası da "yılan zehrinden" hastalanmıştır (*a.g.e.*, s. 385); Schreber "ceset zehri"nden (*Denkwürdigkeiten* [*Anılar*], s. 93) mikrop kapmıştır, bu onun kalkıştığı bir "ruhsal intihar"dır (s. 22 vd).

bir ceset-,
yüzlerce ağırlıkla ezilmiş,
kendi kendiyle yüklenmiş,
Bir *Bilen* !
Bir *Kendini Bilen* !
Bilge Zerdüşt!...
En ağır yükü aramıştın;
işte, kendini buldun – ...[67]

§ 460 Toprağı kazar gibi kendi içine kapanmak; aslında toprak anaya geri dönmek isteyen ölü demektir;[68] "yüzlerce ağırlıkla ezilmiş" ve dibe doğru ölüme itilmiş bir Kaineus. İnleyerek kendinin ve kaderinin yükünü taşıyan biri. Burada boğasını (tıpkı Mısır ilahisinin dediği gibi: "Anasının boğasını"), yani doğa anaya olan sevgisini en ağır yük olarak sırtlayan ve böylece acı dolu geçide, "transitus"a koyulan Mithra'nın *tauro-phoria*'sı kimin aklına gelmez ki?[69] Bu tutkulu geçit, boğanın kurban edileceği cehenneme gider. Hıristiyan yorumuna göre İsa da haçını Tanrı'nın suretindeki kuzunun kurban edileceği yere, yani kurban yerine dek taşır[70] ve sonra yeraltı mezarına

---

[67] *A.g.e.*, s. 415.

[68] Spielrein'in hastası da benzer tabloları kullanır (*a.g.e.*, s. 336); "Haçtaki ruhun donukluğu"ndan, "çözülmesi" gereken "taş figürler"den söz eder.

[69] Gurlitt şöyle der: "Boğa taşımak (RESİM 89), Mithra'nın, insanlığı kurtarıcı göreviyle üstlendiği en ağır ἀθλα'dan [yük] biri, küçüğün büyükle kıyaslanması uygun görüldüğü takdirde, yaklaşık İsa'nın kendi haçını taşımasının bir karşılığıdır." (Alıntı: Cumont, *Textes et monuments* [*Metinler ve Anıtlar*] I, s. 172.) [*Taurophorie*: Boğa taşıma –çn.]

[70] Robertson (*Evangelien-Mythen* [*İnciller-Mitler*], s. 130 vd), haç taşıma sembolüne ilişkin soruya bir katkıda bulunur: Samson Gaze'nin ana kapısının desteklerini taşımış ve Filistin'in tapınak sütunları arasında ölmüştür. Suriye yorumuna göre Herakles, kendi sütunlarını öldüğü yere (Gades'e) taşımıştır. (Herakles'in sütunları, güneşin denize battığı yön olan batı noktasını tanımlar.) "... Sanatın eski biçiminde gerçekten de iki sütunu kolunun altında bir haç gibi tutarak taşırken tasvir edilmiştir; burada belki de kendi haçını idam yerine taşıyan İsa mitinin en eski örneğiyle karşı karşıya olabiliriz. – 3 Snoptik İncil tuhaf şekilde, haç taşıyan kişi olarak İsa'nın yerine Libya'nın Kirene şehrinden gelen, Simon adında bir adamı

gömülür.[71] Haç ya da kahramanın ağır yük olarak taşıdığı her neyse kendisidir; daha doğrusu kendi benliği, kendi bütünlüğü, aynı derecede tanrı olduğu kadar insan, sadece empirik insan değil, aynı zamanda hayvan doğasında kökleşmiş olan ve salt insanlık üzerinden tanrısallığa ulaşan varlığının çokluğudur. Kendi bütünlüğü, uçsuz bucaksız zıtlıklardan oluşur, ama bu ona buraya uygun düşen haç gibi, kendi içinde uzlaşma gibi görünür. Nietzsche'de şiirsel söz sanatı gibi görünen şey, aslında en eski mittir. Bu, günümüz dilinin kelimeleri altında ve fantezisini zorlayan tablolarda, çoktan geçmişte kalan ruhların dünyasına ait ebedi gölgeleri hissetmek ve tekrar gerçek yapmak üzere şaire verilmiş sezgi ya da yetenek gibidir. Hauptmann şöyle der: "Şiir yazmak, kelimelerin ardında ilk sözü aksettirmektir."[72]

---

koyar. Kirene gördüğümüz gibi, Libya'da Herakles'in sütun taşıma eylemine sahne olan efsanevi şehirdir ve Simon, Simson [Samson] için en yakın Yunan isim biçimidir... Ama Filistin'de Simon, Semo ya da Sam, eski güneş tanrısı Semeş'in karşılığı olan ve onun açısından yine Baal'la özdeşleştirilen bir tanrı adıdır. Samson miti de hiç kuşkusuz Baal mitinden türemiştir ve Tanrı Simon Samiriya'da özel bir saygı kazanmıştı." Burada tekrar Robertson'un sözlerini aktarıyorum, ama Simon ve Simson'un etimolojik bağlantısının son derece şüpheli bir konu olduğunu da vurgulamalıyım. Herakles'in haçı, olasılıkla Yunanların haç sembolü olarak gördükleri güneş çarkı olabilir. Hatta Atina'daki küçük metropoliste bulunan rölyefin üzerinde Malta haçına çok benzeyen bir haç vardır. (Krş. Thiele, *Antike Himmelsbilder* [*Antik Gökyüzü Tasvirleri*], s. 59.) Burada Mandala sembolizmine de dikkat çekmem gerekir. Krş. Jung, *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*]; Wilhelm ve Jung, *Das Geheimnis der Goldenen Blüte* [*Altın Çiçeğin Sırrı*].

[71] "Dört yarıçaplı boyunduruk"la (Pindar) güneş çarkında "haça gerilmiş" olan (RESİM 90) İksion'un efsanesi de benzerdir. İksion önce üvey babasını öldürür, ama sonra Zeus tarafından aklanır ve onun cömertliğiyle sevindirilir. Ama nankörlük edip anne Hera'yı elde etmeye çalışır. Zeus bulutların tanrıçası Nephele'yi Hera'nın kılığına sokarak onu aldatır. (Bu birleşmeden Kentaurların meydana geldiği söylenir.) İksion yaptığı işle övünür ama Zeus ceza olarak onu yeraltı dünyasına yollar ve rüzgâr tarafından sonsuza dek dönen çarka bağlatır.

[72] Stekel, *Aus Gerhard Hauptmanns Diarium* [*Gerhard Hauptmann'ın Günlüğünden*], s. 365.

RESİM 89. Boğa taşıyan Mithra. Stockstadt kalesinden bir rölyef (Almanya).

§ 461 Gizli ve çok yönlü anlamını kavramaktan çok sezdiğimiz kurban, yazarımızın bilincinden ilk önce yarım kalmış halde akıp gider. Ok atılmamış, kahraman Chiwantopel ölümcül zehirle yaralanmamıştır ve hâlâ kendini kurban ederek ölmeye hazırdır. Önümüzde duran malzemeye göre bu kurbanla kastedilen şeyin anneye olan bağlılıktan, yani ruhun çocukluk döneminden yetişkin yaşına dek benimsediği tüm bağlardan ve kısıtlamalardan vazgeçmek olduğunu şimdiden söyleyebiliriz. Bayan Miller'ın çeşitli imalarından, bu fantezileri yarattığı dönemde hâlâ aile çevresinde yaşadığı, olasılıkla özgürlük ihtiyacının henüz başladığı yaşta olduğu sonucu çıkar. Bu nedenle fantezilerinin oluşumunun, özellikle çıktığı dünya seyahatiyle, yani çocukluk çevresinden kopmasıyla bağlantılı olması anlamlıdır. Çünkü insan, ruhsal sağlığı tehdit eden bir tehlike olmaksızın çocukluk çevresinde, buna bağlı olarak aile ortamında fazla uzun yaşayamaz. Yaşam insanı özgür olmaya çağırır, çocuksuluğun getirdiği rahatlık ya da korku nedeniyle bu çağrı-

RESİM 90. Çarktaki İksion. Cumae vazo resmi.

ya uymayan kişi nevroz tehdidi altındadır. Ve nevroz bir kez başladığında, bu kişi yaşam mücadelesinden kaçmak için gittikçe daha geçerli nedenler bulur ve sonsuza dek ahlak bozucu çocuksuluk atmosferinde sıkışıp kalır.

§ 462 Ok atışıyla ilgili fantezi, kişisel özgürlük savaşıyla ilgilidir. Bu kararın düşüncesi Bayan Miller'da henüz açığa çıkmamıştır. Cupido'nun kaderi temsil eden oku, henüz hedefine isabet etmemiştir. Yazarın rolünü üstlenen Chiwantopel henüz yaralanmamış ya da öldürülmemiştir. O, Bayan Miller'ın açıkça kaçındığı şeye soyunan yürekli girişimcidir: Ölümcül oka karşı kendini gönüllü olarak hedef gösterir. Bu kendini teslim etme eyleminin erkeksi bir biçime tesadüf etmesi, Bayan Miller'ın bu zorunlu kaderden habersiz olduğunun adeta kanıtıdır. Çünkü Chiwantopel tipik bir "Animus" figürüdür, yani kadın ruhundaki erkeksi payın kişileştirilmesidir. O, bilinçdışının sağladığı duyguları ve içgüdüleri yetersiz nedenler yüzünden izlemekte başarısız olduğunda, özellikle canlanan bilincin arketip bir biçimdir: Böyle bir durumda sevgi ve sadakatin yerini erkeksilik, agresiflik, kendini zorla kabul ettirmeye yönelik inatçılık ve akla gelebilecek her türlü hırçınlık alır. (Sevgi yerine güç!) Animus gerçek bir erkek değildir, aksine zırhının deliklerinden sevilmeye duyulan özlemin parladığı, biraz histerik karakterli

bir çocuksu kahramandır. Bayan Miller önemli kararlarına bu biçimi giydirmiştir ya da daha çok, bu kararlar henüz bilinçdışı fantezinin evresini aşamamıştır, yani kendi kararları olarak bilinç tarafından algılanmamışlardır.

§ 463 Katilin, Chiwantopel'in kahramanca hareketinden etkilenmesi, vadesi dolmuş olan bu yedek kahramanın ölümünü ertelemesi, bilincin özgürce bir karar vermeye henüz hazır olmaması, aksine bilinçsizliği tercih ederek –bilinçdışının– devekuşu politikası uygulaması anlamına gelir. Zayıf kahraman biçimini geçici olarak destekleyen ve henüz bilinçdışına hapsedilmiş olan karar verme gücünün bilince yararlı olması için Chiwantopel yıkılmalıdır; çünkü bilinçli kişilik, bir yandan kendini çocuksuluğun geçmişinden kurtarmada, öte yandan sınırsız olanaklara sahip olan yabancı bir dünyaya adım atmada bilinçdışının işbirliği ve içgüdüsel güçleri olmaksızın fazla zayıf kalır. Yaşamla mücadelede libidonun tümü gereklidir. Bayan Miller çocuklukla, babayla ve anneyle olan tüm duygusal bağları koparması gereken bu kararı henüz kavrayamamıştır, başka türlü de olsa, kendi kaderinin çağrısına boyun eğmek istiyorsa, bunu öyle ya da böyle, kavramalıdır.

VII. ÇİFTE ANNE‡

§ 464 Saldırgan ortadan kayboldukten sonra Chiwantopel şu monoloğa başlar:

"Du bout de l'épine dorsale de ces continents,[1] de l'extrémité des basses terres, j'ai erré pendant une centaine de lunes, après avoir abandonné le palais de mon père, toujours poursuivi par mon désir fou de trouver 'celle qui comprendra'. Avec des joyaux j'ai tenté beaucoup de belles, avec des baisers j'ai essayé d'arracher le secret de leur cœur, avec des actes de prouesse j'ai conquis leur admiration. (Il passe en revue les femmes qu'il a connues:) Chi-ta, la princesse de ma race . . . c'était une bécasse, vaniteuse comme un paon, n'ayant autre chose en tête que bijoux et parfums. Ta-nan, la jeune paysanne . . . bah, une pure truie, rien de plus qu'un buste et un ventre, et ne songeant qu'au plaisir. Et puis Kima, la prêtresse, une vraie perruche, répétant les phrases creuses apprises des prêtres; toute pour la montre, sans instruction réelle ni sincérité, méfiante, poseuse et hypocrite! ... Hélas! Pas une qui me comprenne, pas une qui soit semblab-

‡ Anglo-Amerikan yayıncılar 1952'deki orijinal baskının VII. bölümü olan "Kurban"ı, "The Dual Mother" (Çifte Anne") ve VIII "The Sacrifice" (Kurban) olarak ikiye ayırmışlardır. Bu kitap 1956 yılında, yani yazarın henüz sağ olduğu dönemde yayımlandığı için, onun tarzını benimsedik. – Alman yayıncı.

1 Flournoy, *a.g.e.*, s. 49: "Allusion probable aux Andes et aux Montagnes rocheuses." ["And Dağlarına ve Montagne Kayalıklarına Olası Bir Taşlama."]

le à moi ou qui ait une âme sœur de mon âme. Il n'en est pas une, d'entre elles toutes, qui ait connu mon âme, pas une qui ait pu lire ma pensée, loin de là; pas une capable de chercher avec moi les sommets lumineux, ou d'épeler avec moi le mot surhumain d'Amour!"

[Babamın sarayını terk ettikten sonra bu kıtanın omurgasının ucundan, ovaların en dış kenarına dek "beni anlayacak birini" bulmaya dair delice fikrim tarafından kovalanarak yüz ay boyunca başıboş dolaştım. Bazı güzelleri mücevherle kandırdım, öpücüklerle kalplerindeki sırrı kapmaya çalıştım, kahramanlıklarla onların hayranlığını kazandım. (Tanıdığı kadınlara hayalinde geçit yaptırır:) Chi-ta, benim soyumdan bir prenses ... kafasında süs ve makyajdan başka bir şey olmayan bir kazdı, tavuskuşu kadar kurumluydu. Köylü kızı Ta-nan ... peh, domuz gibiydi; meme, göbek ve sadece hazdan başka bir şey değildi. Ve sonra rahibe Ki-ma, rahiplerin boş laflarını tekrarlayan bir papağandı; baştan sona gösteriş meraklısıydı, ne doğru dürüst eğitim almıştı ne de içtendi, kuruntulu, kendini beğenmiş ve ikiyüzlüydü! ... Ah! Beni anlayacak bir tane, bana benzeyen ya da ruh ikizim olacak bir kişi bile yok. İçlerinde ruhumu tanıyacak, düşüncelerimi okuyacak bir kişi bile yok – çok uzaklar; benimle birlikte ışıldayan zirveyi arayacak ya da benimle birlikte insanüstü sevgi sözcüğünü tekrar edecek hiç kimse yok!]

§ 465 Chiwantopel burada kendine, yolculuğa çıkmanın ve dolaşmanın bir başka şeyi aramak olduğunu söyler. Bunun birliğinde var olan şey, onun için yaşamın anlamı demektir. Bu çalışmanın ilk bölümünde bu olasılığa sadece kısaca değindik. Arayanın erkek, arananınsa kadın cinsiyeti olması fazla şaşırtıcı değildir; çünkü şimdiye dek tüm öğrendiklerimizden ortaya çıkan sonucun da gösterdiği gibi, bilinçdışı özlemin ana öğesi annedir. "Celle qui comprendra," çocuksu dilde anne anlamına gelir. "Algılamak," "kavramak," "anlamak" vs gibi öğesel somut kavramlar, ellerle ya da kollarla kavramak ve sıkıca tutmak demektir. Bu, annenin ya da korunak arayan çocuğun yardımıyla yapılan, yine çocuğu anneye bağlı kılan şeydir. Ama "anlama"nın bu türü, yaşla birlikte doğal gelişime engel oluşturma

tehlikesine yol açar. Çocuğun libidosu yeni çevre koşullarına gerekli uyumu sağlamaya çalışmak yerine, annenin koruma ve rahatlama sağlayan kollarına doğru geriler ve böylece zamanla olan bağlantıyı kaçırır. O zaman, eski bir *Hermes Metni*'nin dile getirdiği durum ortaya çıkar: "... ego vinctus ulnis et pectori meae matris et substantiae eius, continere, et quiscere meam substantiam facio, et invisible ex visibili compono..."[2] Bir insan annede tutuklu kaldığı takdirde, deneyimlemesi gereken yaşamı, kadınlarda genellikle bir kahramana yüklenmiş, daha doğrusu bizim vakamızda ona biçilen rol gibi, bilinçli ve bilinçdışı fantezilerin biçimleri içinde sürüp gider. İnsan bu durumda anlayışlı bir ruha büyük özlem duyar, bunun arayışına girer ve bilinçli kişiliğin olabildiğince kaçındığı maceralara atılır; düşman dünyadan atılan oklara karşı göğsünü abartılı hareketlerle gerer ve bilincin fazlasıyla özlemini çektiği cesareti gösterir. Bir erkek, kaderin bir cilvesi sonucu böyle çocuksu bir kadının eline düşmeyegörsün; hemen animus karakteriyle bir tutulur ve inatla ideal figür olarak tanımlanır. Bu idealden en küçük bir sapma gösterdiği takdirde, en ağır şekilde cezalandırılmakla tehdit edilir.

§ 466 Yazarımız bu evrenin içindedir. Chiwantopel deli dolu biridir: Durmak bilmez bir gönül avcısıdır, tüm kadınlar ona hayrandır. Tanıdıkları o kadar fazladır ki, "geçit resmi" yapabilirler. Elbette hiç kimse kendisine erişemez, çünkü o, sadece yazarımızın bildiğini sandığı birini aramaktadır. Çünkü Bayan Miller gizliden gizliye aranan kişinin kendisi olduğuna inanır.

---

[2] "Annemin kollarına ve göğsüne bağlanarak varlığımın onun varlığıyla birleşmesine izin veriyor, huzura erişerek görünür olandan görünmez olanı oluşturuyorum." Cümlenin öznesi (Mercurius'un ya da Arkan'ın varlığı) burada kendini içsel bir fantezi faaliyeti olarak açıklar. Bu alıntının ana metinde elbette çok kapsamlı, anagojik bir anlamı vardır, ama anneyle olan ilişkinin ilk örneğini kullanır. *Septem tractatus aurei*'den gelir (Böl. IV, s. 24). Mercurius için krş. Jung, *Der Geist Mercurius* [*Mercurius'un Tini*]; *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*]. [Simyada Mercurius figürü cıvanın yanı sıra Merkür gezegeniyle bağlantılıdır. Arkan terimiyse simyada farklı elementlerin "evliliği" anlamına gelir –çn.]

Ama bu konuda yanılmaktadır, oysa deneyimlerin de gösterdiği gibi, durum bambaşkadır. Bu tipik kahraman animus ve "oğul"u düşünen kendisi değil, ilk örnek biçimine göre annedir. Bu genç kahraman, ana tanrıçanın daima erken ölen oğul âşığıdır. (RESİM 49) Zamana uygun olarak akmayan libido, arketipin mitsel dünyasına doğru geriler ve eski çağlardan beri yukarıdaki ve aşağıdaki tanrıların insana ait olmayan yaşamlarını ifade eden tabloları canlandırırlar. Bu durum genç insanda gerçekleştiğinde, bireysel yaşamı tanrıların arketipik dramalarıyla yer değiştirir ve bu onun için, eğitilen bilincinin oynanan oyunu fark etmek ve böylece kendini bu hayal dünyasından kurtarabilmek adına ona hiçbir çare sunmamasından çok daha yıkıcı sonuçlar doğurabilir. Bu, mitlerin, çaresiz insanın yakasını bırakmayan bilinçdışında yaşadıklarına getirdiği açıklamanın canlı anlamıydı. Mitler ona şunu diyordu: Bu sen değilsin, bunlar tanrılar. Onlara asla ulaşamayacaksın, bu yüzden tanrılardan korkan ve onlara saygı duyan insan yaşamına geri dön." Hıristiyan mitleri de kuşkusuz bu bileşenleri içerir ve bu nedenle yazarımızın aydınlanamayacağı kadar gizli saklıdırlar. Dini bilgilerde de yer almaz. *Les sommets lumineux* [zirvedeki ışık] ölümlülere ulaşılmazdır ve yalın insan sevgisi ölümlüye, zaten ucuna dokunmaktansa köşe bucak kaçmayı yeğlediği bir çıbanbaşı gibi geldiği için, "le mot surhumain d'Amour," oyundaki karakterlerin tanrısal doğasını açığa çıkartır. Alıntı sözcükler yazarın bilinçsiz dramanın içine ne denli çekildiğini ve onun büyüsüne nasıl kapıldığını gösterir. Bu anlamda bakıldığında, coşkulu ifadeler kulağa boş, hareketler histerik gelir.

§ 467 Ancak konuya kişilik açısından değil, yani Bayan Miller'ın kişisel durumu yerine kendi yaşamının arketipi açısından baktığımızda, durum biraz farklı görünür. Daha önce de değindiğimiz gibi, bilinçdışının fenomenleri az ya da çok, bağımsız arketiplerin doğaçlama görüntüleri olarak da açıklanabilir, kaldı ki uzman olmayanlara belki yabancı gelebilecek olan bu varsayım, arketipin gizemli karaktere sahip olduğu gerçeğine dayanır: Arketipin etkisi büyüleyicidir, etkili zıtlıklarla bilince adım atar; evet, bilinçdışının, çok daha sonra düşüncelerimizin, duygula-

rımızın ve davranışlarımızın idrak edilmiş etkileri aracılığıyla uzun vadeli kaderlere biçim verir. Aslında *pattern of behaviour*'ı [davranış örüntüsü] temsil eden[3] orijinal tabloların özellikle bilinçli kişilikle birlikte, ona karşı ya da onsuz olmaksızın üste çıktığını söylemek mümkündür. Bayan Miller'ın anlattıkları, arketipin bilince yavaş yavaş yaklaşarak sonunda onu nasıl ele geçirdiğine dair belli bir fikir verse bile, eldeki malzeme bu süreci tamamen açıklayabilmek açısından yine de kıttır. Bu nedenle okurlarıma *Psychologie und Alchemie*'de (1944) işlediğim bir dizi rüyayı incelemelerini öneririm: Bu dizide kendi özerkliklerinin ve otoritelerinin her türlü işaretiyle birleşik olan, belli arketiplerin yavaş yavaş ortaya çıkışını görmek mümkündür.

§ 468 Bu açıdan bakıldığında, kahraman Chiwantopel parçalanmış bir karakterle kıyaslanabilen, bu nedenle göreceli olarak bilinçle ve bu tür bir iradeyle donanmış olması gereken, soyut bir varlığı temsil eder. Kompleksin özerkliği ve kabul edilebilir temel varsayımları geçerli olduğu takdirde, bu çıkarımlar zorunlu olarak sağlanır. Bu durumda hem Chiwantopel'in hem de onun ardında ve üzerinde bulunduğu varsayılan anne imagosunun amaçları araştırılmalıdır. Chiwantopel tamamen oyuncu rolünü üstlenmiş gibi görünmektedir. İdeal figür olarak yazarımızın dikkatini üzerine çeker, onun en gizli düşünce ve arzularını ifade eder, üstelik bunu Cyrano gibi, Miller'ın kendi kalbinden taşan sözlerle yapar. Bu nedenle başarısından emindir ve tüm rakiplerini gölgede bırakır. Yazarımızın ruhunu fetheder, ama bunu sıradan yaşamıyla değil, ruhsal kaderiyle yapar, çünkü o ölümle nişanlıdır, kendi hayatlarını yaşamadıkları, anneye özgü ağaçta çabucak solacak bir çiçektan başka bir şey olmadıkları için, erken ölen oğul âşıklardan biridir. Anlamları ve yaşam enerjileri ana tanrıçanın kararına bağlıdır. O halde Chiwantopel "ruhsal âşık"[4] olarak Bayan Miller'ı günlük yaşamın yolundan

---

[3] Jung, *Der Geist der Psychologie* ([*Psikolojinin Ruhu*], daha sonra *Theoretische Überlegungen zum Wesen der Psychischen* [*Ruhsallığın Doğası Üzerine Teorik Düşünceler*], § 343 vd.

[4] Krş. Harding, *Der Weg der Frau* [*Kadının Yolu*], II. Böl. "Der Schattengeliebte" ["Gölge Âşık"], s. 60 vd.

çekip götürüyorsa, böylece bir ölçüde kadınlarda bilinçdışını özellikle farklı bir açıdan temsil eden anne imagosunun görevini üstleniyor demektir. Anne imagosu anima gibi, bilinçdışının karmaşık yaşamını tüm yönleriyle temsil etmez, aksine ruhun kendine özgü, büyüleyici arka planını, yani orijinal tabloların dünyasını yansıtır. Bu dünyaya adım atanın, yeraltı tanrıçasını kaçırmak isteyen Thesus ve Peirithoos gibi, kaya içinde kök salma tehlikesi büyüktür. Annelerin dünyasından geriye dönüş pek de kolay değildir. Daha önce de belirttiğim gibi, Bayan Miller de aynı kadere maruz kalmıştır. Ama yıkıcı olan şey, pekâlâ kurtarıcı da olabilir, yani bilinçte, bilinçdışı içeriklere uygun bir anlayış getirecek bir araç olduğu takdirde bu mümkündür. Ancak yazarımızda durum böyle değildir. Bu fanteziler onun için adeta çaresizlikle karşı koyduğu, bilinçsiz bir eylemin "tuhaf" ürünleridir. Oysa daha sonra göreceğimiz gibi, fantezilerinin kaynağı üzerinde biraz düşünüldüğünde, fantezi biçimlerinin anlamını keşfetmeye ve böylelikle sembollerle gösterilen olasılığı bilinçdışı içeriklerin asimile edilmesinde kullanmaya olanak veren, gerekli her türlü imayı içermektedir. Ama kültürümüzün bunları görecek ne gözü ne de yüreği vardır. Ruhun oluştuğu şey zaten şüphelidir, onun dolaysız, maddi yararının hemen açıklamadığı şey ise ayakta kalır.

§ 469 Kahraman, animus figürü olarak bilinçli bireyin temsilcisi gibi hareket eder, yani öznenin yapmak istediği, arzu ettiği ya da yapmak zorunda olduğu, ama ihmal ettiği şeyi yapar. Bilinçli yaşamda gerçekleşebilecek, ama gerçekleşemeyen şey, bilinçdışında yaşanır ve bu nedenle yansıtılmış biçimlerde görünür. Chiwantopel kendini aileden ve baba evinden koparark ruhsal bütünlüğünü aramaya çıkan kahraman olarak karakterize edilir. Yani, normalde yaşanması gereken şeyi temsil eder. Ama bunun bir fantezi biçiminde görünmesi, yazarın bunda ne kadar az payı olduğunu kanıtlar. O halde fantezide yaşanan şey, dengeleyici olarak bilincin durumu ya da anlayışıyla ilintilidir. Rüyalarda bu bir kuraldır.

§ 470 Bunun, Bayan Miller'ın bilinçdışında yaşanan özgürlük savaşı olduğuna dair tahminimizin doğruluğunu kendi ifadesi

ortaya koyar: Baba evine veda eden kahraman ona, evindeki rahat yaşamdan vazgeçip kaderini yaşamak üzere dünyaya açılan genç Buddha'yı hatırlatmıştır.[5] O da kendini yakın ilişkilerden soyutlayan, hatta acı sözler sarf eden İsa gibi aynı kahramansı örneği sergiler (Matta 10:34 vd):

> "Yeryüzüne barış getirmeye geldiğimi sanmayın. Barış değil, kılıç getirmeye geldim. Çünkü babayla oğulun, anayla kızın, gelinle kayınvalidenin arasına nifak sokmaya geldim. 'İnsanın düşmanı, kendi ev halkı olacak'. Babasını ya da anasını benden çok sevenin, benim gözümde değeri yoktur."

§ 471 Horus, gücünün bir işareti olarak annesinin baş süsünü çekip alır. Nietzsche şöyle der:

> "Kusursuzluğa yakın, olgun ve tatlı olması gereken, 'özgür ruh' denebilecek bir ruhun, bir zamanlar belirleyici anını *büyük bir kopuş* içinde yaşamış olduğu, daha önce kendi köşesine ve direğine sonsuza dek sıkıca bağlanmış bir ruh gibi göründüğü tahmin edilebilir. Onu en sıkı bağlayan şey nedir? Neredeyse kopmaz olan bu ipler hangileridir? Bunlar, seçkin ve yüce insanlarda görevler olmalıdır: Gençliğe özgü derin saygıları, eskinin hürmet ve takdir uyandıran her şeyine karşı duydukları çekingenlik ve yumuşaklık, yetiştikleri toprağa, onları dua etmeyi öğrendikleri kutsal yere yönlendiren ele duydukları minnettarlık;– en yüksek anları, en sıkı bağlandıkları, en daimi görevlerin anlarıdır. Büyük kopuş bu derece bağlılık anında birdenbire gelir...
>
> '*Burada* yaşamaktansa ölmek' – buyurucu ses ve ayartma kulağa böyle çalınır: ve bu 'burada', bu 'kendi evinde olmak' onun (ruhun) o zamana dek sevdiği her şeydir! Sevdiği her şeye karşı duyduğu ani korku ve kuşku, 'görev' dediği şeye karşı çakan küçümseme şimşeği; yolculuğa, yabancı olana, yabancılaşmaya, soğuk almaya, ayılmaya, buz kesmeye, sevgiye karşı nefrete, hatta belki *geriye doğru*,[6] o güne dek ta-

---

[5] Bayan Miller'ın burada gösterdiği bir başka kaynağa, yani Samuel Johnson'ın *Historie de Rasselas, Prince d'Abyssinie* [*Habeşistan Prensi Rasselas'ın Öyküsü*] adlı eserine ulaşamadım.

[6] Krş. Horus'un İsis'e yaptığı, Plutharkhos'u dehşete düşüren (*De Iside et Osiride* [*İsis ve Osiris*], 20. bölüm, s. 32 vd) günahkâr saldırı;

pındığı ve sevdiği şeylere günahkârca bir el ve bakış atmaya yönelik isyankâr, kontrolsüz, volkanik dürtülü bir istek, belki o an yaptığı şeye duyduğu şiddetli utanç, aynı zamanda *bunu* yaptığı için hissettiği sevinç, bir zaferin açığa çıktığı anın için için ürperten, sarhoş edici sevinci – bir zafer mi? Neyin zaferi? Kime karşı zafer? Gizemli, bol sorulu, şüpheli bir zafer, ama yine de *ilk* zafer: – Bu tür kötü ve acı verici olanlar, büyük kopuşların tarihine aittir. Özerkliğin gücünün ve iradesinin ilk çıkışı, insanları mahvedebilecek bir hastalık gibidir..."

§ 472 Tehlike, Nietzsche'nin açıkladığı gibi, insanın kendi içine kapanmasıdır:

"Yalnızlık, korkunç tanrıça ve *mater saeva cupidinum* [arzunun yabanıl annesi],[7] gitgide tehdit edercesine, boğarcasına, kalbini sıkıştırırcasına etrafını sararak onu kuşatır."

§ 473 "Anne"den sadece zoraki geri alınan libido, ölüm korkusunun sembolü olan yılan gibi tehlikelidir, çünkü anneyle olan ilişkide ölüm vardır ki, burada neredeyse insanın kendisi ölür. Yani kopuşun şiddeti oğulun anneyle olan bağı ölçüsünde yaşanır, bu kopan bağ ne kadar güçlüyse, "anne" onun bilinçdışı biçiminde o denli tehlikeli bir engel oluşturur. Çünkü bu, elinden kaçanı başka bir biçimde yutmakla tehdit eden arzunun vahşi anası, *mater saeva cupidinum*'dur. (Yılan sembolünü hatırlayalım!)

§ 474 Bayan Miller bize, yaratımını daha genel anlamda etkilemiş olan bir malzemeyle ilgili başka bir ipucu verir. Bu, Longfellow'un büyük Kızılderili destanı *The Song of Hiawatha*'dır.[8]

---

bununla ilgili şöyle der: "Ama biri tüm bunların çoğunlukla tanrısallığa uygun biçimde düşünülmüş, kutsal ve ölümsüz doğayla ilgili olarak gerçekten yaşandığını ve gerçekleştiğini varsaymaya ve iddia etmeye kalkışırsa: O zaman – Eshilos'un deyimiyle 'insanın tükürüp ağzını yıkaması gerekir.'"

7 *İnsanca, Pek İnsanca*; önsöz, s. 6 vd.

8 Bu ifadelerin Anglo-Amerikan yorumunu alıntıladık: Yayın yılı 1855. Bu, bir Amerikan efsanesine dayanır ve konunun ana kaynağı Kızılderili etnolojisinde öncü olan Henry Rowe Schoolcraft'ın bir eseriy-

Okur, karşılaştırma yapmak için görünüşte büyük uzaklıklar içeren şeyleri ne kadar sık kullandığıma ve Bayan Miller'ın yaratımlarının oluştuğu zemini ne kadar çok genişlettiğime çoğu kez şaşıracaktır. Ayrıca bir avuç yetersiz imayı bu fantezinin mitsel temeliyle ilgili basit değerlendirmelere dayandırmaya yönelik böyle bir girişimin ne kadar savunulur olduğu konusunda şüpheye de düşecektir: Çünkü Miller fantezilerinin ardında böyle bir şeyin hemen hemen hiç bulunmadığı söylenebilir. Bu tür kıyaslamaların bana da son derece tehlikeli göründüğünü vurgulamama gerek yok. Ancak bu vakada kendi kaynaklarına isim veren kişinin Bayan Miller'ın kendisi olduğunu ileri sürebilirim. Bu imaların izini sürmemiz durumunda, sağlam zeminde hareket ederiz. Hastadan elde ettiğimiz bu tür ipuçları seyrek olarak bir bütünlük oluşturur. Belli düşüncelerimizin ya da görüşlerimizin nereden kaynaklandığını hatırlamak bizim için de kolay değildir. Ayrıca kriptomneziler de [unutulmuş hatıra] seyrek değildir. Ama nerede okumuş olduğumuzu artık hatırlayamasak da tüm düşüncelerimizin bireysel kazanımlar olmadığı tahminden de fazlasıdır. Ancak düşüncelerimizin nasıl oluştuğu ve hangi ilişkilere göre düzenlendiği, duruma göre farklılık gösterir. Bunlar kuşkusuz öğrenmeyi ve hatırlamayı gerektirir. Ama insan ruhunun biyolojik *pattern of behaviour*'a uygun olarak evrensel anlamda tipik davranış biçimlerine sahip olması, hiçbir şekilde her zaman gerekli değildir. Bu apriori mevcut olan doğal biçimler (arketipler) farklı bireylerde, kaynaklarıyla ilgili hiçbir bireysel deneyimin sorumlu tutulamayacağı, aynı düşünceleri ya da ilişkileri işlevsel olarak üretebilirler. Psikozlarda, motif olarak tamamen yabancı olmaları nedeniyle hastaya ve çevresine etkileyici gelen, ama motif olarak belli mitolojilerle yakınlıkları nedeniyle uzman birine hiçbir şekilde alışılmadık gelmeyen, birçok düşünce ve tasvir vardır. Ruhun temel yapısı her yerde az ya da çok aynı olduğu için, örneğin görünürde bi-

---

le ilgilidir. Hiawatha tarihsel olarak 16. yüzyılda yaşamış bir İroke kabile şefidir, ama terminoloji ve eserin efsanevi malzemesi Algonkin kabilesine aittir. Krş. *Standard Dictionary of Folklore* [*Standart Halkbilim Sözlüğü*], "Hiawatha" maddesi. Longfellow şiirin veznini Fin efsanesi *Kalevala*'dan almıştır –EDİTÖRLER.

reysel olan mitolojik rüya motifleri herhangi bir kökenle kıyaslanabilirler. Bu nedenle bir Kızılderili mitini, uygar adı verilen bir Amerikalı ruhla kıyaslamakta tereddüt etmiyorum.

§ 475 Araştırmalarım sırasında, çalışmam boyunca gerekmediği sürece sonraya bıraktığım bu parçaya gelene dek *Hiawatha*'yı daha önce hiç okumamıştım. Kızılderili efsanelerinin şiirsel bir derlemesi olan *Hiawatha,* burada ileri sürülen tüm düşüncelerin ne kadar haklı olduğunu bana mutlulukla gösterdi, çünkü bu efsanede mitolojik motif açısından seyrek görülen bir zenginlik sergileniyor. Bu gerçek Miller fantezilerinin ilişki zenginliğine birçok açıklama getirebilir. Bu nedenle, bu efsanenin içeriğini daha yakından araştırmak gerekir.

§ 476 Nawadaha, insan dostu, kahraman Hiawatha'nın şarkısını söyler:

> There he sang of Hiawatha,
> Sang the song of Hiawatha,
> Sang his wondrous birth and being,
> How he prayed and how he fasted,
> How he lived, and toiled, and suffered,
> That the tribes of men might prosper,
> That he might advance his people![9]
>
> [Orada Hiawatha'nın şarkısını söyledi,
> Hiawatha'nın şarkısını,
> Mucizevi doğumunun ve varlığının şarkısını,
> Dua edişinin ve oruç tutuşunun,
> Yaşamının, çabalarının ve acılarının,
> İnsanlığın soyunu yaymak,
> Kendi halkını ilerletmek için!]

§ 477 Libidoyu efsanenin sembol köprüsü üzerinden daha yüce kullanımlar sağlamak üzere hayranlık ve tapınma biçiminde bünyesinde birleştiren kahramanın sembolik figür olarak teleolojik anlamı burada önceden sezdirilmiştir. Böylece Hiawatha'yla bir "kurtarıcı" olarak tanışmış oluruz ve böyle bir kişilik

[9] *A.g.e.*, s. 114 vd. "Dost" motifi için *Über Wiedergeburt* [*Yeniden Doğum*] adlı çalışmama bakılabilir (§ 240 vd).

tarafından söylemesi gereken her şeyi duymaya hazır oluruz: Mucizevi doğumu, zamansız gerçekleşen büyük işleri ve kendini insanlar için kurban edişini. İlk fasıl bir "Müjde"yle başlar: İnsan oğullarının çekişmesinden yorgun düşen "Master of Life," ["Yaşamın Efendisi"] Gitche Manitu [Ulu Manitu], halkını bir araya toplar ve onlara müjdeli haberi verir:

"I will send a Prophet to you,
A Deliverer of the nations,
Who shall guide you and shall teach you,
Who shall toil and suffer with you.
If you listen to his counsels,
You will multiply and prosper;
If his warnings pass unheeded,
You will fade away and perish!"

[Size bir peygamber göndereceğim,
Sizi yönetecek ve öğretecek,
Sizinle çabalayacak, sizinle acı çekecek olan
halkların kurtarıcısı.
Onun öğütlerini dinlerseniz,
çoğalacak ve yayılacaksınız;
uyarılarını dikkate almazsanız,
kaybolup gideceksiniz.]

§ 478 "The creator of the nations"[10] [ulusların yaratıcısı] güçlü, Gitche Manitu "on the great Red Pipestone Quarry"de* durduğu gibi tasvir edilir:

From his footprints flowed a river,
Leaped into the light of morning,
O'er the precipice plunging downward
Gleamed like Ishkoodah, the comet.

[10] Gitche Manitu'nun biçimi bir tür ilk insan [Anthropos] olarak yorumlanabilir.

* "Büyük kırmızı pipo taşocağı." Pipestone ulusal anıtı, Minnesota'nın Pipestone kenti yakınlarında, eskiden Sioux kabilesinin yaşadığı bölgede çıkarılan kiltaşı madenidir. Kızılderililerin seremonilerde kullandığı uzun pipolar, kırmızı renkli bu kiltaşından yapılırdı –çn.

[Ayak izlerinden bir nehir oluştu,
Sabahın ışığında fışkırdı
Kayalardan aşağı aktı,
Kuyrukluyıldız Ishkoodah gibi parladı.]

§ 479 Bu tablo Hıristiyan-Mısır düşüncesine ait belli paralellikler oluşturur. *Mysteries of Saint John and the Holy Virgin*'de [*Aziz Yuhanna ve Bakire Meryem'in Gizemleri*] şöyle der:

> (The Cherubim) answered and said unto me: "Seest thou that the water is under the feet of the Father? If the father lifteth up His feet, the water riseth upwards; but if at the time when God is about to bring the water up, man sinneth against Him, He is wont to make the fruit of the earth to be little, because of the sins of men" vs.[11]
>
> [(Melekler) bana yanıt verip konuştular: "Baba'nın ayaklarının altındaki suyu görüyor musun? Baba ayağını kaldırdığında, su da yükselir; ama Tanrı suyu yükseltmek üzereyken insan ona karşı günah işlerse, insanın günahları nedeniyle yeryüzünün meyvelerini azaltmak O'nun âdetidir."]

Suyla kastedilen, Mısır'ın verimliliğinin bağlı olduğu Nil'in kaynağıdır.

§ 480 Sadece ayaklar değil, çiğneme eylemi de verimlilik anlamına geliyormuş gibidir. Gözlemlerime göre, Pueblolarda dans adımları bir "calcare terram"dan [toprağı çiğneme] oluşur; aslında bu, toprağın topuklarla yorucu şekilde sürekli işlenmesidir ("nunc pede libero pulsanda tellus"[12]) Kaineus "ayağıyla toprağı yararak" dibe gitmiştir. Faust ayağını yere vurarak analara ulaşır: "Ayağını vur yere ve dal dibe, ayağını yere vurarak çıkarsın tekrar yüze."[13]

§ 481 Güneşin yutulduğu efsanelerde kahramanlar canavarın gırtlağını ayaklarıyla ezerler ya da sıkıştırırlar. Thor canavarla

---

[11] Budge, *Coptic Apocrypha in the Dialect of Upper Egypt* [*Yukarı Mısır Diyalektiğinde Kıpti Apokrif*], s. 244.

[12] Horatius, *Ode*, XXXVII:1-2.

[13] *Faust*, II. Bölüm, 1. Perde, s. 318.

savaşırken geminin karinesini böyle ezerek denizin dibini boylar. Libido regresyonunun beraberinde getirdiği şey, dans adımında ayağı yere vurmaya yönelik ritüel davranışın, çocuksu "tepinmenin" bir tür tekrarı gibi görünmesidir. Bu tepinme anneyle ve haz duygularıyla ilintilidir ve aynı zamanda uterusta egzersizi yapılan[14] hareketi temsil eder. Ayağın ve tekmelemenin üretici anlamı vardır,[15] buna bağlı olarak ana rahmine geri dönüşü simgeler, yani dansın ritmi dansçıyı bilinçdışı bir duruma ("ana rahmine") koyar. Derviş-şamanlar ve diğer ilkel danslar bu söylenenleri doğrular. Ayak izinden çıkan suyun bir kuyrukluyıldızla kıyaslanması ışık, buna bağlı olarak dölleyen ıslaklığın libido sembolü anlamına gelir. Humboldt'un verdiği bir bilgiye göre, bazı Güney Amerikalı yerli kabileleri meteoru "yıldızların idrarı" olarak adlandırırlar.[16] Ayrıca Gitche Manitu'un nasıl ateş yaktığına da değinilmektedir: Ormana üfleyerek ağaçları birbirine sürter ve yanmalarını sağlar. O halde bu tanrı da aynı şekilde libido sembolüdür: O da ateş üretir.

§ 482 Bu önsözü, kahramanın eski hikâyesini anlatan ikinci fasıl izler: Büyük savaşçı (Hiawatha'nın babası) Mudjekeewis, büyük ayıyı, "the terror of the nations"ı [ulusların dehşeti] hileyle yenerek midye kabuklarından oluşan büyülü kemeri "belt of Wampum"u ondan çalar. Burada kahramanın canavardan çaldığı, "zor elde edilen değer" motifiyle karşılaşırız. Ayının "mistik" olarak kiminle özdeş olduğunu şairin kıyaslaması gösterir: Mudjekeewis kemerini çaldıktan sonra ayının başına vurur:

> With the heavy blow bewildered,
> Rose the Great Bear of the mountains;
> But his knees beneath him trembled,
> And he whimpered like a woman.

---

[14] Tekmelemenin anlamıyla ilgili olarak krş. Jung, *Über Konflikte der kindlichen Seele* [*Çocuksu Ruhun Çelişkileri Üzerine*], (§ 47).

[15] Krş. ve kanıt için: Aigremont, *Fuss-und Schuhsymbolik* [*Ayak ve Ayakkabı Sembolizmi*].

[16] *Kosmos. Versuch einer physischen Weltbeschreibung* [*Evren. Fiziksel Dünyanın Tanımıyla İlgili Deneme*] I, s. 72.

[Yediği darbeyle afallayarak,
doğruldu dağların büyük ayısı;
ama dizleri titriyordu
ve bir kadın gibi inliyordu.]

§ 483 Mudjekeewis alayla ona şöyle der:

"Else you would not cry and whimper
Like a miserable woman!
But you, Bear! sit here and whimper,
And disgrace your tribe by crying,
Like a wretched Shaugodaya,
Like a cowardly old woman!"

["Yoksa ağlamaz, inlemezdin
Sefil bir kadın gibi!
Ama sen, Ayı! Burada çökmüş, inliyorsun
Ve bu inlemelerinle kabileni utandırıyorsun,
Tıpkı zavallı Shaugodaya gibi,
Tıpkı korkak, yaşlı, aşağılık biri gibi!"]

§ 484 Bir kadınla yapılan bu üç kıyaslama, bir yerde bir araya gelmiştir. Mudjekeewis'in öldürdüğü şey, ilk taşıyıcısı anne olan, dişil anima simgesidir. Bir kahramana yakışır biçimde yaşamı ölümün, her şeyi oburca yutan korkunç annenin gırtlağından çekip almıştır. Daha önce de gördüğümüz gibi, bu eylem cehennem yolculuğu, "gece yolculuğu" olarak da tasvir edilmiştir (krş. § 309). Canavarı içten yenmek, aynı zamanda sonuçları Mudjekeewis için de fark edilen bir yeniden doğum anlamına gelir. Zosimos'un vizyonunda olduğu gibi, burada da içeri giren şey, πνεῦμα, esinti ya da ruh olur: Mudjekeewis, dölleyen soluk olan batı rüzgârına, rüzgârın babasına dönüşür.[17] Oğulları da geri kalan rüzgârları oluştururlar. Bir intermezzo onları ve aşklarını

[17] Porphyrius (*De antro nympharum* [*Su Perisinin Sığınağı*], bölüm 24); alıntı: Dieterich, *Mithrasliturgie* [*Mithra Liturjisi*], s. 63, Mithra öğretisine göre, doğumdan çıkan ruhların rüzgâr sayıldığını, çünkü bu ruhların rüzgârın soluğunu (πνεῦμα) içlerine çektiklerini, bu yüzden bu tür yaratıklar olduğunu söyler: ψυχαῖς δ'εἰς γένεσιν ἰούσαις καὶ ἀπὸ γεγέσεως χωριζομέναις εἰκότως ἔταξαν ἀνέμους διὰ τὸ ἐφέλκεσθαι καὶ αὐτὰς πνεῦμα ... καὶ οὐσίαν ἔχειν τοιαύτην.

anlatır, ancak ben sadece doğu rüzgârı Wabun'un tanıtımından söz etmek istiyorum, çünkü rüzgârın okşayışı burada özellikle somut bir şekilde tanımlanmıştır. Wabun her gün çayırda güzel bir kız görür ve etrafında pervane olur:

> Every morning, gazing earthward,
> Still the first thing he beheld there
> Was her blue eyes looking at him,
> Two blue lakes among the rushes.
>
> [Her sabah, dünyaya baktığında,
> Orada gördüğü ilk şey daima,
> Onun, kendisine bakan mavi gözleriydi,
> Sazlıkların arasındaki iki mavi göl.]

§ 485 Suyla olan kıyaslama önemsiz değildir, çünkü insan "rüzgâr ve sudan" tekrar doğmuştur.

> And he wooed her with caresses,
> Wooed her with his smile of sunshine,
> With his flattering words he wooed her,
> With his' sighing and his singing,
> Gentlest whispers in the branches,
> Softest music, sweetest odors...
>
> [Ve ona şefkatle kur yaptı,
> Güneş gibi gülümsemesiyle ayartmaya çalıştı,
> Okşayıcı sözlerle pohpohladı,
> İç geçirerek, şarkılarıyla,
> Dallar arasında en hafif fısıltılarla,
> En yumuşak müzikler, en tatlı kokularla.]

§ 486 Seslerin karikatürize edildiği mısralarda rüzgârın okşayıcı tanıtımı mükemmel bir biçimde ifade edilmiştir.[18]

---

[18] Mithra liturjisinde ruhun dölleyici soluğu güneşten, olasılıkla "güneşin borusundan" çıkar. Krş. Birinci bölüm (§ 149-154). Bu düşünceye uygun olarak Rigveda'da güneşin adı "Tek ayaklı"dır. Krş. Güneşin ayağını, dua edenin yüzünde dinlendirmesini söyleyen Ermeni duası. (Abeghian, *Der armenische Volksglaube* [*Ermeni Halk İnançları*], s. 41.)

§ 487 Üçüncü fasıl Hiawatha'nın annesine dair eski hikâyeyi dile getirir. Büyük annesi bir genç kız olarak Ay'da yaşamaktadır. Bir gün oradaki sarmaşıkta sallanmaktadır, ama kıskanç bir âşık sarmaşığı keser ve Hiawatha'nın annesi Nokomis yeryüzüne düşer. Düşüşünü gören insanlar onun bir kuyrukluyıldız olduğunu düşünürler. Nokomis'in bu tuhaf kökeni, aynı fasılın daha sonra gelen bir bölümüyle aydınlığa kavuşur. Burada küçük Hiawatha büyükannesine Ay'ın ne olduğunu sorar. Nokomis ona şöyle bilgi verir: Ay, bir büyükannenin bedenidir ve öfkeye kapılan kavgacı bir torun tarafından oraya fırlatılmıştır. Antik inanışta Ay, dünyayı terk eden ruhların toplanma yeri[19] (RESİM 91), bir tohum koruyucudur, bu nedenle yine dişil anlamda yaşamın kaynak yeridir. (RESİM 92) Tuhaf olan, Nokomis'in yeryüzüne düşerken Hiawatha'nın daha sonraki annesi Wenonah'ı doğurmasıdır. Annenin yukarı fırlatılmasında, tekrar aşağı düşerken doğum yapmasında tipik bir şeyler var gibidir. 17. yüzyıla ait bir hikâyede, kızgın bir boğanın hamile bir kadının karnını yararak muazzam bir yüksekliğe fırlattığı ve bebeğin sağ salim yere düştüğü anlatılır. Çocuk mucizevi doğumu nedeniyle kahraman ya da keramet sahibi olarak görülür, ama erken ölür. Bilindiği gibi, ilkel kabilelerde güneşin dişi, Ay'ın erkek olduğu inancı yaygındır. Bir Hotanto kabilesi Namaqua'da, güneşin saydam bir yağ tabakasından oluştuğuna inanılır: "Gemiyle yol alan insanlar her akşam büyü yaparak aşağı çektikleri Ay'dan geniş bir parça keserler ve sonra tekrar gökyüzüne uçması için ona tekme atarlar."[20] Çocuksu

---

[19] Firmicus Maternus (*Mathernos libri* VIII, I, 6, 10; s. 16): "Cui (animo) descensus per orbem solis tribuitur, per orbem vero lunae praeparatur ascensus" (Dediklerine göre ruh, Güneş'in yörüngesinden aşağı iner, ama yukarı çıkışı Ay yörüngesiyle hazırlanır). Lydus'a göre (*De mensibus* [*Ay*], IV, 3), Hierophant Praetextatus, Janus'un τὰς θειοτέρας ψυχὰς ἐπὶ τὴν σεληνικὸν χόρον ἀποπέμπει (tanrısal ruhları ayın kümesine yolladığını) söylemiştir. Epiphanius (*Adversus octoginta haereses*, LXVI, 52): ὅτι ἐκ τῶν ψυχῶν ὁ δίσκος (τῆς σελήνης) ἀποπίμπλαται (Ay, ruhlarla doldurulmuştur). Ekzotik mitlerde de aynısı geçerlidir. (Frobenius, *a.g.e.*, I. bölüm, s. 352 vd.)

[20] Waitz, *Anthropologie* II, s. 342.

RESİM 91. Ruhların evi olarak Ay.
Bir kalsedon taşından (İÖ 1. yy).

besin anneden gelir. Gnostik fantezilerinde insanın oluşumuyla ilgili, belki de buraya ait olabilecek bir efsaneyle karşılaşırız: Gökkubbeye bağlı dişi Archonlar, gökyüzünün hızlı dönmesi nedeniyle meyvelerini tutamayıp yeryüzüne düşürürler, insanoğlu böylece oluşur. Burada ilkel ebelik sanatıyla (doğum yapan kadının bebeğini yere düşürtme) bir bağlantı kurulabilir. Anneye tecavüz ilk önce Mudjekeevis'in maceralarıyla gündeme getirilir, sarmaşığın kesilmesi sonucu aşağı düşen ve bu arada bir şekilde hamile kalan "büyükanne" Nokomis'e uygulanan şiddetle devam eder. "Dalın kesilmesi"ni, koparmayı daha önce ensest ihlalinin işaretlerinde görmüştük. (Yukarıyla krş.) "Lande Sashsen, wo die schönen Mädchen auf den Bäumen wachsen" [Güzel kızların ağaçlarda yetiştiği memleket, Sachsen] ve "komşu bahçenin kirazını toplamak" gibi deyimler aynı tabloyu yansıtırlar. Nokomis'in yeryüzüne düşüşü, Heine'deki bir şiirsel figürle kıyaslanmayı hak eder:

> Bir yıldız düştü aşağıya,
> Işıldayan yüksekliğinden!
> Yıldızıdır bu aşkın,
> Orada düşerken gördüğüm'!
>
> Elma ağacından düşer
> Bolca çiçek ve yaprak.
> Cilveli esintiler gelir
> Onlarla oynamak için.[21]

[21] *Buch der Lieder* [*Şarkılar Kitabı*], s. 23.

§ 488 Batı rüzgârı daha sonra Wenonah'a kur yapar ve onu hamile bırakır. Wenonah, genç Ay tanrıçası olarak ay ışığının güzelliğine sahiptir. Nokomis batı rüzgârı Mudjekeewis'in tehlikeli ünü nedeniyle onu uyarır. Ama Wenonah baştan çıkarılır ve rüzgârın soluğundan bir oğlu, yani kahramanımız olur:

> And the West-Wind came at evening, –
> Found the beautiful Wenonah,
> Lying there among the lilies,
> Wooed her with his words of sweetness,
> Wooed her with his soft caresses,
> Till she bore a son in sorrow,
> Bore a son of love and sorrow.
>
> [Ve akşamın batı-rüzgârı geldi,
> Buldu zambakların altında yatan
> Güzel Wenonah'ı,
> Kur yaptı ona tatlı sözlerle,
> Kur yaptı ona nazik okşayışlarla,
> Ta ki bir oğulun tasasını taşıyana dek.
> Aşkın ve acının oğlunu.]

§ 489 Görünüşte yıldız ya da kuyrukluyıldız doğum sahnesiyle ilintilidir, yine Nokomis de düşen bir yıldız gibi yeryüzüne gelir. Mörike'nin şiir fantezisi de buna benzer bir tanrısal kaynak bulmuştur:

> Ve beni karnında taşıyan,
> Yastıklarda sallayan,
> Esmer, güzel ve küstah bir kadındı,
> Anmazdı erkek milletinin adını,
>
> Sadece şakasını yapar, gülerdi yüksek sesle
> Ve taliplerini bırakırdı ortada:
> "Rüzgârın gelini olmayı yeğlerim,
> İşte o zaman evlenirim!"
>
> Bir gün geliverdi rüzgâr,
> Esir aldı onu sevgili olarak rüzgâr:
> Ondan şirin bir çocuğu oldu
> Kucağında selamladı onu.[22]

[22] *Jung Volkers Lied* (Werke [Eserler] II, *Yeni Halk Şarkıları*), s. 48.

RESİM 92. Yaşamın kaynak yeri olarak Ay.
Haida Kızılderililerinin Tatauir deseni (Kuzey Amerika).

§ 490 Sir Edwin Arnold tarafından anlatılan Budha'nın mucizevi doğum hikâyesi de bununla ilgilidir:

> Maya the queen...
> Dreamed a strange dream; dreamed that a star
> from heaven –
> Splendid, six-rayed, in color rosy-pearl,
> Whereof the token was an Elephant
> Six-tusked, and white as milk of Kamadhuk –
> Shot through the void; and, shining into her,
> Entered her womb upon the right.[23]
>
> [Kraliçe Maya tuhaf bir rüya gördü:
> Gökyüzünde bir yıldızın rüyasını
> – Işıl ışıl, altı köşeli, pespembe renkli,
> Kamadhuk'un sütü gibi bembeyaz,
> On dişi olan bir filin haberini bildirdi ona,
> Boşluktan fırlatılan ve rahmine dek
> girip, onu ışıkla dolduran.] (*A.g.e.*, s. 2)
> (*Die Leuchte Asiens* [*Asya'nın Işığı*],
> Almancaya çeviri: Arthur Pfungst) (RESİM 93)

§ 491 Hamile kalma sırasında kara ve deniz üzerinde bir rüzgâr eser:

---

[23] *The Light of Asia* [*Asya'nın Işığı*] I, s 22 vd. Bu konuyla ilgili resimlerde filin Maya'yı hortumuyla yana doğru ittiği görülür. Meryem'deki dölleme, ortaçağ geleneğine göre kulakta gerçekleşir.

...A wind blew
With unknown freshness over lands and sees.

[... Ve bir rüzgâr esti
denizlerin ve karaların üstünden bilinmeyen bir
ferahlıkla.]

§ 492 Doğumdan sonra tahtırevanı taşıma görevini üstlenmek üzere doğunun, batının, kuzeyin ve güneyin dehaları gelir. (İsa'nın doğumunda bir araya gelen bilgeler.) Semboliğin tamamlanışı, Buddha mitinde henüz bir teriyomorf sembolle döllemede, yani Bodhisattva olarak Buddha'yı yaratma aşamasında kendini bulur. Hırsitiyan tablolarının dilinde, güvercinin dışında tek boynuzlu atı da yaratan Logosun ya da ruhun bir sembolüdür.[24]

§ 493 Bu noktada, bir kahramanın doğumunun neden hep böyle farklı koşullarda gerçekleşmesi gerektiğine dair bir soru bizi zorlayabilir. Kahramanın alışılmış koşullarda doğup daha sonra gösterişsiz ve mütevazı çevresinden yavaş yavaş, belki de çok çaba göstererek ve tehlikelere göğüs gererek yukarı yükselmiş olduğu da düşünülebilir. (Üstelik bu motif kahraman mitlerine tamamen yabancı değildir.) Ama genel olarak kahramanın oluşum hikâyesi mucizevidir. Farklı doğum ve dölleme durumları, basitçe kahramanlık mitlerine aittir. Bu tür söylemlerin temeli neye dayanır?

§ 494 Bu sorunun yanıtı şöyledir: Kahraman, sıradan bir ölümlü gibi doğmaz, çünkü doğumu, ana-eşten tekrar doğuşu temsil eder. Kahramanın bu nedenle genellikle iki annesi olur. Rank'ın[25] birçok örnekte gösterdiği gibi, kahraman çoğunlukla terk edilmeyi ve evlatlık verilmeyi deneyimlemek zorundadır. Bu şekilde iki annesi olur. Bunun açıklayıcı bir örneği, Herakles'in Hera'yla olan ilişkisidir (krş. için yukarıya *bkz.*). Hiawatha destanında Wenonah doğumdan sonra ölür,[26] Buddha da kendine koruyucu

---

[24] *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*] (§ 518 vd).

[25] *Der Mythus von der Geburt des Helden* [*Kahramanlık Mitinin Doğuşu*].

[26] Annelerin çabucak ölüp gitmesi ya da anneden ayrılma, kahraman-

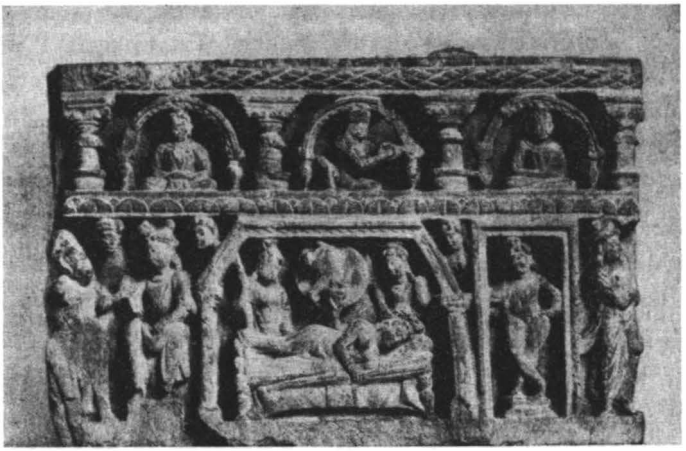

RESİM 93. Buddha'nın beyaz fille döllenmesi. Rölyef. Gandhara (Hindistan).

bir aile edinir. Koruyucu anne genellikle bir hayvandır (RESİM 94; krş. RESİM 3: Romus ve Romulus'un dişi kurdu vs). Çifte anne, çeşitli dinlerde anlamı büyük *çifte doğum motifi* yerine de konulabilir. Örneğin vaftiz, daha önce de gördüğümüz gibi, Hıristiyanlıkta yeni bir doğumu temsil eder. İnsan böylece basit bir şekilde doğmaz, tanrısallığın herhangi bir şekilde katılımıyla, bir kez daha gizemli şekilde doğar. Bu yolla tekrar doğan herkes bir tür yarı tanrısal varlık, kahraman olur. İsa'nın kurtuluşunu oluşturan haçtaki ölümü de olasılıkla "vaftiz" olarak yorumlanır, yani ölüm ağacıyla sembolize edilen ikinci anneden yeniden doğuşu temsil eder. (RESİM 71 ve 72) İsa şöyle der (Luka 12, 50): "Ama bir vaftizle vaftiz edilmem gerek ve bu gerçekleşene kadar ne çok sıkılıyorum!" Böylece ölümünü sembolik anlamda yeniden doğum olarak yorumlar.

§ 495 *Çifte anne motifi*, çifte doğum düşüncesine işaret eder. Annenin biri gerçek olan, insan annedir; ama diğeri semboliktir. Bu anne tanrısaldır, doğaüstüdür ya da sıradışı olarak tanımlanır. Teriyomorf olarak da temsil edilir. Bazı durumlarda daha fazla insansı oranlara sahiptir; bu durumda arketip düşünce-

lık mitinin bir parçasıdır. Bakire Kuğu efsanesindeki düşünce, bebek doğduktan sonra bakire kuğunun tekrar uçabilmesidir; çünkü ancak o zaman amacına ulaşmıştır.

nin çevredeki belli kişilere yansıtılması söz konusudur ve bu da çoğunlukla sorun oluşturur. Böylece yeniden doğum sembolü, üvey annenin de üvey oğlunu mitolojik biçimde oğul-âşık olarak seçmemek için kendince büyük çaba göstermesi gibi, genellikle (tabii bilinçsiz olarak) üvey baba ya da anneye yansıtılır. Bu motifin çeşitlemeleri, özellikle mitolojik varlıklar topluluğunu bireysel olarak kabul edecek olursak, çok daha fazladır.

§ 496 Çifte anneden oluşan kişi, kahramandır: İlk doğum onu insan yapar, ikincisinde ölümsüz bir yarı tanrıya dönüştürür. Kahramanların yaratılış hikâyelerinde buna yönelik sayısız işaret bulunur. Hiawatha'nın babası korku veren ayı[27] sembolü altında önce anneyi alt eder, sonra kendini yaratarak tanrı ve kahraman yapar. Hiawatha'nın kahraman olarak yapacağı şeyi Nokomis ona Ay'ın oluşumuna dair efsaneyle açıklar: Annesini yukarı fırlatacak, sonra onu şiddet kullanarak hamile bırakacak ve bir kız doğurtacaktır. Bu yenilenmiş anne, Mısır fantezisine göre "kendi annesinin babası" olan güneş tanrısının eş-kızı olarak kendini tekrar dölleme eylemiyle yetinebilir. Hiawatha'nın bu konuda ne yapacağını aşağıda göreceğiz. Ön Asya'nın ölen ve sonra tekrar dirilen tanrılarının nasıl davrandığını daha önce gördük. İsa'nın daha önceki varoluşuna gelince, bilindiği gibi, Yuhanna İncili bu düşünce için birinci kanıttır: Vaftizci Yahya'nın şu sözü gibi (Yuhanna 1:30): "Benden sonra, adam gelecek ki; o benden ilerideydi, çünkü ilk olarak o benden önceydi." Yine İncil'in başlangıcı da anlamlıdır: "Başlangıçta söz vardı, söz Tanrı'yla birlikteydi ve söz Tanrı'ydı. Başlangıçta o, Tanrı'yla birlikteydi. Her şey aynı şeyin aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey onsuz olmadı." Bunu ışığın, bir ölçüde güneşin doğuşunun, önce var olan ve sonra var olacak *Sol mysticus*'un [gizemli güneş] bildirilmesi izler. Pisa'daki Baptist kilisesinde İsa, insanları yaşam ağacına götürürken tasvir edilmiştir, başı bir güneş çarkıyla çevrilidir. Bu rölyefin üzerinde şu sözler bulunur: "Introitus Solis" ["Güneşe Giriş"].

---

[27] Ayı, Artemis'e karşılık oluşturur. Yani "dişi" bir hayvandır. Krş. Galya-Romalı Dea Artio (RESİM 95). [Kelt tanrıçası Arteo –çn.] Ayrıca *bkz.* Jung, *Zum psychologischen Aspekt der Kore-Figur* [*Genç Kız Figürünün Psikolojik Görünümü*], § 340 vd.

RESİM 94. Hathor ineği. Mısır (11. Hanedan).

§ 497 Doğmuş olan kendini dölleyen olduğu için, yaratılışının hikâyesi gizleyen, aynı zamanda ima eden sembolik olaylarla böylesine tuhaf bir şekilde maskelenmiştir. Bakire gebeliğiyle ilgili sıradışı iddia da bunun içindendir. Gerçi doğaüstü bir şekilde gebe kalma düşüncesi metapsişik bir olgu olarak kavranmıştır, ama psikolojik olarak bilinçdışının bir içeriğinin (çocuğun) insan bir babanın (yani bilincin) doğal desteği olmaksızın oluşmasını ifade eder. (RESİM 17) Oğulun yaratıcısı daha çok bir tanrıdır, ayrıca oğul da babayla birdir ki, bu da psikoloji dilinde asıl arketipin, yani tanrı tasvirinin kendini yenilemesi ("tekrar doğması") ve bilinçte idrak edilerek "enkarne" olması demektir. "Anne," dış dünyaya yönelik olmayan, bu nedenle onun tarafından "lekelenmemiş" olan "Bakire Anima"nın karşılığıdır. O, tanrı tasvirinin "içsel güneş"idir, yani yüce bütünlüğün arketipine, buna bağlı olarak kendine dönüktür.[28]

[28] Layard'da bununla ilgili ayrıntılı tasvirlere bakılabilir: *The Incest Taboo and the Virgin Archetype* [*Ensest Tabusu ve Bakire Arketipi*], s. 253 vd.

§ 498 Hiawatha, kahramanın oluşumuna ve bilinçdışının denizinden yenilenmiş olan tanrısına uygun olarak çocukluğunu denizle kara arasında, büyük denizin kıyısında geçirir.

By the shores of Gitche Gumee,
By the shining Big-Sea-Water,
Stood the wigwam of Nokomis,
Daughter of the Moon, Nokomis.
Dark behind it rose the forest,
Rose the black and gloomy pine-trees,
Rose the firs with cones upon them;
Bright before it beat the water,
Beat the clear and sunny water,
Beat the shining Big-Sea-Water.

[Gitche Gumee'nin kıyısında,
Işıldayan büyük denizin suyunda,
Duruyordu Nokomis'in Wigwam'ı,
Ay'ın kızı Nokomis.
Ardında uzanan orman karanlıktı,
Kara, kasvetli uzanan çamlar,
İğne yapraklı çamlar,
Aydınlık şapırdıyordu su,
Güneşte parlayan duru su,
Şapırdıyordu, ışıldayan büyük denizin suyu.]

§ 499 Nokomis onu böyle bir çevrede büyütür. Burada ona ilk kelimeleri öğretir, ilk masalı anlatır; suyun çağıltısı, ormanın sesi araya karışır ve çocuk böylece sadece insanların dilini değil, doğayı da anlamayı öğrenmiş olur.

At the door on summer evenings
Sat the little Hiawatha;
Heard the whispering of the pine-trees,
Heard the lapping of the water,
Sounds of music, words of wonder;
"Minne-wawa!"[29] said the pine-trees,
"Mudway-aushka!"[30] said the water.

[29] Kızılderili dilinde rüzgârın ve ağaçların çıkardığı ses.

[30] Dalgaların sesi anlamında (*a.g.e.*, s. 120).

[Yaz akşamları otururdu kapıda
Küçük Hiawatha;
Çamların fısıltısını,
Suyun şapırtısını,
Müzik tınılarını, mucize sözcüklerini dinlerdi,
"Minne-wawa" derdi çamlar,
"Mudway-aushka" derdi su.]

§ 500 Hiawatha doğanın seslerinde insan dilini duyar; doğanın dilini böyle anlar. Rüzgâr "wawa" der. Yaban kazının bağırışı "wawa"dır. Wah-wah-taysee, hayran olduğu küçük ateş böceğinin adıdır. Şair, öznel dünyadaki dış doğanın yavaş yavaş gerçekleşen katılımını ve buna karışan temel nesneleri böyle tanımlar. Burada çocuk sesleri geçerlidir, bunlar doğanın ikincil objeleriyle birlikte annenin yerini alan ilk seslerdir, ilk kez anneden duyulan sesler, yerlerini doğaya duyulan, içimizde daha sonra keşfettiğimiz sıcak sevginin duygusuna bırakırlar. Duyarlı kültür insanının doğayla[31] olan daha sonraki panteist-felsefi ya da estetik bütünleşmesi, geriye yönelik bakıldığında bizim için ilk nesne olan, bir zamanlar gerçek anlamda tam bir bütün olduğumuz anneyle tekrar bir araya gelmektir. O bizim için ilk kez yaşadığımız bir dış, bu nedenle aynı zamanda bir iç deneyimdir: İç dünyadan bir tablo ortaya çıkar, görünüşte dış dünyanın anne tablosudur, ama kendini geriye yönelik olarak bir genç kıza, yepyeni bir biçime dönüştüren anneden farklı olarak daha yaşlı, daha eski ve ebedidir. Bu, kolektif bilinçdışını temsil eden animadır. Bu nedenle Karl Joël gibi modern bir filozofun resim dilinde, özne ve nesnenin bilinçdışındaki birleşmesini canlandırarak anneyle olan bütünlüğü sembolize eden eski imgelerin

[31] Karl Joël (*Seele und Welt* [*Ruh ve Dünya*], s. 153) şöyle der: "Yaşam, sanatçılarda ve peygamberlerde azalmaz, aksine artar. Onlar, ancak tekrar bulundukları zaman cennet olan, kayıp cennetlerin rehberleridir. Bu, artık sanatçının çabaladığı ve yönlendirdiği eski, körelmiş yaşam bütünlüğü değildir; bu, hissedilen tekrar birleşmedir, boşluk değil, dopdolu bir bütünlüktür, ilgisizliğin bütünlüğü değil, farklılığın bütünlüğüdür... Yaşamın tümü, dengenin bozulması ve tekrar dengeye çabalamaktır. Ama bu tür kavuşumları dinde ve sanatta buluruz."

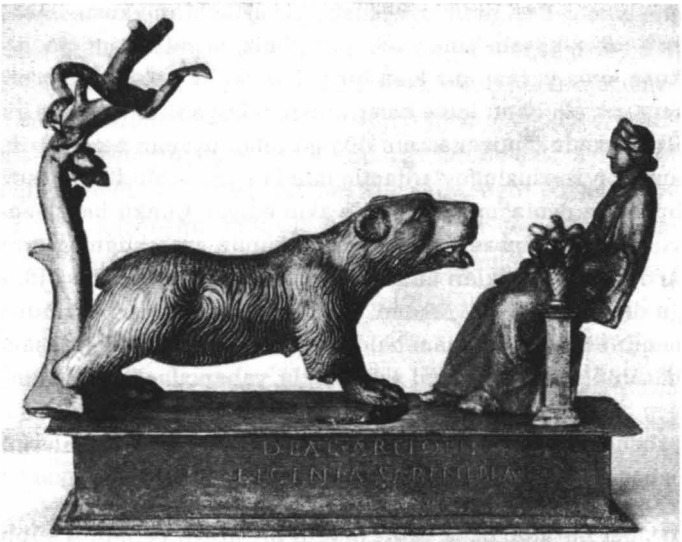

RESİM 95. Tanrıça Artio bir ayıyla. Artemis ve Romen paralelliği. Tanrıça Lucinia Sabinilla'ya adanmış bronz takım. Muri, Bern'den.

tekrar ortaya çıkışına tanık olmamız pek şaşırtıcı değildir. Joël "İlk deneyim"le ilgili şunları yazar:

"Deniz kıyısında uzandım; pırıltılı sular hayal meyal bakan gözlerde masmavi parlıyor; rüzgâr yelpazelenerek uzaklardan esiyor ... dalgalar saldırırcasına, uyuturcasına, köpürerek kıyıya vuruyor ... ya da kulağa mı desem? Bilmiyorum. Uzak ve yakın birbirine karışarak bütünleşiyor; dışarısı ve içerisi kayarcasına birbirinin içine giriyor. Kıyıya vuran dalgalar kulağa gittikçe daha yakın, daha cesur, daha tanıdık çalınıyor; vuruşları şimdi başımın içinde gümbürdeyen bir nabız gibi, şimdi ruhumdan taşarak onu kucaklayıp yutarken, aynı zamanda masmavi bir tufan halinde kendinden de dışarı taşıyor. Evet, dışarısı ve içerisi bir. Parıltılar ve köpükler, akıp giden sular, esintiler, uğultular – bütün bir senfoni halinde hissedilen uyarım, bir tek seste yavaşça kayboluyor, tüm duyular bir tek duyuda toplanarak duygularla birleşiyor; dünya ruhun içinde soluk veriyor ve ruh dünyanın içinde çözülüyor... Küçük yaşamımız büyük bir uykunun içine

> çekilmiş... Beşiğimizin uykusu, mezarımızın uykusu ... sabah çıkıp, akşam yine içine girdiğimiz, memleketimizin uykusu, ama yaşamımız kısa bir yolculuk, ilk bütünlükten ortaya çıkışla onun içine batış arasındaki gerilim!.. İçinde bu ilk yaşamın denizanasının düş gördüğü uyanan sezgimizin, anıların sonsuzluğuyla damla damla içine süzüldüğü uçsuz bucaksız deniz, mavilikleriyle akın ediyor. Çünkü her deneyim bir değişim ve yaşam bütünlüğünün gerçekliğini içerir. Artık birleşmedikleri anda, deneyim yaşayanın, batmış olduğu deneyimin akıntısından, yaşanmışlıkların şişkinliğinden henüz kör ve sırılsıklam halde başını kaldırdığı anda, yaşam bütünlüğünün, değişimi şaşkınlıkla, yabancılaşarak kendinden çözdüğü, onu karşısında bir yabancı gibi gördüğü anda, yabancılaşmanın bu anında ... deneyim sayfaları kendilerini özneye ve nesneye doğrulatırlar ve bilinç o an ortaya çıkar."[32]

§ 501 Joël burada, özne ve nesnenin bir araya gelişinin şüpheye yer vermeyen semboliğini anne ve çocuğun tekrar bir araya gelişi olarak tanımlar. Hatta mitolojide semboller ayrıntılarda bile birbirlerine uyarlar. Sarmalama-yutma motifi kulağa duyulabilir gelir. Güneşi yutan ve tekrar doğuran deniz daha öncesinden bize tanıdıktır. Bilincin oluştuğu an, özneden ve nesneden kopuş, bir doğumdur. Bu tıpkı felsefi düşüncenin basit, her şeyi aşan büyüklüğünün üzerinde gerçek hiçbir düşüncenin yükselmediği insan dilinin fazla büyük olmayan, en eski tabloları üzerinde sendeleyerek asılı kalması gibidir! Denizanası simgesi, "şişerek kabarmak" tesadüf değildir. Bir seferinde bir kadın hastaya suyun anneye özgü anlamını açıkladığımda, anne kompleksinin bu ilişkisi karşısında son derece olumsuz bir duyguya kapılmıştı: "It makes me squirm," demişti, "as if I touched a jellyfish." (Beni, bir denizanasına dokunmuşum gibi ürpertiyor.) Joël'in de dikkat çektiği gibi, doğumdan önceki ve ölümden sonraki ruhsal uyku hali, yeni aydınlanan yaşamın sakin akışının henüz hiçbir di-

---

[32] *A.g.e.*, s. 147. "İlk deneyim," insanın özne ve nesne arasında yaptığı ilk ayrım, bunu objeleri ilk kez bilinçli olarak yerleştirme olarak anlamaktır. Bu, "hayvansı" insanın içsel olarak kendisini ikiye bölme, böylelikle bir bütün olduğu doğadan da koparma koşulu olmaksızın psikolojik olarak düşünülemeyecek bir olgudur.

rençle rahatsız edilmediği ilk çocukluğun hiçbir şeyden habersiz canlı halinin, içsel özlemin bizi daima ve sürekli geri çektiği, canlı yaşamın uyku halinde yitip gitmemek için kendini sürekli ölüm korkusundan kurtarmak istediği o yerin gölgeli, eski anıları gibidir. Joël'den çok önce, bir Kızılderili kabile şefi, aynı şeyleri dinlenmek nedir bilmeyen bir beyaz adama aynı sözlerle söylemiştir: "Ah, kardeşim, mutluluk nedir, hiçbir şey düşünmemek, hiçbir şey yapmamak nedir, hiçbir zaman bilemeyeceksin; bu, her şeyden büyüleyici olan uyku gibidir. Doğumdan önce böyleydik, ölümden sonra da böyle olacağız."[33]

§ 502 Hiawatha'nın daha sonraki kaderinde çocukluk izlenimlerinin eş seçiminde ne denli önemli olduğunu göreceğiz. Hiawatha'nın ilk işi, okuyla bir erkek karacayı vurmaktı.

> Dead he lay there in the forest,
> By the ford across the river...
>
> [Ormanda ölü yatıyordu
> Nehrin üzerinde uzanan geçitte.]

§ 503 Bu, Hiawatha'nın eylemleri açısından tipiktir: Öldürdüğü şey, çoğunlukla suyun içinde, büyük olasılıkla yarısı suda, yarısı karadadır.[34] Bunun neden böyle olduğunu daha sonraki maceralar açıklayacaktır. Erkek karaca da sıradan bir hayvan değil; büyülü, yani (sembolik olarak) bilinçdışı yan anlamı olan bir hayvandır. Hiawatha onun derisinden kendine eldiven ve mokasen (ayakkabılar) yapmıştır: Eldivenler, kollarına kayaları toza çevirebileceği gücü verirler, mokasenlerse yedi millik çizme etkisindedir.* O halde karacanın derisine bürünerek, aslında

---

[33] Crèvecour, *Voyage dans la haute Pensylvanie* I, s. 362. [*Pensilvanya Tepelerinde Yolculuk*] Buna benzer bir sözü bana bir Taospueblo kabile şefi söylemişti: Amerikalıları hızlı yaşamları nedeniyle ruh hastası olarak görüyordu.

[34] Yunan (ve İsviçre) efsanelerinin ejderhaları da kaynaklarda ya da koruyucuları sıklıkla kendileri olan başka sularda yaşarlar. "Nehirdeki geçit yeri savaşı"yla ilgili motif de buna dahildir.

* Yedi millik çizme, mitolojide taşıyıcısına kısa zamanda uzun mesafeler kat etme yeteneği kazandıran büyülü çizmelerdir. Bu motif

bir tür dev olmuştur. Nehirdeki geçitte[35] öldürülen hayvan, buna göre bir "doktor hayvan," yani kılık değiştirmiş bir büyücü ya da iblistir: Bu, bilinçdışının hayvansı ve "başka" güçlerine dayanan bir sembolüdür. Hayvan bu nedenle nehir geçidinde, bilinçle bilinçdışının sınır oluşturduğu geçitte öldürülür. Hayvan, bilincin kalıbı olarak anneye özgü anlamı olan bilinçdışının bir temsilcisidir. Bu nedenle anne de (*bkz.* yukarıda) ayıyla temsil edilir. Tüm hayvanlar büyük anneyle ilgilidir ve öldürülen her av hayvanında anneye bir saldırı gerçekleştirilmiştir. Annenin küçük çocuğa kocaman görünmesi gibi, arketip "büyük anne," doğa ana, büyüklüğün simgesidir. "Büyülü" hayvanı, hayvan annenin sembolük temsilcisini öldürmeyi başaran, onun dev gücünden bir şeyler elde eder. Bu, kahramanın hayvan postuna bürünmesi ve böylece "büyülü" hayvana bir tür diriliş olanağı sağlamasıyla ifade edilir. Meksika'daki insan kurbanlarında suçlular tanrıların temsilcisiydiler; katledildikten sonra derileri yüzülürdü ve rahipler tanrıların dirilişini, buna bağlı olarak yenilenmesini canlandırmak üzere onların kanlı derilerine bürünürlerdi.[36]

§ 504 Hiawatha ilk erkek karacasıyla aynı zamanda bilinçdışının sembolik temsilcisini, yani hayvan doğasıyla olan mistik ortaklığını da öldürmüş olur; muazzam gücü buradan kaynaklanmaktadır. Artık annesi Wenonah'ın öcünü almak üzere, babası Mudjekeeves'le büyük savaşa hazırdır. (Krş. Gılgamış'ın dev Humbaba'yla savaşı). Bu savaşta baba, alt edilmesi gereken "büyülü," herhangi bir hayvanla temsil edilebilir. "Büyülü" hay-

masallarda, anlatılarda ve şiirlerde bulunur. Yedi millik çizme, Charles Perrault'nun "Parmak Çocuk" masalında geçer. Almancaya Goethe tarafından çevrilmiştir -çn.

[35] Nehrin yaya geçilebilecek yeri; krş. yukarıda sözü geçen sarmalama-yutma motifi. Su, rüyalarda anneyi, yani libidonun regresyonunu ima eden bir engel gibi görünür. Suyun kesişmesi direncin aşılmasıyla örtüşür, yani anne, uykuya ya da ölüm haline olan özlemin sembolüdür. *Bkz.* Jung, *Über die Psychologie des Unbewussten* [*Bilinçdışının Psikolojisi Üzerine*], § 132 vd.

[36] Krş. Yunanların ilkbahardaki boğa kurban etme âdetleri, Luperkalia, Saturnalia âdetleri. [*Luperkalia*: Eski Roma'da kötü ruhları kovma amacıyla 13-15 Şubat arası kutlanan festival; *Saturnalia*: Eski Roma'da kış gündönümünün kutlandığı festival –çn.]

vanlar burada aynı şekilde bir devle, büyücüyle ya da kötü bir hükümdarla da temsil edilebilen "baba"nın simgeleridir. Hayvanlar, uygun şekilde değiştirilmiş koşullar altında "anne"yi, *mater saeva cupidinum*'u [arzunun yabanıl annesi] ya da kocasının yoluna dostane şekilde bir engerek yılanı koyan İsis'i, yani yıkım getiren ve oburca yutan, böylece ölümün kendisini temsil eden "doğurgan ana"yı işaret eder.[37] (Çocuklarına doğal olmayan bir sevgi ve sadakatla bağlanan bir anne vakasını hatırlıyorum. Kadın reglden kesilme döneminde hezeyana sürükleyen, depresif bir psikoza girmişti. Kendini bir hayvan, özellikle kurt ve domuz olarak görüyor ve buna uygun hareketler sergiliyordu: Dört ayak üzerinde yürüyor, bir kurt gibi uluyor ve domuz gibi homurtular çıkarıyordu. Bu psikoz içinde kendisi her şeyi yutan annenin bir sembolü haline gelmişti.[38])

§ 505 Ancak anne babaya yönelik yorum, sadece kendi içinde bir *façon de parler*'dir [sözün gelişi]. Çünkü bu drama gerçekte, "anne baba"nın gerçek değil, sadece imgeler olarak, yani anne baba özelliklerinin, çocuğun bireysel eğilimiyle[39] buluşmasından oluşan düşünceler olarak yer aldığı, bireysel bir ruhta gelişir. Bu imgeler aynı şekilde bireye ait olan itici bir güçle canlanırlar ve her yöne doğru değişiklik gösterirler; bu itici güç kendi içgüdü alanını türetir ve kendini zorlayıcı dürtü biçiminde ifade eder. Bu dinamikler rüyalarda teriyomorf sembollerle temsil edilirler. Rüyalarımızda canlanan tüm aslanlar, boğalar, köpekler ve yılanlar, aynı zamanda insanın kişiliğinin bir parçası olan ve bu nedenle uygun biçimde antropoid [insansı] ruh olarak ta-

---

[37] Öğrencim Bayan Dr. Spielrein bu olguya dayanarak "ölüm dürtüsü"yle ilgili kendi düşüncelerini geliştirmiş, bunlar daha sonra Freud tarafından kabul görmüştür. Ama kanımca burada söz konusu olan sadece ölüm dürtüsü değil, ruhsal yaşamın anlamı olan "başka" (Goethe) dürtülerdir.

[38] Bu vakanın ayrıntılı tanımı: Jung, *Die Bedeutung der analytischen Psychologie für die Erziehung* [*Eğitimde Analitik Psikolojinin Anlamı*], § 107.

[39] Önsel varlıklar olan "düzenlenmiş faktörler," yani doğuştan gelen işlev biçimleri olarak anlaşılan ve kendi bütünlükleri içinde insan doğasını oluşturan arketipler de bu eğilime dahildir. Tavuk yumurtadan çıkma biçimini öğrenmemiştir, bu bilgiye önsel olarak sahiptir.

nımlanabilen, ayırt edilmemiş ve henüz ehlileşmemiş libidoyu temsil ederler. Enerji gibi libido da, kendi özünde değil, sadece bir "güç," yani "bir şey"in belli enerji durumu, örneğin hareket eden bir bedenin, kimyasal ya da elektriksel gerilimin durumu vs halinde görünür. Libido da bunun gibi belli biçimlerle ya da durumlarla ilişkilidir. İtkilerin, duyguların, etkinliklerin vs yoğunluğu olarak görünür. Bu görünümlerin hiçbir zaman kişisel olmaması halinde, kendilerini kişiliğin bir parçası olarak gösterirler. Aynı düşünce kompleksler teorisi için de geçerlidir: Bunlar da kişiliğin bir parçası gibi davranırlar.

§ 506 Rasyonel kültür biçimlerine girmeyen, girse bile bunu sadece istemeyerek ve yetersiz şekilde yapan ve kültürel gelişime olabildiğince direnen bu antropoid ruhtur. Bu, libidosunun sürekli ehlileşmemiş vahşiliğinin en ilkel biçimine, bilinçdışı durumuna geri dönmeye özlem duyması gibidir. Geri dönüş yolu, yani regresyon çocukluğa yönelir, hatta sonunda neredeyse ana rahmine kadar devam eder. Gılgamış Destanı'nda Enkidu'nun biçiminde böylesine parlak şekilde temsil edilen geçmişe yönelik bu özlemin yoğunluğu, uyum becerisi yüksek talepler şart koştuğu takdirde dayanılmaz bir hal alır. Bu talepler dış ve iç nedenlerle gerçekleşebilir. Bu durumda, yani taleplerin "içten" gelmesi durumunda, asıl zorluk dış koşulların lehine oluşmaz, aksine görüldüğü gibi, "öznel" taleplerin geçen yıllarla birlikte gittikçe artmasında ve o zamana dek belki de gizli kalmış olan içsel, "gerçek" kişiliğin ortaya çıkmasında oluşur. Bu değişimin kaynağı, görünüşe bakılırsa antropoid ruhtur. Her tür regresyon buna hedeflidir ve bunda son bulur, bazıları hemen, en azından ima yollu, uyum becerisine olumlu yanıt vermekle ilgili tereddütün yaşandığı her durumda buna yönelir; dış taleplerin hiçbir şekilde varlığını sürdüremediği durumlardan söz bile edilemez.

§ 507 Bu olgunun daha güvenli sezgisinde sadece din temelli değil, geleneksel ahlak da, hatta Freud'un –last not least [en önemlisi]– regresyon ve onun görünürdeki hedefine, yani "çocuksu cinsellik" denilen çocuksuluğa, enseste ve "ana rahmi fantezisi"ne geri dönmeye yönelik teorisi de değer yitirir. An-

cak mantık burada durdurulmalıdır, çünkü ana rahminden daha öteye nasıl gidilebilir? Somutçuluk burada duvara toslar; evet, daha fazlası olur, ahlaki yargı gerileyen eğilimin üzerine atılır ve tüm çarelere başvurarak, Freud psikolojisinin tek taraflı "biyolojik" yöneliminin hâlâ gönülsüzce yardım hizmeti sağladığı anneye doğru olan günahkâr gerilemenin getirdiği değer yitimini engellemeye çalışır. Kişisel bilincin çerçevesinden taşan şey, kolayca bilinçdışı olarak kalır ve bu nedenle yansıtılmış biçim olarak görünür, yani bunca şiddetle savaşılmış yarı hayvansı ruh, regresif talepleriyle birlikte anneye, savunmaysa babaya mal edilir. Ama izdüşüm hiçbir zaman çare değildir; çelişkileri sadece görünürde engeller, ancak karşılığında hastalığa yol açan bir nevroza neden olur. Yani şeytan Beelzebub'la* def edilmiş olur.

§ 508 Buna karşın terapi regrasyonu destekler, hem de "doğum öncesi" duruma ulaşana dek buna devam eder. Çünkü burada "anne"nin gerçekte, çok çeşitli olsa bile, mutlaka çok önemli bilinçdışı içeriklere sahip bir imge, sadece ruhsal bir simge olduğunu hesaba katmak gerekir. Hatta "anne," anima arketipinin ilk enkarnasyonu olarak tüm bilinçdışını kişileştirir. Bu nedenle regresyon görünüşte anneye geri döner; ama bu, aslında bilinçdışına, "annenin dünyasına" açılan bir kapıdır. Oradan içeri giren, bilinçli ben kişiliğini, bilinçdışının hüküm süren etkisine boyun eğdirir, ya da hazırlıksız yakalandığı, birinin onu haksız yere içeri ittiği duygusuna kapılırsa, o zaman gösterdiği direncin onun yararına olacağını bilmeksizin, çaresizce karşı koyar. Çünkü regresyon rahatsız edilmediği sürece "anne"de kalmaz, aksine onu aşarak doğum öncesinin "ebedi-dişiliğine," yani "tüm yaratıkların tasvirlerinin süzüldüğü," "tanrısal çocuğun," kendi bilinçlenmesinin karşısında uyukladığı, arketip olanakların ilk dünyasına geri döner. Bu oğul, kendine özgü sembollerle işaretlenmiş biri olarak, bütünlüğün çekirdeğidir.

§ 509 Yunus, balina tarafından yutulduğunda, canavarın karnında basitçe tutsak olmamış, aksine Paracelsus'un anlattığı

* Katolik inancında cehennem meleklerinden biri, şeytan –çn.

gibi, orada "kudretli gizemi" görmüştü.[40] Bu görüş olasılıkla *Pirkê de Rabbi Eliezer*'den* kaynaklanmış olmalıdır:

> (Jona) qui ingressus est in os eius (piscis) veluti homo qui intrat Synagogam amplam et subsistit. Erant autem duo oculi istius piscis veluti fenestras tecti lumen praebentes Jonae. R. Meir dixit: Margarita quaedam erat suspensa in visceribus piscis lucem subministrans Jonae instar solis in meridie splendentis et conspiciendum illi praebuit quicquid in mari et abyssis erat" etc.[41]

§ 510 Bilinçdışının karanlığında bir hazine gizlidir, bu tıpkı metnimizin birçok yerinde parlayan inci ya da Paracelsus'taki gibi "gizem" olarak karakterize edilen ve bir *fascinosum par excellence* [büyüleyici mükemmellikte] anlamında, "zor elde edilen değer"dir. "Ruhsal" ya da "sembolize edilmiş" yaşamın ve gelişmenin bu olanakları, regresyonun son, ama bilinçdışı hedefleridir. Semboller, gerileyen libidonun ana rahminde sıkışıp kalmaması için ifade, köprü ve ipuçları olarak yardımcı olurlar. Bu ikilem hiçbir yerde Nikodemus'un konuşması kadar açık şekilde ifade edilmemiştir: Bir yerde ana rahmine girişin imkânsızlığı, öte yanda "su ve ruh" olarak yeniden doğmak vardır. Kahraman, yaşamın her türlü zorluğu içinde yasak hedefe yönelik direnci gördüğü ve bu zor ya da erişilmez değere çabalamanın tüm özlemiyle dirence karşı koyduğu için kahramandır. Bu, sıradan insanı felç eden ya da öldüren bir özlemdir.

---

[40] *Liber Azoth* [*Özgür Cıva*], Sudhoff XIV, s. 576.

* Museviliğin kitabı Tora'yla ilgili yorumları kapsayan ve İncil hikâyesini yeniden anlatan, Yahudi din bilgini Rabbi İşmael bin Elişa'nın midraşik-agadik çalışmasıdır. Midraş ve Agadik, Tora'nın yazılı metne dayanmadan öğrenilmesi için geliştirilen yöntemlerdir –çn.

[41] Bölüm X: "Yunus tıpkı bir insanın geniş bir sinagogdan içeri girmesi gibi, onun (balığın) ağzından içeri girdi ve durdu. Ama balığın iki gözü, Yunus'a ışık veren iki baca deliği gibiydi. Rabbi Meir konuştu: Balığın bağırsaklarında Yunus'a öğle güneşi gibi ışık veren, onun denizdeki ve Abidos'taki her şeyi görmesini sağlayan bir inci asılıydı" vs (Ganz, *Chronologia sacro-profana* [*Cismani Kutsallıkların Kronolojisi*], s. 21).

§ 511 Hiawatha'nın babası Mudjekeevis, batı rüzgârıdır: O halde savaş batıda olacaktır. Yaşam (Wenonah'ın döllenmesi) oradan geldiği gibi, (Wenonah'ın) ölüm de oradan gelmiştir. O halde Hiawatha batı denizinde yeniden doğum adına, tipik bir kahramanlık savaşı verecektir. Savaş, hedefin yolunda engel anlamına gelen babayla yapılacaktır. Başka durumlarda savaş, batıdaki her şeyi yutan anneyi yenmekten oluşur. Gördüğümüz gibi, ebeveynlerin her ikisi de tehlikelidir: Baba görünüşte regresyonu imkânsız kıldığı için, anneyse gerileyen libidoyu ele geçirip alıkoyduğu ve böylece yeniden doğumu arayanın ölümüne neden olacağı için tehlikelidir. Bir zamanlar "anneye özgü" ayıları alt edip tanrısal doğayı elde eden Mudjekeevis, şimdi kendi oğluna yenilecektir:

Back retreated Mudjekeewis,
Rushing westward o'er the mountains,
Stumbling westward down the mountains,
Three whole days retreated fighting
Still pursued by Hiawatha
To the doorways of the West-Wind,
To the portals of the Sunset
To the earth's remotest border,
Where into the empty spaces
Sinks the sun, as a flamungo
Drops into her nest at nightfall...

[Mudjekeewis geri çekildi,
Dağların üzerinden batıya doğru hücum etti,
Batıya doğru tökezleyerek,
İndi dağlardan aşağı,
Tam üç gün savaşarak geri çekildi,
Sürekli Hiawatha tarafından kovalanarak,
Batı rüzgârının eşiğinden
Günbatımının kapılarına doğru
Yeryüzünün en uzak sınırına,
Boş mekânların bulunduğu,
Gece indiğinde,
Güneşin tıpkı bir flamingo gibi,
Yuvasına düştüğü yerlere doğru.]

§ 512 Üç gün, (21'den 24 Aralığa kadar), "gece denizi tutsaklığı"nda beklemekle ilgili kalıplaşmış bir biçimdir. İsa da yeraltı dünyasında üç gün beklemiştir. Batıda tutulan bu güreşte, kahramanlar her seferinde zor elde edilen bir değer ele geçirirler: Bu savaştaysa baba oğluna büyük bir ödün vermek zorunda kalır, ona tanrısal doğasını[42] teslim eder. Bu, cismani olmayan varlığıyla Mudjekeevis'i ölümden koruyan, aynı vahşi doğadır. Baba, oğluna şöyle der:

> "I will share my kingdom with you,
> Ruler shall you be thenceforward
> Of the Northwest- Wind, Keewaydin,
> Of the home-wind, the Keewaydin."[43]
>
> [Krallığımı seninle paylaşacağım
> Hükümdarı olmalısın bundan sonra
> Kuzeybatı rüzgârının, Keewaydin,
> Yerli rüzgâr Keewaydin'in.]

§ 513 Hiawatha'nın artık anayurt rüzgârlarının hükümdarı olması, Gılgamış'ın batıda yaşayan yaşlı bilge Utnapiştim'den sonunda sihirli otu alıp denizi aşarak vatanına getirdiği (RESİM 45), ama eve vardığında yine bir yılana çaldırdığı Gılgamış Destanı'yla tam bir paralellik oluşturur. Hiawatha zafer ödülü olarak yozlaşmadan muaf, "pnömatik" bir beden elde eder. Bu bir tür "nefes" beden ya da "süptil beden"dir. Hiawatha eve dönüş yolunda sevimli bir kızı olan, becerikli bir ok üreticisinde mola verir:

> And he named her from the river,
> From the water-fall he named her,
> Minnehaha, Laughing Water.
>
> [Ve ona nehrin adını,
> Şelalenin adını verdi,
> Gülen su Minnehaha dedi ona.]

---

[42] Gılgamış Destanı'nda bu, yine kahramanın elde etmek istediği ölümsüzlüktür.

[43] Krş. Zosimos, *Über die Kunst* [*Sanat Üzerine*]. – (Berthelot, *Collection des anciens alchemistes grecs* [*Antikçağda Yunan Simyacıların Koleksiyonu*], III, 1, 2, s. 108 : ἐξ ἀνάγκης ἱερατευόμενος πνεῦμα τελοῦμαι – ("Zorunluluktan rahip oldum, *ruh* olarak bitireceğim").

§ 514 Hiawatha en erken çocukluk döneminde suyun ve rüzgârın kulağına gelen seslerini rüyadaymış gibi hissettiğinde, doğanın seslerinde annenin dilini algılar. Büyük denizin kıyısında hışırdayan çamlar "Minnewawa" diye seslenmişlerdir. Rüzgârın hışırtısı ve suyun şarıltısıyla birlikte en erken çocukluğunun rüyalarını seçtiği eşte, gülen su "Minnehaha"da yeniden bulur. Yine bu kahraman da, hatta hepsinden fazla o, tekrar çocuk olup böylece ölümsüzlüğü kazanabilmek için dişide tekrar anneyi bulmuştur. Dişinin arketipi anima, önce anne biçiminde görünür, sonra kendini anneden sevgiliye geçirir.

§ 515 Minnehaha'nın babasının becerikli bir ok üreticisi olması, onu bilinçdışı dramada katılımcı olarak, yani (tıpkı sevgilinin tekrar anne olması gibi) kahramanın babası olarak ortaya çıkartır. Babada ilk önce yaşlı (bilge) adamın arketipi görünür. Bu, yine dölleyici anlamı olan, duyu ve zihnin bir kişileştirilmesidir.[44] Kahramanın babası genellikle usta bir marangoz ya da başka bir zanaatkârdır. Bir Arap efsanesine göre İbrahim'in babası Tara[45] da, her tür ağaçtan kama yapmayı bilen bir ustaydı, yani Arapça dil kullanımında mükemmel oğulların dölleyicisidi. Ayrıca tanrı resimleri de yapardı. Agni'nin babası Tvasthar dünyayı şekillendirir; demircidir, marangozdur ve tahtayı delerek ateş yakmanın mucitidir. İsa'nın babası Yusuf marangozdu, yine Adonis'in babası Kinyras'ın da çekici, kaldıracı, çatı örmeyi icat ettiği ve madenciliği bulduğu söylenir. Çok biçimli Hermes'in babası da (Zeus'un yanında) sanatçı bir usta olan Hephaistos'tu. Masallarda kahramanın babası mütevazı şekilde geleneksel oduncudur. Rigveda'da dünya, ona biçim veren tanrı tarafından ağaçtan yapılmıştır. Hiawatha'nın kayınbabasının bir ok yapımcısı olması, her zaman kahramanın babasını karakterize eden mitolojik simgenin burada kayınbabaya taşınmış olduğu anlamına gelir. Bu, animanın yaşlı bilgeyle sürekli bir kız ev-

---

[44] Krş. (Jung) "Zur Phänomenologie des Geistes im Märchen" ["Masallardaki Ruhun Fenomolojisi Üzerine"], § 400 vd.

[45] Sepp, *Das Heidentum und dessen Bedeutung für das Christentum* [*Paganlık ve Hıristiyanlıktaki Anlamı*], 1853, III, s. 82. Alıntı: Drews, *Die Christusmythe* [*İsa Miti*], s. 78.

lat ilişkisi içinde olmasıyla ilgili[46] psikolojik gerçeğe bütünüyle uyar. Aslında kayınbabanın karakteristik bir vurgu içinde gerçek babanın yerine konması da sık rastlanan bir durumdur. Bunun ardında, yine daha önce değindiğimiz arketip ilişki yatar.

§ 516 Sonuç olarak babanın özellikleri, kahramanın kendisiyle yakınlık oluşturur ve bu özellikle varlığı babayla açığa çıktığı zaman gerçekleşir. Kahraman, insanın *bilinçdışı varlığını* temsil eder ve bu, deneysel olarak tüm arketiplerin toplamını ve örneğini sergiler, yani baba "modelini," daha doğrusu yaşlı bilgeyi de kapsar. Bu bakımdan kahraman kendi babasıdır ve kendini döller. Bu birleşmenin motifi Mani'de bulunur. Din kurucusu olarak büyük eylemini gerçekleştirmiş, yıllarca bir mağarada gizlenmiş, öldükten sonra derisi yüzülerek içi doldurulmuş ve asılmıştır; bunun yanı sıra bir sanatçıdır ve tek ayağı sakattır. Buna benzer bir birleşme motifi demirci Wieland'da görülür.

§ 517 Hiawatha, yaşlı ok yapımcısında gördüğünü eve döndüğü zaman yaşlı Nokomis'ten saklar, yine Minnehaha'yı kazanmak için de başka bir şey yapmaz. Ve bundan sonra, bu Kızılderili efsanesinde yaşanmasa, daha çok bir nevrozun anamnezisi olarak beklenebilecek olan şey gerçekleşir: Hiawatha libidosunu içe döndürür, yani olayların olağan gelişimine karşı bir dış direnç gösterir; oruç tutmak, rüyalar ve vizyonlar görmek için ormanda kendine bir kulübe yapar. İlk üç gün, eski gençlik günlerindeki gibi, ormanda dolaşmaya çıkar, tüm hayvanları ve bitkileri gözlemler:

> Master of life! he cried, desponding,
> Must our lives depend on these things?
>
> [Yaşamın ustası! diye bağırdı umutsuzca,
> Yaşamımız bu tür şeylere mi bağlı olmalı?]

§ 518 Yaşamın "bu şeylere" bağlı olup olmadığı sorusu, son derece tuhaftır. Öyle ki, sanki yaşamın "bu şeylerden," yani doğa-

[46] Bunun somut bir örneği, Irenaeus'un kaleme aldığı, Sophia'nın aşk hikâyesidir (*Adversus heareses* [*Hıristiyanlığa Aykırı Düşünceler*] I, 11, 2, s. I, 5 vd).

dan kaynaklanması Hiawatha'ya dayanılmaz gelmektedir. Doğa sanki ansızın yabancı bir anlam kazanmış gibidir. Bu fenomen ancak o zamana dek bilinmeyen büyük bir libido miktarının ansızın doğaya aktarılmasıyla ya da ondan çekilip alınmasıyla açıklanabilir. Genel duyguların içinde Hiawatha'nın libidosunu geriye döndürecek herhangi önemli bir değişim meydana gelmiş gibidir. Herhangi bir girişimde bulunmaksızın eve, Nokomis'in yanına geri döner; ama orada da tutunamaz, çünkü Minnehaha yoluna çıkar. Hiawatha erken gençlik dönemine doğru yoluna devam eder, ama doğanın seslerinde annesinin sesini duymayı öğrendiği gençlik döneminin bu sesleri, ona yine karşı konulmaz şekilde Minnehaha'yı hatırlatır. Doğanın izlenimlerinin bu yeniden canlandırmasında, çocuğun anneden aldığı en eski ve en güçlü doğa etkilerinin üstün geldiğini görürüz. Annenin duygularının parıltısı çocuksu çevrenin, daha sonra en erken çocukluk anılarına özgü olan büyülü-kutsal duyguların oluşacağı nesnelerine aktarılır. Hiawatha kendini tekrar doğanın kucağına atıyorsa bu, anneyle ve anneden daha eski olan bir ilişkinin yeniden uyanmasına benzer bir şeydir ve bu nedenle herhangi bir şekilde yeniden doğuş olarak ortaya çıkması beklenen bir durumdur.

§ 519 İçe kapanmadan kaynaklanan bu yeni yaratıma yönelmeden önce, yukarıda geçen yaşamın "bu şeylere" bağlı olup olmadığı sorusunun ikinci bir anlamı daha olduğunu hatırlatmamız gerekir. Yaşam, basitçe şu şekilde de "bu şeylere" bağlı olabilir; onlar olmasa aç kalırız. Bu durumda çıkaracağımız sonuç, beslenme sorununun kahraman için ansızın önem kazanması gibi bir durumun oluşmasıdır. Beslenme sorunu anneye yönelik regresyonun zorunlu olarak "alma mater"i,[47] besleyen kaynak olarak bir anlamda anneyi hatırlatması durumunda gündeme gelir. Regresyonun karakteristik görünümü bir tek ensest değildir, çocuğu anneye iten açlık da bunun içindedir. Uyum sağlama çabasından vazgeçip ailenin kucağına, son olarak anneye gerileyen kişi, orada sadece sıcak bir ortamı ve sevilmeyi değil, beslenmeyi de bekler. Regresyon çocuksu bir karaktere sahip olduğun-

[47] Almus: Besleyici, canlandırıcı, sevecen, kutsayan. (Krş. RESİM 36)

da hedefi –bu niyeti itiraf etmeksizin– ensest ve beslenme olur. Ama regresyon görünüşteyse ve gerçekte libidonun amaçlı bir içedönüklüğüyse, ensest tabusuyla zaten yasaklanmış olan endogamik bağlantıdan kaçınılır ve beslenme talebi Hiawatha'nın durumundaki gibi, bilinçli tutulan oruçla yer değiştirir. Libido bu tür bir davranışla bir sembole ya da "alma mater"in eşdeğer bir sembolüne, yani kolektif bilinçdışına doğru geri çekilmeye zorlanır. Yalnızlık ve oruç bu nedenle bilinçdışına girişi sağlayan meditasyonu desteklemek için eskiden beri bilinen bir yoldur.

§ 520 Kahramanımız orucunun dördüncü gününde kendini doğaya terk eder; yarı kapalı gözleriyle bitkin halde kulübesinde yatarak rüyalarına dalar. Bu, kapanıklığın en yoğun tablosudur. Bu gibi durumlarda dış dünyanın ve dış gerçekliğin yerini içsel deneyimlerin aldığını daha önce görmüştük. Hiawatha bir vizyon görür:

> And he saw a youth approaching,
> Dressed in garments green and and yellow,
> Coming through the purple twilight,
> Through the splendor of the sunset;
> Plumes of green bend o'er his forehead,
> And his hair was soft and golden.
>
> [Ve bir gencin yaklaştığını gördü,
> Yeşil-sarı giysisi içinde,
> Erguvan rengi alacakaranlıktan çıkan,
> Günbatımının görkeminden;
> Alnının üzerinde yeşil tüyler kıvrılmıştı
> Ve saçları yumuşacık, altın gibiydi.]

§ 521 Hiawatha bu tuhaf kişiliği şöyle açıklar:

> "From the Master of Life descending,
> I, the friend of man, Mondamin,
> Come to warn you and instruct you,
> How by struggle and by labor
> You shall gain what you have prayed for.
> Rise up from your bed of branches,
> Rise, O youth, and wrestle with me!"

["Yaşamın Ustasından indim aşağı,
İnsan dostu Mondamin,
Sizi uyarmaya ve öğretmeye geldim,
Duasını ettiğiniz isteklerinizi,
Çabayla ve zahmetle nasıl elde edeceğinizi.
Doğrul dallardan yapılmış çadırından,
Kalk ayağa, genç adam, dövüş benimle."]

§ 522 Mondamin* mısırdır. Hiawatha'nın içe kapanıklığından oluşan, yenilebilir bir tanrıdır. Çift anlamlı açlığı besleyen anneye duyduğu özlem, bilinçdışından başka bir kahramanı, toprak ananın oğlu olan yenilebilir tanrı mısırı sahneye çağırır. Bunun Hıristiyanlıkla olan paralelliği aydınlatıcıdır. Burada, Fransisken rahip Bernardino de Sahagun'un henüz 16. yüzyıl başlarında tanımladığı,[48] eski Meksikalılardaki Huitzilopochtli** Evharistiya'sının*** Hıristiyan etkisiyle ilgili varsayımda bulunmak bile gereksizdir. Bu tanrı da aynı şekilde (ritüel) olarak yenir. Ancak bu "insan dostu"[49] Mondamin, onu günbatımında yapılacak düelloya davet eder. Bilinçdışından kaynaklanan içedönük bilincin tanıdık bir yansıması olan tanrıyla yapılacak mistik dövüş, batan güneşin (yani batı ülkesinde olabildiği kadar) kızıllığında başlayacaktır. Bu, tanrı ya da tanrı insan olarak Hiawatha'nın kahramanlık koşulunun bir örneğidir, yani Hiawatha içindeki iblisle karşılaşma olanağına sahip olmakla kalmaz, bunu yapması da gereklidir. Bu hedef doğrultusunda anne babasını alt edecek, yani çocuksu bağlılıkta takılı kal-

---

* Mısır nişastası; aynı zamanda Kuzey Amerika yerlilerinde bir tanrı –çn.

48 *Einige Kapitel aus dem Geschichtswerk des Fray Bernardino de Sahagun* [*Keşiş Bernardino de Sahagun'un Tarihi Eserinden Birkaç Bölüm*], s. 258 vd.

** Azteklerde bir tanrı –çn.

*** Ekmek ve şarap ayini. Hıristiyanlıkta İsa'nın son akşam yemeğinde öleceğini söyleyerek sofradaki ekmeğin kendi eti, şarabın kendi kanı olduğunu açıklamasıyla biçim almıştır –çn.

49 Dost figürü için Hızır'la ilgili açıklamalarıma bakılabilir. *Über Wiedergeburt* [*Yeniden Doğum Üzerine*], § 240 vd ve *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*], § 155 vd.

maktan kurtulacaktır. Bu derinlemesine ilişki, anneye duyulan bağdır. Onların sembolik karşılıklarının girişini açarak bunu başardığı takdirde yenilenmiş biçimiyle tekrar doğabilir. Çünkü cesareti ve kararlılığıyla kahramanın zekâsına bilinçdışının kılıfından kurtulacağı sıradışılığı kazandıran bütün güç, onun anneye özgü kökene olan bağlılığında gizlidir. Tanrı onun içinde bu yolla ortaya çıkar. "Anne"nin gizemi burada mısır tanrısı Mondamin olarak görünen tanrısal yaratıcı güçtür. (RESİM 96) Bu yorum Cherokeelerin bir efsanesiyle kanıtlanır, "who invoke it <the maize> under the name of 'the Old Woman' in allusion to a myth that it sprang from the blood of an old woman killed by her disobedient sons." ["...isyankâr oğulları tarafından öldürülen yaşlı bir kadının kanından oluştuğunu anlatan miti ima ederek onu <mısırı >, "yaşlı kadın" adıyla çağıran..."][50]

Faint with famine, Hiawatha
Started from his bed of branches,
From the twilight of his wigwam
Forth into the flush of sunset
Came, and wrestled with Mondamin;
At his touch he felt new courage
Throbbing in his brain and bosom,
Felt new life and hope and vigor
Run through every nerve and fibre.

[Açlıktan bayılmış Hiawatha
Sıçradı dallardan yapılma yatağında
Wigwam'ının alacakaranlığından,
Batan güneşin koruna doğru,
Çıktı dışarı ve savaştı Mondamin'le;
Dokunuşunda yeni bir umut hissetti
Beyninde ve göğsünde atan,
Yeni bir yaşam, umut ve güç hissetti
Tüm sinirlerine ve damarlarına akan.]

§ 523 Mısır tanrısıyla günbatımında yapılacak olan savaş Hiawatha'ya yeni güçler kazandırır: Böyle de olması gerekir, çün-

[50] Frazer, *The Golden Bough* [*Altın Dal*], IV. Bölüm, s. 297.

kü bilinçdışının felç edici gücüne karşı verilen savaş insana yaratıcı güç verir. Bu elbette tüm yaratımların kaynağıdır, ama bu güçlere karşı savaş vermek ve onları zor elde edilen değerden vazgeçirmek için kahraman cesareti gerekir. Buna ulaşan kişi, aslında en iyiye ulaşmış demektir. Hiawatha kendini yaratmak için kendisiyle savaşır.[51] Savaş yine mitsel anlamda üç gün sürer. Dördüncü gün, Mondamin'in önceden haber verdiği gibi, Hiawatha onu yener ve mısır tanrısı yere yıkılarak ölür. Hiawatha, Mondamin'in önceden istediği gibi, onu anneye özgü toprağa gömer. Ve hemen ardından mezarının üstünde, insanın taze ve yepyeni besini mısır yetişir. (RESİM 96) Hiawatha onu yenememiş olsa, Mondamin onu "öldürecek," yani onun yerine geçecek, böylece Hiawatha içine şeytan girmiş bir zararlı varlık olacaktır.[52]

§ 524 Burada tuhaf olan şey, beklendiği gibi Hiawatha'nın değil, Tanrı'nın ölerek yeniden doğmasıdır. Burada Tanrı'ya dönüşen insan değildir, aksine Tanrı insanla yaşadığı deneyimle birlikte dönüşüme uğrar. Bu onun "anne"de, daha doğrusu Hiawatha'nın bilinçdışında uyurken uyanması ve savaşması, insanı yenemeyip sonunda ölümle ve yeniden doğuşla birlikte mısıra dönüşerek insana yararlı bir biçim kazanması gibi bir durumdur. O halde Tanrı ilk önce sanki kahramanla dövüşmesi gereken zorba olarak düşmanca bir biçimde görünür. Bu, bilinçdışı dinamiğin zorbalığının karşılığıdır. Tanrı bunun içinde kendini dışavurur ve bu biçimde alt edilmesi gerekir. Bu savaşın karşılığı, Yakub'un Yabbok geçidinde Yahve'nin meleğiyle güreşmesidir. İnsan ezici güce teslim olmadığı takdirde dürtünün şiddetinin neden olduğu nöbet, tanrısal bir deneyim olur, yani onu körü körüne izlemeyip tanrısal kudretin hayvansı gücüne karşı insanlığını başarıyla savunur. Canlı bir tanrının eline düşmek "korkunçtur" ve "ona yakın olan, ateşe yakın, ondan uzak olan,

---

[51] "En ağır yükü aramıştın; işte, kendini buldun!" (Nietzsche. Krş. § 459).

[52] İsa çölde şeytanın onu güçle ayartmasına karşı başarıyla karşı koyar. Bu nedenle Hıristiyan koşullarına göre güç isteyen şeytana tutulmuş demektir; psikolojik açıdan bakıldığında, aslında buna itiraz edilecek bir durum yoktur.

RESİM 96. Mısır tanrısı. Chimbote seramiği, Peru.

krallıktan uzak" olur, çünkü "Tanrı tüketen bir ateştir," Mesih "orada Yahuda soyundan gelen bir aslandır":

> "Yahuda aslan yavrusudur;
> Sen onun avından büyüdün, oğlum.
> O yere çöküp yattı,
> Dişi bir aslan gibi – kim onu rahatsız edebilir ki?"[53]

[53] Tekvin 49:9 (Ey oğlum, sen şikârından çıktın; o yere çöktü, aslan gibi, dişi aslan gibi yattı; kim onu kandırabilir? –çn.)

§ 525 "Şeytan" da "kükreyen bir aslan gibi dolaşır."[54] Bu tanıdık örnekler, bu düşüncenin Yahudi-Hıristiyan çevresinde de ne kadar yerleşik olduğunu yeterince gösterir.

§ 526 Mithra gizeminde kült kahraman boğayla savaşır; onu "transitus"tan [geçit] mağaraya taşır ve orada öldürür. Tüm verimlilik, ilk aşamada yenilebilir her şey, bu ölümden kaynaklanır.[55] (RESİM 66) Mağara, mezarın karşılığıdır. Aynı düşünce Hıristiyan gizeminde de daha güzel, daha insani biçimlerde temsil edilir. İsa'nın, eserini tamamlamak üzere Getsemani'de kendi kendisiyle verdiği ruhsal savaş, sonra "transitus," ölümün anası olan sembolü üzerine alması ve böylece haçla birlikte[56] kendini mezara taşıması ve üç gün sonra orada tekrar dirilmesi; tüm bu tablolar aynı düşünceyi ifade eder: İsa, son akşam yemeğinde yenen bir tanrıdır. Ölümü onu, mistik bir yemek olarak yediğimiz ekmeğe ve şaraba dönüştürür.[57] Burada Agni'nin Soma

---

[54] (1. *Petr.* 5, 8.)

[55] Ejderha balina mitinde kahramanın, canavarın karnında çok acıkıp beslenmek üzere hayvandan parçalar kesmeye başlaması adeta olağan bir özelliktir. Sonuçta "besleyen ana"nın içinde bulunmaktadır. Bir sonraki eylemi, kendini kurtarmak üzere ateş yakmak olur. Bir Eskimo mitinde kahraman, Bering Boğazındaki bir balinanın içinde hayvanın ruhu olan bir dişi bulur. (Krş. Frobenius, *a.g.e.*, birçok yerde.)

[56] Ağaç taşıma (θαλλοφορία) Strabo'nun (X) yazdıklarından da anlaşılacağı üzere, Dionysos ve Ceres (Demeter) kültlerinde büyük bir rol oynamıştır.

[57] Ölü firavunun göğe çıkışını konu alan bir piramit metni, firavunun tanrısal bir doğa elde etmek, tanrıların hükümdarı olmak üzere onları nasıl yendiğini anlatır: "Hizmetkârları, tanrıları el incesiyle yakaladılar, onlara hükmedip beraberlerinde sürüklediler, onları bağladılar, gırtlaklarını kestiler ve iç organlarını çıkardılar, onları parçalayıp kaynar kazanlarda pişirdiler. Ve kral onların güçlerini tüketti, ruhlarını yedi. Büyük tanrılar ona kahvaltı oldu, orta halli tanrılar öğle yemeği, küçük tanrılar akşam yemeği oldu... Kral yoluna çıkan her şeyi tüketti. Büyük bir oburlukla hepsini yuttu ve onun büyü gücü tüm büyü güçlerinden daha büyük oldu. Tüm miraslardan büyük olan gücün mirasçısı oldu, gökyüzünün hükümdarı oldu; tüm takıları ve bilezikleri yedi, bütün tanrıların bilgeliğini yedi vs (Wiedemann, "Die Toten und ihre Reiche im Glauben der alten Ägyp-

içeceğiyle ve Dionysos'un şarapla[58] olan ilişkisine değinmeden geçemeyiz. Başka bir paralellik de, Samson'un boğduğu aslanın ölü bedenine daha sonra bal arılarının yuva yapmalarında ve bundan oluşan ünlü bilmecede ortaya çıkar: "Yiyenden yiyecek çıktı/gücünden tatlı çıktı."[59] Görünüşe bakılırsa, bu düşünce Eleusis gizemlerinde de bir rol oynamıştır. (RESİM 6) Eleusis kültünde Demeter ve Persephone dışında, Iakhus bir baştanrıdır. O, *puer aeternus*'tur [ebedi gençtir]. Ovidius ona şöyle seslenir:

> Tu puer aeternus, tu formosissimus alto
> Conspiceris coelo tibi, cum sine cornibus astas,
> Virgineum caput est...[60]

§ 527 Iakhus'un resmi, büyük Eleusis tören alayında en önde taşınır. Iakhus'un hangi tanrı olduğunu söylemek kolay değildir; olasılıkla bir oğlan ya da yeni doğmuş bir erkek çocuktur, belki de efsaneye göre çifçilerin arkasında sabanı çektiği için, "taze sürülmüş oğlan" adını alan Etrüsk tanrısı Tages'le de karşılaş-

---

ter" ["Eski Mısır İnancında Ölüler ve Krallıkları"] *Eski Doğu* II, 2, 1900, s. 18. Alıntı: Dieterich, *a.g.e.*, s. 100 vd). Bu doymazlık, regresif zorlayıcı dürtünün, anne babanın özellikle "besleyici" anlam kazandığı aşamayı kusursuz bir şekilde tanımlar. (El incesi: Gemi manevralarında sahile halat vermek için kullanılan, düğümlü, ince bir halattır –çn.)

58 Dionysos-Zagreus adına (Zeus ve Persephone'nin oğlu --çn.) verilen kutsal kurban ve kurban etinin yenmesi, Dieterich'in (*a.g.e.*, s. 105) alıntıladığı Euripides'in Girit bölümlerinden de anlaşılacağı üzere, Διόνυσος Tanrı'nın tekrar dirilişini temsil eder: ἀγνὸν δὲ βίον τείνων ἐξ οὗ/Διὸς Ἰδαίου μύστης γενόμην/καὶ νυκτιπόλου Ζαγρέως βούτας/τοὺς ὠμοφάγους δαῖτας τεγέσας. (İdalı Zeus'un erginleneni olduğumdan/ve yemeklerde çiğ et yiyerek/geceleri coşan Zagreus'un sığır sürülerinin çobanı olduğumdan beri/seçilmiş biri gibi yaşayarak...) Erginlenenler çiğ kurban etini yiyerek kült efsaneye uygun biçimde Tanrı'yı içlerine alırlardı. (Krş. Meksikalı yerlilerin Teoqualo, "Tanrı yeme" ritüeli. (Jung) *Das Wandlungssymbol in der Messe* [*Ayinde Sembol Dönüşümü*], § 339 vd.

59 Hâkimler 14:14.

60 Ebedidir gelişen gençlik/Gençliğin ve sen en güzel olarak görüleceksin/Yüce Olimpos'ta: Boynuzsuz görünüyorsun/tıpkı bir genç kız biçiminde..." (*Başkalaşımlar*, IV, 18 vd, s, 53 vd)

tırılabilir. Bu tablo Mondamin motifini açıkça gösterir. Sabanın fallik anlamı olduğu bilinir (RESİM 34), tarladaki saban izi (örneğin Hint mitlerinde) dişiyi temsil eder. Bu tablonun psikolojisi, cinsel birleşmenin sembolik bir karşılığıdır; oğul, yenilebilir tarla ürünüdür. Sözlükbilimcilerde adı τῆς Δήμητρος δαίμων'dır (Demeter'in iblisidir). Dionysos'la, özellikle kendisine tipik bir yeniden doğumun atfedildiği Trakyalı Dionysos-Zagreus'la bir tutulur: Hera, birçok kılığa bürünerek elinden kaçan Zagreus'a karşı titanları kışkırtır. Sonunda boğa kılığındayken ona ulaşıp öldürürler ve parçaladıkları etlerini bir kazana atarlar; ama Zeus şimşekleriyle titanları öldürür ve Zagreus'un hâlâ çarpmakta olan kalbini yutar. Bu eylemle onun yeniden doğmasını sağlar ve Zagreus, Iakhus olarak tekrar doğar.

§ 528 Iakhus'un beşiği olan ekin eleği (RESİM 6) (λίκνον [beşik], mystica vannus Iacchi) Eleusis tören alaylarında taşınır. Orpheus efsanesine göre[61] Iakhus Persephone'nin yanında büyümüş ve üç yıllık bir uykudan sonra λίκνον'da uyanmıştır. 20. Boedromion (Boedromion ayı yaklaşık olarak 5 Eylülden 5 Ekime dek sürer) Iakhus'un kahramanlığına saygı günüdür. Bu günün akşamında, deniz kıyısında büyük bir meşale şenliği başlar ve Demeter'in arandığı bu şenlikte ağıtlar yakılır. Yemeden içmeden yeryüzünün her yerinde kızlarını bulmak için dolaşan Demeter'in rolü, Kızılderili efsanesi Hiawatha'ya aktarılmıştır; o da tüm canlılara başvurur, ama bir yanıt alamaz. Demeter'in kızlarının akıbetini ilk olarak ay tanrıçası Hekate'den öğrenmesi gibi, Hiawatha da ancak kendi içine kapanarak ("geceye," anaların yanına iniş) aradığı Mondamin'i bulur.[62] Bu gizemlerin içeriğini Piskopos Asterus'un (390 civarı) ifadesinden öğreniriz:

---

[61] Orpheus ilahisi 46 (Rocher, *Lexikon* [*Sözlük*] "Iakhus" maddesi).

[62] Ölmüş eşini yeraltı dünyasında izleyerek geri dönmesi için yalvaran Japon Orpheus'u Izanagi'nin efsanesi burada tam bir paralellik oluşturur. Izanagi'nin karısı dönmeye hazırdır, ama ondan bir ricası vardır: "Bana bakmayacaksın!" der. Izanagi hotozuyla, daha doğrusu erkeksi bir direkle ışık yakar ve böylece karısını kaybeder. (Frobenius, *a.g.e.*, s. 343) Eş "anne," yani anima'dır ve bilinçdışının yerine geçer. Kahraman anne yerine ışığı, Hiawatha mısırı, Odin ise Runik alfabeyi getirir vs.

"Orada (Eleusis'te) karanlık iniş (toprağa giriş), başruhbanın ve rahibenin, sadece ikisinin arasında törensel birliktelik yok mudur; meşaleler söndürülmez, karanlıkta yaptıkları şey onların esenlikleri için sayısız bolluk sağlamaz mı?"[63] Bu açıkça, yeraltında yapılan bir *hieros gamos* törenine işaret eder. Görünüşe göre Demeter'in rahibesi bu arada toprak tanrıçasının temsilcisi, yani tarladaki saban izidir.[64] Toprağa iniş "Ana rahmi" semboliğidir ve mağara kültünde çok yaygındır. Plutharkos, Ahirman'a εἰς τόπον ἀνήλιον (güneşsiz bir yerde)[65] kurban veren büyücülerden söz eder. Lukian'da büyücüler Mithrobarzanes'i εἰς χωρίον ἔρημον καὶ ὑλῶδες καὶ ἀνήλιον (ıssız, bataklık bir yerde)[66] yeraltına indirirler. Horenli Musa'nın ifadesine göre Ermenistan'da bir mağarada kız kardeş olan ateşe ve erkek kardeş olan kaynağa tapılır. Julian bir Attis efsanesinde Kibele'nin oğul âşığını tekrar yeryüzüne çıkardığı bir κατάβασις εἰς ἄντρον'dan [katabasis eis antron] söz eder.[67] İsa'nın Beytüllahim'de doğduğu mağara ("ekmek evi") olasılıkla bir Attis mağarasıdır.

§ 529 Eleusislilerin bir başka semboliği de İskenderiyeli Clement'in ifadesine göre, içinde olasılıkla hamur işi, bağışlanmış tuz ve meyve olan mistik sandıklar (RESİM 97) *hieros gamos* törenlerine aittir. Ancak Clement'ten aktarılan erginlenen kişilerin *synthema*'sı (günah çıkarma) başka bir şeye daha işaret eder:

> "Oruç tuttum, Kykeon' içtim, sandıktan aldım ve çalıştıktan sonra onu sepete geri koydum ve sepetten alıp sandığa koydum."[68]

---

63 de Jong, *Das antike Mysterienwesen* [*Antik Gizem Varlıkları*], s. 22.

64 Demeter mitindeki bir oğul âşığın adı Iasion'dur. Demeter'i üç kez sürülmüş ekin tarlasında kucaklamıştır. Iason bu yüzden Zeus'un şimşeğiyle öldürülmüştür. (Ovidius, *a.g.e.*, IX: Roscher, *a.g.e.*, "Iason" maddesi, sütun 60)

65 *De Iside et Osiride* [*İsis ve Osiris*].

66 Krş. Harman (ed.), *Menippus*, IV, s. 89.

67 Oratio V, Alıntı: Cumont, *Textes et monumentes* [*Metinler ve Anıtlar*] I, s. 56.
Eski Yunan'da tahıl ve suyla yapılan bir içecek. Homeros'un *Odysseia*'sında içine bal da katıldığı söylenir –çn.

68 Ἐνήστευσα, ἔπιον τὸν κυκεῶνα, ἔλαβον ἐκ κίστης, ἐργασάμενος ἀπεθέμην εἰς

§ 530 Sandığın içinde ne bulunduğu sorusunu Dieterich[69] daha yakından aydınlatır. "Çalışma"yı, erginlenenin girişiği fallik bir işlem olarak yorumlar. Gerçekten de, içinde meyvelerle çevrili bir fallus bulunan mistik sepet tasvirleri vardır.[70] Rölyef resimleri Eleusis seremonileri olarak yorumlanan bir Lovatelli mezar vazosu üzerinde erginlenenin, Demeter'e dolanmış yılanı okşaması tasvir edilmiştir. Korkutucu hayvanı okşamak, kült anlamda ensesti yenmek anlamına gelir. İskenderiyeli Clement'in ifadesine göre mistik sandıkta yılan bulunmaktadır.[71] Bu yılan, regresif libido hareketiyle tehdit eden tehlike anlamındadır. Rohde,[72] cenaze yemeği süslemelerinde hamur işlerine fallus biçimi verildiğinden, Thesmophorion'da* yılanların uçuruma atıldığından söz eder; çocuklar ve ekin kutsaması için şenlik yapılır.[73] Böylece yılan da erginlenme törenlerinde kayda değer şu başlık altında büyük rol oynar: ὁ διὰ κόλπου θεός (Koyundan geçen tanrı)[74] Clement, Sabazios* gizemlerinin sembolünün ὁ διὰ κόλπον θεός. δράκων δέ ἐστι καὶ οὗτος διελκόμενος τοῦ κόλπου τῶν τελουμένων olduğuna değinir. ("Ama 'koyundan geçen tanrı' bir

---

κάλαθον καὶ ἐκ καλάθου εἰς κίστην. ἐργασάμενος yerine Lobeck'in önerisi üzerinde ἐγγευσάμενος "tattıktan sonra" okunur. Ancak Dieterich (*Mithrasliturgie* [*Mithra Liturjisi*], s. 125) aktarılmış metinde ısrar eder.

69 *A.g.e.*, s. 125 vd.

70 Örneğin Lovatelli'deki (*Antichi monumenti illustrati* [*Antik Anıtlar*] 1, IV, figür 5) bir kampana rölyefinde. Verona'daki priap figürün elinde de benzer şekilde, içi fallus dolu bir sepet vardır.

71 De Jong, *Das antike Mysterienwesen* [*Antik Gizem Varlıkları*], s. 21.

72 "ΣΚΙΡΑ," s. 124.

* Eski Yunan'da Demeter ve Persephone onuruna yapılan festival –çn.

73 Anne besin bağışlayandır. Dominicus ana tanrıçanın göğüslerinden emmiştir ve aynı zamanda simya ustasıdır. Namaqua'nın güneş dişisi katı yağdan oluşur. Krş. Kadın hastamın bunu doğrulayan yüceltici düşünceleri: "Ben, Germania [Almanya] ve Helvetia'yım [İsviçre] ve sadece tatlı tereyağındanım." (*Über die Psychologie der dementia praecox* [*Erken Bunama Psikolojisi* Üzerine], § 201).

74 *Protrepticus*, II, 16, Dieterich, *a.g.e.*, s. 123.

* Zeus ve Pershephone'nin oğlu, Eski Yunan, Trakya ve Frigya'da bağ, bahçe tanrısı –çn.

yılandır ve erginlenmiş kişinin koynundan geçer."[75]) Arnobius'tan şunu öğreniriz: "aureus coluber in sinum demittitur consecratis et eximitur rursus ab inferioribus partibus atque imis."[76] Orpheus'un 52. ilahisinde Bakkhus çağırılır: ὑποκόλπιε [hypokolpie] ve bu, Tanrı'nın, bir dişinin genital organından içeri girermiş gibi, insanlar arasına katıldığına işaret eder.[77] Ruhban rahip Eleusis gizeminde ἔτεκε πότνια κοῦρον, Βριμὼ βριμόν ilan eder ("Tanrıça kutsal bir çocuk doğurdu. Brimo, Brimos'u doğurdu").[78] "Bugün size bir oğul doğdu": Bu Noel müjdesi, Atinalıların "Epoptie'ye" (törene) katılanlara büyük, muhteşem ve en kusursuz epoptik gizemi ... biçilmiş bir başağı,[79] sessizce gösterdikleri" gelenekle daha iyi açıklığa kavuşur.

§ 531 Ölme ve tekrar dirilme motifinin paraleli, kaybolma ve tekrar bulunma motifidir. Kült olarak da tam aynı yerde, yani

---

[75] *A.g.e.*

[76] "Altından bir yılan, kutsanan kişinin koynundan içeri bırakılır ve aşağıdan dışarı çekilir." (Dieterich, *a.g.e.*)

[77] Krş. Nietzsche'deki simgeler: "Kendi içini delen," "kendi çukurunda" vs (bu kitapta § 446 ve 459). Bir Londra papirüsündeki Hermes duasında şöyle der: ἐλθέ μοι, κύριε Ἑρμῆ, ὡς τὰ βρέφη εἰς τὰς κοιλίας τῶν γυναικῶν. ("Gel bana, Hermes, kadınların karnındaki çocuklar gibi." Kenyon, *Greek Papyri in the British Museum* [*British Museum'daki Yunan Papirüsü*] I, s. 116; papirüs CXXII, II, 2 vd, alıntı: Dieterich, *a.g.e.*, s. 97.)

[78] Brimo: Demeter. Jüpiter annesi Deo'yla (Demeter) bir boğa kılığında cinsel ilişkiye girer, bunun üzerine tanrıça öfkelenir. Jüpiter onu yumuşatmak için, kendini hadım etmiş gibi göstererek onu kandırır. (Roscher, *a.g.e.*, IV, Sabazios maddesi, sütun 253, 5.)

* Kelime, Eleusis gizemlerinin terminolojisinden alınmadır. Erginlenen kişi temizlendikten ve kutsandıktan sonra "incelemesi" ya da "görmesi" için kült sembolle tanıştırılır. Bu, kutsanmanın en son basamağıdır. Platon *Phedrus* diyalogunda bu en yüksek basamaktaki duygularını ima eder. Daha sonraki Platon geleneğinde "epoptie," felsefenin bir parçası olur ve somut olarak en yüksek basamağa erişir: Etik (temizlenme) ve fizik (erginlenme) basamağı geçildikten sonra son basamak olan "metafizik" ya da "epoptie" gelir –çn.

[79] Krş. de Jong, *a.g.e.*, s. 22. Adonis, antikçağın tahıl tanrısıydı, ölümü ve yeniden dirilişi her yıl kutlanırdı. Annenin oğul âşığıydı, çünkü tahıl tanesi, Robertson'un doğru belirttiği gibi (*Evangelien-Mythen* [*İnciller-Mitler*], s. 36) toprağın oğlu ve dölleyicisidir.

RESİM 97. Sandık ve yılan. Efes'e ait gümüş kistofor ve tetradrahmi (İÖ 57).

tanrı simgesinin kaybedilip tekrar bulunduğu, *hieros gamos* benzeri ilkbahar şenliklerinde ortaya çıkar. Musa'nın insanları eğitmek üzere on iki yaşında evi terk etmesi, kuraldışı bir gelenektir. İsa'nın anne babası da benzer şekilde onu kaybeder ve bilgelik öğreten biri olarak bulurlar; Muhammed efsanelerinde Musa ve Yeşu'nun balıklarını kaybetmeleri ve onun yerine bilge öğretmen Hızır'ın ortaya çıkması gibi, kaybolmuş ve ölü sanılan tahıl tanrısı da yenilenmiş gençliğiyle ansızın topraktan çıkar.

§ 532 Bu bilgilerden, Eleusis gizemlerinin öte âlem umuduna yönelik mitlerinin ne kadar avutucu olduğunu anlarız. Bir Eleusis mezar kitabesi şöyle der:

> Gerçekten, güzel bir gizemi haber veriyor,
> kutsal tanrılar!
> Ölümlü olmak bir lanet değil, ölüm bir lütuf!

§ 533 Demeter ilahisi de gizemlerle ilgili aynısını söyler:

> Bunu gören dünya insanı bahtiyardır!
> Ama azizlerin işlerine katılmayanın,
> Ölümün sisli karanlığında da farklı olacaktır kaderi![80]

§ 534 Samuel Preiswerk'e ait bir 16. yüzyıl kilise ilahisinde aynı sembolik bulunur:

> Senin davan, aziz İsa Mesih,
> İnandığımız dava;

[80] De Jong, *a.g.e.*, (her iki alıntı) s. 14.

Ve bu senin davan olduğu için,
Yok olup gidemez.
Buğday tanesi bile,
Bereketle filizlenip ışığa yükselmeden,
Toprağın kucağında ölmeli,
Kendi varlığından kurtulmalı...

Gidiyorsun, ey İsa, önderimiz,
Acılarla gökyüzüne,
Ve sana her inananı,
Kendinle birlikte aynı yola götürüyorsun.
Haydi öyleyse, götür hepimizi
Acına ve krallığına ortak et;
Götür bizi ölümünün kapısına
Davanla birlikte yükselt ışığa...[81]

§ 535 Firmicus Attis mitini şöyle anlatır:

"Nocte quadam simulacrum in lectica supinum ponitur, et per numeros digestis fletibus plangitur. Deinde cum se ficta lamentatione satiaverint, lumen infertur. Tunc a sacerdote omnium qui flebant fauces unguentur, quibus perunctis sacerdos hoc lento murmure susurrat; θαρρεῖτε μύσται τοῦ θεοῦ σεσωσμένου/ἔσται γὰρ ἡμῖν ἐκ πόνων σωτηρία."[82]

§ 536 Bu tür paralellikler, İsa tasvirlerinde insani ve kişisel olanın ne kadar az, genel anlamda mitsel olanın ne kadar fazla olduğunu açıkça gösterir. Kahraman, içinde bir δαίμων [şeytan] yaşayan, sıradışı bir insandır ve onu kahraman yapan da budur. Kahramanlarla ilgili söylemlerin çoğunlukla çok az kişiye özgü olmasının, genellikle tipik şekilde kişisellik içermemesinin ne-

[81] *Gesangbuch für die Evangelisch-reformierte Kirche* [*Protestan Reformist Kilisesi İçin İlahi Kitabı*], no. 170, s. 186 vd.

[82] *De errore profanarum religionum* [*Putperest Dinlerin Yanlışları*], XXII, I, s. 57. "Tanrı simgesi belirli bir gecede arkası üstü bir sedyeye yatırılır ve ritmik bir şekilde ağıt yakılır; kendilerini bu sahte yakınmaya yeterince kaptırdıklarında, içeri bir ışık getirilir. Sonra rahip ağlayan herkesin boğazına merhem sürer ve yavaşça şöyle fısıldar: Cesur olun, siz seçilmişler, tanrı kurtulduğu için size de her zorluktan kurtuluş gelecektir."

RESİM 98. Yılanla birlikte İsis sepeti. Roma'da Caligula tarafından yaptırılan İsis tapınağının mermer sunağı.

deni budur. İsa, erken dönem Hıristiyan yorumlarının ilk elden ifade ettiği gibi, tanrısal bir varlıktır. Kurtarıcı kahramanlar yeryüzünün birçok yerinde, çeşitli biçimlerde ve zamanın renklerine bürünerek, bilinçdışının anneye özgü derinliğine dalan libidonun bir ürünü olarak ortaya çıkarlar. Farnesina'nın* mermer rölyefleri üzerinde tasvir edilen Bakkhus erginlenme ayinleri, giysisi başına çekilmiş erginlenenin, elinde örtüyle kapatılmış bir λίκνον [elek] tutan Satir'e götürülüş sahnesini içerir. Başın kapanması görünmezlik, yani ölüm anlamındadır.[83] Doğu Afrikalı Nandilerde yeni sünnet edilmiş erginlenenler uzun bir süre ayak bileklerine kadar inen ve her yerlerini kapatan konik biçimli, tuhaf hasır şapkalarla dolaşırlardı. Sünnetliler görünmezdir, yani ruh olmuşlardır. Rahibelerin kapanması da aynı anlama gelir. Seçilmiş erginlenen, figür olarak ekin tanesi gibi ölür, tekrar topraktan yeşerir ve tahıl eleğine gelir. Proklos, er-

* Banker ve iş adamı Agostino Chigi tarafından zenginliğinin ve hümanist, sanatçı yaşam tarzının bir ifadesi olarak 1500'lü yıllarda yaptırdığı, Roma'daki Villa Farnesia –çn.

[83] Dieterich, *a.g.e.*, s. 167.

ginlenen kişilerin boğazlarına dek gömüldüklerinden söz eder.[84] Kilise bir bakıma kahramanın mezarı sayılır. (Yeraltı mezarları!) İnançlı kişi kahramanla birlikte tekrar dirilmek üzere mezarın bulunduğu yere iner. Kilisenin altında yatan mantığın ana rahmi olması, kuşku götürmez bir gerçektir. Tantra yorumuna göre tapınağın içi, bedenin içi olarak görülür, ἄδυτον ise *garbha griha*, çekirdek nokta ya da uterus olarak tanımlanır. Bu bakımdan herhalde en belirgini, kutsal mezarlara gösterilen saygıdır. Santo Stefano'nun Bologna'daki kutsal mezarı buna iyi bir örnektir. (RESİM 99) Çok köşeli ve yuvarlak mimarisiyle son derece eski yapıdaki kilise bir İsis tapınağının kalıntılarından oluşmuştur. İç bölümünde, çok küçük olan kapısından içeri sürünerek girilen, yapay bir *spelaeum* [oyuk], bir tür kutsal mezar bulunur. Bu tür bir *spelaeum*'da dua edenler kendilerini ölüyle ve tekrar dirilişle, yani yeniden doğuşla özdeşleştirmekten herhalde alamamış olmalılardır. Malta'daki neolitik Hal Saflieni mağaraları da benzer erginlenmelere hizmet etmiş olabilir. Floransa Arkeoloji Müzesinde bulunan Etrüsk *ossuarium*'u,* aynı zamanda ölüm tanrıçası Matuta'nın heykelidir (RESİM 100), yani tanrıçanın toprak figürünün içindeki boşluk kül koyma yeridir. Resim 100 Matuta'nın anne olduğunu gösterir. Koltuğu, ölümün anasına yaraşır bir şekilde sfenkslerle süslenmiştir. (Krş. Oedipus efsanesi.)

§ 537 Hiawatha'nın diğer eylemlerinden çok azı bizi ilgilendirebilir; sekizinci fasılda, balık kral Mishe-Nahma'yla yapılan savaş bunlardan biridir; tipik bir güneş kahramanı olarak burada söz edilmeyi hak eder. Mishe-Nama deniz dibinde yaşayan canavar bir balıktır. Hiawatha tarafından düelloya davet edilen balık kral, kahramanı teknesiyle birlikte yutar.

> In his wrath he darted upward,
> Flashing leaped into the sunshine,
> Opened his great jaws, and swallowed
> Both canoe and Hiawatha.

---

[84] *A.g.e.*

* Ölülerin kemiklerinin konulduğu yer –çn.

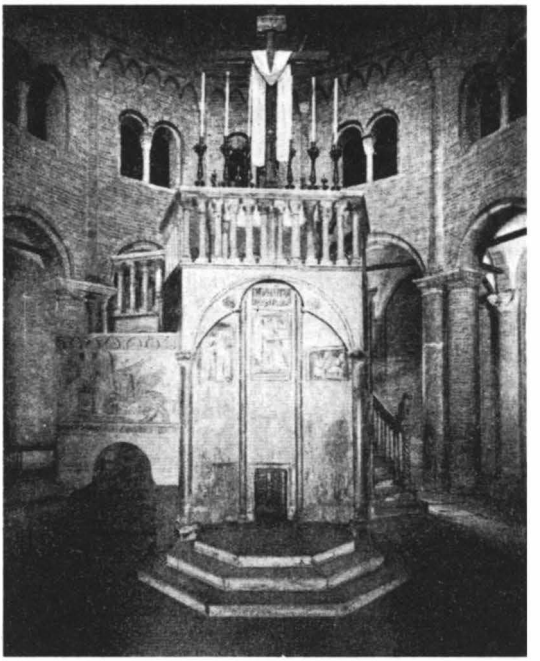

RESİM 99. "Kutsal mezar," S. Stefano, Bologna.

Down into that darksome cavern
Plunged the headlong Hiawatha,
As a log on some black river
Shoots and plunges down the rapids,
Found himself in utter darkness,
Groped about in helpless wonder,
Till he felt a great heart beating,
Throbbing in that utter darkness.

And he smote it in his anger,
With his fist, the heart of Nahma,
Felt the mighty King of Fishes
Shudder through each nerve and fibre...
Crosswise then did Hiawatha
Drag his birch-canoe for safety,
Lest from out the jaws of Nahma,
In the turmoil and confusion,
Forth he might be hurled and perish.

[Öfkeyle çıktı yukarı,
Fırladı güneş ışığına doğru,
Açtı kocaman çenesini ve yuttu
Hiawatha'yı kanosuyla birlikte.

Karanlık çukurun en dibinden
Çıktı Hiawatha başüstü,
Kara nehirde yüzen bir kütük gibi
Hızla akan nehirde yukarı doğru,
Kendini zifiri karanlıkta buldu,
Yokladı etrafını çaresiz bir telaşla,
Ta ki, kocaman bir kalbin,
Zifiri karanlıkta çarptığını duyana dek.

Öfkeyle vurdu ona,
Yumruğuyla Nahma'nın kalbine,
Balıkların kralının ürpertisini,
Hissetti tüm sinirlerinde ve damarlarında,
Sonra emniyete alıp bağladı Hiawatha
Huş ağacından yapılmış kanosunu çaprazlama
Nahma'nın çenesinin girdabından oluşan
Kargaşa ve keşmekeşte ölmemek için.]

§ 538 Kahramanın bu eylemi, adeta tüm dünyaya yayılmış bir mittir. Kahraman teknesiyle denize açılır, deniz canavarıyla savaşır, onun tarafından yutulur, ısırılarak parçalanmaya ya da ezilmeye karşı dayanır[85] (dayanma ya da ayakla ezme motifi), "ejderha balina"nın içine girince hayati organlarını bulur ve onları keser ya da tahrip eder. Canavarın ölümü genellikle kahramanın içeride gizlice bir ateş yakmasıyla gerçekleşir; kahraman, ölümün bedeninde gizlice yaşamı, doğan güneşi yaratır. Balık bu şekilde öldürülür, "kuşların yardımıyla" karaya vurur ve kahraman böylece tekrar gün ışığına kavuşur.[86] Kuş, bu noktada bir

[85] "Geçen bulutları yutması gibi keşmekeşin/Salla anahtarı, uzaklaştır kendinden onları!" (*Faust*, II. Bölüm, 1. Perde, s. 317).

[86] Burada örnek olarak Rata efsanesine değineceğim (Frobenius, *a.g.e.*, s. 64-66): "Teknenin elverişli rüzgârda okyanus üzerinde rahatça yol aldığı bir gün, Nganaoa bağırdı: 'Ey Rata, burada okyanustan çıkan korkunç bir düşman var!' Bu, kocaman bir istiridyeydi. Bir kabuğu

RESİM 100. Matuta, bir Etrüsk pietà'sı.

yandan güneşin yeniden çıkması, anka kuşunun yeniden doğması anlamındadır, öte yandan kuşlar, hava yaratıkları, yani ruhlar, daha doğrusu doğumda yardım eden doğaüstü melekler (kuş yaratıklar) olarak "yardımsever hayvanları"ı işaret eder. Doğum

---

teknenin önünde, diğeri arkasındaydı ve gemi iki kabuğun tam ortasında duruyordu. Korkunç istiridye her an ikiye kapanabilir ve tekneyi ağzında parçalayabilirdi. Ama Nganaoa bu olasılığa karşı hazırlıklıydı. Uzun mızrağını kapıp çabucak hayvanın gövdesine sapladı, hayvan kabuklarını kapatmak yerine hemen denizin dibine daldı. Bu tehlikeyi atlattıktan sonra yollarına devam ettiler. Ama bir zaman sonra daima uyanık olan Nganaoa'nın sesi tekrar duyuldu: 'Ey Rata, okyanusun derinliklerinden yine korkunç bir düşman çıktı.' Bu seferki, dev dokunaçlarıyla tekneyi sararak parçalamaya hazırlanan, güçlü bir ahtopottu. Nganaoa bu kritik anda mızrağını kaparak ahtopotun gövdesine sapladı. Dokunaçlar gevşeyerek aşağı sarktı ve ölü canavar okyanusun yüzeyinde sürüklenerek uzaklaştı. Yine yollarına devam ettiler, ama onları büyük bir tehlike daha bekliyordu. Cesur Nganaoa günün birinde haykırdı: 'Ey Rata, burada dev bir balina var!' Canavarın ağzı kocaman açılmıştı, alt çenesi teknenin altında, üst çenesi tepesindeydi. Balina birkaç saniye içinde onları yutacaktı. Bunun üzerine "ejderha öldüren" (*the slayer of monsters*) Nganaoa, mızrağını ikiye böldü ve balina onları yutacağı anda iki çubuğu düşmanın gırtlağına sapladı, hayvan böylece çenesini kapatamadı. Nganaoa çabucak büyük balinanın ağzından içeri atladı (*Kahramanın Yutulması*) ve hayvanın karnını araştırdı, bir de ne görsün? İçeride, balık tutarken bu canavar tarafından yutulan annesi Vaiaroa ve babası Tairitokerau oturuyordu ... kehanet yerine gelmiş, yolculuk amacına ulaşmıştı. Oğullarını karşılarında gören Nganaoa'nın anne ve babasının sevinçleri büyüktü. Artık kurtulacaklarından emindiler. Nganaoa da intikam almaya kararlıydı. Hayvanın gırtlağına sapladığı çubuklardan birini çekip aldı – bir tanesi hayvanın ağzını açık tutmaya yeterdi, böylece Nganaoa anne ve babasını hayvanın karnından çıkarabilirdi. Nganaoa ateş yakmak için kullanacağı çubuğu ikiye böldü. Babasına, ateş çıkana dek çubuğun alt tarafını yerde tutmasını söyledi (*Ateş yakma*), kendi de çubuğun üst tarafını iki eli arasında döndürdü. Alev çıkmaya başlayınca ateşe üfleyerek hayvanın karnındaki yağlı bölümleri ateşle ısıtmaya koyuldu (*Kalp*). Acıyla kıvranan canavar karaya doğru yüzerek yardım aradı (*Deniz Yolculuğu*). Kıyıya ulaşır ulaşmaz (*Karaya Çıkmak*) baba, anne ve oğul can çekişen hayvanın ağzından karaya çıktılar (*Kahramanın Doğuşu*...)." (Krş. şema, *a.g.e.*, s. 354 (§ 309).

sırasında mitsel olarak genellikle tanrısal haberciler görünür vaftiz analığı ve babalığı geleneğinde bu hâlâ sürmektedir (İsviçre Almancasında: Götti ve Gotte!*) Sudan kanatlanarak uçan kuşun güneş sembolü (etimolojik olarak) şarkı söyleyen kuğuda korunmuştur. "Kuğu," güneş ve sesler gibi, "sven" kökünden türemiştir.[87] Bu eylem yeniden doğum ve yaşamı anneden çekip alma,[88] yanlışlıkla yaşlı bir kadın olarak dünyaya gelmiş olan bir siyahi efsanesinin söylediği gibi, böylece ölümün sonsuza dek yıkıma uğratılması anlamına gelir. Efsanedeki yaşlı kadın deri değiştirirken (çünkü eskiden insanlar yılanlar gibi deri değiştirerek gençleşirlerdi) dalgınlıkla yeni derisi yerine eskisini tekrar giyer ve bu yüzden ölür.

§ 539 Deniz canavarıyla ya da balıkla savaşmanın ne anlama geldiği kolayca görülür: Bu, benlik bilincinin, bilinçdışının ölümcül kuşatmasından kurtulma savaşıdır. Canavarın karnında yakılan ateş buna işaret eder. Bu, bilinçdışının karanlığına karşı yapılmış, kötülükten koruyucu bir büyüdür. Kahramanın kurtuluşu aynı zamanda güneşin doğması, yani bilincin zaferidir. (RESİM 101)

§ 540 Ama bu tür kahramanlığın etkisi ne yazık ki kalıcı değildir. Kahramanın uğraşları sürekli yenilenmek zorundadır ve bu hep anneden kurtulma sembolü altında gerçekleşir. Hera'nın (iz süren anne olarak), Herakles'in başardığı büyük işlerin kaynağı olması gibi, Nokomis de Hiawatha'ya rahat vermez ve yoluna yeni zorluklar çıkarır, üstelik bunlar kahramanın belki alt edebileceği, ama yenik de düşebileceği ölümcül maceralardır. İnsan kendi bilinciyle birlikte bilinçdışının hedeflerinin ardına tekrar

---

* *Götti*: Dişi tanrı; *Gotte*: erkek tanrı –çn.

87 Krş. § 235.

88 Yeni Zelanda'ya ait Maui efsanesinde (Frobenius, *a.g.e.*, s. 66 vd) alt edilen canavar, Hine-nui-te-po'nun soyundan gelen yaşlı bir ninedir. Kahraman Maui, ona destek olan kuşlara şöyle der: "Küçük dostlarım, şimdi bu yaşlı kadının boğazından içeri süründüğümde gülmemelisiniz, ama içeri girip ağzından tekrar dışarı çıktığımda, o zaman sevinçle bana gülebilirsiniz." Daha sonra Maui gerçekten de uyumakta olan yaşlı kadının ağzından içeri girer.

tekrar geri düşer; libidosu onu yeni tehlikelere çağırana dek eylemsizliğin tembelliğine dalar; ya da varlığının zirvesinde geriye yönelik özlemin pençesine düşer ve böylece felç olur. Ama harekete geçip yasak olanın ya da imkânsız görünenin tehlikeli dürtüsünü izlerse ya mahvolur ya da kahraman olur. Kahramanı eyleme geçmesi için kışkırtan ve yoluna onu yere yıkacak zehirli yılanı koyan iblisin anası böyledir. Güneşin erguvan renginde battığı dokuzuncu fasılda Nokomis Hiawatha'ya şöyle seslenir:

> Yonder dwells the great Pearl-Feather,
> Megissogwon, the Magician,
> Manito of Wealth and Wampum,
> Guarded by his fiery serpents,
> Guarded by the black pitch-water.
> You can see his fiery serpents,
> The Kenabeek, the great serpents,
> Coiling, playing in the water...
>
> [Büyük inci-tüy,
> Büyücü Megissogwon oturur şurada,
> Zenginliğin ve Wumpum'un (deniz kabuğu)
> Manitu'su,
> Ateşli yılanları bekçilik eder ona,
> Kara, kuzguni suyla korunur.
> Ateşli yılanlarını görebilirsin onun,
> Adı Kenabeek olan
> Ve suda çöreklenerek oynaşan
> Büyük yılanları.]

§ 541 Batıda pusuya yatan tehlike, hiç kimsenin, en kudretli olanın bile kurtulamayacağı ölümdür. Bildiğimiz gibi büyücü, Nokomis'in babasını öldürmüştür. Şimdi o da babasının öcünü alması için oğlunu ona göndermektedir. Büyücüyle ilişkilendirilen sembollerin neyi simgeledikleri kolayca belli olur. Yılan ve su, anneye aittir. Yılan anneye özgü kayayı korurcasına ve savunurcasına sarar, mağarada yaşar, annenin ağacına sarılır, defineyi, gizli "hazine"yi korur. Karanlık su, Zülkarneyn'in balçık pınarı gibi, güneşin söndüğü ve yeniden doğmak üzere yok olduğu, ölümün ve oburca yutan annenin gece denizinin bulun-

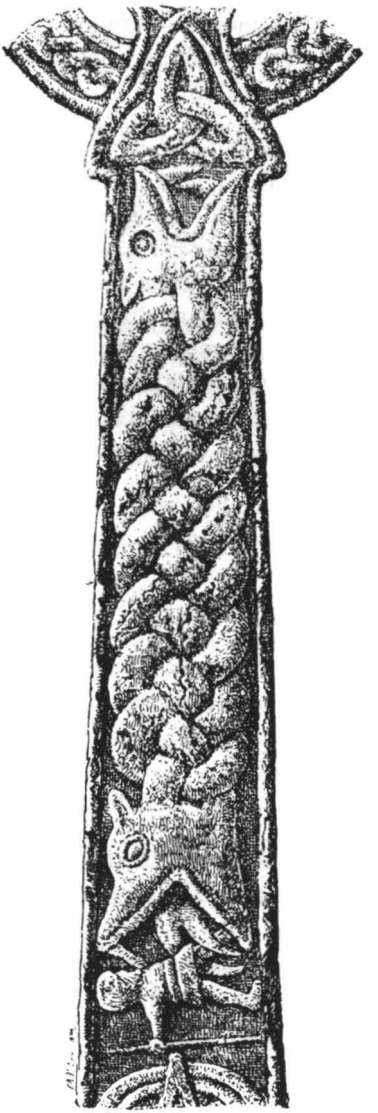

RESİM 101. Vidarr'ın Fenris kurduyla savaşı.
Gosforth'taki kilise avlusunda bulunan bir haçın rölyefi (Cumberland).

duğu yerdir. Hiawatha oraya doğru yola çıkarken ölüm suyunda kayığına yardımcı olması için yanına Mishe-Nahma'nın büyülü yağını (yani Siegfried'in ejderha kanı gibi, bir tür ölümsüzlük büyüsü) alır. Hiawatha önce büyük yılanı öldürür. Karanlık sulardaki "gece yolculuğu" şöyledir:

> All night long he sailed upon it,
> Sailed upon that sluggish water,
> Covered with its mould of ages,
> Black with rotting water-rushes,
> Rank with flags and leaves of lilies,
> Stagnant, lifeless, dreary, dismal,
> Lighted by the shimmering moonlight
> And by will-o'-the-wisps illumined,
> Fires by ghosts of dead men kindled,
> In their weary night-encampments.
>
> [Bütün gece yelken açarak,
> Bu durgun su üzerinde yol aldı,
> Köhneliğin küf kokusuyla kaplı olan,
> Çürümüş sazlıklardan kararmış,
> Zambaklarla ve yapraklarla dolu,
> Ruhsuz, cansız, hüzünlü ve karamsar,
> Ayın titrek ışıklarıyla parlayan
> Ve aldatıcı ışıklarla aydınlanmış,
> Göçüp gitmiş ruhların
> Gece kamplarında yaktığı bitkin ateşlerde.]

§ 542 Bu tanımlama ölüm suyunun karakterini açıkça gösterir. Çürümeye başlamış bitkiler biraz önce sözü edilen sarmalama-yutma motifine yöneliktirler. "*Rüya anahtarı Yagadevva*"da şöyle der:[89] "Rüyasında bedenine liflerin, sarmaşık bitkilerin ya da iplerin, yılan derilerinin, sicimlerin ya da ağların dolandığını gören kişi aynı şekilde ölür." Bu bakımdan daha önceki kanıtlara gönderme yapabilirim.

§ 543 Bu tanımlamada hiç şüphesiz söz konusu olan, yine büyücüyle, olumsuz bir baba figürüyle, daha doğrusu annedeki

[89] von Negelein (ed.), s. 177.

bir erkeksi ilkeyle temsil edilen, ayrıca Hiawatha'nın girişimine gizli bir *spiritus rector* [ruhsal rehber] gibi etki eden Nokomis'le, anneyle, yani kahramanın göğsündeki dişi bir ilkeyle özdeşleştirilen "korkunç anne"nin dünyasıdır.

§ 544 Kahraman, batı ülkesine ulaştığında savaşmak üzere büyücüye meydan okur. Korkunç bir savaş yapılır. Hiawatha güçsüzdür, çünkü Megissogwon yara almayan bir varlıktır. Akşam olunca Hiawatha dinlenmek üzere yaralı ve çaresiz bir halde, bir süreliğine geri çekilir:

> Paused to rest beneath a pine-tree,
> From whose branches trailed the mosses,
> And whose trunk was coated over
> With the Dead-man's Moccasin-leather,
> With the fungus white and yellow.
>
> [Dinlenmek için durdu, bir çam ağacının altında
> Dallarından yosunların parça parça sarktığı
> Ve gövdesi kaplanmış
> Ölü ādāmın deri makosenleriyle
> Beyaz ve sarı mantarlarla.]

§ 545 Bu koruyucu ağaç (ölünün mokasen derisiyle, mantarla) giyinik olarak tasvir edilmiştir. Ağacın bu antropomorfize durumu, ağaç kültünün hüküm sürdüğü her yerde önemli bir faktördür, örneğin Hindistan'da her köyün kendi kutsal ağacı vardır (RESİM 102) ve giydirilmiş olan bu ağaçlara insan gibi davranılır. Ağaçlar güzel kokan sularla merhemlenir ve üzerine tozlar dökülür, çelenklerle, giysilerle süslenir. İnsanlarda ölüme karşı koruyucu büyü olarak kulak delinmesi gibi, burada da kutsal ağaçlara aynı şey yapılır.

> "Of all the trees in India there is none more sacred to the Hindus than the... Aswatha (Ficus religiosa). It is known to them as Vriksha Raja (king of trees). Brahma, Vishnu and Maheswar live in it, and the worship of it is the worship of the Triad. Almost every Indian village has an Aswatha" etc.[90]

[90] *A.g.e.*, s. 257.

[Hindular için Hindistan'daki tüm ağaçların içinde...Aswatha'dan (*Ficus religiosa*) daha kutsal bir ağaç yoktur. Bu ağaç Vriksha Raja (ağaçların kralı) olarak bilinir. Brahma, Vişnu ve Maheswar onun içinde yaşarlar ve bu ağaca tapınma bu üçlü külte tapınmadır. Hemen hemen her Hint köyünde bir Aswatha bulunur.]

§ 546 Bize tanıdık gelen bu "köy ıhlamuru," burada açıkça anne sembolü olarak karakterize edilir: Üç tanrıyı içerir. O halde Hiawatha'nın dinlenmek için bir çam ağacının[91] altına çekilmesi düşüncesizce atılmış bir adım değildir, çünkü giyisisi bir ölüm kefeni olan anneye doğru gitmektedir. Canavar balinayla olan savaştaki gibi, kahraman da bilinçdışının eşdeğer eğilimleri ya da fikirleri olan "kuş yardımı"nı, yardım eden hayvanları, yani yardım eden anneyi temsil etme gereği duyabilir:

Suddenly from the boughs above him
Sang the Mama, the woodpecker:
"Aim your arrows, Hiawatha,
At the head of Megissogwon,
Strike the tuft of hair upon it,
At their roots the long black tresses;
There alone can he be wounded!"

[Ansızın altındaki dallardan
Şakıdı anne ağaçkakan:
"Nişan al okunla, Hiawatha,
Megissogwon'un başına,
Saç perçemlerinin arasına fırlat,
Uzun, siyah örgülerinin köküne,
Bir tek oradan alabilir yara.]

§ 547 Tuhaf bir şekilde, burada yardıma koşan anne olur. Ama besinleri gagasıyla ikizlerin ağzına sokan ağaçkakan da Romus ve Romulus'un "anne"si olmuştur.[92] Ağaçkakan farklı anlamını ağaçları gagalayarak delik açmasına borçludur. Roma efsane-

[91] Bilindiği gibi, çam ağacının söylediği anlamlı kelime "Minne-wawa!"dır.

[92] Kül Kedisi masalında minik kuş da annenin mezarı üstünde yetişen ağaca konarak yardıma gelir.

lerinde eski bir ülke kralı, kutsal ağacın sahibi ve hükmedicisi, aile babasının en eski simgesi olarak törenle kutlanması bu nedenle anlaşılır bir durumdur. Eski bir fabl, Circe'nin, kocası Kral Picus'u *picus martius*'a [kara ağaçkakan] çevirdiğini anlatır. Circe onu öldürür ve bir deniz kuşuna dönüştürür. Picus aynı zamanda orman cini ve Incubus'un[93] yanı sıra, geleceği gören varlık[94] olarak da yorumlanır. Picus eski dönemde genellikle Picumnus'la bir tutulurdu. Picumnus, Pilumnus'un* ayrılmaz eşlikçisidir ve ikisi de"infantium dii," yani Tanrı'nın çocukları adını almıştır. Pilumnus'un ayrıca yeni doğan çocukları orman cini Silvanus'un felaket getiren saldırılarına karşı savunduğu söylenir. Yardımcı kuş kahramana büyücünün saçının altındaki, yaralanabileceği tek yere nişan almasını öğütler. Burası, başının tepesinde, bugün hâlâ çocukların doğum teorilerinde yer alan mitsel fantezilerin gerçekleştiği yerdir. Hiawatha o noktaya üç ok atar[95] ve Megissogwon'u böyle öldürür. Sonra onu yaralanmaz yapan büyülü Wampum zırhını çalar; ölüyüyse suda bırakır.

On the shore he left the body,
Half on land and half in water,
In the sand his feet were buried,
And his face was in the water.

[Cesedi bıraktı kıyıda,
Yarısı karada, yarısı suda,

---

93 Roscher, *a.g.e.*, "Picus" maddesi, sütun 2496, 30.

94 Picus'un babası, açıkça gübre, pislik, dışkı anlamına gelen *stercus* kelimesinden türemiş olan *sterculus* ya da *sterculius* olmalıdır; aynı zamanda tarla gübresinin de mucidi olduğu söylenir. Anneyi yaratmış olan Ulu Yaradan bunu, daha önce tanıştığımız çocuksu yaratım yoluyla yapar. En Yüce Tanrı kendini tekrar doğurduğu annesini yumurtlar. Simyada *stercus*, *prima materia* [ilk madde] anlamındadır. Pilumnus, Roma mitolojisinde bir doğa tanrısıdır ve çocukların sağlıklı gelişmesine yardım eden Picumnus'un erkek kardeşidir –çn.

95 Spielrein'in hastası Tanrı tarafından başına, göğsüne ve gözüne üç darbe alır: "Sonra sadece ruhun dirilişi gerçekleşti." (*A.g.e.*, s. 376) Tibet'in Bogda Gezer Han efsanesinde güneş kahramanı onu yutan ve tekrar tüküren yaşlı iblisi okla alnından vurur. Bir Kalmuk efsanesinde kahraman okunu boğanın alnında bulunan "parlayan göz"e atar.

RESİM 102. Aydınlanma ağacı. Direk rölyefi. Barhut, Hindistan (İÖ 1. yy).

Ayakları kuma gömülmüş,
Yüzü suyun içine batmış halde.]

§ 548 Burada da durum, balık kralda olduğu gibi aynıdır, çünkü büyücü kendi adına, oburca yutan anneyi temsil eden ölüm suyunun simgesidir. Hiawatha'nın olumsuz baba suretinde, aynı zamanda ölüm getiren iblis olarak korkunç anneyi de alt ettiği büyük eylemini Minnehaha'yla düğünü izler. Hiawatha ancak kahramansı kaderinin gereğini yerine getirdikten sonra, yani bir yanda iblisin zaptedilemeyen doğasını insanın sahip olduğu güce dönüştürdükten, öte yanda benlik bilincini olumsuz anne baba suretindeki bilinçdışının ölümcül tehdidinden sonsuza dek kurtardıktan sonra insan varlığına dönebilir. Bu, iradeyi oluşturmak, onu özgürce kullanmak anlamına gelir.

§ 549 Daha sonrakiler arasında (on ikinci fasılda) şairin eklediği küçük bir fabla değinelim: Yaşlı biri, bir meşe kovuğunun içine

sürünerek kendini gençleştirir.[96] On dördüncü fasılda Hiawatha'nın yazıyı bulması anlatılır. Burada iki hiyeroglif işareti tanımlamakla yetineceğim:

> Gitche Manito the Mighty,
> He, the Master of Life, was painted
> As an egg, with points projecting
> To the four winds of the heavens.
> Everywhere is the Great Spirit,
> Was the meaning of this symbol.
>
> [Kudretli Gitche Manitu,
> Yaşamın ustası,
> Uçları gökteki rüzgârları gösteren
> Bir yumurta olarak resmedildi.
> Her yerde, her zaman varolan Büyük Ruh'tu,
> Bu sembolün anlamı.]

§ 550 Dünya, her şeyi kaplayan yumurtanın içindedir (RESİM 109); o, dünyayı doğuran dişidir ve bu sembolü hem Platon hem de *Vedalar* kullanmıştır. Bu ana her yerde var olan hava gibidir. Ama hava ruhtur: Dünyanın anası bir ruh, bir *anima mundi*'dir [dünyanın ruhu]. Bu simge aynı zamanda psikolojik olarak daima benliği işaret eden bir kuaternite* sembolüdür. Yani dünyayı kaplayan ve insanın kalbinde parmak çocuk olarak yaşayan[97] Atman'ın Hint düşüncesine uygun olarak en dış ve en iç olanı, en büyüğü ve en küçüğü tanımlar. İkinci işaret şöyledir:

> Gitche Manito the Mighty,
> He the dreadful Spirit of Evil,

---

[96] Annenin içine girmekle eşanlamlı olarak iç dünyaya gömülmek, geçirmek, delmek, kulak delmek, çivilemek, yılan yutmak vs.

* Dörtlülük unsuru. Tanrısallığın ya da benzer çoğunlukların kuaternite düşüncesi çeşitli kültürlerin tarihsel bağlamlarında bulunur. Örneğin Eski Ahit'teki Hezekiel'in vizyonunda dört canlı hayvan anlatılır. Rigveda'da Purusha'nın dört bölümünden söz edilir. Jung kuaternitede tanrısallığın arketip bir yapısını görür ve Hıristiyan geleneğinde de buna uygun düşünceler keşfetmeye çabalar –çn.

[97] Krş. Jung, *Psychologie und Religion* [*Psikoloji ve Din*], § 97.

As a serpent was depicted,
As Kenabeek, the great serpent.

[Kudretli Gitche Manitu,
Kötülerin korkunç hayaleti,
Yılan olarak tasvir edildi,
Büyük yılan Kenabeek olarak.]

§ 551 Kötülüğün ruhu, süregelen yaşam savaşında olduğu kadar bireyin başaracağı büyük işlerde engelleyici olarak yoluna dikilen, ölümcül yılan ısırığıyla bedene zayıflığın ve yaşlılığın zehrini akıtan korku, yasak ve düşmanlıktır; anneye esir olmakla, bilinçdışını ayrıştırmak ve yok etmekle tehdit ederek geriye yönelik her şeye çabalayandır. (RESİM 108 ve 118) Kahraman insan için korku, talep ve görevdir, çünkü ancak riske girmek korkudan kurtarabilir. Ve buna cesaret edilmediğinde, yaşamın anlamında bir şeyler parçalanır ve tüm gelecek önemini yitirerek umutsuzluğa, sadece sahte ışıkla aydınlanmış bir alacakaranlığa mahkûm edilir.

§ 552 On beşinci fasılda Hiawatha'nın en iyi dostu, yaşama sevincinin canlı örneği, güler yüzlü oyuncu ve şarkıcı Chibiabos'un kötü ruhlar tarafından kurulan pusu sonucu kırılan buzun içine düşüp boğulması anlatılır. Hiawatha uzun süre onun için yakınır ve en sonunda büyücünün yardımıyla onu tekrar geri çağırmayı başarır. Ama yeniden canlanan Chibiabos, artık bir ruhtan başka bir şey değildir ve ruhların dünyasının efendisi olmuştur. Bunu tekrar savaşlar izler ve ardından fiziksel enerjinin simgesi olan ikinci dostu Kwasind'in kaybı gelir. Bu olaylar, tıpkı Gılgamış Destanı'ndaki Ebani'nin ölümü gibi sonun ön işaretleridir. Yirminci fasılda kıtlık başgösterir ve Minnehaha'nın ölümü, ölüler ülkesinden gelen iki suskun ziyaretçiyle önceden bildirilir; yirmi ikinci fasılda Hiawatha batı ülkesine doğru çıkacağı ebedi yolculuğun hazırlıklarına başlar:

I am going, O Nokomis,
On a long and distant journey,
To the portals of the Sunset,
To the regions of the home-wind,
Of the Northwest-Wind, Keewaydin."

"One long track and trail of splendor,
Down whose stream, as down a river,
Westward, westward Hiawatha
Sailed into the fiery sunset,
Sailed into the purple vapors,
Sailed into the dusk of evening.
Thus departed Hiawatha,
Hiawatha the Beloved,
In the glory of the sunset,
In the purple mists of evening,
To the regions of the home-wind,
Of the Northwest-Wind, Keewaydin,
To the Islands of the Blessed,
To the Kingdom of Ponemah,
To the land of the Hereafter!

["Çıkıyorum artık, ey Nokomis,
Uzun, uzak bir yolculuğa
Günbatımının kapılarına,
Yerli rüzgârların bölgesine,
Kuzeybatı rüzgârları Keewaydin'e doğru...

Bir tek uzun, aydınlık izin ve yolun
Akıntısı boyunca yol aldı
Hiawatha bir nehir gibi aşağıya,
Batıya doğru, batıya doğru yelken açtı,
Ateşli günbatımlarına doğru,
Erguvan renkli buğulara doğru,
Yelken açtı akşamın alacakaranlığına.

Böylece koyuldu yola Hiawatha,
Sevgili Hiawatha,
Günbatımının görkeminde,
Akşamın erguvan sisleri içinde,
Kuzeyin yerli rüzgârı,
Keewaydin'e karşı.
Kutsanmışların adasına,
Ponemah'ın öte dünyadaki
Krallığına doğru.]

§ 553 Güneş, denizin onu sarmalayıp örten kucağından kendini kurtararak zaferle yükselir, öğle zamanı tepe yüksekliğini ve tüm zafer dolu eserlerini ardında bırakarak anneye özgü denize, her şeyi örten ve yeniden doğuran gecenin içine batar. (RESİM 11 ve 67) Bu, insanın kaderinin sembolik ifadesi olmayı şüphesiz en fazla hak eden ilk tablodur: Oğul, yaşamın sabahında anneden ve yurdundaki sürüden acıyla ayrılır ve en kötü düşmanıyla ilgili kendini uyararak, ama yine de onu içinde taşıyarak kendi uçurumuna duyduğu tehlikeli özlemin, kendi kaynağında boğulmanın, aşağıya, anaların dünyasına çekilmenin hayalini kurarak onun için belirlenmiş olan yüksekliğe ulaşma savaşı verir. Yaşamı, yok olmaya karşı verdiği sürekli savaş, sürekli pusuda bekleyen geceden zorla ve geçici olarak kurtulmaktır. Bu ölüm dış kaynaklı bir düşman değil, sessizliğe, derin huzura, bilinçli bir hiçliğe, varolma ve yok olma denizinin durugörülü uykusuna duyduğu kendi içsel özlemidir. Uyuma ve dengeye, felsefi derinliğe ve sanatsal "duyguya" olan en yüksek çabasına karşın ölümü, hareketsizliği, doygunluğu ve huzuru arar. Huzur ve barışın olduğu bu yerde Peirithoos* gibi fazla uzun kaldığı takdirde donuklaşır ve yılanın zehri onu belki de sonsuza dek felç eder. Yaşamak ve kendi yüksekliğine ulaşmak istiyorsa, savaşmak ve geçmişe duyduğu özlemden vazgeçmek zorundadır. Ve öğle zamanındaki tepe yüksekliğine ulaştığında, kendi yüksekliğine duyduğu sevgiyi de feda edecektir, çünkü onun için beklemek yoktur. Güneş de yeniden doğumun tohumları olan sonbaharın ürünlerine doğru ilerlemek için en büyük gücünü feda eder. Yaşamın doğal akışı genç insandan öncelikle kendi çocukluğunu ve öz anne babasına olan çocuksu bağımlılığı feda etmesini ister, böylece insan bilinçdışı ensestin bedensel ve ruhsal olarak zarar veren bağında tutuklu kalmaz. Bu regresif eğilim karşımıza dinler olarak çıkan büyük psikoterapist sistemler tarafından en ilkel basamaklardan başlayarak önlenir. Çocukluğun alacakaranlığından ayrıldıktan sonra özerk bir bilince çabalanır. Güneş ufkun buğusundan çözülür ve öğle konumunun

* Thesus'la birlikte Persephone'yi yeraltı dünyasından kaçırmaya çalışan Perithoos, Hades tarafından ölüler diyarında sonsuza dek kalmaya mahkûm edilir –çn.

en berrak açıklığına ulaşır.[98] Bu hedefe ulaştığında, güneş geceye yaklaşmak üzere tekrar batar. Bu kendi içinde, gittikçe azalan yaşam suyuyla alegorize edilebilecek bir şeyleri açığa vurur. Demek ki, insan kaynağa tekrar ulaşabilmek için gittikçe daha fazla eğilmelidir. Kendini zirvede hissetmeyen biri bu tür şeyleri pek isteyerek yapmaz. Özellikle içindeki bir şeyin bu hareketi izlemek istediği hissine kapıldığında, bu azalma eğilimine karşı bir direnç geliştirir, çünkü bunun ardında haklı olarak iyi bir şeyler olmadığını, aksine karanlık, kötücül ve tehlikeli bir şeyler gizlendiğini hisseder. İnsan bir kötüye gidiş sezer, bu eğilime karşı savaşır ve bilinçdışının baskı yapan karanlık akınına ve onun aldatıcı kutsal idealler, ilkeler ve iknalarla maskelenmiş, geriye yönelik ayartmasına karşı kendini savunur. Eriştiği yükseklikte bulunduğunu iddia ediyorsa, bilincini ve onun konumunu sürekli korumaya çabalamak zorundadır. Ama bu övgüye değer ve görünüşte sonu gelmez savaşın geçen yıllarla birlikte bir iç kuruluğuna ve katılaşmaya yönelttiğini deneyimleyecektir. İnançlar çalına çalına eskimiş plaklara, idealler donuklaşmış alışkanlıklara, coşkular otomatikleşmiş hareketlere dönüşecektir. Can veren suyun kaynağı kuruyacaktır. İnsan bunu kendi fark etmese bile olasılıkla çevresi fark eder ve bu da üzücü bir durumdur. İnsan en azından kendine karşı seyrek de olsa dürüst olup, enerjik bir hamleyle bir kez kendi içine bakmaya cesaret ederse, olasılıkla ihtiyaçlara, özlemlere, korkulara, can sıkıcı ve karanlık şeylere yönelik bir sezgiye yakalanabilir. Akıl bunlardan uzak durmaya çabalar, ama yaşam onun içine akmak ister. Kaderimiz belki bizi bundan korur, çünkü bir binanın sarsılmaz, taşıyıcı kolonları olmayı amaç edinmişizdir. Ama δαίμων [daimon] üstümüze yıkılır ve o zamana kadarki ideallerimize ve inançlarımıza, evet, çok iyi tanıdığımızı sandığımız kendimize karşı bizi hain ilan eder. Bu adeta bir felakettir, çünkü istenmeyen bir özveridir. Ama bu özveri isteyerek gerçekleştiğinde olayların akışı değişir. O zaman bu bir darbe, "tüm değerlerin değişmesi," bir zamanlar kutsal olan her şeyin yıkılması değil, aksine

[98] Krş. μεσουράνισμα ἡλίου: Zosimos'da erginlenen kişinin aydınlanmasının sembolü olarak güneşin öğle konumu (Berthelot, *Alch. Grecs* [*Yunan Simyacılar*], III. v'tn, s. 118'e dek).

bir değişim ve koruma anlamına gelir. Genç olan her şey bir gün eskir, tüm güzellikler solar, tüm sıcaklıklar soğur, her parlaklık söner ve her gerçeklik bayatlar ve sığlaşır. Çünkü tüm bu şeyler bir zamanlar bir biçim kazanmıştır ve tüm biçimler, dönüşmedikleri takdirde zamanın etkisine yenik düşer; eskirler, hastalanırlar, bozulurlar. Ama kendilerini dönüştürebilirler, çünkü bir zamanlar onları yaratan görünmez kıvılcım sonsuz yaratımın ebedi gücüne muktedirdir. Düşüşün tehlikelerini hiç kimse inkâr edemez, ama buna cesaret edilebilir. İnsan buna cesaret etmeyecektir, ama birinin cesaret edeceği kuşkusuzdur. İnmek zorunda olan biri bunu açık gözlerle yapmalıdır. Tanrıların anlamını değiştirenin kendisi kurbandır. Her inişin bir çıkışı vardır. Kaybolan biçimler yine biçimlenecektir, gerçek kalıcı olarak ancak kendini dönüştürdüğü, yeni tablolarda kendini bir kez daha kanıtladığı ve yeni dillerde, yeni tulumlardaki yeni şarap olarak algılandığı zaman geçerli olur.

§ 554 *Song of Hiawatha* [*Hiawatha'nın Şarkısı*] insan ruhunun bolca barındırdığı arketip sembol olanaklarını harekete geçirmek ve biçim oluşturmak için uyarmaya son derece elverişli bir malzeme içerir. Ama sonuçlar sürekli, bilinçdışının gölge dünyasından çıkan yeni sembol kılıflarıyla tekrar tekrar giydirilmiş aynı insani sorunları içerirler.

§ 555 Bayan Miller Chiwantopel aracılığıyla Wagner'in* Siegfried'i biçiminde sahneye çıkan başka bir kahramanı hatırlar. Chiwantopel monoloğunda şöyle bağırır: "Beni anlayan, bana benzeyen ya da kız kardeşim olacak bir ruha sahip olan biri yok." Bayan Miller buradaki duygunun, Siegfried'in Brünhilde için hissettiği duygularla en büyük benzerliği oluşturduğunu söyler. Bu benzetme bize Wagner'deki Siegfried'in Brünhilde'yle olan ilişkisine göz atma fırsatı verir. Bir Valkür olan Brünhilde'nin, Siegfried'in erkek ve kız kardeş arasındaki ensest ilişkiyle gerçekleşen doğumunu desteklediği bilinir. Sieglinde insan anney-

* Wagner'in İskandinav mitolojisinden uyarladığı *Nibelungen Yüzüğü* adlı operası. Eser, *Rheingold* (*Ren Altını*), *Die Walküre* (*Valküreler*), *Siegfried* ve *Götterdämmerung* (*Tanrıların Alacakaranlığı*) olarak dört bölümden oluşur –çn.

ken, Brünhilde sembolik anne, yani "ruhsal anne" rolünü üstlenir (anne imagosu), ama Hera'nın Herakles'e yaptığı gibi takipçi değil, yardımcıdır. Yardımlarıyla suçuna ortak olduğu ensest günahı, Votan yüzünden reddedilmenin nedenini oluşturur. Siegfried'in kız kardeş-eşten doğması onu Horus, tekrar doğan güneş, yaşlanan güneş tanrısının bir reenkarnasyonu olarak karakterize eder. Gerçi genç güneşin, tanrı insanın doğumu bir insanla gerçekleşir, ama bu insan kozmik sembolün taşıyıcısıdır. Böylece doğum ruhsal anne tarafından korunur; Sieglinde'yi kucağında çocuğuyla[99] doğuya doğru "gece yolculuğu"na çıkarır:

> Haydi ileri, acele et
> Dön doğuya!...
>
> Dünyanın en soylu kahramanını
> Besliyorsun, ey kadın,
> Koruyucu kucağında![100]

§ 556 Parçalanma motifi, Siegmund'un Siegfried için sakladığı parçalanmış kılıcında tekrar ortaya çıkar. Parçalanma eyleminden yaşam yeniden bir araya gelir (Medea mucizesi.) Demircinin parçaları bir araya getirmesi gibi, parçalanmış ölü de tekrar bir araya getirilir. (Bu benzerlik Platon'un *Timaios*'unda da bulunur: Dünyanın parçaları çivilerle birbirine tutturulur.) Rigveda 10:72'de dünyanın yaratıcısı Brahmanaspati bir demircidir:

> Lehimlendi bu dünya
> Soğuk demirci Brahmanaspati –[101]

§ 557 Kılıcın güneşin gücüne yönelik bir anlamı vardır. Peygamber İsa'nın ağzından bu nedenle kılıç, yani yaratıcı ateş, söz ya da Logos çıkar (RESİM 19) Rigveda'da Brahmanaspati dünya kurulmadan önceki yaratıcılık anlamına gelen dua sözcüğüdür.[102] Rigveda 10:31:

---

[99] Krş. Meryem'in Mısır'a kaçışı, Leto'nun takibi vs.

[100] *Die Walküre* [*Valküreler*], 1782. ve 1792. sayfalardaki satırlar. [Valküreler, İskandinav mitolojisinde Odin'in miğfer ve mızrakla silahlanmış, genç ve güzel bakire yardımcıları –çn.]

[101] Deussen, *Geschichte der Philosophie* [*Felsefe Tarihi*] I, s. 145.

[102] *A.g.e.*, s. 139.

Ve şarkıcıdan yayılan bu dua,
Dünyadan çok önce var olan bir inekti;
Bu tanrının kucağında birlikte oturan,
Evlatlık gibi korudular onu tanrılar.[103]

§ 558 Burada Logos inek, yani tanrılardan hamile kalan anne olur. Logos'un annedeki dönüşümünde, Thomas İncilinde kutsal ruha anne olarak seslenilmesinden farklı olarak şaşılacak bir şey yoktur, üstelik bir yandan kahraman için en büyük tehlikeyi oluştururken, öte yandan eylemlerinin ve yükselişinin en büyük kaynağı olan yine anne imagosudur. Kahramanın yükselişi ışığın yenilenmesi, bununla birlikte bilincin karanlıktan, yani bilinçdışının regresyonundan yeniden doğuşu anlamındadır.

§ 559 Takip etme motifi burada anneyle değil, aksine takipçinin baba olduğu Linos efsanesine ve diğerlerine uygun olarak Votan'la ilintilidir. Votan, Brünhilde'nin babasıdır. Kızının onunla olan ilişkisi tuhaftır: Brünhilde Votan'a şöyle der:

Votan'ın iradesiyle konuşuyorsun,
Bana istediğini söylüyorsun.
Kimim – ben?,
Senin iraden olamaz mıyım?

Votan:
–Kendime ancak ben öğüt veririm,
Seninle konuşurum...[104]

§ 560 Brünhilde, Votan'dan ayrılmış bir tür kol, Zeus'un Pallas Athena'sı gibi, onun kişiliğinin bir parçasıdır. Votan'ın elçisi ya da uygulayıcısıdır, yani Yahve'nin ya da Hıristiyan tanrının bir meleğine, "Ahura'nın gözü"ne ya da Perslerdeki iyi tanrı düşüncesi olan Vohumano'ya, Babil'deki (kader sözü) Nabu'ya ya da felsefi olarak dünyanın aklı ya da Logos'u olan tanrıların elçisi Hermes'e denktir. Asurlularda Logos rolünü ateş tanrısı Gibil üstlenir. Wagner'in Votan gibi savaşçı bir tanrının idaresini bir dişinin eline vermesi, Pallas Athena'daki Yunan örneğine karşın

[103] *A.g.e.*, s. 140.

[104] *Die Walküre* [*Valküreler*], 900-903 ve 907-908. satırlar.

tuhaftır. Buna benzer bir figür, Thomas İncilinde havari Thomas'ın şarkısını söylediği genç kız biçimidir:

> Genç kız, ışığın çocuğudur,
> Onda kralların gururlu parlaklığı durur,...
>
> Başındaki tahtta kral oturur,
> Ve altında oturan, onun tanrı yemeğiyle beslenir.
> Gerçek, onun başında durur,...
>
> Dili, kapı sürgüsü gibidir,
> İçeri girenleri geri iten.
> Ensesine merdivenler çıkar hemen,
> İlk dünya mimarıdır onu yaratan.
> İki eli mutlu sonsuzluğun korosunu bildircesine
> işaret eder
> Parmakları şehrin kapıları üzerindedir.[105]

§ 561 Thomas İnciline göre bu kız, "bilgeliğin anası"dır. Tersi olarak Thomas İncilinin bir Evharistiya duasında Kutsal Ruh da dişi suretinde ululanır:

> Gel, seçilmişlerin sırrını bilen;
> Gel, soylu savaşların tüm savaşlarına katılan, sen...
>
> Gel, dinginlik (sessizlik),
> Tüm yüceliğin büyük eylemlerini açığa çıkaran sen,
> Gel, gizli olanın örtüsünü açan,
> Ve gizemleri ifşa eden sen,
> Gel, kutsal güvercin,
> İkiz erkek çocukları doğuran sen;
> Gel, gizli ana;...[106]

§ 562 Bu Efharistiya ayini karakteristik bir anda, yani Thomas'ın "güzel bir kadın"ı, ona yıllardır eziyet eden "müstehcen" bir iblisten kurtardıktan hemen sonra yapılır. Bu herhalde tesadüf değildir, çünkü ilahinin, cinsel bir saplantının, dişi ruhun

[105] Hennecke (ed.), *Neutestamentliche Apokryphen* [*Yeni Ahit Apokrifleri*], s. 260.

[106] *A.g.e.*, s. 270.

olumlu özelliklerine dönüşerek onaylanmasıyla ilgili iyileştirici bir anlamı vardır.

§ 563 Kutsal Ruh'un "ilk söz," "tüm canlıların anası," yine Valentin düşüncesine göre, "yukarıdaki ananın sözü" olmasıyla ilgili optik düşünce Thomas İnciliyle örtüşür. Wagner'deki Brünhilde'nin, erkek tanrılara dayanan ve hepsi de erkek ruhunda, fazlasıyla saplantılı farklı bir varlığa yönelik bölünmeyi temsil eden birçok anima figüründen biri olduğu, bu malzemeden anlaşılır. Özerkliğe olan eğilimin birlikte getirdiği şey, animanın erkek bilincinin düşüncelerini ve kararlarını önceden tahmin etmesidir; öyle ki, erkek sürekli beklemediği ve görünüşte neden olmadığı durumlarla karşı karşıya kalır. Kendi entrikacı dişiliğinden bihaber olan tüm erkek kahramanlar gibi, Votan da bu durumdadır.

§ 564 Wagner şu tabloyu hayal eder:

> Votan'ın yakınması:
> Hiç kimse onun kadar
> Tanımadı en derin duygularımı;
> Hiç kimse onun kadar,
> Bilemedi isteklerimin kaynağını;
> O, dileklerimin
> Yaratıcı rahmiydi;
> Ve şimdi
> Kopardı o kutsal bağı – ![107]

§ 565 Brünhilde'nin günahı, Siegmund'u korumaktır. Ama bunun ardında ensest vardır: Bu da, kız kardeş-erkek kardeş çifti olan Siegmund ve Sieglinde'ye yansıtılmıştır; ama kendini gençleştirmek için kendi yarattığı kızıyla ilişkiye giren Votan, sembolik olarak babadır. Arkaik gerçek burada biraz kapalı tasvir edilir. Ama "Entkrist" efsanesinde, Deccal'ın babası olarak şeytan tarafından açıkça dile getirilir. Votan Brünhilde'ye öfke duymakta haklıdır, çünkü Brünhilde, İsis rolüne soyunmuştur ve oğulun doğumuyla birlikte gücü yaşlı olanın elinden almıştır. Votan oğul Siegmund'un kılığında gelen ölümün ilk saldırısı-

[107] *Die Walküre* [*Valküreler*], 1867-1874. satırlar.

nı geri püskürtür ve Siegmund'un kılıcını parçalar, ama kılıcı torunu yerden kaldıracaktır. Ve bu kaçınılmaz kadere sürekli yardım eden, gizli arzularının elçisi olan dişidir; kendi tutarsız karakterini tanımayı kendine yediremeyen Votan'ın çılgın öfkesi bu yüzdendir.

§ 566 Sieglinde hak ettiği üzere, Siegfried'i dünyaya getirirken ölür. Ancak bakıcı annesi[108] bu kez dişi değil, bir yeraltı tanrısı, sevgi yoksunu[109] bir cinse ait olan sakat bir cücedir. Mısırlıların yeraltı tanrısı, (Harprokrates'te biraz hüzünlü bir şekilde dirilmeyi kutlayan) Osiris'in sakat gölgesi, babasının öcünü alacak olan Horus'un eğiticisidir.

§ 567 Votan'ın uyku veren dikenle (*Edda*) büyülediği Brünhilde, bu arada bir dağın tepesinde sihirli uykuya dalmıştır.[110] Etrafı her türlü girişi engelleyen, ama aynı zamanda kahramanın yasak hedeflere olan ateşli isteğini de temsil eden, Votan'ın ateşiyle çevrilidir.[111] Ama Mime Siegfried'e düşman olur ve Fafner

---

[108] Grimm'de Siegfried'in bir dişi geyik tarafından emzirildiği efsanesinden söz edilir.

[109] Krş. Grimm, *Deutsche Mythologie* [*Alman Mitolojisi*] I, s. 314 vd. Mime ya da Mîmir, büyük bilgeliğin dev yaratığı, Aselerle [İskandinav mitolojisinde dişi tanrılar –çn] dost olan, "daha yaşlı bir doğa tanrısı"dır. Daha sonraki fabllarda orman hayaleti ve sanatçı bir demirci olarak ortaya çıkar. Votan'ın bilge kadına danışması gibi, Odin de bilgeliğin ve zekânın gizli olduğu Mîmir'in pınarına gider. Canı orada bir içecek istese de (ölümsüzlük içeceği) bir gözünü feda etmeden onu elde edemez. Mîmir'in pınarı açıkça anne imagosuna işaret eder. Anne ve cenin (cüce, yeraltı güneşi, Harprokrates) Mîmir'in pınarında yoğunlaşmıştır; pınar aynı zamanda bilgeliğin ve sanatın kaynağı olarak annedir. Cüce ve eğitici Bes'in Mısır ana tanrıçasına bağlanması gibi, Mîmir de anneye özgü kaynaktır. Barlach'ın oyunu *Der Tote Tag*'da [*Ölü Gün*] şeytani annenin "Kılkuyruk" adında bir ev hayaleti vardır. Bu, Bes gibi cüce kılıklı bir eşlikçidir. Bu biçimler mitolojik anima figürleridir. Animus biçimleri için: (Jung) *Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewussten* [*Benlik ve Bilinçdışı Arasındaki İlişki*] (§ 328 vd).

[110] Sihirli uyku, Homeros'taki *hieros gamos* ayininde de yer alır.

[111] Krş. Siegfried'in sözleri (2641-2650. satırlar):
Yakıcı ateşlerin arasından yakıyor göğsümü;

aracılıyla onun ölmesini ister. Burada Mime'nin dinamik doğası açığa çıkar: O, oğlunun yoluna zehirli solucanı koyan[112] korkunç annenin erkeksi temsilcisidir. Siegfried'in anne imagosuna olan özlemi, onu Mime'den uzaklaştırır.

Siegfried:

Defolsun iblis cüce!
Artık görmek istemiyorum onu.
Ama kim bilir annem nasıl görünüyordu?
Artık onu hayal edemiyorum!–
Dişi karacanınki gibi
Parlaktı mutlaka
Açık renk ışıldayan gözleri.[113]

§ 568 Siegfried, geçmişte ona "analık" eden "iblis cüce"den ayrılmak ister ve diğer anneye duyduğu özlemle yola çıkar. Doğa onun için de anneye özgü, gizli bir anlam kazanmıştır ("dişi karaca"); o da doğanın içinde annenin sesine ve anne diline özgü sezgiler keşfeder:

Siegfried:

Seni tatlı kuş!
Seni hiç duymamışım;
Bu ormanda mı yaşıyorsun? –
Tatlı cıvıltısını sanki anlıyorum!
Mutlaka bana bir şeyler diyor olmalı –
Yoksa– sevgili annemle ilgili bir şeyler mi?[114]

---

sana geldim;
ne çelik gömlek, ne zırh
gizlemiyor bedenimi;
artık alevler
kaynatıyor kanımı
büyüyen bir hararetle;
tüketen bir ateş
tutuşturuyor beni.

[112] Mağara canavarı korkunç annedir. (RESİM 108) Alman efsanelerinde kurtarıcı bakire sıklıkla yılan ya da ejderha olarak görünür ve bu kılıktayken öpülmesi gerekir; böylece ejderha güzel bir kadına dönüşür. Bazı bilge kadınlar balık ya da yılan kuyruğuyla da anılırlar. "Altın dağ"daki kralın kızı bir yılan olarak lanetlenmiştir. Dinkelsbühl ve Hahnkamm arasında yer alan Oselberg'te kadın başlı ve boynunda bir anahtarlık olan bir yılan yaşar. (Grimm, *a.g.e.*, II, s. 809 s)

[113] *Siegfried*, 1462-1470. satırlar.

[114] *A.g.e.*, 1482-1487. satırlar.

§ 569 Ama Siegfried kuşla konuşarak Fafner'i kandırır ve mağarasından dışarı çıkarır. Anne imagosuna duyduğu özlem, çocukluğuna ve insan anneye geri dönüp bakmak onu beklenmedik bir tehlikeye sokmuş, böylece anne derhal ölümcül bir ejderhaya dönüşmüştür. Siegfried bu şekilde bilinçdışının kötücül görünümünü, yani onun mağarada yaşayan orman canavarı kimliğindeki oburca yutan doğasını yakalar (RESİM 69 ve 70). Fafner bir hazine bekçisidir; mağarasındaki hazine yaşamın ve gücün kaynağıdır. Anne görünüşte oğulun libidosuna sahiptir (onu kıskançlıkla korur); aslında bu, kendinin bilincinde olmadığı sürece oğul için de böyledir.[115] Psikoloji dilindeki çevirisi şudur: Anne imagosunda, yani bilinçdışında "zor elde edilen değer" gizlidir. Bu sembolle anlatılmak istenen şey, mitolojinin sayısız sembolde dile getirdiği, yaşama dair bir sırdır. Bu tür semboller rüyalarda ortaya çıktığında, bununla kastedilen şeyin kişisel bütünlüğün bir merkezi, yani bilinçten ve bilinçdışından oluşan ruhsal bütünlük olduğu anlaşılır. Burada okuru, kişiye dair sembolün ayrıntılı bir biçimde işlendiği daha sonraki çalışmalarıma yönlendirmem gerek.[116] Fafner'le yapılan bu savaşın zaferini Siegfried efsanesi yeterince tasvir etmektedir: *Edda*'ya göre Sigurd, Fafner'in kalbini,[117] yaşamın merkezini yer. Ele geçirdiği gizleyici başlıkla Alberich'i bir yılana dönüştürür. Bu, deri değiştirme motifini, gençleşmeyi ima eder. Kimi zaman yeni doğan bebeklerin başında bulunan cenin zarı ("şans başlığı") da şans getiren bir başlık sayılır. Ayrıca Siegfried ejderhanın kanını içerek kuşların dilini anlar ve böylece bilgi sayesinde hükmedici bir konuma gelerek doğayla kendine özgü bir ilişki kurar. Özellikle hazineyi de kazanmış olur.

§ 570 *Hort*, Eski Yüksek Almancada "bir araya toplanmış ve korunan hazine anlamındadır. Gotçada ***huzd***, Eski Kuzey Al-

---

[115] Bu sorunla ilgili, anne kompleksinin kusursuz bir tasvirini yapan Barlach'a göz atılabilir (*a.g.e.*).

[116] Jung, *Psychologische Typen; Psychologie und Alchemie* [*Psikolojik Tipler; Psikoloji ve Simya*]; *Aion;* Wilhelm ve Jung, *Das Geheimnis der Goldenen Blüte* [*Altın Çiçeğin Sırrı*].

[117] *Edda*, I, s. 124.

mancada ***hodd***, Cermen dilinde ***hozda***, en eski Almancada ***kuzdho*** *–**kudtho**–* gizli olandır. Kluge'ye göre[118] ayrıca Yunancada κεύθω, ἔκυθον: ***bergen***, ***verbergen*** [gizlemek, saklamak], yine ***Hütte*** [barınak, sığınak, kulübe], (***Hut*** [koruma, saklama], hüten [korumak, saklamak], İngilizce ***hide*** [saklamak]) Cermen kökünde ***hud***, Hint-Avrupa dilinde ***kuth***'dur. (κεύθω ve κύσθος çukur, boşluk, dişil edep yeri olduğu şüphelidir). Prellwitz'e göre[119] Gotçada ***huzd***, Anglosakson dilinde ***hyde***, İngilizcede ***hide*** ve Hort κεύθω'dur. Whitley Stokes'a göreyse[120] İngilizcede ***hide***, Anglosakson dilinde ***hydan***, Kuzey Yüksek Almancada ***Hütte***, Latincede ***cûdo***: ***helm*** [miğfer], Sanskritçede ***kuhara*** (mağara), eski Keltçede ***koudo***: gizlemek, Latincede ***occultatio***'dur. Bu bağlamda Pausanias'ın söylediklerine de değinmek gerekir:

> Atina'da diğer adı Olympia olan, Gē dedikleri "kutsal bir mekân" (bir Temenos*) vardı. Buranın zemininde yaklaşık bir arşın genişliğinde bir yarık oluşmuştu; anlattıklarına göre Deukalion'un dönemindeki selden sonra burayı su basmıştı; bu yarığın içine her yıl balla yoğrulmuş buğday unu atılırdı.[121]

§ 571 Cenaze törenlerinde yılan ve fallus biçimi verilerek pişirilen hamur işlerinin uçurumlara atıldığını daha önce görmüş ve bunun toprağı dölleme seremonileriyle olan bağlantısını dile getirmiştik. Ölümcül tufan anlamlı şekilde yer çatlağında, yani yine annede gerçekleşmiştir, çünkü eskiden büyük ölümler genellikle anneden kaynaklanmıştır. Tufan, her şeye can veren ve doğuran suyun, Ὠκεανοῦ, ὅς περ γένεσις πάντεσσι τέτυκται

---

[118] *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache* [*Almanca Etimolojik Sözlük*], Hort maddesi.

[119] *Grieschische Etymologie* [*Yunan Etimolojisi*], κεύθω [çukur] maddesinde, s. 219.

[120] Fick, *Urkeltischer Sprachschatz, Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen* [*Eski Kelt Kelime Hazinesi, Hint-Avrupa Dillerinin Karşılaştırmalı Sözlüğü*] II, s. 89.

* Eski Yunan'da genellikle yüksek duvarlarla ya da sütunlarla çevrili kutsal alanlar –çn.

[121] Pausanias, I, *a.g.e.*, 18, 7, s. 42.

(her şeyin oluşum ilkesi olan okyanusun) yalın karşılığıdır.[122] Canın bağışlanması için adak olarak anneye ballı çörek sunulur. Roma'da da eski zamanda açılmış bir yer çatlağı olan lacus Curtius'un içine her yıl para atılır ve çukurun ancak Curtius'un şehit edilmesiyle kapanacağına inanılırdı. Curtius, Roma devletini tehdit eden tehlikeyi bertaraf etmek üzere yer çatlağından yeraltı dünyasına inmiş bir kahramandı. Oropos'taki* Amphiaraion'da** bulunan tapınakta şifalanmak isteyenler, iyileştikten sonra para bağışlarını Pausanias'ın sözünü ettiği kutsal kaynağa atarlardı:

> "Ama biri kehanet aracılığıyla bir hastalıktan iyileşmişse, kaynağa gümüş ya da altın para atmak âdettendi; çünkü Amphiaraos tanrı olarak bu kaynaktan çıkmıştır."[123]

§ 572 Oropos'taki bu kaynak, olasılıkla Amphiaraos'un da aşağıya indiği yer olmalıdır. Eskiçağda birçok Hades girişi vardı. Eleusis'te de Aidoneus'un genç kızları kaçırdığı zaman iniş çıkış olarak kullandığı böyle bir boğaz vardır. Ayrıca ruhların yeryüzüne çıkabildikleri kayalık uçurumlar da bulunurdu. Hermione'daki Chthonia Tapınağının arkasında bulunan Pluton'un kutsal bölgesinde, Herakles'in Kerberus'u yukarı çıkardığı bir darboğaz yer alır, yine aynı yerde bir "Acheron"[124] Gölü bulunur. Demek ki bu darboğaz, ölümün alt edildiği yere açılan giriştir. Atina'daki Aeropag darboğazı yeraltı varlıklarının yaşadığı yer olarak geçer.[125] Eski bir Yunan geleneği benzer düşüncelere işaret eder:[126] Bu geleneğe göre genç kızlar, bakirelik testi için zehirli bir yılanın yaşadığı bir mağaraya sokulurdu. Yılan onları ısırdığı takdirde, artık iffetli olmadıklarının bir işareti sayılır-

---

[122] *İlyada*, XIV:246.

* Eski Yunan'da, Attika yarımadasının kuzeyinde kalan bir yerleşim merkezi –çn.

** Oropos'taki kutsal bölge –çn.

[123] *A.g.e.*, I, 34, 4, s. 82.

[124] Rohde, *Psyche* I, s. 214. (Charon'un, üzerinde ölülerin ruhlarını taşıdığı Hades'teki nehir –çn.)

[125] *A.g.e.*

[126] Maehly, *Die Schlange im Mythus und Kultus der klassischen Völker* [*Klasik Halkların Mit ve Kültlerinde Yılan*], s. 13.

dı. Aynı motife 5. yüzyıl sonlarından kalma Romalı Silvester efsanesinde de rastlarız:

> Erat draco immanissimus, in monte Tarpeio in quo est Capitolium collacatum. Ad hunc draconem per CCCLXV gradus, quasi ad infernum, magi cum virginibus sacrilegis descendebant semel in mense cum sacrificiis et lustris ex cuibus esca poterat tanto draconi inferri. Hic draco subito ex improviso ascendebat et licet non egrederetur vicinos tamen aeres flatu suo vitiabat. Ex quo mortalitas hominum et maxime luctus de morte veniebat infantum. Sanctus itaque Silvester, cum haberet cum paganis pro defensione veritatis conflictum, ad hoc venit ut dicerenet ei pagani "Silvester descende ad draconem et fac eum in nomine Dei tui vel uno anno ab interfectione generis humani cessare..."[127]

§ 573 Aziz Peter rüyasında Silvester'e görünür ve yeraltı dünyasının bu kapısını vahiy örneğine göre zincirle kapatmasını önerir:

> "Ve gökten, elinde uçurumun anahtarıyla birlikte bir zincir bulunan, bir meleğin indiğini gördüm. Ejderhayı, şeytanın ta kendisi olan o yaşlı yılanı yakalayıp bin yıllığına bağlayarak uçuruma attı, sonra uçurumu kapatıp üzerini mühürledi."[128]

§ 574 Anonim bir yazar 5. yüzyılın başlarında kaleme aldığı *De promissionibus*[129] adlı yazıda, aşağıdaki benzer efsaneye değinir:

---

[127] Üzerinde Jüpiter tapınağının yer aldığı Tarpeia kayalıklarında dev bir ejderha yaşıyordu. Büyücüler, yeraltı dünyasına adak sunmak ve günahlarının kefaretini ödemek üzere her ay yanlarındaki günahkâr kadınlarla birlikte 365 basamak inerek dev ejderhayı beslerlerdi. Bu ejderha beklenmedik bir zamanda ansızın yukarı çıkardı, çıkmadığı zamanlarda bile çevredeki havayı soluğuyla kirletir, böylece insanların ölmesine, çocukların acı çekmesine neden olurdu. Aziz Silvester gerçeği savunmak adına dinsizlerle bu yüzden tartışmaya girince, dinsizler ona şöyle dediler: "Silvester, ejderhanın yanına in ve bir yıllığına da olsa, kendi tanrının adına, onun bu insan ölümlerine son vermesini sağla." (Duchesne, *Liber Pontificalis*, I, s. CIX, Cumont'tan alıntı: *Textes et monumentes* [*Metinler ve Anıtlar*] I, s. 351.)

[128] Vahiy 20:1 vd.

[129] Alıntı: Cumont, *a.g.e.*

"Apud urbem Romam specus quidam fuit in cuo draco mirae magnitudinis mechanica arte formatus, gladium ore gestans,[130] oculis rutilantibus gemmis[131] metuendus ac terribilis apparebat. Huic annuae devotae virgines floribus exornatea, eo modo in sacrificio dabantur, quatenus inscias munera deferentes gradum scalae, quo certe ille arte diaboli draco pendebat, contengentes impetus venientis gladii perimeret, ut sanguinem funderet innocentem. Et hunc quidam monachus, bene ob meritum cognitus Stiliconi tunc patricio, eo modo subvertit. Baculo, manu, singulos gradus palpandos inspiciens, statim ut illum tangens fraudem diabolicam repperit, eo transgresso descendens, draconem scidit, misitque in partes; ostendens et hic deos non esse qui manu fiunt."[132]

§ 575 Ejderhayla savaşan kahramanın onunla birçok ortak yanı vardır ve buna bağlı olarak, örneğin yaralanmamak, yılan ben-

[130] Krş. Vahiy 20, 3. (132) Kadınları deşen, zırhlı ejderha motifine Van Diemen's land'daki [Tazmanya] Oyster Bay [İstiridye Körfezi] kabilesine ait bir mitte rastlarız: "Bir kayanın deliğinde dikenli vatoz gizlenmişti, büyük, dikenli bir vatoz! Dikenli vatoz çok büyüktü, uzun bir zıpkını vardı. Bir delikten kadınları gözler, onların suya daldığını görürdü; onları zıpkınıyla deşip öldürür ve kaçırıp götürürdü. Kadınlar uzun süre ortada görünmezlerdi." – İki kahraman daha sonra canavarı öldürür. Ateş yakarlar ve kadınları tekrar hayata döndürürler. (Frobenius, *a.g.e.*, s. 77)

[131] İnsanoğlunun gözleri "alev" gibidir. (Vahiy 1:14).

[132] "Roma kenti yakınlarındaki bir mağarada kocaman bir ejderhanın görüldüğü söyleniyordu. Bu, ağzında kılıç bulunan, kıpkırmızı parlayan, mücevherden gözleri olan, yapay bir mekanizmaydı – tüyler ürpertici şekilde korkunçtu. Her yıl kurban olarak seçilmiş bakireler çiçeklerle süslenerek oraya gönderilirdi: Armağanlarını aşağıya taşıyan kurban kadınlar bir ejderhanın şeytani mekanizmasına bağlı merdiven basamaklarına bilmeden ayak bastıkları anda, öne doğru hızla savrulan kılıç darbesiyle deşilirler ve masum kanları bu şekilde akıtılırdı. O zamanlar yüksek tabakaya ait Stilico'nun yanında görev yapmasıyla tanınan bir keşiş, ejderhayı şu şekilde yok etmişti: Bir sopa yardımıyla ve eliyle her basamağı dikkatle, tek tek yoklayarak şeytani hileyi el temasıyla hemen keşfetmiş, söz konusu basamağı atladıktan sonra ejderhayı ikiye bölerek parçalara ayırmıştı. Böylece bunun gerçek tanrılar tarafından değil, insan eliyle yapılmış bir ejderha olduğunu kanıtlamıştı.

zeri gözlere sahip olmak gibi, onun birçok özelliğini almıştır. Çölde yılan tehlikesine karşı savaşan –similia similibus– İsa'nın kendini yılanla özdeşleştirmesi gibi (Yuhanna 3:14), ejderha ve insan da adeta kardeştirler. İsa yılan olarak "haçta" yüceltilecek, yani sadece insanca düşünen ve arzulayan, bu nedenle daima geriye yönelik çocukluğuna ve anneye özlem duyan, kendi geçmişine bakan insan olarak ölecektir. Bu ifade, binyıllara uzanan etkisi aracılığıyla insan ruhunun varlığına bir şekilde uygun düşen haça germe sembolünün psikolojik bir yorumundan başka bir anlama gelmez. Böyle olmasaydı, bu sembol çoktan unutulup giderdi. Bu kitabın her noktasında genellikle dinsel figürlerin psikolojisiyle uğraşmam gibi, burada da teolojik açıdan bakıyorum. Bunu özellikle vurgulamak istiyorum, çünkü başka bir açıdan kıyaslamaya olanak vermeyen biçimi birbirinin karşısına koyan kıyaslamalı çalışma tarzıma dair bir açıklama getiriyorum. Bu nedenle deneyimsiz birinin psikolojik alanlarda bu tür kıyaslamalarla karşılaşabilecek olmasını anlayabilirim. Buna karşın bilinçdışının fenomenleriyle fazlaca meşgul olan biri, bilinçdışı "ruh"un mantıklı kavramları ve ahlaki değerleri ne tür baş döndürücü akıl dışılıkla, şok edici densizliklerle ve zalimliklerle çiğnediğini bilir. Görüldüğü üzere bilinçdışı, bilinç gibi aynı yasalara riayet etmez; böyle yapmasaydı, ben de ona telafi edici işlev yakıştırması yapmazdım.

§ 576 İsa, kahraman ve tanrısal varlık olarak psikolojik açıdan aynı anlamdadır; en önemli ve asıl arketipin yansımasını temsil eder. (RESİM 114) Bu, işlevsel olarak iç dünyanın, yani kolektif bilinçdışının efendisi anlamına yakın düşer.[133] Kendisi bütünün bir sembolü olarak *coincidentia oppositorum*'dur [zıtların örtüşmesi] o halde ışığı ve karanlığı aynı anda içerir. (RESİM 103; RESİM 112). İsa figürlerinde arketiplere uygun olan zıtlıklar, bir yanda Tanrı'nın oğlunun ışığı, öte yanda şeytan olarak ayrışmışlardır. Zıtlıkların öğesel birlikleri, şeytanın Yahve ile olan başlangıçtaki birliğinde çok daha belirgindir. İsa'nın ve deccallerin ejderhasının ilk yakın teması, tarihte ilk ortaya çıkışların-

[133] Krş. (Jung) "Zur Psychologie östlicher Meditation" ["Doğu Meditasyonunun Psikolojisi Üzerine"], § 943 vd.

RESİM 103. Hezekiel'in vizyonu. Manerius İncili, Latince elyazması, Paris.

da ve kozmik anlamlarındadır[134] Deccal kavramında gizli olan ejderha efsaneleri kahramanın[135] yaşamına aittir ve bu nedenle ölümsüzdürler. Daha yeni olan mit biçimlerinde İsa ve deccal kadar hiçbir zıt çift birbirine bu denli yakın ve hissedilir olmamıştır. (Bu sorunun kusursuz tanımı için Merezhkovski'nin romanı *Leonardo da Vinci*'yi önerebilirim.) Ejderhanın sadece yapay olabileceği, yardımcı olabilecek mantıklı bir fikirdir. Böylece korkutucu tanrılar etkili bir şekilde değersizleştirilir. Şizofren ruh hastaları, bu mekanizmayı genellikle kötülüğe karşı koruyucu amaçlı kullanırlar ve şöyle söylerler: "Her şey oyun, her şey yapay oluşturulmuştur" vs. Bir şizofrenin şu rüyası ti-

[134] Krş. Bousset, *Der Antichrist in der Überlieferung des Judentums, des neuen Testaments und der alten Kirche* [*Yahudi Geleneğinde, Yeni Ahit'te ve Eski Kilise'de Deccal*].

[135] Kudüslü Cyrillus'un († 386) düşüncesi, İsa'nın fazlasıyla kahraman arketipi olduğunu gösterir. Ona göre İsa'nın bedeni şeytanın yuttuğu, ama tıpkı Yunus'u yutan balina gibi, sindirilemezliği nedeniyle tekrar kusmak zorunda kaldığı bir yemdir.

piktir: *Rüya gören kişi sadece gökyüzünü görebildiği, küçük bir penceresi olan, karanlık bir odada oturmaktadır. Ve pencereden gördüğü güneş ve ay sadece mumlu kâğıda çizilmiş, yapay resimlerdir.* Güneş ve ay, anne baba arketipinin tanrısal karşılıkları olarak psişik anlamda büyük bir güce sahiptirler ve kötülüğe karşı zayıflatılmaları gerekir, çünkü hasta zaten bilinçdışı tarafından fazlasıyla bastırılmış haldedir.

§ 577 365 basamak inmek güneşin seyrine, yani yine ölümün ve yeniden doğumun mağarasına işaret eder. Bu mağaranın gerçekten de yeraltındaki ölümün anasıyla bir ilişki içinde olması, Antakyalı tarihçi Malalas'ın[136] kayıtlarından kaynaklanmış olabilir. Tarihçi, bu kayıtlarda Diokletianus'un, Hekate'nin 365 basamak aşağı inen yeraltı mezarlığında erginlenen olduğundan söz eder. Semadirek Adasında bu tür mağara gizemleriyle ilgili törenler yapıldığı söylenir. Hekate gizemleri Roma'da 4. yüzyılın sonlarına doğru gelişmiştir; öyle ki, yukarıda sözü edilen her iki efsane de onların kültüne dayandırılabilir. Hekate[137] tam anlamıyla ürkütücü bir gece ve hayalet tanrıçası, bir karabasandır; at üstünde de tasvir edilir ve Hesiodos'ta binicilerin efendisi olarak geçer. Aristophanes'e göre, kanla şişmiş bir kabarcığa bürünmüş, iğrenç görünümlü bir hayalet olan Empusa'yı gönderen tanrıçadır. Libanius'a göre Aischines'in annesinin adı da Empusa'dır, çünkü ἐκ σκοτεινῶν τόπων τοῖς παισίν καὶ ταῖς γυναιξὶν ὡρμᾶτο (karanlık köşelerden kadınların ve çocukların üzerine saldırır).[138] Empusa'nın tuhaf ayakları vardır: Bir ayağı maden filizinden, diğeri eşek dışkısından oluşur. Hekate, Tralles'de* Priapos'un yanında görülür, Afrodisyas'ta da bir Hekate vardır. Sembolleri anahtar[139] ve uçları topuzlu kamçı,[140] hançer ve me-

[136] Cumont'tan alıntı; *a.g.e.*, s. 352.

[137] Krş. Roscher, *a.g.e.*, 1891. sütun, Hekate maddesi.

[138] Roscher, *a.g.e.*, Empusa maddesi, 1243. sütun.

* Aydın'ın antik adı –çn.

[139] *Faust*, II. Bölüm, Analar Sahnesi: Anahtar Hekate'ye Hades'in kapı bekçisi ve tanrısal anlamda rehber ruh kimliğini kazandırır. Krş. Janus, Petrus ve Aion.

[140] Korkunç annenin özellikleri: İştar "ata ... kamçı, diken ve topuzlu kırbaçla işkence ederek ölümcül acı çektirmiştir." (Jensen, *Gılgamesch Epos* [*Gılgamış Destanı*], s. 18)

RESİM 104. Üç biçimli Hekate, Roma.

şaledir. Ölümün anası olarak köpekleri ona eşlik eder. Bu köpeklerin anlamına daha önce ayrıntılı şekilde değindik. Hekate, Hades'in kapı bekçisi, üç biçimli köpek tanrısı olarak, Kerberus'la özdeşleşmiştir. Herakles aslında Kerberus biçimindeki tanrıçayı yenerek yeryüzüne çıkartmıştır. Hekate "Ruh ana" olarak insanlara deliliği ve uyurgezerliği musallat eder. Bu görüş bir bakıma anlamlıdır, çünkü ruh hastalıklarının büyük bölümü bilinçdışının istilasına ve bilincin taşkınlığına uygun düşen duyusal etkimelerden oluşur. Hekate gizemlerinde λευκόφυλλος denen ince bir dal kırılır. Bu dal bakirelerin iffettini korur ve ona dokunanı delirtir. Burada, anne olarak dokunulmasına izin verilmeyen kutsal ağaç motifini görürüz. Ancak bir çılgın bu tür bir şeye cesaret edebilir. Hekate, Empusa, Lamia ya da insan yiyen biçiminde, karabasan ya da vampir olarak görünür, yine "Korinth gelini" gibi güzel bir şekilde de ortaya çıkabilir. Hekate tüm erkek ve kadın büyücülerin anası, Medea'nın koruyucu tanrıçasıdır, çünkü bilinçdışından etki eden korkunç annenin gücüne karşı konulmaz. Yunan senkretizminde önemli bir rol oynar: Yine ἑκάτη, "uzağı vuran" ya da "kendi iradesine göre vuran" adını da alan, böylece yine yenilmez gücüne tanık olduğumuz Artemis'le birleştirilmiştir. Artemis köpekleri olan avcı tanrıçadır, Hekate de gecelerin vahşi avcısıdır. Apollon'la adları (ἕκατος, ἑκάεργος) aynıdır. Hekate'nin yeraltı annesi olarak Brimo'yla, yine Persephone ve hepsinin annesi olan yaşlı Rhea'yla özdeşleştirilmesi kolayca anlaşılır. Anne anlamı nedeniyle doğuma yardımcı olan Ilithyia ile birleştirilmesi de öyledir. Hekate doğum tanrıçası (κουροτρόφος), hayvan mevcudunu çoğaltan tanrıça ve evlilik tanrıçasıdır. Orpheus anlamında Aphrodite ve Gaia, hatta dünyanın ruhu olarak dünyanın merkezinde yer alır. Bir değerli taş[141] üzerinde, başında haç taşırken görülür. (RESİM 105). Suçluların cezalandırıldığı direklere ἑκάτη denirdi. (Roma Triviası olarak) üç yol ağızları, yol ayrımları ya da dört yol ağızları Hekate'ye adanmıştı. İdam edilmiş kişilerin ceset-

[141] *Arch. Zeitung* [*Arkeoloji Gazetesi*], 1857. sütun. 99. Alıntı: Roscher, *a.g.e.*, Hekate maddesi, 1909. sütun.

RESİM 105. Semadirekli Hekate. Gnostik değerli taş.

leri yolların birleştiği ya da kesiştiği yerlere atılırdı; kurban birleşim noktasında gerçekleşirdi. Yolların "birbirini kestiği," birbirinin içine geçtiği ve böylece karşıt olanların birleşmesini ifade ettiği yerler, aynı zamanda birleşimin nesnesi ve örneği olarak annenin de yeridir. Yolların birbirinden "ayrıldığı," vedanın, ayrılmanın, bölünmenin olduğu yerde annenin işaretleri olan dölyolu ve yarık da bulunur; bu aynı zamanda annede yaşanan şeyin, yani ayrılık ve vedanın da bir örneğidir. O halde bu yerde verilen bir kurbanın anlamı şu olabilir: Her iki anlamda annenin gönlünü almak. Gē'nin Temenos'u, yer çatlağı ve kaynaklar, "genellikle herkesin önünden sessizce geçip gittiği"[142] ve Herakles'in Kerberus'u ballı çörekle sakinleştirmesi gibi, kendi bedeni yerine obolus'unu* ya da adak (πελανοί) olarak sunduğu, ölümün ve yaşamın kapıları olarak kolayca yorumlanabilir.[143] Kastalia kaynağının bulunduğu Delphi yarığı da güneş kahramanı Apollo'nun yendiği yeraltı ejderhası Python'un yaşadığı yerdir. Hera tarafından kışkırtılan Python, Apollo'ya hamile olan Leto'nun peşine düşer; ama Leto daha önce yüzer ada Delos'ta ("denizde gece yolculuğu") daha sonra Python'u öldürecek olan çocuğunu doğurmuştur.

---

[142] *Faust*, I. Bölüm. Krş. § 417.

* Yunan parası drahminin altıda biri, gümüş metelik –çn.

[143] Krş. Melk [Avusturya] Bakire Meryem İlahilerinin (12. yy) semboliği: "Azize meryem/kapalı kapılar/Tanrı kelamının açılması–/mühürlü pınarlar,/mühürlü bahçeler,/cennetin kapıları." Aynı sembolik erotizmde de bulunur: "Bakire kızlar, sizinle birlikte/gül bahçenize geleyim mi,/zarif ve yumuşak, kırmızı güllerin olduğu yere/ve yanında yaprakları sallanan bir ağacın,/altında basamak bulunan/serin bir pınarın olduğu yere."

Hierapolis'te (Edessa) tapınak tufanın açmış olduğu bir yer çatlağının üzerine inşa edilmiştir, yine Kudüs'teki tapınağın temel taşı Hıristiyan kiliselerinin genellikle mağaralar, oyuklar ya da kaynaklar vs üzerine inşa edilmesi gibi, büyük çukuru örter.[144] Mithra mağaralarında[145] ve anlamlarını efsanevi kovalamacalar yerine ölü kültüne borçlu olan[146] diğer Hıristiyan yeraltı mezarlarında, aynı motife rastlarız. Ölüleri kutsal yerlere ("ölülerin bahçesi"ne, kemeraltlarına, yeraltı mezarlıklarına) gömmek, bu defnetme türüyle bağlantılı olarak yeniden dirilme umuduyla bedeni anneye geri vermek anlamına gelir. Mağarada yaşayan ve oburca yutan anneyi temsil eden ejderhanın gönlü, eskiden insan kurban edilerek, daha sonraları doğal armağanlarla hoş tutulmuş olmalıdır. Atinalıların yeraltı dünyasının kapısında bekleyen üç başlı canavarı, cehennem köpeğini sakinleştirmek için ölünün yanına μελιτοῦττα (Sicilya dilinde μᾶζα: Ballı çörek) verme âdetlerinin nedeni budur. Doğal armağanların yerine geçen bedel, olasılıkla Charon için verilen *obolus*'tur. Bu nedenle Rohde onu Mısır'ın çakal başlı tanrısı Anubis'in[147] karşılığı olarak ikinci bir Kerberus gibi görür. (RESİM 65) Köpek ve yeraltı yılanı özdeştir. Tragedya yazarlarında Erinyeler* hem köpek hem de yılandır; Typhon ve Ekidne adlı canavarlar, Hesperid ejderhası Hydra'nın, yine Gorgo (krş. RESİM 39), Kerberus köpekleri Orthos ve Skylla'nın[148] anne ve babasıdır. Yılanlar ve köpekler hazinenin koruyucularıdır. Yeraltı tanrısı olasılıkla mağarada yaşayan bir yılandı ve πελανοί'la (adak çöreği) besleniyordu. (RESİM 106) Geç dönemdeki Asklepieia'da kutsal yılanlar artık neredeyse

---

[144] Herzog, *Aus dem Asklepeion von Kos* [*Kos Asklepeionundan*], s. 219 vd. [Asklepeion: Sağlık tanrısı Asklepios anısına inşa edilmiş olan şifa evleri –çn.]

[145] Mithra kültünün kutsal yerleri, olanaklar elverdiği ölçüde yeraltı mağaralarıydı, ama genellikle mağaralar taklit de edilirdi. Hıristiyan mezarlıklarının ve yeraltı kiliselerinin de aynı anlama sahip olmaları mümkündür. (RESİM 66)

[146] Krş. V. Schultze, *Die Katakomben* [*Yeraltı Mezarları*], s. 9 vd.

[147] *Psyche* [*Ruh*] I, s. 306. Herzog'taki diğer kanıtlar: *A.g.e.*, s. 224.

* Alekto, Megaria ve Tisiphone adındaki üç intikam tanrıçası –çn.

[148] *A.g.e.*, s. 225.

RESİM 106. Yılan tanrıya verilen kurban.
Sialesi'den (Eteonos) bir kutsama rölyefi. Boeotia.

görünmüyordu, yani olasılıkla sadece figür olarak varlık gösteriyorlardı.[149] Bu yerlerde sadece, içinde yılanın yaşadığı söylenen delikler vardı. Buralara πελανοί konurdu, daha sonra Obolus atıldı. Kos'taki tapınakta bulunan kutsal mağara dikdörtgen bir çukurdan oluşuyordu ve üzerinde dört köşeli bir delik bulunan taş bir kapak vardı; bu donanım hazine saklama amacına uygundur: Daha sonraları bu yılan deliğinden, para atma ve kiliselerdeki "sadaka sandığı" âdetleri türemiş, mağaralar "hazine yerleri"ne dönüşmüştür. Asklepios tapınağındaki bir buluntu ve Ptolemais'teki* Hygieia, bu gelişmenin arkeolojik verilerle birebir örtüştüğünü gösterir:

> "Bu, çöreklenmiş duran, boynu yukarı dikilmiş, granitten bir yılan. – Kıvrımlarının ortasında kullanılmaktan aşınmış, en fazla 4 cm çapında bir madeni paranın atılabileceği büyüklükte, dar bir yarık var. Alt yüzeyin kapak olarak tasarlandığı ağır taş parçasını kaldırmak için, yanlarında delikler bulunuyor."[150]

§ 578 Yılan burada hazinenin koruyucusu olarak bulunmaktadır. Ana rahminde ölme korkusu onu yaşam hazinesinin ko-

[149] Ancak kutsal yılanlar gösteriler ve başka amaçlar için beslenirdi.

* Bugün İsrail'in kuzeyinde kalan, Akdeniz kıyısındaki Akka kenti – çn.

[150] Herzog, *a.g.e.*, s. 212 vd.

ruyucusu yapmıştır. Yılanın bu bağlamda gerçekten bir ölüm sembolü olması, ölen kişilerin ruhlarının, yeraltı tanrıları gibi, ölüm anasının krallığının sakini yılan olarak görünmesinden de kaynaklanır.[151]

§ 579 Bu sembol gelişimi, ilkel yer yarığının anne olarak anlamının, Hazine anlamına geçişini açıkça gösterir ve Kluge'nin önerdiği "Hazine"nin etimolojisine karşılık olabilir. κεύθω ait olan κεῦθος yeryüzünün en iç tabakası (Hades) anlamına gelir, Kluge'nin κύσθος koyduğu karşılık aynı anlamdadır: Çukur, ana rahmi. Ancak Prellwitz bu bağlamdan söz etmez. Buna karşın Fick[152] Kuzey Yüksek Almancada *hort*'a, Gotçada *huzd*'u, Ermenicede *kust*'u (karın, ana rahmi), Kilise Slavcasında *cista*'yı; Hint-Avrupa kökü olan *koustho-s*'a bağırsaklar, (karnın altı, oda, kiler odası) anlamına gelen Vedik dildeki *kostha*'yı (karnın alt bölümü) karşılık koyar.[153] Prellwitz κύσθος-κύστις'nin (ve κύστη) karşılığını mesane, torba; eski Hintçede *kustha-s* (bel çukuru), ayrıca κύτος (çukur, kubbe) κυτὶς (κυέω'nin küçük kutusu: hamileyim) olarak verir. Bu nedenle κύτος: oyuk, mağara, deri; κύαρ: delik; κύαθος: bardak; κύλα: göz altı çukuru; κῦμα: şişme, kabaran dalga, dalgadır. Temelde yatan Hint-Avrupa kökler[154] *kevo*: şişmek, güçlü olmaktır. Yukarıda sözü geçenlerden κυέω, κύαρ Latincede *cavus*, oyuk, kubbeli, çukur, delik; *cavea*, oyuk, ağıl, kafes, sahne ve toplanmak anlamındadır; yine *caulae*, oyuk, aralık, sınırlama, ahır;[155] *kuéyô*: eşik, kısmen *ku-*

---

151 Rohde, *a.g.e.*, s. 244.

152 *A.g.e.*, I, s. 28.

153 Ayrıca Latince *cuturnium*: *Vas quo in sacrificiis vinum fundebatur* (Kurban töreninde şarap konan kap).

154 Fick, *a.g.e.*, I, s. 424.

155 Krş. Herakles'in ahır temizliği. Ahır, mağara gibi bir doğum yeridir. Krş. İsa'nın doğduğu mağara ve ahır. (*Bkz.* Robertson, *Christ and Krishna* [*İsa ve Krishna*].) Bir Basuto efsanesinde de yine ahırda gerçekleşen doğumdan söz edilir (Frobenius, *a.g.e.*, s. 105 vd). Ahırda doğum hayvan fabllarında da geçer; örneğin kısır Sara'nın hamile kalma hikâyesi Mısır'da daha önce hayvan fablı olarak biçimlendirilmiştir. Herodotos'ta (*Tarih* III, 28, s. 19) şöyle der: "Bu Apis ya da Ephapos denen hayvan, bir cenin oluşturmak üzere artık hamile

eyonts, şişmek; *en-kueyonts*: hamile, ἐγκυέων: Latince *inciens*, yüklü, gebe demektir; karşılaştır. Sanskritçe *vi-çvàyan*: kabaran, şişen.[156]

§ 580 Kahramanın karanlık mağaradan dışarı çıkardığı hazine yaşamdır, kendisi içe kapanıklığın ya da regresyonun onu tıkmış olduğu bilinçdışının karanlık ana rahminden yeni doğandır. Bu nedenle Hindistan'da ateş getiren Matariçvan; "anada şişen" anlamına gelir. Kahraman, annede tutuklu kalmış ejderha ve ejderhayı yenmek için anneden yeniden doğacak olandır. (RESİM 107) Bu paradoks doğasıyla birlikte yılanla özdeştir. Yılan Philo'ya göre, tüm hayvanların içinde en ruhsal olandır, ateşin doğasına sahiptir, çabukluğu muazzamdır. Uzun yaşar ve derisiyle birlikte yaşını da çıkarıp atar.[157] Yılan gerçekte soğuk kanlı bir hayvandır, bilinçsizdir ve kendine özgüdür. Ölümcüldür, şifa gücü vardır, aynı şekilde kötü ve iyi cinlerin (Agatha cinlerinin), İsa'nın ve şeytanın sembolüdür. Gnostiklerde beyin sapının ve omuriliğin temsilcisi sayılır, bu da herhalde özellikle yansıtıcı ruhuyla örtüşmektedir. Beklenmedik zamanda, ansızın ortaya çıkan, acı verici ya da tehlikeli bir şekilde müdahil olan bilinçdışının korkutucu etkisini kusursuz şekilde temsil eder. Salt psikologem* olarak anlaşıldığında kahraman, bilinçdışının olumlu, elverişli eylemidir; buna karşın ejderha tam tersi olarak olumsuz ve elverişsiz bir eylemi, doğurganlık yerine yutmayı, yapıcı bir eylem yerine dar görüşlü bir çekingenliği ve yıkımı temsil eder. (RESİM 108; krş. RESİM 69 ve 88)

---

kalamayan bir inekten olma danadır. Mısırlılar gökten ineğin üzerine bir ışık geldiğini ve Apis'in böyle doğduğunu söylerler." Apis güneştir, işaretleri bu nedenle alında beyaz leke, sırtta bir kartal, dilin üzerinde bir böcektir.

[156] Bu bağlamda κῦρος da, güç, κῦριος hükümdar, Eski İran dilinde *caur, cur*, kahraman, Eski Hintçede *çura-s*, güçlü, kahraman olur. Ama bu ilişki şüpheli, daha doğrusu olanakdışı görülmüştür.

[157] Maehly, *Die Schlange in Mythologie und Kultus* [*Mitolojilerde ve Kültlerde Yılan*], s. 7.

* Çok eski bir arketipik, psişik yapı –çn.

RESİM 107. Kendi kendini yutan ejderha. Lambsprinck, *Figurae et emblemata* (1678).

§ 581 Psikolojik olarak her sıradışılık, içinde kendi zıtlığını barındırır ya da onunla yakın ve derin bir ilişki içindedir.[158] Evet, bu zıtlıktan adeta kendine özgü olan dinamiğini türetir. Gerektiğinde tersine işlemeyen kutsal bir âdet yoktur, bir durum ne kadar sıradışıysa, Enantiodromie'ları, yani zıttına dönüşleri o denli fazla beklenebilir. En iyi olan, genellikle şeytani sapkınlıkla tehdit edilir, çünkü kötüyü en fazla bastıran odur. Varlığın kendi içindeki zıtlıkla olan bu tuhaf ilişkisi, örneğin iyi, daha iyi, en iyisi gibi benzetmelerle dilde de kendini gösterir. *Besser* [daha iyi] iyi anlamındaki eski *bass* sözcüğünden türemiştir. Gerçi İngilizcede *bad* kötü demektir; ama olumlu karşılığı *better* [daha iyi] olabilir. Dilde hep yaşanan şey, mitolojide de yaşanır: Bir masalın yorumunda "tanrı"nın adı geçiyorsa, diğer yorumunda şeytan vardır. Ritüeller, orjiler ve gizemler, dinler

[158] Buna en iyi örnek, klasik Çin felsefesinin Yang ve Yin öğretisidir.

tarihinde ne sık ahlaksız safahatler haline gelmiştir![159] 19. yüzyıl başlarında tarikatçı bir kâfir, Kudas ayini hakkında şöyle söyler:

> "Kerhanelerinde şeytanın topluluğu bulunur. Orada adadıkları her adak, Tanrı'ya değil, şeytana adanmıştır; orada şeytanın kupasını kaldırmışlar, şeytanın masasına oturmuşlardır, yılanların başını emmiş,[160] tanrısız ekmekle beslenerek günahın şarabını içmişlerdir."

§ 582 Adı Unternährer olan bu adam,[161] kendini bir tür erotik tanrı olarak hayal eder; kendisiyle ilgili şöyle der:

---

[159] *Bkz.* Merezhkovski'nin Rus tarikatçılarıyla ilgili orji tanımı, *Peter der Grosse und sein Sohn Alexei* [*Büyük Petro ve Oğlu Aleksei*]. Vahşi bir cinsel karmaşayla sonlanan ve bu arada ensest ilişkilerin de yaşandığı, gece yapılan dinsel ayinleri içeren Anâhita ya da Anaïtis orji kültü Ali İllâhiya'da, "mum söndürenler"de, Yezidilerde ve Dushi [Afganistan'da bir kent] Kürtlerinde korunmuştur. (Spiegel, *Erânische Altertumskunde* [*İran Arkeolojisi*] II, s. 64 vd.) Başka kanıtlar için *bkz.* Stoll, *Das Geschlechtsleben in der Völkerpsychologie* [*Halkların Psikolojisinde Cinsel Yaşam*].

[160] Krş. Yılanı öpme; Grimm, *Deutsche Mythologie* [*Alman Mitolojisi*] II, s. 809 vd. Bu şekilde güzel bir kadın kurtarılır. Spielrein'in hastası şunları söyler (*a.g.e.*, s. 344 vd): "Şarap, İsa'nın kanıdır... Su onun tarafından da kutsanmalıdır ... diri gömülenden, üzüm bağı oluşmuştur. Bundan yapılan şarap kandır ... çocukluğun suyu filtrelenmelidir, çünkü Tanrı çocuklar gibi olacağımızı söyler. Kanla karıştırılabilen *sprema* suyu da vardır. Belki de bu, İsa'nın suyudur." Farklı düşüncelerin karışımı karakteristiktir. Wiedemann (*a.g.e.*, alıntı Dieterich, *Mithrasliturgie* [*Mithra Liturjisi*], s. 10) bir tanrıçanın göğsünden emilen sütle birlikte ölümsüzlüğün de emildiği Mısır düşüncesini doğrular. Kahramanın, Hera'nın göğsünden bir kez emerek ölümsüzlüğü elde eden Herakles mitiyle karşılaştırın.

[161] *Aus den Schriften des Sektierers Anton Unternährer. Geheimes Reskript der bernischen Regierung an die Pfarr- und Statthalterämter* [*Tarikat Üyesi Anton Unternährer'in Yazılarından, Bern Hükümetinin Rahiplik ve Kaymakamlık Makamına Verdiği Gizli Yanıt*], 1821. Bu metnin bilgisini Bay Rahip Dr. O. Pfister'a borçluyum.

"Siyah saçların, sevimli ve güzel yüzünle birlikte, ağzından çıkan sevimli sözler nedeniyle herkes seni severek dinliyor; genç kızlar seni bu yüzden seviyor."

§ 583 Devam eder:

"Siz, budalalar ve körler, görün, Tanrı insanı hem erkek hem de kadın olarak kendi suretinde yarattı, onları kutsadı ve onlarla konuştu: Verimli olun, çoğalın ve yeryüzünü doldurup onları kendinize tebaa yapın. Bunun için gerekli organlara en fazla onuru bahşetti ve onları çıplak olarak bahçeye koydu" vs.

"Artık incir yaprakları ve örtüler kaldırıldı, çünkü hepiniz Tanrı'ya döndünüz, çünkü Tanrı ruhtur ve Tanrı'nın ruhunun olduğu yerde özgürlük[162] vardır, oraya Tanrı'nın örtüsüz yüzünün şeffaflığı yansır. Tanrı'yı düşünür ve onun sizi yarattığı gibi, birbirinizden utanmadan çıplak kalırsanız, bu, Tanrı'nın mükemmelliği ve görkemi, Tanrımızın süsü olur."

"Bedenin doğurmaya yarayan organını yaşayan tanrının oğullarına ve kızlarına başka kim onurlu bir şekilde övmek ister?"

"Tanrı'nın giriş kapısı orada, Kudüs'ün kızının rahmindedir, tapınaktan içeri adil olanlar girecek, sunağa onlar gidecektir. Ve yaşayan Tanrı'nın oğullarının kucağındaysa üst bölümün su borusu bulunur, sopaya benzeyen bu boru tapınağı ve sunağı ölçmek içindir. Ve su borusunun altında İbrahim'in tohumlarını kendine almış Tanrı'nın işareti ve tanıkları[163] olarak kutsal taşlar dikilmiştir. "

"Tanrı ana rahmindeki tohumlarla birlikte, eliyle insanları resmeder. O zaman yaşayan Tanrı'nın kızlarının ana rahimleri ve ana evleri açılır; Tanrı kendisinden çocuk doğurtur. Yani Tanrı onların taşlarıyla çocukları uyandırır, çünkü tohumlar taşlardan gelir."

§ 584 Orjilerin zıtlıklarından oluştuğu halde, gizemlerin cinsel orjilere ne kadar kolay dönüşebileceği konusunda çok çeşitli örnek-

[162] Nietzsche (*Böyle Buyurdu Zerdüşt*, s. 79): "Size şu benzetmeyi yapıyorum: Şeytanlarını kovmak isterken bizzat bataklığa gömülenler az değildir!"

[163] Orijinal eşanlamlı söylemiyle; testis: testis ve tanık.

RESİM 108. Ejderhaya yenilmek. Vitruvius, *Mimarlık Üzerine* (1511).

ler veren bu hikâye öğreticidir. Bu tarikatçının, gizemlerde inançlı kişinin içine giren, onu dölleyen ve ruh veren, ama bunun yanı sıra fallik anlama sahip olan yılan sembolüne tekrar geri dönmesi karakteristiktir. Ofitlerin* gizemlerindeki törenler gerçek anlamda yılanla yapılır, hatta bu hayvanlar öpülürdü. (Krş. Eleosis mitinde Demeter yılanını okşama.) Daha modern Hıristiyan tarikatlarının cinsel orjilerinde bu öpücüğün önemli bir rolü vardır.

§ 585 Bir hasta şöyle bir rüya görmüştü: *Bir oyuktan ansızın fırlayan bir yılan, rüya gören kişinin genital bölgesini ısırır.* Bu rüya, hastanın psişik tedavinin doğruluğundan emin olduğu ve kendini anne kompleksinden kurtarmaya başladığı anda görülmüştü. Hasta, ilerleme kaydettiğini ve özgürce davranabildiğini hissediyordu. Ama ileriye yönelik hareket ettiğini hissettiği anda, anneye bağlı olduğunu da hisseder. Genital bölgedeki yılan ısı-

* Mısır'da yaşamış Gnostik okullardan biri –çn.

rığı (RESİM 122), Attis'in annesi yüzünden kendini hadım edişini hatırlatır. Bir kadın hasta, nevroz hastalığının nüksettiği bir dönemde şu rüyayı görür: *İçi kocaman bir yılanla doldurulmuştur. Sadece yılanın kuyruğundan bir kolun dışarı çıktığını görür. Onu tutmak ister, ama sürekli elinden kaçırır.* Bir başka kadın hasta, boynuna bir yılanın sarıldığından şikâyetçiydi.[164] Nietzsche bu sembolizmi yılan ve çobanın "yüzünde" kullanmıştır:

"Gerçekten de, bunun bir benzerini daha önce hiç görmemiştim. Gördüğüm; acıdan çarpılmış yüzüyle yerde kıvranan, hırıldayan, kasılan genç bir çobandı; ağzından kocaman, kara bir yılan sarkıyordu.

Şimdiye kadar bir yüzde hiç böylesine bir tiksinti ve renk solduran bir dehşet görmüş müydüm?[165] Çoban o ara uyuyor muydu? Yılan sürünerek ağzından içeri girmiş – ve onu ısırmış olmalıydı.

Elimle yılanı çekiyorum, çekiyorum: – boşuna!.. 'Kopar kafasını! Isır!' – Dehşetim, nefretim, tiksintim, merhametim, içimdeki tüm iyi ve kötü şeyler tek bir çığlıkla haykırıyor.

Etrafımdaki siz cesur kişiler ... o zaman gördüğüm bilmeceyi çözün bakalım, gösterin bana en yalnız kişinin yüzünü!

Çünkü o, geleceği önceden gören bir yüzdü: – O zaman simge olarak gördüğüm şey neydi? Ve bunları henüz yaşaması gereken kişi kim?

Peki, boğazından içeri yılan sürünen çoban kim? En ağır ve kara şeylerin boğazından içeri sürüneceği kişi kim?[166]

– Ama çoban, haykırışımın ona dediği gibi ısırdı; adamakıllı ısırdı! Yılanın başını uzağa tükürdü –: ve ayağa fırladı.

Artık ne bir çoban ne de bir insandı – gülen kişi dönüştürülmüş, aydınlanmış biriydi artık! Yeryüzünde şimdiye kadar hiç kimse onun gibi gülmemişti!

---

[164] Krş. Nietzsche'nin şiiri: "Ne diye kandırıyorsun kendini, kadim yılanın cennetiyle?" vs. (§ 459.)

[165] Nietzsche zaman zaman iğrenç hayvanlara karşı bir eğilim göstermiştir. Krş. Bernoulli, *Franz Overbeck und Friedrich Nietzsche* I, s. 166.

[166] Bu çalışmanın ilk bölümünde alıntıladığım Nietzsche'nin rüyası (§ 47, dipnot 1).

Ey kardeşlerim, insan kahkahası olmayan bir kahkaha duydum – ve ardından bir susuzluğa, hiç dinmeyecek bir özleme kapıldım.

Bu kahkahaya duyduğum özlem beni yiyip bitiriyor: Ah, böyle yaşamaya nasıl katlanacağım! Ve şimdi ölmeye nasıl katlanırım!"[167]

§ 586 Nietzsche'nin tanımladığı deneyim, yukarıda söylendiği biçimiyle şöyle yorumlanabilir: Yılan, bilinçdışı ruhsallığı temsil eder, bu tıpkı Sabazios gizemlerinde yılan tanrının, erginlenen kişinin koynundan içeri girmesi, yani Nietzsche'nin ποιμήν ya da ποιμάνδρης, ruhani lider ve vaiz olarak herhalde öncelikle onun fazla konuşmasını engellemek, ama sonra onu ἔνθεος Tanrı'nın varlığıyla doldurmak üzere ağızdan içeri sürünmesi gibidir. Yılan dişini çoktan geçirmiştir, ama korku daha hızlı ve şiddetlidir: Yılanın kafasını ısırır ve onu uzağa tükürür. Topuktan sokan yılanın başı ezilmelidir. Çoban yılandan kurtulduğu zaman kahkaha atmıştır; bedelini bilinçdışıyla ödediği için kontrolsüzce kahkaha atmıştır. Artık görünen köy kılavuz istemez – ama bunun sonucu da bellidir: "Zerdüşt"te Nietzsche'nin gülmek ve kahkaha atmaktan söz ettiği her yeri okuyun. Ne yazık ki daha sonra her şey, sanki Alman ulusu Nietzsche'nin vaazını dilemiş gibi gerçekleşmiştir.

§ 587 Bilinç, bilinçdışının karşısında korku hissettiğinde, bilinçdışı yılan biçiminde sokulur ve regresyonda durum genellikle böyledir. Ama bu telafiye ilke olarak razı olan kişi geri çekilmez, aksine içe kapanma yoluyla bilinçdışının karşısına dikilir. Ancak sorunun, Nietzsche'de sergilendiği gibi, çözümsüz olduğunu da itiraf etmek gerekir, çünkü hiç kimse bu koşullar altında bir çobandan bir yılanı dışarı kusmasını bekleyemezdi. Burada söz konusu olan, sık görülen can sıkıcı durumlardır; bu gibi durumlarda bedel kabul edilemez biçimde görünür ve an-

[167] *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, s. 233. Cermen miti Bernli Dietrich de bu tabloya aittir: Dietrich bir okla alnından vurulur ve okun bir parçası içeride kalır; bu nedenle ismi ölümsüz olur. Benzer biçimde, Hrüngnir'in taş baltasının yarısı da, Thor'un başında saplı kalır. Krş. Grimm, *Deutsche Mythologie* [*Alman Mitolojisi*] I, s. 309.

cak buna uygun bir imkânsızlıkla üstesinden gelinebilir. Bu tür bir durum, ilke olarak ve uzun süre bilinçdışına direnç gösterildiğinde ve böylece içgüdü bilince muazzam biçimde yabancılaştığında ortaya çıkar.

§ 588 Tarihi birçok kanıta göre içe kapanma yoluyla döllenilir, aşka gelinir, doğurulur ve yeniden doğulur. Hatta yaratıcı ruhsal işlevin bu tablosunun Hint felsefesinde kozmogonik bir anlamı bile vardır. Rigveda 10:121'e göre her şeyin bilinmeyen yaratıcısı, "yaratıkların efendisi" Prayapati'dir. Kozmogonik işlevi çeşitli Brâhmanlarda şöyle tanımlanmıştır:

> "Prayapati arzuladı: 'Kendimi çoğaltmak, türetmek istiyorum.' Sonra Tapas uyguladı, Tapas'tan sonra bu dünyayı yarattı."[168]

§ 589 Tapas kavramının çevirisi Deussen'e göre şöyledir: "Kendini kızıştırarak ısıttı,"[169] yani "kuluçkada kuluçkaya yattı" demektir, burada kuluçkadakiyle kuluçkaya yatan iki ayrı şey değil, bir ve aynıdırlar. Prayapati, Hiranyagarbha olarak kendini doğuran yumurta, kendi kuluçkasına yattığı dünya yumurtasıdır (RESİM 109): Yani dünyayı birçok kez doğurmak için kendi içine sürünür, kendi uterusu olur, kendini hamile bırakır. Prayapati içe kapanma yoluyla kendini yeni ve başka bir dünyaya dönüştürür. En uzak olanın kendiyle birleşmesi özellikle ilgi çekicidir. Deussen şöyle der: "...Tapas (ısı) kavramının sıcak Hindistan'da çabanın ve acının sembolü haline gelmesi gibi, tapo atapyata kavramı da kendini hadım etme kavramı üzerinde baskındır ve bu nedenle yaratımın, yaratıcının bir tür kendinden vazgeçme eylemi olduğu düşüncesiyle ilintilidir."[170]

§ 590 Kendi kuluçkasına oturmak,[171] kendini hadım etmek ve içe kapanmak, birbirleriyle yakın ilişkide olan kavramlardır. Ken-

---

[168] Deussen, *Geschichte der Philosophie* [*Felsefe Tarihi*] I, s. 181.

[169] *Sa tapo atapyata, a.g.e.*, s. 182.

[170] *A.g.e.*

[171] Mithra'nın *solo aestu libidinis* (sadece libidonun ısısıyla) gerçekleşen taş doğumu da bu bağlamda yine daha önce (§ 102, not 52) libido olarak tanıdığımız yaratıcı ilk sıcaklığın stoik düşüncesine aittir.

RESİM 109. Prayapati dünya yumurtasıyla. Hindistan.

di içinde derinleşme (introversiyon), bilinçdışının içine, aynı zamanda çileye girmektir. Brahman felsefesine göre dünya bu eylemlerden oluşmuştur, mistiklere göre bireyin yenilenelerek ruhsal anlamda yeni bir dünyaya yeniden doğması bu şekilde gerçekleşir. Hint felsefesi, Rigveda 10:129'da yazdığı gibi, aslında oluşumun içe kapanmadan kaynaklandığını kabul eder:

> Kabuğun içinde saklı olandı,
> Yakıcı acının gücüyle doğan.
> Her şey önce ondan oluştu,
> Tohum filizinin, sevginin[172] bilgisi olarak;–

[172] Kâma: Eros ve libido.

Bilgeler, hiç olmanın varlığının köklerini
Araştırarak buldular kalbin gücünde.[173]

§ 591 Bu felsefi görüş, dünyayı bir libido fışkırması olarak kavrar. Ruh hastası Schreber içe kapanarak bir şekilde dünyanın sonunu getirdiğinde, libidonun oluşumundan kaçınarak onu gerçekdışı yapan görüşle örtüşür.[174] Schopenhauer da öz iradenin dünyayı yaratan yanlış adımını reddetme (kutsallık, çilecilik) yoluyla feshetmek istiyordu. Goethe de şöyle dememiş miydi:

Yanlış iz üzerindesiniz
Şaka yaptığımızı sanmayın!
İnsan doğasının özü
Kalpte değil midir?[175]

§ 592 Dünyayı yenileyen, ölümü yenen kahraman, dünyayı yaratan, içe kapanma eyleminde kendi kuluçkasına oturan, kendi yumurtasını yutan, yaşamı tehdit ederek ölüme götüren zehirli ısırık, kendini yenen ve ertesi gün tekrar doğan gece olarak hep yaratıcı gücü temsil eder. Nietzsche'nin dili bu tabloyu tanıyor gibi:

Talihsizliğinin üzerinde daha ne kadar oturacaksın?
Unutma! Daha bana
Bir yumurta yumurtlayacaksın
Uzun süren perişanlığından oluşan
Bir sürüngen yumurtası.[176]

§ 593 Kahramanın kendisi yılandır, o kendinin kurbanı ve kurban edenidir; İsa bu nedenle haklı olarak kendini Musa'nın şifa

---

[173] Düzyazı olarak daha ayrıntılı şekilde çevrildiğinde, bu dizelerin anlamı şudur: "Böylece ondan, Kâma'nın başlangıcı gelişti." (Deussen, *a.g.e.*, s. 123) Kâma, libidodur. "Bilgeler, hiçliğin içinde var olanın köklerini anlayışla araştırarak kalpte buldular."

[174] *Denkwürdigkeiten eines Nervenkranken* [*Bir Ruh Hastasının Anıları*].

[175] *Gott und die Weit. Ultimatum* [*Tanrı ve Dünya. Ultimatom*], Toplu Eserler III, s. 102.

[176] *Ruhm und Ewigkeit* [*Şöhret ve Sonsuzluk*], Toplu Eserler VIII/1, s. 425.

RESİM 110. Agathodaimon yılanı. Antik değerli taş

yılanıyla kıyaslar (RESİM 23), Hıristiyan Ofitlerin kurtarıcısı bu nedenle bir yılandır. O, Agatho ve Kakodaimon'dur. (RESİM 110) Alman efsanelerinde kahramanın yılan gözlere sahip olduğu söylenir.[177]

§ 594 Kekrops* mitinde yılan ve kahramanın en eski kimliklerine dair belirgin izler bulunur: Kekrops yarı insan, yarı yılandır. İlkel basamakta olasılıkla Atina'nın kentsel yılanı olmuştur. Gömülmüş tanrı olarak Erechtheus gibi, yeraltında yaşayan bir yılan tanrıdır. Bakire tanrıçanın tapınağı olan Parthenon onun yeraltı ikametgâhı üzerine kurulmuştur. Daha önce kısaca değindiğimiz, Tanrı'nın deri değiştirmesi, kahramanın yılan doğasıyla yakın ilişkidedir. Daha önce Meksikalılardaki deri değiştirme seremonilerinden söz etmiştik. Mani dininin kurucusu olan Mani'nin öldürüldükten sonra derisinin yüzüldüğünden ve içinin doldurularak asıldığından söz edilir.[178] Asılmanın, yerine getirilmemiş arzuların ya da gergin bekleyişin ("yaklaşan acıda sallanmak ve korku çekmek") muallakta kalmasını ifade eden, açıkça bir sembol değeri vardır; İsa, Odin, Attis ve diğer-

[177] Grimm, *Deutsche Mythologie* [*Alman Mitolojisi*] III, s. 111. Yılan gözler: "*ormr î auga*; Sigurdr'un adı Ormr î Auga'dır."

* Attika'nın efsanevi ilk kralı –çn.

[178] Galatyalılar 3:27'de bilmeden bu orijinal tablo yansıtılır: "Çünkü vaftizde Mesih'le birleşen sizler, İsa'yı giyindiniz." Burada kullanılan ἐνδύειν (*induere*), içine sokmak, üstüne giymek, giyinmek anlamındadır.

leri bu nedenle ağaçlara asılmışlardır. Aynı ölüm, Alexander Ianneus'un (106-79) hüküm sürdüğü dönemde, bir Hamursuz Bayramı arefesinde, Yeşu bin Pandera'nın da başına gelmiştir. Bu İsa, sonraki Hıristiyanlıkla belli bir ilişkisi olan Essene tarikatının kurucusu olabilir.[179] Daha önceki İsa'yla özdeşleştirilen, ama İsa'dan sonraki ikinci yüzyıla kaydırılan Yeşu bin Stada da aynı şekilde asılmıştır. İkisi de güya asılmak gibi kansız olduğu için, önce taşlanma cezasına çarptırılmıştır. Uganda'daki tuhaf bir seremoniyle ilgili anlatılanlar bu nedenle önemli olabilir:

> "When a king of Uganda whished to live for ever, he went to a place in Busiro, where a feast was given by the chiefs. At the feast the Mamba clan was especially held in honour, and during the festivities a member of that clan was secretly chosen by his fellows, caught by them, and beaten to death whith their fists; no stick or other weapon might be used by the men appointed to do the deed. After death the victime's body was flayed and the skin made into a special whip... After the ceremony of the feast in Busiro, with its strange sacrifice, the king of Uganda was supposed to live for ever, but from that day he was never allowed to see his mother again."[180]

> ["Uganda'da bir kral sonsuza kadar yaşamak istediğinde Busiro'da kabile şefleri tarafından verilen bir şölene giderdi. Bu şölende özellikle Mamba klanına büyük saygı gösterilirdi. Şenlikler süresince bu kabilenin üyeleri gizlice aralarından birini seçer, onu yakalar ve kabile üyesi ölene kadar onu çıplak elleriyle yumruklarlardı; bu görevi icra etmekle görevlendirilmiş kişilerin herhangi bir sopa veya silah kullanmasına izin yoktu. Kabile üyesinin ölümünden sonra cesedin derisi yüzülür ve özel bir kırbaca dönüştürülürdü... Busiro'daki şölende garip bir kurban verilen bu törenden sonra, Uganda kralının sonsuza kadar yaşaması beklenirdi ama o günden itibaren annesini görmesine bir daha asla izin verilmezdi."]

---

[179] Krş. Robertson, *Evangelien-Mythen* [*İnciller-Mitler*], s. 123.

[180] Frazer, *The Golden Bough* [*Altın Dal*], IV. bölüm, s. 405.

§ 595 Kibele'nin oğul âşığı Attis'in karşılığı gibi görünen Marsyas'ın da derisi yüzülmüştür.[181] Bir İskit kralı öldüğünde, köleleri ve atları öldürülür, derileri yüzüldükten sonra içleri doldurulur ve tekrar yerleştirilip sergilenirdi.[182] Frigyalılarda baba-tanrının temsilcisinin öldürülüp derisinin yüzülmesi gibi, Atina'da da öküzler kesilir, derileri yüzüldükten sonra içleri doldurulur ve yeniden çifte koşulurdu. Tarlanın verimliliğinin canlandırılması bu şekilde kutlanırdı.[183]

§ 596 İlkbahar ekinoksunu (koç, boğa) sembolize eden Tanrı kahraman, kışın su seviyesinin düşmesini engeller ve batışa olan bilinçdışı özlem gibi, yazın en sıcak zamanının ötesinde batar. Ama kendiyle çekişme halindedir, bu nedenle batış ve son ona, yok olması için yoluna gizlice zehirli yılan koyan ürkütücü annenin kötücül bir buluşu gibi görünür. Ama gizem, yaşamın ölüme dönüşmesinde bir çelişki[184] ve uyumsuzluk bulunmadığını avuturcasına duyurur: ταῦρος δράκοντος καὶ ταύρου δράκων πατήρ[185] (Yılanın boğası, boğanın babası yılan).

§ 597 Nietzsche de bu gizemden söz eder:

---

[181] *A.g.e.*, s. 242.

[182] *A.g.e.*, s. 246.

[183] *A.g.e.*, s. 249. Deri yüzme motifiyle ilgili karşılaştırma için *Das Wandlungssymbol in der Messe* [*Ayinde Sembol Dönüşümü*] adlı çalışmama bakılabilir (§ 348).

[184] Başka bir çözüm arayışı da Dioskur motifi olarak görünür (RESİM 264). Dioskurlar birbirine benzeyen iki kardeştir: Biri ölümlü, diğeri ölümsüzdür. Bu motif Hint mitolojisinde, ayrıştırılamayan iki Açvin olarak karşımıza çıkar. Buna karşın *Shvetâshvatara-Upanişad* 4:6'da "bir ve aynı ağacı kucaklayan," yani kişilik ve kişilikdışı Atman olarak belirgin bir biçimde ortaya çıkar. Mithra kültünde Mithra babadır, Sol da oğul; ama ikisi ὁ μέγας θεὸς Ἥλιος Μίθρας, "büyük tanrı Helios Mithra" olarak yine birdir (Dieterich, *a.g.e.*, s. 68). Yani insan kendi ölümsüzlüğü içinde dönüşmez, aksine henüz yaşamın içindeyken her ikisidir, yani Ben ve Kendim'dir.

[185] Firmicus Maternus, *De errore profanarum religionum* [*Putperest Dinlerin Yanlışları*] XXVI, 1, s. 67.

Şimdi burada oturuyorum ...

Çünkü bu küçücük vaha tarafından yutuldum
– Esneyerek açtı tatlı ağzını...
Selam olsun, selam olsun balinaya,
Eğer her şeyi hoş kılıyorsa
Konuklarına!...

Selam olsun karnına,
Eğer bir vaha karnı kadar hoşsa...

Çöl büyüyor: Vay haline, içinde çöller gizleyenin!
Taş taşa sürtüyor, çöl yutuyor ve boğuyor.
Canavar ölüm kor kahverengi bakıyor
Ve *çiğniyor* –, hayatı çiğnemek onun...

Unutma, şehvetle tükenen insan:
Taş sensin – çöl, sensin, ölüm sensin...[186]

§ 598 Siegfried ejderhayı öldürdükten sonra endişeli düşünceler içindeki Votan'la karşılaşır, çünkü ilk anne Erda, onun yaşamını zayıflatmak üzere bir anlamda yoluna yılan koymuştur; Erda'ya şöyle der:

Gezgin:

En eskiyi bilen sen,
Sokuyorsun endişe dikenini
Votan'ın cesur kalbine:
Düşmanca sonun
Utanç korkusuyla
Doldurdu bilgin onu,
Korku onun cesaretini bağladı.
Dünyanın en bilge kadınıysan,
Söyle bana o zaman:
Tanrı endişeyi nasıl yener?

Erda:

Sen, dediğin
kişi değilsin!

[186] *Unter Töchtrn der Wüste* [*Çölün Kızları Arasında*], *Eserler* VIII, s. 104 vd.

§ 599 Anne, zehirli dikenle oğulun yaşama sevincini elinden almış ve adıyla bağlantılı olan gücünü çalmıştır. İsis'in Tanrı'nın adını öğrenmek istemesi gibi, Erda da şöyle söyler: "Sen, dediğin kişi değilsin." Ama "Gezgin," annenin ölümcül büyüsünü alt etmenin yolunu bulmuştur:

Tanrıların akıbeti
Korku vermiyor bana artık,
Bu benim arzum olduğundan beri!

En güzel Völsung'a*
Bırakıyorum mirasımı.

Tanrı'nın sonsuz hazzına
Boyun eğen ölümsüz gence.–[187]

§ 600 Bu bilge satırlar, aslında kurtarıcı düşünceyi içerirler: Zehirli solucanı yol üzerine bırakan anne değildir, aksine güneşin seyrini tamamlamasını, sabahtan öğlene dek yükselmesini ve öğleni geçtikten sonra akşama doğru devam etmesini isteyen, yaşamın kendisidir, güneş kendisiyle çelişkide değildir, aksine batışı ve sona erişi o da istemektedir.[188]

---

* Efsanevi bir Cermen ırkı –çn.

[187] *Siegfried*, 2088-2101, 2117-2119, 2126-2127, 2248-2249. satırlar.

[188] Aslan öldüren kahramanlar olarak Samson ve Herakles'in savaşta silahsız olmaları tuhaftır. (RESİM 38) Aslan yazın en sıcak döneminin sembolüdür ve bu, astrolojik olarak *domicilium solis*'tir [Güneş'in evi]. Steinthal'in (*Samson Efsanesi*, s. 133) buradaki muhakemesini aynen olarak aktarıyorum: "Güneş tanrısı yaz sıcağına karşı savaşıyorsa, o halde kendine karşı savaşıyor demektir; onu öldürürse, kendini öldürmüş demektir. – Ancak! Fenikeli, Asurlu ve Lidyalı kendi güneş tanrısının intihar ettiğini düşünür. Çünkü güneşin ısısını düşürmesini bir intihar olarak görür. Güneşin yazın en yüksek konumda olduğuna ve ışınlarıyla yaktığına inandığında, Tanrı kendisini yakıyor demektir, ama ölmeyecek, sadece gençleşecektir. ... Herakles de kendini yakar, ama alevlerin içinden Olymp'e yükselir. – Pagan tanrılardaki çelişki budur. Doğanın güçleri olarak insana hem iyi gelirler hem de zararlıdırlar. O halde iyilik yapmak ve kurtarmak için kendilerine

§ 601 Nietzsche'nin Zerdüşt'ü bu konuda öğreticidir:

"Kendi ölümümü övüyorum size, kendi rızamla ölümü, ben istediğim için bana gelen ölümü.

Peki, ne zaman isteyeceğim onu? –

Bir hedefi ve bırakacağı mirası olan biri, hedefine ve mirasına uygun düşen zamanda ister ölümü." [189]

§ 602 Nietzsche burada *amor fati*'yi* abartır ve üst insan hastalığına yakalanmış biri olarak kadere teslim olmak değil, onun önüne geçmek ister. Siegfried, Baba Votan'ı yener ve Brünhilde'ye ulaşır. Onda ilk gördüğü şey attır; sonra onda zırhlı bir erkek gördüğünü sanır. Uyuyan kişiyi koruyan zırhı parçalar. Onun bir kadın olduğunu görünce korkuya kapılır.

Serseme döndüm, aklım karıştı! –
Kurtulmak için kimi çağırayım,
Bana yardım edecek birini? –
Anne! Anne!
Beni düşün! –
Bu korku mu?
Ah, anne, anne!
Cesur çocuğun!
Bir kadın uykuya yatmış: –
Korkuyu ona o öğretti! –
Uyan! Uyan!
Kutsal kadın! –
Yaşamı böyle çekeceğim

---

karşı etki etmeleri gerekir. Doğal gücün her iki tarafı da farklı bir tanrıda kişileştiğinde, ya da sadece bir tek tanrısal kişilik olarak düşünüldüğü halde çift taraflı etkisi, yani hem iyileştiren hem de zarar veren tarafın her biri farklı bir sembol elde ettiğinde, çelişki körleşir. Sembol gittikçe özerkleşir ve sonunda kendisi tanrı olur; ilk tanrı kendine karşı etki oluşturur, kendini yok ederken, sembol sembole, Tanrı Tanrı'ya karşı savaşır ya da Tanrı sembolle birlikte savaşır. "Kahramanın silahı yoktur, çünkü kendisiyle savaşmaktadır.

[189] *A.g.e.*, s. 106.

* Nietzsche'nin eserlerinde sıkça kullandığı, *kader sevgisi* anlamında bir terimdir. Hayatın en üst düzeyde olumlanması demektir –çn.

En tatlı dudaklardan –
Ölüp gidecek olsam da!

§ 603 Bunu izleyen düette anne çağrılır:

Ey, beni doğuran
Ananın saadeti...

§ 604 Brünhilde'nin itirafı özellikle karakteristiktir:

Ah, dünyanın hazzı, biliyor muydun,
Seni ne çok sevdiğimi!
Sen benim duygularımdın,
Endişemdin!
Henüz yaratılmadan sen
Besledim seni özenle,
Henüz oluşmadan sen,
Henüz doğmadan sen,
Kalkanım korudu seni.[190]

§ 605 Baba Votan'la kız evlat – anima ilişkisi içinde olan Brünhilde burada açıkça sembolik olarak, yani ruhsal anlamda Siegfried'in annesi olur ve böylece oğul için anima simgesinin ilk taşıyıcısının anne olduğuna dair psikolojik kuralı doğrular. Siegfried bunu onaylarcasına şöyle der:

Benim annem böyle ölmemişti ki?
Yoksa Minnige sadece uyuyor mu?

§ 606 Önce anima ile özdeş olan anne imagosu, kahramanın dişi görünüşünü temsil eder. Brünhilde bunu ona şu cümlelerle açıklar:

Kendin, benim,
Beni mutlulukla seversen eğer.

§ 607 Brünhilde anima olarak anne, eş, kız kardeştir. Arketip olarak daha önceden vardır ve onu, Siegfried'i hep sevmiştir.

---

[190] Ölünün küllerini toprağın üzerinde kalkanla örtmek bir Etrüsk âdetiydi. – Alıntı: *Siegfried*, 2478-2482, 2496-2500, 2511-2516, 2542-2543, 2552-2559. satırlar.

Ah, Siegfried, Siegfried!
Zafer kazanan ışık!
Seni hep sevdim;
Çünkü Votan'ın düşüncesini
Hayal ettim sadece
Asla adını anmamam gereken
Düşünce,
Düşünmediğim,
Sadece hissettiğim,
Onun için kılıç salladığım,
Savaştığım, kavga ettiğim;
Onu düşünene karşı koyduğum,
Ve sadece hissettiğim! –
Onu sen çözebilirsin! –
Benim için sadece sana olan sevgiydi!

§ 608 Anima tablosu kendisiyle birlikte anne imagosunun başka görünümlerini, yani diğerlerinin arasında suyun ve dibe dalışın görünümlerini de ortaya koyar.

Siegfried:
Karşımda muhteşem bir su
Dalgalanıyor;
Tüm duyularımla
Sadece onu görüyorum,
Hoşça kabaran dalga:
Parçaladı tablomu,
Şimdi için için yanıyorum,
Kavurucu korla
Taşkın suda serinlemek için
Kendim olduğum gibi
Atlıyorum dereye:–
Ah, dalgaları
Mutlulukla sarıyor beni...

§ 609 Burada sözü edilen su, anneye özgü derinliği ve yeniden doğumun yaşandığı yeri, bununla birlikte olumlu ve olumsuz bakış açılarıyla bilinçdışını da temsil etmektedir. Ancak yenilenme gizeminin ürpertici bir doğası vardır. Bu, ölümcül bir

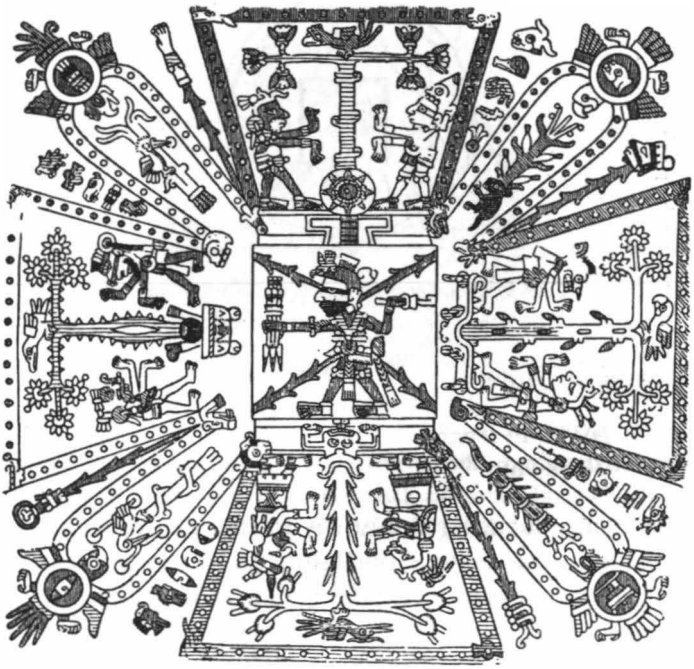

RESİM 111. Meksika kökenli dünya şeması. Bir Aztek elyazmasından.

kucaklaşmadır. Kahramanın korkuyu öğrendiği korkunç anneye yönelik iması, Brünhilde'nin (aslında ölüleri öteki dünyaya götüren dişi atın) sözlerinde karşımıza çıkar:

> Korkmuyor musun, Siegfried,
> Öfkeden köpürmüş kadından,
> Korkmuyor musun?

§ 610 Apuleius'un[191] *Başkalaşımlar* adlı romanındaki aşk sahnesinin orji karakterli *occide moriturus*'u [ölümü öldürmek] bize Brünhilde'nin sözleriyle yansır:

> Gülerek mahvet bizi –
> Gülerek yok et!

[191] I, s. 32.

RESİM 112. Kıptilerin Güneş'i ve Ay'ı merkez alan ve dünyanın dört köşesini temsil eden zodyakı.

§ 611 Ve şu sözlerde:

> Işıldayan sevgi,
> Gülen ölüm![192]

Yine aynı önemli zıtlık bulunur. Bu orji kavramı ve bu barbarca ölçüsüzlük, *mater saeva cupidinium*'un [arzunun yabanıl annesi] varlığını oluşturur ve kahramanın kaderini çizerler: Beklenmedik bir mutluluk kahramana destek olmalıdır, yoksa artan özgüveni daha ilk girişiminde yok olabilir. Anne-animası kördür, bu nedenle kaderi ne olursa olsun, er ya da geç, ama genellikle daha erken, onun mutluluğuna erişecektir. Siegfried'in kaderinde daha sonra yaşanacaklar, arketip kahramanlarınki gibidir: Tek gözlü uğursuz Hagen'in mızrağı yara alan yerine isabet eder. Tek gözlü kahraman oğul Votan, Hagen'in kılığında yere yığılır. Kahraman, erkeksi yaşamın ideal tipidir. Oğul, yaşamının kaynağı olan anneyi ardında bırakır, ama sonra onu tekrar bulmak, ana rahmine geri dönmek üzere, bilinmeyen bir özlem dürtüsü hisseder. Yaşam yolunda karşısına çıkan ve yükselişini engelleyen her tür engel, gizli şüphenin zehri ve yaşam enerjisini gerileterek felç eden korkunç anneden belli belirsiz izler taşır. Kahraman her zaferde gülümseyen sevgiyi – can veren anneyi – tekrar kazanır, bu tablo adeta müzikal figür, duyguların kontrpuanı olarak son derece basit ve dolaysız biçimde

[192] *Siegfried*, 2561-2562, 2565-2566, 2571-2590, 2738-2750, 2797-2799, 2818-2819, 2862-2863. satırlar.

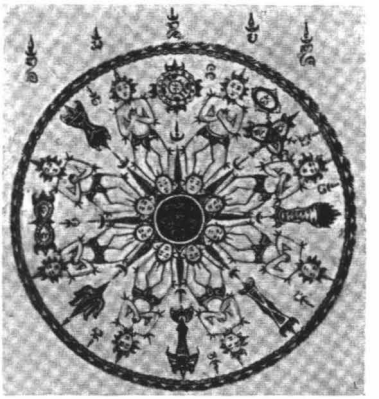

RESİM 113. Balililere ait tanrı çarkı.

aydınlatıcıdır. Ama özellikle mantıklı yapılanmış bir tasvir, entelektüel kişiye adeta üstesinden gelinemez bir zorluk gibi görünür. Bunun nedeni, kahraman mitinde bir parçanın bile anlaşılır olmayışı ve *–cum grano salis–** tüm biçimlerin değiştirilebilir olmalarıdır. Güvenilir ve sağlam olan, mitin varlığı ve diğer mitlerle açıkça benzerlikler oluşturmasıdır. Mitleri yorumlamak can sıkıcıdır ve bazı ayrıcalıkları olmasa, haklı olarak pek iyi gözle bakılacak bir iş değildir. Ancak daha önceki mit yorumcuları, sadece astronomik ve meteorit veriler gibi son derece şüpheli kerteriz noktalarının bilgisine sahip olma açısından biraz kıskanılacak bir konumdaydılar. Modern psikolojinin tüm mitolojilerin, yani rüyaların, rüya vizyonlarının, fantezilerin ve kuruntuların ana toprağını temsil eden psişik fenomenle ilgili bir alanla pratik olarak tanışması şüphesiz bir avantajdır. Burada sadece mit motiflerine yönelik birçok karşılık yoktur, ayrıca bu tür oluşumları, daha doğrusu oluşumların işlevsel içeriklerini canlı olarak gözlemlemek ve analiz etmek gibi paha biçilmez bir fırsat da vardır. Aslında rüyada biçimlerin aynı anlam çokluklarını ve görünüşteki sınırsız değiştirilebilirliklerini ortaya koyabiliriz. Ama öte yandan, yorumları biraz daha güvenilir bir şekilde biçimlendiren belli düzenlemeler ya da en azından kurallar

* (Lat.) "Tuz tanesiyle;" burada daha çok "Şüpheyle, kılı kırk yararak" anlamında –çn.

koyabilecek durumdayız. Böylece örneğin rüyaların aslında bilinç durumunu telafi ettiklerini, buna bağlı olarak orada eksik olan şeyi tamamladıklarını biliyoruz.[193] Rüyaların yorumu için önemli olan bu gerçek, mitler için de geçerlidir. Ayrıca bilinçdışının ürünlerinin araştırılması sayesinde mitsel motiflerle birlik oluşturan, fark edilebilir arketipik yapılar ortaya çıkar ve aralarında bazı biçimler *dominantlar* olarak anılmayı hak ederler: Burada söz konusu olan anima, animus, yaşlı adam, cadı, gölgeler, toprak ana vs gibi arketiplerin ve benliğin, çevrenin ve Kuaternite'nin, buna bağlı olarak dört "işlevin," benliğin ya da bilinçdışının görünümlerinin hâkim düzenidir (RESİM 103 ve 114). Bu biçimlerin bilgisinin mit yorumlarını önemli ölçüde kolaylaştırdığı ve aynı zamanda ait olduğu yere, yani ruhun temeline koyduğu açıkça ortadadır. (RESİM 111, 112 ve 113).

§ 612 Platon'un mağara alegorisiyle benzer biçimde, sadece yansımada görülen kahraman miti de böyle bilinçdışı bir dramadır. Kahramanın kendisi bu arada salt insanlıktan daha fazlasına sahip bir varlık olarak görünür. En başta kabataslak bir tanrı olarak karakterize edilmiştir. Psikolojik anlamda benliğin bir arketipi olduğu için tanrısallığıyla ilgili olarak benliğin gizemi, yani adeta bir tanrı olduğu ya da tanrısal doğaya ait olduğu söylenebilir. Homoousia* tartışmasının nedeni bu mitologemde bulunabilir, çünkü benliği ὁμοούσιος (benzeri olarak) ya da ὁμοιούσιος τῷ πατρί (babanın özdeşi olarak) olarak yorumlamak psikolojik açıdan son derece önemlidir. Homoousia'da karar kılmak psikolojik açıdan anlamlıydı. Çünkü bununla İsa'nın

---

[193] Bilinçdışı genel olarak bilinci *bütünleyici* olsa da bütünleyicilik yine de mekanik, bu nedenle açıkça önceden tahmin edilebilir bir karakter sergilemez, aksine zekice ve amaca uygun olarak davranır; bu nedenle telafi olarak yorumlanması daha doğrudur.

* Bu kelime ilk kez İznik Konsilinde, Arius'un öğretilerinin Mesih inancına zarar verdiğini düşünen İnanlılar Topluluğu önderleri tarafından dile getirilmiştir. Buna göre: Mesih, Baba'yla aynı öze sahiptir. Bunu açıklamak için kullanılmış ve büyük karmaşaya neden olan Grekçe *homoousios* (*homo* aynı; *ousios*: öz) kelimesi, Mesih'in Tanrı'nın kendisi olduğunu vurgulamak için seçilmiştir. İsa'nın "Ben ve Baba biriz" sözü bunun bir tanımı olabilir –çn.

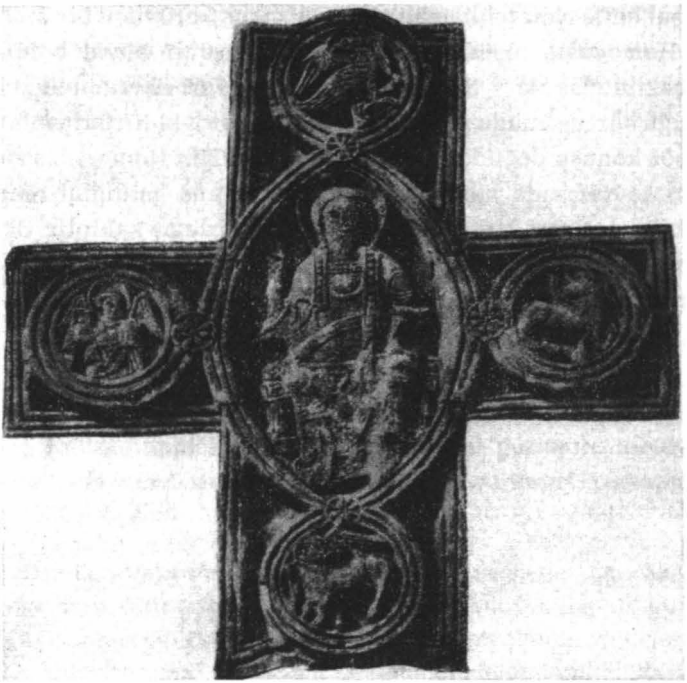

RESİM 114. İsa, İncil yazarları arasında. Rölyef.
Arles-sur-Tech Kilisesi, Doğu Pireneler (11. yy).

tanrısal özelliğe sahip olduğu iddia edilmiş oldu. Ancak din tarihiyle ve psikolojik açıdan kıyaslandığında, benliğin bir biçimidir. Benlik, psikolojik olarak bir tanrı imgesidir ve empirik olarak ondan ayırt edilemez. (RESİM 114) Bu nedenle her iki düşünceyle ilgili bir varlık birliği ortaya çıkar. Kahraman, insanın içindeki Tanrı dönüşümünün bir oyuncusudur; "Mana* kişiliği"[194] olarak tanımladığım olguya bir karşılıktır. Bunun, bilinç için büyük bir çekiciliği vardır, yani benlik kendini kahramanla özdeşleştirmenin çekiciliğine kolayca kapılır, böylece tüm sonuçlarıyla birlikte ruhsal bir enflasyon oluşur. Bu anlamda, kilisenin belli çevrelerinin "içsel İsa"ya karşı olan antipatisi anlaşılır bir durumdur; hatta bu, Hıristiyan Avrupalıları tehdit eden

* Burada, Sanskritçedeki "doğaüstü güç" anlamında –çn.

[194] Krş. *Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewussten* [*Benlik ve Bilinçdışı Arasındaki İlişki*], § 374 vd.

ruhsal enflasyon tehlikesine karşı alınmış koruyucu bir önlemdir. Homoousie düşüncesi Hint din felsefesinin büyük bölümüne hâkim olsa da[195] Hintliler uygun bir tanrı kavramına sahip olduğu sürece bunda pek tehlike yoktur, kaldı ki Hıristiyanlarda bu söz konusu değildir. Hıristiyanlık, benliğin Homoouise'sinin tanrı kavramında hangi değişiklik anlamına geldiğini realize edebilmek açısından çok daha az bir iç gözleme sahiptir. Okurlarım görünüşte kavranması zor olan bu düşünceler için beni mazur görsün. Bunları buraya eklememin nedeni, kahraman arketipinin gizemini doğru bir ışıkta incelemektir.[196]

[195] Kişilik ve kişilikdışı Atman'ın özdeşliği.

[196] Ayrıca *bkz.* Jung, *Psychologische Typen* [*Psikolojik Tipler*] (§ 338, Almanca baskı) ve *Über die Symbolik des Selbst: Aion* [*Benliğin Sembolği Üzerine: Aion*].

VIII. KURBAN[1]

§ 613 Kahramanlık dramasının gelişimini gözlemlemek üzere Miller'ın fantezilerine geri dönelim. Chiwantopel kederli ruh haliyle konuşur:

"'Dans ce monde entier, il n'y en a pas une seule! J'ai cherché dans cent tribus. J'ai vieilli de cent lunes depuis que j'ai commencé. Est-ce qu'il n'y en aura jamais une qui connaîtra mon âme? – Oui, par le Dieu souverain, oui! – Mais dix mille lunes croîtront et décroîtront avant que naisse son âme pure. Et c'est d'un autre monde que ses pères arriveront à celui-ci. Elle aura la peau pâle et pâles les cheveux. Elle conaîtra la douleur avant même que sa mère l'ait enfantée. La souffrance l'accompagnera; elle aussie cherchera – et ne trouvera personne qui la comprenne. Bien des prétendents voudront lui faire la cour, mais il n'y en aura pas un qui saura la comprendre. La tentation souvent assaillira son âme – mais elle ne faiblira pas... Dans ses rêves, je viendrai à elle, et elle comprendra. J'ai conservé mon corps inviolé. Je suis venu dix mille lunes avant sont époque et elle viendra dix mille lunes trop tard. Mais elle comprendra! Ce n'est qu'une fois, toutes les dix mille lunes qu'il naît une âme comme celle-là'! (Une lacune.) – Une vipère verte sort des broussailles, se glisse vers lui et le pique au bras, puis s'attaque au cheval, qui succombe le premier. Alors Chi-wan-to-pel au cheval: 'Adieu, frère fidèle! Entre dans ton repos! Je t'ai aimé

[1] Krş. § 464.

et tu m'as bien servi. Adieu, je te rejoins bientôt!' Puis au serpent: 'Merci, petite sœur, tu as mis fin à mes pérégrinations!'– Puis il crie de douleur et clame sa prière: 'O Dieu souverain, prends-moi bientôt! J'ai cherché à te connaître et à garder ta loi! Oh! ne permets pas que mon corps tombe dans la pourriture et la puanteur, et serve de pâture aux aigles!' Un volcan fumant s'aperçoit à distance, on entend le grondement d'un tremblement de terre, suivi par un glissement de terrain. Chi-wan-to-pel s'écrie dans le délire de la souffrance, tandis que la terre recouvre son corps: 'J'ai conservé mon corps inviolé. – Ah! elle comprendra! – Ja-ni-wa-ma, Ja-ni-wa-ma, toi, tu me comprends!'"

["Bu dünyada da bir tek kişi yok! Yüz kabileyi araştırdım. Başladığımdan bu yana yüz Ay boyunca yaşlandım. Ruhumu tanıyacak hiç kimse çıkmayacak mı? – Ama, Yüce Tanrım, evet! Ama onun temiz ruhu doğana dek on bin Ay daha çıkıp batacak. Ve babaları bu dünyaya başka bir dünyadan gelecek. Onun açık bir teni ve açık renk saçları olacak. Ağrıyı, annesi onu dünyaya getirmeden önce tanıyacak. Acı ona eşlik edecek: O da arayacak – ama onu anlayacak hiç kimseyi bulamayacak. Çevresinde ona âşık olup kur yapmak isteyen birçokları olacak, ama hiç kimse onu anlayamayacak. Ruhu sıkça baştan çıkacak – ama zayıf düşmeyecek... Rüyalarında ona geleceğim ve o anlayacak. Bedenimi zarar görmeden korudum. Ondan on bin Ay önce geldim ve o, on bin Ay gecikti. Ama anlayacak! On bin Ay'da bunun gibi sadece bir tek ruh doğdu!" (Bir boşluk) – Çalılıllardan ona doğru yeşil bir yılan sürünür ve onu kolundan ısırır, sonra ata saldırır. At önce ölür. O zaman Chi-wan-to-pel ata (şöyle der): "Elveda, sadık kardeşim! Rahat et! Seni sevdim, bana iyi hizmet ettin. Elveda, ben de ardından geleceğim!" Sonra yılana döner: "Sağ ol, küçük kız kardeşim, yolculuğuma son verdin!" Sonra acıdan haykırarak yalvarır: "Yüce Tanrım, beni (yanına) çabuk al! Seni tanımaya ve yasalarına uymaya çalıştım. Ah! Bedenimin çürüyüp kokuşarak bozulmasına, akbabalara yem olmasına izin verme!" Uzakta dumanı tüten bir volkan görünür ve bir depremin gümbürtüsü duyulur, bunu bir toprak kayması izler. Toprak bedenini örterken Chi-wan-to-pel acıdan çıldır-

mış halde haykırır: "Bedenimi bozulmadan korudum – Ah! O beni anlayacak! – sen, Ja-ni-ma-wa, beni anlıyorsun!"]

§ 614 Chiwantopel'in öngörüsü, Longfellow'un *Hiawatha*'sının bir tekrarıdır. Şair burada duygusallığın önüne geçemeyip, kahraman Hiawatha'nın yürüdüğü yolun sonuna Hıristiyan dininin ve geleneğinin yüce temsilcisi biçimindeki beyazların kurtarıcısını eklemiştir. (İspanyolların Meksika ve Peru'daki "kurtarıcı eylemleri"ni ve Kuzey Amerika'daki Kızılderili savaşlarını hatırlayalım!). Chiwantopel'in bu öngörüsüye birlikte yazarın kişiliği tekrar kahramanla yakın ilişki içine girer, hem de Chiwantopel'in özleminin asıl nesnesi olarak. Eğer yazar onun zamanında yaşamış olsaydı, kahraman şüphesiz onunla evlenirdi; ama ne yazık ki yazar geç kalmıştır, üstelik bu gecikme on bin Ay'dan* fazladır. Bu kayda değer mesafe, başka anlamdaki bir mesafeyi de ortaya koyar: Bayan Miller'ın benliği bir uçurumla Chiwantopel'in biçiminden ayrılmıştır. O, tamamen "öte âlem"e aittir. Bayan Miller onu bu haliyle boşuna arayacaktır: Bilincin bilinçdışıyla hiçbir birleşimi ya da bağlantısı olamaz, ama yine de bilincin telafisi ve bütünlüğün oluşturulması gereklidir. Kadın ya da erkek, en fazla bu tür bir karşılaşmayı hayal eder ve birbirlerinin ruhlarını ancak böyle anlayabilirler, yani birbirilerini sevip kucaklayabilirler. Ama bu, bilinçli bir olay olarak asla yaşanamaz. Bu bakımdan Bayan Miller için olumlu bir tahmin yapılamaz, çünkü doğru yaşanan her aşk ilişkisi, bir genç kızın kahramanını, bir delikanlının duygularını somut bir gerçeklikte bulmasından oluşur.

§ 615 Metnin ikinci cümlesi şöyledir: "J'ai conservé mon corps inviolé" [Bedenimi zarar görmeden korudum]. Elbette sadece bir kadının söyleyebileceği –çünkü bir erkek bununla övünmez– bu gururlu cümle, bedenin yaralanmaz olduğunu ve tüm girişimlerin sadece rüya olarak kaldığını bir kez daha doğrular. Kahramanın kendini yaralanmaz gördüğü iddiası, bir önceki bölümdeki başarısız saldırı girişimine gönderme yapar ve bununla ne denmek istendiğini sonradan açıklar. Ve bunu şu cümleyle söy-

* Buradaki ay, Fransızca metindeki gibi, gökteki ay anlamındadır –çn.

ler: "La tentation souvent assaillira son âme – mais elle ne faiblira pas" [Ruhu sıkça baştan çıkaracak]. Bu iddia yazarımızın reddedici tutumunu anlatır, ancak bu tutum ona "ghostly lover"[2] [hayalet âşık] tarafından adeta dikte ettirilmiştir. Yetişkin biri her ne olursa olsun bu kahraman biçimini ("Animus"u) bilinçli davranışın bu tür sonuçları olarak görür. Bu, "yeni bir dürtü"nün uyanması ve o ana dek bilinmeyen bir özlemin ruhu kavraması gibidir: Dünyevi aşkın tablosu, kalbin ve duyuların doğal koşullara yabancılaştığı ruhsallığın karşısında solar. "Doğal" kelimesi burada Fransız aydınlanmasının ona verdiği anlamdadır. Gerçekteyse "ruhun" dünyayı döndüren tutkusudur ve aynı şekilde böceklerin "çiftleşme uçuşu" kadar doğaldır. "Göksel nişanlı"ya ya da "Sophia"ya olan aşk, varlığı hiçbir şekilde Hıristiyan çevrede sınırlı kalmayan bir fenomendir. Aslında bu, aynı şekilde doğal ve ruhun realitelerine bağlı olan bir "başka" dürtüdür. Bunlar, belli teorilerin inandırmak istediği gibi, utangaçlık uydurmaları değil, insanı bu dünyanın varlıkları gibi aynı derecede tutkuyla ele geçirebilen, sersemletebilen ve mutlu edebilen olgular ve biçimlerdir. Faust, Wagner'e, "Bir tek dürtünün farkındasın sen"[3] der. Ama görünüşe bakılırsa Bayan Miller, diğerinin uğruna bu dürtüyü unutma aşamasındadır. Böyle yaparak tek taraflılık tehlikesinden kurtulmaz, aksine sadece onların belirtilerini değiştirir. Dünyayı ve onun görkemini seven, bu yüzden "karanlık krallığı" unutan ya da yerine (kuralın oluşturduğu şeyi) koyan birinin düşmanı zihindir, dünyadan kaçarak kendini "ebedi kollara" atan birinin düşmanıysa yaşamdır. Çünkü Bayan Miller'in zıt kişiliğini temsil eden ve bu tehlikeli zıtlıkla yeşil yılanın eline düşen Chiwantopel'in başına da aynısı gelir.[4] Yeşil, bitkiselliğin gizli ruhuna işaret eder ("yaşamın altın ağacı yeşildir"), yılan ise içgüdü dünyasının, özellikle psikolojik olarak en ulaşılmaz olan yaşam süreçlerinin temsilcisidir. Sıklıkla görülen yılanlı rüyalar daima bilincin davranışıyla içgüdü arasındaki uyuşmazlığa işaret eder. Yılan bu tür bir çelişkinin

---

2 Krş. Harding, *Der Weg der Frau* [*Kadının Yolu*], II. Bölüm, s. 60 vd.

3 *Faust*, I. Bölüm, s. 165.

4 Krş. A. Jaffé'nin E. T. A. Hoffmann üzerine çalışması, *Der Goldne Topf* [*Altın Saksı*].

oluşturduğu tehdidi simgeler. Yeşil yılanın ortaya çıkması bu nedenle biraz da "Dikkat! Ölüm tehlikesi!" anlamındadır.

§ 616 Chiwantopel'in itinalı bir şekilde ortadan kaldırıldığını anlatıdan biliyoruz; kahraman, önce yılan tarafından öldürülür. Yaşam gücü olan atı da aynı şekilde yok edilir, son olarak bedeni, patlayan bir volkan tarafından yutulur. Bu sorunun çözümü, bilincin uğradığı tehlikeli bir durumda, bilinçdışının ona denge sağlaması ve yardımcı olması anlamına gelir. Bilincin durumuyla ilgili şimdiye kadar sadece imalar algıladık. Mitolojik rolüne aykırı olarak kahramanın fazlasıyla etkili bir şekilde yok edilmesi gerekiyorsa, yazarın insan kişiliğinin, (üstü kapalı bir şekilde "yaratıcı fantezi" olarak) bilinçdışının istilasına uğramasıyla büyük bir tehlikede olduğu sonucu savunulabilir. Çekici Chiwantopel ortadan kaldırılabilmişse, "öteye giden yol çıkmaza girdiği" ve sevgilinin ölümü nedeniyle umutsuz göründüğü için ilginin böylece tekrar yeryüzüne ve onun yeşilliklerine yönelmesine dair umut oluşabilir. Çünkü bilinçdışının istilası, istilacı içerikleri akıl yoluyla kavrayıp entegre edemediği takdirde bilinç için gerçek bir tehlikedir. "Elle comprenda" sözcükleriyle kendisinin kastedildiği açıkça belli olduğu halde Bayan Miller, bunu çoktan "anladığına" dair hiçbir izlenim vermemektedir. Ne olduğunu gerçekten anlamadığı için durumu kritiktir, çünkü bu koşullarda bilincin, bilinçaltı tarafından bastırılma olasılığı vardır; zaten kısa zaman sonra gerçekte de ciddi etkileriyle birlikte aynısı yaşanmıştır.[5]

§ 617 Bilinçdışının istilası gibi bir durum yaşandığında genellikle söz konusu olan, bilinçdışının bilinci hangi durumda geride bıraktığıdır. Bilinç bir şekilde yerinde saymaya başlamıştır, bilinçdışı bu nedenle ileriye doğru çabalar ve zamandaki dönüşümü belli ölçüde üstlenerek durgunluğa son verir. Daha sonra bilince akan içerikler, bilincin duraksamaması için deneyimlemesi gereken arketip biçimleri temsil ederler. Duraksamaya olan eğilim bedenin bozulmazlığının, tıpkı onu mezarda bozulmadan koruma isteği gibi, güçlü bir şekilde vurgulanmasından kolayca anlaşılır. Yılları yuvarlayarak götüren tekerleğe el atmak, ço-

[5] İkinci basımın önsözü (s. 16).

cukluğu ve gençliği korumak, ölmemek ve toprakta çürümemek istenir. ("Oh, ne permets pas que mon corps tombe dans la pourriture et la puanteur." ["Ah, bedenimin çürümüşlüğe ve pis kokulara düşmesine izin vermiyorlar."] Uzun süre, belki de fazla uzun süre korunmuş gençlik duygusu, tekerleğin yuvarladığı, inatla alıkonmuş anıları rüya durumunda unutsa bile, beden olanaklar elverdiğince yaşamın tahrip edici gücüne maruz kalmamış olsa da, kırlaşmış saçlar, sarkmış deriler ve yüzdeki kırışıklar gizlice sürünen zaman yılanının bedenimizi yine de zehirlediğinin acımasız habercileridir. Yaşamdan kaçmak, yaşlanmanın ve ölümün yasasından kurtarmaz. Yaşamın gereklerinden vazgeçmeye çalışan nevrotik kişi hiçbir şey elde edemez, sadece yaşamının içeriğinde ve anlamsızlığında, özellikle acımasızca çökecek olan erken yaşlanmanın ve ölümün yükünü taşır. Libido, tüm tehlikeleri ve son çöküşü kabul eden, ileriye yönelik bir yaşam çabasına olanak bulamıyorsa, başka bir yol tutturur; tüm yaşamların ölümsüzlüğünün, yeniden doğuşa olan özlemin eski sezgisine gömülerek kendi çukuru içinde eşinir.

§ 618 Hölderlin şiirinde ve yaşamında bu yolu gösterir. Dizelerini okumayı şaire bırakıyorum:

Bir Güle

Kırların kraliçesi
Ana kucağında hep taşır,
Seni, beni, her şeyi canlandıran
Şu koca, büyük doğayı.

Küçük gül! Süsümüz eskiyor,
Fırtına döküyor,
İkimizin de yapraklarını.
Ama ebedi tohum yeşeriyor
Çok yakında yeniden çiçek açmak için.[6]

§ 619 Bu şiirde mecaz olarak şunlar fark edilir: Gül, sevilen kadının sembolüdür.[7] Şair kendini doğanın kucağında bir gülle

[6] *Toplu Eserler* II (Şiirler), s. 91.

[7] Hatta "Rosa" ["Gül"] âşıkların somut simgesidir, "Rosa mystica"

hayal ediyorsa, bu psikolojik eylemin adı onun annede var olmasıdır. Ebedi filizlenme ve yenilenme, biçimlendirme zahmetine katlanmaksızın içinde her şeyi barındıran, gerçekleştirilebilecek her olanağı içeren potansiyel yaşam oradadır. Plutharkos, Osiris mitiyle ilgili kendi yorumunda bu motifi daha naif biçimde sergiler: Osiris ve İsis ana rahminde çiftleşirler. Hölderlin de en erken çocukluğun hazzını sonsuza dek tatmayı tanrılara verilmiş, gıpta edilecek bir ayrıcalık olarak görür; "Hyperion'un Yazgı Şarkısı"nda şöyle der:

> Yazgısız, uyuyan bebek gibi,
> Solur ilahlar;
> Tertemiz korunur
> Kanaatkâr tomurcukta,
> Çiçeklenen ruhları
> Sonsuza dek;
> Ve mutlu gözleri
> Bakar sessiz,
> Ebedi duruluk içinde.[8]

§ 620 Bu şiir göksel mutluluğun ne anlama geldiğini gösterir. Hölderlin'in, ona gerçek yaşamı yabancılaştıran bu ilk ve en yüce mutluluğun muhteşem tablosunu unutması artık mümkün değildir. Osiris mitinde bu, ana rahmindeki ikiz motifine işaret eder. Frobenius'ta[9] (küçük bir yılandan çıkan ve bir ağaç kovuğunda "büyüyen") büyük bir yılanın sonunda tüm insanları yuttuğu (Yutan anne: ölüm) ve sadece hamile bir kadının hayatta kaldığı bir efsane yer alır. Kadın bir mezar kazar, içine girip üstünü taşla örter ve orada yaşayarak daha sonra ejderha avcıları olan ikizlerini doğurur. Annede birleşmek şu efsanede de

---

["Esrarlı gül"] aynı zamanda Meryem'in de adıdır. Krş. Richard Wilhelm'le birlikte yayımladığım çalışmam *Das Geheimnis der Goldenen Blüte* [*Altın Çiçeğin Sırrı*] (§ 31 vd) ve Mandala semboliği için (Jung): *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*] (§ 99 ve 139); Hartlaub, *Giorgiones Geheimnis* [*Giorgione'nin Sırrı*].

[8] *A.g.e.*, s. 160.

[9] Frobenius, *Das Zeitalter des Sonnengottes* [*Güneş Tanrısının Çağı*], s. 68.

yer alır: "Başlangıçta gökyüzü tanrısı Obatala ve dişisi, yeryüzü tanrıçası Odudua, bir su kabağında birbirine sıkıca bastırılmış duruyordu."[10] "Kanaatkâr tomurcukta" korunmak, Plutharkos'ta da daha önce gördüğümüz, güneşin sabahları çiçek açan bir tomurcuktan doğması anlamına gelen bir tablodur. Brahma da bir tomurcuktan doğar. (Krş. RESİM 86); Assam'da ilk insan çifti tomurcuktan çıkmıştır.

İnsan•

"Daha yeni fışkırmıştı sulardan, ey toprak,
Genç dağların dorukları; ve haz soluyarak,
Her dem yeşil korularla yüklü,
Okyanusun boz çorağında

Saldı ilk adalar kokularını; ve sevinçle gördü
Güneş tanrısının gözü yeni gelenleri,
Bitkileri, kendi sonsuz gençliğinin
Gülümseyen çocuklarını, senden doğanları.

Derken en güzelinde adaların, meltemin
Usul bir sessizlikle durmadan sardığı koruda,
Altında üzüm salkımlarının, ılık
Geceden sonra, sabahın alaca saatinde

Doğdu bir gün, Toprak Ana! En güzel yavrun;-
İşte Güneş Baba'ya bildik bakıyor çocuk,
Kutsal asmayı seçiyor kendine

Dadı olarak; büyüyor çok geçmeden, ondan
Kaçınıyor hayvanlar, çünkü onlardan ayrı insan;
Ne sana benziyor o, ne de babasına,
Çünkü atılgan ve eşsiz biçimde

Babasının yüce ruhu, senin sevincin ve kederinle
Birleşmiş onda, ey toprak, tâ başından beri;
Tanrılar anasına, Doğa'ya, her şeyi
Kucaklayana benzemek ister o!

[10] *A.g.e.*, s. 269.

• Turan Oflazoğlu çevirisiyle –çn.

Ah! Bu yüzden, ey Toprak, onu senin yüreğinden
Uzağa sürer arsızlığı; armağanların da
Boşunadır, sevecen bağların da;
Fakat daha iyi olanı arar o, yabani!

Kıyılarının burcu burcu kokan çayırlarından
Çiçeksiz sulara açılmak zorundadır insan;
Ve korusu, yıldızlı gece gibi,
Altın meyvelerle parıldasa da

Kovuklar kazar dağlarda, kuyular arar
Babasının sevindiren ışığından uzakta;
Köleleri sevmeyen ve kaygılara gülen
Güneş tanrıya karşı da hayırsızdır o.

Ormanın kuşları özgür solurlar ya,
İnsanın göğsü daha görkemli kabarsa da
Ve görse de karanlık geleceği, ölümü dahi
Görmek ve tek başına korkmak zorundadır o.

Ve bütün soluyan varlıklara karşı
Hep ürkek bir gururla silah taşır insan;
Çatışmalarla tüketir kendini, barışının
Narin çiçeği ise dayanmaz uzun süre.

Bütün yaşamdaşlarının en mutlusu değil midir o?
Fakat yazgı, bütün varlıkları eşitleyen,
Daha derinden, daha amansız kavrar
Tutuşkan yüreğini bu zorlu yaratığın.[11]

§ 621 Bu şiir, şair ve doğa arasında başlayan çelişkiyi ele verir; şair gerçekliğe yabancılaşmaya başlamıştır. Burada dikkati çeken nokta, küçük çocuğun "asmayı kendine dadı seçmesi" dir. Bu Diyonsosça ima için şu söylenebilir: Yakub son sözlerinde Yahuda için şöyle der (Yaratılış 49:11): "Eşeğini bir asma kütüğüne, sıpasını bir asma dalına bağlayacak... "

§ 622 Üzerinde sıpasını emziren bir eşeğin tasvir edildiği Gnostik bir taş bulunmuştur, ayrıca üzerinde bir yengeç figürüyle

[11] Hölderlin, *a.g.e.*, s. 128 s.

bir yazı vardır: D.N.IHY.XPS.: Dominus noster Jesus Christus, altına Dei Filius sözcükleri eklenmiştir.[12] Justinus Martyr'ın daha önce öfkeyle sezdirmiş olduğu gibi, Hıristiyan efsanelerinin Dionysos'la olan ilişkisi apaçıktır (örneğin şarap mucizesi). Dionysos efsanesinde eşek, satirin binek hayvanı olarak önemli bir rol oynar. Eşek, Satürn'ün "ikinci güneş"ine aittir. Bu, İsrail'in yıldızıdır ve Yahve belki de bu nedenle Satürn'le özdeşleştirilmiştir. Palatin tepesindeki eşek başlı taklit çarmıh (RESİM 83), Kudüs'teki tapınakta eşek başına tapıldığını ima eder. O dönemde Hıristiyanlar ve Yahudiler arasındaki fark, dışarıdan bakan biri için belirsizdi.

§ 623 Hölderlin aslında insanın Diyonsos doğasını göz önüne alır: Asma kütüğü onun dadısıdır; tutkusu, "ebedi doğa, korkunç ana tanrıça"yla bir olmaktır. Korkunç anne, sonsuza dek devam eden *mater saeva cupidinum*'dur [arzunun yabanıl annesi], Yunan pantheonunun en aykırı tanrısı Dionysos'la temsil edilir. Aslında ilk deneyimi ve kaynağı korkunç avcı Votan'ı hedef alsa da anlamlı bir biçimde Nietzsche'nin de tanrısıydı. Wagner bunu oldukça açık ifade etmiştir.

§ 624 "Taşkınlık" insanı anneden ve yeryüzünden dışarı iter ve dikbaşlılığı korkuya dönüşene dek, onu babaya özgü olan ışığa yabancılaştırır. İnsan doğanın çocuğu olarak kendi içinde ikiye bölünür, çünkü "tanrıların anası"yla birdir. Onu yönlendiren mantık değil, Dionysosa özgü *libido effrenata*'dır [dizginlenmemiş libido].

Doğaya

Henüz senin duvağında oynarken,
Henüz bir çiçek gibi dalında asılıyken,[13]
Narin çarpan kalbimi kucaklayan
Kalbin henüz her sesi hissederken,

[12] Robertson, *Evangelien-Mythen* [*İnciller-Mitler*], s. 92.

[13] Önceki açıklamalarımıza ve Hölderlin'in bir önceki şiirine ek olarak doğa burada ana olarak anlaşılır. (RESİM 7) Şair burada anneyi bir ağaç, çocuğuysa dalındaki çiçek gibi görür. (RESİM 76).

Henüz inançla ve mutlulukla,
Tıpkı senin kadar zengin
Tablonun önünde dururken
Gözyaşlarım için bir yer,
Sevgim için bir dünya bulmuştum;

Güneş henüz kalbime dönükken,
Sanki kendi sesini duyar gibi,
Ve yıldızlara erkek kardeş derken[14]
Ve tanrının melodisi ilkbahar,
Soluğuyla koruluğu hareketlendiren,
Ruhun, sevincinin ruhu
Kalbin sakin dalgasında kıpırdarken,
Altın günler o zaman beni sarmalardı.

Pınarında serinlediğim,[15]
Genç çalıların yeşil yeşil
Sessiz kaya duvarların çevresinde oynaştığı,
Ve dalların arasından havanın göründüğü
Vadide, çiçeklerin üzerime döküldüğü yerde,
Sessiz ve şiirsel içkilerinden sarhoş,
Işık ve parlaklıkla sarmalanmış,

[14] Şair bir zamanlar "yıldızları erkek kardeş" olarak anmıştır. Burada, bu çalışmanın ilk bölümündeki açıklamalarla, özellikle yıldızlarla olan mistik özdeşleşmeyle ilgili (§ 130) bir hatırlatma yapmam gerek: Ἐγώ ξιμι σύμπλανος ὕμῖν ἀστὴρ [ben seninle dolaşıp duran bir yıldızım] vs. Anneden ayrılış ve farkındalık olan "bireyleşme," özneye ve nesneye karşı koymayı, yani bilincin temelini oluşturur. Daha önceki durum, anneyle bir kavramak, yani tüm dünyayı bir görmektir. İnsan henüz o dönemde güneşi erkek kardeş olarak göremez, bu ancak daha sonra olur; yıldızlarla olan akrabalık kuruntulu kişiye yaşanan ayrılıktan sonra musallat olur. Bu, psikozlarda sık rastlanan bir durumdur: Genç bir zanaatkâr şizofreni hastasıydı; ilk hastalıklı duyguları, güneş ve yıldızlarla ilgili farklı bir ilişkisi olmasına dayanıyordu. Yıldızlar onun için anlam kazanmışlardı, hasta onlarla bir ilgisi olduğunu düşünüyordu ve güneş ona ilham veriyordu. Bu hastalıkta zaman zaman doğanın görünüşte son derece yeni olan duygulanımlarına rastlanır. Bir başka hasta da, ona sevgilisinden haber getiren kuşların dilini anlamaya başlamıştı (krş. Siegfried!).

[15] Pınar, tablonun tamamına aittir.

Altın bulutlar, gökyüzünden
Bana doğru indiğinde;...[16]

Hep kaybederim orada sevgiyle,
Gözyaşlarımdan sırılsıklam,
Uzun süren çılgınlıktan sonra,
Okyanusta akıntıları özler gibi,
Güzel dünya! Bolluğunda kendimi;
Ah! Düşerim o an zamanın ıssızlığına,
Sevincin tüm varlığıyla.
Tıpkı Baba'nın mekânlarında,
Sonsuzluğun kollarındaki
Bir hacı gibi.–

Sevinin, çocukların altın rüyaları,
Yaşamın yoksulluğunu gizliyorsunuz benden,
İyi tohumlar ekiyorsunuz kalplere,
Asla elde edemeyeceğimi armağan ediyorsunuz!
Ey doğa! Güzelliğinin ışığında,
Zahmetsizce ve zorlanmadan,
Çoğalıyor sevgili, muhteşem meyveler,[17]
Arkadiya'daki hasatlar gibi.

Beni büyüten ve besleyen şey öldü artık,
Gençliğin dünyası öldü artık,
Bir zamanlar bir göğü dolduran göğüs,
Öldü ve anız tarla gibi yoksul artık;
Ah! İlkbahar söylüyor kaygılarımın şarkısını
Hâlâ, bir zamanlar söylenen,

[16] Bu tablo, tıpkı *Hyperion'un Yazgısı*'ndaki gibi, tanrısal ve çocuksu bir mutluluğun ifadesidir: "Dolaşırsınız yukarıda, ışıklarda/Yumuşak zeminde, mutlu dehalar!/Parlak, tanrısal esintiler/kıpırdatır kolayca sizi..."

[17] Bu bölüm özellikle ilgi çekicidir: Çocukluğunda her şey ona armağan edilmiştir ve adam onları tekrar kazanamayacak haldedir, çünkü hiçbir şey "çaba ve zorlama" olmadan elde edilmez; hatta sevgi bile çaba ister. Çocuklukta kaynak fışkırırcasına boldur. Ama hayatın sonraki evrelerinde kaynak akışını sağlamak bile çabaya mal olur, çünkü yaşlanmayla birlikte geriye, eskiye doğru akışa gittikçe artan bir eğilim başgösterir.

Dostça, avutucu bir şarkı gibi,
Hayatımın sabahı geçip gitti,
Kalbimin ilkbaharı soldu.

En güzel sevginin ebediyen
Çekmeli hasretini,
Sevdiğimiz şey, sadece bir gölge,
Altın rüyarlarda ölüp giderken gençlik,
Ölüyor benim için dost doğa;
Sevinçli günlerde öğrenmeyeceksin,
Sılanın sana bu kadar uzak olduğunu,
Zavallı kalp, onun rüyası sana yetmediğinde,
Bunu ona asla sormayacaksın.[18]

Sözden Dönme

Çevremde söken şafak ne, toprak, senin dost yeşilin mi?
Ne esip dursun yine rüzgârcık, eskisi gibi yüzüme?
Tüm zirvelerde hışırdayarak...
.....

İçimde uyandırdığınız duygular ne?
Geçmişe dair hangi heyecanlar, siz iyi olanlar?
Ah, bağışlayın onları,
Ve rahat bırakın, sevinçlerimin küllerini,
Alay ediyorsunuz sadece; ah, değiştiriyorsunuz.

Siz, yazgısız tanrılar, geçip gider ve yeşerir,
Yaşlananların ötesinde gençliğiniz,
Ve istersiniz ölümlülerin
Size katılmasını, bakireler böyle
Çiçek açar.

En çok size çalar sabah,
Siz genç kahramanlara, şarkısını,
Mutlu kişilerin yanaklarına,
Sevgi dolu seslerle...
Zahmetsizlerin şarkıları hep size.

[18] Hölderlin, *a.g.e.*, s. 97 vd.

Ah! Eskiden kolayca çağıldardı şarkıların dalgaları,
Benim bağrımda da,
Sevinç verirdi tanrısal olan,
Gözlerimi kamaştırdığında...[19]

§ 625 Gençlikten ayrılış doğanın altın pırıltısını da çekip almıştır ve gelecek umutsuz bir boşluk olarak görünür. Ama doğanın parlaklığını, yaşamın sevincini çalan şey, depresif halin içselliğine bir bakış atmak yerine geriye, dışarının eski durumuna geri dönüp bakmaktır. Geriye bakış regresyona neden olur ve bunun başlangıcını oluşturur. Regresyon da bir bakıma istemsiz bir içe kapanmadır, bir anının geçmişi ve bununla birlikte ruhsal bir içerik olarak endopsişik bir etkendir. Regresyon yavaş yavaş geçmişe doğru kaymaktır, şimdiki zamanda yaşanan depresyonla oluşur. Depresyon, tam etki etmesi açısından içeriklerinin bilinçli hale getirilmesi gereken, bilinçdışı bir telafi fenomeni olarak görülebilir. Bu, depresif eğilimin bilinçli olarak geriletilmesi ve bu yolla canlanan anı parçalarının bilince entegre edilmesiyle gerçekleşir. Bu da depresyonun amacına uygunluk içerir.

Empedokles[*]

Ararsın yaşamı, arasın da, fışkırıp bakar
Tanrısal bir ateş yerin derinliklerinden sana
Ve sen ürperten arzunla atarsın
Kendini Etna'nın yalımlarına

İncileri böyle eritirdi şarapta ecenin
Taşkınlığı; eritir ya! Ama sen
Sunmasaydın zenginliğini, ey ozan,
O kaynayan kadehe!

Yine de, seni alan yerin gücü gibi,
Kutsalsın bence sen, ey korkusuz kurban!
Ve sevgi tutmasaydı, ben de izlerdim
Derinliklere dek, kahramanı.[20]

[19] *A.g.e.*, s. 285.

[*] Turan Oflazoğlu çevirisiyle –çn.

[20] *A.g.e.*, s. 202.

§ 626 Bu şiir anneye özgü derinliğe ve tekrar doğuran rahme olan özlemi ele verir. (RESİM 115) Şair şarabın içinde inciler gibi erimek, kadehte, yeniden doğumun "krater"inde,* kurban olmak ister. Horatius'un söylemindeki gibi, Empodeklesi'i taklit etmek ister:

> Deus immortalis haberi
> Dum cupit Empedocles ardentem frigidus Aetnam
> Insiluit...[21]

§ 627 Şair, kahramanı, hayal ettiği ideal kişiliği izlemek ve onun kaderini paylaşmak ister. Ama gün ışığına olan sevgisi onu hâlâ bundan alıkoymaktadır. Yaşamın uğruna, libidonun hâlâ değer verdiği bir nesnesi vardır. Ama bu nesne teslim olduğunda, yeraltı dünyasına, tekrar doğuran ananın diyarına batacaktır.

Anma

Her gün başka bir yol tuttururum,
Kimi zaman ormanın yeşilliklerine doğru,
Kimi zaman da pınarda yıkanmaya,
Güllerin bittiği kayalıklara doğru,
Tepeden bakarım aşağıdaki diyara,

Ama ey sevgili, bulamam hiçbir ışıkta seni,
Ve rüzgâr uçurur içten sözlerimi,
Bir zamanlar sende bulduğum yararı dokunanları
.....

Evet, uzaktasın, mesut çehre!
Ve yaşamının ahengi yankılanıyor içimde,
Artık dinlemiyorsun, ah! Neredesiniz
Tanrısallığın sükûnetiyle.

Kalbimi yumuşatan sihirli şarkılar?
Ne kadar zaman geçti! Ah, ne uzun zaman, genç adam
Yaşlandı, bir zamanlar bana gülümseyen
Toprak bile bir başka oldu.

---

* Eski Yunan'da bir çeşit testi –çn.

[21] Ölümsüz bir tanrı olarak görülmek istediğinden, atladı Empodekles serinkanlılıkla kızgın Etna'nın içine... *Ars poetica*, 464 s.

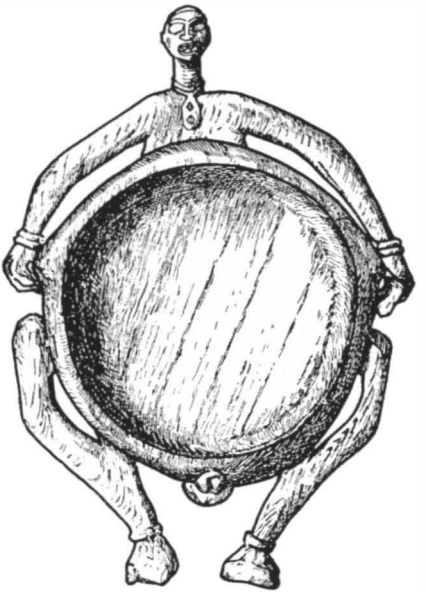

RESİM 115. Dünya Ana'nın kucağı. Ahşap kap. Kongo'dan.

Ah, elveda! Ayrılıyor ve geri dönüyor sana,
Ruh her gün ve senin için ağlıyor göz,
Yeniden aydınlansın diye,
Bulunduğun yere bakmak için.[22]

§ 628 Vazgeçme, şairin kendi gençliğine, alıkoymayı çok istediğimiz "zahmetsiz" zamana duyduğu kıskançlık, burada kulağa açıkça çalınır. Ama son satırlar kuşkuyu haber verir: Bu, başka bir diyara, güneşin battığı – ya da doğduğu uzak kıyılara atılan bir bakıştır. Sevgi şairi artık tutamaz, dünyayla olan ipler kopar ve anneye olan seslenişi yankılanır:

Aşil

Tanrıların görkemli oğlu! Sevgiliyi kaybetmiş, sen,
Kıyı boyunca yürüyüp ağladın denizlere karşı,
Acıyla yakındın kutsal uçurumdan aşağı inme isteğiyle,
Gemilerin gürültüsünden uzakta, kalbinin sessizliğinde,

[22] Hölderlin, *a.g.e.*, s. 209.

Dalgaların derinliğinde,
Seni koruyan deniz tanrıçası güzel Thetis'in mağarasında.
Genç adama bir anneydi o, güçlü tanrıça.
Bir zamanlar adasının kayalıklarında,
Dalgaların güçlü şarkılarıyla emzirmiş,
Ve güçlendiren ılıcada kahraman yapmıştı onu.
Ve anne, işitti genç adamın yakarışlarını,
Çıktı yukarı denizin derinliklerinden kederle,
Küçük bir bulut gibi,
Yumuşacık sararak dindirdi
Sevgilinin acısını.
Ve duydu genç adam, onun okşayıcı yardım vaadini.
Tanrının oğlu! Ah, senin yerinde olsaydım,
ben de içtenlikle
Yakarırdım tanrılardan birine gizli şarkımı.
Görmem gerekmez, taşımam gerekir
Artık ona ait olmadığımda, ama gözyaşlarıyla
hatırlanan ayıbı.
İyi tanrılar! Ama duymazsınız insanın hiçbir yakarışını,
Ah! İçten ve sadakatle sevdim seni, kutsal ışık,
Yaşadığım andan itibaren, toprağını,
kaynaklarını ve ormanlarını,
Işık Baba'yı ve seni özlemle ve safça
Hissetti bu kalp – Ah, dindirin, ey iyiler, acılarımı,
Ruhum erkenden, ah, erkenden sükût etmesin,
Yaşayayım ve siz yüce güçlere,
Henüz geçip gitmekte olan günde sadık şarkımla
Teşekkür edeyim,
Önceki servetler için, geçip gitmiş gençliğin sevinci için,
Sonra alın yanınıza bu kimsesizi sevgiyle.[23]

§ 629 Bu şiirler, sürekli geride kalmayı ve yaşama gittikçe daha fazla yabancılaşmayı, anıların derinliğine yavaş yavaş batmayı kuru sözcüklerle ifade etmenin ötesinde, daha belirgin biçimde tanımlar. Geçmişe özlem duyan bu şiirlere karşın derinliğin sislerine, cinnet getiren annenin kucakladığı "bulut kümelerine" bürünmüş vahiysel şiir *Patmos* korkutucu bir konuk olarak

[23] *A.g.e.*, s. 213 s.

kendini yabancı hissettirir. Bu şiirde, ölümün ve yaşamın tekrar dirilişinin sezgileriyle süslenmiş sembollerin içinde mitlerin düşünceleri tekrar aydınlanır.

§ 630 *Patmos*[24] şiirinden bazı anlamlı bölümleri buraya aktarıyorum:

> Yakındır ya
> Güçtür de kavramak Tanrı'yı.
> Ama nerede tehlike varsa, boy atar orada
> Kurtaran da

§ 631 Bu sözcükler libidonun "tehlikenin büyük" olduğu bir derinliğe ulaştığını gösterir.[25] Bu derinlikte "tanrı yakındır": İnsan burada yeniden doğumun anneye özgü haznesini, yaşamını yenileyebileceği tohumluğu bulur. Çünkü gençlik elden gitse de yaşam devam etmektedir; evet, çöküşe dönüp bakmak adımları felce uğratmadığı takdirde çok yoğun biçimde yaşanabilir. Artık bir daha geri getirilemeyecek olan dış koşulların üzerinde durulmadığı, bunun yerine yaşanmışlıkların çekiciliğinin nereden kaynaklandığının hesabı verildiği takdirde geriye dönüp bakmanın hiçbir sakıncası yoktur. En eski çocukluk anılarının altın parıltısı salt olgulardan çok, gerçek anlamda bilinçli tablolar yerine büyüleyici sezgilerin bir karışımından kaynaklanır. Balina tarafından yutulan Yunus metaforu durumu mükemmel biçimde anlatır. Çocukluk anılarına gömülünür ve böylece şimdiki zamanın dünyası gözden kaybolur. Görünüşte en derin karanlığa düşülür, ama sonra öte dünyaya ait beklenmedik vizyonlara sahip olunur. Algılanan "gizem," herkesin insanlık armağanı olarak kendi varlığına kattığı, içgüdülere uygun olan doğal biçimlerin toplamını oluşturan ilk örneklerin hazinesini temsil eder. Bu "potansiyel" ruhu kolektif bilinçdışı olarak tanımladım. Bu katman gerileyen libidoyla canlandığı takdirde, yaşamın yenilenmesine, aynı zamanda mahvolmasına yönelik olanak oluşur. Tutarlı bir regresyon biçimsel, yani manevi açıdan temel

[24] *Sämtliche Werke* [*Toplu Eserler*], s. 230 vd. [Turan Oflazoğlu çevirisiyle.]

[25] *Faust*, II. Bölüm, Analar Sahnesi.

öğeyi temsil eden doğal içgüdülerin dünyasıyla geriye yönelik bir bağlantı anlamına gelir. Bu, bilinç tarafından ele geçirilebildiği takdirde, bir yeniden diriliş ve yeni düzen olarak etki edebilir. Buna karşın bilinç, bilinçdışının istilacı içeriklerini asimile etme yeteneğinden yoksun olduğunda, tehlikeli bir durum oluşur; yeni içerikler eski, karmaşık ve arkaik biçimlerini korurlar ve böylece bilincin bütünlüğünü tahrip ederler. Bundan kaynaklanan ruhsal bozukluğa bu nedenle anlamlı biçimde şizofreni, yani "bölünme deliliği" denir.

§ 632 Hölderlin şiirinde ilk örneklerin mucizevi dünyasınagiriş deneyimini tanımlar:

> Karanlıkta barınır
> Kartallar ve korkusuz yürür
> Alpler'in oğulları uçurumun üstünde
> Hafifçe kurulmuş köprülerden geçerek.

§ 633 Karanlık düşsellikteki şiir bu sözlerle devam eder. Güneşin kuşu kartal karanlıkta yaşar – Libido kendini gizlemiştir, ama yükseklerde dağların sakinleri, olasılıkla tanrılar ("Dolaşırsınız yukarıda, ışıklarda"), gökyüzünde seyreden ve kartal gibi derinlere doğru süzülen güneşin simgeleri dolaşır.

> Çepeçevre yükseldiğinden
> Zamanın dorukları,
> Ve en sevgililer yakında, en ayrı
> Dağlarda barındığından,
> Masum sular ver,
> Ah, kanatlar ver bize, en inançlı
> Geçmek için karşıya ve dönmek için.

§ 634 İlki, olasılıkla dağların üzerinde seyreden güneşin neden olduğu, dağlara ve zamana dair karanlık bir tablodur; bunu izleyen tablo, kendine yakın olmayı, sevgiliden ayrılışı, insanın bir zamanlar güzel olan her şeyle tekrar bir olduğu, yeraltı dünyasındaki yaşamı ima eder gibidir.[26] Ama bunun tadına varamaz,

[26] Krş. Hades yolculuğunda Odysseus'un annesini kucaklamak istediği bölüm: "...ama ben, içimdeki özlemle titreyerek,/uzaktaki anne-

çünkü her şey gölgedir, cisimsizdir ve yaşamın hiçliğidir. Aşağı inen kişi orada "masumiyetin" suyunu, yenilenmenin içeceğini[27] içer, sonra kanatları çıkar ve tıpkı suyun üzerinde uçan kuğu misali, kanatlanan güneş çarkı gibi (RESİM 12 ve 21) yukarıya, yaşama doğru kanat çırpar. ("Karşıya geçmek ve dönmek için kanatlar.")

> Böyle diyordum ki, aldı götürdü
> Sandığımdan daha tez
> Ve hiç düşünmediğim
> Kadar uzaklara bir ruh
> Beni kendi evimden. Parıldıyordu
> Alacakaranlıkta, ben giderken,
> Gölgeli ormanı
> Ve özleyen dereleri
> Yurdun; hiç tanımıyordum bu yerleri...

§ 635 Şairin geleceği sezinlediği girişin karanlık bilmece sözlerinden sonra doğuya, yeniden doğuşun ve sonsuzluğun gizemine doğru bir yolculuk başlar. Nietzsche de bu yerin hayalini kurar ve bunu şu anlamlı sözlerle dile getirir:

> "Ah, bengiliğe ve yüzüklerin piri olan evlilik yüzüğüne – dönüş yüzüğüne nasıl haz duymayayım! Henüz çocuk sahibi olmak isteyeceğim bir kadın bulamadım, meğer ki bu, sevdiğim kadın olsun: Çünkü seviyorum seni, ah, bengilik."[28]

§ 636 Hölderlin aynı özlemi, bazı özellikleri bize tanıdık olan, mükemmel bir tabloda özetler:

---

nin ruhunu kucaklamak istedim./Üç kez yukarı çabaladım, kucaklamanın ateşli isteğiyle;/Boş gölge ve hayal gibi üç kez ellerimin arasından/Uçup gitti; ve kalbimdeki hüzün daha da şiddetlendi." (*Odysseia*, XI:204 vd)

[27] Spielrein'in hastası (*a.g.e.*, s. 345) İsa'nın son yemeğinin anlamıyla bağlantılı olarak "çocuksulukla karıştırılmış su"dan, "sperın suyu"ndan, "kan ve şarap"tan söz eder; s. 368'de şöyle der: "Suya düşmüş ruhlar tanrı tarafından kurtarılacak; onlar derin uçuruma düşmüşlerdir. – Ruhlar güneş tanrısı tarafından kurtarılacaktır." Ayrıca krş. *aqua permane*'nin [kutsal su] mucizevi özellikleri. *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*], § 336 vd.

[28] *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, s. 334 vd.

Gizem yüklü,
Güneşin adımlarından
Çabucak yükselen
Altın dumanlar arasında,
Binbir dorukla burcu burcu

Açıldı Asya önümde ve kamaşmış gözlerle
Bildik bir şey arandım, çünkü alışkın değildim
Bu geniş sokaklara: burada
Tmolus'dan iner
Altınla donanmış Paktolus
Ve durur Toros'la Messogis,
Ve çiçekle yüklü bahçe,
Sessiz bir ateş; fakat ışık içre
Çiçeklenir yukarıda gümüş kar;
Ve ölümsüz yaşama tanık,
Yaklaşılmaz duvarlar üstünde
Büyür ilkçağ asması[29] ve taşınmaktadır
Canlı sütunlarca, selviler ve defnelerce,
Şenlikli,
Tanrılar eliyle kurulmuş saraylar.

§ 637 Tablo vahiyseldir: Ebedi gençliğin ülkesinin anneye özgü şehri bitmeyen ilkbaharın yeşillikleri ve çiçekleriyle bezenmiştir.[30] Şair burada kendini Patmos'ta yaşayan, bir zamanlar "en yücelerin oğluna" katılmış olan ve onun yüzünü gören Yuhanna'yla özdeşleştirir:

---

[29] φάρμακον ἀθανασίας, [ölümsüzlük ilacı] Soma içeceği, Perslerin Haoma'sı Efedra Vulgaris'ten yapılmış olmalıdır. Spiegel, *Erânische Altertumskunde* [*İran Arkeolojisi*] I, s. 433.

[30] Hauptmann'ın *Hannele'nin Göksel Yolculuğu*'ndaki göksel kent gibi (s. 92): "Mutluluk harika bir şehirdir,/Sevincin ve barışın hiç son bulmadığı./Evleri mermerden, çatıları altındandır,/Gümüşi pınarlarından kırmızı şarap akar,/Bembeyaz sokakları çiçeklerle bezenmiştir,/Kulelerinde ebedi evliliğin çanları çalar./Mazgalları sabah ışıklarıyla parlayan mayıs yeşilidir,/Kelebeklerle sallanır, güllerle taçlanır./... Aşağıda el ele gezerler:/Göksel ülkenin şen insanları./Uzak denizler kırmızı şarabı doldurur,/Parlak gövdeleriyle dalarlar./Köpüklerin ve parıltıların içine./Şeffaf erguvan doldurur onları tümüyle/Ve çıkarlar sulardan sevinç nidalarıyla,/İsa'nın kanıyla böyle yıkanırlar."

Onlar orda, asmanın gizemi üzerinde
Birlikte otururken şölen saatinde;
Ve ulu ruhunda, sessizce sezinleyerek, ölümü
Açıklardı tanrı ve son sevgiyi...

...Öldü sonra. Çok şey
Söylenebilirdi bu konuda.
Ve en sonu dostlar gördüler
Zaferle baktığını onun, en sevinçlinin...

Bundan ötürü onlara
Ruhu gönderdi Tanrı ve elbette
Sarsıldı ev ve gürüldedi Tanrı'nın fırtınaları
Uzaktan uzağa
Sezinleyen başlar üstünde, dalgın
Toplanmışken ölüm kahramanları
İşte ayrılırken
Bir daha göründü onlara.
Çünkü hakanca olan söndürdü artık
Güneş gününü ve kırdı doğru ışını,
Kendi asâsını, acı çekerek tanrıca;
Uygun vakit eriştiğinde
Dönmek içindi bu...

§ 638 Temelde yatan tablolar, yeniden diriliş beklentisiyle asâsını kendi isteğiyle kıran ve böylece kendini kurban eden güneş olarak İsa'nın kendini kurban edişi ve yeniden dirilişidir. "Işın asâsı"nın özünde anlaşılan şey şudur: Spielrein'in sözü edilen hastası, "tanrının bir ışınla toprağı deldiğinden" söz eder. Toprak hasta için kadın anlamındadır. Güneş ışınlarını mitolojik biçimde sarsılmaz bir şey olarak yorumlar: "İsa bir ışınla pencereye vurarak bana olan sevgisini gösterdi."[31] Başka bir ruh hastasında da güneşin sarsılmaz varlığıyla ilgili bir düşünceye rastlamıştım. Thor'un toprağı yarıp derine inen çekici, Kaineus'un ayağıyla karşılaştırılabilir. Çekiç, toprağın içinde zamanla yavaş yavaş tekrar yüzeye çıkacak olan ("gelişen") bir hazine gibi davranır, yani topraktan yeniden doğacaktır. Sam-

[31] *A.g.e.*, s. 375 ve 383.

son'un eşeğin çene kemiğini fırlattığı yerde, Tanrı tarafından bir kaynak fışkırır.[32] (Atın ayağıyla yeri çiğnemesi, ayakla tepinme, at toynağı.) Sihirli sopa ya da asâ da bu anlam bağlantılarına aittir. Yunanca σκῆπτρον: asâ; σκᾶπος, σκηπάνων, σκήπων: sopa; σκηπτός: fırtına rüzgârı; Latince *scapus*: sap, gövde; Eski Yüksek Almancada *scaft*: mızrak anlamındadır.[33] (RESİM 85) Bu düzenlemede daha önce libido sembolü olarak tanıdığımız bağlantılara rastlarız. Asânın kırılması o zamana dek süren güçten vazgeçmek anlamına gelir, yani libido belli bir yöne doğru organize olmuş demektir.

§ 639 Asya'dan, Patmos üzerinden Hıristiyan gizemine geçiş Hölderlin'in şiirinde yüzeysel bir bağlantı gibi görünür, ama bu son derece anlamlı bir düşünce silsilesidir: Bu, ölümsüzlük isteyen kahramanın kendini kurban ederek ölüme ve öte dünyaya geçişidir. Güneşin battığı, yaşamın görünüşte solduğu bu zamanda yeniden dirilişin gizli beklentisi hüküm sürer:

> ...Sevinçti artık
> Bundan sonra
> Barınmak seven gecede ve saklanmak
> Değişmez, yalın gözler içre
> Bilgelik uçurumlarını.

§ 640 Bu dizelerin derininde bilgelik, annenin bilgeliği yatar; onunla bir olmak, tüm canlıların temelinde var olan ve onların besleyici, koruyucu ve yaratıcı haznesini oluşturan derin olguların, en eski örneklerin ve güçlerin anlamına yönelik bir sezgi oluşturur. Şair hastalıklı esrime içinde gördüklerinden daha fazlasını hisseder, ama Faust'un tersine, derinlikte bulduğu şeyleri gün ışığına çıkarmakla pek ilgilenmez.

> Birkaç tane yitse de
> Yoktur zararı; söner

---

[32] Hâkimler 15:17 vd. [Efsaneye göre Samson bir eşeğin çene kemiğiyle birçok Filistinliyi öldürmüştür –çn.]

[33] Prellwitz, *Wörterbuch der griechischen Sprache* [*Yunanca Sözlüğü*], σκήπτω [asâ] maddesi, s. 416 vd.

Canlı yankısı sözün,
Çünkü tanrısal iş dahi bizimkine benzer,
Her şeyi birden istemez, Göklü.
Maden ocağında nasıl demir,
Etna'daysa reçinemsi ateşler bulunursa,
Benim de zenginliklerim olsun isterdim
Bir görüntüye biçim vermek
Ve olduğu gibi görmek için İsa'yı[34]

§ 641 Aslında şairin volkanik çukurda gördüğü şey, daima olduğu haliyle "Ruh," yani arketip tabloların oluştuğu ilk biçimlerin bütünlüğüdür. Görüldüğü kadarıyla, kolektif bilinçdışının bu dünyasında asıl anlama yakın düşen ve tanrısal kahramanın biçimiyle ifade edilen bir kişiliktir ve Avrupa'da İsa figürünün karşılığıdır.

...Hoyratlığın
Daha tutsak almadığı ölüleri
Uyandırır O...

Ve Göklüler beni
İnandığım gibi seviyorlarsa...

...Sessizdir işareti[35]
Gümbürdeyen gökte. Ve durur biri onun altında
Ömür boyu. Çünkü İsa yaşıyor daha.

§ 642 Ama tıpkı kutsal Batı ülkesinden mucize otu geri getiren ve ganimetini şeytansı yılana kaptıran Gılgamış gibi (RESİM 45), Hölderlin'in şiiri de acılı bir yakınmayı dile getirir ve gölgelere inişinin dünyevi bir dirilişle sonuçlanmayacağını bize belli eder:

... Utanılacak şekilde çekip koparır yüreklerimizi.
Çünkü bütün Göklüler sungu isterler.

---

[34] Aslında burada Hölderlin'in eski bir baskısını kullandım. Yeni baskıda "Ruh" yerine "İsa" yazar. Şairin eski yorumunu olduğu gibi bıraktım, çünkü şiirdeki İsa çıkarımını daha sonraki baskıları görmeden yapmıştım. (*A.g.e.*, s. 234.) (Turan Oflazoğlu'nun çevirisi de yeni baskıdır –çn.)

[35] Yani Baba'nın.

§ 643 Şair, ışıyan sonsuz mutluluğu ve gayretsizliğiyle birlikte sadece çocukluğu geri getirmeyi isteyen geçmişe yönelik özlemi, "göklüler" onu bizden almadan önce feda etmek gerektiğine dair gerçeğin çok geç farkına varır. Çünkü "Göklüler" tüm insanları da birlikte alıp götürürler.

§ 644 Kahramanını öldüren yazarımızın bilinçdışının bize verdiği bilgece tavsiyeye bu yüzden değiniyorum. Kahraman ölmüştür, çünkü bu kahraman, aslında bu dünyayı feshedip bilinçdışının okyanusundan bir başka dünya yakalayarak gerçek anlamda kahramanlık yapmak için ne bir niyet ortaya koyan ne de buna gücü olan regresif ve çocuksu bir rüyanın kişileştirilmesinden başka bir şey değildir. Bu vazgeçiş sadece yaşama tamamen bağlanarak gerçekleşir ki, aileye bağlı olan libidonun da dar çevreden çıkıp genişlemesi gerekir; çünkü birey çocukluğunda sadece devridaim eden bir sistemde onunla birlikte dönen bir parçacıktır, ancak artık büyüdüğü için yeni bir sistemin merkezi olması, kendi iyiliği açısından gereklidir. Böyle bir adımın erotik sorunların çözümünü ya da en azından dikkate alınmasını içermesi elbette çok açıktır, çünkü bu olmadığı takdirde kullanılmayan libido, kaçınılmaz olarak anne babayla olan bilinçdışı endogamik ilişkide takılı kalır ve bireyi önemli noktalarda özgür bırakmaz. İsa öğretisinin insanı aileden acımasızca koparmak istediğini ve Nikodemus'la yaptığı konuşmada regresyona sembolik bir anlam kazandırmaya çalışan İsa'nın çabasını hatırlayalım. Her iki eğilim de aynı şeyi, yani insanın kendini aile bağlarından koparmasını hedefler ve bu, yüce bir anlayışa değil, aksine çocuksu duyguların yumuşaklığına ve dizginsizliğine karşılıktır. Çünkü insan çocukluk havasında tutuklu kalmış libidosunu rahat bıraktığı ve daha yüksek hedeflere yönelik özgürleştirmediği takdirde, bilinçdışı baskının etkisinde kalır. Bilinçdışı her nerede olursa olsun, anne babayla olan ilişkideki aynı bağımlılık ve tutuklulukla karakterize edilen ve yaşamsal ilgisine tamamen karşı olarak üretilen komplekslerin aracılığıyla bu çocukluk havasını her seferinde ona sürekli yeniden yaşatır. Bireyin kaderi artık kendi elinde olmaz; Τυχία καὶ Μοῖραι (talihi ve kaderi) adeta yıldızların elindedir. Stoacılar bunu, yani "günahlarından arınmamış" herkesin kader

RESİM 116. Yılan gizemi. Pompei'deki Lar* sunağı.

yıldızlarının kıskacına düştüğü bu durumu εἱμαρμένη [heimarmene], olarak adlandırırlardı. Böylesine ilkel biçimde tutuklu kalmış olan libido, insanı buna uygun olarak en alt basamakta, yani dizginsizliğin ve etkilere teslim olmanın basamağında tutar. Sona eren antikçağın psikojik durumu ve o dönemde insanı Heimarmene'den** kurtarmaya çalışan kurtarıcı ve doktor budur.[36]

---

* Romalıların dininde belli yerlerin ve ailelerin koruyucu tanrıları –çn.

** Kaçınılmaz kaderin simgesi, kader tanrıçası –çn.

36 Aslında tüm gizemler bu amacı güder. Ölüm ve yeniden doğumun sembollerini yaratırlar. (RESİM 116) Frazer'ın da (*The Golden Bough* [*Altın Dal*], III. Kısım: Tanrı'nın Ölümü," s. 214 vd) gösterdiği gibi, ekzotik halklar kendi gizemlerinde ölümün ve tekrar dirilişin aynı tanıtıcı sembollerine sahiptiler. Apuleius da (*Metamorphosen* XI, 23, s. 240) Lucius'un İsis gizemine yönelik erginlenmesi için aynı şeyi söyler: "Accessi confinium mortis: et calcato Proserpinae limine, per omnia vectus elementa remeavi." (Ölümle yaşam arasındaki sınıra kadar gittim. Proserpine'nin eşiğinden içeri girdim ve tüm elemanların içinden geçtikten sonra geri döndüm." (s. 425). Lucius

§ 645 Bayan Miller'ın vizyonu bir özveri sorunu içeriyorsa, bu aslında öncelikle bireysel bir sorundur; ama bu işlemin gerçekleştiği biçime göz atacak olursak, burada tüm insanlığın genel sorunu olması gereken bir durumun söz konusu olduğunu fark ederiz. Çünkü semboller –atı öldüren yılan ve kendini isteyerek feda eden kahraman– bilinçdışından kaynaklanan mitlerin figürleridir.

§ 646 Dünyanın ve var olan her şeyin dolaysız olarak düşüncenin bir yaratımı olması durumunda, dünya, geçmişe özlem duyan libidonun kurban edilmesinin bir sonucudur. Geriye bakan için dünya, yıldızlı gökyüzü bile, yine onun üzerine eğilen ve her yandan kaplayan annedir. Daha modern anlayışın karşılığı olan dünya görüşü, bu tablodan vazgeçmekten ve ona olan özlemden oluşur. Kozmik kurbanın anlamı bu basit temel düşünceden kaynaklanır. Buna güzel bir örnek, cesedi yerin ve göğün oluşmasına neden olan ejderha (RESİM 117) Babil'in anası Tiâmat'ın öldürülmesidir.[37] Bu düşüncenin en bütünsel haline olasılıkla Hint felsefesinin en eski tarihinde, yani Rigveda ezgilerinde rastlarız. Ezgi (10, 81, 4) şöyle sorar:

> Tahta nedir,
> Yerin ve göğün yontulduğu,
> Ağaç nedir? Siz bilgeler, içinizden araştırın bunu...[38]

§ 647 Her şeyi var eden ve dünyayı bilinmeyen bir ağaçtan yaratan Viçvakarman bunu şu şekilde gerçekleştirir:

> Tüm bu varlıklar için kendini feda eden
> Bilge kurban olarak indi babamız,
> Duayla iyilikler isteyerek,
> Kaynağına bürünerek indi alçak dünyaya.
> Ama bulunduğu yer olarak ona...
> Dayanak noktası ne oldu ve nasıl hizmet etti...?

---

biçimsel olarak ölür (*ad instar voluntariae mortis* [isteyerek ölmekle eşdeğer"] ve tekrar dirilir (*renatus*).

37 Simyada *lapis philosophorum*'un [felsefe taşı] mikro evreni ejderhanın kurbanıyla oluşur. Krş. Jung, *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*], § 404.

38 Deussen, *Geschichte der Philosophie* [*Felsefe Tarihi*] I, s. 136.

§ 648 Rigveda 10:90 bu soruya yanıt verir: Purusha (erkek ya da insan) ilk varlıktır,

> Yeryüzünün her yerini çepeçevre kuşatan,
> On parmağının üstünde akan.

§ 649 Purusha'nın dünyayı dıştan da kuşatan, bir tür platonik ruhu olduğu görülür.

> Doğuştan yükseldi dünyanın üzerinde
> Öne, arkaya ve her yere doğru.

§ 650 Her yeri saran Purusha da anneye özgü bir karaktere sahiptir. İlk varlık olarak ruhsal bir ilk durumu temsil eder: Saran olduğu kadar aynı zamanda sarmalananandır, anne ve doğan çocuk, farkın farkında olmayan, bilinçdışı bir durumdur. Böyle bir durum olarak sonlanması gerekir, aynı zamanda regresif bir özlemin nesnesi olduğundan, belirgin varlıkların, yani bilinç içeriklerinin oluşabilmesi için kurban da edilmelidir. Bu varsayımdan yola çıkan sonraki dize şöyle açıklar:

> Kurbanlık hayvan olarak samanlıkta seçildi
> Önceden var olan Purusha,
> Kurban etti onu kutsal ve bilge tanrılar,
> Onu orada tekrar buldular.

§ 651 Bu mısralar dikkat çekicidir. Bu mitologemi mantığın Prokrustes yatağına* uydurmaya kalktığımızda, ona iyi ya da kötü, şiddet uygulamış olmaları gerekir. Tanrıların dışında ilk varlığı alışılmış "biçimde" "kurban" etmenin şimdiye dek hiç duyulmamış, fantastik bir düşünce olması bir yana, birazdan göreceğimiz gibi, başlangıçta ilk varlığın (yani kurbanın) dışında hiçbir şeyin olmaması da ayrı bir konudur. Bununla ruhsal olan ilk durumun büyük gizemi kastediliyorsa, her şey açıklığa kavuşur:

> Her yanı yanmış kurbanlık hayvan olarak
> Yağla karışık kurban suyu aktı ondan,

* Atina-Megara yolunda yaşayan Prokrustes herkesin boyunun kendisinin demir yatağına uygun olması gerektiğine inanır ve boyu kısa gelenleri gererek uzatır, uzun gelenlerinse bacaklarını keserdi –çn.

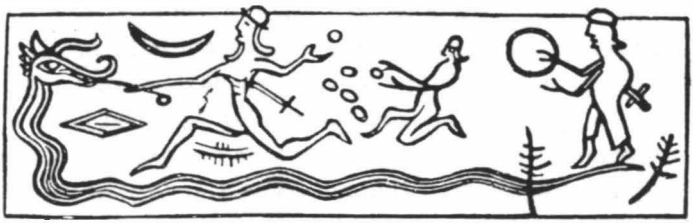

RESİM 117. Marduk Tiâmat'la savaşıyor. Asur silindir mührü.

Gökteki hayvanlar yaratıldı ondan
Ormanda ve ülkede yaşayan hayvanlar.
Her yanı yanmış kurbanlık hayvan olarak,
Ondan oluştu ilahiler ve şarkılar,
Ondan oluştu görkemli şarkıların hepsi,
Kurban söyleminde var olan...

Onun Mana'sından Ay oldu,
Göz şimdi güneş oldu görmek için,
Onun ağzından çıktı İndra ve Agni,
Ödeminden oluştu esen rüzgâr Vâyu.
Kainatın krallığı onun göbeğinden çıktı,
Gökyüzü onun başından yaratıldı,
Yeryüzü ayaklarından,
Kutuplar kulaklarından
Böyle yaratıldı dünyalar.[39]

§ 652 Bununla ruhsal değil, psikolojik bir kozmogoni kastedildiği apaçıktır. Dünya, insan onu keşfettiği zaman oluşur. Ama insan onu ancak ilk anada gizlenmişliğinden, yani başlangıçtaki bilinçdışı durumundan vazgeçtiğinde keşfeder. Freud, onu bu keşfe iten şeyi "ensest engeli" olarak yorumlar. Ensest yasağı anneye olan çocuksu özlemin karşısına dikilir ve libidoyu biyolojik hedeflerin yoluna girmeye zorlar. Ensest yasağıyla anneden uzaklaştırılan libido, yasaklanan annenin yerine koyacağı bir cinsel obje arar. Bu anlamda Freud'un kendini "ensest yasağı," "anne" vs olarak ifade eden paradoks cümlesi de herhalde şu anlama gelmektedir: "Aslında sadece cinsel objeleri tanıdık."[40]

[39] *A.g.e.*, s. 156 vd.

[40] *Zur Dynamik der Übertragung* [*Aktarmanın Dinamiği Üzerine*], s. 171.

Bu cümle, insanın erkek ve dişil anahtarlardan vs söz etmesi gibi, cinsel bir benzetmeden öte bir şey değildir. Bu basitçe, bir yetişkinin tamamen farklı gelişmiş çocuksu durumlarındaki kısmi gerçeğin geriye yönelik aktarımıdır. Kelimesi kelimesine alındığında, Freud'un görüşü aslında ilk önce sadece besleyen göğüsleri tanıdığımızı söyleyebileceğimiz kadar yanlıştır. Bebek annesinin sütünü emerken haz duyuyorsa, bu hiçbir şekilde bu durumun cinsellikle ilgisi olduğunu kanıtlamaz, çünkü haz çeşitli kaynaklardan oluşabilir. Hiçbir cinsel işleve sahip olmasa bile, tırtıl da aynı hazla beslenir ve beslenme içgüdüsü daha sonraki cinsel basamakların bu ilk işlevlerden ne oluşturacağına bakmaksızın, cinsel dürtüden çok farklıdır. Örneğin öpmek, beslenme eyleminde cinsellikten önce gelir. Buna göre "ensest engeli" icat edilmeyen, aksine sınıfsal evlilik sistemiyle bağlantısı olan karmaşık biyolojik gereklilikler nedeniyle doğal bir şekilde oluşan kültür edinimi olması açısından (nevrotik bir durumu tanımlamaya oldukça elverişli olsa bile) son derece şüpheli bir varsayımdır. Bunlar hiçbir şekilde eneseti engellemeyi amaçlamaz, aksine akraba evliliğiyle oluşan endogaminin sosyal tehlikesini araştırır. Anne tarafından dayının kız evlatla olan tipik evliliği, adeta annenin ya da kız kardeşin rıza gösterebileceği libidoyla gerçekleşir. O halde söz konusu olan, ilkel insanların gelişigüzel yaşadığı cinsellik nöbetlerinde yeterince fırsat bulan ensestten kaçınma değil, aile düzenlemesinin tüm kabile üzerindeki yayılımıyla ilgili sosyal gerekliliktir.[41]

§ 653 O halde insanı, farkı ayırt edememenin ruhsal ilk durumundan uzaklaştıran şey ensest tabusu değil, onu diğer hayvanlardan temel anlamda ayıran ve aralarında ensestin de bulunduğu sayısız tabuyu kabul etmeye zorlayan gelişme dürtüsüdür. "Hayvansı" insan bu "başka" dürtüye karşı, her ikisi de ilkel ve az gelişmiş insanın göze çarpan özellikleri olan içgüdüsel tutuculuk ve yenilik korkusuyla birlikte karşı durur. İlerleme çılgınlığımız buna ait olan hastalıklı telafiyi temsil eder.

---

[41] Krş. Jung, *Die Psychologie der Übertragung* (§ 433 vd) [*Aktarma Psikolojisi*] ve Layard, *The Incest Taboo and the Virgin Archetype* [*Ensest Tabusu ve Bakire Arketipi*].

§ 654 Freud'un ensest teorisi libidonun regresyonuna eşlik eden ve özellikle histerinin kişisel bilinçdışıyla karakterize edilen belli fantezileri tanımlar. Bunlar, belli etaplar açısından çocuksu-cinsel fantezilerdir ve histerik durumun neden böylesine bozuk ve elverişsiz olduğunu açıkça gösterirler. Gölgeyi açık ederler. Bu telafinin dili elbette dramatize edilmiştir ve abartılıdır. Bundan türeyen teori, bireyin nevrotik olmasına yol açan histerik yorumun karşılığıdır. Bu nedenle Freud'un yaptığı gibi, bu ifade biçimini fazla ciddiye almamak gerekir. Çünkü o da histeriklerin sözde travması gibi, aynı şekilde olasılık dışıdır. Üstelik nevrotik cinsel teoriye, dramanın son perdesinin ana rahmine dönüşmekten ibaret olmasıyla da karşı çıkılabilir. Bu çoğunlukla *per vias naturales* [doğal yollardan] yerine p*er os* [ağız yoluyla], yani yenilerek ve yutularak gerçekleşir (RESİM 118) ve bununla birlikte Rank'ın geliştirdiği bir başka çocuksu versiyon daha ortaya çıkar. Burada söz konusu olan sadece bir utanma benzetmesi değil, regresyonun daha derin cinsellik öncesi zamana, beslenme işlevinin katmanına dek ulaşması ve bundan sonra bebeğin deneyim dünyasını kuşanmasıdır: Regresyonun metafor dili, artık konuşma tarzından başka bir şey olarak görülmeyen beslenme ve sindirim işlevlerinin metaforuna geri adım attığında elbette değişime uğrar. Sözü edilen ensest eğilimli Oedipus kompleksi, bu basamakta çocukları yiyen cadı, kurt, gulyabani, ejderha vs gibi birçok versiyonları olan Yunus-balina kompleksine dönüşür. Ensest korkusu anne tarafından yenme korkusuyla yer değiştirir (RESİM 119). Gerileyen libido yavaş yavaş cinsellik öncesi çocuksu basamağa doğru çekilerek olasılıkla bu şekilde kısırlaşır. Libido burada da durmaz, hatta rahim içi, doğum öncesi duruma dek yönelir (ki bunu kelime anlamı olarak almamak gerekir!) ve böylece kişisel psikojinin alanından dışarı çıkarak kolektif ruhun içine girer, yani yunus balinanın karnında gizemleri, "représentations collectives"i* görür. Libido böylece,

* Kolektif temsil. Kolektif bir yapının geliştirdiği, tekil bileşenlerine indirgenemeyen fikirleri, inançları ve değerleri anlatır. "Sosyal olay," kolektif bilinç" gibi kavramların yaratıcısı Fransız sosyolog Émile Durkheim'a aittir –çn.

RESİM 118. Yutan canavar. Taş, Belahan, Doğu Java (11. yy)

tıpkı Thesus ve Peirithoos'un yeraltı dünyası yolculuğundaki gibi, kök salabileceği bir tür başlangıç durumuna ulaşır. Ama kendini ananın kucaklamasından tekrar kurtarabilir ve yüzeyde yeni bir yaşama başlama olanağı elde edebilir.

§ 655 Ensest ve ana rahmi fantezisinde yaşanan asıl şey, libidonun bir yandan kişisel, çocuksu tepkilere, duygulara, fikir-

RESİM 119. İnsan yiyen tanrıça Kali. Hint halk sanatı.

lere ve görüşlere kışkırtılarak, öte yandan mitin eskiden beri sahip olduğu telafi edici ve iyileştirici anlama yakın kolektif tabloları (arketipleri) canlandırarak bilinçdışına dalmasıdır. Freud, nevrozun karakterine bunca mükemmel uyan kendi nevroz teorisini insanların hasta olmasına neden olan nevrotik görüşlere fazlasıyla bağımlı kılar. Böylece nevrozun etkili nedenleri sanki geçmişteymiş gibi, (nevrotiğe de *nota bene* [dikkat edelim] aynı şekilde mükemmel uyan) bir görüş ortaya çıkar. Gerçekte nevroz her gün yeniden üretilir ve bu, nevrotiklerin nasıl davranıyorlarsa öyle düşünüp hissettiklerini savunan ve böylelikle kendi nevroz teorisini haklı çıkaran yanlış görüşten kaynaklanır.

§ 656 Konunun bu kadar dışına çıktıktan sonra yine Rigveda ilahilerine geri dönelim. Rigveda 10:90, Hıristiyan gizemi için de büyük önem taşıyan, anlamlı dörtlükle son bulur:

Tanrılar kurban alarak biat ettiler kurbana,
Ve bu kurban eylemlerinin ilkiydi;
Güçlü varlığı ittiler gökyüzüne,
Yaşlı, mutlu tanrıların oturduğu yere.[42]

§ 657 Verilen kurbanla birlikte tanrıların gücüne yaraşır bir güç bolluğu istenir. Dünyanın kurban verilerek, çocukluğa olan kişisel bağlılıktan kaçınarak oluşması gibi *Upanişad* öğretisine göre de, insanın ölümsüz olarak tanımlanabilecek yeni durumu oluşturulur. İnsani varlığın bu yeni durumuna yine bir kurbanla, yani kozmik anlamıyla at kurban edilerek ulaşılır. Kurbanlık atın ne anlama geldiğini *Brhadâranyaka-Upanişad* 1, 1 şöyle açıklar:

"Om!

1. Aslında sabah kızıllığı kurbanlık atın başıdır, güneş gözleridir, rüzgâr soluğu, her yana yayılan ateş boğazı, yıl ise kurbanlık atın gövdesidir. Gökyüzü sırtı, hava boşluğu karın boşluğu, toprak karnının şişkinliğidir; kutuplar onun yönleri, kutuplararası kaburgaları, mevsimler organları, aylar ve yarım aylar eklemleri, günler ve geceler ayakları, yıldızlar iskeleti, bulutlar etidir. Hazmettiği yem çöl kumları, nehirler damarları, karaciğeri ve akciğerleri sıradağlar, otlar ve bitkiler saçlarıdır. Doğan güneş onun ön tarafı, batan güneşse arka tarafıdır. Dişlerinin parlaması şimşek, ürpermesi gök gürültüsüdür, akıttığı su yağmurdur, sesi sözdür.

2. Sahidendir, gün kurbanlık at için önünde duran kurban çanağıyla başlar: Beşiği, güne karşı olan okyanusların içindedir; gece onun için kurban çanağı ardında kaldığı zaman oluşur: Onun beşiği akşama karşı okyanusların içindedir; bu iki çanak atı çevrelemek için oluşmuştur. O, at olarak tanrıları, savaşçı olarak Gandharveleri, yarışçı olarak iblisleri, at olarak insanları taşıdı. Okyanus onun akrabası, okyanus onun beşiğidir."[43]

---

[42] Deussen, *Geschichte der Philosophie* [*Felsefe Tarihi*] I, s. 158.

[43] Deussen'den çeviri (*Die Geheimlehre des Veda* [*Veda'nın Gizli Öğretisi*], s. 21 vd).

§ 658 Deussen'in de fark ettiği gibi, at kurbanının anlamı, "evrenden vazgeçmek"tir. At kurban edildiğinde, bir ölçüde dünya da kurban edilmiş ve yıkılmış olur – bu, Schopenhauer'in de hayal ettiği bir düşünce silsilesidir. At yukarıdaki metinde, sabah doğup akşam batan güneş gibi, birinden gelenin diğerinden gittiği, iki kurban çanağının arasında durur. (RESİM 11) İnsana binek ve yük hayvanı olmak, hatta onun enerjiyi "beygir gücü" olarak ölçmesi, atın, insanın yararlanacağı bir enerji miktarı olduğu anlamına gelir. O, libidoyu dünyaya gelmiş olarak temsil eder. Yukarıda, dünyanın yaratılması için anneye bağlı libidonun feda edilmesi gerektiğini gördük; buradaysa önceleri anneye ait olan, sonra da dünyaya gelen libidonun kendini yeniden kurban etmesiyle ortadan kaldırılır. At, anneyle olan çok çeşitli ilişkisi nedeniyle libidonun sembolüne figür olabilir.[44] O halde atın kurbanıyla birlikte, dünyanın yaratılışından öncekiyle benzeşen, yine bir içe kapanma evresi yaratılmış olur. Atın, doğuran ve yutan anneleri temsil eden iki çanak arasında durması, yumurta içinde saklı duran yaşamın tablosuna işaret eder, ki çanakların bu yüzden atı "çevreleyen" bir belirleyicilikleri vardır. *Brhadâranyaka-Upanişad* 3:3, bunun gerçekten böyle olduğunu kanıtlar:

> 1. "Parikshit'in halefleri nereye gittiler, soruyorum sana, Yâjñavalkya! Parikshit'in halefleri nereye gittiler?"–
>
> 2. Yâjñavalkya konuştu: "O, (herkesin) at kurban sunmak üzere geldiği yere vardıklarını size söyledi. Çünkü bu dünya tanrı arabasının (güneşin) otuz iki günde ulaşacağı kadar uzağa gider. Bu (dünya) yeryüzünü çepeçevre iki kat kuşatır. Bu yeryüzü okyanusu çepeçevre iki kat kuşatır. Kendisi bir makasın kesici iki ucu ya da bir böceğin kanatları, (Dünya yumurtasının iki kabuğu arasındaki) boşluk kadar geniştir.

[44] *Bundahish* XV:27'de Boğa Sarsaok dünyanın batışında kurban edilir. Ama Sarsaok insanlık soyunu yayandı; on beş insan ırkından dokuzunu sırtında taşıyarak denizi geçmiş ve onları uzak diyarlara götürmüştür. Gayomart'ın [Zerdüşt dininde ilk insan] ilk yaban öküzü, yukarıda da gördüğümüz gibi, doğurganlığı nedeniyle anneye özgü bir anlama sahiptir.

RESİM 120. Attis'in kutsal ağacı. Bir Kibele sunağından rölyef.

Indra onu şahin olarak rüzgâra bıraktı; rüzgâr onu aldı ve atları kurban sunanların yerine götürdü. (Gandharva) tahminen size böyle söyledi ve rüzgârı övdü.–

Rüzgâr bu yüzden özeldir (*vyashti*) ve rüzgâr bu yüzden geneldir (*samashti*). Bunları bilen olarak tekrar ölüme engel olur!"–[45]

§ 659 Bu metnin de söylediği gibi, at kurban edenler dünya yumurtasının kabukları arasındaki en dar aralıkta bir araya gelir, aynı zamanda burada ayrılırlar.[46] Şahin olarak Soma'yı (zor elde edilen değeri) çalan Indra, "tekrar ölüm"den kurtuluşa dek, Psikopompos* olarak ruha rüzgârı, yaratıcılığı, bireyselliği ve kozmik prâna'yı (yaşam soluğu)[47] getirir. Bu düşünce silsilesi birçok mitin mantığını oluşturur; aynı zamanda Hint felsefesinin belli anlamda seyreltilip saf hale getirilmiş mitolojiden başka bir şey olmadığına dair kusursuz bir örnektir.[48] Miller'in

[45] *Die Geheimlehre des Veda* [*Veda'nın Gizli Öğretisi*], s. 38.

[46] Deussen ayrıca şöyle der: "'Orası' denilen yer, olasılıkla gökyüzünün denizle birbirine bitiştiği ufuk çizgisidir. Dünya yumurtasının kabukları arasındaki dar çatlaktan dışarı çıkılarak 'gökyüzünün sırtı'na... Brahman'la birleşimin gerçekleştiği yere ulaşılır." (*Brihdâranyaka-Upanishad* [*Veda'nın Altmış Upanişadı*] 3:3, s. 434)

* Ruhlara yol gösteren anlamında Hermes'e verilen bir unvan –çn.

[47] Brahman'ın bir sembolü. Deussen, *a.g.e.*

[48] Mitolojik sembol Silberer için (sembol oluşumuyla ilgili) mitolojik basamakta bir idrak süreciyse, bu görüşle benimki arasında tam bir uyum oluşuyor demektir.

dramasında önce (Gılgamış'ın kardeş kadar yakın dostu, yarı hayvan Enkidu'nun erken ölümü gibi) kahramanın hayvansı kardeşi olarak at ölür. Bu kurban ölümü, mitolojik hayvan kurbanının tüm kategorilerini hatırlatır. Basit kurban armağanının ilkel anlamının terk edilip dinsel olarak daha yüce bir anlam kazandığı hayvan kurbanı kahramanla, buna bağlı olarak tanrısallıkla, içsel bir ilişki içindedir. Hayvan, boğanın Zagreus-Dionysos'u ve Mithra'yı, kuzunun İsa'yı temsil etmesi vs gibi, tanrının kendisini temsil eder.[49] Hayvan kurbanı, hayvansı doğanın, yani libidonun zorlayıcı dürtüsünün feda edilmesi anlamına gelir. Bu kendini en belirgin olarak Attis'in kült efsanesinde ifade eder. Attis ana tanrıça Agdistis-Kibele'nin* oğul âşığıdır. Kendisine âşık olan annesi tarafından delirtilerek bir çam ağacının altında kendini hadım eder. Çam ağacı Attis kültünde bir rol oynar (RESİM 120): Çünkü her yıl bir çam ağacı çelenklerle süslenir, dallarına Attis'in bir resmi asılır ve sonra ağaç kesilir. Kibele daha sonra bu ağacı alıp mağarasına götürür ve ona ağıt yakar. Bu bağlamda ağaç açıkça, anne Kibele'nin kendi mağarasına, yani ana rahmine geri aldığı oğul anlamındadır – başka bir yoruma göre Attis çam ağacına dönüşmüştür.– Ama ağaç aynı zamanda ana anlamına da gelir, çünkü oğulun simgesi olarak resminin ağaca asılması, anayla oğulun birleşmesini temsil eder. Basit konuşma dili bu tabloyu aynı şekilde "anneye bağlı olma" biçiminde yorumlar. Çam ağacının kesilmesi buna paralel olarak gider ve bu nedenle Attis'i hatırlatır. Ağacın kesilmesinin daha fazla fallik anlamı olabilir. Ama ağaç ilk etapta anne anlamına geldiği için, kesilmesi de annenin kurban edilmesi olarak yorumlanabilir. Çözülmesi zor olan bu karışıklıklar ve anlam kesişmeleri ancak ortak bir paydada buluştukları zaman bir ölçüde çözülebilir. Bu ortak payda libidodur: Oğul

---

[49] Assurbanipal'in kütüphanesinde bulunan ilginç bir Sümer-Asur metninde şöyle der (Gressmann'dan alıntı: *Altorientalische Texte und Bilder* [*Eski Doğu Metinleri ve Resimleri*] I, s. 101): "Bilgelere konuştu:/Bir kuzu insan için bedeldir;/Kendi yaşamı için kuzuyu verir,/Kuzunun başını, insanın başı için verir..."

Antik Anadolu tanrıçalarından biri olan Agdistis, adını Sivrihisar bölgesindeki Agdos Dağından almıştır –çn.

anneye olan özlemi canlandırır, üstelik bunu aynı ya da benzer durumda bulunan bir bireyin ruhunda yapar. Anne oğula olan (ensest) sevgiyi canlandırır. Ağaç bir yanda anneyi, öte yanda oğulun fallusunu canlandırır. Erkeklik organı kendi açısından oğulun libidosunu simgeler. Çam ağacının kesilmesi, "hadım etme," uygunsuz olduğu kadar olanaksız olanı arayan bu libidonun kurban edilmesi anlamındadır. O halde mit, düzenlemeyle ve biçimlerinin doğasıyla genellikle bilinçdışında yaşanan bir libido regresyonunun kaderini tanımlar. Bu arada bilinçte, tıpkı rüyada olduğu gibi, özelliklerine göre libidonun hareketlerinin ve eğilimlerinin görsellikleri olan karakterler ortaya çıkar. Tüm figürlerin belirleyici etkeni libidodur. Biçimleri, bütünlükleri (libido) sayesinde belli özelliklerin ya da etkinliklerin bir figürden diğerine kolayca geçebileceği şekilde birbirine yakındır. Bu durum sezgisel algıya zarar vermez, ama mantıklı açıklamaya sürekli sorun çıkartır.

§ 660 Bizim vakamızda kurban etme nedeni, oğlunu delirten ve onu kendini hadım etmeye zorlayan anne, *mater saeva cupidinum*'dur [arzunun yabanıl annesi]. Anne bilincin karşısına çıkan ilk varlık olarak bilinçdışını temsil eder. Mit, kurban etme dürtüsünün bilinçdışından çıktığını bu yüzden ifade eder. Bunu herhalde regresyonun yaşama ters oluşu ve kişiliğin içgüdüsel temellerini rahatsız etmesi olarak anlamak gerekir; bunun sonucu olarak şiddetli bir bastırma ve uyumsuz eğilimin bertaraf edilmesi biçiminde, regresyonu telafi eden bir tepki oluşur. Burada söz konusu doğal, bilinçdışı bir süreç, içgüdüsel eğilimlerin tartışması ya da çatışmasıdır. Bu çatışmada bilinçli benlik libidonun bu devinimlerini normalde algılamadığı ve bu nedenle bilince katmadığı için, çoğunlukla pasif biçimde bu çatışmaya teslim olur.

§ 661 Ovidius'ta çam ağacının anlamı şöyledir:

> Grata deum matri, siquidem Cybeleius Attys
> Exuit hac hominem, truncoque induruit illo.[50]

[50] *Metamorphosen* [*Başkalaşımlar*] X. kitap, s. 254. "... ve zirvedeki çam ağaçları/Sadece iğne yapraklarla süslenmiştir ve tanrıların

§ 662 Çam ağacına dönüşmek, Osiris'in fundalıklarla sarmalanması gibi, anne içine gömülmekten daha fazla anlam içerir. (RESİM 64) Koblenz'deki Attis rölyefinde[51] Attis bir ağaçtan yetişmiş olarak görünür, Mannhard burada ağaca bitki örtüsünün doğasında var olan gizli dürtü olarak bakmak ister.[52] Bu, olasılıkla Mithra'daki gibi basit bir ağaç doğumudur. (Krş. Heddernheim rölyefi, RESİM 77) Firmicus Maternus'un da belirttiği gibi, ağaç ve resim İsis ve Osiris kültünde, yine bakire Persephone kültünde de bir rol oynamıştır.[53] Dionysos'un bir adı da Dendrites'tir, Boeotia'da ise ἔνδενδρος, yani "ağaçta" adını almış olmalıdır.[54] Dionysos mitiyle bağlantılı olan Pentheus efsanesi Attis'in ölümüne ve sonra yakılan ağıta dikkate değer ve tamamlayıcı bir zıtlık getirir: Dionysos ayininde kendinden geçen kadınları merak eden Pentheus[55] onları gizlice izlemek üzere bir çam ağacına tırmanır, ama annesi onu fark eder, ayindeki kadınlar ağacı keserler, hayvan sanılan Pentheus çılgın kadınların elinde parçalanır;[56] üzerine ilk atılan kendi annesi olur.[57] Bu efsanede ağacın fallik anlamı (kesmek: hadım etmek), onun ana doğası (ağaç Pentheus'u taşır) ve oğulla olan özdeşliği (ağacı kesmek: Pentheus'u öldürmek) bir aradadır; burada aynı zamanda Pietà'yı tamamlayan karşılık yani korkunç anne de kendini gösterir. Attis şenliği önce yakarı, daha sonra ilkbaharda barış şenliği olarak kutlanır. (Paskalya arifesi ve Paskalya.) Attis-Ki-

---

anası için/Değerlidir, çünkü Kibele'ye özgü Attis insanlığını/bu ağaçta yitirmiş ve onun gövdesi altında pekiştirmiştir..."

51 Krş. Roscher, *Lexikon* [*Sözlük*], "Attis" maddesi, 722, 10. sütun.

52 *Wald- und Feldkulte* [*Orman ve Tarla Kültleri*] II, s. 292.

53 Firmicus Maternus, *De errore profanarum religionum* [*Putperest Dinlerin Yanlışları*] XXVII, s. 69: "...per annos singulos arbor pinea caeditur, et in media arbore simulacrum iuvenis subligatur." (Her yıl bir çam ağacı kesilir ve ağacın ortasına bir delikanlının resmi asılır.)

54 Preller, *Griechische Mythologie* [*Yunan Mitolojisi*] I, s. 555. Robertson'dan alıntı: *Evangelien-Mythen* [*İnciller-Mitler*], s. 137.

55 Pentheus, yılan özelliğine sahip bir kahramandır; babası, engerek yılanı Echion'du.

56 Dionysos kültünde tipik kurban ölümü.

57 Roscher, Dionysos maddesi, 1054, sütun 56, vd.

bele kültünün rahipleri hadım edilmişlerdi ve Galloi olarak anılırlardı.[58] Archigallos'un [Kibele rahibi] adı Atys'di (Attis).[59] Rahipler yıllık kastrasyon yerine sadece kollarını çizerek kanatırlardı. (Fallus yerine kol. "Kol burkma."[60]). Dürtüyü feda etme semboliğinin bir benzerine, gizemin önemli bölümlerinde boğanın yakalanıp bağlanmasının temsil edildiği Mithra dininde rastlarız. Mithra'nın bir diğer paralel figürüyse ilk insan Gayomart'tır. Sığırıyla birlikte yaratılmıştır ve her ikisi de altı bin yıl boyunca huzur içinde yaşamıştır. Ama dünya Terazi'nin (Libra) çağına girdiğinde kötü inançlar gelip çatmıştır. Libra astrolojik olarak Venüs'ün olumlu evidir, o halde kötü inanç annenin erotik özelliğiyle özdeşleşen aşk tanrıçasının hükmü altında gelir. Daha önce de gördüğümüz gibi, bu özellik ruhsal açıdan son derece tehlikeli olduğundan, klasik felaket oğul üzerinden gelip çatmakla tehdit eder. Burçların bu gruplaşması nedeniyle Gayomart ve sığırı otuz yıl sonra ölür. (Zerdüştün sınavları da otuzuncu yıla dek sürmüştür.) Ölen sığırdan elli beş tür tahıl, on iki tür şifalı ot vs oluşur. Boğanın tohumları temizlenmek üzere Ay'a ulaşır, ama Gayomart'ın tohumları güneşe gider. Bu realite boğanın gizli bir dişil anlamı olduğuna işaret eder. Gosh ya da Drvâshpa boğanın ruhudur ve onlara dişil tanrıça olarak tapılır. Önceleri korkaklığı yüzünden hayvan sürülerinin tanrıçası olmak istemez, ama sonra Zerdüşt'ün gelişi ona müjdelenir. Bu, Krishna'nın gelişinin yeryüzüne müjdelendiği Hint Purâna'yla bir paralellik oluşturur.[61] Boğanın ruhu aşk tanrıçası Ardvîçûrua gibi bir arabada yol alır. Boğanın animası bu nedenle elbette dişil olarak görünür. Astrolojik açıdan boğa da aynı şekilde Venüs'ün evindedir. Gayomart miti kendi içinde, kapalı çevrede

---

[58] Tören alaylarında kadın giysileri giyerlerdi.

[59] Bitinya'da [Batı Karadeniz bölgesi] Attis'in adı πάπας (baba, papa), Kibele'nin adıysa Mā'di. Ön Asya kültlerinde bu ana tanrıçaya balık olarak tapıldığına ve rahiplerin balık yemesinin yasak olduğuna değinmem gerek. Yine oğulun adının da Astarte, Kibele vs ile özdeş olarak Atargatis Ἰχθύς [balık] olması da ilgi çekicidir. (Roscher, *a.g.e.*, Ichthys maddesi, sütun 94.)

[60] Frobenius, *a.g.e.*, birçok yerde.

[61] Spiegel, *a.g.e.*, II, s. 77.

kendini dölleyen ve tekrar doğuran erkek-dişi tanrıya dair ilk düşüncenin değişik biçimini tekrarlar.

§ 663 Kurban edilen boğa gibi, III. bölümde sözünü ettiğimiz ateş kurbanı da Çinlilerde dişil bir doğaya sahiptir. Yorumcu filozof Huang Çe (–350) bunu şöyle dile getirir: "Ocağın ruhuna Ki denir (saç örgüsü). Ateşe benzeyen, parlak kırmızı renkte giyinir ve tatlı, sevimli bir bakire olarak görülür." *Ritüeller Kitabı*'nda şöyle yazar: "Tahta, Au-ruhu için alevlerin içinde yakılır. Au için verilen bu kurban, yaşlı (ölmüş) kadınlar için verilen bir kurbandır."[62] Bu ocak ve ateş ruhu, ölmüş aşçıların ruhudur ve bu nedenle "yaşlı kadınlar" olarak adlandırılır. Mutfak tanrısı bu Buddha öncesi gelenekten gelişir ve daha sonra (erkek cinsiyetinde) ailenin reisi, aile ve tanrı arasındaki aracı olur. Böylece yaşlı, dişil ateş ruhu bir tür Logos'a ve aracıya dönüşür.

§ 664 Boğanın tohumlarından sığırın atalarının yanı sıra 272 tür yararlı hayvan oluşur.[63] Gayomart *Mînôkhired*'den[64] sonra kötü arzuların iblisi olarak görülen Dév Azûr'u yok eder. Yine başka bir iblis olan Azî, Zerdüşt'ün etkilerine karşın yeryüzünde uzun süre kalır. Ama son olarak (tıpkı Yuhanna İncili'ndeki şeytan gibi) dirilişte yok edilir; bir başka yorumda Angro Mainyus'un ve yılanın son ana dek geriye kaldıklarından ve sonra Ahura Mazda tarafından yok edildiklerinden söz edilir.[65] Kern'in tahminine göre Zerdüşt'ün adı "Altın Yıldız"dır ve Mithra'yla özdeşleştirilir.[66] Mithra'nın adı yeni Farsçada güneş ve aşk anlamına gelen "mihr"le ilişkilendirilir.

§ 665 Zagreus'ta* boğanın Tanrı'yla özdeş olduğunu, bu nedenle boğa kurbanının bir Tanrı kurbanı olduğunu görürüz. Hayvan

---

62 Nagel, "Der chinesische Küchengott Tsau-kyun" ["Çin Mutfak Tanrısı Tsau-kyun"], s. 24.

63 Spiegel, *a.g.e.*, s. 511.

64 Spiegel, *Grammatik der Pârsisssprache* [*Farsçanın Grameri*], s. 134 ve 166.

65 Spiegel, *Erânische Altertumskunde* [*İran Arkeolojisi*] II, s. 164.

66 Spiegel, *a.g.e.*, I, s. 708.

* Zeus ve Persephone'nin oğlu –çn.

bir bakıma kahramanın yalnızca bir parçasıdır; o sadece kendi hayvanını, yani sembolik olarak zorlayıcı dürtüsünü kurban eder. Kurban eyleminde[67] içsel olarak yer alma, boğayı öldüren Mithra'nın acılı-coşkulu hikâyesini kusursuz şekilde ifade eder. Mithra bunu hem isteyerek hem de istemeyerek yapar,[68] bazı anıtlarda Guido Reni'nin Haçtaki İsa tablosundaki duygusal yüze benzer tuhaf, dokunaklı yüz ifadesi olmasının nedeni budur. Benndorf Mithra'yla ilgili şöyle der:

> "Özellikle üst bölümde tamamen ideal bir karaktere sahip olan yüz çizgilerinin son derece hastalıklı bir ifadesi vardır."[69]

§ 666 Cumont da Tauroktonos'un (boğa öldüren) yüz ifadesine değinir:

> "Ce visage, tel qu'on peut l'observer dans les meilleures répliques, est celui d'un jeune homme d'une beauté presque féminine; une abondante chevelure bouclée qui se dresse sur le front, l'entoure comme d'une auréole; la tête est légèrement penchée en arrière de façon que le regard se dirige vers le ciel, et la contraction des sourcils et des lèvres donne à la physionomie une étrange expression de douleur."[70]
>
> ["Ancak en iyi röprodüksiyonlarda rastlanabilecek olan bu çehre, adeta dişi güzelliğine sahip bir genç adamındır; alına düşen gür bukleler başı bir hare gibi çevreler, bakışlar gök-

---

[67] Porphyrius (*De antro nympharum*) şöyle der: ὡς καὶ ὁ ταῦρος δημιουργὸς ὢν ὁ Μίθρας καὶ γενέσεως δεσπότης ("Boğa yaratıcı gücü temsil ettiği için, Mithra da oluşumun efendisidir." Dieterich'ten alıntı: *Mithrasliturgie* [*Mithra Liturjisi*], s. 72.

[68] Boğanın ölümü hem istenir hem de istenmez. Mithra boğayı öldürürken, bir akrep de onun testislerini sıkıştırır. (Boğa burcunun sonbahar ekinoksu: RESİM 77)

[69] *Bildwerke des Lateranischen Museums* [*Lateran Müzesi Heykelleri*], no. 547, alıntı: Cumont, *Textes et monumentes* [*Metinler ve Anıtlar*] I, s. 182.

[70] Cumont, *a.g.e.*, Cumont başka bir yerde "grâce douloureuse et presque morbide des traits du héros"dan ["kahramanların acı dolu zarafetteki ve neredeyse hastalıklı davranışları"] söz eder.

yüzüne çevrilmiş gibi, baş hafifçe yana eğiktir, kavisli kaşlar ve dudaklar yüz çizgilerine tuhaf bir acılık ifadesi verir."]

§ 667 Ancak Cumont'ta sergilenen Ostia'nın (Mithra'nın tauroctonus'u mu?) başının, hastalarımızda duygusal teslimiyet olarak tanıdığımız türden bir ifadesi vardır. Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarındaki tuhaf ruhsal dönüşümün, duyguların sıradışı çözülümü ya da serbest kalmasıyla el ele gitmesi de dikkate değer bir olgudur. Bu, kendini sadece *caritas*'ın [aşk] ve *amor divinus*'un [ilahi aşk] en yüce biçiminde değil, duygusal ve çocuksu çehreyle de dışavurur. Özellikle erken dönem Hıristiyan sanatının kuzucuk benzetmesi de bunun içindedir.

§ 668 Duygusallık şiddetin kız kardeşi olduğundan ve her ikisi birbirinden asla fazla ayrı duramadığından, burada olasılıkla 1. yüzyıldan 3. yüzyıla dek geçen zaman için son derece karakteristik bir durum söz konusudur. Hastalıklı yüz ifadesi kurban edilenin uyuşmazlık içinde ve bölünmüş olduğunun işaretidir: Bunu hem ister – hem istemez. Bu çelişki, kahramanın aynı zamanda kurban eden ve kurban edilen olduğunu ifade eder. Buna karşın Mithra, daima güneşin seyrine yakın benzetmelerle sadece kendi hayvan doğasını, yani zorlayıcı dürtüsünü[71] feda etmiştir.

§ 669 Dinsel yapılar oluşturan libidonun son kertede anneye doğru gerilediğini ve böylece aslında köklerimizle bağlı bulunduğumuz bir bağı temsil ettiğini bu araştırma boyunca gördük. Kilise yorumcuları *religio* [din] kelimesini *religare*'den [bağlantı] türettiğinde, destek olarak görüşlerini bu psikolojik olguya dayandırmış oluyorlar.[72] Gördüğümüz gibi, gerileyen libido ister

[71] Kurban edilenin libido doğası şüpheye yer bırakmaz. Perslerde insanın ilk günahına, cinsel ilişkiye girmesine yardım eden bir koçtur, aynı zamanda kurban ettikleri ilk hayvandır. (Spiegel, *a.g.e.*, s. 511 vd.) O halde Maniheist şiirlere göre İsa olan koç, cennetteki yılandır. Sardesli Meliton (2. yy) İsa'nın İbrahim'in oğlu yerine kurban ettiği koç gibi, bir kuzu olduğunu söyler. Bu arada haçın yerine çalılığı koyar. (Parça V. alıntı: Robertson, *a.g.e.*, s. 143 vd.)

[72] En eski türetme olarak *relegere* [tekrar oku] daha olası görünür. (Cicero, *De inventione*, 2:53 ve *De natura deorum*, 1:42) Lactantius

erkek ister dişi karakterli olsun, kendini sayısız ve çeşitli türde sembolle gizler; aslına bakılırsa, cinsiyet farkları da ikinci özelliktir ve yüzeysel bir gözlemde tahmin edilebileceği gibi, psikolojik olarak rol oynamazlar. Kurban temsilinin özü ve motive edici gücü benliğin, tıpkı denizcilerin deniz dibinde patlayan volkanın bilincinde olduğu gibi haberdar olduğu, kendi içinde bilinçsiz olan enerjik bir dönüşümden oluşur. Bu arada kurban düşüncesinin güzelliği ve yüceliği kadar tören ritüelinin psikolojik ifadesinin de korkutucu şekilde mantıklı göründüğünü de itiraf etmek gerekir. Kurban eyleminin dramatik görselliği böylece bir ölçüde zayıf bir soyutluğa indirgenir ve biçimlerin gelişen yaşamları iki boyutulukta yok edilir. Bilimsel anlayışın ne yazık ki bu tür üzücü etkileri vardır – öte yandan fenomenlerle ilgili daha derin bir anlayışın soyutlamasını sağlar. Böylece mitsel dramanın biçimlerinin değiştirilebilir özelliklere sahip olduklarını görürüz, çünkü onlara fiziksel dünyanın somut biçimleri gibi, aynı varoluşçu anlamlar yüklenmemiştir. Sonuncusu gerektiğinde bir trajediyi gerçek anlamda yaşar, diğeriyse onu içgözlemsel bir bilincin öznel sahnesinde sadece temsil eder. İnsan cesaretinin fenomen dünyanın varlıklarıyla ilgili yorumları, yani yıldızların düzeninin ve insanlık tarihinin tanrısal bir rüyanın doğal canlandırılması olması, bilimsel olasılığa yönelik içsel drama üzerinde kullanılır: Mitsel dramanın temeli, biçimlerin somutluğu değildir, yani ne tür bir hayvanın ne tür bir tanrı için kurban edildiği önemli değildir; önemli olan sadece bir kurban eyleminin gerçekleşmesi, yani bilinçdışında dinamiği, içerikleri ve öznesi bilinmeyen, ama hayvan tüylerine bürünmüş dansçılar ve kurban edilmiş insanların kafa derileriyle süslenen rahipler gibi, bu şekilde dolaylı olarak bilinçte somutlaşan ve bunun için hazırda bekleyen imge materyallerini uyaran bir dönüşüm sürecinin yaşanmasıdır.

(*Divinae institutiones*, 4:28) *religare*'den türetme yapar: "Hoc vinculo pietatis obstricti Deo et religati sumus" (Sevginin bu bağıyla, Tanrı'yla birleştik ve onunla bağlandık). Hieronymus ve Augustinus da aynıdır. Ayrıca *bkz*. Walde, *Lateinische etymologisches Wörterbuch*, *diligo* [bağlanma] maddesi. Tipik karşıtı *religio* ve *neglego*'dur [inkâr].

§ 670 Ruhsal dinamiğin ve mantığın indirgenebilir gerçekliğinden başka bir şey tanıtmayan tiyatronun renkli dünyasını geride bıraktığımız yerde, bilimsel somutluk bize gizem oyununun sahne arkasındaki gizemli süreciyle ilgili bir sonucun büyük avantajını sağlar. Bu anlayış tüm epifenomenal* bilinçdışı denilen süreçler olarak hareket eder ve onları tüm deneyimlerden sonra oldukları şey, yani özerk hacimler olarak gösterir. Böylece bilinçdışını bilinçten türetmeye kalkan her girişim gereksiz bir sahtecilik, entellektüelliğin sonuçsuz bir oyunu olur. Bu, yazarların hangi kibirli önyargıyla davrandıklarını bilmeksizin, fütursuzca "bilinçaltı"ndan söz ettikleri her yerde varsayılabilir. Bilinçdışının, bilincin "altında" ya da "üstünde" olduğunu bu kadar kesin olarak nasıl bilebilirler? Bu terminolojide güvenilir olan tek şey, bilincin çok yüksek şeyler, Tanrı'dan da yüksek şeyler hayal ettiğidir. Umarız, belki bir gün bu "tanrı benzerliği" ona korku verir.

§ 671 Ejderhalara her yıl bakire kurban etmek, mitolojik aşamada, olasılıkla bir kurbanın ideal durumunu oluşturur. İnsan, korkunç annenin öfkesini dindirmek için kendi hırslarının sembolü olarak en güzel bakireyi kurban ederdi. Kurbanın daha yumuşak biçimleri, ilk doğan bebeği ya da değerli ev hayvanlarını kurban etmekti. İkinci ideal durumsa, annenin hizmetinde kendini hadım etmektir; daha yumuşak biçimiyse sünnettir. Böylece en azından küçük bir parça kurban edilir ve kurban yerini tutan şey sembolik bir eylemle bu şekilde eşitlenmiş olur.[73] Cisim olarak arzu edilen ve değer verilen sahiplik objelerini temsil eden adaklarla birlikte bu zorlayıcı arzular, yani libido da yeni bir biçim kazanmak üzere teslim olur. İnsan, kurban

---

* Bilincin yalnızca beynin fizyolojik ürünü olduğu öğretisi. İlk kez Thomas Huxley'in kullandığı bu ifade, zihinsel olayların fiziksel ya da zihinsel herhangi bir şeye neden olamayacağını iddia eder –çn.

[73] Krş. "Ananın kanlı güveyi" (2. Musa 4:25 vd) Yeşu 5:2 vd'da Yeşu'nun sünneti ve ilk doğan bebek için fidye vermeyi yeniden başlattığı yazılıdır. "Böylece o da, eskiden Yahve'ye sunulduğu gibi, erkeklik organının derisini keserek çocuk kurban etti ve bunu kurban kültünün daha insani biçimiyle gerçekleştirmiş oldu." Drews, *Die Christusmythe* [*İsa Miti*] I, s. 47.

adayarak ölüm korkusundan bir tür fidye vererek kurtulur ve kurban isteyen Hades'le uzlaşır. Ezelden beri tüm eylemlerinde kötüleri ve ölümü yenen kahramanın tanrısal ana figür olduğu geç kültlerde, kendini kurban eden rahip ve yaşamın yeniden yaratıcısı olur. Artık tanrısal bir figür olduğu ve kurbanının anlamı, sıradan bir adağın değerinden çok daha fazlası, dünyadışı bir gizem haline geldiğinden, kurban semboliğinin bu derinliği insan kurbanının geriye yönelik düşüncesini tekrar edinmiştir, çünkü kendini kurban etme düşüncesini görselleştirmek için çok daha güçlü ve kesin bir ifadeye gerek vardır. Mithra ve boğası arasındaki ilişki bu düşüncede birbirine çok yakın düşer. Hıristiyanlıkta kendini gönüllü kurban eden, kahramanın kendisidir. Mithra kültünün anıtlarında, sıklıkla son derece farklı bir sembolle karşılaşırız: Yılanla sarmalanmış bir Krater (testi),[74] bu arada bir aslan, yılanın karşısıda düşmanca durur.[75] Sanki ikisi de krater için çekişiyormuş gibidir. Krater annenin yeniden doğum haznesini, yılan korku ve direnci, aslansa güçlü arzuyu[76] temsil eder. Yılan yaradan akan kanda sürünerek neredeyse düzenli bir şekilde Mithra kurbanına eşlik eder. Buradan, boğanın yaşamının (kanının) bir bakıma yılana aktığı, yani tıpkı *Odysseia*'daki Nekyia'da gölgelerin kan içmesi gibi, yeraltına bir kurban verildiği anlamı çıkartılabilir. Biraz önce yukarıda yılan ve boğanın değişken ilişkilerine değindik ve burada boğanın yaşayan kahramanı, yılanınsa ölüyü, gömülmüş olanı ya da yeraltı kahramanlarını temsil ettiğini gördük. Ölü durumda annenin içinde bulunduğundan, yılan aynı zamanda yutan anneyi de temsil eder. Yılanın boğa kanıyla olan ilişkisi, karşıtlığın birleşimi gibi görünür. Krater için çekişen aslan ve yılan da aynı anlama gelebilir. Boğa kurbanından son-

[74] Porphyrius'un aktardığı bilgilerden şu anlaşılır: "παρὰ τῷ Μίθρᾳ ὁ κρατὴρ ἀντὶ τῆς πηγῆς τέτακται" ("Mithra'da testi kaynağın yanında bulunur"); alıntı: Cumont, *a.g.e.*, s. 101[1], Krater'in anlam açısından değeriyle ilgili, Zosimos'un krateriyle karşılaştırma yapılabilir. Berthelot, *Collection des anciens alchimistes grecs* [*Eski Yunan Simyacılarının Koleksiyonu*] III, LI, 8, s. 245 (236).

[75] Krş. Cumont, *a.g.e.*, I, s. 100.

[76] Zodyakta güneşin en kızgın zamanı.

ra mucizevi verimliliğin ortaya çıkışının nedeni de herhalde bu olmalıdır. Yaşam gücünün yıprandığı, "kötüleştiği" ya da kayba uğradığı ve bu nedenle belli aralıklarla bir yenilenme gerektirdiği kanısı ilkel basamaklarda (Avustralya yerlilerinde) vardır. Bu tür bir "azalma" başgösterdiğinde, yaşamı yenileme ritüeli yapılmalıdır. Bu ritüeller çok çeşitli olabilir. Ama yaşamın yenilenmesiyle ilgili en eski anlamları, en üst basamakta bile fark edilir. Böylece Mithra gizeminde boğa öldürmek de korku veren anneye, yani bilincin enerjisini doğaçlama olarak kendine çeken bilinçdışına verilmiş bir kurbandır. Çünkü bilinç kendi köklerinden uzaklaşmış, tanrısal güçleri unutmuştur. Bu tanrısal güçler olmadan tüm yaşam solar ya da sonuçları felaket olan sapık oluşumlara yol açar. Bilinç, kurban verirken bilinçdışının yararına, sahiplik ve güç duygusundan sakınır. Böylece karşıt olanların birleşmesi sağlanır ve bu bir enerjiyi harekete geçirir. Kurban eylemi aynı zamanda annenin döllenmesi anlamına da gelir; yeraltı iblisi kan içer, yani kahramanın ruhunu alır. Böylece yaşam ölümsüzlük elde eder, çünkü güneş gibi kahraman da kendini kurban eder, böylece tekrar annenin rahmine geri dönerek kendini yeniden yaratır. Daha eski olan tüm malzemelerden sonra, Hıristiyanlık gizeminde de insan kurbanını ya da oğul kurbanını anneye yüklemek artık zor değildir. Attis'in annesi uğruna kendini hadım etmesi ve resminin bu eylemin anısına çam ağacına asılması gibi, İsa da yaşam ağacına ve işkence direğine, Ἑκάτη [Hekate] ve anneye (RESİM 71) asılır.[77] Böylece ölüme karşılık yaratılışı elde eder. Tekrar ana rahmine geri dönerek

[77] Prometheus'un sonu da benzer bir kurban ölümüdür. Kayaya zincirlenmiştir. Başka bir yorumda bir direğe zincirlenmiştir. Kendisine İsa'nın gönüllü üstlendiği ceza verilir. Prometheus'un kaderi bu nedenle yeraltı anasının kayalıklarında tutuklu kalan Theseus ve Peirithoos'un başına gelen felaketi anımsatır. Athenaeus'a göre Jüpiter, Prometheus'u kurtardıktan sonra ondan köleliğini ve bağlılığını simgeleyen söğüt bir taç ve demir bir yüzük takmasını ister. Robertson, Prometheus'un tacını İsa'nın dikenli tacıya kıyaslar. Dindar kişiler ona olan bağlılıklarını göstermek için Prometheus'un onuruna taç takarlardı (*Evangelien-Mythen* [*İnciller-Mitler*], s. 126. Taç bu bağlamda nişan yüzüğü gibi bir anlam taşır. Bunlar, (κάτοχοι τοῦ θεοῦ) Tanrı'nın esirleridir.

Protanthropos (ilk insan) Âdem'in yaşamda işlediği günahları ölümüyle[78] öder ve bu eylemiyle günahla kirlenmiş olan yaşamı ruhsal basamakta yeniler. İsa'nın ölümü Augustinus'ta (daha önce de değindiğimiz gibi) gerçekten de, Venüs'ün ve Adonis'in zifaf döşeğine konduğu, Adonis şenliği benzeri anneyle gerçekleşen bir *hieros gamos*'un [kutsal evlilik] anlamına sahiptir.

> "Procedit Christus quasi sponsus de thalamo suo; praesagio nuptiarum exiit ad campum saeculi, ... pervenit usque ad crucis thorum (torus yatak, kadınla cinsel ilişki, tabut anlamındadır) et ibi firmavit ascendendo coniugium; ubi cum sentiret anhelantem in suspiriis creaturam commercio pietatis se pro coniuge dedit ad poenam... et copulavit sibi, perpetuo iure matronam."[79]
>
> ["İsa bir damat gibi zifaf döşeğine girdi ve oradan yeryüzüne bir kehanetle çıktı ... çarmıhtan yatağına geldi ve orada, çarmıhın üzerine çıkarak evliliğini tamamına erdirdi. Orada yaratığın uğuldamalarını fark ettiğinde gelini uğruna kendini seve seve bu azaba teslim etti ... ve karısını daimi olarak kendisine kattı."]

§ 672 Augustinus'un dilinde *matrona*, kuzunun gelini olarak kilise anlamındadır. Antik *hieros gamos*'un duygusu burada kendi karşıtlığına dönüşür. Hazzın yerini acı, annenin sevgilisinin yerini işkence direği alır; eskiden hazla vurgulanan, yani erkek bilincinin kadının bilinçdışıyla birleşmesi, artık acıyla hissedilir – ya da *hieros gamos* sembolünün artık somut olarak bedensellik basamağında değil, aksine Tanrı'nın kendi cemaatiyle (kendi *corpus mysticum*'uyla [mistik beden]) bütünleşmesi olarak daha yüksek, ruhsal bir alanda deneyimlendiği de söylenebilir. Modern dille

---

[78] Longinus'un mızrak darbesi, Mithra boğa kurbanında hançer darbesine karşılıktır. Zincire vurulup kurban edilen Prometheus'un göğsü "tunçtan kamayla bilenmiş diş"le delinir (Aischylos, *Prometheus*). Odin ve Huitzilopochtli de mızrakla delinirler, Adonis erkek domuzun dişiyle öldürülür. (Krş. RESİM 163) [Longinus: Mızrağıyla İsa'nın bedeninde yara açan, yaradan damlayan kanla kör olan gözü açılan asker –çn.]

[79] *Sermo suppositus* 120:8 (Krş. § 411).

ifade edilirse bu izdüşüm bilincin, bilinçdışıyla kavuşumu, yani bireyselleşme sürecine özgü, üstün bir işlev anlamındadır. Bilinçdışının bilince entegre olması şifalı etkiye sahiptir.[80]

§ 673 Mithra ve Hıristiyan kurbanları, Hıristiyan sembollerinin üstünlüğünün nereden kaynaklandığını açıkça gösterir: Bu sadece hayvanla temsil edilen hayvansı dürtülerin değil, teriyomorf sembolünün ifade ettiğinden daha fazlası olan doğal insanın tümünün kurban edildiğine dair açık yürekli görüştür. İlki hayvansı dürtüleri, yani türlerin yasasına olan salt boyun eğişi temsil ederken, doğal insan spesifik olarak bundan çok daha insanidir, yani "yasalardan sapabilir." Dinsel dilde bu, "günah" işleyebilir anlamındadır. Homo sapiens'teki ruhsal gelişim daha başka yolları daima açık bırakan bu değişkenliği sonucu mümkün olabilmiştir. Ama duruma göre sakıncalı tarafı, mutlak ve bu nedenle zorunlu olarak güvenilir görünen içgüdüsel liderliğin, antropoidlerde de de görülen sıradışı öğrenme yeteneğiyle bastırılmasıdır. İçgüdüsel güvenin yerini güvensizlik alır ve bununla birlikte bilen, değerlendiren, seçen ve karar veren bilincin gerekliliği ortaya çıkar. Bilinç içgüdüsel güveni başarıyla telafi edebilirse, içgüdüsel davranışların ve sezgilerin yerini yavaş yavaş güvenilir kurallar ve davranış biçimleri alır. Sonunda böylece bilincin kendi içgüdüsel temelinden ayrılmasına ve bilinçli iradenin doğal itkilerin yerine geçmesine yönelik bir karşı tehlike oluşur.

§ 674 Doğal insanın kurban edilmesiyle bu hedefe ulaşmaya çalışılmıştır, çünkü bilincin hükmedici düşüncesi ancak o zaman sözünü geçirebilir ve insan doğası bu anlamda biçimlenir. Bu idealin hacmi ve yüksekliği inkâr edilemez ve edilmemelidir de. Ama insan, doğanın bu biçimlendirmeye katlanıp katlanamayacağı, hüküm süren düşüncemizin, doğal hammaddeyi ona zarar vermeksizin biçimlendirebileceği yolunda gelişip gelişmediği şüphesine özellikle bu yükseklikte kapılır. Bu soruyu ancak de-

[80] Bu düşüncenin kuzey mitolojilerinde de bilindik olduğunu belirtmek gerekir: Odin yaşam ağacına asılarak Runik yazının bilgisini ve ona ölümsüzlük sağlayan çekici içeceği elde eder. Bu mitologemi Hıristiyan etkisine dayandırmaya yönelik bir eğilim vardır. Ama o zaman Huitzilopochtli'ye ne demeli?

neyim yanıtlayabilir. Bu yüksekliğe tırmanma girişimi bu yüzden göze alınmalıdır, çünkü bu tür bir atılım olmaksızın, yürekli olduğu kadar zorlu olan bu dönüşüm girişiminin gerçekten mümkün olabileceğine dair asla bir kanıt ortaya konamaz. Bu tür bir girişimi destekleyen ya da imkânsız kılan şeyin hangi güçler olduğunu kestirmek ya da bunu anlamak da asla mümkün değildir. Yine Hıristiyanlık anlayışında olduğu gibi, doğal insanın kendini kurban edişinin nihai bir çözüm olup olmadığı ya da daha değişken bir görüş anlamına gelip gelmediği de bu yolla ortaya çıkmaz. Mithra kurbanı arkaik bir hayvan kurbanıyla temsil edilir ve sadece içgüdüsel insanı ehlileştirmeyi ve disipline etmeyi amaçlarken,[81] bir insanın kurbanıyla açıklanan Hıristiyan kurban düşüncesi tüm insanlığın fedakârlığını, yani sadece hayvansı dürtülerini dizginlemeyi değil, ondan tümüyle vazgeçmeyi, ayrıca belli insani ve ruhsal işlevlerini doğaüstü, ruhsal bir hedefe çekmeyi talep eder. Bu ideal, insanın kendi doğasına ve doğanın kendisine büyük ölçüde yabancılaşmadan üstesinden gelemeyeceği, zorlu bir sınav demektir. Tarihin de gösterdiği gibi, bu girişim kesinlikle mümkündür ve yüzyıllar boyunca insanı bir bilinç gelişimine yöneltmiştir ve böyle bir alıştırma olmaksızın bu kesinlikle mümkün olmazdı. Bu tür gelişmeler keyfi ya da entelektüel buluşlar ve fanteziler değildir, aksine kendi içsel mantıkları ve gereklilikleri vardır. Aydınlanma döneminden bu yana dogmaların fiziksel anlamdaki ihtimal dışılığına yönelik devam eden (materyalist) eleştiri burada tamamen ıskalar. Dogma fiziksel bir imkânsızlık olmalıdır, çünkü fizik hakkında hiçbir şey söylemez, aksine deneyüstü bir sembol, yani psikolojinin genelde saptayabildiği kadarıyla, bilincin kaçınılmaz gelişimiyle ilgisi olan bilinçdışı süreçlerdir. Dogmaya olan inanç da aynı şekilde, kültürümüzün bekası açısından er ya da geç elverişli bir anlayış ve görüşle değiştirilmesi gereken, geçici bir çözümdür.

§ 675 Bayan Miller'ın at kurbanından, kahramanın kendisini kurban etmesine geçiş yapan fantezisinde de böyle içsel bir zorlama vardır. İlki biyolojik dürtü eğilimlerinden vazgeçmeyi sem-

[81] Mithraizm bir Roma askeri diniydi ve erkekleri seçilmişler olarak görürdü.

bolize ederken, diğeri insan olarak kendini kurban etmenin, salt benlikten vazgeçmenin daha derin ve etik açıdan daha değerli anlamına sahiptir. Ancak hikâyeyi kaleme alan değil, kahramanın kendisi, yani Chiwantopel kendini gönüllü olarak kurban ettiği için bu durumda sadece metafor olarak doğru ve aynıdır. Bayan Miller olasılıkla kendisinin kaçındığı şeyi animus biçiminin, yani Chiwantopel'in gerçekleştirdiğinden habersiz, sadece hayranlıkla ve alkışlayarak izlerken, ahlaki açıdan anlamlı olan eylem kahramana yüklenir. (Atın ölümüyle temsil edilen) hayvan kurbanına yönelik ilerleme, bu nedenle sadece düşünceden oluşur ve Bayan Miller bu hayali kurban eyleminde samimi izleyici rolüne büründüğünde, bu katılım etik anlamı olmayan bir yaklaşımdır. Bu tür durumlarda hep olduğu gibi, kahramanın yaşama desteğinin, sihirli eylemin yok olmasının ne anlama geldiğinden de habersizdir. Çünkü sonradan gerçekleşecek olan şey, yansımanın ortadan kalkması ve böylelikle tehlikeli kurban eyleminin özneye, yani rüya görenin kişisel benliğine yanaşmasıdır. Bundan sonra olayların hangi biçimde seyredeceğini önceden söyleyemem. Miller vakasında da malzemelerin kısıtlı olması ve kişiliği hakkında bilgim olmaması nedeniyle, bunun Chiwantopel'in kurbanına karşılık oluşturacak bir psikoz olacağını tahmin etmem ya da varsaymaya kalkışmam da mümkün değildir. Ancak Chiwantopel'in kurbanı gerçekte tam bir fedakârlık, daha doğrusu bir tutukluluktur (κατοχή). Ama, yaşamın olumlu olanaklarına değil, bilinçdışının gece yaşamına, kahramanınkine benzer bir yok oluşa yönelik bir tutukluluktur.

§ 676 Chiwantopel bir yılan tarafından öldürülür. Yılanı kurban enstrümanı olarak daha önce (Silvester efsanelerinde, bakirelik sınavlarında, Ra'nın ve Philoktet'in yaralanmasında, mızrak ve ok semboliğinde) yeterince işledik. Yılan öldüren bıçaktır, ama aynı zamanda fallustur ve toprağa ceset gibi gömülen ve toprağı dölleyen tohum olan buğday tanesinin iyileştirici gücünü (RESİM 121) temsil eder. Yılan dönüşümün maddesi olarak dönüşüm eyleminin gizli ruhunu sembolize eder ki bu, simyada özellikle böyledir. Yeraltı mağaralarının sakini olarak, Tantra'daki Kundalini'nin göbek deliğinde oturması gibi, toprak ananın

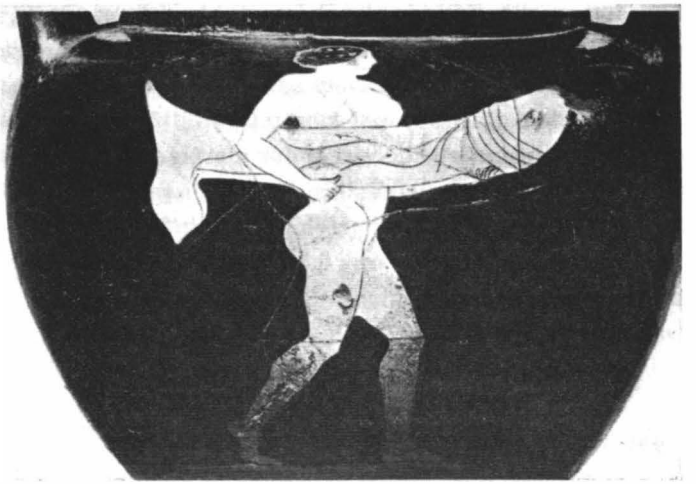

RESİM 121. Demeter gizeminin fallik balığı.
Pan ressamına* ait bir Yunan vazo resmi.

karnında yaşar. Örneğin simyada kraliyet soyundan gelen erkek-kız kardeş çift Gabricus ve Beya'ya dair bir efsane vardır. *Hieros gamos* ayininde erkek kardeş kendini bir bütün olarak kız kardeşinin içine iter ve onun bedeninde kaybolur, yani kendini onun rahmine gömer, atomlara ayrılır ve kendini kahraman olarak deniz yılanına dönüştürür (*serpens mercuralis*; RESİM 15) vs.[82] Hastalarda bu tür fanteziler sıklıkla görülür. Kadın hastalarımdan birinin *yılan olduğu ve annesinin etrafında çöreklendikten sonra onun içine girdiğine* dair bir fantezisi vardı.

§ 677 Kahramanı öldüren yılan yeşildir. Hastamın bana anlattığı yılanı da yeşildi: *"O sırada küçük, yeşil bir yılan ağzıma dek yaklaştı – bunun, bana bir şey söylemek istemesi, beni öpmek istemesi mantıklıymış gibi, narin, sevgi dolu bir anlamı vardı."*[83]

---

* Asıl adı bilinmeyen, Yunan dönemi amfora ve vazo boyayan ünlü ressam. Pan adını almasının nedeni, buluntu vazolarından birinde çobanın peşinden giden kır tanrısı Pan'ın resmedilmiş olmasıdır –çn.

[82] Krş. Jung, *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*], § 436: "Visio Arislei."

[83] *Über die Psychologie der Dementia praecox* [*Erken Bunama Psikolojisi Üzerine*].

Spielrein'in hastası da yılandan söz eder: "O, muhteşem renkleri olan tanrısal bir hayvandır; yeşil, mavi, beyaz. Yeşil olan, çıngıraklı yılandır, çok tehlikelidir. Yılan, insan ruhuna sahip olabilir, tanrısal yargıya sahip olabilir; çocuk dostudur. İnsan yaşamının devamı için gerekli olan çocukları kurtarır."[84] Yılanın iyileştirici olarak anlamı oldukça açıktır. (RESİM 110)

§ 678 Tıpkı atın erkek kardeş olması gibi, yılan da Chiwantopel'in kız kardeşidir (*ma petite sœur* [küçük kız kardeş]). Binici ve at, insan ve gölgesi, buna bağlı olarak üst ve alt insan ya da benlik bilinci ve gölge gibi ya da Gılgamış ve Enkidu gibi, bir Kentaur birliği oluşturur. Böylece dişi olan da erkeğe aittir, üstelik bu onun, anima olarak tanımladığım, bilinçdışı dişiliğidir. Hastalarda sıklıkla yılan biçiminde ortaya çıkar. Yaşamın rengi olarak yeşil ona çok iyi uyar. Yeşil ayrıca *Creator Spiritus*'un da [Yaratıcı Ruh] rengidir. Animayı basitçe yaşamın arketipi olarak tanımladım.[85] Ona burada, görünür olanın aksine yılan sembolü aracılığıyla "ruhun" simgesi bağışlanacak olsa, bu biçimi diğer arketiplerden ayırt edilemediği sürece, öncelikle tüm bilinçdışını temsil ettiği için olur. Başka farklılıklarda "ruhun" arketipi olan yaşlı (bilge) adamın biçimi genellikle animadan ayrılır. Ona karşı (ruhsal) baba gibi davranır (örneğin Votan ve Brünhilde ya da Bythos ve Sophia gibi. Rider Haggard'ın romanlarındaki klasik örnekler!)

§ 679 Chiwantopel'in yılanı "küçük kız kardeşi" olarak tanımlaması Bayan Miller için anlamsız değildir, çünkü kahraman onun erkek kardeşi ve sevgilisi, "ghostly lover"ı, animustur. Bayan Miller ona ölüm getiren yaşam yılanıdır. Kahraman ve atı ölse bile, geriye yazarın bilinçdışı ruhundan başka bir şey olmayan yeşil yılan kalır ve bu yılan, birazdan göreceğimiz gibi, Chiwantopel'in kaderini paylaşacaktır: Yılan, Bayan Miller'ın bilinçdışı tarafından alt edilecektir.

---

[84] "Über den psychologischen Inhalt eines Falles von Schizophrenie" ["Bir Şizofreni Vakasının Psikolojik İçeriği Üzerine"], s. 366.

[85] *Über die Archetypen des kollektiven Unbewußten* [*Kolektif Bilinçdışının Arketipleri Üzerine*], § 66.

§ 680 At ve yılan ya da boğa ve yılan arasındaki çelişki, libidonun ileri-geri çabası içinde kendiyle olan çelişkisini temsil eder.[86] Bu sadece, Schopenhauer'ın dünya hayalinde ölümü dıştan yaklaşan kötülük ya da uğursuzluk olarak ifade ettiği gibi, libidonun durdurulamaz biçimde ileriye çabalaması, sonsuz bir yaşam oluşturma isteği değildir; aksine libido güneşe benzemek, onun gibi batmak, onun gibi içe kıvrılmak ister. Yaşamın ilk yarısında istediği şey gelişmektir, ikinci yarısında önce alçak, daha sonra duyulabilir bir sesle hedefinin değişikliğini işaret eder. Ve gençlikte yaşamı uygun şekilde genişletmeye yönelik dürtünün, genellikle buna karşı oluşan bir direnç katmanının altında gizlenmesi gibi, "diğer dürtü" de genellikle o zamana kadarki yaşam biçimine inatçı ve amaca uymayan bir şekilde kenetlenmişliğin altında gizlenir. Libidonun karakterine yönelik, görünüşteki bu çelişki Verona antik koleksiyonundaki bir Priapus heykelciğiyle görselleştirilmiştir:[87] Burada Priapus, organını ısıran yılanı parmağıyla işaret ederek gülümsemektedir. (RESİM 122)

§ 681 Benzer bir motif, yılanın bir erkeği hadım ettiği, Rubens'in "Mahşer" tablosunda de (Münih, Eski Resim Müzesi) görülür. Bu motif, dünyanın batışının anlamını açıklar.[88] Dünyanın yanma-

---

[86] Bleuler bunu duygu çelişmesi ya da eğilim olarak tanımlar, Stekel ise (*Die Sprache des Traumes* [*Rüyaların Dili*], s. 535 vd) "tüm psişik fenomenlerin çift kutupluluğu" olarak yorumlar.

[87] Henüz düzenlemesi yapılmamış olan bu heykelciğin fotoğrafını yayınlama iznini Verona antik koleksiyonu yönetiminin bana göstermiş olduğu kolaylığa borçluyum.

[88] Yılanın mitolojide oynadığı rol dünyanın batışıyla benzeşiktir. *Voluspa*'da Midgard yılanı her şeyi yok etmek üzere uyandığında, bir tufanın yükseleceğinden söz edilir. Yılanın adı, "herkesin kurdu" anlamına gelen Jörmungandr'dır. Yok edici Fenris kurdunun denizle de ilişkisi vardır. (RESİM 101) "Fen," Frigg'in yaşadığı yer Fensalir'dedir (deniz kabukları) ve aslında deniz anlamındadır. (Frobenius, *a.g.e.*, s. 179) Kırmızı Başlıklı Kız masalında da yılanın yerini kurt almıştır, çünkü o da tipik bir yutan hayvandır. [*Voluspa*: Dünyanın yok oluşunu anlatan, Viking mitolojisinin en önemli şiirlerinden biri. Midgard: İskandinav mitolojisinde ölümlülerin yaşadığı yer. Frigg: Norveç mitolojisinde göklerin tanrıçası ve Odin'in karısı –çn.]

sına ve felaketle son bulmasına dair fanteziler büyük dönüşün en eski tablosunun izdüşümleridir; Rubens yılanla gerçekleşen kastrasyonu bu nedenle batışın sıradışı bir durumu olarak sergiler. Ruhsal olarak bireysel varlığa ait dünya fenomeninin tekrar çözülüp parçalanması bilinçdışında filizlenerek rüyalar ve sezgilerle bilinçdışının karşısına çıkar. Bilinç bu bilgiyi almakta ne kadar gönülsüz davranırsa, sembolle kendilerini anlaşılır kılarak bir o kadar olumsuz ve korkutucu hale gelirler. Yılan korkunun sembolü olarak rüyalarda büyük önem taşır. Zehirli olması nedeniyle sembolü, rüyalarda genellikle bedensel hastalıkların erken bulguları olarak görünür. Aslında bilinçdışının olağandışı canlanmasını ("gruplaşmış bir bilinçdışı") ve bununla bağlantılı olarak fizyolojik (batınla ilgili) bulguları ifade eder. Yaygın yorumu, elbette her zaman olduğu gibi, olası tüm bireysel durumlara bağlıdır, daha doğrusu bunlara uygun olarak değiştirilmelidir. Genç biri için anlamı, yaşamdan korkmaktır, buna karşın yaşlı biri için ölümden korkmak anlamına gelir. Yeşil yılanın yazarımız için endişe veren anlamı, daha sonraki olayların ışığında kolayca görülebilir. Ancak bilinçdışının ağır basmasının asıl nedenini o kadar kolay açıklayamaz. Bunun için biyografik malzeme eksiktir. Sadece genel anlamda şunları söyleyebilirim; bu tür vakalarda çok sık olarak gözlemlediğim, dikkat çekici biçimde sınırlanmış bir bilinç, bakış açısının korkutucu katılığı, çocuksu saflıkla ya da bilgiççe bir önyargıyla kısıtlanmış, ruhsal olduğu kadar duyusal bir anlayıştır. Hakkında bildiğimiz çok az şeyden sonra, yazarın durumunda duyusal bir naifliğin söz konusu olduğu söylenebilir: Sahip olduğu olanakları olasılıkla hafife almış ve psikolojinin güvenli bilgisine gölge düşürebilecek bir derinliğe kolayca geçiş yapmıştır. Psikolojik bilginin özellikle bu tür durumlarda olabildiğince fazla verilmesi gerekir. Onu başgösteren psikozdan koruyamasa bile, sıklıkla tanık olduğum gibi, bulguları yine de iyileştirebilir. Bu tür şüpheli durumlarda doğru bir psikolojik anlayış genellikle hayat kurtarır.

§ 682 Araştırmamızın başında kahramanın adının, insan bedeninin "yaratıcı" bölümü olarak Popocatepetl'in semboliğinden

RESİM 122. Priapus yılanla birlikte. Roma.

söz etmeyi gerekli kılması gibi, Miller dramasının sonu da volkanın, kahramanın ölümüne yardımcı oluşunu ve bir depremle onu toprağın içinde yok edişini görmemize fırsat verir. Kahramana isim veren ve onu doğuran volkan, günün sonunda onu tekrar yutar.[89] Kahramanın son sözlerinden, onu anlayan tek kişinin, özlenen sevgilinin adının Ja-ni-wa-ma olduğunu öğreniriz. Bu isimde, Longfellow'un *Hiawatha*'sından bildiğimiz, kahramanın ilk çocukluk günlerine ait hecelemeleri buluruz: *Wawa, wama, mama*. Bizi gerçekten anlayan tek kişi, annedir. Çünkü *verstehen* [anlamak], (Eski Yüksek Almancada *firstân*) olasılıkla περί, *um, herum*'la [çevresinde] aynı olan eski Cermen öneki *fri*'den türemiştir; Eski Yüksek Almancada *antfristôn* (çevirmenlik yapmak) *firstân*'la aynıdır. Bundan, "anlamak"ın temel anlamı olarak "bir şeyin etrafına koymak" şeklinde bir sonuç çıkabilir.[90] Almanca *erfassen* [kavramak, anlamak] gibi, Comprehendere ve κατασυλλαμβάνειν de aynı tabloyu ifade eder. Bu ifadelerin ortak yanı *Umgeben* [kuşatmak] ve *Umfassen*'dır [kucaklamak, kapsamak, yakalamak]. Ve dünyada hiçbir şeyin anne kadar böylesine bütün olarak kucaklamadığına şüphe yoktur. Nevrotikler dünyanın "anlaşılmaz" olduğundan şikâyet ettiklerinde, dolaylı olarak annenin eksikliğini çektiğini söylemektedirler. Paul Verlaine bu düşünceyi "Mon Rêve familier" adlı şiirinde en güzel biçimde dile getirir:

> Je fais souvent ce rêve étrange et pénétrant
> D'une femme inconnue, et que j'aime, et qui m'aime,

---

[89] Krş. Hölderlin'in Empodeks'e olan özlemi. Yine Zerdüşt'ün, volkanın Hades kapısından girerek cehenneme yaptığı yolculuk. (Nietzsche'ye ait metindeki yer, kanıtladığım gibi, bir kriptomnezidir [unutulmuş hatıra] (Jung, *Kyrptomnesie*, § 180 vd). Ölüm, tekrar annenin içine girmektir. Mısır kralı Mykerinos bu nedenle kızını altın kaplama, ahşap bir ineğin içinde gömmüştür. Bu, tekrar doğumun garantisidir. İnek ihtişamlı bir yatak odasında durur ve ona kurban adanır. Bu ineğe yakın olan bir başka odada Mykerinos'un metreslerinin resimleri durur. (Herodotos, *Geschichte* [*Tarihler*], 2. Kitap, I, s. 194.)

[90] Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache* [*Almanca Etimolojik Sözlük*].

Et qui n'est, chaque fois, ni tout à fait la même
Ni tout à fait une autre, et qui m'aime et me comprend.

Car elle me comprend, et mon cœur, transparent
Pour elle seule, hélas! cesse d'être un problème
Pour elle seule, et les moiteurs de mon front blême,
Elle seule les sait rafraîchir, en pleurant.

Est-elle brune, blonde ou rousse? – Je l'ignore.
Son nom? Je me souviens qu'il est doux et sonore
Comme ceux des aimés que la Vie exila.

Son regard est pareil au regard des statues,
Et, pour sa voix, lointaine, et calme, et grave, elle a
L'inflexion des voix chères qui se sont tues.[91]

[Bu tuhaf, dokunaklı rüyayı sık sık görürüm
Sevdiğim, ama tanımadığım, beni seven bir
yabancının rüyasını
Ve her seferinde tam olarak aynı kişi olmayan,
Yine tamamen başkası da olmayan
Ve beni seven, anlayan (özümseyen).
Çünkü o beni anlıyor ve sadece onun için
Şeffaf olan kalbim, son veriyor onun için
sorun olmaya
Sadece ve sadece o, duru gözyaşlarıyla
Islatıyor solgun alnımı serinletmek için.
Kumral mı, sarışın mı ya da kızıl mı? – Bilmiyorum.
Ya adı? Kulağa alımlı ve ahenkli çalındığını
hatırlıyorum,
Tıpkı yaşamdan dışlanmış tüm o sevgililer gibi.
Bakışları tıpkı heykeller gibi
Ve sesi – uzak, hafif ve ciddi –
Susmuş, sevgili ses tonları gibi.]

[91] *Poèmes Saturniens* [*Hüzünlü Şiirler*], VI.

IX. SON SÖZ

§ 683 Miller fantezilerinin melankolik sonunun dokunaklı olmasının nedeni, olasılıkla bilinçdışından gelen bir baskı tehlikesinin başgösterdiği en kritik anda kesildiği içindir. Çünkü vizyon deneyimlerinin anlamlarından böylesine habersiz olan Bayan Miller'ın ve yine dürüst özsaygısına karşın açıklayıcı hiçbir şey söyleyemeyen Théodore Flournoy'un, sürecin bundan sonraki evresine, yani kahramanın Bayan Miller'ın bilinçli kişiliğinde yaşanan kaçınılmaz asimilasyonuna yönelik doğru bir tutum geliştirebileceklerini varsaymak çok zordur. Bayan Miller kaderin ne talep ettiğini ve bilincini istila eden tabloların ne anlama geldiğini anlamak zorundadır. Zaten ortada bilinçdışının kendi başına yol aldığı ve Bayan Miller'in bilincinin ürünü olmayan, bu yüzden de ona yabancı ve tuhaf gelen tabularını ürettiği bir ayrışma durumu vardır. Ancak tarafsız bir gözlemci fantezilerin, kontrolü bilincin elinde olmayan psişik bir enerjiden çıktığını anlayacaktır. Bunlar bilincin ne olumlu ne de olumsuz anlamda başa çıkabileceği özlemler, itkiler ve sembolik olaylardır. Rüya gören Bayan Miller'ı çocukluğunun alacakaranlığından dışarı itmek isteyen içgüdüsel itkiye karşı kişisel, son derece yersiz bir gurur ve olasılıkla yine buna uygun sıkılıkta bir ahlak anlayışı karşı koyar ve bilinç semboliğin ruhsal içeriğine karşı hiçbir şekilde yardımcı olamaz. Çünkü kültürümüz sembolik düşünmeyi çoktan unutmuştur, teoloji bile kilise yorumcularının hermeneutikiyle artık başa çıkamaz haldedir. *Cura animarum* [ruhun tedavisi] Protestanlıkta arap saçı olmuştur. Hıristiyan

temel düşüncesini "patolojik fanteziler yumağı"ndan ayırmaya kim çaba gösterecektir? Ancak doktor bu tür bilgileri kabul edip içinde ima edilen anlamı hastasına ulaştırabildiği takdirde bunun, böyle bir durumdaki bir hasta için hayat kurtarıcı anlamı olabilir. Çünkü bu yolla en azından hastanın bilinçdışını biraz asimile edebilir ve böylece tehlike arz eden çözülümü büyük ölçüde azaltabilir. Bilinçdışının asimilasyonu aynı zamanda kişiliğinin anlaşılmaz, mantıksız tarafıyla yüzleşen herkesin hissettiği tehlikeli yalnızlıktan da korur. Çünkü yalnızlaşma paniğe neden olur ve psikozlar genellikle böyle başlar. Bilinçle bilinçdışı arasındaki çatlak açılmaya devam ettikçe nevroza eğilimli kişilerde nevroza, psikozlu kişilerdeyse şizofreniye, kişilik bozukluğuna neden olan kişilik bölünmesine yakınlaştırır. Terapinin çabası, çözülümü bu yolla aza indirgemek ve gerektiğinde bilinçdışının eğilimlerinin bilince entegre olmasına yardımcı olmaktır. Bilinçdışının uyarımları normalde bilinçsiz gelişir ya da –söylendiği gibi– "içgüdüsel" gerçekleşir ve bu arada buna ait ruhsal içeriğin farkına varılmaz, ama yine de bilinçsiz olarak bilinçli ruhsal yaşamın içine sızar, ancak bunu çeşitli kılıklara bürünerek yapar. Bilinçteki düşünceler sembolik doğalara sahiplerse, bu sızma fazla zorlukla karşılaşmadan gerçekleşir: Simyada dendiği gibi, "Habentibus symbolum facilis est transitus."[1] Buna karşın gençlikten kalma bazı çözülmeler önceden varsa, bilinçdışının her hücumu bilinç ve bilinçdışı arasındaki mesafeyi genişletir. Aslında bu tür bir yarılmayı ortadan kaldırmak için bir hilenin yardımı gerekir. Bayan Miller'ı ben tedavi etmiş olsaydım, bilincini kolektif bilinçdışının içeriğini anlayabileceği kadar eğitmek için, onu bu kitaptaki bazı gerçeklerden haberdar etmem gerekirdi. Bilinçdışı ürünlerin arketipsel bağlantıları, ilkel insanlarda bile psikoterapik anlamı olan "représentations collectives"in* (Lévy-Bruhl) yardımı olmadan anlaşılmazlar. Kişiliksel ruhbilim bunun için hiçbir şekilde

[1] Sembole sahip olanlara geçiş kolaydır.

* Kolektif temsil. Kolektif bir yapının geliştirdiği, tekil bileşenlerine indirgenemeyen fikirleri, inançları ve değerleri anlatır. "Sosyal olay" kolektif bilinç" gibi kavramların yaratıcısı Fransız sosyolog Émile Durkheim'a aittir –çn.

yeterli olmaz. O halde bu tür çözülümleri tedavi etmek isteyen biri, iyileştireceği ruhun anatomisinden ve gelişim tarihinden ister istemez haberdar olmalıdır. Bedensel hastalıkları tedavi eden doktorlarda anatomi, fizyoloji, embriyoloji ve karşılaştırmalı gelişim tarihi bilgisi de aranır. Ancak nevrotik çözülümler belli ölçüde kişisel psikolojiyle ortadan kaldırılabilir, ama içinde daima kolektif içerikleri barındıran aktarma sorunlarının bulunduğu çoğu vakada bu mümkün değildir.

§ 684 Miller vakası, ağır ruhsal bozukluktan kaynaklanan bilinçdışı tezahürler için öğretici bir örnektir. Ancak varlığı, böyle bir bozukluğun oluşacağını kanıtlamaz. Çünkü bu, dediğimiz gibi, diğerlerinin arasında bilincin az ya da çok uysal ya da muhalif yapısına bağlıdır. Konuyla hiçbir şekilde ilgim olmaması ve bu nedenle hastayı etkileyebileceğime dair çok sık duyduğum itirazın geçersiz kılması açısından bu vaka bana çok uygundu. Eğer vaka henüz ilk doğaçlama fantezi yaratımlarında tedavi edilmeye başlansaydı, örneğin Chiwantopel hikâyesi bambaşka bir karaktere bürünür, sonu –öyle umalım– daha az acılı olurdu.

§ 685 Bu sözlerle birlikte programımızın sonuna geldik. Niyetimiz, bireysel bir fantezi sistemini kaynaklarına olan bağlantılarıyla birlikte incelemekti ve bu arada problemlerle karşılaştık. Ancak bu problemlerin boyutları öylesine büyüktü ki onları kendi içlerindeki tüm ilişkilerle anlama girişimimiz kaçınılmaz olarak yüzeysel bir yönelimden öteye geçemedi. Bazı geçici varsayımları olasılıkla sonsuza dek geçerli olmayacakları ya da bir şekilde yanlış oldukları için bastırmaya yönelik bakış açısına yakın olduğumu söyleyemem. Bu tür bir araştırmanın tehlikelerinin bilincinde olduğum böylesine başdöndürücü bir yolda, özellikle zarar verebilecek olan yanılgılardan elbette kendimi olabildiğince korumaya çalıştım. Biz doktorlar, başka alanlardaki araştırmacılarla aynı durumda değiliz. Kendimize bir görev seçemez ya da bir araştırma bölgesini işaretlerle sınırlayamayız; tedavi edilen hasta gerektiğinde bizi tahmini zor sorunlarla karşı karşıya getirir ve bizden kendimizi yetkin hissetmediğimiz bir tedavi görevini yerine getirmemizi ister. Beni aralıksız araştırma çalışmasına yönelten en güçlü itki terapi olmuştur ve

duymazdan gelinmeyecek şu sorudan oluşur: "Anlamadığın bir şeyi nasıl tedavi edebilirsin?" Rüyalar, vizyonlar, fanteziler ve kuruntular durumların ifadeleridir. Bu nedenle rüyaları anlayamıyorsam, hastanın durumunu da anlayamıyorum demektir, o zaman tedavim ne işe yarar? Teorilerimi hastalarımın üzerinde kanıtlamaya asla kalkışmadım, çünkü hastanın durumunu elbette bilinçdışı telafi de içinde olmak üzere, her açıdan anlamak bana daha önemli göründü. Bayan Miller böyle bir vakaydı. Onun durumunu olabildiğince iyi anlamaya çalıştım ve bu araştırmadaki çabamın sonucunu psikoterapiyle ilgilenmek isteyen bir doktorun bilmesi adına, sorunun türü ve kapsamı için bir örnek olarak sergiledim. Ruh hakkında bir teoriye değil, *ruhun bilimine* ihtiyacı vardır. Bilimle uğraşmayı, haklı çıkmak adına girişilen bir yarış değil, bilgiyi derinleştirme ve çoğaltma uğraşı olarak görüyorum. Bu çalışma, bilim hakkında böyle düşünenlere yöneliktir.

RESIM 123. Antik değerli taş

EKLER

Bayan Frank MILLER
New York[1]

GEÇİCİ TELKİNLERLE YA DA ANLIK KENDİ KENDİNE TELKİNLERLE İLGİLİ FENOMENLER

I.

Kendimde de gözlemlediğim daha iyi ifade edebilme eksikliğini, kendini farklı biçimlerde gösteren bir fenomen olarak tanımlıyorum. Bu, başkalarına ait izlenimlerin ve duyguların bazı zamanlarda ve sadece birkaç saniyeliğine sanki bana aitlermiş gibi canlı bir şekilde beni etkilemelerinden kaynaklanıyor. Ama telkinin etkisi geçer geçmez öyle olmadığından kesinlikle emin oluyorum. İşte birkaç örnek:

1. Havyarı tutku derecesinde severim ama kokusu ve tadı ailemin bazı üyelerinin hiç hoşuna gitmez. Havyar yemeye başladığım anda içlerinden biri tiksintisini belli eden bir yüz ifadesi takınır takınmaz, bu tiksinti bana öylesine çabuk ve belirgin şekilde etki eder ki birkaç saniye boyunca bu yemeğin kokusuna ve tadına karşı tam bir isteksizlik hissederim. Ancak bu etkiden kurtulmak ve havyarın tadını her zamanki gibi lezzetli bulmam çaba sarf etmeksizin bir dakikadan fazla sürmez.

---

[1] Metnin tamamı Théodore Flournoy'un "Quelques Faits d'imagination créatrice subconsciente" ["Yaratıcı Bilinçaltınının Fantezileri Hakkında Bazı Gerçekler"] başlığı altında bir önsözle yayımladığı, *Archives de Psychologie* [*Psikoloji Arşivi*] V adlı eserin Fransızca basımından çevrilmiştir (Cenevre 1906, s. 36-51).

2. Burada aktarmayla ilgili tam tersi, hoş bir örnek vereyim. Yoğun kokuları midemi bulandıracak ve beni adeta hasta edecek kadar kötü olan parfümler ve esanslar var. Ama kolonya kokan bir kadın bana onun yoğunluğunu ve mükemmelliğini övdüğünde, hatırı için –belki üç ya da beş saniyeden fazla değil– güçlü kokulara olan her zamanki tiksintim kaybolup hafifliyor. Bana öyle geliyor ki hoş telkinleri önlemek ve tiksintiyle ilgili gerçek duyguma geri dönmek tam tersi, bana daha kolay geliyor.

3. Bir kitabı büyük bir ilgiyle okurken ya da bana anlatılan bir hikâyeyi dinlerken sadece okumak ya da dinlemek yerine bir dakikalığına olayların içinde gerçekten yer aldığımı hayal ederim. Bu özellikle güzel tiyatro eserlerinde (örnek olarak Sarah Bernhardt'ın, Duse'nin ya da Irving'in temsillerinde) ortaya çıkıyor. İllüzyon bazı kışkırtıcı sahnelerde öyle bütünleşiyor ki *Cyrano*'da, Christian'ın öldürüldüğü ve Sarah Bernhardt'ın yarasının kanını dindirmek için onun üzerine atıldığı anda kendi göğsümde, tam da Christian'ın darbe almış olması gereken yerde, gerçek ve keskin bir acı duyabiliyorum. Bu tür telkinler bir dakika ya da bir saniye sürebiliyor.

4. Bu anlık telkinler bazen öyle tuhaf biçimler alıyor ki imgelem burada daha büyük bir rol oynuyor. Örneğin bu şekilde deniz yolculuğumdan muazzam zevk aldım ve Atlantik'i geçişimi özellikle çok canlı hatırlıyorum. Geçenlerde açık denizde seyreden buharlı bir geminin güzel bir fotoğrafını gösterdiler: Bir an –hayali büyüleyici ve güzeldi– makinelerin buharını, kabarıp alçalan dalgaları, geminin yalpalamasını hissettim. Bu bir saniyeden fazla sürmemişti, ama adeta hissedilebilen bu an boyunca sanki yeniden açık denizde gibiydim. Birkaç gün sonra bu fotoğrafı tekrar gördüğümde, daha az belirgin olsa da, aynı olay tekrarlandı.

5. Şimdi tamamen yaratıcı fantezinin alanına giren bir örnek. Bir gün, banyoda duşa girmeye hazırlanırken saçlarımın ıslanmaması için başımı bir havluyla sardım. Tuhaf bir biçim alan sık dokuma havluyu iğneyle tutturmak için aynanın karşısına geçtim. Bu konik biçim şaşılacak derecede Eski Mısırlıların sivri hotozunu andırıyordu; her neyse, bir an, adeta şok edecek kadar açık tüm özellikleriyle birlikte gerçek bir Mısır heykeli gibi, bir kaide üzerinde durduğumu sandım: Dimdik bir beden, tek ayak önde, elde gücün nişanı, vs. Bu muhteşemdi ve bu izlenim bir gökkuşağı gibi dağılıp

giderken üzüntü duydum; yine tıpkı bir gökkuşağı gibi, zayıf şekilde kendini tekrarladı ve sonra tamamen yok oldu.

6. Bir olay daha. Oldukça ünlü bir sanatçı eserlerimden birkaçını resimlemek istedi. Bu konularda kendi fikirlerim var ve tatmin olmam zor: Sonra şimdiye kadar hiç görmediği Cenevre Gölü gibi manzaraların reprodüksiyonunu yapmasını sağladım. Ve o, "kendisine daha önce hiç görmediği şeyleri çizdirebildiğimi ve daha önce hiç yaşamadığı uygun bir ortamın duygusunu ona verebildiğimi" iddia etti; kısacası, kendimi bir kalem gibi onun hizmetine sundum, yani sadece bir araç gibi.

Burada söz ettiğim birkaç olaya fazla anlam yüklemiyorum –çok geçici ve belirsizler– ve empati yoluyla yabancı izlenimler edinen coşkulu ve imgelem yeteneği olan her insanın benzer olaylar yaşadığını varsayıyorum. Bunlar bana kendi içlerinde fazla anlamlı görünmüyor; en fazla, daha basit olan gerçekleri anlamaya yardımcı olabilirler. Bence, sağlıklı insanlardaki bu empati ve duygudaşlık bu tür *"esinlenmiş"* tabloların ve izlenimlerin ya da bu olanağın ortaya çıkmasında büyük rol oynuyor. Ve belli uygun koşullar altında hiç var olmamış, bilinen her şeyden farklı bir şeyin ruhsal ufukta belirmesi düşünülemez, üstelik bu bir gökkuşağı kadar büyüleyici ve muhteşem olup aynı zamanda kaynağı ve oluşum nedeni açısından nasıl doğal olabilir? Çünkü bu tuhaf, küçük olaylar (yukarıda anlattığım şeyden söz ediyorum) yaşamın günlük ve bilinen akışından, hiç şüphesiz gökkuşağının mavi gökyüzünden farklı olması kadar ayrıdır.

Burada öne çıkan birkaç gözlemin amacı, birbirini izleyen daha anlamlı iki üç olaya bir önsöz işlevi sunmaktır: Bunlar başka insanların, zihinlerinin anormal, bilinçdışı ya da bilinçaltı işlevlerini analiz edemedikleri ya da etmek istemedikleri için içine düştükleri, daha başka, karmaşık ve yanıltıcı olaylara ışık tutmak açısından bana uygun göründü.

II

"Şan olsun Tanrı'ya," Rüya şiiri

1. Kışın Odessa'dan Cenova'ya yapılan, İstanbul, İzmir, Atina, Sicilya limanı ve İtalya'nın batı kıyılarında kısa, ama harika molalarla devam eden deniz yolculuğu kadar büyüleyici bir şey düşünülemez... Bir in-

sanın tüm bu güzellikler karşısında İstanbul Boğazının görkeminden heyecana kapılmaması ya da Atina'nın geçmişini düşündüğünde ruhunun tüm tellerinin titrememesi için zevksiz olması gerekir... Bu seyahate 1898 yılında, yirmi yaşındayken ailemle birlikte çıktım...

New York'tan Stockholm'a, sonra Petersburg ve Odessa'ya yaptığımız zorlu ve uzun bir yolculuktan sonra dünyanın kentlerini, gürültülü caddelerini, dükkânlarını, tek kelimeyle anakarayı terk edip denizlere, gökyüzüne ve sessizliğe adım atmak benim için gerçek bir zevkti... Hayal kurmak için bir şezlonga uzanarak güvertede saatler geçirdim: Hayaller ve düşünceler sadece asıl gerçekliklerini kazanırken, uzaklarda gördüğüm, uzak ülkelere ait çeşitli hikâyeler, efsaneler ve mitler nesnelerin gerçekliklerini yitirdiği, bir tür parlak sisin içinde belli belirsiz geri döndüler. Hatta ilk başlarda her tür ilişkiden kaçındım ve bir köşeye çekilerek gerçek anlamda büyük, güzel ve iyi olarak tanıdığım her şeyin belleğime yeni bir güç ve yeni bir yaşamla dolarak geri döndüğü hayallerimin içinde tamamen kayboldum. Yine zamanımın fazlaca bir bölümünü uzaktaki dostlara yazarak, okuyarak ve gördüğümüz çeşitli yerleri hatırlamak için küçük şiirler karalayarak geçirdim. Bu şiirlerden birkaçının daha çok, ciddi bir havası vardı. Ama yolculuk hedefine yaklaşırken güverte subayları en nazik ve sevimli yanlarını gösterdiler, ben de onlara İngilizce öğreterek birkaç neşeli saat geçirdim.

Sicilya kıyısındaki Catania limanında adını "Denizcinin Şarkısı" koyduğum, deniz, şarap ve aşkla ilgili çok ünlü bir şarkının adaptasyonundan başka bir şey olmayan ("*Brine, wine and damsels fine*") bir şarkı besteledim. İtalyanların hepsi genellikle güzel şarkı söylüyor; gece nöbetinde güvertede şarkı söyleyen bir subaydan çok etkilendim ve aklıma bu melodiye uyabilecek sözler yazmak geldi.

Hemen ardından neredeyse ünlü "Napoli'yi görmeden ölme" özdeyişini tersine döndürecektim; çünkü Napoli limanında (hiçbir şekilde tehlikede olmasam da) önce çok kötü midem bulandı; sonra karaya çıkıp arabayla şehrin görülecek yerlerini gezebilecek kadar iyileştim. Bu gün beni çok yordu, ertesi gün Pisa'yı görmek niyetinde olduğumuz için, akşam erkenden kamarama döndüm, subayın yakışıklılığı ve İtalyan dilencilerin çirkinliği dışında ciddi bir şey düşünmeksizin hemen uyudum.

2. Napoli'den Livorno'ya gemiyle bir gecede geçiliyor, bu bir gecelik yolculukta az çok iyi uyudum –çünkü derin ya da rüya gör-

meksizin uyuduğum çok seyrektir– ve bana öyle geliyor ki annemin sesi aşağıda anlatacağım ve uyanmaya yakın gördüğüm rüyanın tam da sonu olması gereken yerde beni uyandırdı:

Önce kelimelerle ilgili belli belirsiz izlenim edindim: "When the morning stars sang together" ["Sabah yıldızları hep bir ağızdan şarkı söylediğinde"] bu, şöyle ifade etmem gerekirse, yaradılışa ve onun evrende yankılanan kudretli ilahisinin prelüdüne dair belli belirsiz bir tasavvurdu. Rüyanın kendine özgü olan tuhaf, çelişkili-karmaşık karakterine karşın ilahiye önce New York'un ilk müzik topluluklarından birinin çaldığı bir oratoryo, ardından Milton'ın *Kayıp Cennet*'i karıştı. Sonra bu karmaşadan yavaş yavaş, satırlar halinde belli kelimeler çıkmaya başladı, hem de her zaman yanımda taşıdığım eski şiir defterimin mavi çizgili, basit sayfaları üzerine kendi elyazımla yazılmışlardı, kısacası bana, birkaç dakika sonra gerçekten deftere yazdığım gibi, aynı şekilde göründüler.

Tam o sorada annem bağırdı: "Haydi, uyan artık! Bütün gün uyuyup aynı zamanda Pisa'yı gezemezsin!" Yatağımdan fırlayıp haykırdım: "Benimle konuşma! Tek kelime bile! Biraz önce hayatımın en güzel rüyasını gördüm, gerçek bir şiirdi! Kelimeleri, dörtlükleri, hatta nakaratı bile gördüm ve duydum. Defterim nerede? Bunları unutmadan hemen yazıya dökmem gerek." Annem beni her saat yazarken görmeye alışıktı. Deliliğimi müşfikçe hoş gördü; evet, kafamdaki cümleleri olabildiğince çabuk kelimelere dökerek rüyamı ona anlatınca şaşırdı. Defterimi ve yazı gereçlerimi bulup üzerime elbisemi geçirmem birkaç dakikamı aldı; ama bu süre kısa da olsa, rüyayla ilgili tam olarak hatırladıklarımı birdenbire unutmaya yetmişti; öyle ki, yazmaya hazır olduğumda, kelimeler şeffaflıklarını çoktan yitirmişlerdi. Gerçi ilk dörtlük oldukça kolay aklıma geldi, ama ikinciyi bulmak zordu, sonuncuyu hatırlamaksa bana büyük çabaya mal oldu, bu arada annem benimle eğlenirken kamaranın üst ranzasında yarı giyinik halde oturmuş, bir şeyler karalayarak kendimi gülünç duruma düşürdüğüm hissi de beni konudan uzaklaştırıyordu. Bu nedenle ilk metin pek istediğim gibi olmadı. Rehber tercüman olarak görevim bundan sonra yolculuğumuzun sonuna dek beni esir aldı ve ancak birkaç ay sonra, eğitimim için Lozan'a taşındığımda, bu rüya düşüncesi yalnız dinlendiğim bir sırada tekrar kafama takıldı ve böylece şiirimi ikinci kez kaleme aldım, bu seferki daha doğru, orijinal rüyaya ilkinden daha yakın oldu. Burada her iki yorumu da aktarıyorum.

Tanrı başlangıçta sesi yarattığında,
Sayısız kulak var oldu
Ve tüm evrenin içinde
Muazzam bir ses yankılandı:
"Şan olsun Sesin Tanrı'sına!"

Güzellik (ışık) Tanrı tarafından verildiğinde,
Sayısız göz var oldu görmek için,
Duyan kulaklar, gören gözler
Kudretli koroyla yeniden yükseldiler:
"Şan olsun Güzelliğin (ışığın) Tanrı'sına!"

Tanrı başlangıçta sevgiyi bağışladığında,
Sayısız kalp oluştu;
Kulaklar müzikle, gözler güzellikle doldu,
Sevgi dolu kalplerle hepsi şarkı söyledi:
"Şan olsun Sevginin Tanrı'sına!"

***

Ebedi olan, sesi yarattığında,
Sayısız kulak var oldu onu duymak için
Ve evrenin her yanında
Derin ve berrak bir ses yankılandı.
"Şan olsun Sesin Tanrı'sına!"

Ebedi olan, ışığı yarattığında,
Sayısız göz var oldu onu görmek için,
Duyan kulaklar, gören gözler
Kudretli koroyla yeniden yükseldiler:
"Şan olsun Işığın Tanrı'sına!"

Ebedi olan, sevgiyi armağan ettiğinde,
Sayısız kalp canlandı;
Kulaklar müzikle, gözler ışıkla doldu,
Sevgi dolu kalpleriyle birlikte ilan ettiler,
"Şan olsun Sevginin Tanrı'sına!"

3. Spiritüalizm ve doğaya aykırı (*contrenaturel*'i burada doğaüstünden *surnaturel*'den ayırıyorum) şeylerle ilgili asla bilgi sahibi

olmadığımdan, birkaç ay sonra bu tür bir rüyanın olası nedenlerini ve bunun için gerekli koşulların neler olduğunu araştırmaya kalkıştım. En fazla dikkatimi çeken ve bugün fantezi olarak hâlâ anlayamadığım şey, daima inandığım mozaik bilginin tersine, ışığın yaratılışı şiirini ilk sıra yerine ikinci sıraya koymamdı. Anaksagoras'ın da evreni aynı şekilde bir tür kasırga eşliğinde kaostan oluşturduğunu hatırlamak belki ilginçtir, kaldı ki genelde bu, ses oluşmadan gerçekleşmez. Ama o zamanlar hiçbir felsefi eğitim almamıştım ve ne Anaksagoras'la ne de onun Nous teorisiyle ilgili bir şey biliyordum; ancak besbelli ki farkında olmadan onun izinden gitmişim. O zamanlar Leibniz hakkında da tamamen bilgisizdim ve bu nedenle doktrininden ("dum Deus calculat, fit mundus" [Tanrı dünyayı hesaplayarak yarattı]) haberim yoktu. Ama rüyamın olası kaynaklarıyla ilgili neler ortaya çıkarabileceğime bir bakalım:

İlk sırada, evimizde bulunan ve çocukluğumdan bu yana hep hoşlanarak baktığım, Milton'ın, Doré illüstrasyonlarıyla yayımlanan *Kayıp Cennet*'i var. Sonra kendimi bildim bileli bana okudukları Eyüb Kitabı geliyor. Ayrıca ilk mısramla karşılaştırıldıklarında, *Kayıp Cennet*'in ilk kelimelerinin aynı şiir ölçüsünde oldukları fark ediliyor (U–/U–/U–/U/):

Of man's first disobedience...
When the Eternal first made sound.

Şiirimin genel tasviri yine Eyüb'deki bazı yerleri andırıyor, bir ya da iki yerindeyse, rüyanın başlangıcında belli belirsiz ortaya çıkan Händel'in "Yaratılış" üvertürüne de benziyor.

On beş yaşlarımda annemin "nesnesini kendiliğinden oluşturan düşünce" hakkında bana okuduğu makaleden fazlasıyla etkilendiğimi hatırlıyorum. O kadar heyecanlanmıştım ki bunun ne anlama geldiğini düşünüp durmaktan neredeyse bütün gece uyuyamamıştım. Dokuzla on altı yaşlarım arasında her pazar, o zamanlar son derece bilgili bir rahibin görev yaptığı bir Presbiteryen kilisesine giderdim. Şimdi saygın bir kolejde görevli olan rahiple ilgili en eski anılarımdan birinde, kendimi kocaman bir kilise sandalyesinde oturmuş, küçücük bir kız olarak hatırlıyorum. Sürekli uyanık kalmaya çalışır ve "Kaos", "Kozmos" ve "Sevme becerisi"nden (*don d'amour*) söz ettiğinde bunların ne demek olduğunu anlamaya çalışırdım."

Rüyaya gelince, on beş yaşındayken geometri sınavım için çalıştığım bir akşam, artık bir problem daha çözecek halim kalmayınca yatmaya gittiğimi hatırlıyorum. Gece yarısı uyanıp yatağımda oturmuş, rüyada bulduğum bir formülü kendi kendime tekrarlamış, sonra tekrar uyumuştum. Sabah kalktığımda zihnimdeki her şey aydınlanmıştı. Aynısını, dile getirmeye çalıştığım Latince kelimelerde de yaşadım. – Bazen de rüyamda çok uzakta yaşayan dostlarımın bana yazdığını görüyordum ve bu, özellikle mektupları gerçekten elime geçmeden kısa bir süre oluyordu. Bu durumu şöyle açıklıyordum: Bana hangi zaman diliminde mektup yazabileceklerini uykumda yaklaşık olarak hesaplıyor, mektubun gerçekten elime ulaştığı düşüncesini rüyamda bu tahmini ulaşma beklentisinin yerine koyuyordum. Bu sonucu çıkarmamın nedeni, mektup aldığım birkaç rüya gördüğüm halde daha sonra hiçbir mektubun gelmemiş olmasıdır.

Öne çıkan konuları ve olayları özet olarak düşündüğümde, rüya gördüğüm dönemlerde yine onların sayısı kadar şiir yazmış olmam, artık bana ilk andaki kadar sıradışı görünmüyor. Bence zihnimde "nesnesini kendiliğinden yaratan düşünce," "kaos" ve "kozmos" kavramlarıyla bir araya gelen *Kayıp Cennet*, "Eyüb" ve "Yaratılış" düşüncelerinden oluştular. Tıpkı bir kaleydeskoptaki düzensiz, renkli cam parçalarının görkemli ve seyrek örnekler sergilemeleri gibi, bence içimde var olan felsefe, estetik ve din kırıntıları –seyahatin ve uçuş sırasında gördüğüm ülkelerin uyarıcı etkisi, denizin büyük sessizliği ve büyüsüyle bir araya karışarak– bu güzel rüyayı yarattı. Sadece bu, daha fazlası değil: *"Only this and nothing more!"*

III

"Pervane ve Güneş," hipnoz şiiri

Cenevre'den Paris'e yapacağım seyahatten önceki son günüm son derece zorlu geçti. Salève'e doğru gezintiye çıkmıştım, geri döndüğümde, beni bavullarımı toplayıp tüm işlerimi düzene koyarak iki saat içinde yola çıkmaya zorlayan telgrafı buldum. Trende öyle yorgundum ki bir saat bile uyuyamadım. Kadınlar kompartımanı korkunç sıcaktı. Sabah dörde doğru başımı yastık yaptığım bavulumdan kaldırıp oturdum ve sertleşmiş uzuvlarımı gerdim. Küçük bir kelebek, bir pervane (*moth*) vagonun sarsıntısıyla ileri geri sal-

lanan perdenin ardındaki cama yansıyan ışıkta kanat çırpıyordu. Yeniden yatıp uyumaya çalıştım; tam dalacağım sırada, yani bilincim henüz tamamen kaybolmamışken, ansızın aklıma aşağıdaki mısralar geliverdi. Sürekli çabalamama karşın bir türlü aklımdan çıkmıyorlardı. Bir kalem alıp hemen not ettim:

Güneşe uçan pervane
Bilince ilk defa yavaş yavaş ilerlediğimde, senin özlemini çektim,
Yattığım kozadayken bile tüm rüyalarımın konusu sendin.
Kendi türümden sayısızcası hep vazgeçti hayatlarından,
Bir zamanlar senden yayılan zayıf bir kıvılcıma çarparak.
Sadece bir saat daha – sonra zavallı ömrüm bitecek;
Yine de yapacağım son şey, tıpkı ilk arzum gibi,
İhtişamına yaklaşmak olacak; sonra,
Bir parça parıltı yakalayabilirsem, huzurla ölürüm
Güzelliğin, sıcaklığın ve yaşamın kaynağı
O kusursuz görkeme bir kez olsun bakabildiğim için!

Bu küçük şiir bende derin bir izlenim bıraktı. Önce buna yeterince aydınlatıcı ve dolaysız bir açıklama bulamadım. Ama birkaç gün sonra, geçen kış Berlin'de okuduğum ve hayran olduğum bir felsefe çalışmasını tekrar gözden geçirip bir kız arkadaşıma okurken şu kelimelere rastladım: "Pervanenin yıldıza olan aynı tutkulu çabası, insanın Tanrı'ya ulaşma çabasıdır." Bunu tamamen unutmuştum ama hipnogojik şiirimde tekrar ortaya çıkan kelimelerin özellikle bunlar olması bana son derece anlaşılır göründü. Bundan başka, birkaç yıl önce gördüğüm, "Pervane ve Alev" adlı bir oyun da şiirimin olası ortaya çıkış nedeni olarak aklıma geldi. "Pervane" ifadesinin beni ne sık etkilemiş olduğu görülüyor! – İlkbaharda Byron'un seçme şiirlerinden bir derleme okuduğumu ve çok hoşuma gittiğini de ekleyeyim. Bu şiirler tekrar tekrar gözüme çarpmıştı. Şiirimin son iki mısrasının uyumuyla, "kaynağına bir kez bakabilmiştim..." vs ile Byron'ın iki mısrası birbirine çok benziyor:

Now let me die as I have lived 'in faith
Nor tremble tho' the Universe should quake!

[Güzelliğin sıcaklığın ve yaşamın kaynağı
O kusursuz görkeme bir kez olsun bakabildiğim için!]

Bu kitabı bu kadar sık okumanın üzerimde bir etki bıraktığı ve hayal gücümü hem temelde yatan düşüncelere hem de ritmik biçimlere hazırlamak açısından etkilemiş olabileceği düşünülebilir.

Yarı uyanık durumdayken aklıma gelen bu şiiri bir yandan tamamen uyanıkken yazdığım şiirlerin yerine, öte yandan asıl uykunun eseri olanları öncekilerin yerine koydum, böylece bu üç kategori bence tamamen doğal bir seri oluşturdu: Ortadaki durum, sıradışı olan diğer iki durum arasında basit ve kolay bir geçiş sağlıyor ve böylece uyku durumunda kaleme alınmış eser olması açısından "okült" olarak görülebilecek her türlü düşünceyi bertaraf ediyor.

IV

"Chiwantopel," hipnogojik oyun

Sınır bölgesi fenomeni (*borderland phenomena*) –ya da isterseniz beynin yarı uykulu halinin kompozisyonları (*half-dream*) [Flournoy: "état crépusculaire"] deyin– özellikle ilgimi çekiyor, sanırım doğru ve akılcı araştırıldıkları takdirde sırları aydınlatmakta ve "hayalet" denen batıl inançları gidermekte fazlasıyla yardımcı olabilirler. Bu amaçla sizlere, asıl gerçeklerle fazla ilgilenmeyen ya da onları dilediği gibi, süsleyip eklemeler yapmakta tereddüt etmeyecek birinin elinde fantastik herhangi bir roman olma fırsatını elde edebilecek ve medyanızın uydurulmuş hikâyeleriyle karşılaştırılabilecek bir olay takdim ediyorum. Birazdan aktaracağım gözlemleri yarı uykulu halimden hemen sonra yazdığım için aslına olabildiğince sadık kalmaya çalışarak kaleme aldım, bu nedenle tırnak arası bir ya da iki notun yanı sıra, son bölümde açıklamalar olarak gösterilen bazı harflerle yetineceğim.

17 Mart 1902, saat gece 12.30 gözlemleri

1. *Evre.* – Endişe ve korkuyla dolu bir akşamdan sonra saat on bir buçukta yattım. Çok yorgun olduğum halde uyuyamayacak kadar gergindim. Sanki her türlü algıya açıkmışım (*receptive mood*) gibi hissediyordum. Odada ışık yoktu. Gözlerimi kaparken bir şeyler olması gerekiyormuş gibi bir hisse kapıldım. Sonra her yanımı güçlü bir gevşeme duygusu kapladı ve olabildiğince hareketsiz kaldım. Gözlerimin önünde çizgiler, kıvılcımlar ve parlayan spiraller belirdi, bunlar asabiyetin ve gözlerin aşırı yorulmasının işaretiy-

di. Bunu, son zamanlarda gerçekleşen önemsiz olaylara dair bölük pörçük tablolardan oluşan, kaleydoskopik bir geçit izledi. Ve sonra bana bir şeyler söyleneceği hissine kapıldım. Sanki kelimeler içimde tekrarlanıyormuş gibiydi: "Konuş, ey Tanrım, çünkü hizmetkârın dinliyor, kulaklarımı sen kendin aç!" Birden görüntüde bir Mısır giysisi göründü; sonra yok oldu. O sırada anne ve babam bana seslendi, uyumadığımın kanıtı olarak hemen onlara tutarlı yanıtlar verdim.

2. *Evre.* – Ansızın her ayrıntısıyla eksiksiz bir Aztek belirir: İri parmaklı eli açık, profilden görünen bir baş, zırh, Amerikalı Kızılderililerin tüylü süslerine benzer baş süsü. Tüm bunlar biraz Meksika heykellerini andırır. (A maddesi) – "Chi-wan-to-pel" adı yavaş yavaş biçimlenir ve biraz önce adı geçen biçime aitmiş gibi görünür. (B maddesi) – Sonra bir insan kalabalığı. Atlar, bir savaş, bir *Rüya Kent*'in manzarası. (C maddesi) – Dalları yumrulu, tuhaf bir çam ağacı, suları erguvan renkli bir koyda sivri uçlu bir yelken, sarp kayalıklar. Wa-ma, Wa-ma vs gibi karmaşık sesler.

(Bir boşluk.) – Sahne bir ormana dönüşür. Ağaçlar, çalılar, fundalıklar vs. Chi-wan-topel'in at üstündeki silueti güneyden ortaya çıkar; kırmızı, mavi ve beyazdan oluşan, renkli bir örtüye bürünmüştür. İnci nakışlı deri giysiler içinde ve tüylerle süslenmiş bir Kızılderili yavaşça yaklaşak siner ve Chi-wan-to-pel'e ok atmaya hazılanır. Beriki meydan okurcasına ona göğsünü açar, bu manzaradan büyülenen Kızılderili arkasını döner ve ormanın içinde gözden kaybolur. Chi-wan-to-pel bir tepeye çıkıp oturur, otlaması için atını serbest bırakır, kendi kendine konuşmaya başlar ve İngilizce olarak şöyle der: "Babamın sarayını terk ettikten sonra bu kıtanın omurgasının ucundan, ovaların en dış kenarına dek "beni anlayacak birini" bulmaya dair delice fikrim tarafından kovalanarak yüz Ay boyunca başıboş dolaştım. Bazı güzelleri mücevherle kandırdım, öpücüklerle kalplerindeki sırrı kapmaya çalıştım, kahramanlıklarla onların hayranlığını kazandım. (Tanıdığı kadınları hayalinde geçit yaptırır:) Chi-ta, benim soyumdan bir prenses ... kafasında süs ve makyajdan başka bir şey olmayan bir kazdı, tavuskuşu kadar kurumluydu. Köylü kızı Ta-nan ... peh, domuz gibiydi, meme, göbek ve sadece hazdan başka bir şey değildi. Ve sonra rahibe Ki-ma, rahiplerin boş laflarını tekrarlayan bir papağandı; baştan sona gösteriş meraklısıydı, ne doğru dürüst eğitim almıştı ne de içtendi; kuruntulu, kendini beğen-

miş ve ikiyüzlüydü!.. Ah, beni anlayack bir tane, bana benzeyen ya da ikiz ruhum olacak bir tek kişi bile yok. İçlerinde ruhumu tanıyacak, düşüncelerimi okuyacak bir kişi bile yok – çok uzaklar; benimle birlikte ışıldayan zirveyi arayacak ya da benimle birlikte insanüstü sevgi sözcüğünü tekrarlayacak hiç kimse yok!

(Bir boşluk.) – Acıyla bağırır: "Bu dünyada da bir tek kişi yok! Yüz kabileyi araştırdım. Başladığımdan bu yana yüz Ay boyunca yaşlandım. Ruhumu tanıyacak hiç kimse çıkmayacak mı? – Ama, Yüce Tanrım, evet! Ama onun temiz ruhu doğana dek on bin Ay daha çıkıp batacak. Ve babaları bu dünyaya başka bir dünyadan gelecek. Onun açık bir teni ve açık renk saçları olacak. Ağrıyı, annesi onu dünyaya getirmeden önce tanıyacak. Acı ona eşlik edecek: O da arayacak – ama onu anlayacak hiç kimseyi bulamayacak. Çevresinde ona âşık olup kur yapmak isteyen birçokları olacak, ama hiç kimse onu anlayamayacak. Ruhu sıkça baştan çıkacak – ama zayıf düşmeyecek... Rüyalarında ona geleceğim ve o anlayacak. Bedenimi zarar görmeden korudum. Ondan on bin Ay önce geldim ve o, on bin Ay gecikti. Ama anlayacak! On bin Ay'da bunun gibi sadece bir tek ruh doğdu!"

(Bir boşluk.) – Çalılardan ona doğru yeşil bir yılan sürünür ve onu kolundan ısırır, sonra ata saldırır. At önce ölür. O zaman Chiwan-to-pel ata (şöyle der): "Tanrı buyurdu, sadık kardeşim! Rahat et! Seni sevdim, bana iyi hizmet ettin. Elveda, ben de ardından geleceğim!" Sonra yılana döner: "Sağ ol, küçük kız kardeşim, yolculuğuma son verdin!" Sonra acıdan haykırarak yalvarır: "Yüce Tanrım, beni (yanına) çabuk al! Seni tanımaya ve yasalarına uymaya çalıştım. Ah! Bedenimin çürüyüp kokuşarak bozulmasına, akbabalara yem olmasına izin verme!" Uzakta dumanı tüten bir volkan görünür ve bir depremin gümbürtüsü duyulur, bunu bir toprak kayması izler. Toprak bedenini örterken Chi-wan-to-pel acıdan çıldırmış halde haykırır: "Bedenimi bozulmadan korudum –Ah! O beni anlayacak!– sen, Ja-ni-ma-wa, beni anlıyorsun!"

Notlar ve Açıklamalar

Bu hipnogojik fantezinin, hayal gücünün eseri olarak biraz ilgiyi hak ettiğini sanırım kabul edersiniz. Çünkü oluşumunun farklılığı ve özgünlüğü açısından bir eksiği yok, hatta konuların düzen-

lenmesinde belli bir orijinallik olduğu iddia edilebilir. Bundan neredeyse bir tür melodram oluşturmak mümkün. Aslında bu tür kompozisyonların anlamını gözümde büyütmeye eğilimli olsaydım ve bu tuhaf rüyada tanıdık gelen bazı unsurları tanıyamasaydım, medyadaki sayısız örneklerine göre onu "contrôle," rehber ruhum olarak görecek kadar ileri gidebilirdim. Böyle bir şey yapmayacağımı sizlere söylememe gerek yok. O halde bu küçük romanın olası kaynaklarını arayalım:

Önce Chi-wan-to-pel adını ele alalım: Bir gün tamamen uyanık durumdayken ansızın aklıma Asurcayı andıran A-ha-ma-ra-ma sözcüğü geldi ve kaynağını bulmak için sadece daha önce bildiğim Ahasuerus, Asurabama (ikincisi, çivi yazısı tableti üretilen tuğla) gibi, diğer sözcüklerle arasında bir bağlantı kurmam gerekti. Yine şu gibi: Chi-wan-to-pel'i Orta Amerika'daki bir volkanın adı olan Po-po-cat-a-pel'le bize öğretildiği gibi, telaffuz ederek karşılaştırın: Benzerlik dikkat çekici.

Ayrıca bir gün önce Napoli'den, zarfı üzerinde uzakta dumanı tüten Vezüv yanardağının manzarası bulunan bir mektup aldığımı da söylemek isterim (K.) – Çocukluğumda Peru ve İnka tarihinin yanı sıra, özellikle Aztek eserleri çok ilgimi çekerdi (A ve B). – Yakın zamanda kostümleriyle birlikte muhteşem bir Kızılderili sergisi görmüştüm, sonra rüyamda layık oldukları yeri buldular (D). – Shakespeare'de Cassius'un göğsünü açarak Brutus'a sunduğu, ünlü yer bana (E) maddesiyle ilgili bir açıklamayı ima ediyor; (F) maddesiyse bana bir yandan Buddha'nın baba evini terk edişini, öte yandan Samuel Johnson'ın Habeşistan prensi Rasselas'ın hikâyesini hatırlatıyor. – Sayısız ayrıntı yine, vezni bilmeden Chi-wan-to-pel'in monoloğunun birçok yerine aktarılmış olan, Longfellow'un Kızılderili efsanesi Hiawatha'nın Şarkısı'nı da akla getiriyor. Ve kendine benzeyen birine olan şiddetli özlemi, Wagner'in harika şekilde ifade etttiği, Siegfried'in Brünhilde'ye hissettiği duygularla etkileyici bir benzerlik sergiliyor. – Son olarak, (I) geçenlerde Felix Adler'in bozulmamış kişilikler (*The inviolate Personnality*) üzerine bir konferansını dinledim.

New York'ta geçen hararetli yaşam içinde binlerce unsur birbiriyle kaynaşarak genellikle bir tek günün genel izlenimine dönüşür. Konserler, konferanslar, kitaplar, dergiler, tiyatro temsiller vs – tüm bunlar insanın beyninde bir girdap oluşturabilir. Zihne giren hiç-

bir şeyin tamamen kaybolmadığı iddia edilir; sadece herhangi bir düşünce bağlantısı ya da belli koşulların bir araya gelmesi, en zayıf izlenimi bile tekrar canlandırmaya yeter. Bu, birçok durumda geçerli olabilir. Örneğin rüya şehirdeki (C) ayrıntılar kısa zaman önce okuduğum bir derginin kapağına tam olarak uyuyordu. Ve –baştan sona– tüm bu konular belki de aşağıdaki unsurların bir mozaiğinden başka bir şey değildir:

A. – Aztek metinleri, İnka ve Peru tarihi.
B. – Peru'daki Pizarro.
C. – Son zamanlarda çeşitli "dergilerde" gördüğüm bakır gravürler.
D. – Kostümlü Kızılderili sergisi vs.
E. – Shakespeare'in *Julius Caesar*'ında hatırlanan bir bölüm.
F. – Buddha ve Rasselas'ın vedası.
G. ve H. – Brünhilde'nin hasretini çeken Siegfried.
I. – Bozulmamış kişilikle ilgili bir konferası hatırlama.
K. – Bir mektup zarfı üzerindeki Vezüv manzarası.

Ve şimdi, önceki günlerde "orijinal bir fikir" arayışı içinde olduğumu eklersem, bu mozayiğin çok meşgul bir insanda olageldiği üzere, binlerce izlenimin aracılığıyla oluştuğunu ve bu fantastik rüya biçimini aldığını tasavvur etmek için fazla büyük çabaya gerek yoktur. Gece yarısıydı, yorgunluğum ve zihinsel gerginliğim herhalde düşüncelerimin akışını belli bir dereceye kadar bulandırmış ve yolundan saptırmış olmalıydı.

Not: Korkarım doğruluk kaygım, gözlemlerime fazla kişisel bir aksan kazandırmak konusunda beni ayartmış olabilir. Ama umarım –ve bu benim özrüm– kendilerini benzer deneyimlerin ortasında bulan kişilere yol göstererek yardımcı olurlar ve medyada sıkça ortaya çıkan çok katmanlı olayları aydınlatmakta katkı sağlarlar.

RESİM DİZİNİ

Metinde yer alan resimlerin listesi burada bir kez daha yapılmıştır.

1	Şeytan kovma. Anonim bakır gravür (17. yy).	**10**
2	Alaska Eskimolarına ait bir şamanın güneş tanrısı idolü.	**41**
3	Romus ve Romulus kurtla birlikte. Roma rölyefi, Avenches (İsviçre).	**48**
4	İsa, Bakire Meryem'in rahminde. Yukarı Bavyeralı bir ustadan (1400'lü yıllar).	**75**
5	Erkek domuz başlı ana tanrıça. Erkek domuz başlı Vişnu'nun Shakti'si olarak Vârâhî (vârâha).	**88**
6	Eleusis gizemlerinden bir sahne. Üzeri örtülmüş olarak görünen erginlenmiş kişi, başının üzerindeki eleğin temizleyici gücünü alıyor. Bir mezar vazosundan (1. yy).	**100**
7	Evrenin anası. *Le Songe de Poliphile* (16. yy).	**107**
8	Güneş çarkı olarak Buddha öğretisine tapma. Amaravati'deki Stupa'dan (2-3. yy).	**119**
9	Lucius'ın erginleştirilmesi. *Les Métamorphoses ou l'Asne d'or de L. Apulée* (1648) adlı 11. kitabın kapağı.	**122**
10	Tanrı'nın Gözü. *Serafim Meleklerinin Çiçek Bahçesinden... Jacob Boehmen'in Yazılarından* (Kapak resmi, 1700).	**127**
11	Güneşin döngüsü. Gece kayığında duran Batının tanrıçası, sabah kayığında duran Doğu tanrıçasına güneş diskini uzatıyor. Geç Mısır donemi.	**128**
12	Kanatlı güneş diski. Tutankamon'un tahtı (İÖ 14. yy)	**132**
13	Alman güneş idolü.	**133**
14	Yaşam veren güneş. IV. Amenhotep tahtında oturuyor. Mısır rölyefi.	**136**

15 Merkür yılanı. Ejderha, yılan, semender, simyada ruhsal değişim sürecinin sembolleridir. Barchusen, *Elementa chemiae* (1718). 137

16 Güneş eller. Rölyef, Tübingen'de bir hastane kilisesinden. 138

17 *Obumbratio Mariae*. Rhein'da yapılmış el dokuma halısı (15. yy sonu). 140

18 Havva'nın baştan çıkarılması. Zainer, *Speculum humanae salvationis*. (Augusburg 1470). 142

19 Yedi şamdanın arasındaki insanoğlu. Beatus tefsiri (12. yy ikinci yarısı). 143

20 Mithra, kılıç ve meşaleyle. Roma rölyefi. 147

21 Kanatlı güneş, ay ve yaşam ağacıyla birlikte. Hitit rölyefi. 149

22 Ay yörüngesinde tasvir edilen yılan. Susa'daki bir Asur sınır taşı. 151

23 Çarmıha gerilişin diğer yüzünde çarmıha sarılan yılan. Magdeburglu Hieronymus, salgın hastalık (veba) sikkesi.' Kuyumcu Annaberg'ten. 155

24 *Şehvet*. Franz Stuck'un (1863-1928) tablosu. 157

25 "Güneş tanrı levhası." Babil kralı Nabû-apal-iddina (İÖ 870 civarı) güneş tanrısına kurban sunuyor. 167

26 Horus gözlü Bes. Mısır bronz figürü (İÖ 6. yy civarı). 172

27 Bereket tanrısı Frey. İsveç, Södermanland'dan fallik bronz figür (11. yy) 175

28 Doğurgan mağara. Bir Meksika Lienzo'sundan. 176

29 Biçimsiz kabir olarak tasvir edilmiş Odysseus. Kabir ressamına atfedilmiş Skyphos (İÖ 400 civarı). 179

30 Kabirlerin ziyafeti. Kabir ressamının Skyphos'u (İÖ 435 civarı). 180

31 Yumurtadaki Phanes. Orpheus'a özgü kült simge. 189

32 Balililerin ateş tanrısı Tjintya. Ağaç oyma. 199

33 Agni iki tahtayla. Hint kaynaklı. 201

34 Fallik saban. Kara figürlü kâse. Yunan. 206

35 Tahta deliciler. Eski Meksika hiyeroglif resimlerinden (ayrıntı). 208

36 Besleyici Toprak Ana. Limburg Kilisesindeki duvar resmi (1235 civarı). 215

37 Süt denizinin karıştırılması. Rajput okulunun minyatürü. Hindistan. 225

38 Herakles'in ilk üç eylemi. Gori tarafından çizilmiş bir lahit rölyefi (*Inscriptiones antiquae gracea et romanae* [*Antik Yunan ve Roma Yazıtları*], 1783). 229

39 Gorgo. Bir Yunan vazosundan ayrıntı. 241

40 Şenlik için süslenmiş Kızılderili dansçı. 245

41 Taçlı hermafrodit. *Tractatus qui dicitur Thomae Aquinatis de alchimia* (1520 civarı). 247

42	Boynuzlu İskender. Lysimakhos parası (İÖ 3. yy).	257
43	Mithra ve Helios. Klagenfurt'taki kutsal Mithra tapınağından bir parça.	261
44	Oannes kimliğindeki balık maskeli rahipler. Kuyucuk'tan (Ninova) bir rölyef.	263
45	Gılgamış ölümsüzlük otuyla. II. Asurnaşirpal'in (885-860) Kalhu'daki (Nemrut) sarayından bir rölyef.	266
46	Aşağıda ve yukarıda tuttukları meşaleleriyle iki Dadophor. Mermerden yapılmış bir Mithra kabartma rölyefinin yan figürleri.	268
47	Androjen tanrı. Babil'in geç dönemine ait değerli taş.	270
48	Horozun üstündeki tanrı Men. Attik kutsama rölyefi.	272
49	Kibele ve oğul âşığı Attis. Bir Roma sikkesinden.	273
50	Yeni Kudüs (Vahiy 21:2 vd), Merian İncili (1704).	277
51	Efesli Diana başında duvar tacıyla. Kaymaktaşı ve bronz. Roma dönemi (İÖ 2. yy).	278
52	Şiva ve Parvati'nin birleşimi. Şiva-Ardhanari (Kangra), "Çift cinsiyetli Şiva" (19. yy başları).	280
53	Lingam Yoni'yle birlikte. Yedi Pagoda; Madras (Hindistan).	281
54	Korkunç Anne tarafından yutulmuş çift. Güneydoğu Alaska'daki Tlingit kabilesine ait bir şaman muskası (19. yy).	283
55	Nuh'un gemisi. Verdunlu Nikolaus'un (1186) emaye sunağı. Viyana Klosterneuburg Vakıf Kilisesi.	286
56	Büyük Babil. Burgmair'in Yeni İncilinden, bakır üzerine gravür (Augsburg 1523).	287
57	Yaşam kaynağı. Konstantin okuluna ait ikona. (17. yy)	289
58	Anglosakson vaftiz kabı, Kilpeck, İngiltere (12. yy erken dönem).	291
59	Fallik askı. Ortadaki parça olasılıkla güneş sembolü. Ahşap oyma. Yeni Gine.	294
60	Erkeklik organındaki kadın. Kamboçya (14. yy).	295
61	*Mater Ecclesiae*. Hildegard von Bingen, *Scivias* (12. yy).	301
62	Yaşam ağacı. Mısır bronz kabı (26. Hanedan).	309
63	İnek başlı Hathor. Bronz heykel. Sakkara, Serapaeum'dan (Geç dönem).	313
64	Fundalık tabutun içindeki Osiris. Dendera'daki bir rölyeften (Mısır).	315
65	Çakal başlı tanrı Anubis ölünün üzerine eğilirken. Dar-el-Medina'daki mezardan (Mısır)	317
66	Mithraik kurban üzerinde birbirini izleyen verimlilik. Heddernheimer rölyefi.	319

67 Güneşi doğuran Nit. Mısır rölyefi. **321**

68 Göksel inek. I. Sethos'un mezarından, Mısır. **323**

69 Güneşi yutan iblis. Rölyef, Doğu Java (15. yy). **326**

70 Simyada güneşi yutan aslan. Elyazması, St. Gallen vakıf kütüphanesi (17. yy). **328**

71 Yaşam ağacındaki İsa. Tablo, Strassburg. **329**

72 Âdem'in mezarındaki haç. Notre Dame Katedralinin batı kapısı (1280 civarı) **332**

73 Lamia yeni doğan bebeği kaçırırken. "Harpyaların mezarından" fresk, Xantos akropolisi. **334**

74 İnsan yiyen ana. Güneydoğu Alaska'daki (modern) Tlingit kabilesine ait şaman muskası. **336**

75 Dünya yumurtasının biçimlenişi. Mısır. **341**

76 Meyveleri insan olan "vakvak ağacı." Batı Hindistan'a ait bir Türk hikâyesinden (İstanbul, 1730). **345**

77 Mithra'nın kurbanlık boğası. Heddernheimer rölyefi. **349**

78 Palenque haçı. Maya rölyefi, Yukatan (Meksika). **351**

79 Haç olarak insan. Agrippa von Nettesheim, *De occulta philosophia* [*Okült Felsefe*] (1533). **353**

80 Yaşam bahşeden *crux ansata* [Nil'in anahtarı]. Mısır. **357**

81 Ana karnında yenilenme. Nootka yerli kabilesine ait ahşap figür, Vancouver Adası (Kanada). **360**

82 Votan sekiz ayaklı Sleipnir'in üzerinde. Tjangvide, Götland'daki bir mezar taşı (İsveç, 1000 civarı). **366**

83 "Alaycı haç." Palatino'daki bir erkek okulunun duvarında bulunan grafiti (Roma). **369**

84 Aion Zodyak burçlar kuşağıyla. (Roma, 2-3. yy) **372**

85 Okçu kılığındaki ölüm (ayrıntı). "1464 yılının ustasından," Alman okulu. **381**

86 Brahma'yla birlikte Vişnu'nun göbeğinden çıkan lotus. Hampi, Madras'tan bir rölyef (Hindistan). **391**

87 Vişnu balık haliyle. Çinko figür (Hindistan, 19. yy). **393**

88 Quetzalkoatl bir insanı yutuyor. *Codex Borbonicus* (Aztek, 16. yy). **398**

89 Boğa taşıyan Mithra. Stockstadt kalesinden bir rölyef (Almanya). **403**

90 Çarktaki İksion. Cumae vazo resmi. **404**

91 Ruhların evi olarak Ay Bir kalsedon taşından (İÖ 1 yy). **422**

92 Yaşamın kaynak yeri olarak Ay. Haida Kızılderililerinin Tatauir deseni (Kuzey Amerika). 424

93 Buddha'nın beyaz fille döllenmesi. Rölyef. Gandhara (Hindistan). 426

94 Hathor ineği. Mısır (11. Hanedan). 428

95 Tanrıça Artio bir ayıyla. Artemis ve Romen paralelliği. Tanrıça Lucinia Sabinilla'ya adanmış bronz takım. Muri, Bern'den. 431

96 Mısır tanrısı. Chimbote seramiği, Peru. 448

97 Sandık ve yılan. Efes'e ait gümüş kistofor ve tetradrahmi (İÖ 57). 455

98 Yılanla birlikte İsis sepeti. Roma'da Caligula tarafından yaptırılan İsis tapınağının mermer sunağı. 457

99 "Kutsal mezar," S. Stefano, Bologna. 459

100 Matuta, bir Etrüsk pietà'sı. 461

101 Vidarr'ın Fenris kurduyla savaşı. Gosforth'taki kilise avlusunda bulunan bir haçın rölyefi (Cumberland). 465

102 Aydınlanma ağacı. Direk rölyefi, Barhut, Hindistan (İÖ 1. yy). 470

103 Hezekiel'in vizyonu. Manerius İncili, Latince elyazması, Paris. 489

104 Üç biçimli Hekate, Roma. 491

105 Semadirekli Hekate. Gnostik değerli taş 493

106 Yılan tanrıya verilen kurban. Sialesi'den (Eteonos) bir kutsama rölyefi. Boeotia. 495

107 Kendi kendini yutan ejderha. Lambsprinck, *Figurae et emblemata* (1678). 498

108 Ejderhaya yenilmek. Vitruvius, *Mimarlık Üzerine* (1511). 501

109 Prayapati dünya yumurtasıyla. Hindistan. 505

110 Agathodaimon yılanı. Antık değerli taş. 507

111 Meksika kökenli dünya şeması. Bir Aztek elyazmasından. 515

112 Kıptilerin Güneş'i ve Ay'ı merkez alan ve dünyanın dört köşesini temsil eden zodyakı. 516

113 Balililere ait tanrı çarkı 517

114 İsa, İncil yazarları arasında. Rölyef. Arles-sur-Tech Kilisesi, Doğu Pireneler (11. yy). 519

115 Dünya Ana'nın kucağı. Ahşap kap. Kongo'dan. 536

116 Yılan gizemi, Pompei'deki Lar' sunağı. 546

117 Marduk Tiâmat'la savaşıyor. Asur silindir mührü 549

118 Yutan canavar. Taş, Belahan, Doğu Java (11. yy). 552

119 İnsan yiyen tanrıça Kali. Hint halk sanatı. 553

120 Attis'in kutsal ağacı. Bir Kibele sunağından rölyef. 556

121 Demeter gizeminin fallik balığı. Pan ressamına ait bir Yunan vazo resmi. 572

122 Priapus yılanla birlikte. Roma. 576

123 Antik değerli taş. 582

BİBLİYOGRAFYA

Abeghian, Manuk; *Der armenische Volksglaube* [*Ermeni Halk İnançları*], Leipzig 1899.

Abraham, Karl; *Traum und Mythus. Eine Studie zur Völkerpsychologie* (Schriften zur angewandten Seelenkunde, Sigmund Freud, IV) [*Rüya ve Mit. Halkların Psikolojisi Üzerine Bir Araştırma.* (*Uygulamalı Ruhbilim Makaleleri*)], Leipzig ve Viyana 1909.

Aeschylos; *Der gefesselte Prometheus. Der Prometheus – Trilogie erhaltenes Mittelstück* [*Zincirlenmiş Prometheus – Prometheus üçlemesini içeren bölüm*], Almanca çeviri: Max Eduard Liehburg, Zürih, tarihsiz.

Agrippa von Nettesheim, Heinrich Cornelius; *De occulta philosophia libri tres* [*Okült Felsefenin Üç Kitabı*], Köln 1533.

Aigremont, —, Dr. (Takma ad: Siegmar von Schultze-Galléra); *Fuss- und Schuh-Symbolik und -Erotik. Folkloristische und sexualwissenschaftliche Untersuchungen* [*Ayak ve Ayakkabı Sembolizmi ve Erotizmi. Folklorik ve Cinsel-Bilimsel Araştırmalar*], Leipzig 1909.

— *Volkserotik und Pflanzenwelt* [*Halk Erotizmi ve Bitkilerin Dünyası*], 2 cilt, Halle 1908/09.

Alciati (Alciatus), Andrea; *Emblemata cum commentarijs amplissimis* [*Simgeler Kitabı*], Padua 1661.

Apokryphen; Neutestamentliche [*Yeni Ahit Apokrifleri*], ilk ve diğer basımların editörü: Edgar Hennecke, 2. basım, Tübingen 1924.

[Apuleius]; *Lucii Apuleii, Madaurensis Platonici Philosophi Opera.* 1. cilt: *Metamorphoseos sive De asino aureo* [*Başkalaşımlar ya da Altın Eşek*], Altenburg 1778. Almancası: *Die Metamorphosen oder Der goldene Esel*; çeviri: August Rode; yeni uyarlama: Hanns Floerke, Münih ve Leipzig 1909.

Arnobius; *Disputationum adversus gentes libri septem.* Migne, *Patrologia Latina*, 5. cilt, s. 713-1290.

Arnold, Sir Edwin; *The Light of Asia or The Great Renunciation ... being the Life and Teaching of Gautama*, London 1895. Almancası: *Die Leuchte Asiens oder Die grosse Entsagung (Mahabhinischkramana)* [*Asya'nın Işıkları ya da Büyük Vazgeçiş*], Leipzig 1887.

— *Bkz. Bhagavad Gita.*

Arnold, Robert Franz; "Die Natur verrat heimliche Liebe," *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde* XII ["Doğa Gizli Aşkı Ele Veriyor," *Halkbilim Derneği Dergisi* XII], Berlin, s. 155-167, 291-295.

Artemidoros (Daldisli); *Symbolik der Träume* [*Rüyaların Sembolleri*], çeviri ve dipnotlar: Friedrich S. Krauss; Viyana, Pest, Leipzig 1881.

Augustin (S. Aurelius Augustin); *Opera omnia. Opera et studio monachorum ordinis S. Benedicti e congregatione S. Mauri.* 11. Baskı, Paris 1836-1838.

— *Confessionum libri tredecim.* Bölüm I [sütun 132-410]. Almanca: *Die Bekenntnisse des heiligen Augustinus* [*Aziz Augustinus'un İtiraflar*], çeviri ve dipnotlar: Otto F. Lachmann, Reclam, Leipzig 1888.

— *De civitate Dei contra paganos libri viginti duo*, Bölüm VII.

— *Sermones ad populum: In appendice, sermones supposititii*, Bölüm V/2 [sermo suppositicius CXX].

— *In Ioannis evangelium tractatus* XXXVII, Bölüm III/2.

Baldwin, James Mark; *Das Denken und die Dinge oder Genetische Logik. Eine Untersuchung der Entwicklung und der Bedeutung des Denkens. Unter Mitwirkung des Verfassers* [*Düşünce ve Nesneler ya da Genetik Mantık. Düşüncenin Anlamı ve Gelişimi Üzerine Bir Araştırma*], 3 cilt, Leipzig 1908-1914.

Barlach, Ernst; *Der tote Tag* [*Ölü Gün*], 5 perdelik oyun, Berlin 1912.

[Bernardino de Sahagun (Fray)]; *Einige Kapitel aus dem Geschichtswerk des Fray B' de S'* [*Fray B'de S'nin Tarih Çalışmasından Birkaç Bölüm*], Aztekçeden çeviri: Eduard Seler, yayıncı: Caecilie Seler-Sachs, Stuttgart 1927.

Bernoulli, C[arl] A[lbrecht]; *Franz Overbeck und Friedrich Nietzsche. Eine Freundschaft* [*Franz Overbeck ve Friedrich Nietzsche. Bir Dostluk*], 2 cilt, Jena 1908.

Berthelot, Marcellin; *Collection des anciens alchimistes grecs* [*Eski Yunan Simyacılarının Koleksiyonu*], 3 cilt, Paris, 1887-1888.

Bertschinger, H.; "Illustrierte Halluzinationen," [*Çizimli Halüsinasyonlar*] *Psikanalitik ve Psikopatolojik Araştırmalar Yıllığı* III], s. 69-100, Leipzig ve Viyana 1912.

[*Bhagavad Gita*] *The Song Celestial or Bhagavad Gita* [*Göksel Şarkı ya da Bhagavad Gita*], çeviri: Sir Edwin Arnold 1930.

Bibel. Bu kitapta aşağıdaki üç basımdan alıntı yapılmıştır:

— Eski ve Yeni Ahit'i kapsayan İncil, (Kral James Versiyonu), Londra, tarihsiz.

— İncil ya da Eski ve yeni Ahit'in Martin Luther'e göre tam çevirisi, Stuttgart 1932.

— Eski ve Yeni Ahit'in kutsal metinleri, (Zürih İncili) Zürih 1942.

Biblia pauperum, 1471 Almanca basım, Kitapseverler Cemiyeti, Weimar, 1906.

Bleuler, Eugen; "Zur Theorie des schizophrenen Negativismus" ["Şizofren Olumsuzluğun Teorisi Üzerine"], *Haftalık Psikiyatrik-Nörolojik Dergi* XII, No. 18-21, Halle 1910,

Bousset, Wilhelm; *Der Antichrist in der Überlieferung des Judentums, des neuen Testaments und der alten Kirche. Ein Beitrag zur Auslegung der Apokalypse* [*Yahudi Geleneğinde, Yeni Ahit'te ve Eski Kilise'de Deccal. Kıyamet Yorumu Üzerine Bir Makale*], Gottingen 1895.

Brhadâranyaka-Upanishad, *bkz.* Deussen, Paul; *Die Geheimlehre des Veda* [*Veda'nın Gizli Öğretisi*].

Briefe Jakob [sic] Burckhardts an Albert Brenner. Mit Einleitung und Anmerkungen von Hans Brenner" ["Burckhardt'ın Albert Brenner'a Yazdığı Gizli Öğreti Mektupları. Hans Brenner'in Önsözü ve Dipnotlarıyla Birlikte"], *1901 Basler Yıllığı*, s. 87-100, Basel 1901.

Brugsch, Heinrich; *Die Adonisklage und das Linoslied* [*Adonis Yakarısı ve Lino'nun Şarkısı*], Berlin 1852.

— *Dictionnaire hiéroglyphique* (*Hieroglyphisch-demotisches Wörterbuch*) [*Hiyeroglif Sözlüğü* (*Hiyeroglif-demotik Sözlük*)], taş baskı, cilt 7, Leipzig 1867-1882.

— *Religion und Mythologie der alten Ägypter* [*Eski Mısırlıların Dini ve Mitolojisi*], Leipzig 1891.

Buber, Martin; *bkz. Ekstatische Konfessionen* [*Ekstatik Mezhepler*].

Bücher, Karl; *Arbeit und Rhythmus* [*Çalışma ve Ritim*], *Sachsen Bilimsel Topluluğu'nun Filolojik ve Tarihsel Sınıfına Dair Denemeler XVII/5*, Leipzig 1896.

— *Die Aufstände der unfreien Arbeiter 143 bis 129 vor Christus* [*İÖ 143'ten 129'a Dek Köle İşçileri Ayaklanması*], Frankfurt 1874.

Buddha (Buddho); *Bkz.* Konuşma.

Budge, Sir Ernest Alfred Thompson Wallis; *Coptic Apocrypha in the Dialect of Upper Egypt* [*Yukarı Mısır Diyalektiğinde Kıpti Apokrif*], Londra 1913.

— *The Gods of the Egyptians* [*Mısır Tanrıları*], 2 cilt, Londra 1913.
— *Osiris and the Egyptian Resurrection* [*Osiris ve Mısır Dirilişi*], 2 cilt, Londra 1911.
Bundahish, E. W. West [Yay.]; *Pahlavi Texts* [*Pehlevi Metinleri*], *Doğunun Kutsal Kitapları V*, Oxford 1880.
Burckhardt, Jacob; *Die Cultur der Renaissance in Italien. Ein Versuch* [*İtalya'da Rönesans Kültürü. Bir Deneme*], 2. basım, Leipzig 1869.
— *Die Zeit Constantins des Grossen. Grosse illustrierte Phaidon-Ausgabe* [*Büyük Konstantin Dönemi. Büyük İllüstrasyonlu Phaidon Basımı*], Viyana, tarihsiz.
— *Bkz. Jakob Burckhardt'ın Mektupları.*
Byron, George Gordon Noel, Lord; *The Poetical Works* [*Şiirsel Eserleri*], Tam Baskı, Pearl Edition, Londra 1902.
— *Lord B's Werke* [*Lord B'nin Eserleri*], Otto Gildemeister çevirisi, 6 cilt, 2. basım, Berlin 1866 ["Heaven and Earth" ("Cennet ve Yeryüzü") 4. cilttedir].
Caesar (C. Julius); *Commentarii de bello Gallico* [*Notlar: Galya Savaşı Üzerine*], Amsterdam 1746. Almanca: *Des Cajus Julius Caesar Denkwürdigkeiten des Gallischen und des Bürgerkriegs.* çev. A. Baumstark. Stuttgart 1854.
Caetani-Lovatelli, Ersilia, Contessa; *Antichi monumenti illustrati* [Antik Anıtlar], Roma 1889.
Carlyle, Thomas; *Über Helden, Heldenverehrung und das Heldentümliche in der Geschichte* [*Tarihte Kahramanlar, Kahramana Tapma ve Kahramanlık Üzerine*], *Altı Konferans*, çeviri. Halle, yay. tarihsiz.
Chamberlain, Houston Stewart; *Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts* [*On Dokuzuncu Yüzyılın Temelleri*], 5. basım, 2 cilt, Münih 1904.
Chantepie de la Saussaye, Pierre Daniel; *Lehrbuch der Religionsgeschichte* (*Dinler Tarihi Ders Kitabı*).
Cicero (Marcus Tullius); *Tusculanarum disputationum ad M. Brutum libri quinque.* Dr. Gustav Tischer'in açıklaması, 8. basım, Berlin 1884.
— *Lexikon zu den Reden des Cicero.* (*Cicero'nun Konuşmaları. Açıklamalı Sözlük*).
Claparède, Edouard; *Quelques mots sur la définition de l'hystérie* [*Histerinin Tanımı Üzerine Birkaç Özlü Söz*], *Archives de psychologie de la Suisse romande* [*Psikoloji Arşivi*] VII, 169-183. sayfalar. Cenevre 1908.
Conybeare, F. C.; "Die jungfräuliche Kirche und die jungfräuliche Mutter." ("Eine Studie über den Ursprung des Mariendienstes") ["Baki-

re Kilisesi ve Bakire Anne." ("Bakire Meryem'in Kökeniyle İlgili Bir Araştırma")] *Din Bilimi Arşivi* IX, 73-86. sayfalar. Leipzig 1906.

Creuzer, Friedrich; *Symbolik und Mythologie der alten Völker, besonders der Griechen, Vorträgen und Entwürfen* [*Eski Halkların, Özellikle Yunanların Semboliği ve Mitolojisi, Raporlar ve Eskizler*], 4 cilt, Leipzig ve Darmstadt 1810-1812.

[Crèvecoeur, Michel Guillaume Jean de]; *Voyage dans la Haute Pensylvanie* [*Pensilvanya Tepelerinde Yolculuk*], 3 cilt, Paris 1801.

Cumont, Franz; *Die Mysterien des Mithra. Ein Beitrag zur Religionsgeschichte der römischen Kaiserzeit* [*Mithra Gizemleri. Roma İmparatorluğu Döneminin Din Tarihi*], çeviri, 2. basım, Leipzig 1911.

— *Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra* [*Metinler ve Anıtlar*] 2 cilt, Brüssel 1896/99.

de Gubernatis, Angelo; *bkz.* Gubernatis.

de Jong, K. H. E.; *Das antike Mysterienwesen in religionsgeschichtlicher, ethnologischer und psychologischer Bedeutung* [*Antik Gizem Varlıkları, Din Tarihleri, Etnoloji ve Psikolojideki Anlamları*], Leiden 1909.

Deussen, Paul; *Allgemeine Geschichte der Philosophie mit besonderer Berücksichtigung der Religionen* [*Felsefenin Özellikle Din Açısından Genel Tarihi*], 2. basım, 2 cilt, Leipzig 1906/15.

— *Die Geheimlehre des Veda. Ausgewählte Texte der Upanishad's* [*Veda'nın Gizli Öğretisi. Upanişadlardan Seçme Metinler*], 3. basım, Leipzig 1909.

— *Sechzig Upanishads des Veda* [*Veda'nın Altmış Upanişadı*], Önsöz ve dipnotlarla birlikte Sanskritçeden çeviri, 3. basım, Leipzig 1938.

Diagnostische Assoziationsstudien. Beiträge zur experimentellen Psychopathologie [*Tanısal İlişkilendirme Deneyleri. Deneysel Psikopatolojiyle İlgili Makaleler*], C. G. Jung, 2 cilt, J. A. Barth, Leipzig 1906/10. Yeni basım 1911 ve 1915. [Jung'un Makaleleri, Toplu Eserler II]

Dieterich, Albrecht; *Abraxas, Studien zur Religionsgeschichte des späteren Altertums* [*Abraxas, Geç Antikçağın Din Tarihiyle İlgili İncelemeler*] *Hermann Usener Armağanı*, Leipzig 1891.

— *Eine Mithrasliturgie* [*Bir Mithra Liturjisi*], 2. basım, Berlin 1910.

— *Mutter Erde. Ein Versuch über Volksreligion* [*Toprak Ana. Halk Dinleri Üzerine Bir Deneme*], Leipzig ve Berlin 1905.

Drews, Arthur; *Die Christusmythe* [*İsa Miti*], düzeltilmiş ve genişletilmiş baskı, Jena 1910.

— *Plotin und der Untergang der antiken Weltanschauung* [*Plotinus ve Eskiçağ Dünya Görüşünün Yok Oluşu*], Jena 1907.

Ebbinghaus, Hermann; "Psychologie," – *Die Kultur der Gegenwart* ["Psikoloji," – *Şimdiki Zamanın Kültürü*], ed. Wilhelm Dilthey, Berlin ve Leipzig 1910.

Eberschweiler, Adolf; "Untersuchungen über die sprachliche Komponente der Assoziation" ["Çağrışımın Dilsel Bileşenleri Üzerine Araştırmalar"], *Psikiyatri ve Psişik-Adli Tıp Dergisi* LXV, s. 240-271. Berlin 1908.

Edda, cilt I: *Heldendichtung* [*Kahramanlık Şiirleri*], çeviri: Felix Genzmer; dipnotlar ve önsözler: Andreas Heusler (Thule. Eski İskandinav Şiirleri ve Düzyazıları), Jena 1912.

[Eliezer ben Hyrcanus:] *Pirkê de Rabbi Eliezer*. Çeviri ve basım: Gerald Friedlander. Londra ve New York 1916.

Ekstatische Konfessionen: (*Ekstatik Mezhepler*), Martin Buber koleksiyonu, Jena 1909.

Emerson, Ralph Waldo; *The Conduct of Life – The Complete Works of Ralph Waldo Emerson VI*, 100. baskı, 16 cilt, 1903-1904.

Ephraem Syrus (Suriyeli Ephram); *Hymni et sermones*. Yayımcı: Thom. Jos. Lamy., 4 cilt. Mecheln 1882-1902.

Epiphanius; [Panarium] *Contra octoginta haereses opus quod inscribitur Panarium sive Arcula*. Migne, *Patrologia Graeca* XLI, sütun 173-XLII, sütun 832.

Erdmann, Benno; *Logische Elementarlehre* (*Logik I*) [*Mantıklı Öğeler Öğretisi* (*Mantık I*)], 2. basım, Halle 1907.

Erman, Adolf; *Ägypten und ägyptisches Leben im Altertum* [*Mısırlılar ve Eskiçağda Mısır Yaşamı*], Tübingen 1885.

Evangelisches Gesangbuch: *Bkz*. Gesangbuch, Evangelisches

Ferenczi, Sandor; "Introjektion und Übertragung" ["İçe Yansıtmalar ve Aktarma"], *Psikanalitik ve Psikopatolojik Araştırmalar Yıllığı* I, s. 422-457, Leipzig ve Viyana 1909.

Ferrero, Guglielmo; *Les Lois psychologiques du symbolisme*, çeviri, Paris 1895.

Fichte, Immanuel Hermann von; *Psychologie* [*Psikoloji*], 2 cilt, Leipzig 1864/73.

Fick, August; *Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen* [*Karşılaştırmalı Hint-Avrupa Dilleri Sözlüğü*], 4. basım. Adalb. Bezzenberger, Aug. Fick ve Whitley Stokes çalışması, 3 cilt, Göttingen 1890-1909. *Bkz*. Stokes.

Firmicus Maternus, Iulius; *De errore profanarum religionum* [*Putperest Dinlerin Yanlışları*], yayımcı: Konrat Ziegler, Leipzig 1907.

— *Matheseos libri* VIII, Pars I: *libri* IV, yayımcı: C. Sittl, Leipzig 1894.

Flournoy, Théodore; *Des Indes à la planète Mars. Etude sur un cas de*

somnambulisme avec glossolalie, 3. basım, Paris ve Cenevre 1900. *Bkz.* Miller.

France, Anatole; *Le Jardin d'Epicure* [*Epikür'ün Bahçesi*], Paris 1908.

Frazer, Sir James George; *The Golden Bough. A Study in Magic and Religion* [*Altın Dal. Büyü ve Din Üzerine Araştırma*] Bölüm III: Tanrı'nın Ölümü; Bölüm IV: Adonis, Attis, Osiris. 3. basım, Londra 1911 ve 1907.

Freud, Sigmund; "Analyse der Phobie eines 5jährigen Knaben" ["5 Yaşındaki Bir Çocuğun Fobi Analizi"], *Psikanalitik ve Psikopatolojik Araştırmalar Yıllığı*, s. 1-109, Leipzig ve Viyana 1909.

— "Der Dichter und das Phantasieren," – *Sammlung kleiner Schriften zur Neurosenlehre* ["Şair ve Düşleme," – *Nevroz Öğretisi Üzerine Küçük Makaleler Koleksiyonu*], 2. Baskı, Leipzig ve Viyana 1909.

— *Eine Kindheitserinnerung des Leonardo da Vinci* [*Leonardo da Vinci'nin Bir Çocukluk Anısı*], Uygulamalı Ruhbilim Makaleleri VII, Leipzig ve Viyana 1910.

— "Psychoanalytische Bemerkungen über einen autobiographisch beschriebenen Fall von Paranoia" ["Otobiyografik Bir Paranoya Vakası Üzerine Psikanalitik Düşünceler"], (*Dementia paranoides*), *Psikanalitik ve Psikopatolojik Araştırmalar Yıllığı* III, 9-68. sayfalar. Ek: P. Schreiber: *Denkwürdigkeiten eines nervenkranken* [*Bir Ruh Hastasının Anıları*], aynı cilt, s. 588-590.

— *Die Traumdeutung* [*Rüyaların Yorumu*], Leipzig ve Viyana 1900.

— *Die Zukunft einer Illusion* [*Bir Yanılsamanın Geleceği*], 2. basım, Leipzig ve Viyana 1928.

— *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie* [*Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*], Leipzig ve Viyana 1905.

— *Totem und Tabu* – Einige Übereinstimmungen im Seelenleben der Wilden und der Neurotiker [*Totem ve Tabu* – Vahşilerin ve Nevrotiklerin Ruhsal Dünyası Üzerine Bazı Görüşler], Leipzig ve Viyana 1913.

— "Zur Dynamik der Übertragung" [Aktarmanın Dinamiği Üzerine], *Psikanaliz Dergisi* II, s. 167-173, Wiesbaden 1911.

Friedländer, S.; "Venicreator! [sic]. Zehn Jahre nach dem Tode Friedrich Nietzsche's" ["Friedrich Nietzsche'nin Ölümünden On Yıl Sonra"], *Gençlik*, No. 35, s. 823. Münih, 1910.

Frobenius, Leo; *Das Zeitalter des Sonnengottes* [*Güneş Tanrısının Çağı*], Berlin, 1904.

Ganz, R. David; *Chronologia Sacro-Profana* [*Cismani Kutsallıkların Kronolojisi*], Lyon 1644.

Gatti, Attilio; *South of the Sahara* [*Sahra'nın Güneyi*], 2. basım, New York 1945.

Gesanbuch, Evangelishes: Basel kenti ve yöresindeki kilise, okul ve evler için İncil İlahileri Kitabı, Basel 1854.

Gesangbuch für die Evangelisch-reformierte Kirche der deutschen Schweiz [*Alman-İsviçre, Reformist Kilisesi İlahi Kitabı*], Basel 1897.

Goethe, Johann Wolfgang von; Eserler, düzeltilmiş son basım, 31. cilt. Stuttgart 1827-1834.

— *Faust* [*Faust*], Toplu Basım, Insel, Leipzig 1942.

Goodenough, Erwin R.; "The Crown of Victory in Judaism" ["Yahudilikte Zafer Tacı"], *Sanat Bülteni*, s. 139-159, Yale, New York, Eylül 1946.

Görres, Joseph von; *Die christliche Mystik* [*Hıristiyan Mistisizmi*], 4 cilt, Regensburg ve Landshut 1836-1842.

Graf, Max; *Richard Wagner im "Fliegenden Holländer,"* – Ein Beitrag zur Psychologie künstlerischen Schaffens [*Richard Wagner "Uçan Hollandalı"da*, – Psikolojik Açıdan Sanatsal Yaratım Üzerine Makale], Uygulamalı Ruhbilim Üzerine Yazılar IX, Leipzig ve Viyana 1911.

Gressmann, Hugo [yay.]; *Altorientalische Texte und Bilder zum Alten Testamente* [*Eski Ahit'le İlgili Eski Doğu Metinleri ve Yazıları*], 2 cilt. Tübingen 1909.

Grimm, Jacob [Ludwig]; *Deutsche Mythologie* [*Alman Mitolojisi*], 4. basım, Elard Hugo Meyer, 3 cilt, Gutersloh 1876-1877.

Gubernatis, Angelo de; *Die Thiere in der indogermanischen Mythologie* [*Hint-Avrupa Mitolojisinde Hayvanlar*], çeviri, Leipzig 1874.

Gunkel, Hermann; *Schöpfung und Chaos in Urzeit und Endzeit. Eine religions-geschichtliche Untersuchung über Gen. 1 und Ap. Joh. 12* [*İlkçağ ve Son Çağda Yaratım ve Kaos. Yaratılış 1, Yuhanna İncili 12 Üzerine Dinsel-Tarihsel Araştırma*], Göttingen 1895.

Hamann, Johann Georg; *Schriften* [*Yazılar*], ed. Friedrich Roth, 8 cilt, Berlin 1821-1843. ["Metakritik über den Purismum der reinen Vernunft" ("Saf Aklın Sadeliği Üzerine Metakritik"), 7. ciltte]

Harding, Esther, *Der Weg der Frau* [*Kadının Yolu*] – C. G. Jung'un Önsözüyle Psikolojik Bir Yorum, Zürih 1935.

Hartlaub, Gustav Friedrich; *Giorgiones Geheimnis. Ein kunstgeschichtlicher Beitrag zur Mystik der Renaissance* [*Giorgione'nin Sırrı. Rönesans Mistisizminin Sanat Tarihi Üzerine Bir Makale*], Münih 1925.

Hartmann, Eduard von; *Die Weltanschauung der modernen Physik* [*Modern Fiziğin Dünya Görüşü*], 2 cilt, Bad Sachsa, 1909.

Hauptmann, Gerhart; *Hanneles Himmelfahrt. Traumdichtung in zwei Teilen* [*Hannele'nin Miracı. İki Bölümde Rüya Yorumları*], 11. basıın, Berlin 1902.

— *Die versunkene Glocke. Ein deutsches Märchendrama* [*Suskun Çanlar. Bir Alman Masal Draması*], 57. basım, Berlin 1904. *Bkz.* Stekel.

Heidel, Alexander; *The Gilgamesh Epic, and Old. Testament Parallels* [*Gılgamış Destanı ve Eski Ahit'teki Paralellikler*], Chicago 1946.

Heidel, Heinrich; *Sämtliche Werke* [*Buch der Lieder*] [*Toplu Eserleri, Şarkılar Kitabı*], s.1-64, Stuttgart ve Leipzig 1899.

Hennecke, Edgar; *bkz. Apokryphen, Neutestamentliche* [*Yeni Ahit Apokrifleri*].

Hermetica; *The Ancient Greek and Latin Writings Which Contain Religious or Philosophic Teachings Ascribed to Hermes Trismegistus*, ed. Walter Scott, 4 cilt, Oxford 1934-1936.

Herodotos; *Neun Bücher der Geschichte* (*Tarihin Dokuz Kitabı*), 1. cilt, 1-4 arası kitaplar, Münih ve Leipzig 1911.

Herrmann, Paul; *Nordische Mythologie in gemeinverständlicher Darstellung* [*Herkesin Anlayabileceği Biçimde Tasvir Edilmiş İskandinav Mitolojisi*], Leipzig 1903.

Herzog, Rudolf; "Aus dem Asklepieion von Kos" ["Kos Asklepieionundan"], *Din Bilimi Arşivi* X, s. 201-228, 400-415. Leipzig 1907.

Hesiodos; *Werke* [*Eserler*], orijinalinden Almanca çeviri ve vezin: Eduard Eyth, 4. basım. Langenscheidt Kütüphanesi, Yunan ve Roma klasikleri bütünü II, Berlin ve Stuttgart 1855-1911.

Hippolytus; *Elenchos* [Refutatio omnium haeresium], ed. Paul Wendland (Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte), [İlk Üç Yüz Yılın Yunan Hıristiyan Yazarları], Leipzig 1906.

Hirt, Hermann; *Etymologie der neuhochdeutschen Sprache. Darstellung des deutschen Wortschatzes in seiner geschichtlichen Entwicklung* [*Yeni Yüksek Almancanın Etimolojisi. Alman Kelime Hazinesinin Kendi Gelişim Tarihindeki Tanımı*], Münih 1909.

Hoffmann, E. T. A.; *Die Elixiere des Teufels. Nachgelassene Papiere des Bruders Medardus, eines Kapuziners* [*Şeytanın Yaşam İksiri. Kapuzin Peder Medardus'un Bıraktığı Belgeler*], Berlin-Leipzig 1908.

Hölderlin, Friedrich; *Sämtliche Werke* [*Tüm Eserleri*], Insel, Leipzig, tarihsiz.

— *Gesammelte Werke II*: Gedichte [*Toplu Eserler*, II. cilt: Şiirler, 3 cilt], Jena 1909.

[Homer]; Homer's Werke von Johann Heinrich Voβ. [Homeros'un Eserleri: Johann Heinrich Voβ], cilt I: *İlyada*, cilt II: *Odysseia*, Stuttgart ve Tübingen 1842.

Horaz (Quintus Horatius Flaccus); *Werke* [*Eserler*], O. Keller ve A. Holder, 2 cilt, Leipzig 1899/1925.

Huch, Ricarda; *Liebesgedichte* [*Aşk Şiirleri*], Insel, Leipzig 1916.

Hugo von St. Victor; "De laude caritatis," Migne, *Patrologia Latina* CLXXVI, sütun 969-976.

Humboldt, Alexander von; *Kosmos. Entwurf einer physischen Weltbeschreibung* [*Kozmos. Fiziksel Dünya Görüşü Üzerine Bir Çalışma*], 4 cilt (2 cilt olarak basılmıştır), Stuttgart 1889.

I Ging. Das Buch der Wandlungen [*I Ching. Dönüşümler Kitabı*], Çinceden Almancaya çeviri: Richard Wilhelm, Jena 1924.

[Irenaeus (von Lyon)]; *S. Irenaei episcopi Lugdunensis contra omnes haereses libri quinque*, Oxford-Londra 1702. [Kitabın içinde geleneksel "*Ad-versus* omnes haereses" kullanılmıştır.] Almanca: Sapkınlara Karşı Kutsal Beş Kitap. Kilise rahipleri kitaplığı I-III, Kempten ve Münih 1912.

Jaffé, Aniela; "Bilder und Symbole aus E. T. A. Hoffmanns *Märchen* «Der Goldne Topf»": Jung, *Gestaltungen des Unbewussten. Siehe dort* ["E. T. A. Hoffmann'ın *Masallar*'ının Resimleri ve Sembolleri, «Altın Saksı»": Jung, *Bilinçdışının Biçimlenmesi*].

Jähns, Max; *Ross und Reiter in Leben, Sprache, Glauben und Geschichte der Deutschen. Eine kulturhistorische Monografie* [*Almanların Tarihinde, Dilinde ve İnançlarında At ve Binicilik. Kültürel-Tarihsel Monografi*], 2. cilt, Leipzig 1872.

James, William; *Psychologie* [*Psikoloji*] Leipzig 1909.

Janet, Pierre; *Les Névroses* [*Nevrozlar*], Paris 1909.

Jensen, Peter; *Das Gilgamesch-Epos in der Weltliteratur* [*Dünya Edebiyatında Gılgamış Destanı*], Strassburg 1906.

Jodl, Friedrich; *Lehrbuch der Psychologie* [*Psikoloji Ders Kitabı*], 2. cilt, Stuttgart ve Berlin 1908.

Joël, Karl; *Seele und Welt. Versuch einer organischen Auffassung* [*Ruh ve Dünya. Bir Organik Yorum Denemesi*], Jena 1912.

Johnson, Samuel; *The History of Rasselas, Prince of Abissinia*, Londra 1759.

Jones, Ernest; "On the Nightmare" ["Kâbus Üzerine"], *American Journal of Insanity* LXVI, Baltimore 1910, s. 383-417. Almanca: "Kâbusun Ortaçağın Belirli Batıl İnanç Biçimleriyle Olan İlişkisi", Leipzig ve Viyana 1912.

Jung, Carl Gustav; "Allgemeines zur Komplextheorie" (Kultur- und staatswissenschaftliche Schriften der Eidgenössischen Technischen Hochschule XII) ["Genel Kompleks Teorisi" (İsviçre Konfedere Teknik Yüksek Okulunun Kültürel ve Siyasal Bilimsel Makaleleleri XII)], Sauerländer, Aarau 1934. Daha sonra "Über psychische Energetik und das Wesen der Träume" (Psychologische Abhandlungen II) ["Ruhsal Enerji ve Rüyaların Doğası Üzerine" – Psikolojik Denemeler II], Rascher, Zürih 1948. Yeni basım, karton kapak, 1965. Araştırma yayını, Walter, Olten 1971. Toplu Eserler VIII, 1967, 1977.

— "Die Beziehung zwischen dem Ich und dem Unbewussten" ["Ben ve Bilinçdışı Arasındaki İlişki"], Reichl, Darmstadt 1928. Yeni basım Rascher, Zürih 1933. Sonraki basımlar 1935, 1939, 1945, 1950, 1960 ve (karton kapak) 1966. Araştırma yayını Walter, Olten 1971. Toplu Eserler VII, 1964, 1974.
— "Gestaltungen des Unbewussten" ["Bilinçdışının biçimlenmesi"], Aniela Jaffé'nin makalesi – Psikolojik Denemeler VIII. Rascher, Zürih 1950. Jung'un makaleleri, Toplu Eserler XV (1971, 1972) ve IX/1 (1977).
— "Der Geist Mercurius"[Mercurius'un ruhu"], Eranos-Yıllığı IX (1942). Rhein-Yayınevi, Zürih, Genişletilmiş yeni basım: ***Ruhun Semboliği. Bkz.*** Toplu Eserler XIII, 1978.
— "Der Geist der Psychologie" ["Psikolojinin Ruhu"], Eranos-Yıllığı XIV (1946). Rhein-Yayınevi, Zürih, 1947. Genişletilmiş yeni basım: "Psişik varlık üzerine teorik düşünceler": ***Bilincin Kökleri. Bkz.*** Toplu Eserler VIII, 1967, 1977.
— "Der Inhalt der Psychose" ["Psikozun içeriği"] – Uygulamalı ruhbilim üzerine makaleler III, Deuticke, Leipzig ve Viyana 1908. Genişletilmiş yeni basım 1914. Toplu Eserler III, 1968.
— "Die Lebenswende" ["Yaşam döngüsü"], Şimdiki zamanın ruhsal sorunları – Psikolojik Denemeler III, Rascher, Zürih 1931. Toplu Eserler VIII, 1967, 1977.
— *Mysterium Coniunctionis.* Marie-Louise von Franz işbirliğinde simyada ruhsal zıtlıkların ayrılığı ve birleşmesiyle ilgili araştırmalar, 2 (3) cilt, Rascher, Zürih 1955. Cilt I ve II, Toplu Eserler XIV/1 ve 2 (1968).
— "Paracelsica. Zwei Vorlesungen iiber den Arzt und Philosophen Theophrastus" ["Paracelsica. Doktor ve Filozof Theophrastus'a Dair İki Ders"], Rascher, Zürih 1942. Toplu Eserler XIII (1978) ve XV (1971, 1972).
— "Paracelsus als geistige Erscheinung" ["Ruhsal tezahür olarak Paracelsus"] ***Bkz. Paracelsica.*** Toplu Eserler XIII, 1978.
— *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*]; Psikolojik Denemeler V. Düzeltilmiş yeni baskı 1952, Toplu Eserler XII, 1972, 1976.
— *Psychologie und Erziehung* [*Psikoloji ve Eğitim*], Rascher, Zürih, 1946. Yeni basım 1950. Sonraki basım (Karton kapak) 1963. Araştırma yayını, Walter, Olten 1977. Toplu Eserler XVII, 1972.
— *Psychologie und Religion* [*Psikoloji ve Din*], Yale Üniversitesi, Terry ders notları, Rascher, Zürih, 1940. Yeni basımlar 1942, 1947 ve 1962, karton kapak. Araştırma yayını Walter, Olten 1971. Toplu Eserler XI, 1963, 1973.

— *Die Psychologie der Übertragung.* Erlaütert an Hand einer alchemistischen Bilderserie für Ärzte und praktische Psychologen [*Aktarma Psikolojisi*, Doktorlar ve Pratisyen Psikologlar İçin Açıklamalı Simya Resimleri], Rascher, Zürih 1946. Toplu Eserler XVI, 1958, 1976.
— *Psychologische Typen* [*Psikolojik Tipler*], Rascher, Zürih 1921. Yeni basımlar 1925, 1930, 1937, 1940, 1942, 1947 ve 1950. Toplu Eserler VI, 1960, 1967 ve 1976.
— *Symbolik des Geistes* [*Ruhun Semboliği*], Riwkah Schärf'ın makalesi eşliğinde psikolojik fenomenoloji üzerine araştırmalar – Psikolojik İncelemeler VI. Rascher, Zürih 1948. Yeni basım 1953. Jung'un Makaleleri. Toplu Eserler IX/1 1976, XI, 1963, 1973 ve XIII, 1978.
— *Über die Archetypen des kollektiven Unbewussten* [*Kolektif Bilinçdışının Arketipleri Üzerine*], Eranos-Yıllığı II (1934), Rhein-Yayınevi, Zürih 1934. *Bilincin Kökleri. Bkz.* Toplu Eserler IX/1 1976.
— *Über Konflikte der kindlichen Seele* [*Çocuksu Ruhun Çelişkileri Üzerine*], *Psikoloji ve Eğitim. Bkz.* Toplu eserler XVII, 1972.
— *Über psychische Energetik und das Wesen der Träume* [*Psişik Enerji ve Rüyaların Doğası Üzerine*], Psikolojik İncelemeler II, Rascher, Zürih 1948. Karton kapak 1965, Araştırma yayını Walter, Olten 1971. Toplu Eserler VIII, 1967, 1977.
— *Über die Psychologie der Dementia praecox* [*Erken Bunama Psikolojisi Üzerine*]. Bir deneme. Carl Marhold, Halle 1907. Toplu Eserler III, 1968.
— *Über die Psychologie des Unbewussten* [*Bilinçdışının Psikolojisi Üzerine*] Rascher, Zürih 1943. Yeni basımlar 1948, 1960 ve 1966. Toplu Eserler VII, 1964, 1974.
— *Über die Symbolik des Selbst* [*Benliğin Semboliği Üzerine*], Aion. Marie-Louise von Franz'ın makalesi eşliğinde semboller tarihi üzerine araştırma – Psikolojik İncelemeler VIII, Rascher, Zürih 1951. Jung'un Makaleleri, Toplu Eserler IX/2, 1977.
— *Über Wiedergeburt* [*Yeniden Doğum Üzerine*], *Bilindışının Biçimlenmesi, bkz.* Toplu Eserler IX/1, 1976.
— "Versuch zu einer psychologischen Deutung des Trinitätsdogmas" ["Teslis Dogmasının Psikolojik Anlamı Üzerine Deneme"], *Ruhun Semboliği, bkz.* Toplu eserler XI, 1963, 1973.
— "Die Visionen des Zosimos" ["Zosimos'un vizyonları"], *Bilincin Kökleri. Bkz.* Toplu eserler XIII, 1978.
— "Von den Wurzeln des Bewusstseins. Studien über den Archetypus" ["Bilincin Kökleri. Arketipler Üzerine Araştırma"], Psikolojik İncelemeler IX, Rascher, Zürih 1954. Toplu Eserler VIII (1967, 1977), IX/1, (1976) ve XI (1963, 1973).

— "Das Wandlungssymbol in der Messe" ["Ayinde Sembol Dönüşümü"], *Bilincin Kökleri. Bkz.* Toplu Eserler XI, 1963, 1973.
— "Zur Empirie des Individuationsprozesses" [Bireysellik Sürecinin Deneyselliği Üzerine], *Bilinçdışının Biçimlenmesi. Bkz.* Toplu Eserler IX/1, 1976.
— "Zur Phänomenologie des Geistes im Märchen" [Masallardaki Ruhun Fenomenolojisi Üzerine], *Ruhun Semboliği. Bkz.* Toplu Eserler IX/1, 1976.
— "Zur Psychologie östlicher Meditation" [Doğu Meditasyonunun Psikolojisi Üzerine], *Ruhun Semboliği. Bkz.* Toplu eserler XI, 1963, 1973.
— "Zur Psychologie und Pathologie sogenannter occulter Phänomene" ["Okült Fenomenlerin Psikolojisi ve Patolojisi Üzerine"], Psikiyatrik araştırma. Doktora tezi. Oswald Mutze, Leipzig 1902, Toplu Eserler I, 1966.
— ve Karl Kerenyi: "Einführung in das Wesen der Mythologie. Das göttliche Kind/Das göttliche Mädchen." ["Mitolojinin Doğasına Giriş. Tanrısal çocuk/Tanrısal kız"], Rhein-Yayınevi, Zürih 1951. Jung'un Makaleleri, Toplu Eserler IX/1, 1976.
— *Bkz. Diagnostische Assoziationsstudien* [Tanısal İlişkilendirme Deneyleri], Jung'un Makaleleri, Toplu Eserler II.
— *Bkz.* Wilhelm. Jung'un Makaleleri, Toplu Eserler XIII.

Jung, Emma; "Ein Beitrag zum Problem des Animus" ["Animus Sorunu Üzerine Bir Makale"]; Jung, Carl Gustav: Ruhun Gerçekliği. Yeni psikolojinin uygulamaları ve ilerlemeleri – Psikolojik İncelemeler IV, Rascher, Zürih 1934. Yeni basımlar 1939, 1947. Emma Jung'un, "Animus ve Anima" başlığı altındaki "Doğal Varlık Olarak Anima" konulu makalesiyle birlikte: Karton kapaklı ayrı basım, Rascher 1967.

Kalthoff, Albert; *Die Entstehung des Christentums* – Neue Beiträge zum Christus-problem [*Hıristiyanlığın Oluşumu* – İsa Sorunuyla İlgili Yeni Makaleler], Leipzig 1904.

Kerényi, Karl; *Die Geburt der Helena* – samt humanistischen Schriften aus den Jahren 1943-45 [*Helena'nın Doğumu* – 1943-45 Yıllarına Ait Humanist Makalelerle Birlikte], Albae Vigiliae, yeni dizi III, Zürih 1945.
— "Die Göttin Natur" ["Tanrıça Doğa"], *Eranos-Jahrbuch* XIV, 1946, Zürih 1947.
— "Mysterien der Kabyren. Einleitendes zum Studium antiker Mysterien" ["Kabirlerin Gizemi. Antik Mitlerle İlgili Başlangıç Araştırması"], *Eranos-Jahrbuch* XI, 1944, Zürih 1945.
— *Prometheus. Das griechische Mythologem von der menschlichen Existenz* [*Prometheus. Yunan Mitologemi ve İnsan Varlığı*], Albae Vigilae, yeni dizi IV, Zürih 1946.

Kerner, Justinus; *Die Seherin von Prevorst. Eröffnungen über das innere Leben des Menschen und über das Hereinragen einer Geisterwelt in die unsere* [*Prevorst Kâhinesi. İnsanın İçsel Yaşamı ve Ruhsal Dünyaya Olan Yakınlığımız Üzerine*], 6. basım, Stuttgart 1892.

Kircher, *Athanasius: Oedipus Aegyptiacus*, 3 bölüm halinde 4 cilt. Roma, 1652-1654.

Kleinpaul, Rudolf; *Das Leben der Sprache und ihre Weltstellung*, [*Dilin Yaşamı ve Dünyadaki Konumu*], 3. cilt, Leipzig 1893.

Kluge, Friedrich; *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache* [*Almanca Etimolojik Sözlük*], 7. basım, Strassburg 1910.

Koch-Grunberg; Theodor, *Südamerikanische Felszeichnungen* [*Güney Amerika Kaya Çizimleri*], Berlin 1907.

Koran, Der [Kuran]; açıklayıcı notlarla birlikte Arapçadan yeni çeviri: L. Ullmann, 4. basım, Bielefeld 1857.

Kuhn, Adalbert; *Mythologische Studien* [*Mitolojik İncelemeler*], cilt 1, "Ateşin ve Tanrısal İçeceğin Kökeni." Karşılaştırmalı Hint-Avrupa Mitolojisi Üzerine Makale, 2. basım, Gutersloh 1886.

Külpe, Oswald; *Grundriss der Psychologie auf experimenteller Grundlage dargestellt* [*Deneysel Esaslarla Temsil Edilen Psikolojinin Temel Düzeni*], Leipzig 1893.

Lactantius Firmianus; *Opera omnia*, ed. Samuel Brandt ve Georg Laubmann (Corpus scriptorum ecclestiasticorum Latinorum **XIX** und **XXVII** [Latince Kilise Yazıları Külliyatı 19 ve 27]) 3. cilt. Viyana 1890-1893. [Cilt 1: *Divinae institutiones*]

Laistner, Ludwig; *Das Rätsel der Sphinx* [*Sfenks Bilmecesi*], 2 cilt, Berlin 1889.

Lajard, Jean Baptiste Félix; *Recherches sur le culte, les symboles, les attributs et les monuments figurés de Venus en orient et en occident* [*Batı ve Doğudaki Venüs Figürüne Ait Kültler, Semboller, Özellikler ve Anıtlar Üzerine Araştırma*], (Metin bölümü), Paris 1837. Ayrıca *bkz.* Resim listesi.

La Rochefoucauld, François, Duc de; *Oeuvres complètes*, 3 cilt, Paris 1868; "Maximes," cilt I.

Layard, John; *The Incest Taboo and the Virgin Archetype* [*Ensest Tabusu ve Bakire Arketipi*], *Eranos-Yıllığı* XII, 1945, Zürih 1946.

Le Blant, Edmond; *Les Sarcophages chrétiens de la Gaulle*, Paris 1886.

Chantepie de la Saussaye'in açıklamalarıyla *Dinler Tarihi Ders Kitabı*. Yayımcı: Alfred Bertholet ve Eduard Lehmann. 4. basım, 2. cilt. Tübingen 1925.

Lexikon zu den Reden des Cicero [*Cicero'nun Konuşmaları, Açıklamalı Sözlük*], H. Marquet'nin açıklamalarıyla, 4. basım, Jena 1884.

Lexikon Ausführliches, der griechischen und römischen Mythologie [*Yunan ve Roma Mitolojisi, Açıklamalı Sözlük*], ed. W. H. Roscher ve diğerleri. 11. cilt, Leipzig 1884-1890.

Liepmann, Hugo; *Über Ideenflucht: Begriffsbestimmung und psychologische Analyse* [*Fikir Uçuşması Üzerine: Kavram Belirleme ve Psikolojik Analiz*], Halle 1904.

Lombroso, C(esare); *Genie und Irrsinn in ihren Beziehungen zum Gesetz, zur Kritik und zur Geschichte* [*Deha ve Deliliğin, Yasalar, Kritik ve Tarihle Olan İlişkisi*], çeviri, Leipzig 1887.

Longfellow, Henry Wadsworth; *The Song of Hiawatha, The Complete Poetical Works* [*Hiawatha'nın Şarkısı, Bütün Şiirsel Eserler*], Cambridge Edition, Boston ve New York, 1893.

Lotze, Hermann; *Logik. Drei Bücher vom Denken, vom Untersuchen und vom Erkennen* (*System der Philosophie I*) [*Mantık. Düşünme, Araştırma ve Bilmenin Üç Kitabı* (*Felsefenin Sistemi I*)], Leipzig 1874.

Lovatelli; *bkz.* Caetani-Lovatelli.

Löwis of Menar, A. von; "Nordkaukasische Steingeburtssagen," ["Kuzey Kafkasya Taş Doğum Efsaneleri,"], *Din Bilimi Arşivi* XIII, s. 509-524, Leipzig 1910.

Lucian, Menippus; *Lucian,* İngilizce çeviri: A. M. Harman, Loeb Classical Library, 8. cilt, Londra 1913 vd.

Lucretius Carus; *De rerum natura libri sex*, ed. Hermann Diels, Berlin 1923.

Lydus, Johannes; *De mensibus* [*Ay*], ed. Richard Wünsche, Leipzig 1898.

Macdonell, Arthur Anthony; *A Practical Sanskrit Dictionary* [*Pratik Sanskritçe Sözlük*], Londra, 1924.

Macrobius, Ambrosius Aurelius Theodosius; *Saturnaliorum libri* VII [Ek olarak: *In somnium Scipionis libri* II], Lyon 1556.

Maeder, A(lphons); "Die Symbolik in den Legenden, Märchen, Gebräuchen und Träumen" ["Efsane, Masal, Gelenek ve Rüyalardaki Semboller"], *Haftalık Psikiyatri-Nöroloji Dergisi* X, Halle 1908, s. 45, 55.

Maehly, J(acob); *Die Schlange im Mythus und Cultus der classischen Völker* [*Klasik Halkların Mit ve Kültlerinde Yılan*], Basel 1867.

Maeterlinck, Maurice; *L'Oiseau bleu*, Féerie en six actes et douze tableaux [Altı sahne ve on iki perdeden oluşan bir peri masalı oyunu]. 98e mille, Paris, tarihsiz; ilk temsil Moskova/Paris 1908/11.

— *La Sagesse et la destinée*, 55e mille, Paris 1914.

Mannhardt, Wilhelm; *Wald- und Feldkulte* [*Orman ve Tarla Kültü*], 2. basım, 2. cilt, 1904/05.

Maurice, Thomas; *Indian Antiquities* [*Hint Antikçağı*], 7 cilt, Londra 1796.

Mauthner, Fritz; *Sprache und Psychologie* (*Beiträge zu einer Kritik der Sprache* I) [*Dil ve Psikoloji* (*Dil Eleştirisi Üzerine Makale* I)], Stuttgart 1901.

Mayn, Georg; Byron'ın "Cennet ve Yeryüzü" Adlı Eseri Üzerine Doktora Tezi, Breslau 1887.

Mead, G. R. S.; *A Mithraic Ritual* [*Bir Mithra Ritüeli*], *Echoes from the Gnosis* VI, Londra ve Benares 1907.

[Mechthild von Magdeburg]; *Das fliessende Licht der Gottheit der M' von M'* [*Magdeburglu Metchild'e Akan Tanrısal Işık*], Yeni Almanca açıklamalı çeviri: Mela Escherich, Berlin 1909.

Mereschkowski, Dmitry Sergejewitsch; *Leonardo da Vinci*, 15. yüzyılın dönüm noktasına dair tarihi roman, çeviri, Leipzig 1910.

Meringer, Rudolf; *Wörter und Sachen* [*Kelimeler ve Konular*], Hint-Avrupa Araştırmaları XVI, s. 101-196, Strassburg 1904.

Meyer, Elard Hugo; *Indogermanische Mythen* [*Hint-Avrupa Mitleri*], 2 cilt bir arada, Berlin 1883/87.

Miller, Frank (Bayan, takma ad); "Quelques faits d'imagination créatrice subconsciente" ["Yaratıcı Bilinçaltının Fantezileri Hakkında Bazı Gerçekler"], Flournoy'un *Archives de psychologie de la Suisse romande* önsözü, Cenevre 1906, s. 36-51. *bkz.* bu kitapta s. 585 vd.

Mörike, Eduard; *Sämtliche Werke* [*Toplu Eserleri*], 6 cilt, 2 kitap, Leipzig 1905(?).

Müller, F. Max; *Einleitung in die vergleichende Religionswissenschaft* [*Karşılaştırmalı Din Bilimine Giriş*], Strassburg 1874.

— "Vorlesungen Über den Ursprung und die Entwicklung der Religion mit besonderer Rücksicht auf die Religionen des alten Indiens" [Dinin, Özellikle Eski Hint Dininin Gelişimi ve Kökeni Üzerine Dersler], Strassburg 1880.

—*Upanishads, The. Bkz. Upanişadlar.*

Müller, Johannes; *Über die phantastischen Gesichtserscheinungen* [*Hayali Yüz Görüntüleri Üzerine*], Coblenz, 1826.

Müller, J. G.; *Geschichte der Amerikanischen Urreligionen* [*Amerika'nın Eski Dinler Tarihi*], 2. basım, Basel 1867.

Muther, Richard; *Geschichte der Malerei* [*Resmin Tarihi*], 2. bölüm: İskandinavya'da ve Barok Döneminde Rönesans, Leipzig 1909.

Mythology of All Races [*Tüm Türleriyle Mitoloji*], ed. L. H. Gray ve J. A. MacCulloch, 13 cilt, Boston 1916-1928.

Nagel, A; "Der chinesische Küchengott Tsau-kyun" ["Çin Mutfak Tanrısı, Tsau-kyun," *Din Bilimi Arşivi* XI, s. 23-43, Leipzig 1908.

Negelein, Julius von; "Das Pferd im Seelenglauben und Totenkult"

["Ruhsal İnançlarda ve Ölü Kültünde At"], *Halkbilim Derneği Dergisi* XI, Berlin 1901, s. 406-420; XII, 1902, s. 14-25, 377-390.

— "Der Traumschlüssel des Jaggadeva. Ein Beitrag zur indischen Mantik" ["Jaggadeva'nın Rüya Şifreleri. Hint Kehanetleri Üzerine Makale"], *Dinbilimsel Denemeler ve Ön Çalışmalar* VI, Giessen 1912.

Nerval, Gérard de (Takma ad: Gérard Labrunie); *Aurélia* (*Ecrits intimes*), Pléiade, Paris 1927. Almanca: *Aurelia* (Klosterberg Koleksiyonu), Basel 1943.

Neumann, Karl Eugen; *bkz. Apokrifler. Gotamo Buddho'nun Konuşmaları. Yeni Ahit Apokrifleri.*

Nietzsche, Friedrich; Werke [Eserler], 16 cilt, Leipzig 1899-1911. Alıntı: cilt II: *İnsanca, Pek İnsanca*; VI: *Böyle Buyurdu Zerdüşt. Herkes ve Hiç Kimse İçin Bir Kitap*; VIII: *Zerdüşt Konuşmaları ve Şarkıları.*

Norden, Eduard; *Die Geburt des Kindes. Geschichte einer religiösen Idee* [*Çocuğun Doğumu. Dinsel Bir Düşüncenin Tarihi*], Warburg Kütüphanesinin Araştırması III, Leipzig ve Berlin 1924.

Ovid (Publius Ovidius Naso); *Opera. Ex recensione Dan*, Heinsii, Amsterdam 1630.

Paracelsus (Theophrastus Bombastus von Hohenheim); *Tüm Eserleri*, ed. Karl Sudhoff ve Wilhelm Matthiesen, 15 cilt, Münih ve Berlin 1922-1935; cilt IV: *Liber Azoth sive de ligno et linea vitae.*

Paul, Hermann; *Prinzipien der Sprachgeschichte* [*Dil Tarihinin İlkeleri*], 4. basım, Halle 1909.

[Pausanias]; *Pausanias' Beschreibung von Griechenland* [*Pausanias'ın Yunanistan Tasviri*], Yunancadan çeviri: Joh. Heinrich Chr. Schubart. Langenscheidt Kütüphanesi Yunan ve Roma Klasikleri Külliyatı, 37 ve 38. cilt, 4. basım, Berlin ve Stuttgart 1855-1907.

[Petronius (Titus Arbiter)]; *P'ii satyrae et liber Priapeorum* [*Satyricon*], ed. F. Buecheler. Berlin 1882.

Pfister, Oskar; *Die Frömmigkeit des Grafen Ludwig von Zinzendorf.* "Ein psychoanalytischer Beitrag zur Kenntnis der religiösen Sublimierungsprozesse und zur Erklärung des Pietismus" [*Kont Ludwig von Zinzendorf'un Dindarlığı.* "Dinsel Yüceltme Sürecinin Bilgisi ve Sofuluk Açıklaması Üzerine Psikanalitik Makale"], *Uygulamalı Ruhbilim Üzerine Makaleler* VIII, Leipzig ve Viyana 1910.

Pistis Sophia, A Gnostic Miscellany, İngilizce çev. ve ed. G. R. S. Mead, Londra 1921.

[Platon]; *P's Gastmahl* [*P'nin Şölen'i*], Almancaya çeviren: Rudolf Kafiner. 2. baskı, Jena 1906.

— *Timaios/Kritias/Gesetze* X [*Timaios/Kritias/Yasalar* X], Almancaya çeviren: Otto Kiefer. Jena 1909.

Platonis; *liber quartorum, bkz. Theatrum chemicum.*

Plinius (Secundus C.); *Naturalis historiae libri* XXXVII, Rec. Car. Mayhoff, 6 cilt, Leipzig 1875-1906. Almanca: *P'S'C'nin Doğa Tarihi*, ed. G. C. Wittstein, 6 cilt, Leipzig 1881-1882.

[Plutarch]; *Über Isis und Osiris* [*İsis ve Osiris Üzerine*], yeni karşılaştırılmış elyazmaları, çevirileri ve açıklamalar, ed. Gustav Parthey, Berlin 1850.

Poe, Edgar Allan; *The Raven and Other Poems* [*Kuzgun ve Diğer Şiirler*], New York 1845.

Pöhlmann, Robert von; *Geschichte des antiken Kommunismus und Sozialismus* [*Antik Komünizm ve Sosyalizm Tarihi*], 2 cilt, Münih 1893/1901.

Preller, L(udwig); *Griechische Mythologie* [*Yunan Mitolojisi*], 2 cilt, Leipzig 1854.

Prellwitz, Walther; *Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache* [*Yunanca Etimolojik Sözlük*], 2. basım, Göttingen 1905.

Preuss, K. Th.; "Der Ursprung der Religion und Kunst" ["Din ve Sanatın Kökeni"] *Globus. Ülkeler ve Halklar Resimli Dergisi* LXXXVI, Braunschweig 1904, s. 321-327; 355-363; 375-379; 388-392; LXXXVII, 1905, s. 333-337; 347-350; 380-384; 394-400; 413-419.

Rank, Otto; "Ein Traum der sich selbst deutet" ["Kendini Yorumlayan Bir Rüya"], *Psikanalitik ve Psikopatolojik Araştırmalar Yıllığı* II/2, s. 465-540, Leipzig ve Viyana 1910.

— *Der Künstler; Ansätze zu einer Sexualpsychologie* [*Sanatçı; Cinsel Psikoloji Denemeleri*], Imago-Kitapları I, Leipzig-Viyana-Zürih 1925.

— "Die Lohengrinsage. Ein Beitrag zu ihrer Motivgestaltung und Deutung" ["Lohengrin Efsanesi. Biçimlenme Motifi ve Açıklamaları Üzerine Bir Makale,"], *Uygulamalı Ruhbilim Üzerine Makaleler* XII, Leipzig ve Viyana 1911.)

— *Der Mythus von der Geburt des Helden. Versuch einer psychologischen Mythendeutung* [*Kahramanlık Mitinin Doğuşu. Psikolojik Mit Yorumuyla İlgili Deneme*], *Uygulamalı Ruhbilim Üzerine Makaleler* V, Leipzig ve Viyana 1909.

Die Reden des Gotamo Buddho's aus der Sammlung der Bruchstücke Suttanipāto des Pāli-Kanons Übersetzt [*Gotamo Buddha'nın Pali-Kanon'un Sutta-nipāto Derlemesinden Çevrilmiş Konuşmaları*], çev. Karl Eugen Neumann, Leipzig 1905.

Reitzenstein, R(ichard); *Die hellenistischen Mysterienreligionen. Ihre Grundgedanken und Wirkungen* [*Helenistik Gizem Dinleri, Temel Düşünceleri ve Etkileri*], Leipzig ve Berlin 1910.

Renan, Ernest; *Dialogues et fragments philosophiques*, Alıntı: *Les Sciences de la nature et les sciences historiques*. M. Marcellin Berthelot'a mektup (Ağustos 1863), s. 153-191, Paris 1876.

Riklin, Franz (senior); *bkz. Tanısal İlişkilendirme Deneyleri, Rigveda (Rgveda, Rigveda). Bkz.* Deussen.

Robertson, John M.; *Christ and Krishna* [*İsa ve Krishna*], Londra 1889.

Die Evangelien-Mythen [*İnciller-Mitler*], çeviri, 2. basım. Jena, 1910.

Rohde, Erwin.; *Psyche. Seelencult und Unsterblichkeitsglaube der Griechen* [*Ruh. Yunanlarda Ruh Kültü ve Ölümsüzlük İnancı*], 2 cilt (bir kitapta), 4. basım. Tübingen 1907.

— Σκιρα. ἐπι Σκιρῳ ἱεροποια: *Hermes* XXI, Berlin 1886, s. 124.

Roscher, Wilhelm Heinrich; *bkz. Açıklamalı Sözlük.*

Rostand, Edmond; *Cyrano de Bergerac. Comédie héroique en cinq actes*, 161e mille, Paris 1899. Almanca: *Cyrano de Bergerac. Beş perdelik romantik komedi*, çeviri: Ludwig Fulda, 7. basım, Stuattgart 1899.

Saint-Exupéry, Antoine de; *Le petit Prince* Paris 1946. Almanca: *Küçük Prens*, yazarın çizimleriyle, Zürih 1950.

[Sallust (Sallustius C. Crispus)]; *Werke* [*Eserler*], çeviri ve açıklamalar: Carl Cless. 2. basım, 2 cilt, 1865/68.

Schärf, Riwkah; *Die Gestalt des Satans im Alten Testament*; [*Eski Ahit'te Şeytanın Biçimi*]; *bkz.* C. G. Jung, *Ruhun Semboliği.*

Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph von; *Philosophie der Mythologie* [*Mitolojinin Felsefesi*], Toplu Eserler II/I ve 2, Stuttgart ve Augsburg 1856/57.

Scheffel, Joseph Victor von; "Ein Harung liebt' eine Auster..." ["Bir Ringa Balığı İstiridyeye Âşık..."], *Neu-Zöfing Birliği Şarkı Kitabı* [Ek, s. 113] Zürih 1861.

Schiller, Friedrich; *Die Piccolomini*, [*Piccolomini Ailesi*] 2. Bölüm: Wallenstein, Dramatik Bir Şiir, Toplu Eserler VI, Stuttgart ve Tübingen 1823.

Schmid, Hans; *Zur Psychologie der Brandstifter* [*Kundakçının Psikolojisi*] *Psikolojik İncelemeler* I, Zürih 1914.

Schopenhauer, Arthur; *Die Welt als Wille und Vorstellung* [*İstenç ve Tasarım Olarak Dünya*], Toplu Eserler, 6 cilt, ed. Eduard Griesebach, I ve II, 2. basım, Reclam, Leipzig 1891.

Schott, Albert; *Das Gilgamesch-Epos* [*Gılgamış Efsanesi*], Leipzig 1934.

Schreber, Daniel Paul; *Denkwürdigkeiten eines Nervenkranken nebst Nächtragen usw* [*Bir Ruh Hastasının Anıları ve Sonraki Ekler vs*], Leipzig 1909.

Schultz, Wolfgang, *Dokumente der Gnosis* [*Gnosis Belgeleri*], Jena 1910.

Schultze, Fritz; *Psychologie der Naturvölker* [*İlkel Halkların Psikolojisi*], Leipzig 1900.

Schultze, Victor; *Die Katakomben. Die altchristlichen Grabstätten. Ihre Geschichte und ihre Monumente* [*Yeraltı Mezarları, Eski Hıristiyan Mezarlıkları. Tarihleri ve Anıtları*], Leipzig 1882.

Schwartz, W.; *Indogermanischer Volksglaube. Ein Beitrag zur Religionsgeschichte der Urzeit* [*Hint-Avrupa Halk İnançları. Eskiçağın Din Tarihiyle İlgili Bir Makale*], Berlin 1885.

Schweitzer, Albert; *Geschichte der Leben-Jesu-Forschung* [*İsa'nın Yaşamıyla İlgili Araştırma Tarihi*], 5. basım, Tübingen 1933.

Scott, Walter [ed.]; *bkz. Hermetica.*

Seler, Eduard [ed.], *bkz.* Bernardino de Sahagun.

[Seneca] L.; *Anneae S'ae opera quae supersunt*, ed. Frdr. Haase, 3 cilt, Leipzig 1871-1873.

— "Septem tractatus seu capitula Hermetis Trismegisti, aurei [*Tractatus aureus*]," *Ars chemica*, s. 5-31, Strassburg 1566.

Shakespeare, William; *The Complete Works* [Bütün Eserler] *Julius Caesar*, 4. cilt, Londra 1947.

Sharpe, Samuel; *Egyptian Mythology and Egyptian Christianity with their influence on the opinions of modern Christendom* [*Mısır Mitolojisi ve Mısır Hıristiyanlığının Modern Hıristiyanlık Düşüncesi Üzerindeki Etkileri*], 2. basım, Londra 1896.

Siecke, Ernst; "Der Gott Rudra im Rigveda" ["Rigveda'da Tanrı Rudra"], *Dinbilimi Arşivi* I, Freiburg, Bresgau 1898, 113-151; s. 209-259.

Silberer, Herbert; "Bericht iiber eine Methode, gewisse symbolische Halluzinationserscheinungen hervorzurufen und zu beobachten" ["Belli Halüsinatif Görüntüleri Uyandırmaya ve Gözlemlemeye Yönelik Bir Yöntem Üzerine Açıklama"], *Psikanalitik ve Psikopatolojik Araştırmalar Yıllığı* I, s. 513-525. Leipzig ve Viyana 1909.

— "Phantasie und Mythus (Vornehmlich vom Gesichtspunkte der «funktionalen Kategorie» aus betrachtet)" ["Fantezi ve Mit. (Özellikle "İşlevsel Kategori" Açısından Gözlemleme)"] *Psikanalitik ve Psikopatolojik Araştırmalar Yıllığı* II/2, s. 541-622. Leipzig ve Viyana, 1910.

Spiegel, Friedrich; *Erânische Altertumskunde* [*İran Arkeolojisi*], 3 cilt, Leipzig 1871-1878.

— *Grammatik der Parsisprache nebst Sprachproben* [*Farsçanın Grameri ve Dil Denemeleri*], Leipzig 1851.

[Sophokles]; *Philoktet, Tragedyalar*, Berlin 1862.

Spielrein, Sabine; "Über den psychologischen Inhalt eines Falles von Schizophrenie (Dementia praecox)" ["Bir Şizofreni Vakasının Psikolojik İçeriği Üzerine (Erken Bunama)"] *Psikanalitik ve Psikopatolojik Araştırmalar Yıllığı* III, s. 329-400. Leipzig ve Viyana 1912.

Spitteler, Carl; *Imago*, Jena 1919.

— *Prometheus und Epimetheus. Ein Gleichnis* [*Prometheus ve Epimetheus. Bir Karşılaştırma*], Jena 1923.

Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend [*Standart*

Halkbilim Sözlüğü, Mitoloji ve Efsane], ed. Mary Leach. 2 cilt, New York 1949/50.

Steinthal, H.; *Die Sage von Simson* [*Samson Efsanesi*], *Halkların Psikolojisi ve Dil Bilimleri Dergisi* II, s. 129-178. Berlin 1862.

— "Die ursprüngliche Form der Sage von Prometheus" ["Prometheus efsanesinin ilk biçimi"], *Halkların Psikolojisi ve Dil Bilimleri Dergisi* II, s. 1-29. Berlin 1862.

Stekel, Wilhelm; *Die Sprache des Traumes. Für Ärzte und Psychologen* [*Doktorlar ve Psikologlar İçin Rüyaların Dili*], Wiesbaden 1911.

— "Aus Gerhart Hauptmanns Diarium" ["Gerhart Hauptmann'ın Yazılarından"] *Psikanaliz Dergisi* II, s. 365 vd. Wiesbaden 1912.

Stokes, Whitley; *Urkeltischer Sprachschatz* [*Eski Kelt Kelime Hazinesi*], çeviri, Hint-Avrupa Dillerinin Karşılaştırmalı Sözlüğü, ed. August Fick, II; *bkz.* Fick, Gottingen 1894.

Stoll, Otto; *Das Geschlechtsleben in der Volkerpsychologie* [*Halkların Psikolojisinde Cinsel Yaşam*], Leipzig 1908.

Strabo; *bkz. Lexikon, Ausführliches* [*Açıklamalı Sözlük*].

Sueton; *Die zwölf Cäsaren* [*On İki Caesar*], Adolf Stahr çevirisi, Eskiçağın Klasikleri, Birinci Dizi XII, Münih ve Leipzig 1912.

Tertullian (Quintus Septimus Tertullianus); *Apologeticus adversus gentes pro Christianis* [*Apologia*], Migne, *Patrologia Latina* I, sütun 257-536.

Theatrum chemicum, praecipuos selectorum auctorum tractatus. . . continens. 6 cilt. Ursel ve Strassburg 1602-1661. "Platonis liber quartorum", cilt V, Strafiburg 1622.

Theokrit, *Theokrits Idyllen* [*Theokrit'in Pastoral Şiirleri*], Almanca açıklamalı, çev. ve ed. Hermann Fritzsche, 2. basım, Leipzig 1869.

Thiele, Georg; *Antike Himmelsbilder. Mit Forschungen zu Hipparchos, Aratos und seinen Fortsetzern und Beiträgen zur Kunstgeschichte des Sternhimmels* [*Antik Gökyüzü Tasvirleri, Hipparchos, Aratos ve Halefleriyle İlgili Araştırmalar ve Yıldızlı Gökyüzünün Sanat Tarihiyle İlgili Makaleler*], Berlin 1928.

Thompson, Reginald Campbell [çev.]; *The Epic of Gilgamish* [*Gılgamış Destanı*], Londra 1928.

Upanishads, The, II. Kısım, çev. F. Max Müller, *Doğunun Kutsal Kitapları* XV, Oxford 1900.

Usener, Hermann; *Das Weihnachtsfest* [*Noel Ayini*], Dinsel-Tarihsel Araştırmalar I, 2. basım, Bonn 1911.

Vergilius; *Hirtengedichte/Vom Landbau* [*Çoban Şiirleri/Landbau*], Almanca: Rudolf Alexander Schröder, Leipzig 1939.

Verlaine, Paul; *Oeuvres complètes,* 5 cilt, Paris 1923-1926. *Poèmes Saturniens,* cilt 1, 1925.

Vollers, Karl; "Chidher" ["Hızır"], *Din Bilimi Arşivi* XII, s. 234-284, Leipzig 1909.

Wagner, Richard; *Gesammelte Schriften*.Toplu Makaleler. Yayımcı: Julius Kapp. 14 cilt, Leipzig, tarihsiz. *Siegfried* ve *Valküreler*, cilt IV.

Waitz, Theodor; *Anthropologic der Naturvölker* [*İlkel Halkların Antropolojisi*], 6. Bölüm, Leipzig 1859-1872.

Walde, Alois; *Lateinisches etymologisches Wörterbuch* [*Latince Etimolojik Sözlük*], Hint-Avrupa Kütüphanesi, 2. Sıra I, 2. basım, Heidelberg 1910.

Wegener, Thomas a Villanova; *Das wunderbare innere und äussere Leben der Dienerin Gottes Anna Katharina Emmerich aus dem Augustinerorden* [*Augustinus Manastırı Rahibesi Anna Katharina Emmerich'in Mucizevi İç ve Dış Dünyası*], Dülmen i. W. 1891.

Wiedemann, Alfred; "Die Toten und ihre Reiche im Glauben der alten Ägypter" ["Eski Mısır İnancında Ölüler ve Krallıkları"], *Eski Doğu* II/2, s. 33-68. Leipzig 1900.

Wilhelm, Richard; *Das Geheimnis der Goldenen Blüte. Ein chinesisches Lebensbuch. Mit einem europäischen Kommentar von C. G. Jung* [*Altın Çiçeğin Sırrı. C. G. Jung'un Yorumuyla, Bir Çin Yaşam Kitabı*], Dorn Verlag, Münih, 1929. Yeni basım: Rascher 1938. Sonraki basımlar: 1939, 1944, 1948, 1957, 1971, 1973. Jung'un Makaleleri: Toplu Eserler XIII, Olten 1978.

— *Bkz. I Ging* [*I Ching, Dönüşümler Kitabı*], Çin klasik metinlerinin en eskisi kabul edilen "bilgeliğin kitabı".

Wirth, Albrecht [ed.]; *Aus orientalischen Chroniken* [*Doğu Kayıtlarından*], Frankfurt a. M. 1894.

Wolfius, Christianus (Christian Freiherr von Wolff); *Psychologia empirica methodo scientifica pertractata vs*, Frankfurt ve Leipzig 1732.

Wörterbuch; *Lateinisches etymologisches* [*Latince Etimolojik Sözlük*]. *Bkz.* Walde.

Wundt, Wilhelm; *Grundrisss der Psychologie* [*Psikolojinin Temelleri*], 5. basım, Leipzig 1902.

— "Über naiven und kritischen Realismus" ["Saf ve Eleştirel Realizm Üzerine"], üçüncü makale: II, Deneysel eleştiri (son)", *Felsefi Araştırmalar*, W. W., XIII, Leipzig 1898.

Zöckler, Otto; *Das Kreuz Christi. "*Religionshistorische und kirchlich-archäologische Untersuchungen. Zugleich ein Beitrag zur Philosophie der Geschichte" [*İsa Haçı. "*Din Tarihi ve Kilise Arkeolojisi Üzerine Araştırmalar, Felsefe Tarihi Üzerine Bir Makale'], Gütersloh 1875.

Zosimos; *bkz.* Berthelot.

DİZİN

Abegg, Emil 14, 205
Abeghian, Manuk 147, 420
Abelard, Peter 32, 40
Abraham, Karl 23, 24, 44, 46, 197, 288
Adler, Alfred 12
Agrippa von Nettesheim 352
Aigremont - Dr. 200, 317, 344, 370, 418
Aitareya-Upanişad 217
Aktarmanın Dinamiği Üzerine 549
Alciatus, Andrea 238
Alexander Ianneus 508
Allendorf, J. L. K. 242
Alman Mitolojisi 203, 320, 481, 499, 503, 507
Amenhotep, IV 134, 136
Anaksagoras 71, 72, 77, 168, 591
Antik Gizem Varlıkları 452
Apuleius Lucius 98, 99, 121, 123, 135, 144, 200, 384, 515, 546
Aristophanes 490
Arnobius 454
Arnold, Sir Edwin 80, 153, 320, 424
Artemidor 25
Assurbanipal (Aşşurbanaplu) 253, 557
Asya'nın Işığı 320, 322, 424
Ateşin Kökeni 202, 203, 224, 344
Athenaeus 292, 567
Augustinus 39, 99, 101, 102, 105-107, 145, 179, 359, 564, 568
Avesta 223
Aziz Yuhanna ve Bakire Meryem'in Gizemleri 417

Baldwin, J. M. 30, 34, 35, 36
Bapp, K. 198
Barchusen, J. C. 136
Barlach, Ernst 481, 483
Başkalaşımlar 98, 144, 384, 385, 450, 515, 558
Beneke, F. 182
Benliğin Semboliği Üzerine 520
Benndorf, Otto 562
Bernardino de Sahagun 445
Bernoulli, C. A. 57, 502
Berthelot, Marcellin 192, 440, 475, 566

Bertschinger, H. 237
Bhagavad Gîtâ 222, 231
Biblia pauperum 223
Bilinçdışının Psikolojisi Üzerine 163, 241, 324, 434
Bir Mithra Ritüeli 139
Bir Ruh Hastasının Anıları 52, 69, 131, 399, 506
Bir Yanılsamanın Geleceği 11
Bleuler, Eugen 7, 38, 50, 65, 231, 574
Boehmen, Jacob 126
Bousset, Wilhelm 489
Böyle Buyurdu Zerdüşt 386, 500, 503, 540
Brenner, Albert 55
Brhadâranyaka-Upanişad 217, 373, 554, 555
Brugsch, Heinrich 219, 285, 317, 318, 327, 341, 358, 359
Bruno, Giordano 42
Buber, Martin 126, 129
Buddha, Gotama 382
Budge, E. A. T., Wallis 417
Bundahish 555
Burckhardt, Jacob 39, 105
Bücher, Karl 103, 208
Byron, George Gordon, Lord 148, 149, 151-154, 253, 254, 593

Caesar, Julius 53, 260, 368, 376
Caetani-Lovatelli, Ersilia 453
Cagliostro, Alessandro di 255
Cannegieter, Hendrik 331
Carlyle, Thomas 127
Carus, C. G. 234
Cennet ve Yeryüzü 149, 151, 153, 163, 254
Chamberlain, Houston Stewart 114
Chantepie de la Saussaye, P. D. 347
Cicero, Marcus Tullius 178, 179, 563
Claparède, Edouard 44
Clement (İskenderiyeli) 452, 453
Clement (Romalı) 146
Coleridge, Samuel Taylor 151
Conybeare, F. C. 288
Creuzer, Friedrich 314, 315
Cumont, Franz 99, 102, 105, 136, 138, 143-148, 259, 260, 264, 265, 289, 371, 374, 375, 385, 401, 452, 486, 490, 562, 563, 566
Cyrano de Bergerac 58-60, 150
Cyrillus (Kudüslü) 489

Çalışma ve Ritim 208
Çvetâçvatara-Upanişad 267

Dante, Alighieri 115
Deha ve Delilik 251
de Jong, K. H. E. 452, 454
Demeter ve Baubo 205
De promissionibus 486
Deussen, Paul 215, 217, 267, 477, 504, 506, 547, 554-556
Dieterich, Albrecht 71, 98, 121, 125, 126, 130, 136, 138, 141, 204, 205, 212, 246, 267, 285, 343, 359, 419, 450, 453, 454, 457, 499, 509, 562
Diez, Friedrich Christian 363
Dil ve Psikoloji 31
Dio Chrysostomus 371
Diodorus 314

Dionysius Areopagita 265
Dioscorides 200
Doğa Üzerine 99, 375
Doré, Gustave 72, 591
Drews, Arthur 54, 188, 190, 441, 565
Drexler, W. 323
Duchesne, L. 486
Duns Scotus, Johannes 40
Dünya Edebiyatında Gılgamış Destanı 228, 264

Ebbinghaus, Hermann 29
Eberschweiler, Adolf 35, 210
Edda 17, 153, 192, 481, 483
Ekstatik Mezhepler 126
Emerson, Ralph Waldo 99
Emmerich, Anna Katharina 380, 382
Ensest Tabusu ve Bakire Arketipi 428, 550
Epikür'ün Bahçesi 32, 53
Epiphanius 421
Erdmann, Benno 34
Erken Bunama Psikolojisi 52, 69, 119, 184, 371, 399, 453, 572
Erman, Adolf 124, 134, 311, 320, 394
Eski Mısır Edebiyatı 320
Eski Mısırlıların Dini ve Mitolojisi 219, 317, 327, 341, 358
Euripides 450
Eusebius (İskenderiyeli) 145

Fantezi ve Mit 23
Faust 55, 56, 82, 112, 116, 143, 172, 173, 175, 219, 223, 240, 273, 290, 292, 298, 311, 363, 389, 417, 460, 490, 493, 524, 538
Ferenczi, Sandor 187
Ferrero, Guglielmo 20, 49
Fichte, Immanuel Hermann 52
Fick, August 325, 333, 484, 496
Fiechter, Ernst 354
Firmicus Maternus 247, 421, 456, 509, 559
Flournoy, Théodore 8, 16, 52, 56, 64, 406, 579, 585, 594
Fouillée, A. 182
France, Anatole 31, 33, 52
Francesco (Assisili) 121, 143
Frazer, Sir James G. 446, 508, 546
Freud, Sigmund 7, 11, 12, 14, 21, 22, 24, 28, 37, 42-45, 51, 52, 77, 103, 177, 182-185, 187, 190, 194, 203, 206, 209, 231, 250, 251, 274, 288, 298, 331, 332, 347, 349, 399, 435-437, 549-551, 553
Frobenius, Leo 225, 261, 262, 269, 277-279, 287, 292, 313, 316, 320, 324, 325, 330, 335, 339, 340, 343, 348, 421, 449, 451, 460, 463, 487, 496, 527, 560, 574

Galilei, Galileo 187
Ganz, David 438
Gargantua 280
Gatti, Attilio 395
Geisse, W. F. 34
Goethe, Johann Wolfgang von 116, 174, 219, 256, 325, 334, 363, 434, 435, 506
Goodenough, E. R. 243
Görres, Joseph von 146
Graf, Max 271

Gressmann, Hugo 557
Grimm, Jacob 203, 250, 320, 326, 327, 329, 331-333, 344, 347, 481, 482, 499, 503, 507
Gubernatis, Angelo de 250, 392
Gunkel, Hermann 339, 340
Gurlitt, W. 401

Haggard, Sir Henry Rider 573
Hahn, J. G. 205
Halk Erotizmi ve Bitkilerin Dünyası 200, 344
Halkların Psikolojisinde Cinsel Yaşam 499
Hamann, Johann Georg 30, 32
Harding, Esther 410, 524
Hartlaub, Gustav Friedrich 108, 527
Hartmann, Eduard von 213, 234
Hauptmann, Gerhart 389, 402, 541
Hayal ve Mit 46
Heidel, Alexander 264
Heine, Heinrich 219, 422
Hennecke, Edgar 479
Hermann, Paul 32
Herodotos 135, 175, 285, 342, 384, 496, 577
Herzog, Rudolf 494, 495
Hesiodos 188, 490
Hesychius 198
Hıristiyanlığın Oluşumu 54, 109
Hıristiyan Mistisizmi 146
Hızır 257
Hieronymus 137, 148, 154, 564
Hildegard von Bingen 126, 300
Hint Antikçağı 354
Hint-Avrupa Mitleri 371, 385
Hint-Avrupa Mitolojisinde Hayvanlar 250, 392
Hipokrates 200
Hippolytus (Romalı) 70, 123, 397
Hirt, Hermann 203
Hoffmann, E. T. A. 346, 524
Homeros 131, 323, 452, 481
Honegger, J. 191
Horatius 417, 535
Hölderlin, Friedrich 220, 526, 527, 529, 530, 533, 536, 539, 540, 543, 544, 577
Huang Çe 561
Huch, Ricarda 129
Hugo von St. Victor 94
Humboldt, Alexander von 418
Hyginus 285

Ignatius (Loyolalı) 169
Irenaeus 442

İlkel Halkların Psikolojisi 204, 358
İlyada 368, 485
İnciller-Mitler 297, 352, 354, 367, 401, 454, 508, 530, 559, 567
İsa Haçı 327
İsa Miti 54, 441, 565
İsis ve Osiris 335, 412, 452

Jaffé, A. 524
Jähns, Max 367, 370
James, William 30, 37, 39
Janet, Pierre 43, 184
Jensen, Peter 228, 264, 348, 490
Jodl, Friedrich 33, 34
Joël, Karl 430
Johannes Chrysostomus 145
Johnson, Samuel 412, 597
Jones, Ernest 23, 331

Jubinal, Achille 328
Julian der Apostat 452
Julius Caesar 333, 376, 598
Jung, Emma 242
Justinus Martyr 530

Kalthoff, Albert 54, 109
Kant, Immanuel 33, 395
Katha-Upanişad 171
Kayıp Cennet 67, 72, 73, 75, 79, 82, 589, 591, 592
Kelimeler ve Konular 205
Kenyon, F. G. 246, 454
Kepler, Johannes 42
Kerényi, Karl 14, 48, 82, 87, 108, 139, 175, 177, 200, 212
Kerner, Justinus 136
Kern, O. 561
Kircher, Athanasius 77
Kleinpaul, Rudolf 31
Kluge, Friedrich 484, 496, 577
Koch-Grünberg, Theodor 208
Kolektif Bilinçdışının Arketipleri Üzerine 573
Kraepelin, Ernst 65
Kuhn, Adalbert 197-199, 202, 203, 224, 344
Kuzgun 80
Küçük Prens 344
Külpe, Oswald 29, 37

Lactantius Firmianus 563
Laistner, Ludwig 331
Lajard, Jean Baptiste Félix 267, 269
Lambsprinck 499
La Rochefoucauld, François de 231
Laurentius Laurentii 243
Layard, J. W. 428, 550
Le Blant, Edmond 146
Lehmann, Eduard 347
Leibniz, Georg Wilhelm 72, 591
Lévy-Bruhl, Lucien 193, 580
Lexikon 188, 198, 246, 260, 269, 323, 392, 451, 559
Libanius 490
Liepmann, Hugo 29
Lombroso, Cesare 251
Longfellow, Henry W. 17, 413, 414, 523, 577, 597
Lotze, Rudolf Hermann 30
Löwis of Menar, A. von 327
Lukian 452
Lydus, Johannes 421

Macrobius 374
Maehly, Jacob 485, 497
Maeterlinck, Maurice 78, 208
Mannhardt, Wilhelm 206
Marcus Aurelius 144
Maurice, Thomas 353
Mauthner, Fritz 30, 36
Mayer, Julius Robert 181
Mead, G. R. S. 138, 139
Mechthild (Magdeburglu) 125, 130, 159, 374
Meliton (Sardesli) 144, 563
Merezhkovski, Dmitry 489, 499
Meringer, Rudolf 205
Metinler ve Anıtlar 138, 143, 259, 265, 289, 374, 375, 385, 401, 452, 486, 562
Meyer, Elard Hugo 371, 385
Mısır'ın Ölüler Kitabı 327, 342, 374
Mısırlılar ve Eskiçağda Mısır Yaşamı 311, 394

Milton, John 67, 72, 75, 589, 591
Mithra Gizemleri 99, 102, 105, 136, 148, 260
Mithra Liturjisi 98, 121, 124, 126, 130, 136, 141, 212, 246, 267, 343, 359, 419, 453, 499, 562, 609
Möbius, P. J. 182
Mörike, Eduard 27, 423
Musa (Horenli) 452
Muther, Richard 299
Mutianus Rufus 135
Müller, F. Max 70, 169, 221
Müller, J. G. 233, 352

Nazari, Oreste 181
Negelein, Julius von 367, 368, 370, 375, 466
Nerval, Gérard de 81
Neumann, Karl Eugen 382
Nevrozlar 44
Nietzsche, Friedrich 30, 33, 40, 44, 57, 130-132, 136, 231, 386-388, 400, 402, 412, 413, 447, 454, 500, 502, 503, 506, 509, 512, 530, 540, 577
Norden, Eduard 115

Odysseia 452, 540, 566
Origenes 343
Ovidius 385, 450, 452, 558

Paracelsus 437, 438
Pausanias 322, 484, 485
Petrarca 39
Petronius 316
Pfister, Oskar 23, 499
Philo (İskenderiyeli) 144, 374
Pick, Arnold 52
Pindaros 384
Pirkê de Rabbi Eliezer 438
Piskopos Asterus 451
Pitra, J. B. 144
Platon 129, 216, 222, 355, 454, 471, 477, 518
Plautus 249, 252
Plinius 175
Plotinus 188, 189
Plutarkhos 310, 322, 335, 348, 370
Poe, Edgar Allan 80
Porphyrius 419, 562, 566
Pöhlmann, Robert von 103
Preiswerk, Samuel 455
Preller, Ludwig 370, 559
Prellwitz, Walther 292, 484, 496, 543
Preuss, K. Th. 204
Pseudo-Cyprian 144
Psikoloji Ders Kitabı 33, 614
Psikolojik Tipler 290, 356, 483, 520
Psikoloji ve Din 140, 471
Psikoloji ve Simya 129, 173, 212, 223, 295, 350, 376, 392, 402, 408, 425, 445, 483, 527, 540, 547, 572
Pythagoras 219

Rabelais, François 280
Rank, Otto 24, 45, 298
Reitzenstein, Richard 98
Renan, Ernest 126, 168
Reni, Guido 562
Ribot, Th. A. 182
Rigveda 192, 202, 224, 293, 420, 441, 471, 477, 504, 505, 547, 548, 553

Riklin, Franz 23, 24, 29, 46, 139
Robertson, John M. 297, 352-354, 367, 374, 401, 402, 454, 496, 508, 530, 559, 563, 567
Rohde, Erwin 453, 485, 494, 496
Roscher, Wilhelm Heinrich 175-177, 188, 198, 199, 246, 260, 269, 323, 384, 385, 392, 452, 454, 469, 490, 492, 559, 560
Rossellini, N. F. 352
Rostand, Edmond 58-60, 74, 150
Rubens, Peter Paul 574, 575
Rückert, Friedrich 255
Rüyaların Yorumu 21, 37, 42, 43, 203, 274, 288
Rüya ve Mit 23, 288

Sacer, Gottfried Wilhelm 243
Saint-Exupéry, Antoine de 344
Saint-Germain (Kont) 255, 267
Sallust 179
Schärf, Riwkah 14, 85, 254
Scheffel, Joseph Victor von 325
Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph von 52
Schiller, Friedrich 99
Schmid, Hans 226
Schopenhauer, Arthur 32, 187, 234, 256, 506, 555, 574
Schott, Albert 264
Schreber, Daniel Paul 52, 69, 131, 177, 178, 184, 399, 400, 506
Schultze, Fritz 204, 358
Schultze, Viktor 494
Schwartz, W. 368, 369, 371
Schweitzer, Albert 54
Scott, Walter 71
Seneca 101, 105, 110, 120
Sepp, J. N. 441
Shakespeare, William 376, 597, 598
Shvetâshvatara-Upanişad 168, 174, 509
Siecke, Ernst 293
Silberer, Herbert 23, 229, 237, 274, 556
Simgeler Kitabı 238
Simon Magus 70
Smith, George 335
Sofokles 392
Spencer, Herbert 182
Spiegel, Friedrich 221, 276, 327, 375, 499, 541, 560, 561, 563
Spielrein, Sabine 191-193, 208, 314, 375, 384, 387, 400, 401, 435, 469, 499, 540, 542, 573
Spitteler, Carl 69, 320, 321
Steinthal, H. 168, 193, 197, 200, 374, 511
Stekel, Wilhelm 402, 574
Stephens, J. L. 352
Stokes, Whitley 484
Stoll, Otto 499
Strabo 449
Stuck, Franz 27, 156, 159
Sueton 367
Symeon (Yeni Teolog) 126, 128

Tabula Smaragdina 77
Tertullian 46, 146, 291, 292
Theokrit 249, 383
Theophrastus 285
The Song of Hiawatha 17, 413, 415, 523, 577, 597
Thiele, Georg 402
Thomas (Akinolu) 40
Thompson, R. Campbell 264

Tieck, Ludwig 299

Unternährer, Anton 499
Usener, Hermann 144, 148

Üç Deneme 182, 183, 186

Varro 176
Veda'nın Altmış Upanişadı 217, 267, 556
Veda'nın Gizli Öğretisi 215, 554, 556
Vergilius 114, 115
Verlaine, Paul 577
Vollers, Karl 257, 258, 259, 263

Wagner, Richard 17, 298, 476, 478, 480, 530, 597
Waitz, Theodor 421
Walde, Alois 181, 202, 564
Weber, Albrecht 202
Wegener, P. Thomas a Villanova 381
Wesendonck, Mathilde 128
White, A. 139
Wiedemann, Alfred 449, 499
Wilhelm (Occamlı) 40
Wilhelm, Richard 402, 483, 527
Wirth, Albrecht 146, 147, 289
Wolff, Christian 30
Wundt, Wilhelm 33, 39, 52, 182

Yeni Ahit Apokrifleri 223, 479
Yeniden Doğum Üzerine 255, 262, 445

Zosimos 192, 419, 440, 475, 566
Zöckler, Otto 327, 328, 350, 352, 354, 356, 361

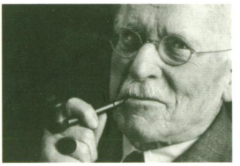

C.G JUNG

Jung ilk kez 1912 yılında yayımladığı *Libidonun Sembolleri ve Dönüşümleri*'yle, Freud'un psikanalitik ekolünden kopuşunu ilan etti. Kitap, çok geçmeden onun en bilinen ve en etkili çalışması haline geldi. Teorisinin gelişiminde, geçiş halindeki bir durumu temsil ettiği için, uzun yıllar boyunca eserini yeniden düzenlemek isteyen Jung, bu isteğini ancak 1952 yılında gerçekleştirebildi.

Jung'un kendi sözleriyle *Dönüşüm Sembolleri*, "şizofreninin prodromal evrelerinin pratik bir anlayışı üzerine genişletilmiş yeni bir yorumdur. Vakanın belirtileri, sembolik paraleller labirentinde, yani örnek teşkil eden durumun anlamını saptamak istiyorsak mutlaka gerekli olan ayrıntılar arasında, bize yol göstermek için Ariadne ipini oluşturur."
Jung, bu paralelliklerin izlenmesinde disiplinlerarası bir yol çizerek dinden, mitolojiden, etnolojiden, sanattan ve psikiyatriden yararlanır. Batıdan ve Doğudan birçok eseri ele alır. İmge, sembol ve mit arasındaki ilişkileri saptar; rüyalar, masallar, efsaneler ve fantezi görüntülerinin arketiplere dayanan nedenlerini açıklayıp yorumlar.

ALFA
alfakitap
alfakitap
alfakitap
www.alfakitap.com
9 786050 380750
FELSEFE